

**CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DESTAN ÖĞRETİMİ,
OĞUZNAMELER VE HASAN BASRİ GOCUL'UN OĞUZLAMA'SI**

İsmail Erbek

**DOKTORA TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Ocak, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : İsmail
Soyadı : ERBEK
Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Cumhuriyet Dönemi'nde Destan Öğretimi, Oğuznameler ve Hasan Basri Gocul'un Oğuzlama'sı
İngilizce Adı : Teaching Epic In The Republican Period, Oguznames and Oguzlama Of Hasan Basri Gocul

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: İsmail ERBEK

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

İsmail Erbek tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Dönemi’nde Destan Öğretimi, Oğuznameler ve Hasan Basri Gocul’un Oğuzlama’sı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İsmet ÇETİN

(Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı).....

İkinci Danışman: Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN

(Dumlupınar Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı).....

Başkan: Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD)

Üye: Prof. Dr. Halil ÇELTİK

(Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı)

Üye: Prof. Dr. Mustafa KURT

(Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı)

Üye: Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı).....

Tez Savunma Tarihi: 18/12./2020

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Destan dönemi sona ermesine karşın yazdığı manzum destan ile Dede Korkut boylarına yeniden hayat veren Basri Gocul, destan yazma geleneğimizin son büyük temsilcilerindendir. Bu büyük destan şairinin hayatı ve eserleri üzerine kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna binaen çalışmada onun hayatı ve ömrünü vakfettiği Oğuzlama adlı eseri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya Basri Gocul'un eserleri tespit edilerek başlanmıştır. Buna yönelik eserlerin büyük çoğunluğuna Millî Kütüphane arşivinden faydalanmak suretiyle ulaşılmıştır. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde Basri Gocul'u destan yazmaya özellikle de Oğuzname yazmaya yöneltten sebepler üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise Cumhuriyet Dönemi'nde Türk dili ve edebiyatı eğitimi ile destan eğitiminin gelişimi değerlendirilmiş, Oğuzlama'nın destan eğitiminde kullanılabiliirliği üzerinde durulmuştur. Ardından Basri Gocul'un hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ortaya koyulmuş, son bölümde ise onun en önemli eseri olan Oğuzlama incelenmiştir. Tezin sonuna Basri Gocul'un hizmet dökümünü istediğimiz resmî makamlardan gelen cevap yazıları eklenmiştir.

Tezimin her aşamasında yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. İsmet ÇETİN hocama ve ikinci danışmanım Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN hocama, jürimde görev alan ve tezimin olgunlaşmasında fikir ve eleştirileri ile bana yol gösteren Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU ve Prof. Dr. Halil ÇELTİK hocalarıma, söz varlığı çalışmalarında kıymetli yardımlarını aldığım Doç. Dr. Özay KARADAĞ hocama şükranlarımı sunuyorum. Basri Gocul'un torunu Alp Gocul'un çalışmamıza büyük yardımları oldu. Basri Gocul'a ilişkin çok değerli bilgileri benimle paylaşan Alp GOCUL'a da teşekkürü bir borç biliyorum.

İsmail ERBEK

**CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DESTAN ÖĞRETİMİ,
OĞUZNAMELER VE HASAN BASRİ GOCUL'UN OĞUZLAMA'SI
(Doktora Tezi)**

**İsmail Erbek
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ocak 2021**

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda millî kimlik; Türk milliyetçiliği ve “halka doğru” ilkesi etrafında inşa edilmiştir. Bu bağlamda edebiyat sahasında halk edebiyatı ve halk edebiyatı mahsulleri ön plana çıkmış, millî kimliğin inşasında edebî ürünleri kullanmak isteyen devlet “halk kitaplarını modernleştirme projesi” ni hayata geçirmiştir. Halk edebiyatı ürünleri içerisinde de destanlara ayrı bir önem verilmiştir. Zira destanlar çok miktarda millî unsur barındırmaktadır. Bu bağlamda sanatçılar eski Türk destanlarını yeniden yazmaya yönelmişler, Türk dili ve edebiyatı öğretiminde de destanlardan faydalanılmıştır. Araştırmamıza konu olan Basri Gocul da Türkçü-Atatürkçü kimliğe sahip bir şair olarak Türk millî destanını yaratma ülküsüyle Oğuzlama'yı yazmıştır. Şimdiye kadar Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimi, destanlara önem verilmesinin fikrî, siyasi ve tarihî arka planı, destan şairi Basri Gocul ve onun en önemli eseri Oğuzlama üzerine kapsamlı bir çalışma ortaya konulmamıştır. Oğuzlama, nazım-nesir karışık forma sahip Dede Korkut Hikâyeleri'nin tamamen nazma çekilmiş hâlidir. Oğuzlama, dil ve üslup özellikleri, ahenk ve şekil hususiyetleri, epik nitelikleri, içerisinde taşıdığı millî ve sosyal değerler bakımından incelenmeye değer ve destan öğretiminde faydalanılması gereken bir eserdir.

Anahtar Kelimeler : Basri Gocul, Oğuzlama, Destan, Eğitim
Sayfa Adedi : 506
Danışman : Prof. Dr. İsmet ÇETİN
İkinci Danışman : Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN

**TEACHING EPIC IN THE REPUBLICAN PERIOD, OGUZNAMES
AND OGUZLAMA OF HASAN BASRI GOCUL
(Ph. D)**

**İsmail Erbek
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
January 2021**

ABSTRACT

When the Turkish Republic was founded national identity was built around Turkish nationalism and the principle of "Towards the People". In this context, folk literature and folk literature products came to the fore in the field of literature, and the state that wanted to use literature as a propaganda tool, implemented the "project of modernizing folk books". Epics were given special importance within the products of folk literature. Because epics contain a large amount of national elements. In this context, artists tended to rewrite the old Turkish epics and epics were used in Turkish Language and Literature teaching. Basri Gocul, the subject of our research and a poet with a Turkist-Kemalist identity, wrote Oghuzlama with the ideal of creating the Turkish national epic. Until now, no comprehensive study has been put forward on the teaching of epics, the intellectual, political and historical background of the emphasis on epics, the epic poet Basri Gocul and on his most important work, Oguzlama. This is the starting point of our research. Oguzlama is a completely verse version of Dede Korkut Stories that has a mixed verse-prose form. Oguzlama is a work that is worth examining in terms of language and style features, harmony and form features, epic qualities, national and social values it contains and should be used in epic teaching.

Key Words : Basri Gocul, Oguzlama, Epic, Education
Page Number : 506
Supervisor : Prof. İsmet ÇETİN
Co-supervisor : Assoc. Prof. Ayşe Derya ESKİMEN

ÖN SÖZ

Araştırmanın amacı, Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimine ve destanları yeniden yazmaya önem verilmesinin nedenlerini belirlemektir. Bu bağlamda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Oğuz Destanı'nı yeniden yazan örnek bir şahsiyet olarak Basri Gocul'un hayatı, eserleri ve destanların yeniden yazımına örnek teşkil eden Oğuzlama üzerinde durulmuş, Oğuzlama'nın Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanılmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Yeni kurulan Türk devletinin dayandığı temel ideoloji Türkçülüktür. Türkçülük fikri yeni devletin inşasında kilit rol üstlenmiştir. Ergenekon ve Türeyiş destanlarını hatırlatan bir sembol olan bozkurdun resmi TBMM hükûmetinin Cumhuriyet'in ilanından önce bastırdığı damga pullarında kullanılmış ve böylece kurulacak yeni Türk devletinin dayandığı Türkçülük fikri açıkça ortaya konulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yolcu gemisinin ismi de Bozkurt'tur. Cumhuriyet paralarından kâğıt 5 ve 10 liranın üzerinde, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün, Türk Ocaklarının ve Millî Türk Talebe Birliğinin simgesinde de bozkurt kullanılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin şapkalarında, Ankara Ulus Meydanı'ndaki heykelin kaidesinde ve millî petrol şirketi Petrol Ofisinin logosunda da bozkurt vardır. Bunlar yeni Türk devletinin Türkçülüğe bakışını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Elbette Batıcılık mefkûresi de muasır medeniyetler seviyesine erişmek ve hatta üstüne çıkmak idealine ulaşılmasında hep ön planda tutulmuştur. Hedef, millî ve modern bir devletin inşasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularının hedeflediği millî kimliğin inşasında, devletin bütün kurumları milliyetçi bir çizgide konumlandırılırken bu kurumların en önemlilerinden birisi, belki de en önemlisi olan eğitim kurumunun bunun dışında tutulması elbette düşünülemezdi. Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminin içerisinde yer alan Türk dili ve edebiyatı eğitimi de millî ve modern bir devletin inşasında anahtar bir konumda bulunmaktaydı. Bu bakımdan Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün arzuladığı şekilde bir Türk dili ve edebiyatı eğitimi

öngörölmüş, Türk edebiyatının seçkin eserlerinden örnekler ders kitaplarına konulmuştur. Oğuzname, Dede Korkut gibi destanî anlatmalar da ders kitaplarına konmuş, içerisinde taşıdığı millî öğeler sebebiyle destanlar edebiyat öğretiminde faydalanılan eserler olarak ön plana çıkmıştır. 1924 yılında hazırlanan ilk edebiyat öğretim programından 2018 yılında hazırlanan son öğretim programına kadar destanlar hep konular arasında yer almıştır. 1924 müfredatında, beşinci sınıfta işlenecek konular içerisinde Türk edebiyatı tarihi ve İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı konuları yer almaktadır. Bu şekilde öğrencinin tarih ile edebiyat tarihi bilgi ve bilincini edinmesi hedeflenmektedir. 1934 lise edebiyat programında istihsal edilecek gayeler başlığının altında edebiyat eserinin düşündürme ve telkin etme kuvvetlerini haiz, gayri marazi, salim, ahlaki, ilmî ve kahramanca mefkûreleri, asil hareketleri saf ve temiz hissiyatı ihtiva etmesi gerektiği belirtilmektedir. Öğretim programlarında belirtilen bu nitelikler destanlarda fazlasıyla bulunmaktadır. 1954 müfredatında lise 1. sınıfta Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler, lise 2. sınıfta Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler ve halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler konu olarak yer almaktadır. 1976 programında Oğuz Kağan Destanı, Köroğlu Destanı ve Ergenekon Destanı'na yer verilmiştir. 2015 programında, Destan/Efsane ünitesi 10. sınıfların 3. ünitesi olarak bulunmaktadır. İslamiyet öncesinden, İslami dönemden ve 1923-1980 arası dönemden birer destan örneği konu olarak alınmıştır. 2018 programında da 10. sınıfların 4. ünitesi destan ve efsane konularına ayrılmıştır. Dünya edebiyatının ilk destanlarından bir örnek, Türk halk edebiyatından bir efsane örneği, İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatından bir destan örneği, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemden bir destan örneği ve 1923-1980 dönemi Türk edebiyatından bir yapma destan örneği destan konuları olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere, destanların millî kimliğin inşasındaki önemine binaen Türk Dili ve Edebiyatı ders programlarında destanlara özel bir önem verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde millîlik, halka doğru ilkesi çerçevesinde halkın kaynaklarında aranmıştır. Bu doğrultuda devlet "Halk Kitaplarını Modernleştirme Projesi"ni hayata geçirmiş, yazar ve şairler de Ziya Gökalp'in "halk klasikleri" diye adlandırdığı eserlerin yeniden yazımına ve modernleştirilmesine yönelmişlerdir. Bu proje ile halkın çok okuduğu halk kitaplarından rejimin idealleri doğrultusunda yararlanma düşüncesinin yanı sıra bu kitaplarla halkın yeni değerler kazanmasının sağlanması ve daha önce basılan kitaplarda bulunan batıl sayılan/kabul edilen bazı bilgilerin atılması amaçlanmıştır. Taşıdıkları millî öğeler nedeniyle millî kimliğin inşasında önemli bir role sahip olan eski Türk destanları pek

çok şair ve yazar tarafından yeniden yazılmış, destanların halkın milliyetçilik duygularının harekete geçirilmesinde üstlendiği rolün bilinciyle destanlara büyük önem atfedilmiştir. Ziya Gökalp yazdığı Ergenekon, Tepegöz, Deli Dumrul ve Boğa ile Boğaç hikâyeleri ile destanların yeniden yazılmasının öncülüğünü yapmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de bu anlayışa sahip Nazım Hikmet, Behçet Kemal Çağlar, Basri Gocul, Fazıl Hüsni Dağlarca, Attila İlhan, Haluk Nihat Pepeyi, İlhan Berk, Ceyhan Atuf Kansu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu gibi isimler destanları yeniden yazma veya yapay destan oluşturma çabası içerisine girmişlerdir.

Destanları yeniden yazmaya girişen ve millî Türk destanı/Türk Şehnamesi yaratmayı kendisine ülkü edinen bir şair de Basri Gocul'dur. Gocul, nazım-nesir karışık bir şekilde yazılan ve Türk edebiyatı ile Türk dili açısından çok önemli bir eser olan Dede Korkut Kitabı'nı Oğuzlama ismiyle manzum formda yeniden yazmıştır. Gocul'un Aydın Yaylılarında adlı Anadolu'dan sahneleri manzum hikâye formunda ele alan bir şiir kitabının yanı sıra Apaçık Şiirler adlı 17 adet şiir ihtiva eden bir şiir kitabı daha bulunmaktadır. Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay adlı eser, Oğuzlama'yı bastırmayan Besim Atalay'a eleştiri niteliği taşımaktadır. Bir Nâra adlı eserde ise Gocul, Nazım Hikmet'e ağır eleştiriler yöneltir. Gocul'un Mevlânâ'nın şiirlerinin çevirisi olan ve "Böyleleştiren" ibaresi altında yayımladığı eserleri, Macar şair Petöfi'den çevirileri, Pakistanlı şair Muhammed İkbal'den çevirileri, dünyanın önemli fikir ve sanat adamlarının veciz sözlerinin yer aldığı kitapları da mevcuttur.

Araştırmanın sonunda destanların yeniden yazımının bir örneği olan Oğuzlama'nın incelemesi bulunmaktadır. Oğuzlama, daha önce de belirtildiği üzere Dede Korkut boylarının manzum formda yeniden yazılmış halidir. Eserde Dede Korkut'un 12 boyunun 11'i metinler arasılık metotları kullanılarak manzum formda yeniden yazılmıştır, boylardan Yiğenek boyu ise esere alınmamıştır. Eserde sade ve akıcı bir Türkçe kullanılmıştır, sözlük yardımıyla okunması gereken neredeyse hiçbir sözcük bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarından alınmış çok sayıda sözcük ile Türk yaşam tarzını ve inançlarını yansıtan sözcüklerin çokça kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Eserin üslubunda doğallık, ahenklilik ve liriklik öne çıkmaktadır. Şiirsel yönü kuvvetlidir, hece ölçüsünün değişik kalıpları, kafiye, aliterasyon, asonans gibi ahenk unsurları başarıyla kullanılmıştır. Eserde metinler arasılık teknikleri başarıyla uygulanmıştır.

Çalışma tarama modelinde oluşturulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk dili ve edebiyatı öğretiminin fikrî temelleri, Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimi ve fikrî temelleri,

öğretim programlarında ve ders kitaplarında destan konularının işlenişi ve Oğuzlama'nın derslerde kullanılması çalışmanın odak noktasıdır. Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'ni ve Oğuz Han Destanı'nı yeniden yazan örnek bir şair olarak Basri Gocul'un hayatı, edebî şahsiyeti ve manzum bir Oğuzname niteliği taşıyan Oğuzlama adlı destanı incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Yayın taraması yapılarak çalışmaya başlanmış, anahtar kelimeler belirlenip taranmıştır. MEB'in 1924'ten 2018'e kadar yayımladığı Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programlarına ulaşılmış, çalışmamızla ilişkili olarak öğretim programlarında yer alan halk edebiyatı ve bilhassa destan konuları incelenmiştir. Geçmiş yıllarda okutulan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına ulaşılmış, bu kitaplar içerisindeki destan metinleri incelenmiştir. Destanları yeniden yazan örnek bir şair olarak Basri Gocul'a ilişkin yayınlara ulaşılmıştır. Gocul'un fikrî-sanatsal altyapısının oluştuğu Cumhuriyet'in ilk yıllarının sosyal, siyasi ve kültürel özelliklerini ortaya koyan yayınların listesi çıkarılmış, bu yayınlara ulaşılmıştır. Basri Gocul'un Millî Kütüphane'de bulunan eserlerine ulaşılmış, eserlerin nüshaları elde edilmiştir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin internet sayfasından destan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Basri Gocul, milliyetçilik, fikir akımları, Türk dili ve edebiyatı öğretimi, destan öğretimi vb. kelimeleri/kelime grupları üzerine tez taraması gerçekleştirilmiş, tezlere ulaşılmıştır. Sonrasında kayıt işlemi için not alma ve fişleme metotları uygulanmıştır. Oğuzlama'nın incelenmesinde 2009 yılında Bayrak Yayınları'ndan çıkan "Oğuzlama" adlı eser dikkate alınmıştır.

Araştırma sonucunda Oğuzlama'nın manzum bir destan olarak Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılmasının yararlı olacağı sonucuna varılmıştır. Eserin taşıdığı millî, ahlaki, sosyal değerlerden dolayı öğrencilerin MEB'in 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda belirtilen vatandaşlar olmalarına katkı sağlayacağı, şiir formunda olmasından ve ahenk unsurlarının başarıyla kullanılmış olmasından dolayı da hafızalarda yer etmesinin kolay olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca öykü unsurları da taşımasından dolayı öyküleyici anlatım kazanımlarını öğrencilere verebileceği değerlendirilmektedir. Oğuzlama, 15. asırda yazıya geçmiş Dede Korkut boylarının 20. asırda metinler arasılık teknikleri kullanılarak yeniden yazılmış formudur. Bu bakımdan Oğuzlama ile Dede Korkut boyları güncellenmiş ve yeni nesle daha çok hitap eder bir forma kavuşturulmuştur. Böylelikle yeni neslin zevkle okuyacağı ve Dede Korkut'un hikâye dünyasına kolayca girebileceği bir eser olarak dikkat çekmektedir.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Oğuzlama 'daki Kelimelerin Frekansları</i>	326
Tablo 2. <i>Oğuzlama ile Dede korkut Kitabı 'ndaki Ortak İsimler</i>	327
Tablo 3. <i>Oğuzlama ile Dede Korkut Kitabı 'ndaki Ortak Fiiller</i>	329
Tablo 4. <i>Fiiller ve Kullanım Sıklıkları</i>	335
Tablo 5. <i>İsim Soylu Kelimeler ve Kullanım Sıklıkları</i>	341
Tablo 6. <i>Belirtme Sıfatları ve Kullanım Sıklıkları</i>	359
Tablo 7. <i>En Çok Kullanılan Niteleme Sıfatları ve Kullanım Sıklıkları</i>	361
Tablo 8. <i>En Çok Kullanılan Sıfat Fiiller ve Kullanım Sıklıkları</i>	362
Tablo 9. <i>Nasıllık, Nicelik, Hal Zarflarının Kullanım Sıklıkları</i>	368
Tablo 10. <i>En Çok Zarf Fiiller ve Kullanım Sıklıkları</i>	370
Tablo 11. <i>Deyimler</i>	409
Tablo 12. <i>İkilemeler</i>	436

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Zamirlerin kullanım sıklıkları.....	365
<i>Şekil 2.</i> Zaman zarflarının kullanım sıklıkları.....	367
<i>Şekil 3.</i> Yer zarflarının kullanım sıklıkları.....	367
<i>Şekil 4.</i> Zarf fiil eklerinin kullanım sıklığı.....	369
<i>Şekil 5.</i> Edatların kullanım sıklıkları.....	371

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
İÇİNDEKİLER.....	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. İlgili Araştırmalar	5
1.5. Araştırma Soruları.....	5
1.6. Sınırlılıklar	6

BÖLÜM II.....	7
YÖNTEM.....	7
2.1. Araştırma Modeli	7
2.2. Evren ve Örneklem	7
2.3. Veri Toplama Teknikleri.....	7
2.4. Verilerin Çözümlemesi	9
BÖLÜM III	11
DESTANLARIN ÖNEMİ VE OĞUZNAMELERİN TÜRK	
DESTANLARI İÇERİSİNDEKİ YERİ	11
3.1. Oğuznamelerin Muhtevası ve Nüshaları.....	16
3.1.1. Uygur Harfli Oğuz Destanı.....	20
3.1.2. Türklerin ve Oğuz'un Tarihi ve O'nun Cihangirliğinin Hikâyesi.....	22
3.1.3. Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türkî.....	24
3.1.4. Oğuzname'nin Uzunköprü Varyantı.....	25
3.1.5. Oğuzname'nin İngiltere Nüshaları	25
3.1.6. Kazan Oğuznamesi.....	26
3.1.7. Dâna Ata Tarafından Yazılan Oğuzname.....	27
3.1.8. Kitâb-ı Dedem Korkud 'Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân	27
3.1.9. Berlin Yazması (Hazihi-Er-Risaletu Min-Kelimâti Oğuzname El-Meşhur Bi-Atalar Sözü)	28
3.1.10. Petersburg Yazması (Kitab-ı Oğuzname-Emsâl-i Mehmed Ali)	28
3.1.11. Andelib Oğuznamesi	28
BÖLÜM IV	31
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DESTANLARI YENİDEN	
YAZMA FAALİYETLERİ	31
4.1. Destanları Yeniden Yazma Faaliyetlerinin Fikrî Temelleri.....	31

4.1.1. XIX. Yüzyılda İmparatorluğun Genel Durumu, Toprak Kayıpları ve Bunun Türk Milliyetçiliğinin Doğuşuna Etkisi.....	36
4.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu	44
4.1.3. Dil, Tarih ve Kültür Alanında Yapılan Türkçü Çizgideki Çalışmalar	49
4.1.4. Türk Millî Duygusunun Uyanmasında Rol Alan Neşriyat	51
4.1.5. Türkçü Çizgide Çalışan Kurumlar	54
4.1.5.1. <i>Türk Derneği</i>	55
4.1.5.2. <i>Türk Yurdu</i>	56
4.1.5.3. <i>Türk Ocağı</i>	57
4.1.5.4. <i>İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü</i>	59
4.1.5.5. <i>Türk Dil Kurumu</i>	60
4.1.5.6. <i>Türk Tarih Kurumu</i>	60
4.1.5.7. <i>Halkevleri</i>	61
4.1.5.8. <i>Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi</i>	62
4.1.6. Edebî Alandaki Türkçülük.....	63
4.1.7. Türkçülük Akımının Bir Yansıması: Folklor, Halka Yöneliş.....	67
4.2. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kültür Politikaları ve Edebiyat Alanı.....	72
4.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kültür Politikaları.....	73
4.2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi’ndeki Şair ve Yazarları Destanları Yeniden Yazmaya İten Fikir Yapısı.....	82
4.2.3. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kültür Politikası Doğrultusunda Destanları Yeniden Yazan Şair ve Yazarlar	86
BÖLÜM V	95
CUMHURİYET DÖNEMİ’NDE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ	95
5.1. Destan Eğitimi	102
5.1.1. Oğuzlama’nın Destan Eğitiminde Kullanılması	139

BÖLÜM VI	163
HASAN BASRÎ GOCUL’UN HAYATI VE ESERLERİ.....	163
6.1. Aile Soy Bilgisi.....	163
6.2. Doğumu ve Çocukluğu.....	164
6.3. Öğrenim Hayatı.....	164
6.4. Ailesi ve Çocukları	164
6.5. Meslek/ Çalışma Hayatı.....	166
6.6. Kişiliği ve Fikirleri	167
6.7. Ölümü.....	170
BÖLÜM VII.....	171
BASRÎ GOCUL’UN EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	171
7.1. Edebî Şahsiyeti	171
7.1.1. Basri Gocul’un Şiirlerinin Fikrî Yapısı-Kaynağı	172
7.1.2. Gocul’un Şiirlerinde Zihniyet Dünyası	174
7.1.3. Basri Gocul’un Şiirlerinin Gelenek İçerisindeki Yeri.....	175
7.2. Eserleri	178
7.3. Eserlerinin Muhtevaları	181
7.3.1. Aydın Yaylalarında	182
7.3.2. Bir Nâra.....	182
7.3.3. Apaçık Şiirler	183
7.3.4. Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay.....	183
7.3.5. Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim.....	185
7.3.6. Gül Sevgisi Kalbde Diken Acıtır mı Eli Diken.....	186
7.3.7. Öldüğün Vakit Acından Tabutun Koz Ağacından.....	187
7.3.8. Gerekken Yepelenmek, İstendim Tepelenmek	188
7.3.9. Söndüreyim Derken Mumu Sakalcığın Tutuştu Mu.....	188

7.3.10. Mânâ Hazinesi	188
7.3.11. Söz Hazinesi	189
7.3.12. Mistik Şiirler	189
7.3.13. Neler Demedim	189
7.3.14. Eşsiz Tanrıci Şair Mevlânâ'dan Seçme Şiirler	190
7.3.15. Tanrı Aşkı: Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri.....	190
7.3.16. En Güzel Şiirleriyle Mevlânâ	190
7.3.17. Âşıklar	190
7.3.18. Mevlânâ'dan Rubâiler	190
7.3.19. Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri	191
7.3.20. Avuç Avuç Topla Beni	191
7.3.21. Çağırış.....	191
7.3.22. Tur Lâlesi: Rubailer	191
7.3.23. Pakistan Millî Şairi İkbâl'in Hikmetli Şiirleri	191
7.3.24. En Güzel Şiirleriyle Petöfi	191
7.3.25. Vecizelerle Şiir Şöleni.....	192
7.3.26. Nazımlaştırılmış Vecizeler	192
7.3.27. Değerli Düşünceler (60 Beyit).....	192
7.3.28. Özlü Düşünceler.....	192
7.3.29. En Güzel Söz Örnekleri (75 Söz).....	192
7.3.30. Manzum Vecizeler	193
7.3.31. Altmış Vecize.....	193
7.3.32. Beyitlerle Vecizeler	193
7.3.33. Hikmetli Beyitler	193
7.3.34. Özlü Sözler	193
7.3.35. Özlü Beyitler	194

7.3.36. Seçme Konuşmalar	194
7.3.37. Sözlerin Büyükleri Büyüklerin Sözleri	194
7.3.38. Özlü Konuşmalar	194
7.3.39. Bal Yeyip Gül Koklasam Azalmış Olmaz Tasam	194
7.3.40. Oğuzlama	194
7.3.41. Biçilmedi Ektiklerim Boşa Gitti Çektiklerim	195
BÖLÜM VIII	197
OĞUZLAMA	197
8.1. Gocul’u Oğuzlama’yı Yazmaya Sevk Eden Fikrî Arka Plan	200
8.2. Oğuzlama’daki Metinler Arası Özellikler	202
8.2.1. Koşuklaştırma (la versification)	203
8.2.2. Yeniden Yazım	204
8.2.3. Gizli Alıntı	205
8.2.4. Öykünme (Pastiş)	206
8.2.5. Genişletme ve İndirgeme	208
8.2.6. Anlamsal Dönüşüm	210
8.2.7. Anıştırma-Gönderge	212
8.3. Yapı	217
8.3.1. Oğuzlama’nın Yapısının Gelenekle İlişkisi	217
8.3.2. Oğuzlama’yı Oluşturan Boyların Yapı Unsurları	221
8.3.2.1. <i>Boğaç Boyu</i>	232
8.3.2.1.1. <i>Olay Örgüsü</i>	232
8.3.2.1.2. <i>Zaman</i>	235
8.3.2.1.3. <i>Şahıs Kadrosu</i>	237
8.3.2.1.4. <i>Mekân</i>	242
8.3.2.1.5. <i>Bakış Açısı ve Anlatıcı</i>	245

8.3.2.2. Deli Dumrul Boyu.....	245
8.3.2.2.1. Olay Örgüsü.....	246
8.3.2.2.2. Zaman.....	247
8.3.2.2.3. Şahıs Kadrosu	247
8.3.2.2.4. Mekân.....	249
8.3.2.2.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	250
8.3.2.3. Kan Turalı Boyu	250
8.3.2.3.1. Olay Örgüsü.....	250
8.3.2.3.2. Zaman.....	252
8.3.2.3.3. Şahıs Kadrosu	252
8.3.2.3.4. Mekân.....	255
8.3.2.3.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	256
8.3.2.4. Emren Boyu	257
8.3.2.4.1. Olay Örgüsü.....	257
8.3.2.4.2. Zaman.....	259
8.3.2.4.3. Şahıs Kadrosu	259
8.3.2.4.4. Mekân.....	263
8.3.2.4.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	264
8.3.2.5. Basat Boyu	265
8.3.2.5.1. Olay Örgüsü.....	265
8.3.2.5.2. Zaman.....	267
8.3.2.5.3. Şahıs Kadrosu	268
8.3.2.5.4. Mekân.....	270
8.3.2.5.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	271
8.3.2.6. Seğrek Boyu	271
8.3.2.6.1. Olay Örgüsü.....	271

8.3.2.6.2. Zaman.....	274
8.3.2.6.3. Şahıs Kadrosu	275
8.3.2.6.4. Mekân.....	277
8.3.2.6.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	280
8.3.2.7. Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Evinin Yağmalanışı) Boyu	280
8.3.2.7.1. Olay Örgüsü.....	280
8.3.2.7.2. Zaman.....	282
8.3.2.7.3. Şahıs Kadrosu	282
8.3.2.7.4. Mekân.....	286
8.3.2.7.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	288
8.3.2.8. Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Oğlunun Tutsaklığı) Boyu	289
8.3.2.8.1. Olay Örgüsü.....	289
8.3.2.8.2. Zaman.....	290
8.3.2.8.3. Şahıs Kadrosu	291
8.3.2.8.4. Mekân.....	293
8.3.2.8.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	294
8.3.2.9. Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Kendisinin Tutsaklığı) Boyu	295
8.3.2.9.1. Olay Örgüsü.....	295
8.3.2.9.2. Zaman.....	296
8.3.2.9.3. Şahıs Kadrosu	296
8.3.2.9.4. Mekân.....	299
8.3.2.9.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	300
8.3.2.10. Bamsı Beyrek Boyu.....	301
8.3.2.10.1. Olay Örgüsü.....	301
8.3.2.10.2. Zaman.....	304
8.3.2.10.3. Şahıs Kadrosu	305

8.3.2.10.4. <i>Mekân</i>	309
8.3.2.10.5. <i>Anlatıcı ve Bakış Açısı</i>	311
8.3.2.11. <i>Alplar Başı Salur Kazan Bey (Dayısının Öldürülüşü)</i>	312
8.3.2.11.1. <i>Olay Örgüsü</i>	312
8.3.2.11.2. <i>Zaman</i>	313
8.3.2.11.3. <i>Şahıs Kadrosu</i>	314
8.3.2.11.4. <i>Mekân</i>	315
8.3.2.11.5. <i>Anlatıcı ve Bakış Açısı</i>	316
8.3.2.12. <i>Oğuz Han (Doğumundan Ölümüne Kadar)</i>	316
8.3.2.12.1. <i>Olay Örgüsü</i>	316
8.3.2.12.2. <i>Zaman</i>	317
8.3.2.12.3. <i>Şahıs Kadrosu</i>	317
8.3.2.12.4. <i>Mekân</i>	321
8.3.2.12.5. <i>Anlatıcı ve Bakış Açısı</i>	322
8.4. Dil ve Üslûp Hususiyetleri	323
8.4.1. Leksikoloji	325
8.4.1.1. <i>Kelimelerin Frekansları</i>	326
8.4.1.2. <i>Kelimelerin Mahiyetleri</i>	333
8.4.1.3. <i>Kelime Cinsleri</i>	334
8.4.1.3.1. <i>Fiiller</i>	334
8.4.1.3.2. <i>İsimler</i>	341
8.4.1.3.2.1. <i>Adlar</i>	341
8.4.1.3.2.2. <i>Sıfatlar</i>	359
8.4.1.3.2.3. <i>Zamirler</i>	365
8.4.1.3.2.4. <i>Zarflar</i>	366
8.4.1.3.2.5. <i>Edatlar</i>	370

8.4.1.4. Oğuzlamadaki Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü)nde Yer Alan Kelime Örnekleri	372
8.4.1.5. Kalıp İfadeler	400
8.4.1.5.1. Deyimler ve Atasözleri	402
8.4.1.5.2. Başlangıç Formelleri	412
8.4.1.5.3. Bağlayış Formelleri	414
8.4.1.5.4. Epik Klişeler.....	417
8.4.1.5.5. Edebî Sanatlar.....	418
8.4.1.5.5.1. Tekrîr.....	418
8.4.1.5.5.2. Teşbih	419
8.4.1.5.5. 3. İstiâre	420
8.4.1.5.5. 4. İstifham.....	420
8.4.1.5.5. 5. Nida	421
8.4.1.5.5.6. Tenasüb	421
8.4.1.5.5.7. Mübalağa	422
8.4.1.5.5.8. Teşhis.....	422
8.1.5.5.9. Kinaye.....	423
8.1.5.5.10. Tezat	423
8.4.1.6. Cümle	423
8.5. Ahenk	430
8.5.1. Ölçü	430
8.5.2. Kafiye ve Redif.....	431
8.5.2.1. Yarım Kafiye	432
8.5.2.2. Tam Kafiye	432
8.5.2.3. Zengin Kafiye.....	433
8.5.2.4. Tunç Kafiye.....	433

8.5.2.5. <i>Redif</i>	433
8.5.2.6. <i>Aliterasyon</i>	434
8.5.2.7. <i>Asonans</i>	435
8.5.2.8. <i>İkilemeler</i>	436
BÖLÜM IX	437
SONUÇ VE ÖNERİLER	437
KAYNAKLAR	441
EKLER	473
Ek 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğünün Basri Gocul’a ilişkin bilgi talebine 06.03.2017 tarihinde verdiği yanıt	474
Ek 2. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kamu Görevleri Daire Başkanlığının Basri Gocul’a ilişkin bilgi talebine 29 Mart 2017 tarihinde verdiği yanıt	475
Ek 3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Personel Daire Başkanlığı’nın Basri Gocul’a ilişkin bilgi talebine 18.04.2017 tarihinde verdiği yanıt	476
Ek 4. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine Basri Gocul’a ilişkin bilgi başvurusu ve Merkezin başvuruya verdiği yanıt	477
Ek 5. Türk Dil Kurumu’nun Oğuzlama’nın Ödüllendirildiğine Dair Basri Gocul’a Gönderdiği Yazı	478
Ek 6. Türk Dil Kurumu’nun Oğuzlama’ya Verdiği Ödülü Takdim Sürecine İlişkin Kurum’un Gönderdiği Yazı	479
Ek 7. Türk Dil Kurumu’nun Oğuzlama’nın Basımına İlişkin Basri Gocul’a Gönderdiği Yazı	480

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Türk toplumunun millet olma bilinci, tarih içerisinde oluşan ve ortam bilincin eseri olarak günümüze kadar gelen edebî ürünlerde saklıdır. Toplumsal belleğin oluşması ve aktarımının anlatım esasına dayalı edebî veriler (mit, hikâye, masal, efsane, vb.) vasıtasıyla olduğunu ifade eden Assman (1997), bunların kökensel hatırlama tarzı olduğu düşüncesindedir. Toplumların kendi geçmişlerini öğrenmeleri ve özellikle dil ürünleriyle öğrenilenleri yaşatmaları, Ziya Gökalp'ın deyimiyle maşeri vicdanın da oluşmasını temin eder. Bunda toplumun ortaklaşa yarattığı ve toplumsal hafızanın mahsulü olan edebî eserlerin katkısı büyüktür. Bu nedenle yeni Türk devletinin kuruluş sürecinde millî kimliği inşa ederken edebî eserlerden faydalanılmıştır. Söz konusu eserler içerisinde de destanların ayrı bir değeri vardır. Zira destanlar millî değerler yönünden zengin veriler taşıyan eserlerdir. Bu bakımdan destanlar Türk dili ve edebiyatı eğitiminde 1924 öğretim programından itibaren yer almıştır. Yeni kurulan Türk devletinin dayandığı ana ideoloji Türk milliyetçiliğidir. Aslında milliyetçilik akımının temelleri 1789 Fransız İhtilali'ne dayanır.

20. yüzyılda “Milliyetçilik” düşüncesinin dünya çapında bir siyasi ideolojiye dönüşmesi, 18. Yüzyılda gerçekleşen Fransız İhtilali ile olur. Sonraki dönemde bu fikir akımı Avrupa’da ulusal devletlerin doğmasına yol açar, imparatorluklar için tehdit unsuru durumuna gelir. Çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu’nu da etkilemeye başlar. Milliyetçilik, siyasi propaganda amacıyla kullanılır ve imparatorluk içerisindeki Hristiyan unsurlarda ayaklanmalara yol açar. Yıkılmakta olan devleti kurtarmak amacıyla “Osmanlıcılık” düşüncesi Genç Osmanlılar tarafından bir ideoloji olarak geliştirilir. Ayaklanmalar

bitmeyince Osmanlılık düşüncesinin İmparatorluğu ayakta tutmaya yetmeyeceği anlaşılır. Müslüman tebaanın ayrılmasını engellemek düşüncesiyle 2. Abdülhamid döneminde “İslamcılık” fikri ön plana çıkar. Sonrasında İmparatorluk bünyesindeki Müslüman unsurlar da Müslümanlık hüviyetlerini ikinci plana atıp ulus hüviyetlerini öncelikli görmeye başlarlar. Milliyetçilik fikri devlet bünyesinde en son Türk tebaayı etkisi altına alır. Çünkü Türkler Osmanlı İmparatorluğu’nun ayakta kalmasını istemektedirler ve ümmet düşüncesini ön planda görmektedirler. Ancak Müslüman olmayan tebaanın birer birer İmparatorluktan ayrılmaları ve Türkler dışındaki Müslüman tebaanın da milliyetçi hareketler içerisine girmeleri, Türk milliyetçiliğini de harekete geçirir. Kanun-i Esasî (1876) devletin resmî dilinin Türkçe olduğunu ilk defa ifade eder. Edebî Türkçülük Mehmet Emin ile başlar, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) ile devam eder. Siyasi Türkçülüğün gelişip yayılmasında ise Ahmet Ağaoğlu ile Yusuf Akçura etkili olur. Türkçülüğü “Turancılık” şeklinde algılayan Hüseyinzade Avni ve Ziya Gökalp de Türkçülük fikrinin uyanmasında önemli isimlerdir.

1908’de kurulan Türk Derneği, Türkçülük fikrini esas alan ilk örgüttür. 20. yüzyılda Türk milliyetçiliğini temel alan en önemli örgüt olarak Türk Ocakları ön plana çıkar. Türk Yurdu Dergisi, Türk Ocakları’nın yayın organı olarak çalışmalarını sürdürür. Türk Ocakları’nın baz aldığı Türkçülük anlayışı, Türk millî kültürünü yaratma ve böylece homojen bir Türk milleti oluşturma doğrultusundadır. Ziya Gökalp başta olmak üzere Osmanlı Türkçüleri, İmparatorluğun parçalanacağı endişesiyle önceleri Osmanlıcılığın ve daha sonra ise İslamiyet’e bağlı bir milliyetçiliğin daha uygun olacağını düşünmektedirler. Balkan Savaşları sırasında çok milletli bir imparatorluğun taraftarıyken sonrasında Anadolu Türklüğünü ön plana alan bir tutum içerisine girerler.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk de Türkçülük fikrini kendisine rehber edinmiştir. Atatürk Türkçülükte Ziya Gökalp gibi kültürü odak noktaya yerleştirmekle beraber milleti vatanla birleştirmesi ve siyasi açıdan sınırlaması ile Ziya Gökalp’ten ayrılır (Sarıay, 2008).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da yeni toplumun inşasında milliyetçilik ve halka doğru ilkesi doğrultusunda çalışılmış, yeni devletin tüm kurumları bu doğrultuda şekillendirilmiştir.

Eğitim de millî temeller üzerine oturtulmuştur. Atatürk eğitim sistemini kalkınma savaşını kazandıracak şekilde yapılandırmayı istiyordu. Bunun için de Kültür Bakanlığına memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumları yaratmak görevini yüklemiştir (İnan, 2009, s.367).

Türk dili ve edebiyatı eğitimi de Atatürk'ün aşağıdaki görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, edebiyat tedrisinde şu noktalara, bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir: Türk çocuğun kafasını, fitri yaradılışındaki dikkat ve itinaya göre tekevvün ettirmek. Bu, Cumhuriyet'in sıhhi düzeni ile alakadar olan vekalet de teveccüh eden bir vazifedir. Güzel muhafaza edilen Türk kafa ve zekalarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, bilhassa Kültür Bakanlığı'nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstait Türk çocuk, kafalarına müspet ilim ve maddi teknik mefhumlarını, yalnız nazari olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar ile de yerleştirmek. Bir taraftan da Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak (İnan, 2009, s.394).

Millî kimliğin oluşumundaki rolü sebebiyle ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı eğitiminde destanlara önemli bir yer ayrılmıştır. 1924'ten 2018'e kadar hazırlanan bütün Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programlarında Türk destanlarına yer verilmiştir. Yaptığımız literatür taramalarında lise Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde destan öğretimine ilişkin yapılmış bir çalışmaya rastlanmaması araştırmamızın temel çıkış noktasıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, öğretmenleri yeni devletin inşasında çok önemli bir konumda görmüştür. Öğretmenlerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, mesleğin kutsallığıyla ilişkilendirilerek idealist öğretmen kimliğine dayanak yapılmış ve bu kimliğin en önemli göstergesi olarak da öğretmenin fedakârlığı öne çıkarılmıştır (Turgut, 2012).

Cumhuriyet'in ilk nesil öğretmenlerinden Basri Gocul da düşüncelerini Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisi olan Türkçülük fikri üzerine bina etmiş ve eserlerini de bu yönde vermiştir. Basri Gocul'un eserlerini vermeye başladığı dönem 1930'ların sonlarıdır. Bu dönem Cumhuriyet'in ilan edildiği ve gerçekleştirilen devrimlerin benimsenmeye çalışıldığı bir döneme tekabül eder. Basri Gocul, Türk Dil Devrimi'nin şekillendiği böyle bir ortamda eserler vermiş, dolayısıyla eserleri konu itibarıyla de dil itibarıyla de millî bir çizgide şekillenmiştir. Basri Gocul; tıpkı Eflatun Cem Güney, Vehbi Cem Aşkun, Oğuz Öcal gibi Cumhuriyet Dönemi'nin ilk şair/öğretmenlerindendir, eserlerinin didaktik unsurlar taşımasında öğretmen kimliğinin payı büyüktür.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde edebiyat, devletin resmî ideolojisi Türk milliyetçiliği ve “halka doğru” ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Folklor ve halk edebiyatı mahsullerine ilgi duyulmuş, edebiyatçılar hece vezni ve sade dil ile eserler kaleme almışlardır. Devlet de resmî ideolojiyi halka ulaştırmak, halka yeni değerler kazandırmak ve halkın severek okuduğu halk kitaplarını ıslah etmek gayesiyle halk kitaplarını modernize etme projesini hayata geçirmiş ve tanınmış edebiyatçılara bu görevi vermiştir. Bazı şair ve yazarlar da projeden bağımsız olarak bu görevi ifa etmişlerdir. Millî kimliğin inşasında ve devletin resmî ideolojisinin halka

ulaştırılmasında faydalanan halk edebiyatı ürünleri içerisinde en önemlilerinden biri, destanlardır. Çok sayıda şair ve yazar (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Hüseyin Nihal Atsız vb.) eski Türk destanlarını yeniden yazmaya ve çağdaş destanlar yaratmaya girişmişlerdir. Çalışmaya konu edinilen Basri Gocul, bu yönüyle araştırılmaya değer bir şahsiyettir. Zira o, kahramanlık şiirleri yazmaya ve Türk destanları içerisinde önemli bir yeri olan Dede Korkut Hikâyeleri'ni ve Oğuz Han Destanı'nı yeniden kaleme almaya yoğun mesai harcamıştır. Dolayısıyla Gocul, yeni devletin bireyleri arasında maşerî vicdanın oluşumuna katkı sağlayan bir sanatçıdır ve onun hakkında şimdiye kadar yapılmış araştırmaya rastlanmamış olması tezimizin çıkış noktalarından biridir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimine ve destanları yeniden yazmaya önem verilmesinin sebeplerini belirlemek, destan öğretimini incelemek, Dede Korkut boylarını ve Oğuz Han Destanı'nı yeniden yazan Hasan Basri Gocul'un hayatını, fikrî ve edebî yönünü ortaya koymak, Oğuzlama adlı destanını yapı ve muhteva bakımından incelemek ve hususiyetlerini ortaya koymak ve Oğuzlama'nın destan eğitiminde kullanılabilirliğini belirlemektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taramasında ortaöğretimde destan öğretimi üzerine bugüne kadar yapılmış bir çalışmaya rastlanmamış olması araştırmanın asıl çıkış noktasıdır. Araştırmada Cumhuriyet Dönemi'nde destanları yeniden yazma çalışmalarının ve Türk dili ve edebiyatı eğitiminde destanlara yer verilmesinin fikrî temellerinin ortaya konulması da hedeflenmektedir. Bu bağlamda destanları yeniden yazan şahsiyetlerden biri olan Basri Gocul'un hayatı, sanatı, eserleri ve Oğuzlama adlı destanı incelenecektir. Zira bu örnek şahsiyet üzerine yapılmış geniş kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle araştırma, literatüre Basri Gocul'a ve manzum destanı Oğuzlama'ya ilişkin kaynak kazandırması bakımından da önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki ana ideoloji Türk milliyetçiliğidir. Kuruluş sürecinde devletin bütün kurumları resmî ideoloji doğrultusunda şekillendirilirken eğitim sistemi de bu doğrultuda yapılandırılmıştır. Türk dili ve edebiyatı eğitimi de millî çerçevede şekillendirilmiş, 1924 programından itibaren içerdiği millî öğeler nedeniyle destanlar

edebiyat konuları içerisinde yerini almıştır. Literatür taramalarımızda ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde destan eğitimi üzerine kapsamlı bir çalışmaya rastlanmaması araştırmamıza önem kazandırmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde toplumun yeniden yapılandırılması sürecinde halka doğru ilkesi ve milliyetçilik ön planda tutulmuş, halk edebiyatı ürünlerinden millî kimliğin inşasında yararlanılma yoluna gidilmiştir. İşte destanların değişik şair ve yazar tarafından yeniden yazılması da bu anlayışın bir ürünüdür. Bu noktada da Basri Gocul, Dede Korkut boylarını ve Oğuz Han Destanı'nı yeniden yazan örnek bir şahsiyet olarak çalışmamıza konu olmuştur. Onunla aynı dönemde yaşayan ve Türk milliyetçiliği adına önem arz eden Hüseyin Nihal Atsız, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu gibi sanatçılar üzerine araştırmalar mevcuttur. Ancak "Millî Destan Şairi" olarak anılan Basri Gocul şimdiye kadar dikkatlerden kaçmış, özellikle manzum bir Oğuzname olan Oğuzlama üzerine kapsamlı bir araştırma kaleme alınmamıştır. Araştırma, literatüre Gocul ve Oğuzlama üzerine kaynak kazandırmak adına da önem taşımaktadır.

Gocul, aynı zamanda "öğretmen" bir şairdir. Araştırma, öğretmen bir edibin edebiyat dünyasına ve bu yolla eğitime katkısını göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Ayrıca araştırmanın Türkçülüğün tarihî gelişimi ve öğretmen-şairlerin edebiyatımızdaki rolü üzerine de yeni veriler kazandıracağı umulmaktadır.

1.4. İlgili Araştırmalar

Basri Gocul hakkında daha önce Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü öğretim üyesi Dr. Doğan Kaya yönetiminde iki adet lisans bitirme tezi hazırlanmıştır. Bunlardan biri "Epepe Şairi Basri Gocul", diğeri ise "Basri Gocul'un Eserleri" adını taşımaktadır.

1.5. Araştırma Soruları

Bu tezin yanıtlamaya çalıştığı sorular; Cumhuriyet Dönemi'nde destanların niçin Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programlarında yer aldığı, destan eğitiminin nasıl verildiği, Cumhuriyet Dönemi'nde şair ve yazarların ne sebeple eski Türk destanlarını yeniden yazdıkları, Hasan Basri Gocul'un hayatının ve şairlik yönünün ne olduğu, ayrıca Oğuzlama adlı manzum destanının yapı ve muhteva özelliklerinin neler olduğudur.

1.6. Sınırlılıklar

Tez, Basri Gocul'un eserleriyle ve özellikle Oğuzlama ile sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, tarama modelindedir. Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimi, destanların yeniden yazılması ile Dede Korkut Hikâyeleri'ni ve Oğuz Han Destanı'nı yeniden yazan Basri Gocul ve eserleri dönemin koşulları içerisinde betimlenmeye çalışılmış, Gocul'un Oğuzlama adlı manzum destanı şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini şairin tüm eserleri, örnekleme ise Oğuzlama adlı eseri oluşturmaktadır. Eser, muhteva ve şekil yönlerinden incelenip değerlendirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Belgesel tarama, belli bir amaca hizmet etmek üzere kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme aşamalarından oluşur (Karasar, 2015, s.183).

Çalışmamızda önce yayın taraması yapılmıştır. Bu amaçla; uzman bilgisine başvurulmuş, kitapların fiş kataloğu temel kaynak olarak kullanılmış, ilgili bibliyografyalardan yararlanılmış, yayın taraması yapan kuruluşların yardımına başvurulmuş, internet ağından istifade edilmiştir. Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası incelenmiştir. Yayın taramasına başlarken önce anahtar sözcükler belirlenmiş ve bunlar taranmıştır. (Örneğin; destan öğretimi, Türkçülük, Basri Gocul, destan, milliyetçilik vb.)

Türk dili ve edebiyatı öğretimi, destan öğretimi, destan, Basri Gocul ve yaşadığı dönemin sosyal, siyasi, kültürel özellikleri üzerine yayınlanmış kaynakların listesi çıkarılmıştır. Bazı eserler satın alınma yoluyla edinilmiş, bazı eserlere kütüphaneler yoluyla erişilmiştir. Gocul'un eserlerinin birçoğuna Millî Kütüphane yoluyla ulaşılmış, eserlerin nüshaları elde edilmiştir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin internet sayfasından destan öğretimi, Oğuznameler, Dede Korkut, Basri Gocul, milliyetçilik, Türkçülük, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde vb. üzerine tez taraması gerçekleştirilmiştir.

Taramadan sonra kayıt işlemine geçilmiştir. Bunun için, not alma ve fişleme metotları uygulanmıştır. Yararlanılan kaynaklar için kaynak fişleri ve not fişleri düzenlenmiştir. Fişleme esnasında tek fiş- tek konu ve tek fiş- tek kaynak ilkelerine uyulmuş, fişler sınıflandırılmıştır (Türkçülük, hayatı, dergiler vb.)

Belgelerden notlar alınırken amaca uygunluk, kaynağa uygunluk ve gerçeğe uygunluk kriterleri göz önüne alınmıştır (Karasar, 2015).

Çalışmamızın son bölümünde Basri Gocul'un Oğuzlama adlı eserindeki söz varlığı değerlendirilmiştir. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Söz varlığına ilişkin veriler, doküman inceleme tekniği kullanılarak temin edilmiştir. "Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım & Şimşek 2008: 187). Veriler Basri Gocul'un Oğuzlama adlı eserinden elde edilmiş, eserde yer alan manzum hikâyelerin kelime sayımı ve analizi yapılmış, toplam ve farklı kelime kullanım sıklıkları belirlenmiştir.

Eser elektronik ortama aktarılmış, deyimler, ünlemler, ikilemeler (+) ve özel isimler (*) işareti ile işaretlenerek belirlenmiştir. Eserde bulunan ayrı yazılan birleşik filler TDK'nin Yazım Kılavuzu'na göre "+" işareti ile birleştirilmiştir. Ardından Simple Concordance Program 4.07 yazılımı kullanılarak kelime listesi çıkarılmıştır. Listedeki kelimelerin çekim ve yapım ekleri kontrol edilerek silinmiş ve kelimeler köklerine ayrılmıştır. Fiil köklerinin sonuna "-" işareti getirilmiştir yap-, bak-, git- vb. Daha sonra fiilleri, isim soylu kelimeleri, özel isimleri, ikilemeleri, deyimleri, sıfat fiilleri, isim fiilleri ve zarf fiilleri gösteren listeler elde edilmiştir. Çalışmada sunulan söz varlığı verileri bu listelerden elde edilmiştir. Ayrıca bu listeler incelenmiş ve Gocul'un kullandığı ağızlar sözlüğüne ait kelimeler tespit edilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Yazılı belgeler incelenirken şu işlemlere başvurulmuştur:

a) Belgenin dış koşullarının belirlenmesi: Belgenin hangi zaman diliminde oluşturulduğu önemlidir. Olayların sadece şimdiki durumda gözlenmesi yeterli değildir. Şu andaki veriler soruların bütün cevaplarını içermeyebilir. Bunlara geçmiş zamandaki gelişimin incelenmesi de katılmalıdır. Bu bakımdan çalışmada, Cumhuriyet Dönemi’nde Türk dili ve edebiyatı öğretiminin ve özellikle de destan öğretiminin fikrî temelleri araştırılmış, sanatçıları destanları yeniden yazmaya sevk eden ortam irdelenmiştir. Ayrıca destanları yeniden yazan bir şahsiyet olarak Hasan Basri Gocul ve manzum destanı Oğuzlama incelenmiştir.

b) Belgenin içeriğinin yorumlanması: Yazarın eserlerinin hangi konudan bahsettiğini ve hangi mesajları verdiğini ortaya koymaktır. Verileri yorumlarken, belge bölümlerine ayrılır, bunlar arasındaki bağlantılar gösterilir ve tutarlılığı sınanır. Bu bağlamda, öncelikle 1924 yılından itibaren Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılan ders kitapları ve bu kitaplarda yer alan destan metinleri incelenmiştir. Ayrıca destanları yeniden yazan örnek bir şahsiyet olarak Basri Gocul’un eserleri ve hususiyetle manzum destanı Oğuzlama adlı eseri içerik ve şekil bakımından incelenmiştir. Böylece sanatçının Türk milliyetçiliği ve Türk edebiyatı içerisindeki yerinin tespitine çalışılmış, Oğuzlama’nın Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılabilirliği değerlendirilmiştir.

c) İçerik Çözümlemesi: Bu sayısal işlemde belgede veya belgelerde yer alan kavramların, olayların ve değerlendirmelerin ne ölçüde yer aldığını belirlenir. Kullanılan sözcüklere bakılarak hangi kavramların hangi sıklıkla kullanıldığı saptanır. Bu sayılar yazarın görüşünü belirlemek için ipucu olarak kullanılır (Arslanoğlu, 2016). Araştırmamızda Basri Gocul’un Oğuzlama’sı bu yönde incelenmiş ve eserdeki Türkçülüğe, millîliğe, millî kültürümüze ilişkin kelimeler çıkarılmıştır.

Bu bağlamda şekillenen tez, şu bölümlerden oluşmuştur:

Tezin birinci kısmında, “Destanların Önemi ve Oğuznamelerin Türk Destanları İçerisindeki Yeri” üzerinde durulmuştur. Böylece Basri Gocul’un bir Oğuzname niteliğinde olan Oğuzlama adlı eserini niçin yazdığı ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur. Tezin ikinci bölümünde “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Destanları Yeniden Yazma Faaliyetleri” ile şair ve yazarları destanları yeniden yazmaya iten siyasi ve kültürel gelişmeler değerlendirilmiştir. Böylece Basri Gocul’un bu süreç içindeki yerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Sonrasında ise Türk dili ve edebiyatı eğitimi, destan eğitimi ve destanların edebiyat derslerinde

kullanılması üzerinde durulmuş, Oğuzlama'nın Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılabilirliği örnek bir metin üzerinde gösterilmiştir.

Tezin inceleme kısmı ise, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; yazarın doğumundan ölümüne kadar hayatının önemli safhalarını, beslendiği kültür kaynakları ile fikir ve sanat dünyasındaki çalışmalarını içermektedir. Sonrasında yazarın kitap hâlinde basılan eserleriyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Ardından yazarın en önemli eseri olan Oğuzlama şekil, muhteva ve üslup yönünden incelenmiştir. Sonuç bölümünde Basri Gocul'un edebî özellikleri ile bunların düşünce ve edebiyat tarihimiz içinde ne anlam ifade ettiği özetlenmiş, Basri Gocul'un Oğuzlama adlı eserinin Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

BÖLÜM III

DESTANLARIN ÖNEMİ VE OĞUZNAMELERİN TÜRK DESTANLARI İÇERİSİNDEKİ YERİ

Destan; “Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope” (TDK sözlük) şeklinde tanımlanmaktadır. Cuddon (1998) destan-epik tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Epik, savaşçıların ve kahramanların eylemleri hakkında büyük ölçekte uzun bir anlatı şiiridir. Efsane, mit, halk masalı ve tarihi içeren poligonal, kahramanca bir hikâye” (s.264).

Destanlar, tarih yazıcılığında ve özellikle de Türk halk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Eski dönemlerde bu eserler, millet fertlerine tarih bilgisi ve bilinci kazandırmak gayesiyle yaratılıp yaşatılmış, ilk çağlarda henüz bilimsel anlamda bir tarih yazıcılığı bulunmadığı için milletlerin başından geçen olayların ve değer verdikleri kişilere ait bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Sonraları tarih yazıcılığı değişime uğramıştır.

Millî destanlar tam bir tarih vasfı taşımaz, ancak masal da değildir. Destanlar, sonradan hayal gücü ile şekillendirilmiş tarihsel bir olaya dayanır. Bu çekirdek olaylar ve bazı ana öğeler gerçeğe uygun şekilde korunurken olağanüstülük taşıyan bazı olaylar da içerisine eklenir. Destanlar yazıya geçirilmemiş devirlerin tarihlerinin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olurlar (Tural, 1998, s.41).

İlber Ortaylı (2011) tarih denildiğinde akla ilk olarak Heredot’un geldiğini söyler. Tarih biliminin onunla başladığını belirtir. Ancak bugünkü tarih anlayışının onun yazdığı tarihle örtüşmediğini de ekler:

Tarih dendiğinde Herodot akla geliyor. Ama eserini okuduğunuzda burada “tarih nedir” diye şaşırabilirsiniz. Bir yerde olayları anlatıyor; fakat olayları anlatmaktan çok o yerin coğrafyasının, çevrenin tahlilini yapıyor. Bu tahlili yaparken bir müesseseyi, bir adeti, bir olayı anlatmak için kimi zaman rivayetlere dayanıyor; hatta kimi zaman mitolojiye kadar gittiği oluyor. O zaman bunun tarih ve gerçeklikle ilgisi ne diyorsunuz. Yani destandan nasıl ayrılıyor? Çok basit: Onun-mitolojinin aksine- doğrudan doğruya yaşadığı gün ve çevreden hareket etmesi söz konusu. Bu bir sağlam yöntem. Netice itibarıyla gözlediğine, gördüğüne, tahkik edebildiğine dönüyorsun. Görünen ve dokunulan öbür bilgiyi ayıklayabilir. Gerçi bu ayıklanan bilgi de (mitoloji) kültürel yapıyı veriyor (Ortaylı, 2011, s.11).

Heredot’un eserinde mitoloji ile gerçeklik iç içedir. Bu bakımdan eser, tarihsel bilgileri de içerdiği için tarih biliminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ortaylı (2011), tarih biliminin gelişim sürecinde önce mitosun ve efsanenin çıkış noktası olduğunu, MÖ 9 ve 8. asırda Homeros ve Hesiodos ile epopenin zirve yaptığını, MÖ 5. asırda ise Heredot, Thukydides ve diğerlerinde tarih yazımından mitos ve efsanenin çekildiğini belirtir (s.27).

Ortaylı (2011), aynı eserde Türk tarih yazıcılığının gelişim sürecinden de bahseder. Vakanüvisliğin Osmanlı devlet teşkilatında 18. yüzyılda kurulan bir ofisle başladığını söyler. İlk resmi vakanüvisin Halepli Mustafa Naima Efendi olduğunu, ondan evvelkilerin, yani Aşıkpaşazade, Neşri, Oruç Bey, Hoca Saadeddin, Selaniki, Mustafa Ali ve Peçevi’nin vakanüvis olmadığını ekler. Tarih yazıcılarının ve vakanüvislerin ilmiye saflarından değil de ketebe takımından çıkışını kayda ve incelenmeye değer bulur. Vakanüvisliğin Cevdet Paşa, Lutfi’den ve Muallim Naci ile devam ettiğini, Abdurrahman Şeref ile bu ofisin idare teşkilatındaki hayatının bittiğini söyler. Vakanüvisliğin Osmanlı’da oturmuş bir gelenek olmadığını, 16. yüzyılda padişahların yaptıklarını manzum olarak kaleme almakla görevli Saray memurlarının da bulunduğunu ifade eder. Vakanüvislerin, devlet evrakından her istediğini görmelerinin serbest olmadığını, bürokrasi sebebiyle görülemeyen evrakın yerini, yazılı tarihler ve rivayetlerin aldığını, vakanüvislerin tevcihat, vefat gibi, devlet erkanının ahvalini not ettiklerini belirtir (s.82-83).

Ortaylı’nın (2011) eserinden anlaşıldığı üzere modern anlamda bir tarih yazıcılığı bizde oldukça yenidir. Bu yüzden destanların bizim tarih yazıcılığımızda özel bir yeri vardır.

Destanlar tam olarak tarih değildir fakat tarihî gerçeklerden esinlenmiş edebî ürünlerdir. Bu sebeple tarihî gerçeklerle, milletlerin tarihiyle, milletlerin değer verdikleri kahramanlarla yakından ilişkileri vardır:

Destan, kahraman (Alp, Alpız, Alpak, Batır, Batur, Buka, Bukadır, Bahadır, Boğa, Böke, Yiğit, Cigit, Koç, Koçkar, Arslan, Kaplan, Pars, Ejder) ve kahramanlık kavramlarının, epik karakterli bir yaşayışın, zaman, mekân ve hadiseler içindeki yansımalarının olay örgüsü ile biçimlendirilmiş anlatımlarıdır. Destandaki anlatılan aksiyona bağlı, mekânla ilgili, zamanla ilişkili ve kişiye bağlı olan, her bir oluşturu, tarih kaynaklı gerçeğimsilerdir (Tural, 1998, s.12).

Eski Türk destanlarında tarihsel bilgilere çokça rastlanır. Mesela; Oğuz Kağan Destanı'ndaki Oğuz Kağan ile Hun hükümdarı Mete Han arasında ilişki kurulmakta, Mete Han'ın devlet kurma süreci ile Oğuz Kağan'ın hayatı arasında bağlantı olduğu kabul edilmektedir. Demek oluyor ki, destanlar tarih biliminin doğmasına öncülük eden edebî ürünlerdir. Fakat tamamen tarihsel gerçeklerden oluşmazlar. Tarihî gerçeklerin yanı sıra, mitosları, olağanüstülükleri, kurmacayı barındırmaları yönüyle tarih biliminden ayrılırlar. Yine de tarih biliminin var olmadığı dönemlere ait çok değerli bilgilere ulaşılmasını temin eden tarihsel belgelerdir.

Göç Destanı doğrudan doğruya Uygur tarihiyle bağlantılıdır. Kırgızlar, 840 yılında Uygurları vatanlarından sürerler. Göç Destanı'nda vatanlarından ayrı düşen Uygurların yaşadıkları ıstırap dile getirilir (Ercilasun, 2014, s. 570).

Fuat Köprülü (1976) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde destanların tarihî belge niteliği de taşıdıklarına değinir, milletlerin en eski tarihî vakalarının naklindeki rollerini vurgular:

Diğer birçok milletler gibi, Oğuz Türklerinin de başlangıcı bilinmeyen bir zamandan beri millî destanları mevcuttu. Yalnız sözlü bir anane hâlinde kalmayarak -çok büyük bir ihtimalle- daha İslamiyet'in zuhurundan önce zabt ve tesbit edilmiş olan bu destana Oğuzlara ait olduğu için sonraları Oğuz-nâme dediler. Her kavmin tarihi, önce esatir ve menkabe şekillerini aldığı cihetle, Reşidüddin meşhur umumi tarihini yazarken, Oğuzların zuhuruna ait tafsilatı bu yazılmış destandan aldı (s. 247-248).

Destanlarda resmî tarih verileri dışında sözlü tarih, efsaneler ve şecereler hakkında da bilgiler bulunur. Bu eserler, tarihî olaylar ve tarihî şahsiyetler yanında Türk halkının maddi-manevi pek çok kültür ögesini, hayata ve dünyaya bakışını, evreni algılama şeklini, Türk halkının değer verdiği kavramları, gündelik hayatını, duyuş ve düşünüş şeklini, inançlarını, geleneklerini, sözlü tarihini, ulusal hafızasını vs. asırlar öncesinden alıp asırlar sonrasına taşıyan edebî mahsullerdir. Türk ulusunun binlerce yıllık tarihi boyunca yarattığı bu destanlar, aynı zamanda Türkçenin önemli belgeleridir; Türkçenin tarihinin izlenmesi açısından önemli veriler barındırırlar. Halkın ağızından derlenip yazıya geçirildikleri için o devirdeki konuşma dilinin özelliklerini taşırlar ve bu yönüyle de Türk dili tarihine kaynaklık ederler. Bütün bu sebeplerle destanlar, milliyetçilik ve milleti millet yapan değerler üzerine yapılan araştırmalar için başvuru kaynaklarıdır.

Destanlar millî ülküleri barındıran manzum eserlerdir. Millî ruhun ayakta kalmasını temin ettikleri ve millî tarihi yarattıkları için pek çok millet uydurma destanlar bile yazmıştır. Örneğin Fars milletinin ırk olarak ayakta kalabilmesinde millî şairleri Firdevsi'nin yazdığı Şehname çok önemlidir. Destanların doğmasında, kahramanlık,

din erdem, milletlerin tarih boyunca yaşadığı acı ve tatlı olaylar da etkilidir. Türk destanları aynı zamanda halkın tarihidir (Gömeç, 2015, s.26).

İki binden fazla Türk destanı vardır. Bu destanlar yirmi bir gelenek şeklinde tasnif edilebilir. Bu destanların Türklerin tarihine ve kültürüne dair çok değerli bilgiler taşıdığı kolaylıkla düşünülebilir (Yıldız, 2015).

Destanlarda topluma ve insana dair çok sayıda öge bulunur. Destanlarda; kahramanın ölümden korkmaması, kahramanın benlik ve kimlik duygularını oluşturan veya uyaran durum ve olaylar, sevinç, mutluluk ve üzüntülerini ortaya koyan göstergeler, kahramanın doğum ve ölümündeki olağanüstülükler, kahramanın görünmeyen güç ve varlıklarla bağlantıları, kahramanın atı, kılıcı, miğferi, zırhı vb. gibi eşyalarla özdeşleşen yön ve yanları, kadın, aşk, aile, ahlak, vefa, dostluk, güvenilirlik gibi kavramlar, kahramanın maddi acıya dayanıklılığı, ata, ana, baba, kardeş kavramlarına bakışı, toplumu yönetme yeteneği, bilgisi, hafızası, akıl yürütme gücü, toplumsal bütünlüğü bozanlara karşı tavrı, yasa ve törelere katkısı, tanrıyla ilişkisi, söz söyleme gücü gibi ögeler kahramanın kültürünü bize gösterirler. Bu tarihî göstergeler destanları bir tarih kitabı, millî bir kültür ansiklopedisine dönüştürür (Tural, 1998, s.12-13). Bu çalışmanın odak noktasını millî ögeler yönünden çok değerli veriler taşıyan destanların Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanılması oluşturmaktadır.

Sözü edilen bu iki bini aşkın destan içerisinde Oğuzname'lerin ayrı bir yeri vardır. Zira Oğuznameler, bahsettiğimiz zengin konu içeriğine fazlasıyla sahiptir. Oğuznameler Türk ulusunun binlerce yıl öteye giden tarihini, atalarının tarih boyunca yaptıklarını, Türk toplumunun ve devletinin örgütlenme biçimini, Türk dilinin geçmişini, Türk hukukunu, Türk ulusunun geleneklerini, göreneklerini ve kültürel değerlerini diğer bütün Türk destanlarından daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Destanlarımız arasında önemli bir yere sahip olan Oğuzname bir “nehir destan”dır. Oğuzname’de olaylar ve kahramanlar aynı dönemin olay ve kahramanları değildir. Sözlü ve efsanevî tarihin Selçuklular ve onlardan sonraki olay ve kahramanlarında bazı küçük ayrıntılar dışında sorun yoktur. Ancak Selçuklulardan önceki dönemlerde giderek problem artar. Çok eski dönemlerdeki olay ve kahramanlar destanlaşırken ve nesiller boyu destan dilden dile dolaşırken farklı olay ve kahramanlar birbirine karışmıştır. Farklı dönemlerde yaşamış kahramanlar ve olaylar birbirine geçmiş, farklı tarihî katmanlar tek katman hâline gelmiştir (Ercilasun, 2019, s.88). Dolayısıyla destanlardaki tarih bilgisinin katmanlı olduğu unutulmamalıdır.

Oğuzname'nin tarihsel katmanlarını, Saka, Hun, Oğuz Kağan sonrası, Ergene Kon, Batı Köktürk-Türgiş Dönemi, Karahanlı Dönemi, Selçuklular Dönemi, Samanoğulları-Gazneliler-Beylikler Dönemi, Türkmenistan Türkmenleri Dönemi ve Afganistan Afşarları Dönemi şeklinde ayırabiliriz. Aynı şekilde Dede Korkut Boylarını da Efsanevî Dönem, Hun Dönemi, Batı Köktürk-Türgiş Dönemi, Oğuz Yabguluğu Dönemi ve Akkoyunlu Dönemi olarak ayırmamız mümkündür. Yine Oğuzname'lerle ilgili ilk rivayetlerin MÖ 6.yüzyıldan itibaren Sakalar ve Hunların ataları arasında söylenmeye başlandığı düşünülebilir (Ercilasun, 2019, s.91-115).

Oğuzname'nin destanlar içerisindeki özel yeri pek çok bilim insanı tarafından vurgulanmıştır. Oğuzname, Türk edebiyatının en değerli hazinelerinden biridir. Oğuznamelerde tarihî ve kültürel öğeler bulunmaktadır ve Oğuzname, tarihî Türk destan kahramanı ve hükümdarı Oğuz Kağan'ın fetihlerini anlatmaktadır (Gömeç, 2015, s.17). Oğuz Kağan Destanı “Türk epik destan geleneği evreninin en üstteki parçası, tarihî derinlik gösteren kutup yıldızı veya bir bayrak yahut bir simgesi olan kısmı”dır (Çobanoğlu, 2015, s.13).

Doğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan coğrafyada yaşayan Oğuzlar, Türk varlığının korunmasında büyük bir rol oynamışlardır. Oğuzların faaliyetleri sözlü kültürde birkaç yüzyıl yaşadıktan sonra ozanlar tarafından destanlaştırılmış, tarihî kahramanlar folklor geleneği içerisinde yeniden işlenmiş, bu kahramanlar üzerine hikâyeler kopuz eşliğinde çeşitli toplantılarda okunmuş, böylelikle Türk birliği korunmuş, millî duygular pekiştirilmiştir (Bayat, 2016, s.25).

Oğuznamelerin incelenmesi birkaç açıdan önemlidir. İlk olarak eserin analizi Türk bedîî düşünce tarihinin kaynağına dair önemli veriler sağlayabilir. Türk kültürünün İslamiyet'e kadarki ve İslamiyet sonrası devreleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına yardımcı olabilir. Ayrıca Türklerin etnografik temelinin, fütühat ideolojisinin, devlet idaresinin, alplık, gazilik, erenlik kurumlarının mahiyetini öğrenmek mümkün olabilir. Tarihteki Türk millî kültür ekolojisinin yardımıyla bugünkü millî kültürümüzün biçimlendirilmesine katkı sağlanabilir (Bayat, 2013, s.16-17). Bütün bu sebeplerden dolayı Oğuznamelerin incelenmesi, Türk tarihi ve kültürü açısından önem arz etmektedir. Bu öneme binaen Oğuznameler üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Oğuzname temelinde oluşturulan ve Oğuznameleri ihya çalışmaları diye vasıflandırabilecek eserler konu alınmıştır. Bu çalışmalar içerisinde de Basri Gocul'un Oğuzlama'sı destanların yeniden yazımına örnek bir eser olarak incelenmiş,

Oğuzlama'nın Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılabilirliği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede öncelikle Oğuznameler hakkında genel bilgiler aktarılacak, Oğuznamelerin yeniden yazımına zemin hazırlayan fikrî temeller üzerinde durulacaktır.

3.1. Oğuznamelerin Muhtevası ve Nüshaları

Oğuzname, Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân başta olmak üzere Türk kültür tarihi açısından pek çok önemli edebî eserin kaynağıdır. Oğuzname kelimesi sadece Oğuz Destanı'nı ifade eden bir kelime değildir. Oğuzname; Oğuzların mitlerini, destanlarını, anlatılarını, atasözlerini, darbimesellerini, şecere edebiyatını, masallarını, şiir parçalarını vb. bünyesinde toplayan çok geniş bir adlandırmadır.

Günümüze ulaşmamış olan Oğuzname üç parçadan oluşmaktaydı: Sözlü/efsanevi tarih, atasözleri/hikmetli sözler ve boylar (Ercilasun, 2019, s.23).

Ercilasun (2019), Oğuzname diye adlandırılan eserler hakkında şu bilgileri vermektedir:

Üç parçayı da içinde barındıran ve Oğuzname adını taşıyan en az bir yazmanın 14. yy. başlarında mevcut olduğunu Ebubekir'in tanıklığından biliyoruz. Ancak üç parçanın da bir arada bulunduğu bir yazma bugüne ulaşamamıştır. Hemen hepsi 14. yy. ve sonraki yüzyıllarda yazılmış ve istinsah edilmiş bulunan Oğuznameler, parçalardan sadece birini veya ikisini, hatta bazen parçanın bir kısmını içerir. Bazı Oğuznameler ise kısa özetlerdir. UHOK ile Uzunköprü Oğuznamesi Oğuz Kağan'ın hayatı ile sınırlıdır. Yani sözlü/efsanevi tarihin sadece Oğuz Kağan kısmını içine alırlar. UHOK ayrıntılıdır; Uzunköprü Oğuznamesi ise manzum bir özetir. CT, ŞT ve KY, üç parçadan sadece sözlü/efsanevi tarih parçasını içerirler. TAS'de sözlü/efsanevi tarihin bir kısmı ile Oğuz Han'a ait olduğu kabul edilen atasözleri/hikmetli sözler bir arada bulunur. KD ve CD'de sadece özet hâlinde sözlü ve efsanevi tarih vardır. Topkapı Oğuznamesi, Berlin ve Petersburg yazmalarında üç parçadan sadece atasözleri/hikmetli sözler parçasını içerirler (Ercilasun, 2019, s. 31).

Dede Korkut Kitabı, içinde boyların bulunduğu tek kaynaktır. Ayrıca eserin mukaddime kısmında atasözleri/hikmetli sözler de yer almaktadır (Ercilasun, 2019, s. 32).

Oğuz Kağan Destanı'nın adı Uygur harfli metinde de Câmîu't-Tevârih'te de Şecere-i Terâkime'de de zikredilmemektedir. Destanın bütün varyantlarında Ogoz ve Uguz şekillerinde de okunabilecek olan kelimenin Oğuz şeklinde okunan şekli tercih edilmektedir ve destan Oğuz Kağan Destanı olarak anılmaktadır (Ağca, 2016, s.2).

Oğuz Han Destanı bize iki rivayetten gelmiştir: Bunlardan biri Batı Türkistan ve Ön Asya, diğeri Orta Asya ve Uzakdoğu rivayetleridir. Orta Asya rivayeti ya da Doğu rivayeti, Uygurca olarak muhtemelen XIII. yüzyılda yazılmıştır. Bu rivayetten şunu anlıyoruz: XIII. yüzyıldan önce Uygurca yazı kullanan ama Müslüman olmayan Türk ve Moğol kavimleri arasında yayılmış bir Oğuz destan rivayeti bulunmaktaydı (Togan, 1982, s.148).

Oğuzname'den ilk kez bahseden eser Dürerü't Ticân ve Gureru Tevârîhi'l-Ezmân'dır. Memlûklü bir Türk Tarihçisi Ebû Bekr bin Abdullah bin Ay Beg Ed-Devadârî, Dürerü't-Ticân ve Gureru Tevârîhi'l-Ezmân adlı eserinde; Celalettin Harzemşah'ı mağlup ederek Doğu Anadolu'ya gelen ve Nusaybin'i kuşatma altına alan Tatarlardan söz ederken, onların Ulu Han Ata Bitigci adlı bir kitaplarının bulunduğunu ifade eder. Ulu Baba hükümdarın kitabının evvelki Türklerden Moğol ve Kıpçaklarca tanındığını söyler. Diğer Türklerde de Oğuzname adlı bir kitabın bulunduğunu dile getirir. Oğuzname'de Oğuzların başlangıçlarından ve ilk hükümdarları olan Oğuz'dan bahsedildiğini, Ulu Han Ata Bitigci'nin kitabının 826 yılında Cibril Bin Bahtîşu tarafından Türkçeden Farsçaya tercüme edildiğini ve Devadârî'nin bu kitaptan faydalandığını ifade eder. Oğuzname'nin Türkler arasında elden ele gezdirilip, ona saygı gösterildiğini belirtir (Ercilasun, 1986, s.13-16). Mısır Memlûk tarihçisi Devâdârî'nin gördüğü ve hakkında bilgi verdiği ve Dede Korkut boylarını da içeren yazma nüsha büyük ihtimalle 5. yy.dan önce yazılmıştır ama bu nüsha bugüne ulaşmamıştır (Bayat,2013, s.19,20). Sonuç olarak Dürerü't-Ticân ve Gureru Tevârîhi'l-Ezmân, Oğuzname adının ilk defa geçtiği ve Oğuzname'de neler olduğunun açıkça belirtildiği eser olması hasebiyle Türk edebiyat tarihi açısından önem arz etmektedir.

Reşideddin'e ait olan Câmîü't Tevârih'in ikinci cildinde yer alan Târih-i Oğuzân ve Türkân adlı rivayette; Oğuz Han ve halefleri ile uruklarının yaşadığı Batı Türkistan ve Edil bölgeleri başta olmak üzere Türk dünyasının batı bölgelerinde olan olaylar resmedilmektedir (Togan, 1982, s. 13). Eser, Türkleri Olcay Han'ın soyundan gösterir. Esere göre Türkler Nuh'un oğlu Olcay Han'ın oğlu Dib Yavku Han'ın dört oğlunun soyundan gelmektedir. Oğuzname yazarı diğer tarihçiler ise Türk'ün atasını Yafes olarak alırlar. Bu farklılığa rağmen eser, sonraki Oğuznamelerin ana kaynağı olmuştur (Bayat, 2013, s.22, 23).

Oğuz Kağan Destanı'nda Türk kozmogonisi üzerine de izler bulunmaktadır. Destan, kâinatın yaratılışına dair izler taşımaktadır. Destanın kahramanı Oğuz Kağan, mitolojideki “Kişi”yi temsil eder. Önce Kişi, sona yıldızlar âlemi, sonra yeryüzü yaratılmıştır (Ercilasun, 1986).

Oğuzname'de Oğuz Han'ın hayatı çerçevesinde yer alan kozmogonik mitleri şöyle örnekleyebiliriz: Mesela; Oğuz Han, Ay-Kağan'dan doğar. Ay-Kağan'ın ışıktan hamile kalması, Türk mitolojisindeki olağanüstü yolla doğum motifinin benzeridir. Yüzü gök, ağzı ateş, gözleri al, kaş ve kirpikleri siyahtır. Bunun temelinde, eski Türk boylarının renklere ilişkin mitolojik algıları yatmaktadır. Çocuk, müthiş bir hızla büyür, kırk günlükken yürümeye, oyun oynamaya başlar. Oğuzname'de epik karakterin ilk kahramanlık gösterisi, yani “alp olarak kabul edilme” motifi de kendine özgü tarzda betimlenmiştir (Jureyev &

Kochkarov, 2017, s.52-53). Mitolojik ögeler Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı'nda açıkça görülmektedir. Oğuz Kağan'ın evlendiği kızlar sıradan insanlar değildir. Birinci kız gökten inen mavi ışığın içinden çıkar. Kutup yıldızına benzer. İkinci kız göl ortasındaki ağacın kovuğundan çıkar; gözü gökten daha mavi, saç ırmak gibi, dişi inci gibidir. Kızların adeta Tanrı tarafından gönderilmiş olmaları, onların mitolojik yönünü açık şekilde göstermektedir (Ercilasun, 2019, s.89). Bunlar Oğuzname'de göze çarpan mitik ögelerden sadece birkaçıdır. Oğuzname mitolojik ögelerden çokça faydalanmıştır. Bu unsurlar, esere Türk kültür tarihi açısından özel bir önem kazandırmaktadır. Eser, eski Türklerin inanışlarına, dünyayı algılayış ve hayata bakış açılarına dair önemli veriler sunmaktadır.

Destanın kahramanı Oğuz Kağan'ın Hun hükümdarı Mete Han olduğu hususunda pek çok bilim adamı hemfikirler. Ercilasun, Oğuz Kağan Destanı'nda yaşananların Alp Er Tonga'dan çok MÖ 209- 174 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Hun Yabgusu Motun'un hayatı ile münasebeti olduğunu vurgular (Ercilasun, 2014, s.476). Mete Han büyük ihtimalle Oğuz Kağan'dır, Oğuz'un çocuklarının bazıları da tarihî belgelerle belirlenebilmektedir ve onlar da gerçekte hükümdarlık yapmışlardır.

Börü Tonga (Mo-Tun) Yabgu hem Türkler için hem de Orta Asya'daki diğer halklar için önemli bir şahsiyettir. Zira o, pek çok devletin tarih sahnesinden çekilmesine sebebiyet vermiş, Asya'nın şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Elbette, Türk milleti için de önemli bir isimdir, onun yaptıkları ve hizmetleri sözlü nesilden nesle geçmiş, yazılı olarak da yaşamıştır. Bu sebeple de Oğuz ile Börü Tonga'nın (Mete) aynı kişi olma ihtimali mevcuttur. Mo-Tun'un gerçek hayattaki oğlunun adı Kök Han, torununun adı Kün Han'dır. Dolayısıyla Mo-Tundan sonra gelen iki hükümdarın adı Oğuz'un destandaki çocuklarıyla aynıdır (Gömeç, 2015, s. 20-21).

Oğuzname, öncelikle cihan-şümül Türk devleti ülküsünü ifade eden tarihî-mitolojik bir edebî eserdir. Oğuzlar hakkında o zamanki tarihî eserlerin, yazılı kaynakların verdiği bilgilerden daha ayrıntılı, daha derin bilgiler vermektedir (Bayat,2016). Dolayısıyla Oğuzname tarih bilimi için bir doküman özelliği de taşımaktadır.

Oğuz Kağan Destanı'nın bizlere ulaştırdığı önemli bir bilgi de Oğuzların vatanının neresi olduğudur. Oğuz Destanı'na göre Oğuz kabilelerinin ezeli vatanının şimdiki Kazakistan ve Balqaş Gölü civarındır. Destanda bu bölgeye ait olan Ak-kaya ve Almalık gibi Türkçe coğrafi isimler aktarılmaktadır. Bu isimler Şaz Türkçesinin sözcükleridir. Ayrıca destanda şimdiki Balqaş Gölü'nün güney ve güneybatı taraflarındaki coğrafi isimler de Porsuqnun, Qarakum, Qazıgurt, Qaratağ, Ulutağ gibi Oğuzca şekilleri ile geçmektedir (Togan, 1982, s.149).

Oğuzname'nin otuz civarında nüshası bulunmaktadır. Oğuznamelerin günümüze ulaşabilen nüshalarının en önemlileri arasında Oğuz Kağan Destanı ve Kitâb-ı Dede Korkud Alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân olmak üzere iki yazılı destan, ayrıca atasözleri (Hazihi'r Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuzname el Meşhur bi-Atalar Sözü ve Emsâl-i Mehemmedeli), anonim Oğuz şiirleri, Oğuzname'nin Uzunköprü varyantı ve 20'den fazla salname sayılabilir (Bayat, 2016).

Tarihî-kronolojik Oğuznamelerden en tanınmış olanları; F. Reşideddin'in Câmiü't- Tevârih (14.yy) adlı eserindeki Târih-i Oğuzân ü Türkân, Yazıcıoğlu Ali'nin Tevârih-i Âl-i Selçuk (15.yy.), Tebrizli Mahmudoğlu Hasan Bayatlı'nın Câm-ı Cem-Âyin (15.yy.), Ebubekir Tehrani'nin Kitâb-ı Diyarbekriyye (15.yy.), Enveri'nin Düsturname (15.yy.), Mirhond'un Rövizetü's-Sefa (15.yy.), Handemir'in Xülasat el Ahbar (16.yy.), Hafız Tanış Buhari'nin Şerefnâme-i Şâhi (16.yy.) vs. adlı eserleridir (Bayat, 2016, s.21-22).

Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde de Oğuzlara ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu sebeple bu eser de Oğuznameler arasında zikredilmektedir (Demir&Aydoğdu, 2015, s.18).

Elimizde Oğuz Kağan Destanı'nın üç yazılı nüshası bulunmaktadır. Nüshaların ilki Uygur alfabesiyle 13. yüzyıldan sonra İslâm coğrafyası dışında kaleme alınmış kısa nüshadır. Nüshaların ikincisi Reşidü'd-dîn Fazlû'llâh-ı Hemedânî'nin 14. yüzyılın başında yazdığı Camiü't Tevârih adlı eserin içerisinde yer alan ve 13. yüzyılda toplum arasında yaşayan destana dayalı olan Târih-i Oğuzân ü Türkân'dır. Üçüncü nüsha ise; 17. Yüzyılda Ebulgâzi Bahadır Han tarafından yazılan nüshadır.

Bu nüshalar içerisinde en kıymet verilen nüsha Uygur harfleriyle yazılı olanıdır. Zira Uygur alfabesi ile istinsah edilmiş olan Oğuzname, İslâmiyet'ten önceki döneme aittir ve orijinaline en yakın nüsha olarak kabul görmektedir (Ağca, 2016, s.5).

Oğuz Han Destanı'nın epik varyantı, 14. yüzyıldan önce Uygur alfabesi ile istinsah edilmiş nüshadır ve istinsah edilmiş bu nüsha, muhtemelen büyük bir destan varyantının parçasıdır. Devâdârî'nin 14. yy.da gördüğü, hakkında bilgi verdiği ve faydalandığı yazma nüsha ise büyük bir ihtimalle 5. yüzyıldan önce kaleme alınmıştır. Fakat Devâdârî'nin istifade ettiği bu nüsha elimize ulaşmamıştır (Bayat, 2013, s.19). Oğuznameler değerlendirilirken öncelikle İslam öncesi unsurlar içeren Uygur Türkçesi nüshasının esas alınması gerekir (Gömeç, 2015, s.30).

Oğuznameler üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır. Samoyeh Easy, “Oğuzname ve Şehname Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı doktora çalışmasında (Easy, 2015) tarihsel bağlamda Türk-Fars ilişkilerine, Oğuz Kağan Destanı ve Oğuznamelere, İran Destanı Şehname’ye değinir ve Şehname ile Oğuz Kağan Destanı’nı mukayese etmiştir. Ebru Birkan Akhan, “Dânâ Ata Oğuznamesi ve Oğuznamecilik Geleneği” isimli doktora çalışmasında Hanlıklar devri Çağatay Türkçesi’yle ve hece vezninin 4+4=8’li kalıbıyla yazılan Oğuzname’yi incelemiştir. Akhan (2017), tıpkıbasım metni St. Petersburg İlimler Akademisi Doğu Bilimleri El Yazmaları Bölümü, 1927-no 643’te olan eserde, Oğuznamecilik geleneği açısından bir şecere ile orun ve ülüş paylaşımının olduğunu ifade etmiştir. Erzincan (2017), “Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik Anlatılarında İt-Barak Halkı” adlı doktora çalışmasında Oğuz Han’ın savaşta yenemediği tek ve özel bir halk olarak geçen kuzeydeki İt-Baraklar hakkında karşılaştırmalı bir inceleme yapmıştır. Baki Bora Hança, “Garip Adına Bağlı Türkmen Destanları ile Türkmen Oğuznamesi’nin Kaynak ve Motif Olarak Karşılaştırılması” isimli doktora çalışmasını, “Türkmenistan topraklarında önemli bir kısmı yaratılmış olan halk hikâyeleri ve buna bağlı olarak halk hikâyeciliği geleneğinin araştırma dünyasına kazandırılması” amacıyla yaptığını dile getirmiştir (Hança, 2009). Bu doktora çalışmalarının yanı sıra Oğuznameler üzerine çok sayıda makale ve kitap da mevcuttur.

3.1.1. Uygur Harfli Oğuz Destanı

Uygurca Oğuz Kağan Destanı’nda İslâmiyet’in etkisi hiç yoktur, ancak İran edebiyatının ve Farsçanın etkileri görülmeye başlamıştır. Destanın Cengiz Han döneminden sonra yazıldığına şüphe yoktur. Zira Cengiz Han döneminden sonra kurulan pek çok devlete ait terimler bu destanda geçmektedir. Cengiz Han çağında Oğuz Kağan Destanı’na büyük önem verilmiştir. Reşideddin’in Cengiz Han ve hanedanının tarihini yazdığı kitabının başına Oğuz Kağan Destanı’ndan parça koyması da bunun en büyük delilidir. Destanın 13. yüzyıldan önce yazılmış olması gerekmektedir, konusu ise çok daha eskidir (Ögel, 1993, s.128).

Uygur harfli destan, 12. yüzyıldan sonra Moğollar devrinde, İran coğrafyasında yazılmıştır. Destan baştan ve sondan eksiktir. Bu yüzden bu destanın nerede, ne zaman ve ne sebeple yazıldığı bilinmemektedir. Eserde Türkelleri olarak Uygur, Kanlı, Kıpçak, Karluk ve Kalaçlar’ın adı geçmektedir. Bunlardan Kanlılar, XII. yüzyılda meydana çıkmışlardır. Destanda Uygur adının bulunması, eserin Uygur dil ve yazısı ile yazılması ve çok sayıda Moğolca kelimelerin bulunması, bu eserin Moğol devrinde yazılmış olduğunu

düşündürmektedir. Câmi'üt-Tevârih'deki Oğuzname'ye göre İran'da yazılmıştır. Bu destan da Câmi'üt-Tevârih'deki Oğuzname de İran'da. XIV. yüzyıl başında İlhanlı sarayında doğan Türklük şuuru ile yazılmıştır. Zira bu destanda da Oğuz Kağan Türk ülkesinin hükümdarı olarak gösterilmiş ve onların ayrı bölgelerde yaşamaları Oğuz Kağan'ın fetihlerine bağlanmıştır (Sümer, 1959, s.388).

Oğuz Destanı'nın el yazması olan Uygur harfli nüshası, 21 varaktan ve 42 sayfadan oluşmaktadır. Eserin her sayfasında 9 satır yer almaktadır. Dili, eski Oğuz-Karluk şivesine yakındır ve Uygur dil özelliklerini de taşımaktadır. Eserde 520 kelime bulunmaktadır ve bu kelimelerin büyük çoğunluğu saf Türkçe kelimelerdir. Günümüzde eser Paris Bibliotheque Nationale'de turc.1001 numarada kayıtlı olarak muhafaza edilmektedir. Yazmanın transkripsiyonlu metninin bir bölümü 1890'da Radloff'un Kutadgu Bilig baskısının içerisinde yer almış, 1891'de ise tamamı yayımlanmıştır. W.Bang ve R.Rahmeti Arat eseri 1932'de Almanya'da yayımlamışlardır. Yine 1936'da R. Rahmeti Arat eseri Türkiye Türkçesi'ne çevirip yayımlamıştır. Eser, 1970 yılında Muharrem Ergin'in ön sözü ve Uygurca metin ilavesi ile yayımlanmıştır (Yıldız, 2015, s.368). Eser üzerinde ilk olarak Radloff çalışmıştır, Rıza Nur ise 1928'de eser üzerine çalışan ilk Türk araştırmacıdır (Ercilasun, 2019, s37).

Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda olaylar, destan türünün özelliklerine uygun şekilde başkahraman olan Oğuz Kağan'ın etrafında döner. Destan mensur formdadır, on iki yerinde ise manzum bölümler bulunmaktadır. Söz konusu şiir parçalarının on tanesi birer beyittir, ikisi ise daha büyük parçalar hâlinedir. Bu büyük şiir parçalarından ilki, belki de bütün Türk edebiyatının en eski şiiridir (Easy, 2015, s.49).

Ferruh Ağca, eser üzerinde son ilmî incelemeyi yapan araştırmacıdır. Ağca (2016) çalışmasında, eserin Uygur alfabesinin kursiv yazı türü ile yazıldığını söyler. Eserde bazı isimlerin resmedildiğini belirtir. Eserin muhtevası hakkında da bilgiler aktarır. Buna göre eserin bölümleri; Oğuz'un doğması ve yiğit oluşu, Kıyat ile mücadelesi, eşleri ve çocukları, kağan oluşu, Altun Kağan, Urum Kağan ve Uruz Kağan ile savaşı, çeşitli Türk beyleriyle münasebetleri ve Oğuz boylarının ortaya çıkışı, Hindistan, Tangut, Barkan ve Şam'a seferleri, Ulug Türük ve rüyası, yay ve ok, Kurultay şeklinde sınıflandırılabilir (Ağca, 2016, s.5-7). Ağca (2016) çalışmasında destanın yazım ve dil özelliklerini, ardından da transkripsiyon ve transliterasyonunu verir.

3.1.2. Türklerin ve Oğuz'un Tarihi ve O'nun Cihangirliğinin Hikâyesi

Oğuz Kağan Destanı'nın ikinci varyantı; Reşidü'd-dîn Fazlull'âh-ı Hemedâni'nin Farsça yazdığı Câmîü't-Tevârih adlı eserine aldığı ve çeşitli yazılı-sözlü kaynaklardan yararlanarak oluşturduğu metindir. Câmîü't-Tevârih'in birinci cildi, Türk ve Moğol kabilelerini, başlangıçtan Gazan Han'ın ölümüne kadarki Moğol tarihini anlatır. Birinci cilt Târih-i Gazâni adını taşır. Eserin ikinci cildinin birinci bölümü yaratılıştan Hicret'in 700. yılına kadarki dünya tarihini içerir. Devamında, Gazneliler tarihinden sonra Selçuklular tarihinden söz edilir. Selçuklulara ait bölüm; önsöz, asıl Selçuklular kısmı ve Ebû Hâmid Zeyli olmak üzere üç kısma ayrılır (Göksu & Güneş, 2014). Eserin 2. cildinin Gazneliler ve Selçuklularla ilgili bölümleri Ahmet Ateş tarafından yayımlanmıştır. Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş de yine Ahmet Ateş'ten alınan neşri esas alarak tercümesini yayımlamışlardır.

İlhanlı sarayının tarihçisi Reşidü'd-dîn Fazlull'âh-ı Hemedâni'nin 14. yy. başlarında yazdığı Câmîü't-Tevârih adlı eserin ikinci cildinde Oğuzlar hakkında bilgi içeren bir kısım mevcuttur. Câmîü't-Tevârih'in II. cildinde yer alan "Türklerin ve Oğuzun Tarihi ve O'nun Cihangirliğinin Hikâyesi" isimli bölüm Oğuzname niteliği taşımaktadır. Burada pek az bir istisna ile Türkiye Türklerinin ataları olan Oğuzlara ilişkin destani bilgiler verilmektedir. Bu Oğuzname, Türk tarihçilerinin rivayetlerine dayanmaktadır. Oğuzname'nin içeriğinden anlaşıldığı üzere müverrihadı verilen râviler, en genel tarih bilgisinden yoksun olan kimselerdir. Rivayetlerin tarih olarak en yenileri rivayet edenlerin kendi zamanlarından 200-250 yıl önceki olaylarla ilgilidir. Bu Oğuzname, rivayetlerin birbirine eklenmesiyle oluşmuştur ya da birbirlerinden bağımsız hâtıralar bir araya getirilmiştir. Ancak Türk hükümdar sülaleleri tek bir el ve hatta çoğu tek bir aileden çıkmış gibi gösterilmiştir. Bu Oğuzname; Oğuz Han Destanı, Oğuz yabgularına ait rivayetler, Kara Han ve Buğra Hanlar' a dair hâtıralar, Şah Melik ve Selçuklular ile ilgili rivayetler ve bazı Türk hanedan ve ailelerine dair rivayetlerden oluşmaktadır (Sümer, 1959, s.360).

Camiü't-Tevârih, Reşideddin'in adını en büyük tarihçiler arasına sokmuştur ve İslâm nünyasında Türk tarihine ilişkin yazılmış en önemli eserdir (Göksu & Güneş, 2010, s.29,30).

Ercilasun (2014), Reşideddin'in rivayetini beş bölüme ayırır.

- 1.Nuh peygamberden Oğuz Han'a kadar,
- 2.Dip Yavkuy Han'dan Kayı İnal Han'a kadar,
- 3.Oğuz Han ve Gün Han zamanı,
- 4.Dede Korkut'un müşavir olduğu Kayı İnal Han, Köl Erki ve Tuman Han zamanı,
- 5.Tuman Han'dan sonra (Ercilasun, 2014, s.460).

Ercilasun (2014), Uygur harfli Oğuz Kağan destanının içeriği hakkında da bilgi verir. Buna göre Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı, Oğuz Kağan'ın doğması ile başlar, büyük kurultayı toplayıp ülkesini oğulları arasında pay etmesi ile sona erer. Reşideddin rivayetinde konu Nuh peygamberden Selçuklulara, Sultan Muhammed Harzemşah'a ve Anadolu Türkmenlerine gelir. Şecere-i Terâkime'de ise sebep-i teliftten sonra Hz. Adem'den başlayarak Ebulgâzi Bahadır Han zamanındaki Türkmen boylarına kadar gelir.

Reşidü'd-dîn Fazlull'âh-ı Hemedanî eseri hazırlarken Türk ve Moğol aksakallılarından duyduğu rivayetlerden, Arapça, Farsça ve Türkçe tarihî kaynaklardan ve sözlü kültürden yararlanmıştır (Bayat, 2013, s.22).

Reşideddin eserini yazarken Oğuzname'nin Uygurca destan varyantından yararlanmamıştır, bu durum iki varyant arasındaki farklardan anlaşılmaktadır. XV. yy. da Yazıcıoğlu ve XVII. yy. da Ebulgâzi Bahadır Han, Reşideddin'in Farsça metninden tercümeler yapmıştır ve böylece destan üzerine pek çok bilgi Doğu ve Batı Türkçesine geçebilmiştir (Çobanoğlu, 2015, s.124). Reşideddin'in eserinde sözlü kültür ürünlerinde görülen motifler, epik klişeler ve deyimler vardır, eser bu yönüyle sonraki Oğuznamelerden ayrılmaktadır (Bayat,2013).

Sümer (1959) Reşidü'd-dîn Fazlull'âh-ı Hemedani'nin (öl.718-1318) yazdığı Câmiü't-Tevârih'in İstanbul kütüphanelerinde dört nüshasının bulunduğunu belirtmektedir:

Cami'ut-tevârih'in İstanbul kütüphanelerinde bulunan 4 nüshası kullanılmıştır. Bunlardan ikisi müellifin hayatında istinsah edilmiş nüshalar olup, ikisi de renkli minyatürlüdür. Bu iki nüshadan 714 (1314) istinsah tarihini taşıyanı, Hafız-i Ebrû'nun Mecmuası içinde yer almıştır (Topkapu sarayı, Hazine kütüphanesi, nr. 1653, konumuzu teşkil eden bölüm, eserin 375 b; 39a yaprakları arasındadır). Öteki nüsha 717 (1317) istinsah tarihlidir ve aynı kütüphanede bulunmaktadır (nr. 1654). (Sümer, 1959, s.359).

Zeki Velidi Togan, Câmiü't-Tevârih'in ikinci cildinde yer alan “Tarih-i Oğuzân u Türkân” adlı Oğuzlara ilişkin bölümünden yola çıkarak Oğuz Destanı (Togan,1982) adlı eserini yayımlamıştır. Çalışmada, eser tercüme ve tahlil edilmiştir. Çalışmanın başında Reşideddin'in eserinin ikinci cildinde yer alan Oğuzname, Oğuzların ve Türklerin tarihi başlığı altında tercüme edilmiştir. Ardından “Notlar” başlıklı bölümde Togan, bazı kelimelerin okunuşunu, imlâsını belirtmiş, bazı yer isimlerinin hangi coğrafi bölgeyi işaret ettiği hakkında bilgiler ve bazı isimlerin hangi tarihî şahsiyetlere ait olduğu hakkında malumat aktarmış, bazı tabirlerin ne anlama geldiğini açıklamıştır. Çalışmanın devamında Oğuz Destanı'nın yazılış yeri, tarihi ve yazılış şartları hakkında bilgiler vermiş, sonra da destanda geçen hükümdarlar, sülaleler, şahıslar ve hadiseler hakkında bilgi aktarmıştır. Kitabın sonunda tetkiklerin son neticeleri ve dizin bulunmaktadır.

Farsça Oğuz Destanı, Türk tarihine ilişkin önemli veriler barındırması hasebiyle de bilim dünyası tarafından çok değerli addedilir.

3.1.3. Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türkî

Oğuzname diye adlandırılan diğer iki önemli eser, Ebulgâzi Bahadır Han tarafından kaleme alınan Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türkî'dir.

Şecere-i Terâkime; sebab-i teliften sonra Hz. Adem'den bağlayıp Ebulgâzi Bahadır Han zamanındaki Türkmen boylarına kadar geçen süreyi anlatır. Eserin bölümlerini şöyle sıralayabiliriz: Hz. Adem'den Oğuz Han'a kadar geçen zaman dilimi, Oğuz Han Dönemi, Gün Han'ın hükümdarlık yıllar, Kayı, Dip Bakuy ve Kuzı Yavı Han Dönemi, İnal Han, Duyılı Kayı Köl Erki ve Tuman Han zamanı, Kanlı Yavı Han'dan Selçuklulara kadar geçen dönem, Salur Ögürçik Alp ve Ebulgâzi Bahadır Han devrindeki Türkmen boylarını anlatan bölüm, Oğuz ilinde beylik kılan kızlar bölümü (Ercilasun, 2014, s.460,461).

Bayat (2013), Ebulgâzi Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime'yi oluştururken daha çok yazılı kaynaklardan yararlandığını, tarihî gerçeklere bağlı kaldığını ve Oğuz şeceresinde düzeltmeler yaptığını belirtir. Türkmen atasözlerinden yararlanmasının eserin üslubuna canlılık verdiğini de ekler.

Şecere-i Türkî 15. yüzyılın ikinci yarısından 1663'e kadar Harezm'de var olan Yâdgâr sülalesi Özbek Şıban hanlarının tarihini anlatır. Ahmet Vefik Paşa ve Rıza Nur eseri Türkiye Türkçesine tercüme etmiştir. Oğuzname niteliği taşıyan bir diğer eser olan Şecere-i Türkî, Ebulgâzi Bahadır Han'ın 1663'te vefatı üzerine oğlu Enuş Han tarafından 1664 yılında tamamlanmıştır. Bu eserin Göttingen, Edinburg, Petersburg, Leningrad, Berlin nüshaları gibi çok sayıda nüshası bulunmaktadır (Demir, 2016, s.19). Easy (2015), eserin 15. yüzyılın ikinci yarısından 1663 yılına kadar Hârezm'de tahtta oturan Ebülgâzi Bahadır Han'ın sülalesini ve genel anlamda Türkistan tarihini içerdiğini belirtir. Bu eserin çeşitli dillere, Ahmet Vefik Paşa ve Rıza Nur tarafından da Türkiye Türkçesine çevrildiğini aktarır.

Ergin (1974), Tercüman 1001 Temel Eser serisi içerisinde çıkan Türklerin Soy Kütüğü adlı kitabında Şecere-i Terâkime'yi Türkçeye tercüme etmiş ve ön sözde eser hakkında yapılan çalışmalardan bahsetmiştir.

Şecere-i Terâkime üzerine 1958'de Rus Türkologu Prof. Dr. Kononov çalışmıştır. Kononov, yedi nüshayı karşılaştırıp Şecere-i Terâkime'yi yayımlamış, Rusçaya tercüme gramerini de

vermiştir. Şecere-i Terâkime'nin birçok nüshaları vardır, bu nüshalar içinde Taşkent ve Leningrad nüshaları en güvenilir metinlerdir. Leningrad nüshasının faksimilesi 1937'de Türk Dil Kurumu tarafından neşredilmiştir. 1822'de istinsah edilen Leningrad nüshasında bir manzum Oğuzname parçası bulunmaktadır. Öbür nüshalar ise hep yeni yazımdır ve Türkmen yazıcılar nüshalarda çok miktarda değişiklik yapmışlardır. En eski ve en iyi nüsha Taşkent nüshasıdır. Yazım tarihi belli değildir ancak bu nüsha, Ebulgazi devrine en yakın ve asıl metne en uygun nüshadır (Ergin, 1974).

3.1.4. Oğuzname'nin Uzunköprü Varyantı

Oğuzname'nin Uzunköprü varyantını Namık Kemal Orkun, bu varyantı 1935 yılında basılan “Oğuzlara Dair” adlı eserinin 96-133. sayfaları arasında yayımlamıştır. Sonrasında da eseri Kemal Eraslan Türkiye Türkçesi ile yayımlamıştır. Eserin yazarı, yazılma tarihi, nerede yazıldığı hakkında bilgi yoktur. Eser yazılırken tarihî Oğuzname'den ve İslami varyanttan yararlanılmıştır. Mesnevi şeklinde 104 beyitten müteşekkildir. Eser 14. yüzyıl Türk dili için önemli bir eserdir (Bayat, 2013, s.29). Eserin bugün nerede olduğu ve müellifi belli değildir. Reşideddin'in eserine aldığı mensur rivayetle aynı kaynaktan istifade ettiği anlaşılmaktadır. Ama diğer varyantlardan farklı olarak Oğuz Kağan'ın babasının gözünden vurularak ölmesi detayını barındırmaktadır. Eser Hüseyin Namık Orkun, Kemal Eraslan ve Kâmil Veliyev tarafından neşredilmiştir (Yıldız, 2015, s.397). Söz konusu Oğuzname'nin baştaki ve sondaki kısımları eksiktir. Kara Han dönemi ile başlar ve Oğuz'un doğumunu, evlenmeleri, Müslüman oluşu, amcalarıyla savaşlarını anlatır. Oğuz'un Türk boylarına ad vermesi, fetihleri de eserin sonundaki birkaç beyitte anlatılır. Türkçe yazılmış İslami ilk rivayet olduğu için önemlidir. Doğu Türkçesi ile yazılmıştır (Ercilasun, 2019, s.56-57).

3.1.5. Oğuzname'nin İngiltere Nüshaları

Destanın İngiltere nüshaları iki tanedir: Birincisi “Haza Der-Beyan-ı Oğuzname”, ikincisi ise Haza Kısas-i Oğuzname ismini taşımaktadır. Nüshalar birbirinin devamı niteliğindedir. İlk nüshanın yazarı Kadir Ali Bey olarak zikredilmektedir. İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Or. 11726/1 numarada Tercüme-i Oğuz-nâme adıyla kayıtlıdır ve 1596'da yazılmıştır. İkinci nüsha ise yine İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde Or. 11726/3 numarada Oğuz-nâme adıyla kayıtlıdır. Bu nüsha da 1596 yılında kaleme alınmıştır (Demir, 2016, s.23).

Der-Beyân-ı Oğuzname, Câmîü't Tevârih ve Şecere-i Türk'ten yararlanılarak oluşturulmuştur. Dili Çağatay Türkçesi'dir. 29 yapraktan müteşekkildir. Türklerin ortaya çıkışlarının, dallara ayrılımlarının, atalarının açıklanacağı söylendikten sonra Dibâce bölümünde dünyadaki çeşitli halkların yaşadığı coğrafyalar hakkında bilgiler verilir. Esami-i Akvam-ı Etrak bölümünde Türk ve Moğol boylarının adları verilir. Sonrasında özet Oğuzname bölümü gelir. Oğuzname, Nuh peygamberin dünyayı paylaşması ile Oğuz Han'ın ölümü arasındaki dönemi ele alır (Ercilasun, 2019, s.82).

3.1.6. Kazan Oğuznamesi

Kazan Oğuznamesi, ilk kez Sait Vahidi tarafından 1930-1937 yılları arasında bulunmuştur. Eserin düzeni Şecere-i Terâkime'ye benzemektedir (Yıldız, 2015, s. 397). Eser Kazan Fenler Akademisine bağlı G.İbrahimov adına Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'nün El Yazmalar ve Tekstoloji Mirashanesi'nde 39 koleksiyonda 152 no.lu kitap olarak mevcuttur. Eserin giriş sayfaları yoktur. 208 sayfadan oluşmaktadır. Eserin yazarı, yazılma yeri, müstensihi ve istinsah tarihi belirsizdir. 16. Yüzyılın sonlarında yazıldığı düşünülmektedir (Demir ve Aydoğdu, 2015). Eseri Fikret Türkmen tanıtmıştır.

Eseri Necati Demir ve Özkan Aydoğdu dil özellikleri bakımından detaylı bir şekilde tahlil etmişlerdir. Demir ve Aydoğdu'nun çalışmasında önce Türk tarihindeki Oğuznameler hakkında kısa bilgiler verilmiş, ardından Kazan Oğuznamesi hakkında bilgiler nakledilmiş, sonrasında ayrıntılı şekilde eserin dil özellikleri verilmiştir. Genel dil özelliklerinin ardından eserdeki ünlüler, ünsüzler, şekil bilgisi, sözcük türleri üzerinde durulmuş, son olarak Oğuz Türkçesinin özelliklerine değinilmiştir. Kazan Oğuznamesi dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümün Başlığı: Bâb-ı evvel beyân-ı evvel mahîlûkat bol turur kim

İkinci bölümün Başlığı: Âdem 'alehyi's-selâm beyânı bu turur

Üçüncü Bölümün Başlığı: Nûh 'aleyi's-selâm

Dördüncü Bölüm Başlığı: Yâfe's 'Aleyhi's-selâm

Eser Çağatay Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Ancak ilk sayfalarda Arapça ve Farsça kelimeler fazlaca kullanılmıştır.

3.1.7. D n  Ata Tarafından Yazılan OĞuzname

17. yüzyılda yaŗamıŗ olan İhsan Şeyh D n  Ata tarafından yazılan eser TDK tarafından 1937’de tıpkıbasım olarak basılan Şecere-i Terâkime’nin ilk dört sayfasında yer almaktadır. Dilinde fazlaca Türkmence  zellikler bulunmaktadır (Ercilasun 2019, s.82). Hece ölçüsüyle yazılmıŗ 18 dörtlükten oluŗur. Kara Han, OĞuz Han ve OĞuz Han’ın altı oğlundan söz edilir (Yıldız, 2015, s.414). Eser  zerine Ebru Birkan Akkan’ın “D n  Ata OĞuznamesi ve OĞuznamecilik Geleneği” isimli bir doktora  alıŗması bulunmaktadır.

Birkan Akhan (2017) D n -yan kelimesinin "bilen, bilici, bilgi " anlamına geldiğini belirtir. D n  Ata’nın (İhsan Şeyh) tıpkı Dede Korkut gibi, Türkmenler arasında, son devrin bilicisi olduğunu söyler. Eser, Hanlıklar devri  ağatay Türkçesiyle yazılmıŗtı ve eserde hece vezninin 4+4=8’li kalıbı kullanılmıŗtır. Nazım birimi d rtl kt r. OĞuzname’nin tıpkıbasım metni St. Petersburg İlimler Akademisi Doğu Bilimleri El Yazmaları Bölümü, 1927-no 643’te yer almakta ve eserde OĞuznamecilik geleneği açısından bir Şecere ile orun ve  l ŗ paylaŗımı vardır.

3.1.8. Kitâb-ı Dedem Korkud ‘Al  Lisân-ı Taife-i OĞuzân

Kitâb-ı Dede Korkut ‘Al  Lisân-ı Taife-i OĞuzân, ilk önce OĞuzların 9.-11. yüzyıllarda Seyhun nehri civarındaki yaŗamları çevresinde oluŗmaya baŗlamıŗ, daha sonra geldikleri  n Asya’daki yaŗamları da anlatılara eklenmiŗ ve eser kim olduğu belli olmayan bir müellif tarafından 14.-15. yüzyıllarda boylar Şeklinde düzenlenip yazıya ge irilmıŗtır. Eserin, on iki hikâyeden m teŗekkil nüshasını Dresden Kraliyet Kütüphanesi’nde 1810’da H.O. Fleisher bulmuŗtur. Eseri ilk olarak tanıtan ise Von Diez’dir. Eser  zerine Türkiye’deki ilk  alıŗma ise Kilisli Muallim Rıfat tarafından yapılmıŗtır. İtalyan araŗtırmacı Ettore Rossi, 1952 yılında Vatikan Kütüphanesi’nin Türkçe yazmaları arasında kitabın yeni bir nüshasını bulmuŗtur (Yıldız, 2015, s.398).

Kitâb-ı Dede Korkud ‘Al  Lisân-ı Taife-i OĞuzân Türk epik destan geleneği açısından önemli bir yere sahiptir. Hatta  obanoğlu, “Türk epik destan geleneği araŗtırmalarının Korkut Ata ıŗıĖında baŗlatılabileceĖi” kanaatindedir ( obanoğlu, 2015, s.10).

Dede Korkut OĞuznamesi’nin el yazması nüshalarından biri Dresden Kütüphanesi’nde bulunmaktadır, Kitâb-ı Dede Korkut ‘Al  Lisân-ı Taife-i OĞuzân adını taşıyan eser 12 boydan oluŗmaktadır. Diğeri ise “Hik yet-i OĞuzname, Kazan Bey ve Gayrı” isimindeki Vatikan nüshasıdır ve 6 boydan oluŗmaktadır. Dede Korkut OĞuznamesi’nin 2019 yılında

Yusuf Azmun ve Metin Ekici tarafından bilim alemine tanıtılan üçüncü nüshası Türkmen Sahra Nüshasıdır. Dede Korkut'un üçüncü el yazması, önceki iki elyazması nüshada olmayan yirmi yedi soylama ile iki yeni boy içermektedir.

Üçüncü el yazmasının en önemli özelliği, önceki iki yazmada olmayan yirmi yedi soylama ile iki yeni boylama yani 13. Ve 14. Hikâyelerin bulunmasıdır. Ancak bu üçüncü yazmada iki el yazmadaki 12 boyun ve soylamaların metni yoktur. Dede Korkut'un bu yeni yazması İran'da Türkmen Sahra bölgesindeki Türkmenler arasında yaşayan kendisi Kazak olan Veli Muhammed Hoca'nın çok zengin kütüphanesinde bulunmaktadır (Azmun, 2019, s.6).

3.1.9. Berlin Yazması (Hazihi-Er-Risaletu Min-Kelimâti Oğuzname El-Meşhur Bi-Atalar Sözü)

Bu yazma Oğuznamenin “ata sözleri”ni içermektedir. Kitap, Berlin Devlet Kütüphanesi 34 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Kitabın 1 a-41b arası Oğuzname bölümüdür. 81. Sayfanın sonunda temmet Oğuzname (Oğuzname tamamlandı) ibaresi yer almaktadır. Eserde Şehzade Beyazid ile Cihangir'in sünnet merasimlerinin ziyafet defteri, Şehzade Selim'in Fetihnâme'si, Tahmasb'a mektubu, Tahmasb'ın cevabı, çeşitli dualar, ilaçlar ve şiirler yer alır. Eserde ayrıca 100 darbı mesel yer alır. Atasözleri, yazmanın yedinci sayfasından itibaren başlar. Eser Dede Korkut'a ait dualar, hikmetli sözler ve atasözleri içerdiği için önem taşır. Eserdeki atasözlerini Von Diez Almanca çevirileriyle beraber yayımlamıştır. Eser üzerine, Türkiye'de Orhan Şaik Gökyay çalışmıştır. Gökyay, Ahmet Caferoğlu'nun eserin Almanya'da aldığı kopyası üzerinden çalışmıştır (Ercilasun,2019, s. 83-84-85).

3.1.10. Petersburg Yazması (Kitab-ı Oğuzname-Emsâl-i Mehemmed Ali)

Eser, Oğuzname'nin atasözleri bölümünü içermektedir. Petersburg Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesinin El Yazmalar Bölümünde 121/58 numara ile kayıtlıdır. Yazma, 1987'de Bakü'de Samet Alizade tarafından yayımlanmıştır. Bu eser, Ali Haydar Bayat tarafından 1992'de Kiril alfabesinden Latin harflerine aktarılmıştır. Yazma, Berlin yazmasının başındaki “Dede Korkut Duaları ve Öngörülleri” bölümünü almamıştır. Eser üzerinde son olarak Necati Demir çalışmıştır (Ercilasun 2019, s. 85).

3.1.11. Andelib Oğuznamesi

On iki bölümden oluşan bu manzum Oğuzname,8. Bölüm hariç beyitlerle yazılmıştır ve ilk ve son bölüm dışında mesnevi tarzında kafiye düzenine sahiptir. Beyitlerin vezni

mefâîlün/mefâîlün/feûlün'dür. Tek nüshası vardır, o da kayıptır. Eser üzerine ilk çalışan Mammetnazar Hıdırov'dur. Türkmenistan'da en kapsamlı çalışma Ahmet Bekmıradov'un çalışmasıdır. Hikmet Biray, Millî Folklor Dergisi'ndeki yazılarıyla Andelip Oğuznamesi'ni tanıtmıştır (Ercilasun, 2019, s.79-80). Bu Oğuzname üzerine Ahmet Bekmıradov, Andelip ve Oğuznamecilik Debi (Geleneği) (Bekmıradov, 1987) adlı 132 sayfalık bir inceleme eseri yayımlamış, Fatih Kirişçioğlu (Kirişçioğlu, 1992) da bu eserin tanıtımını yapmıştır.

Bekmıradov, Oğuzname üzerindeki ilk çalışmanın 1948 yılında İlimler Akademisi üyesi M. N. Hıdırov'un yayına hazırladığı metin olduğunu ve bu metnin bilinmeyen sebeplerle dağıtımının yapılamadığını halen Türkmenistan İlimler Akademisi Magtımguılı Dil ve Edebiyat Enstitüsü Elyazmalar kısmında 1373 numarada kayıtlı olarak saklandığını söyler (Kirişçioğlu, 1992-1993).

BÖLÜM IV

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DESTANLARI YENİDEN YAZMA FAALİYETLERİ

4.1. Destanları Yeniden Yazma Faaliyetlerinin Fikrî Temelleri

Cumhuriyet Dönemi yazarlarının eski Türk destanlarını ve özellikle de Oğuznameleri yeniden yazma çalışmalarından söz etmeden önce, onları bu yöne iten sebeplere temas etmek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi söz konusu çalışmalar esas olarak Türkçülük fikrî üzerine bina edilmiştir. Türklük şuurunu en iyi surette uyandırabilecek edebî eserlerin de destanlar olduğu açıktır. Türkiye’de ilk önce Tanzimat Dönemi’nde “edebî ve kültürel Türkçülük” olarak kendisini gösteren ve 1908 Meşrutiyetinden sonra ideolojik-siyasi çizgiye kayan Türkçülük cereyanının temelleri, aslında Türklerin tarih sahnesine çıktığı dönemlere kadar uzanmaktadır. Türk adını devlet adı olarak ilk kez 8. asırda Göktürkler kullanmışlardır. Göktürk Kitabeleri, Türkçülüğün vücut bulmuş hâlidir.

Sekizinci asırda devlet, hukuk ve siyaset dilinin şaheseri abidelerle anlatılan hakanlar, dikkat edilecek olursa konumuz olan Türkçülüğün adını koymadan “Türkçülük” yapmışlardır. Yirminci asırda Türkçülüğü “Türk milletini yükseltmek” şeklinde tarif eden Ziya Gökalp’le Türk hakanları 1200 yıllık mesafeden aynı noktada birleşmişlerdir. Milletimizin kendi benliğini aramasını bulmasını maddi ve manevi istiklal için temel şart sayan hakanların fikri, Ziya Gökalp’te sistemini bulmuş, son istiklal savaşımızda tarihî ve ebedî düşmanlarımızdan biri olan Yunanlıları Atatürk’ün denize dökmesi ile aksiyon hâline gelmiştir (Elçin, 1978, s. 11-12).

Siyasi milliyetçilik Fransız İhtilali ile doğmuştur ancak Türk olma bilinci Türk ulusunda ezelden beri mevcuttur.

Türkçülük ve milliyetçilik suni Avrupa modeli sistemler olmaktan ziyade tabii, tarih içinde gelişmiş birer hayat prensibidir. İkisinin birleşmesinden millî vicdan doğmuştur. Orhun abidelerinde bu millî vicdan şahlanır, halk, millet ve devlet idealini temsil eden hakanlarla şahsiyet kazanır. Hakanlar bu ideali temsil ettikleri müddetçe millet şerefli, şanlı ve mesut yıllar yaşamış, bunu kaybettiği zaman zelil olmuştur (Elçin, 1978, s. 8)

Göktürk kitabelerinden yüzyıllar sonra 11. asırda Kaşgarlı Mahmut, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazdığı Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde Türklük bilincini açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Talih güneşinin Türklerin burcunda doğduğunu ve Cenab-ı Hakk'ın Türk hakanlığını göğün felekleri arasına yerleştirdiğini, onlara Türk dediğini ve egemenlik verdiğini, onları çağın hakanları yapıp dünyaya hükmetmenin dizginlerini ellerine verdiğini, onları tüm beşeriyete memur ettiğini, doğruya yönelttiğini, onlara katılanları ve onlar adına çabalayanları güçlendirdiğini böylece istedikleri her şeyi elde ettiklerini ve çapulcuların rezilliğinden kurtulduklarını idrak ettim, akıl sahibi her insan onlara katılmalıdır.; aksi halde onların ok yağmuruna maruz kalır (Kaşgarlı Mahmut, 2005, s.11)

Türklük bilinci 19. yüzyıla kadar siyasi bir nitelik taşımamaktadır. Siyasi anlamda Türkçülük 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır.

1789 Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik hareketi imparatorlukların temellerini sarsmıştır. Bir İmparatorluk olan Osmanlı Devleti de bu hareketin en fazla etkilediği devletlerden biri olmuştur. Osmanlı tebaası içerisinde milliyetçi zihniyetle ilk hareketlenmeler gayrimüslim tebaa arasında başlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde Müslüman olmayan tebaanın Osmanlı kimliği altında tutulması amacıyla politikalar üretilmiş, ancak bu çabalar yeterli gelmemiştir. Bu süreç sonunda Osmanlıcılığın bütün tebaayı ayakta tutamayacağı ortaya çıkmış, alternatif olarak İslamcılık akımına bel bağlanmıştır. Müslüman tebaanın da ayrılma gayretleri içerisinde girmesi sonucunda Türkçülük fikri tutunulacak tek dal olarak kalmıştır. Önce edebî alanda başlayan kültürel Türkçülük akımı, vuku bulan gelişmeler sonucunda siyasi alana da taşınmıştır.

Milliyetçilik hareketlerinin İmparatorluğun Türk unsurlarında en son ortaya çıkmasının sebebi, İmparatorluğun çoğunluğunu ve yönetici kesimlerini oluşturan Türklerin devletin bekasını düşünmeleri ve ümmet yapısının etkisidir. Ama İmparatorluk bünyesindeki gayrimüslimlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, İmparatorluktaki Türk olmayan Müslüman toplumların da milliyetçi hareketlenmeler göstermeleri sonucunda Türk milliyetçiliği doğmaya ve gelişmeye başlamıştır (Sarıay, 2008, s.21,22).

Ziya Gökalp (2016) de 20. yüzyılın başlarına gelindiği bu dönemde hem İslamcılık ve Osmanlıcılık fikirlerinin zararlı olduğu görüşündedir. Kültürel çizgideki Türkçülüğün bütün mefkureleri ile siyasi mecraaya taşınması gerektiği düşüncesini taşımaktadır. Bu amaçla Turan manzumesini Genç Kalemler'de yayımlar. Ziya Gökalp, Osmanlıcılık ve İslamcılığın tehlikesini görüp yeni bir mefkure arayışında olanlar için Turan şiirinin bir kıvılcım olduğunu ifade eder (s.16).

Türkçülük cereyanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin de ana dayanağı olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1938), ulus devletin ve ulus toplumun oluşturulmasını hedefleyen politikalar güdülmüştür. Bu doğrultuda iktidar, toplumsal ve kültürel dönüşüm için öncelikle eğitim kurumlarından yararlanmayı düşünmüş, cumhuriyet öğretmenlerini millî devlet kurma amacı doğrultusunda yetiştirmiştir. Cumhuriyet öğretmenleri de rejimin bu ideolojisini topluma aktarma görevini canla başla sürdürmüştür.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ana ideolojisi olan Türkçülük cereyanı, “halka doğru” ilkesiyle birlikte yürümüştür. Türk aydınları ve edipleri arasında halka/folklora yönelim, tıpkı milliyetçilik hareketlerinde olduğu gibi Avrupa'dakinden çok sonra olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde halka ulaşma isteğinin sonucu olarak halk diline yönelişler görülse de bunun yerleşmesi I. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabilmektedir. Tanzimat Dönemi'nde halka ulaşmak, fikirlerini halkla ulaştırmak isteyen edipler için folklor önemli bir dayanak olmuş, Türkçülüğün oluşumunda önemli bir görev üstlenmiştir.

Türkçülüğün temellerinden biri olan “halka doğru” ilkesi için Ziya Gökalp şunları söylemektedir:

Halka doğru gitmek ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin münevverlerine, mütefekkirlerine o milletin güzideleri adı verilir. Güzideler yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lazım gelenler bunlardır. Güzideler halka doğru niçin gidecekler? Bu suale bazıları şöyle cevap veriyor: Güzideler halka hars götürmek için gitmelidirler. Halbuki mebhaste gösterdiğimiz veçhiyle memleketimizde hars denilen şey yalnız halkta mevcuttur. Güzideler henüz harstan nasiplerini almamışlardır (Ziya Gökalp, 2006, s.42).

Atatürk de milleti “aynı harstan olan insanlardan oluşan topluluk” şeklinde tanımlamış, harsı tıpkı Ziya Gökalp gibi milleti millet yapan en önemli öge olarak görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'ndan veya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan ayrılan birçok millet, millî kültürlerini korumaları sayesinde yüzyıllarca kendi devletlerinden yoksun şekilde yaşadıkları halde bağımsızlıklarına kavuşunca kolayca millet hâline gelebilmişlerdir (Feyzioğlu, 1986). İşte milleti millet yapan hars, Ziya Gökalp'in de dediği gibi halkta bulunmaktadır.

Cumhuriyet ideolojisi saydığımız sebeplerle köye ve köylüye büyük önem vermiştir. Halkın eğitimi ve resmî ideolojinin halka benimsetilmesi için Türk Ocakları, Millet Mektepleri ve Halkevleri gibi kurumlar etkin şekilde kullanılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet ideolojisi edebiyat eserlerine de belirgin şekilde yansımıştır. Pek çok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da halka yönelim söz konusudur. Zira edebî eserler dönemin zihniyeti doğrultusunda şekillenirler. Cumhuriyet rejimi,

Anadolu'ya, köye, köylüye ve halka yönelmeye büyük önem atfetmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi sanatçıları da Anadolu'ya ve halka aynı ideolojik bakış açısıyla bakarlar. Edebiyat dünyası ilk kez köyü ve köylüyü eserlerine konu eder. Zira edebî eserin içinde yaratıldığı toplumdan, siyasi, sosyal ve kültürel ortamdan soyutlanması düşünülemez.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk halkı, halk edebiyatı mahsullerini okumaktan zevk duymaktadır. Bunun farkında olan hükûmet, halka rejimin ideolojisini anlatmak için halk kitaplarını da kullanmayı arzulamış ve “halk kitaplarını modernleştirme projesi”ni başlatmıştır ki zaten edebiyatçılar da millî edebiyat anlayışı çerçevesinde çoktan halk edebiyatı ürünlerine önem vermeye başlamışlardır. Önem verilen halk edebiyatı ürünleri içerisinde destanların özel bir yeri vardır. Zira destanlar, içlerinde bir millete ait tarihî, sosyal ve kültürel kodları bulunduran seçkin eserler olmaları hasebiyle değerlidirler. Bu bakımdan millî bir kimlik inşası söz konusu olduğunda başvurulacak öncelikli kaynaklar olarak görülmüşlerdir.

Epik destanlar sözlü kültür dairesi eserleridir ve epik destan geleneğinin Homeros ile başladığı kabul edilmektedir. Onun yazdığı İlyada ve Odise destanları MÖ 8. yüzyıla aittir. MÖ 9 ve 7. yüzyıllar epik şiirin çağıdır, bu dönemdeki anlatılar dönem insanların gözünde gerçek tarihi vakalar olarak değerlendirilmektedir. Yazı öncesi topluluklarda tarih ile edebiyat ortaktır ve bu kavramlar 19. yüzyıldan sonra alansal ayrılığa girmiştir (Çetindaş, 2014, s.37-38).

Destanların ait olduğu milletin gözünde tarihsel bir kıymeti vardır. Bu eserler, millet üyelerine atalarının şanlı kahramanlıklarını gösterir ve fertlerin kendilerine güvenmelerini sağlar. Atalarının eski destanlarını dinleyen/okuyan toplum bireyleri arasındaki manevi bağ güçlenir. Destanlar toplumdaki kültürel ve sosyal kodların yüzyıllar öncesinden yüzyıllar sonrasına nakline de imkân sağlar.

Türkçülük açısından önemli olan eski Türk destanlarına ilgi, daha Millî edebiyat döneminde Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'le başlamıştır. Ziya Gökalp, “halka doğru” ilkesi çerçevesinde Ergenekon, Tepegöz, Deli Dumrul ve Boğa ile Boğaç adlı eserleri ile destanları yeniden yazmaya yönelir. Ziya Gökalp millileşmenin yolunun halktan, halkın şiirinden, musikisinden, kelime dağarcığından, oyunundan, yaşam tarzından kısacası kültüründen geçtiğini Türkçülüğün Esasları'nda açık bir şekilde dile getirmiştir:

Güzidelerin çocukken aldıkları terbiyede milli hars yoktu. Çünkü içinde okudukları mektepler halk mektebi değildi. Bu sebeple memleketimizin güzideleri milli harstan mahrum olarak, gayrimillileşerek yetiştiler. Şimdi bu eksiği tamamlamak için istiyorlar. Ne yapmalıdırlar? Bir taraftan halkın içine girmek, halkla beraber yaşamak, halkın kullandığı kelimelere, yaptığı

cümlelere dikkat etmek; söylediği darbımeselleri, ananevi hikmetleri işitmek; düşünüşündeki tarzı, duyusundaki üslubu zapt etmek; şiirini, musikisini dinleyerek raksını, oyunlarını seyretmek; dinî hayatına, ahlaki duygularına nüfuz etmek; giyinişinde, evinin mimarisinde, mobilyalarının sadeliğindeki güzellikleri tadabilmek, bundan başka halkın masallarını, fıkralarını, menkıbelerini, tandırname adı verilen eski töreden kalma akidelerini öğrenmek; halk kitaplarını okumak, Korkut Ata'dan başlayarak aşık kitaplarını, Yunus Emre'den başlayarak tekke ilahilerini, Nasreddin Hoca'dan başlayarak halk nekreciliğini, çocukluğumuzda seyrettiğimiz Karagöz'le ortaoyununu aramak bulmak lazımdır (Ziya Gökalp, 2016, s.43).

Ziya Gökalp, Türk an'anelerinin Oğuzlara mahsus olanlarına Oğuz töresi dendiğini, Oğuz töresine dâir içtimaî teşkilât ve an'anelerden bir kısmının Camiü't- Tevârih'te, Şecere-i Türkî'de, Oğuzname'de, Selçuknâme'de, Câm-ı Cem-âyin'de zikredildiğini belirtir. Dokuz Oğuzlar'ın (Yâni Uygurların) inançlarının da Cihangüşâ ile Camiü't-Tevârih'ten öğrendiğimizi belirtir (Ziya Gökalp, 1977, s.26). Dolayısıyla Ziya Gökalp'ın Türk destanlarına önem vermesinin altında bu destanlarda bulunan söz konusu Oğuz töresine ilişkin hususiyetler olmalıdır. (Ziya Gökalp (1972a) halk klasikleri adını verdiği kıymetli halk edebiyatı mahsullerini üç çeşide ayırır. Bu klasik eserlerin henüz tekemmül etmediğini, bu eserlerin yalnız toplanmasının yeterli olmayacağını, aynı zamanda üslup sahibi sanatçılar tarafından tezhip edilmesinin, adeta yeniden yazılmasının gerekliliğini vurgular (Ziya Gökalp, 1972, s.15,16).

Yeni Lisan makalesi ile Millî edebiyata öncülük eden Ömer Seyfettin de Yeni Gün, Koroğlu Destanı, Kırk Kız gibi destan çalışmaları yapar.

Halk edebiyatı mahsullerinin ve özellikle de destanların millî kimliğin inşasında üstlendiği bu önemli rol sebebiyle cumhuriyet yazar ve şairleri de eski Türk destanlarının yeniden yazılması için yoğun çaba göstermişlerdir. Bu edebiyatçılar arasında Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Hüseyin Nihal Atsız, Hasan Basri Gocul, Necati Sepetçioğlu ön plana çıkmaktadır.

Çalışmamızın odağında olan Hasan Basri Gocul da bir Cumhuriyet öğretmeni olarak Kemalist ve Türkçü bir isimdir, aynı zamanda bir şairdir. Türkçü kimliğiyle uyumlu şekilde millî bir Türk destanı oluşturmaya ömrünü vakfetmiştir.

Oğuzlama adlı eserinin girişinde Basri Gocul, Oğuzlama'yı yazma sebebi hakkında şunları söylemektedir:

Yüzyıllar boyu yaşamış ama
Sevgili yurdunda binlerce şair
-Düşündükçe gönlüm boğulur gama-
“Şehname”siz kalmış “Millî Mefâhir”

Diledim destanlansın en şanlı budun
Pek ağır bir yükün altına girdim.
Kutlu kitabını “Dede Korkut”un

Ömürlük sabrıyla nazma çevirdim.

Yenidir üstünde görülecek ad
Bu yeni ad ise “Oğuzlama”dır.
Aşıl’dan Hektor’dan değerli kat kat
İçinde bulunan bir nice batır.

Ey kandaşım! Şunu zihnine koy ki:
Soyunun eşi yok altında göğün
Soyun öylesine seçkin bir soy ki:
Onunla her yerde, her zaman öğün! (Oğuzlama, s.40)

Çalışmamızda önce destanların önemi ve Türk destanları içerisinde Oğuznamelerin yeri üzerinde durulacak, ihya etme çalışmalarının fikrî temelleri ele alınacak, ardından Erken Cumhuriyet Dönemi’nde destanları ihya etme faaliyetlerine değinilecek, sonrasında da Hasan Basri Gocul ve Oğuzlama adlı manzum destanı işlenecektir. Son bölümde ise destanların eğitimde kullanılması değerlendirilecektir.

4.1.1. XIX. Yüzyılda İmparatorluğun Genel Durumu, Toprak Kayıpları ve Bunun Türk Milliyetçisinin Doğuşuna Etkisi

Türkçülük fikrinin doğmasına ortam hazırlayan Osmanlı devletinin çöküş süreci, 16. yüzyılda başlamıştır. Avrupa’daki coğrafi keşiflerin, rönesans ve reform hareketlerinin, bilimsel ve teknik gelişmelerin takip edilmemesi sonucu Osmanlı Devleti gerileme sürecine girmiş; yükselen Batılı devletler karşısında güç kaybı ve çökme kaçınılmaz hale gelmiştir. Avrupa’daki gelişmelere ayak uyduramamanın yanı sıra devlet bünyesinde de bozulma meydana gelmiş, devletin bu erozyona daha fazla dayanacak gücü kalmamıştır.

Ziya Gökalp (2016), bu geri kalmışlığı ve Avrupa karşısında Osmanlı’nın vaziyetinden duyduğu üzüntüyü Türkçülüğün Esasları adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

Gerek askerlikte gerek siyasette iki cemiyetin birbiriyle mücadele edebilmesi için, iki tarafın aynı silahlarla mücehhez olması lazımdır. Avrupahlar sanayideki fevkalhad terakkileri sayesinde tank gibi, zırhlı otomobil gibi, tayyare, dretnot, tahtelbahir gibi müthiş harp aletleri yapabildikleri halde, biz bunlara mukabil yalnız adi top ve tüfek kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu surette İslam alemi Avrupa’ya karşı sonuna kadar nasıl mukavemet edebilecek? Gerek dinimizin gerek vatanımızın istiklalini nasıl müdafaa edebileceğiz (s.56).

Umay Türkes Günay, 1579’dan 1699’a kadar olan dönemin Osmanlı Devleti’nin Duraklama Dönemi olduğunu belirtir. Bu dönemin padişahları dünyadaki gelişmelerden habersizdir. Bu yüzden ülkenin geleceği açısından strateji geliştirilmemiştir. Avrupa, 1492 yılından itibaren coğrafi keşifler, pozitif ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler, teknolojik buluşlarla çağ atlarken; çöküşe kadar Osmanlı yönetici ve aydınları durumdan bîhaberdir. Askerî alanda, eğitim ve ekonomi alanında nitelik kaybolmuş, bilim ve tekniğe önem verilmemiş, bunların sonucunda

devlet zayıflamıştır. Bu haldeki devletin Avrupa karşısında tutunması mümkün değildir (Türkeş Günay, 2010).

Osmanlı'nın her alanda geri kaldığı aşikâr olan son döneminde bir de Fransız İhtilali'nin doğurduğu milliyetçilik cereyanı ortaya çıkar ve bünyesinde çok sayıda ulusu barındıran bütün imparatorlukları tehdit eder duruma gelir. Osmanlı İmparatorluğu da çok sayıda etnik topluluktan meydana gelmektedir ve bu topluluklar milliyetçilik cereyanından fazlasıyla etkilenirler. Kısa zamanda Osmanlı ülkesinde de kıpırdanmalar başlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nda İmparatorlukta önce Yunanlılar ve Sırlar isyan eder, önce özerk sonra da bağımsız konuma gelirler. Sonrasında Bulgar, Makedon ve Ermeniler hareketlenirler. Bu ulusların önce hareketlenmelerinin sebebi, tarih ve milliyet bilincini korumuş bir etnik çekirdeğe ve bir ulusal burjuvaziye dayanmalarındır. 19. yüzyılın sonlarında ise imparatorluğun Müslüman halkları milliyetçiliğin rüzgarına kapılırlar. Önce Arnavutlar, sonra Araplar ve Kürtler, en sonunda da Türkler milliyetçi harekete dahil olurlar (Georgeon, 2006, s.1).

1699-1792 yılları arası devletin Gerileme Devri'dir. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması toprak kaybedilen ilk antlaşmadır ve artık çöküş başlamıştır. İlerleyen süreçte Karlofça Antlaşması'yla kaybedilen topraklar geri alınmaya çabalanır. Rusya ile çok sayıda savaş yapılır. 1798'de Fransa da Mısır'a saldırır. Toprak kayıpları silsile hâlinde sürüp gider. Bu zorlu süreç sonunda Osmanlı Devleti Batı'nın üstünlüğünü kabullenmek zorunda kalır. 1804'te Sırp İsyanı çıkar, ardından 1806-1812 arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Bükreş Antlaşması imzalanır. Bunu Yunan İsyanı izler. 1828-1829 arasında yine bir Osmanlı-Rus Savaşı yaşanır ve Edirne Antlaşması imzalanır. Sonrasında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı çıkar. 1853-1856 yılları arasında Kırım Savaşı yaşanır ve 1877-1878 yıllarında da Ruslarla bir kez daha savaşılır. Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımı sonucu Sırlar ayaklanır, Bükreş Antlaşması'nda Sırlara bazı haklar tanınır, 1829 Edirne Antlaşması'nda Eflak-Boğdan ve Sırbistan'a özerklik verilir, Yunanistan'ın bağımsızlığı tanınır. Fransa 1830'da Cezayir'i işgal eder. 1833'te Kütahya Antlaşması imzalanır ve Mehmet Ali Paşa Mısır ve Girit'in yanı sıra Suriye Valisi olur. Hünkâr İskelesi Antlaşması ile Rusya boğazlar üzerinde hak sahibi olur, 1838 Balta Limanı Antlaşması ile de İngiltere'ye ekonomik imtiyazlar verilir. 1841 Londra Konferansı ile Boğazlar devletlerarası bir statü kazanır. Avrupa'nın içişlerimize karışmasını engellemek, Mısır ve Boğazlar konusunda Avrupa'nın desteğini almak gayesiyle 3 Kasım 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu ilân edilir. 1853'te Kırım Savaşı başlar, İngiltere ve Fransa'nın

desteği sonucunda Ruslar yenilgiye uğrattılır; 1856'da Paris Antlaşması ilân edilir. Osmanlı Devleti 1854 tarihinde ilk defa, İngiltere'den dış borç almak mecburiyetinde kalır. Islahat Fermanı ile azınlıklara haklar tanınır. Kırım Savaşı'ndan sonra Rusya sıcak denizlere inmek ülküsüyle Balkanlarda Panslavizm siyasetini izlemeye başlar. Bu politikanın etkisiyle Balkanlarda isyanlar çıkar. Tersane ve Londra Konferansı kararlarının Osmanlı tarafından kabul edilmemesi üzerine Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eder. Ayastefanos Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ, Eflak-Boğdan, bağımsızlıklarını kazanır, Büyük Bulgar Krallığı kurulur. Batum, Kars, Ardahan ve Doğu Beyazıt Ruslara verilir. Teselya da Yunanistan'a verilir (Türkeş-Günay, 2010).

Çöküşü engellemek isteyen Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında başlayan ilk yenileşme hareketleri askerî alanda başlamış ve bu dönemde modernleşme askeriyenin modernizasyonu ile sınırlı kalmıştır. Toprak kayıplarının engellenmesinin sadece ordunun modernleştirilmesi ile mümkün olabileceği yanlışına düşülmüştür. Hristiyan topluluklar bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma gayretleri gösterirken Müslüman tebaada henüz bir hareketlenme yoktur. Bu nedenle İslamcılık, bu dönemde Osmanlıcılıktan daha makul bir fikir cereyanı olarak görülmüştür.

Bu dönemde devlet bünyesindeki Müslüman topluluklar arasında milliyetçi bilinç söz konusu değildir. Hristiyan dünyanın milliyetçilik eğilimlerini desteklemesi sonucunda gayrimüslim Osmanlılar arasında Hristiyanlık bilinci gelişmiş ve 18. yüzyılın sonlarına doğru Rusya ve Avusturya'nın projesi olan Grek projesi çerçevesinde Bizans'ı diriltme çabaları yoğunlaşmıştır. Napolyon da Osmanlı Rum tebaası üzerinden Yunanistan, Atina ve Sparta'nın ihyasına uğraşmıştır (Akca, 2003). Sonuç olarak devlet çöküşe doğru gitmektedir. Gayrimüslim halklarda ayrılıkçı girişimler giderek artmaktadır. Bu ayrılma girişimlerine karşı çözüm arayışları yoğunlaşmış, Osmanlı'nın çöküşünü ve devletin parçalanmasını engellemeye yönelik değişik cereyanlar ortaya çıkmıştır. Bu vahim tabloda devletin resmî ideolojisi olan Osmanlıcılığın yanı sıra Garpcılık, İslamcılık, Türkçülük, Meslek-i İçtima ve Sosyalizm gibi muhtelif cereyanların mensupları kendi bakış açılarından Osmanlı Devleti'nin çöküşünü önlemeyi hedeflemişlerdir (Sarıay, 2008, s.90).

Devletin durumu böylesine kötü bir vaziyette iken devlet erkanı ve aydın kesim çöküşe çareler aramışlar; Batıcılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık cereyanları devleti ayakta tutma gayretleri çerçevesinde sırasıyla değerli fikir akımları konumuna gelmiştir.

Yusuf Akçura (2011)'nin yazmış olduğu “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalede de devletin yeniden şaşaalı günlerine dönebilmesi için devletin benimseyebileceği üç ana fikir akımı

önerilir. Bunlar; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür. Osmanlıcılık fikri, Tanzimat Dönemi'nde gelişme imkânı bulur. 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayununda Osmanlıcılık fikri ön plana alınır. Tanzimat Dönemi'nde edipler başta olmak üzere bütün münevver kesim Osmanlı devletinin devamı için Osmanlı hanedanlığının idaresinde kalmaya razıdılar. Osmanlıcılık akımı, Balkan savaşlarının sonuna kadar etkili bir cereyan olarak öne çıkar. Bu dönemde Osmanlıcılık cereyanıyla İslamcılık cereyanı beraber yürür, bu cereyan 1880 yılından sonra devletin resmî politikası hâline dönüşür.

19. asrın sonlarında Osmanlı'nın genel durumu şu şekilde özetlenebilir:

Sultan Abdülaziz 30 Mayıs 1876'da tahttan indirilir, yerine V. Murad getirilir. Akıl sağlığının bozuk olduğu ileri sürülen V. Murad iki ay tahtta kalır, 31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamid tahta çıkar. II. Abdülhamid, I. Meşrutiyet'i kabul etmek zorunda kalır.

1865-1890 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyal anlamda Batılı anlamda değişiklik yapmak isteyen ihtilalcilere Yeni Osmanlılar, 1890- 1908 arasında aynı gayeyi sürdürenlere Jön Türkler denmektedir (Çetişli & Çetin, s.31).

Yeni Osmanlıların ve Jön Türklerin düşünce dünyaları yurt içinden ve dışından birçok fikir akımının, pek çok düşünce adamının ve yazarın etkisi altında şekillenmektedir.

Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler adlandırılan (Beşir Fuad, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik gibi isimler) dönemin aydın insanları, özellikle Tıbbiye'de Fransız Devrimi'nin temelini oluşturan materyalist, Batı taraftarı bir eğitim almışlar, Rousseau, Voltaire, Helvetius, Shopenhauer, Namık Kemal gibi yazar ve düşünürlerin fikirlerinden etkilenmişlerdir. Jön Türkler, Osmanlı devletinin çok uluslu yapısının sürmesini istememektedirler (Karataş, 2014).

Farklı fikir kaynaklarından beslenen bu insanların düşünceleri farklı çizgilerdedir, aralarında bir fikir birliği yoktur. Ziya Gökalp (2016), Jön Türkler cemiyetinin üyeleri arasında, Osmanlının geleceği açısından “Panottomanizm, Panislamizm, Pantürkizm” ülkülerinden hangisinin daha iyi olacağı konusunda farklı temayüllerin olduğunu belirtir. Bu kararsızlığın Avrupa'da ve Mısır'da yaşayan genç Türkler arasında da mevcut olduğunu ifade eder. Mesela; Mısır'da çıkan Türk gazetesinde Ali Kemal Osmanlıcılık taraftarı iken, Akçuraoglu Yusuf Bey ile Ferid Bey'in Türkçü görüşten yana olduğunu söyler (s.14).

Ali Kemal imparatorluğun parçalanmasının suçunu Türkçülük'te aramıştır. Türkçüler ise öne sürülen bu teze karşılık millet mefkûresinin ilk önce gayrimüslimlerde, sonra Arnavut ve nihayet Türklerde başladığını, yani milliyetçilik fikrinin en son Türklerde ortaya çıktığını

dile getirmiş, Türklüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun varlık teminatı olarak değerlendirmişlerdir (Çalen, 2017, s.113-115).

Sultan II. Abdülhamid, Anadolu dışındaki Müslümanlara yönelik İslamcılık politikasıyla birlikte Osmanlı'nın idarî bütünlüğünü korumak gayesiyle Osmanlıcılık ve Anadolu içinde Türkçülüğün savunulması siyasetini aynı anda yürütmeye çalışmıştır (Akca, 2003, s.45).

Osmanlı'da “millet” kelimesi İmparatorluk içerisindeki Müslüman tebaayı ifade etmektedir. Yani Türk sözcüğü Osmanlı'da ümmet kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır, özel olarak bir ulusu ifade etmemektedir. Sonraları İslam ümmetçiliği Osmanlıcılığa, Osmanlıcılık İslamcılığa, daha sonra da tek millet milliyetçiliğine ve vatanseverliğe dönüşmüştür. Aslında herkesin nihai hedefi, devletin bekasıdır.

Osmanlı Devleti'nde de klasik dönemden itibaren dinî zümreleri ifade etmek için kullanılmıştır. XVI-XVIII. yüzyıllarda belgelerde “papanın milleti, millet-i Ermeniyân, milel-i selâse” tabirleri geçer. XIX. yüzyıldan önce millet sözünün dinî bir topluluk için kullanıldığı, hatta sadece Osmanlı Devleti içindekiler değil dârülharp sayılan toplumlara da bu şekilde hitap edildiği bilinmektedir. Nitekim Osmanlı padişahları, Avusturya büyük dukaları ve Alman imparatoru gibi Hristiyan ülke hükümdarlarına hitap ederken onları o milletin reisi olarak düşünmüşlerdir. Meselâ Kanûnî Sultan Süleyman'ın Avusturyalı Ferdinand'a gönderdiği nâmesinin elkâb kısmında “milletü'l-mesîhiyye ve tâifetü'n-Nasrâniyye” deyimleri geçer. Burada aynı anda millet ve taife sözü yer alır. XIX. yüzyılda millet kelimesi müstakil olarak her gayri müslim topluluk için kullanılması ve dinî bir aidiyeti ifade etmesine rağmen yine XIX. yüzyıl Osmanlı siyasi terminolojisi Arapça milleti Fransızca-Latin menşeli “nation” terimine karşılık olarak kullanmış, millet kelimesi bu anlamıyla Doğu ülkelerinde modern zamanlarda yaygınlaşmıştır. Son asırda terimin ikili anlamda kullanılması dikkati çekmektedir (Ortaylı, 2005).

Bu dönüşüm şu kronolojik sırayla zaman içerisinde gerçekleşmiştir:

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ile Osmanlıcılık akımı değerini yitirmeye başlamış, I. Balkan Savaşı da bu akımın tamamen gözden düşmesine sebep olmuştur. Önceleri Osmanlıcılık akımı Avrupa'da Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımına karşı bir fikir akımı olarak öne çıkmaktaydı. Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan milletleri bölünme hareketleri içerisine sokabileceği endişesi ile istenmiyordu. Bu sebeple Türkler, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yüzyıllarca asıl unsur olmalarına rağmen Türklüklerini ikinci plana atmışlar ve Türkçülüğü devletin bekası için bir tehdit olarak algılamışlardır.

Yeni Osmanlıların Müslüman olan, olmayan Türk olan, olmayan bütün Osmanlı vatandaşlarını, doğal olarak değil de zorunluluk sonucu bir millet saymış oldukları sonucuna varmak gerekiyor. Yani Yeni Osmanlılar da Tanzimatçılar gibi şimdi kullanmakta olduğumuz terimlere göre Osmanlı idi. Bunların Fransızca isimleri “Les Jeunes Turcs” (Genç Türkler)dir. Bunların Türkçe “Yeni Osmanlılar” adını vermeleri de bu amaçlarının bir sonucu olabilir. Millet teriminin böyle kapalı ve genel kalması yararlı ve gerekli sayıldıkça, siyasal alanda Türklük tabii ki söz konusu olamazdı. Gerçekten de Tanzimat Dönemi'nde Türk, Türklük, Türk milleti, Türk milliyeti gibi terimlere rastlanılmazdı (Akçura,1990, s.21).

Ancak zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'dan dünyaya yayılan milliyetçilik akımı ile karşı karşıya gelmiştir. Devleti oluşturan çok çeşitli unsurların “millet”, yani birer dinî cemaat olarak değerlendirilmesi, milliyetçilik akımı ile anlamını yitirmiştir. Artık devlet bünyesinden kopuşlar başlamış, “Osmanlı” tabiri anlamını yitirmiştir. Balkan savaşlarından sonra ise Osmanlıcılık fikir cereyanı tamamen gözden düşmüştür.

Bu süreçte ortaya çıkan bir diğer ana cereyan İslamcılık cereyanı (İttihad-ı İslam) dır. Kaynaklara göre Osmanlı kelimesi Osmanogulları sülalesinin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Osman Bey'e dayanmaktadır. Osmanlı Devleti bir Türk ve İslâm saltanatı hüviyetindedir. Türkler asırlarca Osmanlı Müslümanlarını öncelikli şekilde düşünmüşlerdir (Karataş, 2014).

Devlet bünyesindeki bütün ulusların Osmanlı namı altında bir arada tutulamayacağı bariz bir şekilde ortaya çıkınca hiç değilse Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan Müslüman unsurların bir arada tutulabilmesi gayesiyle İslamcılık cereyanı (İttihad-ı İslam) öne çıkarılır. Bu akımın yayın organları arasında Volkan, Beyanü'l Hak, Sırat-ı Müstakim, Sebilü'r-reşad ve Hikmet öne çıkar. Akımın edebiyattaki en önemli ismi ise Mehmet Akif Bey'dir.

Ziya Gökalp (2016), 24 Temmuz inkılabından sonra Türkiye'de Osmanlılık fikrinin ön plana çıktığını, 31 Mart'tan sonra ise etkisini yitirmeye başladığını belirtir. Vaktiyle Abdülhamid'e İslam İttihadı fikrini veren Alman kayzerinin Sultanahmet Meydanı'nda “İttihad-ı İslam” adına bir miting yaptırması ile İttihad-ı İslam fikrinin gelişmeye başladığını ifade eder (s.14).

Abdülhamid'in politikası, İsmail Gaspıralı'nın düşüncesi olan “dilde birlik, fikirde birlik ve işte birlik” düşüncesine paralel çizgidedir. Abdülhamid bir yandan Müslüman tebaayı birleştirmek amacıyla İslamcı doğrultuda bir politika izlerken, diğer yandan Türkçeye ve Türkçenin kullanımına önem vererek kültür milliyetçiliği yapıyordu (Yelkenci, 2010, s.53). Abdülhamid, eğitim politikalarında da büyük çaplı değişiklikler yapmıştır. Onun zamanında okullaşma süreci başlamış, maarif müdürlükleri eliyle eğitimin ülke sathında yaygınlaştırılması mümkün olmuştur. Tanzimat devrinde İstanbul dışına götürülemeyen eğitim hizmeti, 1878'den itibaren İmparatorluğun her köşesine devlet eliyle götürülmeye başlanmıştır. Bu eğitim hamlesi yetersiz olsa da Osmanlı devletinin çağdaşlaşma yolunda attığı en olumlu adımlardan biridir. II. Abdülhamid'in eğitim hamlesi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşe sürüklendiği bu süreçte önemli bir hadisedir. Devletin her alanda olduğu gibi ekonomik yönden de çöktüğü böylesine bir dönemde II. Abdülhamid'in eğitime verdiği önem göz ardı edilemez (Kodaman, 1991, s.37, 38, 41).

II. Abdülhamid idaresinin Batıcı ve sivil eğitim hamlesi 1869’da yayımlanan Nizamname-i Maarif-i Umumiye tüzüğü ile yürürlüğe konulmuş, 1908’e kadar Hicaz dışındaki bütün vilayet merkezlerinde idadiler açılmış, rüştiye ve idadilerde “nizamcı, maddi terakkiyatçı, padişah ve milletine sadık bireyler” yetiştirmeye önem verilmiştir. Bu eğitim hamlesinin gayesi, laik eğitimi kullanarak Müslüman ve gayrimüslim tebaayı Osmanlılık fikri çevresinde birleştirmektir. Avrupa’ya ve Mısır’a kaçan Hürriyetçiler İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla beraber ülkeye geri dönmüş, neşriyat organlarında her türlü fikri tartışmaya başlamışlardır. Bu dönemde bir Türk aydınlanma çağından söz etmek mümkündür (İnalcık, 2013, s.180).

Osmanlıcılık akımı çöküş sürecinin başında devletin tutunacağı tek dal olarak telakki edilmiş ama gayrimüslim devlet unsurlarının birer birer kopmaya başlaması ile İslamcılık cereyanı ön plana alınmıştır. Fakat İslamcılık cereyanının da devletin bekasını sağlamaya yetmeyeceği çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Gayrimüslim unsurların birer birer İmparatorluktan ayrılmalarının ardından Türkler dışındaki Müslüman toplumların da milliyetçi girişimlerde bulunmaları sonucunda Türk milliyetçiliği harekete geçmiştir. 19. yüzyılın başlarından itibaren gayrimüslim tebaada başlayan milliyetçilik hareketleri 1850’lerden sonra Müslüman tebaada da başlamıştır. Ülkede Türklerden sonra ikinci büyük grubu oluşturan Araplarda da milliyetçi kıpırdanmalar başlamış, Vahhabi hareketi, Mehmet Ali Paşa İsyanı, Lübnan Olayları ve Suriye Ayaklanması gibi hareketlenmelerle Arap dünyası İmparatorluktan ayrılma sürecine girmiştir (Sarınay, 2008, s.48,49).

Ziya Gökalp (2016), Türkçülüğün ilk devrinde Deguignes’in “Büyük Türk Tarihi”nin aydınlar üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu, ikinci döneminde ise Leon Cahun’un “Asya Tarihine Medhal” adlı eserinin Türkçülüğün yayılmasında rol üstlendiğini belirtir. “Asya Tarihine Medhal” adlı eseri Türkçeye çeviren Necip Asım Bey’in, “İkdam” gazetesini Türkçülüğün yayın organı hâline getiren Ahmet Cevdet Bey’in, Emrullah Efendi’nin ve Veled Çelebi’nin Türklüğe hizmetlerinin çok büyük olduğunu söyler (Ziya Gökalp, 2016, s.12-13).

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde Türkçülüğün ne olduğuna ve tezahürüne ilişkin çok önemli bilgiler verir. Söz konusu eser Türkçülük tarihi açısından önemli bir eserdir.

Türkçülüğün öncülerinden ikisi Ahmet Vefik Paşa ile Süleyman Paşa’dır. O dönem Darülfünun’da Hikmet-i Tarih derslerine giren Ahmet Vefik Paşa, “Şecere-i Türkî”yi Doğu Türkçesinden İstanbul Türkçesine çevirir. Lehçe-i Osmani adlı bir Türk kamusunu kaleme

alır. Moliere'nin tiyatro eserlerini Türk adetlerine uyarlar ve şahıs isimlerini ve kimliklerini Türkçeleştirir, millî bir sahnede oynatır. Süleyman Paşa, Türk tarihini yazar (Ziya Gökalp, 2016, s.10-11).

1897 Türk Yunan Savaşı'nın ateşlediği milliyetçi cereyan, edebî Türkçülüğü doğurur. Mehmet Emin'in "Türkçe Şiirler"i ve "Cenge Giderken" adlı şiiri edebiyat sahasında yükselen Türkçülüğün ilk örneklerindendir (Sarınay, 2008, s.82).

Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde Rumeli'de ve Balkanlarda ayrılıkçı hareketlenmeler giderek artar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de baskıları sonucunda Abdülhamid, 22 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan eder, Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyar. Balkan Savaşları, siyasi Türkçülüğün gelişmesindeki en etkili vakadır. Zira Balkan Savaşları, Osmanlılık politikasının devlet bünyesindeki halkları bir arada tutmada etkisinin kalmadığını açıkça göstermiştir.

Balkan Savaşları Osmanlılık akımını tamamen bitirmiş, İttihad-ı Anasır politikasını sona erdirmiş ve Türkler arasında yayılan milliyetçilik duyguları tamamen su yüzüne çıkmıştır. İttihat ve Terakki yöneticileri de devleti kurtarmak amacıyla Türk milliyetçiliğini öncelik hâline getirmişlerdir. Ancak Ermenilerin ve Arapların İmparatorluk'tan ayrılmalarını önlemek amacıyla İslamcılık ve Osmanlılık da resmiyette devam ettirilmiştir (Sarınay, 2008, s. 103).

Ziya Gökalp, II. Meşrutiyet'in ardından Türkçülük ve Turancılık güçlenirken önceleri bu iki akımın tamamen karşısındadır, Osmanlılığı savunmaktadır. Ancak onun da görüşleri 1911'de tamamen değişmiştir (Tansel, 1977, XVII).

Türkçülüğü fikir akımı olarak sistemli hale getiren Ziya Gökalp kendisinde Türkçülük fikrinin gelişmesini ve Türkçülüğün Osmanlı aydınları arasında Osmanlılık ve İslâmıcılığın önüne geçmesini şöyle anlatır:

... Daha on beş yaşında iken Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani'si ile Süleyman Paşa'nın Tarih-i Alem'i bende Türkçülük temayüllerini doğurmuştu. 1312'de İstanbul'a geldiğim zaman ilk aldığım kitap Leon Cehun'un Tarih'i olmuştu. Bu kitap adeta Pantürkizm mefkûresini teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyinzade Ali Bey'le temas ederek Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum. Hülâsa on yedi on sekiz seneden beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için sarf ettiğim mesainin mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna ihtiyaç vardı. İşte, Genç Kalemler'de Ömer Seyfettin'in başlamış olduğu mücadelede bu vesileyi izhar etti. Fakat ben lisan meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden "Turan" manzumesini Genç Kalemler'de neşrettim. Bu manzume tam zamanında intişar etmişti. Çünkü Osmanlılıktan da İslam İttihatçılığından da memleket için tehlikeler olduğunu gören genç ruhlar kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Turan manzumesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi (Ziya Gökalp, 2016, s.16-17).

Milliyetçilik akımının Türkiye’deki şekli Türkçülüktür ve bu akım 2. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) çok yoğun şekilde hissedilmiştir. Türk Yurdu Dergisi de bu dönemde Türkçü doğrultudaki yazıların en çok yazıldığı medya organı olarak etkili bir rol üstlenmiş, Türkçülüğün fikrî temellerinin atılmasında Türkçü yazarlara uygun bir platform sunmuştur.

Görüldüğü üzere Türkiye’deki milliyetçilik, Osmanlı Devleti’ni oluşturan çok uluslu yapının dağılması sonucunda Türk toplumu arasında gelişmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında vatan topraklarının kaybedilmemesi için Türkleri bir araya getirmeyi amaçlayan bir harekete dönüşmüştür. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra ise bağımsız Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına hizmet eden bir devlet ideolojisi kimliği kazanmıştır.

Bu bilgilerden yola çıkarak Türk milliyetçiliği fikrini, iki ana döneme ayırabiliriz. Birinci dönem; 18. Yüzyıla kadar süren tarihsel millet ve milliyetçilik anlayışının hâkim olduğu dönem, ikinci dönem ise; siyasi millet ve milliyetçilik yaklaşımının hâkim olduğu dönemdir. Siyasi Türkçülük modernleşme hareketleriyle başlamış ve Cumhuriyet’in ilanı ile devlet ideolojisi hâline gelmiştir (Şen, 2008, s.425).

Türkçüler, her dönemde vatan topraklarının parçalanmaması için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir. Bu anlayışla önceleri Osmanlıcılık fikrini devletin parçalanmaması için tek çare olarak görmüşler, sonrasında İslamcılık, en sonunda da Türkçülük fikrini ön plana almışlardır. Türk milliyetçileri öncelikle devletin bekasını hedefledikleri için diğer fikir cereyanları önce siyasi akım olarak doğduğu halde Türkçülük cereyanı önce edebî ve kültürel Türkçülük olarak doğmuştur. Balkan Savaşları ile diğer fikir akımlarının çare olmadığı görüldükten sonra Türkçülük siyasi mecraaya geçmiştir.

Türkçülüğün doğuş sürecini ve bu sürece katkıda bulunan Türkçü çalışmaları şu başlıklar altında ele alabiliriz:

4.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu

Klasik milliyetçilik kuramlarına göre milliyetçilik, Teritoryal /sivil milliyetçilik ve Etnik/kültürel milliyetçilik olarak ikiye ayrılır. Avrupa’da güçlü krallıkların kendilerini korumayı ve egemenlik alanları içerisinde mütecanis bir millet oluşturmayı hedefledikleri milliyetçilik türüne teritoryal milliyetçilik denilir. Toprak/ülke/vatan temelli bu milliyetçilik Fransa, İspanya ve İngiltere’de görülen milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik bireylerin iradesi ve isteği üzerine kuruludur. Etnik/kültürel milliyetçilik ise müşterek soy inancına ve kültüre sahip olmasına rağmen farklı yönetimlerin kontrolü altında yaşayan etnik toplulukların

devlet kurma veya mevcut devletlerini etnik topluluğun sınırlarına genişletme amacı güden milliyetçiliktir. Alman milliyetçiliği buna örnektir (Özberk, 2019, s. 126).

Fransa, İngiltere, İspanya, Almanya ve İtalya millî birliklerini gerçekleştirmiş, kültürel birlikteliği siyasi birlikteliğe dönüştürmüşlerdir. Bu toplumlar, aynı devletin çatısı altında, ortak bir vatanda, aynı ülkeleri paylaşarak bir millet hâlinde yaşama noktasına gelmişlerdir. İngiltere ve Fransa’da devlet kurumu zamanla milleti meydana getirmiştir. İtalya ve Almanya’da ise, ortak millî kültür etrafında birleşen millet, sonunda devletini kurmuştur (Feyzioğlu, 1986, s.4).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda hâkim olan milliyetçilik anlayışı Fransız milliyetçiliğine benzer. Milliyetçilik, Fransız ve Alman tarzı olarak ikiye ayrılır. Alman tarzı milliyetçilik etnik ve kültürel temele dayalıdır. Fransız tarzı milliyetçilik ise devlet temelli bir milliyetçiliktir, bir devletin yurttaşı olmak ve kader birliğini benimsemek o millettten olmak için yeterlidir, etnik köken ve din gibi unsurlar ikinci plandadır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk döneminde görülen milliyetçilik, Fransız milliyetçiliğine benzer. Ama tamamen aynısı değildir. Zira Türkiye’de Fransa’daki gibi milliyetçilik ve ulus devlet olguları eş zamanlı olarak ortaya çıkmamıştır. Ayrıca Almanya’daki gibi milliyetçilik ulus devletten yarım asır önce ortaya çıkmamıştır (Kılıç, 2007, s.117, 118).

Türk milletinde vatan sevgisi ve Türklük bilinci, tarih sahnesine çıktıkları ilk dönemlerde bile vardır. Tarihî ve edebî kaynaklarda milliyetçi bilincin izlerini görmemiz mümkündür. Bilindiği üzere Türk adını ilk kez devlet adı olarak kullanan Türk kavmi Göktürklerdir. Türk ulusunun ilk yazılı belgeleri olan Göktürk Yazıtları; Türklük bilincini ve cihan-şümul devlet mefkûresini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Yazıtlar, Türklerin devlet anlayışını, vatan-millet sevgisini, idarecilerin halka-halkın devlete karşı sorumluluklarını, Türklerin bağımsızlık arzusunu, Türk töresini, dinini ve Türklerin toplumsal hayatlarına dair izleri vd. yansıtır. Türklerin milletlerine ve vatanlarına bağlılıklarını yazıtlardaki hitaplarda açıkça görülmektedir:

...diline, kültürüne, âdet ve ananeleri ile tarihine bağlı kahraman ‘Devlet-i ebet-müddet’ düsturu ve Türklük şuur ve gururu içinde şöyle konuşur: ‘Ey Türk Oğuz Beyleri, milleti işidin! Yukarıda mavi gök çökmedikçe aşağıda yağız yer delinmedikçe senin ilini ve töreni kim bozabilir? Türk Milleti titre ve kendine dön.’ (Elçin, 1978, s.21).

Turan’ın (2000) belirttiğine üzere; yazıtlara ve Çin kaynaklarına göre Göktürkler Çin yönetiminde iken, Göktürk hanedan mensupları ve halk kitleleri, yabancı hâkimiyetinden ve tutsaklıktan dolayı büyük bir ıstırap duymuşlardır.

Göktürk kitabelerinde sıklıkla tekrar edilen Türk kelimesi, Kaşgarlı Mahmut'un eseri Dîvânu Lugâti't-Türk'te geçen Türklerin sahip olduğu değerler, Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçeye saygı gösterilmesine ilişkin fermanı vb. Türklük bilincinin Türk ulusunun zihninde eskiden beri var olduğunu kanıtlamaktadır.

Göktürk Kitabeleri'nden 3 asır sonra yazılan Dîvânu Lugâti't-Türk'te de Türklük bilincini ortaya koyan ifadeler açıkça göze çarpar:

On birinci asırda Araplara Türkçeyi öğretmek maksadı ile yazdığı Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde Kâşgarlı Mahmud atalarının şuuru içindedir. Şöyle diyor: "Gördüm ki yüce Tanrı devlet güneşini Türklerin burcundan doğdurmuş, onlara Türk adını kendi takmış, hakanlığı onlara kendini vermiş, zamanının padişahlarını hep onlardan teşkil etmiş, cihan halkının dizginlerini onların ellerine bırakmış, insanların saadeti için onları sebep yaratmış, doğrulukta onlara her zaman yardımcı olmuş, onlara intisap edenleri, hizmette bulunanları, aziz kılmış,, onlara bir şey dinletmek, gönüllerini elde etmek için kendi dilleri ile konuşmaktan daha güzel vasıta yok, her kim onların diline sığınırsa onu kendilerinden sayıyorlar, bunun içindir ki Türk olmayanlar da Türk diline sığınmakta, bu vesile ile zarar ve ziyandan kurtulmaktadırlar (Elçin, 1978, s.13,14).

Osmanlılar da bu bilince sahiplerdi. Osmanlı yöneticileri Anadolu'da yaşayan Türkmenlerle soy bakımından yakınlıklarını unutmamışlardı. Sultan 2. Murad devrinde Türkçe eser veren sanatçılar korunmuş, Türkçe telif ve tercüme yoluyla Oğuz Destanı ve ananeleri canlandırılmıştır. Yazıcıoğlu'nun Selçuknâme adlı eseri millî tarih bilincinin uyanışını çok açık bir şekilde göstermektedir. Türkçenin devlet dili olması da ilk önce Osmanlılarda görülmüştür (Turan, 2000).

Tanzimat sonrasında Osmanlı Devleti'nde ve Türk dünyasında gelişen milliyetçilik kültürel bir milliyetçiliktir, siyasi bir milliyetçilik değildir. Zira Osmanlı devletinin yöneticileri arasında ve Türk kökenli halk arasında siyasi milliyetçiliğin devleti parçalanmaya götüreceği endişesi hâkimdir. Ülkenin parçalanması yönünde duyulan bu endişelere rağmen II. Abdülhamid döneminde Türkçülük gelişimine devam etmiştir.

Avrupa'da milliyetçiliğin ve sanayi devriminin doğmasında rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler gibi pek çok faktörün etkisi olmuştur. Fakat milliyetçiliğin ortaya çıkışına yol açan en büyük etken Fransız İhtilali'dir. İhtilal, milliyetçiliği tetiklemiş ve milliyetçilik kısa sürede çok sayıda ulusun bileşimi olan imparatorlukları tehdit etmeye başlamıştır. Dünyadaki halkları etkisi altına alan bu şiddetli fikir akımı, kısa sürede Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesindeki ulusları da etkisi altına almıştır. Bu fikir akımı, önceleri Osmanlı devlet erkanı ve Türk halkı tarafından önemsenmemiş, ancak sonraları İmparatorluk içerisinde çıkan isyanlar, bu büyük tehlikeyi gözler önüne sermiştir. Bu tehlikeden korunabilmek için önce Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerine bel bağlanmış, fakat isyanların artması, Balkan Savaşları ve bağımsız Yunanistan

devletinin kurulmasıyla Türkçülük akımı kurtuluşun tek çaresi olarak görülmüştür. Türkçülük akımı Osmanlı devletinde ortaya çıkmadan önce Avrupa'da Türklüğe karşı bir ilgi belirlemiştir. Ziya Gökalp (2016) Avrupa'da başlayan bu Türk ilgisinden ve bu ilginin Türk aydınları üzerinde meydana getirdiği etkiden şöyle bahseder:

Türkçülüğün memleketimizde zuhurundan evvel Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket vücuda geldi. Bunlardan birincisi Fransa'da Turquerie denilen Türkperestliktir. Türkiye'de yapılan ipekli ve yün dokumalar, halılar kilimler, çiniler... çoktan Avrupa'daki nefaisperestlerin dikkatini celbetmişti. Avrupa'da zuhur eden ikinci harekete de Türkiyat (Türkoloji) namı verilir. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de birçok ilim adamı eski Türklere, Hunlara ve Moğollara dair tarihi ve atikiyatı taharriler yapmaya başladılar. Türklerin pek eski bir millet olduğunu, gayet geniş bir sahada yayılmış bulunduğunu, muhtelif zamanlarda cihangirane devletler ve yüksek medeniyetler vücuda getirdiğini meydana koydular. Vakıa bu son tetkiklerin mevzuu Türkiye Türkleri değil, kadim Şark Türkleriydi. Fakat birinci hareket gibi bu ikinci hareket de memleketimizdeki bazı mütefekkirlerin ruhuna tesirsiz kalmıyordu. Bilhassa Fransız müverrihlerinden Deguignes'in Türklere, Hunlara ve Moğollara dair yazmış olduğu büyük tarihle İngiliz alimlerinden Sir Davids Lomley'in Sultan Selim-i Salis'e ithaf ettiği Kitab-ı İlmü'n-Nafi ismindeki umumi Türk sarfı, mütefekkirlerimizin ruhunda büyük tesirler yaptı (Ziya Gökalp, 2016).

Türkperestlik, Fransız Antoine Isaac Silvestre De Sacy; Alman Wilhelm Radloff; Danimarkalı Vilhelm Thomsen; İngiliz Elias John Wilkinson Gibb gibi 19. yüzyılın diğer şarkiyatçıları da Türk aydınlarını da derinden etkilemiştir (Sarıay, 2008, s.56).

Ziya Gökalp (2016) Sultan Abdülaziz'in hükümdarlığının son zamanlarında ve Sultan Abdülhamid'in ilk zamanlarında İstanbul'un büyük bir Türkçü fikir hareketine tecelligâh olduğunu söyler. Encümen-i Daniş'in, Darü'l-Fünun'un ve askerî mekteplerin yeni bir ruhla yükseldiklerini belirtir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından bile önce Türkiye'de dil, tarih ve edebiyat sahalarında Türkçü faaliyetlerde bulunulmuş; kültürel Türkçülük, siyasi Türkçülüğe zemin hazırlamıştır. Ancak ırka dayalı bir Türk milliyetçiliğinin İmparatorluk'taki parçalanma sürecini hızlandıracağı endişesi ile önceleri siyasi Türkçülüğe doğrudan meyledilmemiştir. Bu aşamada, daha az sorun olacağı öngörüsü ile millî kültürün inşasına, kültür milliyetçiliğine öncelik verilmiştir.

Akçura (2011), Türkçülüğün faydalarını ve olası zararlarını şöyle dile getirir:

Türk birliği siyasetindeki faydalara gelince; Osmanlı ülkelerindeki Türkler hem dinî hem ırkı bağlar ile pek sıkı, yalnız dinî olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair müslim unsurlar daha ziyade Türklüğü benimseyecek ve henüz hiç benimsememiş unsurlar da Türkleştirilebilecekti. Bu faydalara mukabil, Osmanlı ülkelerinde meskün müslim olup da Türk olmayan ve Türkleştirilmesi mümkün olmayan kavimlerin Osmanlı Devleti elinden çıkması ve İslamiyet'in Türk ve Türk olmayan kısımlarına ayrılarak, artık Osmanlı Devleti'nin Türk olmayan Müslümanlar ile ciddi münasebeti kalmaması mahzurları vardır (s.36-37).

İşte Türkçülük cereyanının uzun süre sadece kültürel ve edebî Türkçülük seviyesinde kalmasının sebebi, Türk olmayıp da Müslüman olan tebaanın ayrılma hareketleri içerisine gireceklerine yönelik bu endişedir. Ziya Gökalp'in fikir cereyanlarına yönelik görüşleri de

zaman içerisinde değişime uğramıştır. Ziya Gökalp'in gençlik yıllarında "Peyman" gazetesinde yayımlanan Türklük ve Osmanlılık ve Yeni Osmanlılar üzerine yazılar yazmış, bu yazılarında devleti ayakta tutabilmek gayesiyle önceleri Türklerin Osmanlı mozaığının en önemli ögesi olduğunu belirtmiş ve "Türk ve Osmanlı birbirinden farklıdır; Osmanlılık Türklük değildir: Osmanlı milleti ayrı bir millettir; esasen dili ve edebiyatı da Türkçe değildir; kurum ve gelenekleri ayrıdır." şeklinde Osmanlılık görüşünü savunmuştur. Ancak devletin gittiği uçurumu görüp bu hayalci görüşünü terk etmiştir. Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliği fikrine inandıktan sonra Türk'ün haslet ve meziyetlerine, köklü medeniyetine, cesur ve hoşgörölü, dürüst karakterine, eski Türk toplumlarına ve kültürlerine dikkat çeken, birbirinden önemli ve etkili incelemeler, şiirler yazmış, 1911'de yazdığı Altınyurt şiirinde "Türk Milleti" sözünü açıkça kullanmıştır (Feyzioğlu, 1986, s. 16,17).

Tansel (1977), Ziya Gökalp'in fikirlerindeki değişimi, hazırladığı "Ziya Gökalp'in şiirleri ve Halk Masalları" adlı eserin girişinde dile getirmektedir:

Çok genç yaşlarından, öğrencilik yıllarından başlayarak memleketimizdeki siyasi fikir cereyanlarına ilişiği bulunan Gökalp, 1908'den sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir üyesi olarak bu firkada önemli bir yer tutmuştur. Her insan gibi onun da fikir hayatının gelişmesinde, fikir değişmelerinde her yönüyle içinde bulunduğu çevrenin tesiri olmuştur. Fikirlerindeki değişmeler memleketimizin siyasi hayatı ve meseleleri göz önünde tutularak araştırılmadığı için, hakkındaki yanlış hükümlerden biri de Türkçölük ve Turancılık anlayışının öncülerinden olduğudur. II. Meşrutiyetin ardından bu yönde çalışmaların kuvvetlendiği sıralarda, Türkçölük ve Turancılığın her bakımdan aleyhindedir; Osmanlılık milliyet anlayışını bütün kuvvetiyle müdafaa etmiş, fakat, 1911'de bu düşünceleri tamamıyla değişmiştir (Tansel, 1977).

İkdam gazetesi dışında hiçbir medya organı ve cemiyet Türkçölüğü açıkça dile getirmemiştir. Buna rağmen Rusya'dan gelen Türk aydınlarının savunduğu siyasi Türkçölük ve temelleri atılan kültürel Türkçölük, Türk milliyetçiliğinin sistem hâline gelmesinin önünü açmıştır. Böylece Türk milliyetçiliği belli cemiyetler ve belli dergiler etrafında doğup zamanla güçlenmiştir (Sarınay, 2008, s.103-104).

Türkçölüğün siyasi mecraaya kaymasına zemin hazırlayan ilk sebep Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik bölgelerinde yaşanan toprak kayıplarıdır. Zira Karlofça Antlaşması ile başlayan toprak kayıpları Osmanlı Devleti'nin çökmenin eşiğine geldiğini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküşe doğru hızla ilerleyen bir sürece girmesi, Osmanlı tebaasının Türk unsurlarında büyük bir endişe yaratmıştır ve onları çöküşe çare bulma yönünde düşünmeye itmıştir. En son başvurulacak fikir olarak da Türkçölük kalmıştır. Bu yüzden her alanda Türkçü faaliyetler hız kazanmıştır.

4.1.3. Dil, Tarih ve Kültür Alanında Yapılan Türkçü Çizgideki Çalışmalar

Yükselen Türkçülük bilinciyle birlikte Tanzimat Dönemi'nde Türk dili ve tarihi üzerine çok sayıda bilimsel eser yayımlanmıştır. Bunlar arasında Ahmet Vefik Paşa'nın Şecere-i Türkî ve Lehçe-i Osmanî (1890); Süleyman Paşa'nın Tarih-i Âlem (1875) ve İlmi Sarf-ı Türkî (1885); Mustafa Celalettin Paşa'nın Eski ve Yeni Türkler (Les Turcs Ancients et Modernes) (2014); Buharalı Şeyh Süleyman Efendi'nin Lugat-ı Çağatayî (2017); Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Fransevi (1905), Kamus-ı Türkî (1989); Necip Asım'ın Türk Tarihi (1900), Ural ve Altay Lisanları (1895), Orhun Abideleri, Pek Eski Bir Türk Yazısı; Veled Çelebi'nin Türk Lugatı adlı eserlerini öncelikle sayabiliriz. Ayrıca Ahmet Cevdet Bey, Emrullah Efendi, Ahmet Mithat Efendi, Fuat Raif Bey de filoloji, edebiyat ve tarih alanlarında önemli çalışmalar yapan diğer isimlerdir.

Tanzimat Dönemi'nde dil ve sözlük çalışmaları ile ön plana çıkan Şemsettin Sami, Türk dili için "Osmanlı lisanı" tabiri yerine "Lisan-ı Türkî" tabirini uygun bulduğunu belirtir. Ali Suavi, Muhbir ve Ulum gazetelerinde Türk tarihi üzerinde durur (Karataş, 2014, s.77).

Dar'ül Fünun'da Hikmet-i Tarih hocası olan Ahmet Vefik Paşa; Şecere-i Türkî'yi Çağatay Türkçesi'nden İstanbul Türkçesine çevirmiş, Lehçe-i Osmanî adlı Türk kamusunu yazmış, Türkiye'deki Türkçenin genel bir Türkçenin parçası olduğunu ortaya koymuştur. O, her yönüyle bir Türkçüdür. Evinin mobilyaları, aile fertlerinin giysileri bile Türk mamulüdür (Ziya Gökalp, 2016, s.10).

1910'da Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan adlı makalesiyle başlayan Millî Edebiyat hareketi de Türkçülük akımının önemli bir yapı taşıdır. Aynı dönemde Yusuf Akçura'nın çabalarıyla kurulan Türk Derneği, Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalardan kültürel malzeme toplamayı ve bu malzemeyi değerlendirmeyi amaçlayan önemli bir Türkçü kuruluştur:

Türkiye'de Türk milliyetçiliğini ilke alarak kurulan ilk cemiyet Türk Derneği'dir. 1908 yılı Kasım'ında İstanbul'a gelen Yusuf Akçura'ya, daha okul hayatından hatırladığı bazı Türkçüleri, yani Necip Asım Bey ile Veled Çelebi Efendi'yi ziyaret ederek siyasal olmayan, sırf kültürel amaçlı bir Türk cemiyeti kurulmasını teklif etti ve kendilerinin bu yolda rehber olmalarını rica etti. Böyle başlayan ilk girişim yılın sonlarına doğru Mülkiye Mektebi Müdürü Celal Bey'in odasında yapılan bir toplantıda Türk Derneği adlı bir bilimsel cemiyet hâlinde örgütlenmiştir. Bu cemiyetin tüzüğü 25 Aralık 1908 tarih ve Türk Derneği Nizamnamesi adı ile İstanbul'da Karabet Matbaasında basılmıştır (Akçura, 1990, s.169).

Ziya Gökalp, Türkçü çizgideki edebî çalışmalarına Selanik'te başlamış, sonra Türk Ocağı gibi Türkçü kurumların kurulmasında görev üstlenmiş ve çok sayıda Türkçü yayına öncülük etmiştir. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politik çizgisine de fikir bazında yön vermiştir. Ziya Gökalp'in fikirleri sonraları Mustafa Kemal üzerinde de etkili olmuştur.

Hamdullah Suphi, Türk Ocaklarının örgütlenmesine mesai harcarken, Ziya Gökalp de Türk milliyetçiliğini sistemli hâle getirmeye çaba sarf ediyordu. Bunun için Türk Ocağı'nda konferanslar veriyor, Türk Yurdu'nda makaleler yazıyordu (Akçura, 1990, s.186).

Tanzimat Dönemi'ne kadar Türk tarihi ifadesi sadece Osmanlı ve Beylikler dönemi tarihi için kullanılıyordu. Tanzimat Dönemi'nde ise tarih çalışmaları İslamiyet öncesi döneme kadar götürülmüştür. Bunun altında Orta Asya ve Hindistan'daki İslam ülkelerinin Avrupa devletlerinin nüfuzu altına girmesinin yarattığı üzüntü ve esir olan Türklerin kurtarılması arzusu yatmaktadır. Müşir Süleyman Paşa, "Tarih-i Âlem"; Necip Asım "Türk Tarihi"; Akçuraoglu Yusuf "Üç Tarzı Siyaset"; Bursalı Mehmet Tahir, "Türklerin Ulûm ve Fünûn'a Hizmetleri" adlı eserleri yazıp eski Türk tarihine kamuoyunun ilgisini çekmişlerdir (Canatac, 2009, s.58).

Osmanlı halkının asıl kimliği olan Osmanlı-Türk kimliği, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber anlamını yitirmiş, Türkçülüğe yeni Türk devletinde gerçekçi ve modern bir muhteva kazandırılmış ve Türkçülük, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi hâline getirilmiştir (Sarınay, 2008, s.259). Atatürk milliyetçiliği; belli bir vatan üzerinde, millî bir Türk devleti kurma ilkesine dayanmaktadır. Mustafa Kemal, Türk milletinin yaşamsal menfaatlerinin Panislamizm ve Panturanizm gibi uzak hayallere feda edilmemesi gerektiğini daha Millî Mücadele'nin başında vurgulamıştır (Sarınay, 2008, s.261). "Türk milliyetçiliğinin dayandığı bu vatan, Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde ifadesini bulan Türklerin yaşadığı topraklardır" (Sarınay, 2008, s.261).

Daha önce de belirtildiği üzere yeni devletin ilk yıllarında tarih araştırmaları da değişim geçirmiş ve Türklüğün geçmişi İslamiyet öncesinde de aranmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve bu kurum öncelikle İslamiyet öncesi Türk tarihi araştırmalarına ağırlık vermiştir. Türk Tarih Tezi ile yaklaşık yedi bin sene önce Anadolu'ya yerleşen Sümer, Eti, Mısır ve diğer birçok medeniyetin Türk olduğu tezi öne sürülmüştür. Türk tarihini ortaya koymak için 1932'de Birinci Türk Tarih Kongresi, 1937'de İkinci Türk Tarih Kongresi yapılmış, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi resmen kabul edilmiştir.

Bu süreçte sadece Türk bilim insanları değil, bazı yabancı bilim insanları da Türkçü çizgide eserler yazmışlardır. Bunlar içerisinde Leon Cahun, Asya Tarihine Giriş (Cahun, 2013) adlı eseri ile Türkçülük cereyanına önemli katkılar sağlamış, Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nin başkanı Arminius Vambéry de Türk ırkı üzerine önemli araştırmalar ortaya koymuştur.

Dil, tarih ve edebiyat alanlarındaki çalışmalar sonucunda II. Abdülhamid döneminde artık Türk kavramı, gurur duyulan bir kavrama dönüşmüş, Türk tarih görüşü zaman ve mekân itibariyle genişlik kazanmaya başlamıştır. Artık imparatorluk bünyesindeki Türkler, dil, edebiyat, tarih ve kültürlerinin Osmanlı'nın yanı sıra bir Türk mirası olduğunu görmüşlerdir. Osmanlı toprakların dışında Türkçe konuşan Müslümanlara yakınlık duyulmuş, Türk Birliği fikri, kültürel terimlerle dillendirilmeye başlanmıştır. Anadolu'ya Türklerin vatanı olarak önem verilmeye başlanmış, Türk dil ve kültürünü canlandırmak ve geliştirmek ihtiyacı da güçlenmiştir (Sarınay, 2008, s.83).

4.1.4. Türk Millî Duygusunun Uyanmasında Rol Alan Neşriyat

Televizyon, internet gibi günümüz iletişim vasıtalarının mevcut olmadığı 19. asrın koşullarında basılı yayın organlarının fikirlerin yayılmasında en büyük rolü üstlendiği açıktır. Ziya Gökalp (1980) de dönemin en önemli matbu yayını olan gazeteyi, düşüncelerin ve olayların halka ulaştırılmasında çok önemli bir araç olarak görmektedir. Gazetenin umumi bir terbiye vasıtası olduğunu düşünmektedir. Kitapların okunmadığını, mecmuaların geliri giderlerini karşılamadığını ama gazete okumanın halk tarafından sevildiğini belirtir. Umum halka bilgilerin gazeteler yoluyla ulaştığını vurgular. Gazetelerin her gün, her ferde ulaşan, canlı bir mektep olduğu düşüncesindedir. Bir memleketin ihyasında gazetelere büyük bir görev düştüğünü ifade eder. Aynı zamanda gazete, müesseseleri eleştirir, kontrol eder, hatalarını gösterir, çağdaş bir millete idealler verir (s.127-128).

Tanzimat yıllarında sosyo-politik değişimler ve çağdaşlaşma hareketlerine paralel olarak basın da Osmanlı ülkesine girer. Basının toplum üzerindeki etkisini fark eden II. Mahmut'un gayretleri sonucunda 11 Kasım 1831 tarihinde Takvim-i Vekayi, ilk resmî Türkçe gazete olarak yayımlanır. Sultan II. Mahmud, gazeteyi yenilikleri topluma duyurmak ve basın yoluyla kamuoyunu etkilemek gayesiyle bu gazeteden yararlanır. Kanunların, tüzük ve nizamnâmelerin yayımlandığı Takvim-i Vekayi, devletin desteği ile sınırlı sayıda okuyucuya ulaşır. Takvim-i Vekayi'nin ardından 1840'de yarı resmî nitelikteki Ceride-i Havadis gazetesi, William Churchil adlı bir İngiliz tarafından yayımlanır. Bunun ardından 1860 yılında ilk özel Türk gazetesi Tercüman-ı Ahval, İbrahim Şinasi ve Agâh Efendi tarafından yayımlanır. Bu gazetelerin ardından Osmanlı ülkesinin çeşitli bölgelerinde yeni gazeteler yayımlanır (Duman, 2007, s.77-88).

1876'da İstanbul'da Takvim-i Vekâyi, Ceride-i Havadis, Basiret, Vakit, İstikbal, Sadakat, İttihad, Sabah, Şems, Hayal, Ceride-i Askeriye, Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye, Cihan olmak üzere 13 Türkçe gazete ve 35 yabancı dilde gazete yayımlanmaktaydı (Duman, 2007, s.80).

Osmanlı'da Tanzimat yıllarından itibaren gazete geniş halk kitlelerine ulaşmış, haberleri halka ulaştırmıştır. Dönem gazeteleri yüksek tirajlara erişmiştir. II. Meşrutiyet döneminde İkdam, Sabah, Saadet ve Tercüman gazeteleri çok yüksek satış rakamları yakalamıştır (Gürsoy, 1991). Bu dönemde dergiler de fikirleri ileten önemli vasıtalarındandır. 1828-1928 arasında bugünkü sınırlarımız içinde yer alan şehirlerde çıkmış yerel dergilerin sayısı 543'tür. Bugün sınırlarımız dışında kalmış şehirlerden Selânik'te 37, Filibe'de 13, Üsküp'te 10, Hanya'da 9, Bahçesaray'da 6, Bağdat'ta 5, Köstence'de 5, Sofya'da 5 ve Saraybosna'da 4 adet Türkçe dergi çıkarılmıştır. Ayrıca iktidara muhalif Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, II. Meşrutiyete kadar Cenevre, Paris, Londra ve Kahire'de neşriyatlarını sürdürebilmişlerdir (Polat, 2002).

Halk arasında Balkan Savaşlarının ve toprak kayıplarının üzüntülerinin yaşandığı bu dönemde daha önce de belirttiğimiz gibi Türkçülük akımı ön plana çıkmıştır. Dernekler ve mecmualar Türkçülüğün halka ulaşmasında önemli bir görev üstlenmişlerdir. Türkçülük fikri II. Meşrutiyet sonrasında Selanik'teki Genç Kalemler dergisi vasıtasıyla halka ulaştırılmıştır. Genç Kalemler dergisinde yayımlanan ve Ömer Seyfettin tarafından yazılan “Yeni Lisan” adlı makale, Millî Edebiyat cereyanının da öncüsü kabul edilmektedir.

Türkçülüğün yayın organı olan Genç Kalemler dergisinin ilk altı sayısında ağırlıklı olarak Osmanlıcılık görüşü işlenmiştir. Mesela Ali Canip Bey'in “Al Bayrağımıza” başlıklı şiiri bu doğrultuda yazılmıştır (Odabaşı, 2006, s.332).

Millîlik, 1911'den Cumhuriyet'in kurulduğu 1923'e kadar yayınlanan eserlerde en çok işlenen konulardandır. Edebiyatımıza “millîlik” ilk defa Genç Kalemler dergisiyle girmiştir ve edebiyatımızda bu kavramın gelişmesinde Yeni Mecmua önemli bir yere sahiptir (Gürsoy, 1991:46-47). Genç Kalemler dergisi 33 sayı çıkmıştır. Genç Kalemler dergisinin yazarlarından bazıları Ömer Seyfettin, Kazım Nami, Hüseyin Naci, Ali Canip, Şehabettin Süleyman, Ziya Gökalp ve Tahsin Nahit'tir. Genç Kalemler merkezi olan Selanik'in kaybedilmesi ile kapanmıştır. Genç Kalemler çevresinde toplanan edipler dilde Türkçülük akımına hız vermiş ve milliyetçi ideolojinin oluşmasına büyük katkı sunmuşlardır (Sarınay, 2008, s.113).

Genç Kalemler dergisinin öncelikli hedef kitlesi Türk gençleridir. Dergi, ulusun birliği için çabalar ve sınıfsal bir ayrım yapmadan tüm Türklere (esas olarak Osmanlı Türklerine) ve Türk gençlerine yönelik yayın yapar. Genç Kalemler siyasi düzlemde Osmanlıcılığı savunuyor olsa da Türkler dışındaki unsurları (hatta İslam olanları) hedef kitle olarak görmez. Genç Kalemler, Türk kavmini hedefler (Odabaşı, 2006, s. 107).

Ziya Gökalp'ın Genç Kalemler dergisinde Tevfik Sedat imzasıyla Turan isimli manzume, 17 Şubat 1911'de yayımlanmıştır, Türkçülük açısından çok önemli bir şiirdir:

Turan Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir; ben sahifelerde değil,
Güzide, şanlı, necip ırkımın uzak ve yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tanîninde,
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcil.
Sahifelerde değil; çünkü "Atilla", "Cengiz"
Zaferle ırkımı tetvic eden bu nâsiyeler
O paslı çerçevelerde, o iftira-âmîz
Muhit içinde görünmekte kirli, şermende!
Fakat, şerefle nümâyân "Sezar" ve "İskender"
Nabızlarımda, evet, çünkü ilim için müphem
Kalan "Oğuz Han"ı kalbim tanır tamamıyla;
Damarlarında yaşar şân ve ihtişamıyla!..
"Oğuz Han"..İşte budur gönlümü eden mülhem:
Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!.. (Odabaşı, s.346)

Genç Kalemler dergisinin 5. sayısından itibaren "Yeni Lisan" başlığı altındaki makaleler Genç Kalemler Tahrir heyeti adına yayımlanmaya başlanır ve böylece Ömer Seyfettin'in imzasız yazıları ile başlayan Yeni Lisan ülküsü, artık Genç Kalemler'in tümüne mal edilir (Sarınay, 2008, s.115)

Milliyetçi Türk Sözü dergisinin ilk sayısı 25 Nisan 1914 tarihinde çıkmıştır. Halka Doğru gibi Türk Yurdu Derneği tarafından çıkarılan, haftalık bir dergidir. Sayfa düzeni, yayın politikası ve yazar kadrosu yönünden Halka Doğru dergisi ile hemen hemen aynıdır. "Halka doğru gitmek, halk için çalışmak" sloganıyla çıkarılan derginin başyazarı Ömer Seyfeddin'dir. Derginin asıl yazar kadrosunda Ömer Seyfeddin, Aka Gündüz, Hasan Korkut ve Ziya Gökalp gibi yazarlar bulunmaktadır. Yeni Lisan hareketinin halka mâl olmasında önemli katkılar sağlamış dergilerden biridir (Kaplan, 2012).

Basiret gazetesi de Türkçü çizgide yayınlar yapmıştır. Bu gazetede işlenen Türklük, vatan, vatan kardeşliği gibi kavramlar, dönemin yayın hayatındaki Türkçülüğe doğru yönelimi yansıtmaktadır. Ancak bu dönemdeki faaliyetler Osmanlıcılık politikasından ayrı değildir, yalnızca kültürel düzeydedir (Erkan, 2014, s. 109-110). Bunun sebebi daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanacağı yönünde duyulan endişedir.

2 Mart 1913-7 Ekim 1915 tarihleri arasında çıkarılan Büyük Duygu dergisi de Türkçü çizgide yayın yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı konumundaki Meşveret dergisi, halka doğru gitme ilkesi doğrultusunda yayın yapan Halka Doğru dergisi, Türk Bilgi Derneği'nin neşriyatı olan Bilgi Mecmuası da diğer Türkçü çizgideki dergilerdir. Sırat-ı Müstakim, Abdülhamid yönetimine muhalif bir dergidir ve Müslüman Türk milletinin ilerlemesini gaye edinmiştir. Bu dönemde Ziya Gökalp, Türkçülüğün ünlü eseri "Turan manzumesi"ni Genç Kalemler dergisinde yayımlamıştır. Yahya Kemal'in öncülüğünde yayın yapan Dergâh dergisi, Anadolu ve Millî Mücadele hareketini destekleyen yayınlar yapmıştır. Resimli Kitap dergisi, A.Hikmet, Ali Canib, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi gibi Türkçü şahsiyetlerin sosyal ve millî muhtevalı şiirlerinin yayımlandığı platform olmuştur (Gürsoy, 1991).

Bu dönemde kurulan cemiyetlerin yayın organları da vardır. Bu yayın organları Türkçülüğün geniş halk kitlelerine ulaşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Mesela, Türk Yurdu mecmuası, sade dille yayın yapmış, halka Türkçülüğü benimsetmeye çabalamış, Türkler arasında birlik oluşturmaya çalışmış, parti siyasetine karışmamıştır (Karaer, 1989, s.214). Türk Derneği Dergisi de Türk Dili Derneği'ne bağlı olarak yedi sayı yayınlanmıştır (Erkan, 2014:113). Türk Derneği Dergisi makaleleriyle Türk diline hizmet etmiştir. Bunların birkaçı şöyle sıralanabilir: Osmanlı Türkçesinde Vurgu, Dilimiz, Sultan Veled'in Türkçe Şiirleri, Âşık Paşa... (Yıldızlı, 2015).

Sonuç olarak, dergi ve gazeteler Türkçülük cereyanının olgunlaşmasında önemli bir görev üstlenmiş, iletişim vasıtalarının gelişmediği bu dönemde Türkçülük cereyanının geniş halk kitleleri arasında yayılmasını temin etmişlerdir.

4.1.5. Türkçü Çizgide Çalışan Kurumlar

Daha önce de belirtildiği üzere ilmî ve edebî çalışmalar kültürel Türkçülüğün doğmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Türkçülük, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok sayıda ulustan müteşekkil yapısını bozabileceği endişesiyle II. Meşrutiyete kadar kültür milliyetçiliği seviyesinde kalmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile Türkçülük cereyanının yayılması için rahat bir ortam doğmuştur. Türkçü cemiyetlerin kurulması ve mecmuaların çıkartılması ile Türkçülük cereyanı geniş halk kitlelerine ulaşabilmiştir. Hiç şüphesiz bu dönemde Türk Ocakları, Türkçülük akımının öncüsü rolündedir. Türk Ocakları'ndan önce Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti gibi kurumlar Türklüğün ilerlemesi ve halkta Türklük bilincinin

oluşması için çalışmışlardır. Cumhuriyet Dönemi'ndeysen Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni ve Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'ni de Türkçü çizgide çalışan önemli kurumlar arasında belirtmek gerekir.

4.1.5.1. Türk Derneği

25 Aralık 1908'de kurulan Türk Derneği ve 18 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti, Türkçülük cereyanına kurumsal bir şekilde hizmet etmişlerdir.

Türk Derneği'nin fikir olarak ortaya çıkmasında 1908'de Rus baskısından kaçıp İstanbul'a gelen Yusuf Akçura'nın önemli bir rolü olmuştur. Türk Derneği'ne önce Yusuf Akçura başkanlık yapmış, sonra Fuad Raif Bey başkanlığı devralmıştır. Dernek, Türk birliği fikrini ilk kez gündeme getirmiştir (Özden, 1994:8-9).

Daha önce belirtildiği gibi bu dönemde siyasi olarak, ülkenin bekası açısından Osmanlılık fikrinin daha iyi olacağı fikri aydınların büyük kısmında mevcuttur.

Böyle sıkıntılı bir dönemde kurulan Türk Derneği'nin üyeleri arasında da elbette fikir uyuşmazlıkları vardır. Dernek üyeleri, tıpkı İttihat ve Terakki üyeleri ve Namık Kemal gibi Türkçenin yaygınlaştırılması yoluyla devlet bünyesinde yer alan çeşitli unsurların Türkleştirilmesini savunmaktadır. Kültürel açıdan Türkçü, siyasi açıdan Osmanlıcı bir tutum sergilemektedirler (Sarınay, 2008, s.111-112).

Cemiyetin amacını açıklayan tüzüğünün 2. Maddesinde şöyle deniliyor:

Cemiyetin amacı, Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin tarihteki ve gelecekteki eserlerini, işlerini, durumlarını ve coğrafyasını öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin eski eserlerini, tarihini, dillerini, halk ve aydınlarının edebiyatını, etnografi ve etnolojisini, sosyal durumlarını ve medeniyetlerini, Türk ülkelerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel ilim dili olabilecek şekilde geniş ve medeniyete elverişli bir düzeye gelmesine çalışmak, yazısını ona göre incelemektir (Akçura, 1990, s.172).

Türk Derneği 1912 yılına kadar 63 üyeye ulaşmış, 1911'de Türk Derneği Dergisi'ni 7 sayı olarak çıkartmıştır (Gürsoy, 1991). Necip Asım, Ahmet Mithat, Veled Çelebi, Ahmet Hikmet, Akçuraoğlu Yusuf, Celal Sahir, Bursalı Mehmet Tahir, Boyacıyan Agop, Emrullah Efendi, Rıza Tevfik, Ispartalı Hakkı, Vladimir Gordlevsky, Rahip Karaçurun, İsmail Hakkı, Mustafa Zühdü ve İsmail Gasprinski Türk Derneği'nin üyeleri arasında sayılabilecek tanınmış isimlerdir (Erkan, 2014, s.112). Dernek üyeleri; Osmanlı Türkçüleri, Osmanlıcı Ermeni mebusları, Türkologlar ve Türkçü Rusya Türkleri olmak üzere dört toplum kesiminden gelmektedir (Özden, 1994, s.11). Dernek'te gayrimüslim üyeler de mevcuttur (Erkan, 2014). Türk Derneği yönetimi, şubelerinden bulundukları yerde halkın kullandığı dil

malzemesini ve tarihsel bilgileri toplamasını istemiş, Türk kültür değerlerinden çeşitli el sanatları ürünlerinin toplanması, koleksiyonların yapılması gibi kültür, sanat ve ahlaki alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Görülüyor ki Türk Derneği'nin Türkçülük anlayışı siyasi değil kültürel'dir. Türk Derneği'nin ana hedefi, Türklüğü ön plana çıkaracak kültürel öğeleri görünür kılmaktır. Bu amaçla Anadolu Türk halkına ait kültür öğeleri toplanmış ve dergide yayımlanmıştır. Türk Derneği Dergisi'nde de Türk dili ve edebiyatları, Türk el sanatları gibi konular ele alınmıştır. Derneğin İstanbul'daki merkezi dışında Rusçuk, İzmir, Kastamonu ve Budapeşte'de şubeleri açılmıştır. (Erkan, 2014:114). Türk Derneği Dergisi'nin makaleleri daha çok dil meselesi üzerine yoğunlaşmaktadır (Sarinay, 2008, s.110).

4.1.5.2. Türk Yurdu

Türk Yurdu Cemiyeti'nin çıkardığı Türk Yurdu dergisi, sonraki dönemde Türk Ocaklarının resmî yayın organı olmuştur ve Türkçülük cereyanının gelişimine büyük hizmetler yapmıştır. Bu bakımdan Türk Yurdu Dergisi, Türkçülük tarihinde Türk Yurdu Cemiyeti'nden daha önemli bir role sahiptir.

Türk Yurdu dergisi halka ulaşabilmek gayesiyle sade bir dille yayın yapmış, Türk kültür birliğini oluşturma ülküsü doğrultusunda çalışmıştır (Sarinay, 2008, s.124-128).

Türk Yurdu Dergisi'nin yayın ilkeleri 1911 yılında Yusuf Akçura'ya tarafından ortaya konulmuştur. Türk Yurdu Dergisi, sade bir dille yazılacaktır. Türklere yarar sağlayacak konuları işleyecektir. Bütün Türklerin benimseyeceği bir ideal ortaya koymaya çalışacaktır. Dergide ekonomi, ahlak, ilim ve teknik üzerine konular ağırlıkta olacak, politika ise ikinci planda kalacaktır. Türk dünyasına ilişkin haberler yer alacaktır. Türk dünyasında çıkan edebi ürünlerden, Bütün Türklerin haberdar olmasına çalışacaktır. Dergi, siyasi konularda tarafsız olacak ama Türk unsurunun siyasi ve ekonomik çıkarlarını savunacaktır. Dergi Osmanlı Türkleri arasında milliyetçi ruhun gelişmesine katkı sunacaktır, karamsar havanın dağıtılmasına çaba harcayacaktır. Dergi, Türk dünyasının çıkarlarını savunacaktır (Akçura, 1990, s.175).

Türk Yurdu Cemiyeti'ne bağlı olan Türk Yurdu dergisi, 24 Kasım 1911-Mart 1931 arasında 233 sayı, 26 cilt olarak yayımlanmış, Dış Türklerle ilgili yazılara da yer vermiştir (Gürsoy, 1991). 31 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti fazla ayakta kalamamış, Türk Yurdu dergisi ise, uzun yıllar Türkçülüğün neşriyat organı olarak hizmet vermiştir.

4.1.5.3. *Türk Ocağı*

Osmanlıcılık akımı devlet bünyesindeki gayrimüslim unsurların ayrılmalarını engellemek üzere öncelikli tutulan bir cereyandı. Ancak meydana gelen gelişmeler sonucunda Türkçülük cereyanı ön plana alınmıştır.

II. Meşrutiyet 1908’de ilan edilmiş, ardından Avusturya Bosna Hersek’i ilhak etmiştir. Sonrasında Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, 31 Mart Vakasını Trablusgarp ve Balkan savaşları izlemiştir. Bu süreçte Müslüman unsurlar arasında da kımıldanmalar başlamış, böylece Osmanlıcılık cereyanı geçerliliğini kaybetmiştir (Sarıay, 2008, s. 131-132).

Türk Ocakları, İttihat ve Terakki’nin izlediği Osmanlıcılık politikasının başarısızlıkla sonuçlanmasından kaynaklanan hayal kırıklığı ve Türk olmayan öğrencilerin milliyetçi tavırlar sergilemesinden duyulan kaygılar sonucunda Askeri Tıbbiye öğrencileri arasında bir düşünce hareketi olarak doğmuştur. Balkan Savaşlarında alınan mağlubiyetlerin ardından ümidin merkezi hâline gelmiştir (Sarıay, 2008, s.132,133).

Türk Ocakları, Türkler arasında millî bilincin güçlendirilmesi, millî kültürün ortaya çıkarılması, bilimsel, sosyal ve ekonomik yapının geliştirilmesi gayesiyle 25 Mart 1912’de kurulmuştur. 1914’te 16 Türk Ocağı açılmış, üye sayısı 3000’i geçmiştir (Karaer, 1989, s.27).

Türk Ocağı’nın resmî kuruluşu Tanin Gazetesinde ilan edilmiştir. Türk Ocağı’nın ilk yönetim kurulunda, Ahmed Ferid (Tek) (Reis), Yusuf Akçura (II.Reis), Dr. Fuad Sabit (Veznedar), Mehmed Ali Tevfik (Umumi Katip) gibi isimler bulunmaktadır. Ocak’taki aydınlar günlük politikanın dışında kalmışlar, Türk milliyetçiliğinin teorisini kurmak için mesai yapmışlardır. Türk Ocaklarındaki aydınların yoğun mesaisiyle Türkçülük/milliyetçilik akımı siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan dönemin en etkili fikir akımına dönüşmüştür (Sarıay, 2016).

1918 kongresinde Türk Ocağı reisi Hamdullah Suphi Bey Türk Ocağı’nın faaliyetlerini; içinde rahat çalışılabilecek bir köşe, halk ile münasebete girmek, milliyet fikirlerini şiirlerle, hitabe ile, yazıyla, musahabe ile neşretmek, uzak yakın nereden gelirse gelsin Türk çocuklarına her suretle yardım etmek, bir kütüphane vücuda getirmek, okuma odası ayırarak gazete ve mecmuaların gelmesini temin etmek, sık içtimalarla Türkleri tanıştırmak gibi başlıklar altında toplamıştır (Sarıay, 2008,s.162,163).

Kısa sürede Türk Ocağı’nın şube sayısı artmış, 1912-1920 arasında 30 şubesi açılmıştır. 1924 yılına gelindiğinde şube sayısı 71’e ulaşmıştır. Atatürk Türk Ocağı’na olumlu bakmış,

faaliyetlerini Türk ölküsünün yayılması bakımından faydalı görmüştür (Karaer,1989, s.34). Türk Ocaklarının Türkçü fikrin gelişimine büyük bir katkısının olduğu muhakkaktır. Akçura (1990), Hamdullah Suphi Bey'in de Türk Ocaklarının etkisinin artmasında büyük bir rolü bulunmaktadır:

Hamdullah Bey Türk Ocağına başkan olduğu zaman Divanyolu'nda bir evin üst katında iki üç odadan ibaret bir Ocak bürosu vardı. Bu Ocağın üyeleri 826'ya ulaşıyordu. Yıllık bütçesi yaklaşık olarak birkaç yüz liradan ibaretti. Bugün (yani 1928 yıllarında) Ocak merkezi olmak üzere Ankara'da bir milyon liradan fazla değerinde bir bina inşaatı bitmek üzeredir. Türkiye Cumhuriyeti içinde 250 kadar Ocak vardır. Ocaklıların sayısı 30 bini aşmıştır. 1921 yılı merkez bütçesi 754.121 lira, bütün Ocakların bütçesi ise 1.300.000 lira olarak karara bağlanmıştır. Bu büyük farkın en önemli sebeplerinden birisi, ben hiç şüphe etmiyorum ki, Hamdullah Suphi Bey'in iş başında bulunmasıdır (Akçura, 1990, s.189-190)

Türk Ocakları, olumsuz şartlar altında dönemin belli başlı Türkçülerini toplamış, Türklük bilincini ortaya çıkarmaya ve Türklüğü her alanda yükseltmeye çalışmıştır. Türk Ocakları'nın görüşü; milliyetçi, halkçı, garpçı ve inkılapçı çizgidedir (Karaer,1989: 23,70).

Türk Ocağı'nın tüzüğünün 2.maddesinde cemiyetin amacı şöyle ifade edilmektedir: "Cemiyetin amacı, İslâm kavimlerinin temel direği olan Türklerin, milli terbiyesinin ve ilmî, sosyal ve iktisadi seviyelerinin yükselmesi ve ilerlemesi ile Türk dilinin olgunlaşmasına çalışmaktır" (Karaer, 1989).

Türkçülüğü soya değil, kültüre dayandıran Türk Ocakları dil konusuna özel önem vermişlerdir. Türk Ocaklarında Türk dilinin sadeleştirilmesi, Türk tarihinin kökenleri, Türk milleti ve Türk medeniyetinin varlığı üzerine çalışmalar yapılmış, Türk sanatı, Türk musikisi, mimarisi gibi Türk'e ait her şey gündeme getirilip tartışılmıştır (Karaer, 1989, s. 28-29). Türk Ocakları Batı medeniyetine de önem vermişler, maddi-manevi alanda çöken Türk milletinin Batı medeniyeti içinde hayat bulacağına inanmışlardır (Karaer, 1989, s.82).

Türk Ocakları neşriyata da büyük önem vermiş, halka ulaşmak amacıyla başta Türk Yurdu Mecmuası olmak üzere, yayımlanan çok sayıda kitap ve broşürle Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk İnkılabı'nın fikrî temellerinin atılmasında rol üstlenmiştir.

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'da başlayan işgalleri protesto için mitinglerin düzenlenmesinde yerel cemiyetler kadar Türkçülüğün sembolü Türk Ocaklarının da rolü oldukça fazladır. Ocaklılar, mitinglerin tertibine çaba harcamışlar, kimi yerlerde mitingleri bizzat düzenlemişler, kimi yerlerde de tertip heyetlerinin içinde yer almışlardır. Ocaklıların konuşmalarının, millî ruhun uyanmasında ve Millî Mücadele'nin verilmesinde etkisi büyük olmuştur (Şahingöz, 2016). Türk Ocağı'nın faaliyetlerini izleyen İngiliz askerleri 1920'de Türk Ocağını iki defa basarak eşya ve evraklarının yok olmasına sebep olmuş, çalışmalarını

kesintiye uğratmıştır (Akçura, 1990). Sarıay (2016) Türk Ocaklarının yayılma ve kapanma sürecini şöyle dile getirir:

Türk Ocakları mensupları hem fikriyat hem de teşkilatlanma safhasında Millî Mücadele döneminde oldukça etkin bir rol oynamışlardır. Millî Mücadele sonunda kurulan millî Türk devletinde de önemli görevler üstlenen Türk Ocağı mensupları özledikleri millî devlet içinde 1922-1923 yıllarından itibaren yeniden Türk Ocaklarını ülke çapında teşkilatlandırmışlardır. Ancak çeşitli siyasi sebeplerle Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde yapılan kurultayda kendini feshetme kararı alarak kapatılmış, Genel Başkanı Hamdullah Suphi Bey de Bükreş orta elçiliğine atanmıştır (Sarıay, 2016).

Türkçülük (Akçura, 1990) adlı eserinde Yusuf Akçura, Türk Ocağı'nın İmparatorluk döneminde politikayla uğraşmadığını, kuruluş prensiplerine bağlı kaldığını, ancak İmparatorluk parçalandığı sırada Türk milliyetçiliğinin siyasi bir akıma dönüştüğünü, Türk Ocağı'nın da siyasete kaydığını ifade eder.

Türk Ocaklarının siyasete kaymasının bir sonucu olarak 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları olağanüstü kurultayı düzenlenmiş ve Ocakların CHP'ye katılmasına, bütün mallarının devredilmesine karar verilmiştir (Karaer, 1989, s.66).

Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra, merkezî idarenin politikalarının uygulanabilirliğini artırmak, yenilikleri halk nezdinde kabul ettirmek için 1932 yılından itibaren halkevleri açılmaya başlanmıştır.

4.1.5.4. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

1924 yılında, bizzat Atatürk'ün görevlendirmesiyle Köprülüzâde Mehmet Fuat tarafından İstanbul Darülfünununa bağlı olarak kurulan bir kurumdur. Enstitü, Türk kültürünü ve medeniyetini dil, edebiyat, folklor gibi alanlarda incelemeyi, araştırmayı ve bu çalışmaların sonuçlarını yayımlamayı hedeflemektedir. Enstitü, Türkiye Cumhuriyeti'nde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan ilk ve tek bilimsel enstitü olması yönüyle öne çıkmaktadır. Enstitü, 1924-1982 yılları arasında Türkiyat Enstitüsü adı ile, 1982-1991 yılları arasında ise Türkiyat Araştırma Merkezi adı ile çalışmalarını sürdürmüştür. 24 Ocak 1991 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 3699 sayılı kanunla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bağlanmış ve adı Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ne çevrilmiştir. Enstitü'nün yayın organı olan Türkiyat Mecmuası, 1925'ten beri çıkarılmaktadır. Dergi, bugün hakemli bir dergi konumundadır, bahar ve güz dönemi olmak üzere yılda iki defa yayımlanmaktadır (İstanbul Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, t.y.).

4.1.5.5. Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932 tarihinde Atatürk'ün talimatıyla kurulan bir kurumdur. Sâmih Rif'at, Ruşen Eşref, Celâl Sâhir ve Yakup Kadri gibi isimler kurumun kurucu üyelerinden bazılarıdır. Kurumun ilk başkanı Sâmih Rifat' tır. Cemiyetin amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüsekliğe erdştirmek” şeklinde açıklanmıştır. Cemiyet, bunun için Türk dilini araştırarak, elde edilen sonuçları yayınlayacak ve tamim edecektir. Bu doğrultuda toplanılıp bilimsel görüşmeler yapılacak, Türk dili kendi kökenine, gelişimine ve ihtiyaçlarına göre tespit ve tedvin edilecek, Türk dilini araştırmaya yarayacak belge ve malzeme elde edilecek, eski kitaplardan ve memleketin her bölgesinde halk dilinden derlemeler yapılacak ve yaptırılacak; Kurum'un çalışmalarının sonuçlarının yayımlanmasına çalışılacaktır. 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda Cemiyet'in yönetim organları seçilmiş, dil politikası tespit edilmiş ve bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında düzenlenen Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin “Lügat-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın” adları altında belirlenen altı kolda çalışması kabul edilmiştir. 1934'te yapılan kurultayda cemiyetin adı Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir (Türk Dil Kurumu, t.y.).

4.1.5.6. Türk Tarih Kurumu

28 Nisan 1930 tarihinde düzenlenen Türk Ocakları'nın 6. Kurultayı'nda Türk Ocakları Kanunu'na “Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmî surette tedkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih heyeti teşkil eder.” şeklinde 84. madde eklenmiş, buna göre 16 üyeden müteşekkil bir “Türk Tarihi Tedkik Heyeti” oluşturulmuş, bu heyet ilk toplantısını 4 Haziran 1930 tarihinde gerçekleştirmiştir. 29 Mart 1931 tarihinde yapılan Türk Ocakları'nın VII. Kurultayı'nda Ocakların kapatılması kararının alınması üzerine 15 Nisan 1931'de heyet “Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti” adı ile yeniden örgütlenmiş ve 1930'daki ilkeler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Kurumun adı 1935 yılında “Türk Tarihi Araştırma Kurumu” olarak değiştirilmiş, daha sonra ise “Türk Tarih Kurumu”na çevrilmiştir (Türk Tarih Kurumu, t.y.).

Atatürk, 1 Kasım 1936'da yaptığı bir konuşmada, Maarif Vekilinin başkanlığında çalışmalarını sürdüren Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun önemli çalışmalar

ortaya koyduğunu belirtir. Bu kurumların tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini dünya kültüründeki analıklarını inkâr edilemez belgelerle ortaya koyduklarını hem Türk milleti için hem de bütün ilim alemi için kutsal bir vazife yapmakta olduklarını söyler. Sözlerinin devamında da bu iki güzide kurumun yaptığı çalışmaları örneklendirir (İnan, 2009, s.276-278).

4.1.5.7. Halkevleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli projelerinden biri olan Halkevlerinin açılmasında dönemin politik ve ekonomik durumu etkili olmuştur. Halkevlerinin açıldığı 1930'larda dünyanın genel görünümü şu şekildedir: 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra Avrupa'da ırkçı akımlar ve örgütlenmeler artmış, böylece İkinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlanmıştır. Türkiye'de dinî ve etnik bahanelerle Doğu Anadolu'da ayaklanmalar ve Menemen olayları çıkmış, bunların önlenmesi için tedbirler alınmasına ihtiyaç duyulmuştur. Dilde birliği hedefleyen Türk Dil Kurumu 1932'de, millî tarih tezini ortaya koyan Türk Tarih Kurumu ise 1931'de kurulmuştur. Ezan 1932'de Türkçe okunmaya başlanmış ve 19 Şubat 1932'de Halkevleri açılmıştır (Türkoğlu, 1996, s.99).

Halkevleri, hükûmetin düşüncelerini halka ulaştırmada kullandığı bir vasıtaadır. Halkın resmî ideoloji çerçevesinde düşünmesini, devrimlere ve Cumhuriyet ilkelerine inanıp destek vermesini sağlamayı hedeflemişlerdir. Halkevleri çıkardıkları dergiler, broşürler ve kitaplarla büyük halk kitlelerine resmî ideolojinin ulaştırılmasına hizmet etmiştir.

Halkevlerinin kuruluş amacını CHP Genel sekreteri Recep Peker ve İsmet İnönü; "Cumhuriyet Halk Partisi'nin fikirlerini, Cumhuriyet devrimlerinin ruhunu kültür ve sanat ortamında geniş halk kitlelerine anlatmak ve halkı bunlara inandırmak" şeklinde açıklamışlardır. Halkevlerinin temel kuruluş amacı, yetişkinlerin eğitimidir. Atatürk de yetişkin eğitime büyük önem vermektedir (Özacun, 1996, s.89-90).

Halkevlerinin çalışmalarını, çıkardıkları dergi, broşür ve kitaplar vasıtasıyla takip edebilmek mümkündür. Gelenek ve görenekler, kültürel değerler dergilerdeki yazıların ana konularıdır. Halkevlerinin çalışmaları halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, temsil, dil ve edebiyat, spor, güzel sanatlar, köycülük, sosyal yardım, tarih ve müze gibi adlar altında yürütülmüştür. O dönemde milyonlarca kişi halkevlerinden yararlanmıştır. O yıllarda tiyatro, sinema ve edebiyat alanlarında tanınmış sanatçıların çoğu halkevlerinden yetişmiştir. (Özacun, 1996, s.91-92).

Ankara Halkevi'nin yayını olan Ülkü dergisi, düzenli çıkması ve basım teknikleri açısından diğer yayınlara model oluşturmıştır. Ülkü dergisi dışında İstanbul'da yayımlanan Yeni Türk dergisi de önemli bir halkevi yayınıdır. Halkevi dergileri bir devrin belgesi olma niteliğini de taşırlar. Ayrıca Başpınar, Ün, Konya, Gediz, Uludağ, Çorumlu, Akpınar, Halkevi, Attan, Doğuş, İnan, Taşpınar dergileri de önemli halkevi dergileridir (Şakiroğlu. 1996). Halkevleri dergilerinin isimleri genellikle neşredildiği yörenin coğrafi yer isimlerinden seçilmiştir ve bu dergilerin yöre matbaalarında basılmasına dikkat edilmiştir (Özacun, 1996).

Ülkü dergisinin adını bizzat Atatürk vermiştir. Dergi, 1933'ten 1941'e 102 sayı ve toplam 10.000 sayfa yayımlanmıştır. Ülkü'de dil konulu 67 yazı çıkmıştır. Dille alakalı bu yazılar ağızlar, dil bayramı, eski Türkçe, dilbilgisi, güneş-dil kuramı, başka diller, kurultaylar, özleşme, dil çalışmalarını ilgilendiren tarih, tarama dergisi, kitap/dergi tanıtımları, Türk dili tarihi gibi konuları içermektedir (Ölmez, 1996).

Halkevleri, 14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle çalışmalarını yavaşlatmışlar, bir süre sonra da durdurmuşlardır. Dergiler en son 1950 yılında basılmıştır. 5830 sayılı yasa, Refik Şevket İnce ve arkadaşlarının teklifi ile 8 Ağustos 1951 tarihinde T.B.M.M.de kabul edilmiş ve 11 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece halkevleri çalışamaz hâle getirilmiştir. Yasa metni ve yasanın görüşülmesi sırasında yapılan konuşmalar halkevlerinin kapatılmadığını göstermektedir. C.H.P. adına konuşan İsmet Paşa, konuşmasında yasanın "Halkevlerini fiilen ilga ettiğini" vurgulamaktadır (Özacun, 1996).

Sonuç olarak halkevlerinin çalışmaları Türklük bilincinin oluşmasına büyük bir katkıda bulunmuş; Halkevleri, Cumhuriyet devrimlerinin ve ilkelerinin yerleşip kökleşmesinde önemli bir görev üstlenmiştir.

4.1.5.8. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Fakülte'nin adını bizzat Atatürk vermiştir. 14 Haziran 1935'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 2795 sayılı kanunun 22 Haziran 1935 tarih ve 3035 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle kurulan fakültenin kuruluş amacı "hükûmet merkezimizde bir taraftan Türk kültürünü bilgi metodu ile işleyecek tetkik ve araştırma kurumlarına olan ihtiyaç, diğer taraftan ortaöğretim kurumlarımıza ulusal dil ve tarihimizin bilimsel ve en yeni anlayışlarına göre hazırlanmış öğretmen yetiştirmek ve bugünkü öğretmenlerimizin bu yönden bilgilerini tamamlamak gereği, Ankara'da bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmasını icâb ettirmiştir" şeklinde belirtilmiştir. (AÜ DTCTF, t.y.).

Afet İnan (2009) hatıralarında DTCF'nin adına "Dil" sözcüğünün eklenme sebeplerini ifade eder. İnan, Atatürk'ün Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık edecek bütün eski dillerin öğrenim ve araştırma merkezlerinin fakültede yer almasını ve yabancı uzmanlar getirtilerek Türk öğrencilerin yetiştirilmesini hedeflediğini belirtir. Böylece eski diller incelenecek, Türk tarihi kaynaklarına erişim sağlanabilecek, bu dillerin eski ve yeni Türkçe ile mukayese edilmesi mümkün olabilecektir. Ayrıca Atatürk, bütün lehçeleriyle Türk dilinin bugünkü ve dünkü durumunun bilimsel yollarla saptanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Dil Kurumuyla birlikte, fakültenin de bilimsel çalışmaları olacaktır. Aynı zamanda dil teorilerinin incelenecek ve Türkçenin bu teorilerdeki yeri tayin edilecektir (s.314,315).

Fakülte, 13 Haziran 1946 tarihine kadar Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışmış, bu tarihten sonra 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile Ankara Üniversitesine bağlanmıştır.

4.1.6. Edebî Alandaki Türkçülük

19. asırda hızlı değişim ve dönüşümle birlikte edebiyatımız da değişime uğramış, millî bir çizgide gelişim göstermiştir. Akif Paşa, Tabsıra adlı şiirini hece vezni ve halk şiir geleneğinin kurallarına uygun bir şekilde yazmış ve aydınların dikkatinin halk edebiyatına çevrilmesini sağlamıştır. Yeni Türk edebiyatının ilk büyük temsilcisi Şinasi de Tercüman-ı Ahval mukaddimesinde "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dil" kullanacağını belirtmiş ve saf Türkçe şiirler yazmıştır (Filizok, 1991). Şinasi, Şair Evlenmesi (Şinasi, 1999) adlı Batılı tarzdaki ilk tiyatro eserinde de halk söyleyişini kullanmış, modern tiyatro ile geleneksel Türk tiyatrosunu buluşturmuştur. "Durûb-ı Emsâli Osmaniye" adlı eseriyle de Türk atasözlerini kayıt altına almıştır.

Namık Kemal, 1866'da yayımlanan "Lisan-ı Osmani'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir" isimli makalesinde klasik edebiyata muhalif durmuş, millî çizgide bir edebiyatın gerekliliğini vurgulamıştır. Ardından Ziya Paşa, Şiir ve İnşa adlı eserinde halk şiirini desteklemiştir.

Mehmet Emin Yurdakul Türk şiirinin önemli ismidir. Mehmet Emin Bey'in Türkçülüğe yönelmesinde Şeyh Bedrettin Efgani'nin etkisi olmuştur. Şeyh Bedrettin Efgani, Mehmet Emin Bey'e halk lisanıyla, halk vezniyle milliyetçi şiirler yazmasını söylemiştir. (Ziya Gökalp, 2016:13).

Yetiş (1999), Tanzimat'tan itibaren edebiyatımızda Türkçülük cereyanının gelişimini özetler, Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçü Şiirler adlı eserinin önemini vurgular ve "Biz

Nasıl Şiir İsteriz?" adlı şiirinin Millî Edebiyat'ın poetikası sayılabileceğini belirtir. Ziya Paşa'nın Şiir ve İnşa makalesinin dönemi için bir ihtilal niteliğinde olduğunu ve "Milli edebiyat"ın başka bir habercisi kabul edilebileceğini söyler. Ancak bu makalelerin şiire yansımadığını ifade eder. Buna mukabil, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa gibi şahsiyetler sayesinde milli-milliyetçi anlayışın giderek güçlendiğini belirtir. Kırım Savaşı (1853), Osmanlı-Rus savaşı (1877-1878) gibi hadiselerin millî değerlerin öne çıkmasındaki etkisini vurgular. (s.268).

Anadolu'ya yönelim ilk kez Tanzimat Dönemi'nde Nabizâde Nâzım'ın Karabibik (Nabizade Nazım, 2010) adlı romanıyla görülür. Ardından Ebubekir Hazım Tepeyran Küçük Paşa'yı (Tepeyran, 1984) yazar.

Servet-i Fünun döneminde de Anadolu'ya yönelim devam eder; Servet-i Fünûn yazarları, halktan kopuk bir edebiyat oluşturmalarına rağmen, siyasi olaylar ve Batı'da Türkoloji alanında yapılan araştırmalar sonucunda Türk tarihine ve Türk halk edebiyatına ilgi duymuşlardır (Kılıç 2009).

Ziya Gökalp (2016), Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler'deki çalışmalarının kendisini harekete geçirdiğini belirtir. Fakat Ziya Gökalp, Türkçülüğün sadece lisan yönünden değil bütün programıyla, bütün yönleriyle ön plana alınması gerektiğini düşünmektedir. Bu amaçla "Turan" manzumesini yazarak Genç Kalemler'de yayımlar. Turan manzumesi Türkçülüğün edebiyat alanındaki ilk kıvılcımıdır. Turan manzumesini Ahmet Hikmet Bey'in "Altın Ordu" makalesi izler. "Türk Yurdu" mecmuasıyla "Türk Ocağı" cemiyeti kurulur. Halide Edip "Yeni Turan" adlı romanını yayımlar. Hamdullah Suphi Bey, Türkçülüğün doğal bir reisi konumuna yükselir. Köprülüzade Fuad Bey "Türkiyat" alanında çalışmaları ile Türkçülüğe hizmet eder. Yakup Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Refik Halit, Reşat Nuri Bey, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vâlâ Nurettin Bey gibi sanatçılar eserleriyle yeni Türkçeyi güzelleştirirler (s.16).

Ziya Gökalp'e göre halk klasikleri işlenip olgunlaştırılmalı ve milletin hizmetine sunulmalıdır. Bunu yapacak usta sanatçılara ihtiyaç vardır. Ziya Gökalp'e göre üç türe ayrılan halk klasikleri henüz işlenerek olgunlaşmamışlardır. Bu eserlerin tezhip edilmesi, lisanca ve üslupça kat'i şekillerinin verilmesi gerekmektedir. Söz konusu eserlerin üslup sahibi sanatkârlar tarafından yeniden yazılması gereklidir. Ancak ondan sonra klasik vasfını kazanabileceklerdir (Çetin, 1991).

Ziya Gökalp (1972a) halk klasiği adını verdiği halk edebiyatının seçkin eserlerinin yeniden yazılmasında halk sanatçılarına önemli bir görev yükler. Ziya Gökalp, Virjil'in Roma destanını, Firdevsi'nin de İran destanını klasik hâline getirdiğini belirtir. Homer ile Firdevsi'nin eserlerine şahsiyet kazandırdığını da ekler. Lonrue ise Kalevala'yı yalnızca toplamakla yetinmiştir (s.17,19).

Ziya Gökalp kendisi de çok sayıda halk edebiyatı mahsulünü yeniden yazmıştır. Mesela Dede Korkut Hikâyeleri'nden biri olan "Deli Dumrul" boyunu şiir formunda yeniden kaleme almıştır. Aşağıda bu şiirden bir parça verilmiştir:

Deli Dumrul, bir kurumuş derenin
Üzerinde köprü kurmuş beklerdi...
Yakasından tutar gelip geçenin,
"Köprüden geç, köprü hakkı ver!.." derdi
Geçenlerden bac alırdı on akçe
Geçmeyenden sille, tokat, son akçe...
Bir gün köprü yamacında yurt kuran
Bir obadan geldi matem sesleri,
Sordu, "Ne var?... Dediler ki, "Kahraman
Azrail'dir, aldı bizden bir eri
Dumrul dedi, "Bu Azrail kim ola?
Tepelerdim bir düşseydi bu yola!..." (Tansel, 1977, s.197)

Ziya Gökalp, Dede Korkut Kitabı'ndaki Tepegöz boyunu da Arslan Basat adıyla kaleme almıştır:

Bayındır Han her yıl Yirmidört Bey'i
Çağırır toplardı ulu derneği...

Koyundan, sığırdan, attan, deveden
Kurbanlar keserdi, verirdi şölen;

Dolardı bin havuz şarab, bin kımız
Tepeler gibi et, yiyecek sayısız!

Gene geldi bir gün şölenin çağı,
Bayındır kurdurdu altın otağı,

Çiçekli halılar döşetti yere,
Ulaklar gönderdi bütün Beyler'e:

"Kurulsun Yirmidört Boy'dan Kurultay,
Getirsin yanında her Bey bir alay!.."

Lakin Han "Kim kısır bileyim iyi!.."
Diyerek bu sefer bozdu töreyi,

Üç otağ kurdurdu: Kızıl, ak, kara;
Buyurdu sorgucu ak çavuşlara

(Tansel, 1977, s.200,201).

Ziya Gökalp, Türk masallarını da yeniden yazmıştır. Keloğlan, Tenbel Ahmed, Pekmezci Anne, Yılan Bey ile Peltan Bey bu masallardan sadece birkaçıdır (Ziya Gökalp, 1977).

1908 sonrasında Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar eserlerinde Anadolu'nun ücra köşelerini konu edinmiş, Anadolu'ya yönelmişlerdir.

Osmanlı'nın son döneminde doğan "Halkçılık-Köycülük" akımı, Millî Mücadele Dönemi'nde daha da güçlenmiş ve Memleket edebiyatını ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Nâzım Hikmet; hece ölçüsü ile toplumcu şiirler yazmış, şiirleri Aydınlık, Resimli Ay gibi dergilerde yayımlanmıştır. Bu şiirler edebiyat çevrelerinin dikkatini çekmiştir. Nâzım Hikmet'in Fütürist ve başlangıçta Türk şiiri geleneğinden bütünüyle bağımsız yepyeni bir şiir anlayışı vardır. Kuvayı Milliye Destanı (Ran, 2013), Kerem Gibi, Türk Köylüsü gibi pek çok şiirinde halk şiirinden yararlanmış, tiyatro denemelerinde de halk masallarını kullanmıştır. Bir başka büyük yazarımız Kemal Tahir de Göl İnsanları, Sağırdere, Rahmet Yolları Kesti, Yedi Çınar Yaylası gibi eserlerinde halk dilinden yararlanmıştır (Çankaya, 2016).

Cumhuriyet Dönemi'nde resmî ideolojinin Türkçülük fikri üzerine oturtulmasının sonucu olarak dilde sadeleşme, roman, hikâye ve şiirde Anadolu'ya ve halka yönelme görülmüştür. İstanbul kökenli yazar ve şairlerin elinde olan edebiyat dünyamız yavaş yavaş Anadolu'dan da yazar ve şairlere kavuşmuştur. Romanda ve hikâyede halkın gerçekleri konu edilmeye başlanmış, şiirde aruz ölçüsü bırakılmış, hece ölçüsü ve serbest ölçü şiirlere hâkim olmuştur. Örneğin bu şairlerden Beş Hececiler diye adlandırılan grup, memleket sevgisini, Anadolu'nun güzelliklerini, kahramanlığı şiirlerine konu edinmiş, hece ölçüsünü kullanmıştır.

Beş Hececiler, Millî Edebiyat'ın gölgesinde Millî Mücadele yıllarında eser vermişler, Ziya Gökalp'in telkinleriyle hece ölçüsü ile yazmaya başlamışlardır (Topçu, 2014.s.87).

Yedi Meşaleciler'in de şiirleri aynı çizgidedir. Denilebilir ki Cumhuriyet'in ilk yirmi senesinde yazar ve şairler Millî Edebiyat çizgisinde, halka doğru eserler vermişlerdir.

Atatürk döneminde folklor ve edebiyata halka ulus kimliğinin kazandırılmasındaki rolü sebebiyle büyük önem atfedilir. Yeni bir ulusal-kültürel kimlik için harsımızın alt tabakasında uyuyan zenginliklere, yani o güne kadar pek az önem verilmiş folklor, halk şairlerine, halk masallarına, destanlara büyük önem verilir (Çankaya,2016).

4.1.7. Türkçülük Akımının Bir Yansıması: Folklor, Halk Yöneliş

Millî bütünlüğün sağlanmasında folklor ve halk edebiyatının ciddi bir işlevi vardır. Çünkü millî bütünlüğün sağlanması ve devletin ayakta kalabilmesi; halkın birbirine zihnen ve ruhen bağlanması ile mümkündür. Bu bağ da ancak halk edebiyatı ve folklor ürünleriyle kurulabilir. Türkiye’de folklor çalışmalarının başlaması, Türkçülük akımının ortaya çıkmasından sonra gerçekleşmiştir. Türkçülük ile halk edebiyatı ve halk kültürünün bağlantılı olmasından dolayı bilim insanları folklor araştırmalarına yönelmişlerdir.

“Folklor” terimi Anglo- Sakson kökenlidir. Osmanlı’nın son dönemindeki aydınlar, folkloru tanımlamaya çalışmışlardır. Ziya Gökalp, folklor sözcüğüne karşılık halkiyat sözcüğünü önermiş ve halkiyatı tanımlamıştır (Oğuz, 2013). Ziya Gökalp 1913’te Halk Medeniyeti-1 Başlangıç, Rıza Tevfik 1914 yılında Folklor ve Fuad Köprülü de Yeni Bir İlim: Halkiyat adlı yazıları yazmışlardır (Yüce, 2011). Fuad Köprülü, 1913’te Halk Edebiyatı 1-2 adlı makaleleri kaleme almış, 1914 yılında da Tanin’de Türklerde Esâtir ve Efsane adlı makaleyi yayımlamıştır. Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinin üçüncü bölümünde sadece destan türünü ele almıştır. Bu eserde Türk destanlarını; Millî Türk Destanı, Yaradılış Ustûresi, Eski Türk veya Hiyung Dairesi, Göktürk Dairesi ve Netice başlıkları altında toplamıştır (Aktaş, 2013).

Ziya Gökalp (2016), halk edebiyatının millî edebiyata kaynaklık etmesi gerektiği fikrini taşımaktadır. Bu yüzden fikrî eserlerinde bu görüşü savunmuş, edebî eserlerini de bu doğrultuda yazmıştır. Ziya Gökalp, Türk Ocaklarının millî edebiyatımızın tesisine büyük katkıları olduğunu düşünmektedir. Bu doğrultuda, Ocakların, Karagöz’ü ve ortaoyununu sahneye taşımaları gerektiğini söyler. Türk masallarını, meddahı, Dede Korkut, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Dertli, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevheri gibi halk şairlerini ve Nasreddin Hoca, Karagöz, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi halk tiplerini yaşatacak etkinliklere yönelmeleri gerektiğini ifade eder. Ayrıca Ocakların halk kitaplarını ve şifahi ananeleri toplayıp halk kütüphaneleri oluşturmaları gerektiğini de vurgular (Ziya Gökalp, 2016).

Ziya Gökalp’e göre eski Türk toplulukları, millî değerlerini dünya çapında kıymet verilen sanat, ahlak, edebiyat değerleriyle harmanlamadıkça ilerleyemezler. Ziya Gökalp, bu görüşü doğrultusunda Türk kültür mirasını kayda geçirme çalışmaları yapmış, halk motifleriyle ilgili öğretici eserler yazmış, yerel değerlerden ulusal değerlere, ulusal değerlerden uluslararası değerlere ulaşmayı hedef edinmiştir. Söz konusu faaliyetlerinde “mefkûre”yi halkı birleştirici bir güç olarak kabul etmiştir. Ziya Gökalp, Küçük Mecmua’nın 17. sayısında 1338’de (1922) yayımlanan “Usullere Dâir-Halkıyât: I-Masallar” adlı yazısında

masal anası, masalın derlenme metodu, kaynak şahısla ilgili bilgilerin kayda geçirilmesi gibi konularda malumat vermiştir. Ziya Gökalp, masalları; vatan ile millet sevgisini ve millî birliği güçlendirme gayesiyle kaleme almıştır (Çek Cansız, 2014). Ziya Gökalp'in yazdığı masallar; Dede Korkut Hikâyelerine dayalı, bir halk masalına dayalı, yabancı kaynaklı ve çeşitli motiflerin birleşmesiyle oluşan masallar olmak üzere dört çeşittir. Ayrıca konusunu eski Türk ustûrelerinden alan şiirler; şekil ve içerik bakımından tasavvufî halk şiiri ve saz şairlerinden ögeler taşıyan şiirler; tekerleme, mâni, ninni gibi halk edebiyatı ürünlerinden yararlanarak yazdığı şiirler gibi halk kültürünü esas alan şiirler de yazmıştır (Filizok, 1991).

Ziya Gökalp (2016)'e göre edebiyatımızın daha ileriye gidebilmesi için iki sanat müzesinde terbiye edilmesi gerekmektedir: bu müzelerden biri halk edebiyatı, diğeri Garp edebiyatıdır. Türkçü sanatçılar, Türk halkının sanat eserlerini ve Garp'ın şaheserlerini kendilerine model almalıdırlar. Türk edebiyatı bu iki terbiyeden geçmeden millî ve olgun bir duruma erişemez (s.121).

Daha önce de belirtildiği üzere Ziya Gökalp Türkiye'de halk bilimini ele alan ilk kişilerdendir. O, Halka Doğru dergisinin 14. sayısında yayımlanan "Halk Medeniyeti-I Başlangıç" adlı makalesinde "halkiyat" bilimini, "halk teşkilâtı, halk felsefesi, halk ahlâkiyâtı, halk hukukiyâtı, halk bediiyâtı, halk lisâniyâtı, halk iktisadiyâtı şeklinde gruplara ayırmıştır (Atnur, 2011). Ziya Gökalp, halkçılığı "siyasal düzlemde eşit oy hakkına sahip olan ve iktisadi düzlemde meslek teşkilatlarının hâkimiyetine dayanan dayanışmacı bir toplum" şeklinde düşünmektedir. Ziya Gökalp halkçılığında toplum, sınıfsal çelişkiler ve çatışmalar yaşanmayan, dayanışma içerisinde kaynaşmış bir halktır. Ziya Gökalp, siyaset kurumunun halka hizmet için var olduğunu, kültürel düzeyde Türkçülük ile bütünleneceğini düşünmektedir (Haspolat, 2011). Gökalp'e göre halk edebiyatının folklor ve etnografya ile ilişkisi sözlü ürünlerden, yazılı edebiyatla ilişkisi ise yazılı ürünlerinden dolaydır (Filizok, 1991, s. 75). Ziya Gökalp halk edebiyatını esasen sözlü bir edebiyat olarak görür. Sözlü halk edebiyatı ürünleri içerisinde de ustureler (mythus), menkıbeler, masallar, efsaneler ve atasözlerini çok önemli görür. Ona göre sözlü halk malzemesini sadece toplamak yetmez. Topladıktan sonra tezhip edilmeleri ve üslup sahibi yazarlar tarafından yeniden yazılmaları gerekir (Ziya Gökalp, 1972a). Bütün bu eserler içerisinde Ziya Gökalp üsture ve menkıbelere ayrı bir önem vermektedir. Ziya Gökalp (1976), üstûre'yi ilahlarla ilişkili maceralar olarak tanımlar, yani üstûre mitoslara karşılık gelmektedir. Ziya Gökalp'in yarı ilahlar niteliğindeki kahramanlara dayandırılan maceralar olarak tanımladığı menkıbe ise destan karşılığıdır. Bir menkıbe niteliğinde olan Dede Korkut boyları, Oğuzlar'da kutsal bir ayin ortamında

söylenmektedir. Ziya Gökalp'e göre üstûre ve menkıbelerin iki toplumsal rolü bulunmaktadır. Birinci rol, ayinsel roldür. Üstûreler ve menkıbeler bir topluluk ortamında manzum yahut mensur olarak, müzik ve dansla birlikte ya da sadece biriyle, bazen dinî bir tiyatro eseri şeklinde oynanırsa dinî bir etkiye sahiptir ve büyük bir sevap kazanılmış olur. İkinci rolü, itikadi bakımdan üstlendiği roldür. Bu rolün değeri menkıbenin konu ve anlamından gelir. Menkıbenin aktardığı olay, herhangi bir örgütün veya kuruluşun nasıl oluştuğunu açıklar. Menkıbelerin birinci rolüne örnek olarak Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyeler verilebilir. Ozan, bu hikâyeleri, yirmi dört boyun beyi şölende hazır iken, hanlar hanına hitaben kopuz eşliğinde söyler. Müslümanlarda Mevlid-i Şerif'in okunması nasıl ayinsel bir mahiyet taşıyorsa bu Oğuznâmeler de eski Oğuz Türkleri için öyle bir anlam taşıyordu (Ziya Gökalp, 1976. S.105).

Ziya Gökalp bu düşünceleri çerçevesinde eserler ortaya koymuş ve destan türüne özel bir önem vermiştir. Önce "Ergenekon" isimli eserini yayımlamış, sonra "Tepegöz", "Deli Dumrul" ve "Boğa ile Boğaç" adlı manzum destanları yazmıştır. Sonrasında da "Arslan Basat" isimli manzum hikâyeyi kaleme almıştır.

Ziya Gökalp'in 1912'de yayımladığı Ergenekon adlı eser, Kayı boyuna ilişkin ilk lejanddır. Diğer lejant ise Dede Korkut Hikâyeleri'nden biri olan Tepegöz boyudur. Ziya Gökalp, Osmanlı devletinin kurucu boyu olan Kayı boyuna ait bu iki menkıbeden millî bir Şehname, bir Altun destan çıkarılması ümidi ve dileğini taşımaktadır. Bu doğrultuda Tepegöz ve Boğa ile Boğaç hikâyelerini manzum olarak Anadolu lehçesine çevirmiş, Arslan Basat adlı hikâyesini de bu boydaki olay akışına bağlı kalarak yazmıştır. Bu hikâyenin son bölümünde Oğuz ilinin Tepegöz'den kurtarılması ile İstiklal Savaşı ve Basat ile Atatürk arasında ilgi kurmuştur (Tansel, 1977, s. XXVII).

Ziya Gökalp Türk destanları üzerinde ilk çalışan bilim insanıdır. Haftalık bir dergi olan Çocuk Dünyası'nda "Türk Tufanı" adıyla yazdığı manzume, Oğuz Destanı üzerine şekillenmiştir. Onun dışında Zeki Velidi Togan da Türk destanlarını sınıflandırma çalışmaları yapmış ve destanlarla ilgili bilinmeyen bazı noktaları aydınlatmıştır (Gömeç, 2015, s.27).

Ulus devletin kültür kurumlarının inşa edildiği Erken Cumhuriyet Dönemi'nde dil, edebiyat, tarih gibi kültür öğeleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Dönemin resmî ideolojisi doğrultusunda millî kimliğin en önemli kaynağı olan folklor ve folklor ürünleri üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır. Ayrıca dernek ve yayımlar devlet tarafından teşvik edilmiştir. Bu anlayış üzere 1927 yılında Ankara'da kurulan ve bir süre sonra adı Türk Halk Bilgisi

Derneği olarak değiştirilen Anadolu Halk Bilgisi Derneği, çıkardığı Halk Bilgisi Haberleri adlı dergide Anadolu'nun çeşitli yerlerinden toplanan halkbilim ürünlerini sergilemiştir. Ayrıca Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber adında bir rehber yayımlamış, folklor ürünlerini derlemek amacıyla geziler de düzenlemiştir (Temur, 2011). Yine kurumsal halkbilim çalışmaları çerçevesinde İstanbul Belediye Konservatuvarı da önemli çalışmalar yapmış, derleme gezileri düzenlemiştir. Konservatuvarın düzenlediği dört derleme gezisinden ilki 51 gün sürmüştür. Güney ve Orta Anadolu'nun bazı illerine gidilerek 250 halk türküsü derlenmiştir. Derlenen eserler “Anadolu Halk Şarkıları- Defter (1,2,5)” adı altında yayımlanmıştır. 1928 yılındaki gezide İnebolu, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kütahya, Bursa'ya ait 200 kadar halk türküsü notaya ve ses kaydına alınmıştır. Bu gezide derlenen türküler önceki serinin 8,9,10,11. defterleri olarak, 1929- 1931 yılları arasında yayımlanmıştır (Çek, 2017).

Osmanlı'nın son döneminden itibaren sadece fikir ve bilim adamları değil sanatçıların pek çoğu da halka yönelmeyi gerekli görmekteydiler. Tanzimat Dönemi edebiyatımızda Akif Paşa “Tabsıra” adlı eseriyle ilk defa halk şiirine yönelmiş, Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı tiyatro eseri ortaoyunu ve meddah hikâyelerinden esinlenmiştir. Şair Evlenmesi adlı tiyatro oyunundaki abartılar, genel tipler, kelime oyunlarından doğan mizah, olayların gelişmesindeki çabukluk, isim sembolizasyonu gibi nitelikler eserin meddah ve ortaoyunundan etkilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ziya Paşa “Şiir ve İnşa” adlı makalesinde halk şiirinin örnek alınması gerektiğini vurgulamış, Abdülhak Hamid, Namık Kemal'in önerisi ile Nesteren'i hece vezniyle yazmıştır. Namık Kemal, “Gece” şiirini hece ölçüsü ile yazmış, ayrıca türkü nazım şekline önem vermiştir. Ahmet Mithat Efendi, modern hikâye ve romanı halk hikâyeciliği unsurlarıyla birleştirmiş; Abdülhak Hamid, Ahmet Vefik Paşa'nın önerisi ile “Sabr ü Sebat”, “İçli Kız” gibi tiyatro oyunlarını atasözleri ve deyimlerden yararlanarak yazmıştır (Filizok,1991). Bütün bunlar Tanzimat Dönemi Türk edebiyatındaki halka yönelimi gösteren gelişmelerdir. Edebiyatımızın halk edebiyatından alabileceği unsurların olduğu fikri, bu dönem aydınlarının ortak görüşüdür.

Millî Edebiyat Dönemi'nin ve olay hikâyeciliğinin öncü ismi Ömer Seyfettin de halk edebiyatı mahsullerine büyük değer vermiştir. Ömer Seyfettin, 1915'te kaleme aldığı Güzellik ve Esatir başlıklı yazısında yabancı destanlardan öğrenilecek bir şeyimizin olmadığını söylemektedir. Bu anlayışla destan denemeleri yapmış, “Yeni Gün” adlı ilk destan denemesini 1914'te Halka Doğru dergisinde yayımlamıştır. Ardından 1918'de “Kırk Kız” isimli elli beyitlik ve 11'li hece ölçüsüyle yazdığı destanı yayımlamış, 1919'da da

“Köroğlu Destanı” adlı eserini yayımlamıştır. “Altın Destan” ise ölümünden sonra 1927’de Ali Canip tarafından yayımlanmıştır (Topçu, 2014).

Halk edebiyatı milliliğin en önemli membaidir. Zira Türk halkı özüne, gelenek ve göreneklerine, toplumsal kurallara yüzyıllar boyunca bağlı kalmış; benliğinden, Türklüğünden uzaklaşmamıştır.

Cumhuriyet Dönemi edebiyatında halk edebiyatı öğelerinden yararlanmada temel olarak iki yaklaşım görülmektedir: Bu yaklaşımlardan biri Faruk Nafiz Çamlıbel’in temsilcisi olduğu resmî halk kültürünü eleştirisiz ve biçimsel olarak aynen tekrara dayalı olarak yeniden üretme yaklaşımı, diğeri ise Ahmet Kutsi Tecer ve zaman zaman “Ankaralı Âşık Ömer” mahlasını da kullanan Atatürk şairi Behçet Kemal Çağlar’ın temsilcisi olduğu Anadolu’ya romantik yaklaşımdır (Çankaya,2016).

Enginün (2017), 1923-1940 arasındaki Türk şiirini Eskiler, Memleket Edebiyatı ve Öz Şiir şeklinde 3’e ayırır. Onun “Memleket Edebiyatı” içerisine dahil ettiği şiirlerin konusu memlekettir. Bu şiirlerde halk şiiri nazım şekilleri ve hece vezni kullanılır. Sade olan dili, halk söyleyişleri, mahalli söyleyişler ve argo içerir. TONU hitabete kaçır. Şiirlerde gurur, iyimserlik ve irade hissedilir. Şiirleri lirik olmaktan ziyade didaktiktir (s.41).

Enginün (2017), bu dönemde temel kaynağın halk edebiyatı olduğunu, ancak değişik konuların da şiirlere katıldığını belirtir. Şiirlerde memleketten manzaralar, Anadolu insanı betimlenir, insanların kahramanlıklarından övgüyle bahsedilir, tarihî mirasla birleştirilir. Folklor keşfedilir. İnsanların iç dünyaları ele alınır. İdealizm, milliyetçilikte veya komünizmde aranır (s.41,42).

Enginün (2017), 1923-1940 arasındaki Memleket Edebiyatı doğrultusunda şekillenen Türk şiirini de altı bölümde değerlendirir: Tasvirde kalanlar (Gözlemci gerçekçiler), folklor unsurlarını şiirlerine taşıyanlar, hamasi şiirlerle yiğitlikleri gür sesle anlatanlar, ülke dertlerinin halli için Marksizmi teklif edenler, mistik bakışla iç dünyayı araştıranlar ve Yunan mitolojisinden hareket edenler (s.41-70). Tezimize konu olan Basri Gocul; bu bölümde Enginün’ün listeye dahil ettiği Behçet Kemal Çağlar, İbrahim Alaattin Gövsa, Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya, Hüseyin Nihal Atsız, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’yla birlikte hamasi şiirlerle yiğitlikleri gür sesle anlatan şairler içerisine dahil edilebilir.

Cumhuriyet Dönemi’nde fikirleriyle toplumu sürükleyen pek çok kişi, halk edebiyatı mahsullerinin millilik için çok önemli olduğu konusunda hemfikirdir. Mesela Ali Canip

Yöntem, halk kültürü ve sanatını Millî Edebiyatın özü kabul eder. Ömer Bedrettin, hakiki Türk şiiri olan İslâmiyet'ten evvelki şiirimize ilgi gösterilmesi durumunda İlyada ve Şehname gibi destanlardan daha yüksek bir Türk destanı yaratılabileceğini düşünür. Ayrıca Ömer Bedrettin, divan edebiyatının da küçümsememesi gerektiğini, çünkü halk edebiyatı ürünlerindeki Türk ruhunun Fuzûlî ve Nedim gibi şairlerin mısralarında vücut bulduğunu düşünmektedir. Bedri Rahmi de “yüzde yüz yerli” ve “yüzde yüz millî” unsurlar yaratılan sanatla ancak evrensel olana ulaşılabilceğini düşünmektedir (Kılıç, 2009).

Millî edebiyatın çok önemli bir kaynağı olan halk edebiyatı ürünleri içerisinde destanların ayrıcalıklı bir yeri vardır. Zira destanlar, anlatıldıkları çağda, toplumdaki bireylerin birlikte yaşama isteğini ayakta tutarlar; günümüzde ise toplumu meydana getiren bireylere atalarının ortak olduğunu hatırlatırlar. Böylece bireyler arasındaki bağ güçlenir. Her millet, her dönemde, onlara coşku ve özgüven verecek liderlere, güçlü kahramanlara ihtiyaç duyar. Milletler, destanlar vasıtasıyla onlara aktarılan bu büyük kahramanların başarılarıyla güç bulur, bu güçle geleceğe umutla bakarlar. Ayrıca destanlar, ait olduğu milletin kültürünü ve değerlerini yüzyıllar öncesinden alıp yüzyıllar sonrasına taşırlar. Bu yüzden destanlar, farklı zamanlarda farklı sanatçılar tarafından yeniden yazılmışlardır. Yeni Türk devletinin kurulması ve millî kimliğin inşası sürecinde de destanların gücünün farkında olan bazı şair ve yazarlar tarafından Türk destanları yeniden yazılmışlardır.

Ziya Gökalp (1972a) de halk klasikleri adını verdiği halk edebiyatının seçkin eserlerinin yeniden yazılmasında büyük fayda görmektedir. Virjil'in Roma destanını, Firdevsi'nin ise İran destanını yazarak klasik hâline getirdiklerini belirtir. Dede Korkut, Şah İsmail, Aşık Garip, Karagöz gibi halk edebiyatı ürünlerinin bir halk sanatçısının bedii halk lisanıyla yazması sayesinde klasik bir esere dönüşebileceklerini, yoksa silinip gideceklerini söyler.

4.2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür Politikaları ve Edebiyat Alanı

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kültür politikaları millî kimliğin inşası doğrultusunda şekillendirilmiştir. Millî kimliğin inşasında edebiyat alanından da istifade edilmiş, bu amaçla halk kitaplarını modernleştirme projesi hayata geçirilmiş, yazar ve şairler de hem bu proje çerçevesinde hem de bireysel olarak halk edebiyatı mahsullerini yeniden yazmaya yönelmişlerdir.

4.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür Politikaları

Kimlik, sosyal bir varlık olan insana özgü belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kişi olmasını sağlayan koşulların bütünü ve kişinin kim olduğunu ortaya koyan belge, hüviyet veya herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü olarak tanımlanır. Millî kimlik ise, bir milletin kendine has düşünüş ve yaşayış tarzı, dili, töresi ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile meydana gelen özelliklerin bütününe verilen addır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber Türk millî kimliğinin inşası gündeme gelmiştir. Çünkü toplumu oluşturan bireyler artık Osmanlı İmparatorluğu'nun değil, Türk kimliği üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin fertleridir. Bu bireylerin ortak bazı değerler etrafında birleştirilmesi ile toplum bilincinin, ortak yaşama ülküsünün inşa edilebileceği öngörülmektedir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda toplum ortak millî değerler etrafında birleştirilmeye çalışılmıştır.

Millî kimliğin inşası için gerekli ögeler halkta mevcuttur. Ziya Gökalp (1980), millî harsımızın şuurlu hale gelip yükselmesi için saklanmış olduğu gizli köşelerden çıkartılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de Millî Müze, Etnografi Müzesi, Millî Hazine-i Evrak, Millî Tarih Kütüphanesi ve İhsaiyyat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurulması ve bu doğrultuda çalışmaların yapılması gerekmektedir (s.43).

Bu teşkilatlardan biri olan Etnografya Müzesi; halkın obalarda, köylerde, livalarda, kazalarda, şehirlerde kısacası büyük küçük tüm yerleşim birimlerinde kullanmakta olduğu bütün maddi eşyayı toplayacaktır. Sadece maddi unsurları toplamakla yetinmeyecek, halk arasında yaşayan peri masalları, koşma ve destanlar, mâni ve tekerlemeler, fıkra ve menkıbeler gibi sözlü mirası da ülkeyi şehir şehir, köy köy dolaşıp toplayacaktır. Ayrıca her nahiyenin konuştuğu hususi kelimeleri, fonetik, sarf ve nahiv kurallarını da derleyecektir. Koşmalar, türküler ve nağmeler gerçek saz şairlerinden, fıkralar mütehassıslarından öğrenilecektir (Ziya Gökalp, 1980, s45,46).

Cumhuriyet'in kurucuları da Ziya Gökalp ile aynı fikirdedir. Bu kültürel görevi yürütmek üzere 1930'da Etnografya Müzesi Ankara'da hizmete açılmıştır. Atatürk, Türk milletinin unutulmuş büyük medeni vasfını büyük medeni kabiliyetini her zaman dile getirmiştir. Millî kültürün millet olabilmenin temeli olduğunu bilmesinden dolayı tarih ve dil çalışmalarına büyük önem vermiştir (Feyzioğlu, 1986, s.32).

Cumhuriyet devrimleri de millî kimliğin oluşturulması ve halkın egemenliğinin oturtulmasına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Yeni devletin ilk anayasası olan 1921 Anayasası'yla hâkimiyet millete dayandırılmıştır:

Madde 1.- (Özgün hali) Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.

Madde 1.- (Değişik: 29.10.1339 (1923) - 364 S. Kanun) Hâkimiyet, bilâ kayd ü şart Milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir (Anayasa Mahkemesi, t.y.)

Saltanatın 1 Kasım 1922'de kaldırılmasının ardından 3 Mart 1924'te hilafet kaldırılmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. Toplumsal hayat, hukuk, kılık kıyafet, siyasal katılım alanında devrimler yapılmıştır. Devrimlerde laiklik ve modernleşme merkeze alınmıştır. 1924 Anayasası'nda Türklük, kültürel bağlılığa dayandırılmıştır. Vatandaşlık “rabıta-yı müştereke” ye dayandırılmıştır.

Madde 88.- Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur.

Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir (Anayasa Mahkemesi, t.y.)

Atatürk, Cumhuriyet'in bu ilk yıllarında Türk kültürünün inşasına büyük önem vermiş, devrimleri bu gaye üzere bina etmiştir. Eğitimin öğretimin 1924 yılında birleştirilmesini 1931-1932 yıllarında Türk Dil ve Tarih Kurumlarının kurulması izlemiştir. Yine bu doğrultuda 1932'de Halkevleri, 1940'ta da Köy Enstitüleri kurulmuştur.

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan yeni devletin kültür politikaları ancak 1930'lu yıllarda hızlı bir şekilde yürütülebilmiştir. Bunun sebebi Cumhuriyet'in ilk on yılındaki siyasi ve ekonomik sıkıntılar, arayışlar ve endişelerdir. Kaos ortamı sona erdikten ve toplumda yapılan köklü değişimler geniş kitlelerce kabul görmeye başladıktan sonra hükûmet üyeleri hem rejimi hem de kendilerini güvende hissetmiş, böylece kültürel faaliyetlere daha fazla önem verebilmişlerdir. Sonuç olarak 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tutarlı, gerçekçi ve resmî bir kültür politikası izlemeye başlayabilmesi ancak 1931'den sonra mümkün olabilmektedir (Uluskan, 2010).

Millî kimliğin inşasında kullanılabilecek vasıtalardan bazılarını Doğan (2008), şöyle sıralamaktadır: Dil politikaları, ideoloji oluşturma, dinsel kimlik, tarih araştırmaları, ulusal tarih oluşturulması, ortak milli kahramanlar, model insanlar, toplu gösteri, miting veya boykotlar, etnik kökenler, ortak amaçlar, geleneksel, ulusal ve küresel değerler, ortak düşman, ortak dost, ortak sorunlar, kıyafet. Türk kimliğine dayandırılan Türkiye

Cumhuriyeti de kurulduğu dönemde bu araçları özellikle kullanmıştır. Millî kimliğin yaratılmasında Türk Ocakları, Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar önemli görevler üstlenmişlerdir.

Atatürk'ün 1931-1938 yılları arasına belirginleşen kültür politikası modernleşmeyi hedef almanın yanı sıra millî kültüre de dayanmaktadır. Atatürk, halkın bir ve beraber olduğu modern bir Türkiye'yi istemektedir. Onun kültür politikası milliyetçilik ile modernleşme üzerine kuruludur (Uluskan, 2010).

Atatürk, Cumhuriyet'i kültür temeline dayandırmış ve kültürel gelişmeyi çok önemli bir yere konumlandırmıştır. Atatürk, kültürü Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli saymaktadır. Kültürü, "okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekayı terbiye etmek" şeklinde tanımlayan Atatürk, kültürü insanı insan yapan asıl unsur olarak görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çocuklarını da kültürlü ve kültürü çevrelerine yayan insanlar olarak vasıflandırmaktadır (İnan, 2009, s.374).

İnan (2009), Atatürk'le olan anılarını naklettiği kitabında Atatürk'ün Türk aydınlarının Avrupa medeniyeti ile kültür alışverişi yapmalarının gerekliliğine işaret ettiğini de belirtir (s.375).

Türkiye'nin pek çok şehrinde kurulan Halkevleri, çalışmalarıyla Türk millî kültürünün, Türk folklorunun, dolayısıyla Türk millî kimliğinin öne çıkarılması için önemli görevler ifa etmişlerdir. Örneğin; Ankara'da Atatürk'ün emriyle kurulmuş olan Ülkü mecmuası, Ankara Halkevi'nin yayın organıdır, Ankara Halkevi'nin kültürel faaliyetlerini düzenli olarak yayımlamış, yayımlanan pek çok yazıda Türk folklor öğelerinden söz edilmiştir.

Ülkü mecmuasında yayımlanan folklorla dair yazıları şu başlıklar altında sıralayabiliriz: doğum âdetleri, evlenme âdetleri, inanışlar, halk oyunları, seyirlik oyunlar, köy seyirlik oyunları, halk müziği, hıdrellez, saya bayramı, giyim – kuşam, el sanatları, halk mutfak, Türk halk edebiyatı manzum ve mensur türleri, köy anketleri (Özdoğan, 2001).

Kazım Nami'nin Ülkü mecmuasında 1934'te yayımlanan yazısında "Halk edebiyatının millî edebiyatımıza vereceği pek çok şey vardır. Bir kere destanlarımız ince elenip sık dokunmamıştır. Bunlardan şaheserler vücuda getirme yoluna gidilmemiştir. Öyle şaheserler ki, her biri, bir milli operaya mükemmel mevzu olabilir. Dede Korkut kitabı henüz olduğu gibi duruyor. Sayısız Türk efsanelerinden toplananlar bile basım meydanına çıkarılmamıştır. En güzel halk şiirlerinden, masallardan antolojiler vücuda getirilmemiştir. Bunlardaki millî ruh ortaya çıkarılmazsa, millî edebiyatımız kırınc bir toprakta kalır; büyüyemez serpilmez"

diyerek Türk edebiyatının Türk halk edebiyatı ürünlerinden yararlanmasının önemini vurgulamıştır. Hüseyin Namık Orkun'un yazdığı “Oğuz Destanına Dair” adlı yazıda Oğuzname tahlil edilmiş ve hikâyelerin ortak özellikleri üzerinde durulmuştur (Özdoğan, 2001).

Bursa Halkevi'nin yayını olan Uludağ dergisi de devrimlerin yerleşmesine ve millî kimliğin inşasına hizmet eden önemli bir dergidir. Uludağ dergisinde Türk halk edebiyatı üzerine önemli yazılar yazılmıştır. Araştırmamıza konu olan Basri Gocul, Oğuzlama'nın bir nüshasını Uludağ dergisine göndermiş ve dergide Oğuzlama'yı tanıtan bir yazı kaleme alınmıştır:

Ali Ulvi Elöve, “Dîvânü Lugâtî't-Türk'teki Halk Şiirleri” başlıklı yazı diziyle “Halk şiirleri”nin edebî tertiplerini tartışmış, mersiyeler, destanlar, hamasi (savaş ve bahadırılık) şiirleri, içki ve av şiirleri, kırsal (pastoral, tabiat tasvirleri) şiirler, ahlaki ve içtimai manzumeleri sınıflandırmıştır...Bursa Halkevi “Türk Millî Destanı Oğuzlama” adlı eserin önsözünü “Uludağ” da aynı başlıkla yayınlamış, böyle güzel bir eseri meydana getirdiği ve Bursa Halkevi'ne gönderme inceliğini gösterdiği için yazar Basri Gocul'a teşekkürlerini sunmuştur (Aslan, 2007).

Giresun Halkevi yayın organı olan Aksu'da da şiirler, hikâyeler, dil ve edebiyat üzerine yazılar ile mâni, fıkra, bilmece, destan, masal, özlü sözler ve atasözleri, anı, tiyatro, gezi yazısı, mektup gibi pek çok edebî türde yazılar yayımlanmıştır. Çalışmamızın odak noktasına yerleştirdiğimiz Oğuzlama'nın bazı bölümleri de burada yayımlanmıştır:

Dede Korkut hikâyelerinin yeniden nazma çekilmesiyle oluşturulan bu eserin bazı bölümleri Aksu'da şu dipnotla yayınlanmaya başlanmıştır: “Oğuzlama/Oğuzname Millî mitolojimizin Oğuzlara ait kısmını ihtiva eden manzum Türk destanıdır. On bin mısra tutmaktadır. Dil Kurumu tarafından yayınlanacaktır. Dergimiz değerli yazarlarından Basri Gocul ‘Büyük Türk Destanı – Oğuzlama’ adlı bir eser yayınlamıştır. Eski Türk karakterinin en muhteşem örneklerini nefis şiirler hâlinde okuyucularına takdim eden bu kıymetli eseri tavsiye ederiz.”

Bu sunî destan parçaları, “Büyük Türk Destanı: Oğuzlama'dan” başlığı altında Aksu'nun sekiz sayısında tefrika edilmiştir. Genelde beyit ya da dörtlük şeklindeki farklı nazım birimleriyle yazılan 23 şiir vardır. Şiirin bazılarının başında nesir şeklinde açıklama yapıldıktan sonra şiire geçilir. “Ahıska kalesi cengi”, “Alplarbaşı Kazan Bey Saldıracağı Düşmanı Oğluna Anlatıyor”, “Bir Savaş Tasviri” bu manzum parçalardan birkaçıdır (Özkaya, 2016).

Cumhuriyet Dönemi'nde tarih birliği, dil birliği, kıvançta ve tasada birlik Türk milletini birbirine bağlayan ortak bağlar olarak kabul edilmiştir. Dil ve tarih özellikle üzerinde durulan alanlardır. Millî Tarih Tezi ortaya atılmış ve millî dil politikaları izlenmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi geçmişi özellikle araştırılmış, Türk dilinin ve tarihinin eskiliği kanıtlanmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün dil ile ilgili yaptığı devrimler “Dil Devrimi” adıyla bilinir.

1 Kasım 1928'de 1353 sayılı “Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun” kabul edilmesinin ardından 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş, böylece Türkçe üzerine bilimsel çalışmalara başlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk kimliğinin inşası için millî bir eğitime de büyük önem vermiş ve bu amaçla Latin harflerinin daha kolay öğrenileceğini düşünerek Harf Devrimi'ni gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyet'le birlikte her şeyi kadere bağlayan ümmet anlayışı terk edilecekti ve millet anlayışına geçilecekti. Modern çağın birey-vatandaş kimliği oluşturulacaktı. Bunun için de toplumun eğitilmesi gerekiyordu. Eğitim ise ancak kolay öğrenilebilen bir alfabe ile mümkün olabilirdi (Dönmez, 2011:38).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1938) olarak adlandırılan bu dönemde, kitaplar ve dergiler devletin ülkede yerleştirmeyi hedeflediği resmî ideoloji doğrultusunda yayımlanmışlardır. Halk, tam bir dönüşümün yaşandığı bu zorlu dönemde millî birlik ve beraberliğe ihtiyaç duymaktadır, devletin kurumlarına güven duymak istemektedir. Bu zorlu dönemde köylü/ halk kesimi halk kitaplarını okurken, aydın kesim değişik görüşler doğrultusunda yayın yapan dergileri takip etmektedir. Bu yayınlardan biri olan Varlık dergisi, devletin politikası doğrultusunda yayın yapmaktadır ve bu yönde yazılmış edebî eserleri yayımlamaktadır:

Varlık da devletin yarı resmî bir organı olarak yayın yapmış ve hatta kendini devletin kültür ayağında bir destek olarak görmüştür. Varlık bunu yayın politikası ve çeşitli kültürel haberler ve denemelerle yaptığı gibi edebiyat alanında da yeniliklere kucak açarak gerçekleştirmiştir (Özay, 2018).

Atatürk, basına da büyük önem vermiş, basın Türkiye Cumhuriyeti'nin yükselmesinde büyük bir işlev üstleneceğini düşünmüştür. Ama basın organları sorumluluklarının bilincinde olmalı, ülke menfaatleri için çalışmalıdır. Matbuat hürriyetinden kaynaklanabilecek problemlerin ortadan kaldırılması, yine matbuat hürriyeti ile mümkün olacaktır:

Bu hususta bizce söylenecek sözler, şöyle hülâsa edilebilir: Matbuatın, umumi hayatta ve Cumhuriyet'in terakkiyat ve tekemmülâtında haiz olduğu vazifeler yüksektir. Matbuatın, tam ve vasi hürriyeti, hüsnü istimal etmesi hususu nazik olduğu kayda şayandır. Her türlü kanuni kayıtlardan evvel, bir sahip-i kalem, ilme, ihtiyaca ve kendi siyasi telakkilerine olduğu kadar, vatandaşların haklarına ve memleketin her türlü hususi telakkilerin fevkinde olan yüksek menfaatlerine de dikkat ve hürmet etmek manevi mecburiyetindedir. Bu mecburiyettir ki, umumi intizamı temin edebilir. Maahaza, matbuat serbestisinden meydana gelecek fenalıkları ortadan kaldıracak müessir vasıta asla mazide olduğu gibi, matbuat hürriyetini bağlayan bağlar değildir. Bilakis, matbuat hürriyetinden tevellüt edecek mahzurların izale vasıtası yine binefsihi matbuat hürriyetidir (İnan, 2009, s.400, 401).

İlerleyen yıllarda aydınların okuyabileceği dergilerin sayısı artmıştır. Servet-i Fünun, Varlık (1933), Çığır (1933), Ülkü (1933), Yeni Adam (1934), Yücel (1935), Ağaç (1936), Kültür Haftası (1936), Kalem (1938-1939), İnsan (1938), Oluş (1939), Ses (1939), Yeni Edebiyat (1940) dönemin önemli edebiyat dergileridir. Bu dönemdeki Türk edebiyatı yerlilik ve

yabancılık arasında bir sentez kurmak çabasıdadır. Her iki öge kullanılır. Bu doğrultuda 1930 sonrası dergiler savunduğu fikir ne olursa olsun bu sentez doğrultusunda yayımlanır. Bu dönemde kültür de siyasi mecraaya kayar. Dergiler ikiye ayrılır ve belli bir anlayışı dile getirirler. Kimi dergiler eskiyi yeni bir yorumla işler, kimi eskinin devamını arzular, kimi ise yerli olanı “çağdaşlık” içerisinde eritir (Özay, 2018).

Bu dönemde köy-taşra kökenli Türk halkı dergilere değil, halk edebiyatı ürünlerine fazlasıyla ilgi duymaktadır. Bilhassa Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Köroğlu, Kamber ile Züleyha, Battal Gazi, Ferhat ile Şirin gibi eserler halk arasında büyük bir ilgiyle okunmaktadır. Dolayısıyla sanatçılar, halka ulaşmanın yolunun halk edebiyatına gereken önemi vermekten geçtiğinin farkına varırlar ve bu eserleri çağa uydurmak için çalışmalara başlarlar. Kitapçılar da önceleri sahafların lito ile basarak dağıttıkları kötü ifadeli, geri zihniyetli halk kitaplarını harf inkılabı ile ortadan kaldırır. Bunların yerine yıllardır bastıkları kitapları kısmen düzeltmeler yaparak kısmen de içeriğini değiştirmeden yeni harflere çevirerek basarlar (Güloğlu.1937, s.4).

1937 yılında devlet, halk kitaplarının modernize edilmesi projesini hayata geçirir. Yazar ve yayıncılarla bağlantı kurulur ve onların bu kitapları yeniden yazıp yayımlanmaları sağlanır. Köroğlu, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Kamber ile Züleyha, Emrah ile Selvi, Aşık Garib’in Oğlu gibi hikâyeler başta olmak üzere Battal Gazi, Ali Cenknemeleri (Hayber Kalesi Cengi, Selasil Cengi, Kesikbaş, vb.) yeniden yazılır ve dağıtılır. Projenin amacı, toplumun tanıdığı, severek okuduğu anlatılardan yola çıkılarak okuma oranını artırmak, halihazırda yazılı ve basılı kitaplardaki bâtil ve ilkel sayılan unsurları temizlemek, böylece toplumun eğitilmesine katkı sağlamaktır (Çetin, 2019, s. 144-147).

Güloğlu (1937), bu yıllarda halk arasında okunan kitapları şöyle sınıflandırır:

1. Namaz hocası, Hüccetü'l İslam, sureler gibi dinî kitaplar
2. Kerbela, Muhammed Hanefi cengi, Hayber kalesi, Berber kalesi, Battalgazi gibi din ve mezhep tesirleri altında yazılmış cenk kitapları
3. Kerem ile Aslı, Aşık Garip, Leyla ile Mecnun gibi aşk masalları.
4. Karacaoğlu, Yunus Emre, Niyazi-i Mısri gibi divanlar
5. Köroğlu gibi milli cenk ve kahramanlık kitapları
6. Serencam, eski mızraklı ilmihal, daha ziyade ilaveleri itibariyle Mevlid gibi dini hurafeye boğan kitaplar (Güloğlu, 1937, s. 3)

Halk arasında bu kitapların çok okunmasının değişik sebepleri vardır:

Halk kitabı halkın ayağına gittiği için satılıyor diyorlar. Hakikaten halk kitabının yazılışı, basılışı gibi satılışının da bir hususiyeti vardır. Darendeli seyyar kitapçılar İstanbul'dan tedarik ettikleri kitap, resim, koku gibi şeyleri heybelerine doldurarak Anadolu'nun en uzak, en yol uğramaz, kervan geçmez dağ başlarına kadar götürür, satar. Hatta icap ederse yumurta fasulya gibi köylünün elinde bulunan şeylerle mübadele eder. Bu, halk kitaplarının satılmasında bir amildir. Fakat esas mesele bundan ibaret değildir... Köylü bu kitapları yıllardan beri okumaktan,

işitmekten doğan bir alışkanlıkla, daha iyilerini bulamadığı ya da az bulduğu için okuyor. Çünkü bu kitapların çoğu cengaverlik, aşk, aşk uğrunda hayatını istihkar, kahramanlık gibi Türk köylüsünün ruhunda mevcut temiz duygulara hitap etmektedir (Güloğlu, 1937, s.6,7).

Öztürk, bu hikâyelerin halk arasında çok beğenilmesini, anonim olmalarından dolayı dillerinin sade ve basit olmasına bağlar (Öztürk, 2006, s.48).

Peyami Safa'ya göre halk kitaplarının çok satmasının altında şu sebepler yatmaktadır: On binden elli bine kadar satıldığı söylenen bu kitaplarda konular destansıdır, fedakârlık, kahramanlık, aşk konuları içermektedir ve lisan Anadolu lehçelerine çalan İstanbul Türkçesidir. Üslup, şehirliler için basmakalıp görünse de eski taş basmalarının ilkel ibarelerinden henüz kurtulan köylü için yeni ve özgün sayılır (Güloğlu, 1937, s.46).

Halk edebiyatı ürünlerinin modernleştirilmesi, sadece yazar ve şairlerin bireysel olarak yürüttüğü çalışmalar ile sınırlı kalmamış, devlet de halk kitaplarının önemini görüp harekete geçmiş, planlı bir şekilde proje yürütmüştür. Zira geniş halk kitleleri tarafından okunan halk kitaplarının, rejimin fikirlerinin geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında bir vasıta olabileceği düşünülmüştür.

CHP 1937 yılında resmî ideolojiyi halka yerleştirmek amacıyla halk kitaplarını modernleştirme teşebbüsünde bulunduğu zaman Matbuat Umum Müdürlüğü vasıtasıyla halkın ne tür kitaplara rağbet gösterdiğini araştırmıştır. Bu çalışmaların özetlendiği tamimde münevver sınıf için birkaç bin kitap basıldığını, halk için basılan kitapların ise 10000 ila 50000'i bulan sayılarda köylerde satıldığını belirlemiştir. Vekalet aynı zamanda bu kitapların isimlerini listelemiştir (Çakan, 2006, s.60).

Halk kitaplarının modernleştirilmesi fikri henüz Kurtuluş Savaşı yıllarında Kazım Karabekir tarafından dile getirilmiştir. Ancak onun önerisi hükûmetin projesinden biraz farklıdır. Karabekir'in önerisinde kitaplarda eksik olduğuna inanılan bazı unsurların ve fikirlerin eklenmesini önerir. Onun önerisinde olumsuz unsurların çıkarılması veya sadeleştirme yoktur (Öztürk, 2006, s.53).

Halk kitaplarından yararlanma çalışmaları hem devlet eliyle bir proje olarak yürütülmüş, hem de bazı gazeteci ve yazarlar tarafından bağımsız olarak yürütülmüştür. Öztürk (2006), bu gazeteci ve yazarların çalışmalarında hem pozitif hem de negatif yönlerin bulunduğunu söyler. Halk kitaplarında çağdaş hayatla örtüşmeyen olağanüstü öğelere halkın inanmamasına yönelik uyarılar konulması ve bunların gerektiğinde atılması çalışmaların olumsuz boyutudur. Bu çağdışı unsurların çağdaş yaşamı temsil edecek öğelerle değiştirilmesi ve hatta gerektiğinde tamamen yeni halk kitapları yazılması ise çalışmaların

olumlu boyutudur. Öztürk (2006), bu çalışmalara ilk olarak ne zaman başlandığı konusunda kesin bilgi olmadığını, ancak sürecin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte başladığının tahmin edilebileceğini belirtir.

Cumhuriyet kazanımlarının kalıcı olabilmesi ancak bunların geniş halk tabakaları tarafından kabullenilmesi ile mümkün olabilecektir. Bunun bilincinde olan hükûmet, halka inmeyi temin edebilecek bütün yolları denemiştir.

Bu gaye ile Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğüne yayımlattığı genelge ile kahve, bakkal, dükkân gibi halkın yoğun olarak bulunduğu yerlere Cumhuriyet terbiyesi aşılacak resimlerin asılması amacıyla bir resim yarışması düzenlemiş, ayrıca halka yönelik edebî eserlerin yeniden yazılması için edebiyatçılara çağrıda bulunmuştur (Çakan, 2006).

Güloğlu (1937), bu projenin yazarlar için büyük bir fırsat olduğunu düşünmektedir. Zira proje, onlara şöhret kazanmanın, geniş kitleler tarafından okunmanın yolunu açacaktır. Yazarların çoğu Anadolu'yu sadece haritada, Türk köylüsünü de sadece Yalova'da görmüşlerdir. Bu proje sayesinde her yaştan milyonlarca köylüye ulaşma ve okunma imkânı elde edebileceklerdir (s.8).

Hükûmet, modernizasyon çalışmaları ile halka ulaşılabilmeyi, onlarda devrime ve Cumhuriyet kazanımlarına sempati yaratmayı hedeflemektedir. Modernize çalışmaları kapsamında 1937 yılında Âşık Garip, Köroğlu, Ferhad ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Yedi Âlimler, Tahir İle Zühre, Arzu İle Kanber, Şahmeran, Kerem İle Aslı ve Nasreddin Hoca devrime uygun şekilde yazılacak ilk on eser olarak seçilmiştir. Modernizasyon kapsamında önce eski halk kitaplarındaki kahramanlar, tematik olarak devrime uyarlanacaktı. (Çakan, 2006, s.61).

Sanatçılar, bu projeye doğrultusunda çalışmalara başlamışlardır. Besim Atalay'ın 1939 senesinde yayımlanan Suna ile Çoban Hikâyesi, Matbuat Umum Müdürlüğünün yaptığı bu çağrı üzerine yazılmıştır (Yeşil, 2011). Cahit Sıtkı, Faruk Nafiz, Ahmet Kutsi, Falih Rıfkı, Kerim Yund, Tarık Orhan, Muhsin İlyas Subaşı ve Aka Gündüz gibi yazarlar ya doğrudan ya da dolaylı şekilde Kerem ile Aslı hikâyesini eserlerinde işlemişlerdir (Çetin, 2014).

Proje hakkında aydınların düşünceleri genellikle olumlu yöndedir. Örneğin Nurullah Ataç, proje ile istenen amaca erişilemese bile münevver zümre muharrirlerini halk kitapları ile alakadar etmek, onların vasıfları üzerinde düşünmeye mecbur etmek gibi güzel bir sonuç doğuracağı düşüncesindedir (Güloğlu, 1937, s.51).

Behçet Kemal Çağlar tamamen projenin destekçisidir. Halkevlerinin çalışmalarının, Kültür Bakanlığının millet mektepleri ve öğretmen kursları açmasının ve Dahiliye Vekaletinin bu girişiminin çok olumlu girişimler olduğunu söyler (Güloğlu, 1937, s.61)

Projenin aleyhinde düşünen yazarlar da yok değildir. Hüseyin Yalçın, bu yöndeki bütün girişimlerin karşısında olduğunu belirtir. Ona göre, halka güzel eserler tattırıp tattırmamak Matbuat Müdürlüğünün resmî görevleri arasına giremez. Matbuat Müdürlüğü güzel eserleri tayin ve tespit hususunda hakem işini göremez. Edebî zevk hususunda söz resmî makamların değildir (Güloğlu, 1937, s.53).

Dönemin bir diğer önemli ismi Halit Fahri Ozansoy, projeye temkinle yaklaşır. Matbuat Umum Müdürlüğünün ortaya attığı ve harekete geçilmesini beklediği düşüncenin yüksek bir düşünce olduğunu, bunun şükranla karşılanması gerektiğini, ancak halk hikâyelerini yerleştirmeye ve yararlı bir şekle sokmaya çalışırken dikkatli olunması gerektiğini söyler. Yeni bir olay ve yer araştırılırken çehresi asırlardan beri değişmemiş efsane kahramanlarının tanınmaz hale getirilmemesi gerektiğini söyler (Güloğlu, 1937, s.60).

Güloğlu (1937) ise Umum Matbuat Müdürlüğü'nün tamimi ile başlatılan projeye en başından beri çok olumlu bakmamıştır. O, eski hikâyeler ve eski kahramanların yerine yeni kahramanların, yeni hikâyelerin ön plana alınması taraftarıdır:

Bu adet ne olursa olsun Umum Matbuat Müdürlüğünün bu kitapların ölmeğe mahkûm kahramanlarına bağlanarak bunlar vasıtasıyla köylüye yeni Türk inkılap ve medeniyeti gayesine uygun telkinler yapmak teşebbüsü büyük bir tehlikeye maruzdur. Çünkü devirlerini ikmal olmalarından sarfınazar bu kitapları köylü çok defa ezbere bilir. Değiştiğini görürse beğenmeyerek eline almaması uzak olmayan ikinci bir tehlikedir. Maksadın tahakkuku için bazen tehlikeler göze alınırsa da Matbuat Umum Müdürlüğü bu mecburiyette değildir. Köylü halk kitaplarında yapılması lazım gelen değişikliği, yürünmesi icap eden tehlikesiz yolu açıkça göstermiştir...Mütemadi inkılapların köylünün kahramanlık ve aşk telakkilerinde husule getirdiği tahavvülü neden görmek ve inanmak istemiyoruz? Köylüye inkılap fikirlerini aşlamak için Şahmaran'ın Kerem'in Köroğlu'nun yardımına neden ihtiyaç duyuluyor? Köylü kendi arasında yaşayan, kendi dili ile konuşan Umumi Harp, Milli Mücadele kahramanlarını niçin Köroğlu kadar sevmesin (Güloğlu, 1937, s.69).

Proje ile halk kitaplarındaki kahramanların yeni Türk devletinin dayandığı rejimin gayesine uygun yeni olaylar içinde gösterilmesi; böylece halka, sevdiği kitaplar aracılığıyla ulaşılması, halk kitaplarındaki batıl sayılan ifadelerin atılması/değiştirilmesi öngörülmektedir. Ancak proje istenilen şekilde olgunlaşamaz ve başarıya ulaşamaz.

Projenin başarısızlığa uğramasının sebebi, eserleri yeniden yazma girişiminde bulunan yazarların halkın zevkini, halkın bu kitaplarda neler aradığını, neler bulduğunu bilmemeleridir. Halk kitaplarının iç güzelliğini görememeleri, görseller bile zevk almamalarıdır (Güloğlu, 1937, s. 9,10).

4.2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki Şair ve Yazarları Destanları Yeniden Yazmaya İten Fikir Yapısı

Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki pek çok yazar ve şair eski Türk destanlarını yeniden yazma çalışmaları yapmıştır. Çalışmamızın merkezinde Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimi, Oğuz Kağan Destanı'nı ve Dede Korkut Hikâyelerini yeniden yazma çalışmaları ile Basri Gocul'un Oğuzlama'sı bulunmaktadır. Bundan dolayı önce destanların eğitimde kullanılmasının ve destanların sanatçılar tarafından yeniden yazılmasının fikrî ve tarihî temellerine değineceğiz.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1938) sanat eserleri, dönemin sanat anlayışına göre kaleme alınmışlardır. Edebî eserler, yazıldıkları dönemin şartlarına, zihniyetine ve estetik kabullerine göre oluşturulurlar. Edebî eserler yaratıldıkları dönemin özelliklerini belirlerler, özellikler de bir edebî eserin nasıl olması gereğini belirler. Yaşanılan hayat, edebî ihtiyacı ve bu ihtiyaç doğrultusunda üretilen edebî eseri belirler (Çetin, 2014).

Dönem, Türkiye'de iktidarın halk edebiyatı ürünlerinden millî kimliğin inşasında yararlanmak istediği ve Türk milliyetçiliğinin öne çıktığı bir dönemdir. Dolayısıyla edebî eserler de bu doğrultuda şekillenmiştir.

Hükûmet, 1937 yılında halk kitaplarını modernleştirme projesi düzenlemiş ve dönemin önemli edebiyatçılarından halk kitaplarını modernize etmelerini istemiştir. Zira, Türkiye'de aydınlara yönelik bir kitabın satışı iki bini geçmezken, Köroğlu, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Köroğlu, Kamber ile Züleyha, Battal Gazi gibi halk kitaplarının basımı elli bine ulaşmaktadır (Öztürk, 2006, s.58).

İktidar partisi halkın sevdiği, tanıdığı masal kahramanlarını eskisi gibi heyecanla karşıladığını, onların maceralarını okumaya devam ettiğini görmüş ve bunları rejimin ruhuna uygun yüksek manalı olaylar arasında göstermeyi düşünmüştür (Güloğlu, 1937, s.56,57).

Cumhuriyet'in kurucuları yeni bir toplum ve yeni bir insan inşa etmeye girişmiş, bu amaçla toplumsal ve kültürel devrimler yapmışlardır. 1930'ların başlarından itibaren reformlar hız kazanmış, Halkevleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, köylerde okuma odaları, kurulmuştur. Devlet tarafından yayımlanan ve halka hitabeden kitaplar ücretsiz dağıtmıştır. Bu kitaplar, dinî kitaplar, İslam tarihi, halk hikâyeleri, yıldızname türü kitaplar ve ilmi hallerdir. Bu doğrultuda devlet tarafından 1937 yılında halk kitaplarının modernize edilmesi projesi hayata geçirilmiş, halk kitaplarının yeniden yazılıp yayımlanmaları sağlanmıştır. Köroğlu, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Kamber ile

Züleyha, Emrah ile Selvi, Aşık Garib'in Oğlu gibi hikâyeler, Battal Gazi, Hz. Ali Cenknâmeleri (Hayber Kalesi Cengi, Selasil Cengi, Kesikbaş, vb.) gibi anlatılar tanınmış yazarlar tarafından yeniden yazılıp halka dağıtılmıştır. Bu projenin düzenlenmesindeki amaç, toplumun tanıdığı anlatılardan yola çıkarak halkın okuma oranını artırmak, daha önceki yazılı ve basılı kitaplardaki bâtil ve ilkel sayılan unsurları çıkartmak ve toplumun eğitimine katkı sağlamaktır (Çetin, 2019).

Ancak söz konusu proje beklenen sonucu vermemiştir. Halk kitaplarını modernleştirme projesinden istenilen sonucun alınamamasının sebeplerini Güloğlu (1937), şöyle açıklamaktadır: Bu kitaplar devirlerini tamamlamıştır ve köylüler kitapları ezbere bilmektedir. Ayrıca köylüler kitapların değiştirildiğini görünce bu durumdan hoşlanmayabilir ve kitapları okumayabilirler. Güloğlu, sözlerinin devamında Umumî Harp ve Millî Mücadele kahramanları üzerine yazılacak yeni eserlerin halk tarafından daha fazla sevineceğine olan inancını dile getirir (s.68, 69).

Peyami Safa, projeye temkinle yaklaşan ve doğru uygulandığında güzel sonuçları olabileceğine inanan bir yazardır. Yazar, kitaplar modernleştirilirken konudan, üsluptan ve dile ait kurallardan uzaklaşılması gerektiğini, kitapların özenli bir şekilde yazılmaları gerektiğini, tasannuya kaçılmadan, sadelik korunarak daha başarılı sonuçlar alınabileceğini düşünmektedir. Yeni halk masallarında inkılabın ve modern hayatın köylüye anlatılacağı ve bunun zor bir iş olduğunu söyler. Masalları modernize etmenin tehlikeli bir iş olduğunu, ancak uygun üslup ve ruh ile bunun mümkün olabileceği kanaatindedir. Kitabın içerisine halkın ruh ve edasının konulmasıyla ve büyük şehirlerde anlaşılan manasından farkı gözetilmek şartıyla modernleştirmenin mümkün olabileceğini düşünmektedir. Yazar fikre olumlu bakmaktadır ancak uygulanmasındaki başarı, sonucu belirleyecektir (Güloğlu, 1937, s.46,47).

Halka ve halk edebiyatına yönelmek elbette çok güzeldir ama bu yönde bir eser ortaya koymak zordur. Bu bakımdan ortaya konulan eserlerin başarısı beklenen düzeyde olmamıştır. Güloğlu (1937) Karacaoğlan'ın bir koşmasının, Yunus'un bir nefesinin; o sadelik içerisinde coşkunluk ve güzelliğini kaybetmeden taklit edilmesinin mümkün olmadığını belirtir (s.8,9). Böylece projenin neden başarısızlıkla sonuçlandığını da ortaya koyar.

Bilindiği gibi Türk edebiyatı 10. yüzyıldan itibaren yönünü Arap ve Fars edebiyatlarına, 19. yüzyıldan itibaren ise Fransız ve Avrupa edebiyatlarına çevirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ise Türk milliyetçiliğine önem veren bir edebiyat

anlayışı doğmuş, Türkçü/millî edebiyat anlayışı, Cumhuriyet'in getirdiği değişimlerle birlikte Cumhuriyet Dönemi edebiyatının doğmasına zemin hazırlamıştır. Atatürk'ün kurduğu yeni Türk devleti, yönünü Tanzimat Dönemi'ndeki gibi yine Batı uygarlığına dönmüştür. Aynı zamanda Türk değerlerine, kültürüne, tarihine, eski Türk kültürüne, saf ve temiz bir Türkçeye, halkın değerlerine büyük değer vermektedir.

Memleketçi şiirin ana çatısını ortaya koyan “Sanat” şiiri, 1926 yılında Hayat dergisinin beşinci sayısında yayımlanır. Şiirde Tanzimat'la başlayan muhteva değişikliği devam etmektedir; ayrıca sade Türkçeye yönelme ve dili millileştirme çabası Türk edebiyatında bir değişim sürecini başlatır. Harf inkılabının gerçekleşmesiyle beraber Türk dili gelişmeye ve sadeleşmeye önceki yüzyıllardan çok daha hızlı bir şekilde, bir cereyan şeklinde devam eder (Apaydın, 2013).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1938) on kadar farklı şiir anlayışı görülmüştür. Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim, gelenekle modern şiiri birleştirmiş ve Neo-Klasik şiire yönelmişlerdir. Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Yurdakul'u izleyenler ise Beş Hece topluluğunun üyeleridir. Bu şairler dışında İslamcı Mehmet Akif Ersoy ve Marksist şair Nazım Hikmet'i de bu dönemin önemli şairleri arasında sayabiliriz (Aydoğdu, 2017).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yetişmiş sanatçıların eserlerinde milliyetçilik duygularıyla beraber cumhuriyete ve devrimlere bağlılık açık bir şekilde görülmektedir. Bu şair/yazarların eserlerinde Türk milletine ait motiflere sıklıkla rastlanmaktadır. Sanatçılardan bir kısmı millî bir edebiyatı hâlis bir Türkçede, bir kısmı hece vezninde, bir kısmı millî benlikte, bir kısmı da Anadolu'da yaşayan halkın hayatında, kültür zenginliklerinde aramışlardır (Kılıç, 2009).

Edebiyatımızın 1923-1950 arasındaki dönemi “halka doğru” ilkesi doğrultusunda şekillenir ve “Memleket Edebiyatı” diye adlandırılır. Aktaş (2013)'a göre memleket edebiyatı ve şiiri, Millî Edebiyat Dönemi'nde gerçekleşen yeniliklerle, her alanda gerekli ve zorunlu değişiklikler sonucunda ortaya çıkmıştır. Devamında Aktaş, bu edebiyatın dili, sesi, söyleyişi, teması ve hatta ideal okuyucusuyla dönemini çok iyi temsil ettiğini belirtir. Aktaş'ın (2013) ifadesiyle; “Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanat adlı şiirini yazabilmesi için 19. asırda başlayan yenileşme hareketinin gerçekleşmesi, İmparatorluk anlayışının yerini ulus devlet anlayışına bırakması, aydın adı verilen yeni insan tipinin oluşması, birlikte yaşamının şartlarının değişmesi, modernleşmenin dikkat ve duyarlılığıyla tarihî zaman içinde kazanılanların değerlendirilmesi sonucu yeni bir kimlik arayışı anlayışına ulaşılması gerekmektedir.”

Çamlıbel, Sanat (Kolcu, 2016) adlı şiirinin son dördlüğünde; “Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken/Yazılmamış bir destan gibi Anadolu’muz/Arkadaş biz bu yolda türküler tuttururken/ Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz...” diyerek Türkçü ve memleketçi şiirin poetikasını ortaya koymuştur. Böylece “Biz” diyerek belirttiği millî çizgideki şairleri, “siz” diyerek belirttiği millî çizgiden uzak şairlerden ayırmıştır. Anadolu’nun güzelliklerinin ve halk edebiyatı mahsullerinin ön plana çıkarılmasının şairlerin önemli bir görevi olduğunu ifade etmiştir.

Memleket kavramı Cumhuriyet’in kurulmasından sonra anlam değiştirmiş, önceleri soyut, siyasi ve kültürel bir kavram iken cumhuriyet sonrasında somut ve üzerinde yaşanılan gerçek bir mekân kimliğine bürünmüştür (Çetişli, 2015, s.229).

Halk edebiyatı ürünleri içerisinde yer alan destanlar da yeniden yazılma faaliyetlerine konu olmuşlardır. Zira milletlerin kültürü, dili ve tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadırlar, kişilere değil, milletlere aittirler. Millet olma şuurunun ayağa kaldırılmasında önemli bir role sahiptirler. Dolayısıyla destanlarla milliyetçilik arasında ciddi bir ilişki vardır.

Destanların sahip olduğu bu önem ve milliyetçilik duygularına katkısı konusunda Fuat Köprülü de son derece nettir:

Eski Yunanlılar, İranlılar, Hindliler, Finliler, Cermenler gibi milletlerin, “Esatiri” mahiyette ma’budlardan yahud “Menkıbevi-tarihî” kahramanlardan bahseden doğrudan doğruya o milletin sinelerinden fişkırmış, millî destanları vardır. Yunanlıların “İlyada” ve “Odise”si, İran’ın “Şehname”si Hindlilerin “Ramayana”sı, Finlilerin “Kalevala”sı tamamıyla millî ve yaratılmış verimleridir. Vakıa bunların “Homeros”, “Fırdevsi”, “Valmiki”, “Lönnrot” gibi bazı kişiler tarafından tespit edildiğini biliyoruz; lakin esasen bu destanlar bir ferdin kendi tahassüsleri yahud hayalinin indî ve serbest yaratışları değildir. Bütün bir milletin, maneviyatından, ruhundan, tarihî ve bedîi varlığından kendi kendine doğmuş ma’şeri verimleridir (Köprülü, 2018).

Destanları yeniden yazma faaliyetlerinin altında toplumun milliyetçilik duygularını uyandırma gayesi yatar. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yılları, ulus-devletin kurulduğu bir dönemdir. Millî duyguların uyandırılması, millî devletin inşası açısından çok önemlidir. Bu konuda da sanatçılara önemli bir görev düşmektedir.

Folklor, imparatorlukların dağılışı ve uluslaşma süreçleri içerisinde, milletleşmeyi koruyan ve öze dönüşü gerçekleştiren bir nitelik kazanır. Dünyada destana yeniden dönüşün ilk adımları da folklor çalışmalarıyla paralellik taşır. Çok eskiden beri destanlar, insanların ilgi alanlarından olmakla birlikte, destan araştırma ve derleme çalışmalarının 19. yüzyılda artması, tesadüf olmasa gerektir. Destana dair tarihsel incelemeler, folklor çalışmalarından bağımsız değildir (Çetindaş, 2012).

Destanlar bir milletin ideallerini, maddi ve manevi değerlerinin çoğunu bünyelerinde barındırır. Bu sebeple kendi milletlerinin destanlarını okuyan fertlerin özgüvenleri artar. Fertler kim olduklarını keşfederler, geçmişleri, atalarının üstün nitelikleri, kanlarından gelen potansiyel yetenekler hakkında önemli bilgilere ulaşırlar. Böylece, millî kültür yüzyıllar öncesinden yüzyıllar sonrasına taşınmış olur. Milleti oluşturan bireyler arasındaki bağ kuvvetlenir. Millet olma şuuru güçlenir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da devrimin amaçlanan hedefe ulaşmasında destanlara başvurulmuştur. Zira bilinmektedir ki, destanlar sadece milletin geçmişini yeni kuşaklara taşımakla kalmaz, yeni oluşturulacak eserlere de kaynaklık edebilir.

4.2.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür Politikası Doğrultusunda Destanları Yeniden Yazan Şair ve Yazarlar

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber millî kimliğin inşasına girilmiştir. Türk kültürüne ve Türk tarihine verilen önem artmıştır. Zira Türk aydınları, Türk milletinin ulus hâline gelmesinin her alanda (ekonomi, kültür, siyaset, sanayi, edebiyat vs.) atılacak millî ve doğru adımlarla mümkün olabileceğinin bilincindedirler.

Tanpınar (2011), Tanzimat Dönemi'nde yönünü Batı'ya döndüren Türk edebiyatının yeni bir kaynağa ihtiyaç duyduğunu, bu kaynağın da klasik eski veya Batı edebiyatı olamayacağını söyler. Bu kaynağın, o zamana kadar önem verilmeyen folklor, halk şairleri, halk masalları, destanlar, yani Türk harsının alt tabakasında uyuyan zenginlikler olabileceğini ifade eder (s.97-98).

Tanpınar (2011), sonraki yazılarında tahmininin gerçekleştiğini ve halk mahsulleri etrafında birleşildiğini söyler. Eğer bu hareket başarılı olursa, yarım asırdır edebiyat davamızın temelini oluşturan “kendimize dönüş” fikrini destekleyen millî bir romantizm doğacağı kanaatindedir. Yine Tanpınar'a göre Dede Korkut masalları, Köroğlu, Tahir ile Zühre, Aslı ile Kerem büyük Türk destanının parçalarıdır ve milletimize ve kültürümüze ait gerçekleri taşımaktadır (s.98). Aynı düşüncelerle edebiyatımızda bazı yazar ve şairler destanlarımızı yeniden yazmak için önemli gayretler içerisine girmişlerdir.

Türk edebiyatının yeni döneminde destana yönelik ulusal ruhun uyanışından kaynaklanır. Millî benliğe ve ulusal hafızaya yönelik, halk kültürüne ilginin giderek artmasını da beraberinde getirir. Bazen destanlardan millî bilince ulaşılır, bazen de ulusal ruhun uyanışından sonra destanlara meyledilir. Destanlar, toplumlarda geçmişe özlemin

belirginleştii kriz dönemlerinde ve toplumsal değişmelere bağlı zamanlarda ilgi odağı olur. Cumhuriyet'in kuruluğu da böylesine sancılı bir dönemdir. Türk milliyetçiliği bu dönemde mitolojik ögeler içeren bir tarihçilikle beslenir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski Türk tarihine, Anadolu medeniyetlerine ilgi artar ve eski Anadolu uygarlıklarıyla Türkler arasında bir bağ aranıp tarih ve dil tezleri oluşturulur. Türk edebiyatı, Türk tarihine ve mitolojisine ilişkin elde edilmiş verileri halka ulaştırır. Millî Edebiyat döneminde Ziya Gökalp'ın başlattığı edebî yönelimi izleyen yazarlar ve şairler, Türk destanlarını yeniden canlandırmaya yönelirler. Devrimlerden sonra ise destanlar, kuruluş yıllarının sıkıntılarını atlatma, halkı yeniliklere alıştıırma doğrultusunda şekillenirler. Ulusçu tarih söylemi, destanların odağındadır. Türk tarihinde ve edebiyatında milliyetçilik hemen göze çarpmaktadır (Çetindaş, 2012, s.96).

Daha önce de belirtildiği üzere destanların yeniden yazılması çalışmaları Millî Edebiyat Dönemi'nde başlamış, bu çabalara Ziya Gökalp öncülük etmiştir. Türkçülük düşüncesini sistemleştiren ve “Türkçülüğün Esasları”nda Türkçülüğün ilkelerini ortaya koyan Ziya Gökalp, Türkçülük düşüncesinin yayılmasında halk kaynaklarına büyük önem atfetmektedir. Bu düşünceyle, 1913 yılında Türk Duygusu'nda “Türk Ananesi” üst başlığı altında Ergenekon'u, ardından Tepegöz, Deli Dumrul ve Boğa ile Boğaç hikâyelerini yayımlamıştır. Sonrasında da Arslan Basat adlı manzum hikâyeyi yazmıştır.

Ziya Gökalp (1972a), halk kitaplarından bazılarını “klasik” diye adlandırmış ve bu eserlerin sanatçılar tarafından tezhîp edilmesi, adeta tekrar yazılması gerektiğini belirtmiştir. Zira klasik eserler, ferdi ruhtan ziyade maşerî ruhun eseridir ve terbiyede büyük bir rolleri bulunmaktadır. Eski Yunan medeniyetine klasik medeniyet denmektedir, zira bunlar talim ve tedriste model vazifesi görmektedirler. Eski Yunan'da medeniyetin ilk klasik eserleri de halk klasikleridir (s.9).

Ziya Gökalp (1972a), Türk halk klasiklerini üçe ayırmıştır. Birincisi belirli bir kişinin halk dili ve üslubu ile yazdığı ve sonradan başkaları tarafından basılmış olan eserlerdir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ve Yunus Emre'nin İlahileri bunlara örnek teşkil edebilir. İkincisi kimin yazdığı belli olmayan ve sonradan basılan eserlerdir. Bunlara da Âşık Garib, Köroğlu Hikâyesi, Şah İsmail, Nasreddin Hoca örnek olarak verilebilir. Üçüncü tür eserler ise sözlü mahiyetteki halk klasikleridir. Son zamana kadar yazılmamış, yazılmışsa bile nüshası kimsenin eline geçmemiş, basılmamış eserlerdir. Bunlara örnek olarak da Karacaoğlan, Gevheri gibi basılmamış halk şiiri mecmuaları ve basılmamış halk masalları verilebilir (s.14,15).

Ziya Gökalp'e (1972a) göre bu üç tür halk klasiği eserleri henüz dil ve üslupça tekemmül etmemişlerdir. Bunların tezhip edilmeleri, üslup sahibi sanatçılar tarafından adeta yeniden yazılmaları gerekmektedir. Ziya Gökalp; Dede Korkut Kitabı, Şah İsmail, Aşık Garip, Karagöz gibi eserlerin deha sahibi bir halk sanatçısının “millî” kalemi ile yazılmaları hâlinde klasikleşeceğini, yoksa unutulup gideceklerini vurgular (s.16).

Ziya Gökalp (2016) halk edebiyatına verdiği önemi ısrarla vurgular, hatta daha da ileri giderek Türk edebiyatının halk edebiyatı ürünlerinden ibaret olduğunu söyler. Halk edebiyatı mahsullerini tek tek sayarak bu mahsuller hakkındaki fikirlerini belirtir. Türk edebiyatının halkın darbımeselleri, bilmeceleri, halk masalları, halk koşmaları, destanları, cenknameleri, menkıbeleri, ilahileri, nefesleri, fıkraları ve temaşasından ibaret olduğunu ifade eder (s. 32, 33).

Ziya Gökalp (1976), Türk edebiyatının yükselmesi için sadece halk edebiyatı terbiyesinin yeterli olmayacağını, Batı edebiyatının terbiyesinden de geçmesi gerektiğini düşünmektedir. (s.136). Ziya Gökalp'i Dede Korkut Hikâyelerinden bazı boyları seçerek yeniden yazmaya sevk eden işte bu düşünceleridir.

Ziya Gökalp'in bu düşüncelerle kaleme aldığı “Deli Dumrul” hikâyesi, mitolojiden ilham alan, ayrıca eski düzenin bozulmasını aktaran bir eserdir. Eser, on birli hece ölçüsüyle, dörtlüklerle ve dörtlülere bağlı ikili mısralarla yazılmıştır. “Arslan Basat” adlı eseri “Nasıl Dünyaya Geldi”, “Nasıl ve Nerede Büyüdü”, “Daha Küçük Bir Çocukken Kızgın Bir Boğayı Nasıl Yendi”, “Oğuz-İli’ni Tepegöz’den Nasıl Kurtardı” isimler taşıyan bölümlerden oluşur ve on birli hece ölçüsüyle beyitler hâlinde yazılmıştır. Yünlü Koca’nın Uruz Koca ve Oğuz iline giderek, Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü müjdesini verdiği sekiz beyitlik bölümde, sekizli hece ölçüsü kullanılmıştır. Ayrıca Burla Hatun’un, kocası öfkelendiğinde ona verdiği karşılık (üç kıta); Kazan’ın Basat’ı Tepegöz üzerine gitmekten caydırmak için yaptığı konuşma (iki kıta) ve Basat’ın karşılığı (iki kıta); Basat’ın annesine seslenmesi (iki kıta) ve annesinin karşılığı (iki kıta) dörtlüklerle yazılmıştır (Çetindaş, 2012).

Millî edebiyatın ve olay hikâyesinin öncü isimlerinden olan Ömer Seyfettin de faal şekilde Türkçülük hareketinin içerisinde yer almıştır. Türklerin Millî Bayramı- 9 Mart isimli yazısı, Yeni Gün-Ergenekon’dan Çıkış adlı şiiri ve Köroğlu Destanı, Ömer Seyfettin’in Türk destanlarına verdiği önemi ortaya koyan eserleridir.

Cumhuriyet’in kuruluş döneminde ulus devletin yerleştirilmesi ana önceliktir. Bu bağlamda daha önce belirtildiği gibi eski Türk tarihine, Türk kültürüne, halk edebiyatına ve halk

bilimine yönelik çalışmalar büyük bir hız kazanmış, Türk destanlarına, efsanelerine, masallarına ve türkülerine büyük bir alaka doğmuştur.

Doğan (2009) yazısında, Hüseyin Nihal'in Sabahattin Âli'nin, Fethi Tevetoğlu ve başka bazı sanatçıların şiirlerinde Türk mitoslarını kullandığını ifade eder. Fuat Şükrü'nün Turan ve Türkler (1931), Mehmet Necati Öngay'ın Ergenekon'dan Doğan Güne" (1935), Fethi Tevetoğlu'nun Türklüğe Kurban (1943), Hüseyin Nihal Atsızın Yolların Sonu (1946), Feyzullah Sacit Ülkü'nün Ülkü ve Şiir (1949) adlı kitaplarındaki bazı şiirlerin mitosların yansımalarını taşıdığını belirtir. Basri Gocul'un 1948'den itibaren dizi halinde çıkardığı Oğuzlama'yı da bu çizgide değerlendirir. Bu yönelimin 1950'lerden 1980'lerin ilk yıllarına kadar devam ettiğini söyler. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun Bozkurtların Ruhu (1952), Gençosman Destanı (1959), Kürşad ihtilâli Destanı (1970), Malazgirt Destanı (1971), Bozkurtların Destanı (1972), Kopuzdan Ezgiler (1979) ve Destanlarda Uyanmak (1984) adlı kitaplarında, pagan dönemi mitoslarını ve İslami döneme ait menkıbeleri kaynak olarak kullandığını belirtir (s.130).

Destanların millet olma şuuruna dair bu kadar bilgi barındırıyor olması ve bu birikimi coşkun ve etkili bir şekilde fertlere aktarma imkânı tanınması münasebetiyle pek çok şair ve yazar destanlardan faydalanma yoluna gitmiştir.

Destanlara özel bir rol atfeden şairlerden biri olan Nazım Hikmet; destan türünü fikirlerini halka yansıtmak için bir araç olarak kullanmış, bu amaçla Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı (Ran, 2009) ve Kuvayi Milliye Destanı'nı (Ran, 2008) yazmıştır.

“Âşık Ömer” mahlasını kullanan Behçet Kemal Çağlar da Cumhuriyet Dönemi'nde destanları yeniden yazan sanatçılar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çağlar, özellikle Atatürk'e duyduğu büyük sevgi ve millî temalı şiirleriyle tanınmış bir sanatçıdır. Çağlar, Mihaloğlu Ali Bey Destanı (Çağlar, 1971) ve Battal Gazi Destanı'nı (Çağlar, 1968) kaleme almıştır.

Attila İlhan, Mavi ya da Maviciler adıyla bilinen toplumcu gerçekçi şiir akımını başlatır ve dönemin anlayışına uygun olarak destan türünde de eser örnekleri verir. Mesela Gavur Dağlarından Rivayet ve Şafak Vakti Dünya destan türünde yazılmış eserleri arasında zikredilebilir.

Bulud Karaçorlu Sehend, Sazımın Sözü I-II (Yıldırım 2002a) ve Qardaş Andı I-II (Yıldırım, 2002b) adlı dört ciltlik eserinde Dede Korkut Hikâyeleri'ni Azerbaycan Türkçesiyle manzum formda yazmıştır.

Haluk Nihat Pepeyi'nin; Çanakkale (Pepeyi, 1938a), Mütareke (Pepeyi, 1938), Millî Mücadele Destanı (Pepeyi, 1940) ve Erenler Gazileri (Pepeyi, 1951) adlı eserleri de destan türüne örnektir. Pepeyi, Zaman Masalları ve Tahir ile Zühre adlı eserlerini birleştirip Türk Destanına Giriş (Pepeyi, 1934) adlı eserini kaleme almıştır.

Bu isimlerden başka Cahit Külebi, Gülten Akın, Ceyhan Atuf Kansu, İlhami Bekir Tez, İlhan Berk, Melih Cevdet Anday, Sezai Karakoç ve Ayla Kutlu gibi edebiyatçılar da destan türünde eserler vermişlerdir.

Çetindaş (2012), Kurtuluş Savaşı'ndan 1940'a kadar geçen sürede büyük ölçüde Atatürk'e ilişkin destanlar yazıldığını dile getirir. Ancak bu eserlerin çoğu hacimce küçüktür. Atatürk'ün büyüklüğünü vurgulamak için, yazılan şiirlere destan başlığı konulur ama çoğu şiirde destan özelliği görülmez. Bu konuda Behçet Kemal Çağlar ciddi sayıda eser verir (s.122-123). Millî Mücadele'nin öncüsü ve Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal, 1923'ten 1940'a kadar pek çok sanatçının şiirlerinin destansı kahramanı olur.

1930'larda Ergenekon Destanı önemli hale gelir. Millî Mücadele döneminde Ergenekon, işgal altındaki Anadolu'yu, Bozkurt ise Atatürk'ü sembolize eder (Kaya, 1999).

Mustafa Necati Sepetçioğlu da Türk kültürünü ve Türk tarihini genç kuşaklara aktarmayı hedefleyen bir yazardır. Öykü, roman, inceleme, oyun türlerinde eserleri mevcuttur. Çetin (2007), Sepetçioğlu'nun Türk milletinin tarihî macerasını, Anadolu'ya gelişini ve yerleşmesini tarihî bir olay olarak değil, özgün medeniyet ve kültürüyle iç içe sunduğunu, romanlarında bu tezi sergilediğini belirtir.

Sepetçioğlu, kayıt altındaki Türk tarihini roman şeklinde, tarihî kaynaklarda tespit edilmemiş dönemini de destanlar şeklinde yazmıştır. Türeyiş, Bozkurt, Göç, Yaradılış, Oğuz Kağan, Şu ve Ergenekon destanlarını, yeniden yazma ile edebî dönüştürüm yöntemini kullanarak ve kronolojik sırayı dikkate almadan yeniden yazmış; Yaradılış ve Türeyiş adı altında yeni bir eser hâline getirmiştir (Köktürk, 2007). Sepetçioğlu, eserlerinde Tuğrul Bey, Şeyh Edebali, Alparslan, Osman Bey, Çağrı Bey, Orhan Bey, Dede Korkut, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Nasrettin Hoca, Karacaoğlu gibi Türk milletinin sevdiği kişilere yer vermiştir. Bu şahsiyetlerin Cumhuriyet Dönemi'nde tanınmasına katkıda bulunmuştur. Dede Korkut'u 1986'da yazmış, 2010'da yazdığı "Ve Çanakkale Geldiler, Gördüler, Döndüler" adlı eseriyle Çanakkale Savaşı'nı anlatmıştır.

Türkçülüğün önemli ismi Hüseyin Nihal Atsız da konusunu Türk tarihinden alan romanlar kaleme almıştır. Bu romanlar, Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor ve Deli Kurt'tur.

Ercilasun (2018), Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı romanında Kürşad ve beraberindeki 41 yiğidin 639 yılında Çin sarayını basmasının hikâyesini anlattığını belirtir. Romanda Çin kaynaklarında Cie-şi-şuay olarak geçen kahramanın adı Türkçe Kürşad olarak geçmektedir. Atsız'a göre Kürşad kahramanlık gibi feragatin de timsalidir (s. 366, 377).

Özdemir (2019), Nihal Atsız'ın romanlarını iki gruba ayırır: Konusunu Türk tarihinden alan romanlar ve diğer romanlar. Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor romanlarının devlet olma şuuru üzerine kurgulandığını belirtir (s.77).

Bozkurtların Ölümü adlı eserde Tulu Han ve Kürşad önemli karakterlerdir. Biri kağanlık için milletin yok olmasına bile göz yuman, diğeri ise kendi canını hiçe sayan kahramanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Kürşad fedakarlığın simgesidir (Özdemir, 2019, s.77,78).

Ercilasun (2018), Atsız'ın Kür Şad'ın hikâyesinin piyes hâline getirilmesini istediğini ve konuyu Sabahattin Ali'ye verdiğini ifade eder. Sabahattin Ali de Esirler adlı oyunu bu doğrultuda yazmıştır. Yine Ercilasun, Bozkurtların Ölümü adlı eserin herhangi bir tarihî romandan farklı olduğunu, bir destan olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler (s.374). Bozkurtların Ölümü'ndeki isimlerin bir kısmı gerçek tarihî şahsiyetlerdir, bir kısmı ise kurgulanmış şahsiyetlerdir. Atsız, eserdeki kahramanların Çin kaynaklarında geçen isimlerinin Türkçelerinin ne olabileceğini tahayyül etmiş ve eserinde o şekilde kullanmıştır (Ercilasun, 2018, s.388).

Özdemir (2019), Bozkurtların Ölümü adlı eserdeki bütün müspet roman kahramanlarının (Göktürkler) gerçek birer kahraman olarak tavsif edildiklerini, zıt kutuptaki yani menfi özellik taşıyan kahramanların (Çinliler) ise istisnasız yerilen kahramanlar olduklarını vurgular (s.92).

Romandaki mekân ise bütün bozkırdır. Ötüken'deki çadır şehir, Çin Seddi, başkent Siganfu ve Vey kıyıları detaya inilmeden verilir. Detaya inilmemesinin sebebi yazarın eksik bilgiden dolayı tarihi yanlış aksettirmemek istemesi ve ayrıntılı mekân tasvirinin aksiyonu yavaşlatma endişesidir (Ercilasun, 2018, s391).

Atsız'ın bir diğer tarihî romanı olan Bozkurtlar Diriliyor romanında, ilk vaka parçası Bozkurtların Ölümü romanının olay örgüsünün bittiği noktadan başlamaktadır. Olay örgüsüne bakıldığında Bozkurtlar Diriliyor romanının kurgusu Bozkurtların Ölümü romanından farklıdır. İlk romanda olay örgüsünü sürükleyen bir başkişinin ferdi macerasına yer verilmemişken ikinci romanda bu özellik (Urungu ile Ay Hanım'ın aşklarına dayalı ferdi macera) ön plana çıkmıştır (Özdemir, 2019, s.122).

Bozkurtlar Diriliyor romanında Bilge Tonyokuk, İlteriş Kutluk Kağan İmparatoriçe Vu, Çinli komutan Hoay-i asıl kahramanlardır. Kurmaca kişilik olarak da Urungu, Ay Hanım, Binbaşı Pars, Deli Ersegün, Kadir Bağa, Karabuka (Yin-şao), Taçam, Buluç isimleri sayılabilir. Romanda Tonyokuk karakteri canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Asıl ve sürekli mekân sonsuz bozkırdır. Eserde aşk ön plana çıkarılmıştır. Göktürk Devleti'nin yeniden kurulup büyümesi, Dokuz Oğuzların bağımsızlık arzuları ile Urungu ile Ay Hanım'ın aşkı eserin ana konusudur. Bozkurtlar Diriliyor adlı romanı da Bozkurtların Ölümü gibi içindeki Türk ruhu sebebiyle başarılıdır. Romanda tarihî olaylar değil, kurmaca olaylar ağırlıklı olarak yer almaktadır (Ercilasun, 2018, s.410-419).

Atsız'ın üçüncü büyük epik romanı Deli Kurt da Mayıs-Temmuz 1958 arasında Akşam gazetesinde yayımlanmıştır. Deli Kurt'un başkahramanı Murad kurmaca bir kişiliktir. Romanın asıl kadrosu kurmaca kişiliklerden oluşur. Romanın başkahramanı Deli Kurt Yıldırım Beyazıd'ın oğullarından İsa Çelebi'nin oğlu olarak verilir. Olaylar 1403'te başlar, 1444 yılının kasım ayının ortalarında biter. Romanın ana mekânı Karası bölgesidir. Olayların çoğu Türkmen obasında yaşanır (Ercilasun, 2018, s.435-470).

Özdemir, Deli Kurt romanının Osmanlı'yı hareket noktası olarak aldığını, Fetret Devri'nden Varna Savaşı sonrasına kadar süren tarihî dönemin esere konu alındığını ve günün şartlarına göre kurgulandığını belirtir (Özdemir, 2019, s.82).

Muammer Falay da aynı zihniyetle Türk'ün Destanı (Falay, 1947) adlı eserini kaleme almıştır.

Oğuzlama'sı tezimize konu olan Basri Gocul bu manzum destanı “Türk Epopesi'ni klasik kaidelere bağlanarak vücutlandırmak” gayesiyle kaleme almıştır.

Orhan Ural da “Üç Destan: Oğuz Kağan, Ergenekon, Köroğlu” (Ural, 1972) adlı eseriyle destan edebiyatına katkıda bulunmuştur.

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu da Oğuz destanını nazım formunda yazma üzerine çalışmış bir sanatçıdır. Salur Kazan Destanı (Gençosmanoğlu, 1976), Boğaç Han Destanı (Gençosmanoğlu, 1977), Alperenler Destanı (Gençosmanoğlu, 1977), Bozkurtların Destanı (Gençosmanoğlu, 1976) gibi eserleri ile Türk destanlarının yeniden yazımına katkı sunmuştur.

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun destanları, Dede Korkut metinlerinden ve Nihal Atsız'ın romanlarından beslenmiştir. Destanları Alperenler Destanı, Bozkurtların Destanı adları altında yayımlanmıştır (Topçu, 2014, s. 133).

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun yazdığı Bozkurtlar'ın Ruhu (Gençosmanoğlu, 1952) adlı eser, epik bir eserdir. Bu eser şairin ilk kitabıdır ve yazar eserde Gençaydın soyadını kullanmıştır. Kür Şad İhtilali Destanı (Gençosmanoğlu, 1970), Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı romanından ilham almıştır. Bozkurtların Destanı yine Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı eserinden esinlenmiştir. Gençosmanoğlu'nun şiirlerinde tarihe yeniden dönüş ve kahramanlık temleri, destani kahramanlar, din temi, kadın temi ve vatan temi ağırlıklı olarak yer alır (Durmuş, 2010).

Fazıl Hüsnü Dağlarca yapma destanlarıyla tanınmıştır. Dağlarca, bu destansı şiirlerinde Kurtuluş Savaşı tarihini anlatmıştır. Kendine özgü bir şiir dili vardır. Her konuda şiir yazan bir sanatçıdır. Dağlarca, Çakırın Destanı adlı eserini 1945 yılında yazar (Dağlarca, 1945). Sonrasında Üç Şehitler Destanı (Dağlarca, 1949) İstanbul Fetih Destanı (Dağlarca, 1953), Delice Böcek (Dağlarca, 1957), Türk Olmak (Dağlarca, 1963), Yedi Memetler (Dağlarca 1964), Çanakkale Destanı (Dağlarca, 1987), Kubilay Destanı (Dağlarca, 1968), 19 Mayıs Destanı (Dağlarca, 1969), Malazgirt Ululaması (Dağlarca, 1971) gibi çok sayıda destansı eser yazar.

Hecenin beş şairinden biri olarak tanınan Faruk Nafiz Çamlıbel, ilk şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır. İlerleyen yıllarda hece ölçüsünü kullanmaya başlamış ve şiirlerinde yalın bir Türkçe kullanmayı tercih etmiştir. Kolcu (2016), Faruk Nafiz'in millî edebiyatı memleket edebiyatına dönüştürdüğünü, Hece ölçüsünü en güzel şekilde, Türkçenin güzellikleri içerisinde kullanıp Türk'ün estetik aleti haline getirdiğini ifade eder. Ayrıca yeni ve ilginç konular işlemiş çok üretken bir şair olduğunu söyler (s.305).

Faruk Nafiz Çamlıbel'in hece ölçüsü ile yazılmış manzum epik piyesleri Akın (Çamlıbel, 2011), Özyurt (Çamlıbel, 1932) konularını Türk tarihi ve mitolojisinden almışlardır.

1940'lı yıllarda da destanlardan esinlenen eserler verilmeye devam eder. Bu eserler içerisinde Hıfı Tevfik Gönensay'ın Oğuz Destanı (Gönensay, 1948) adlı şiiri ve Suat Taşer'in de Deli Dumrul-Ölüm ve Aşk (Taşer, 1962) adlı epik bir tiyatro eseri sayılabilir.

Felsefe ve Sosyoloji alanlarında çalışmaları olan Hilmi Ziya Ülken de destanlara büyük bir önem atfeder. Destanların ihyasının önemli olduğunu ve Türkiye'nin geleceğinin inşa edilmesinde büyük bir rol oynayabileceğini ifade eder. Ancak bu yeniden yazımda destanların söyleyiş tarzlarının ve lirik ifadelerinin bozulmaması gerektiğini belirtir. Mevzunun bugünkü milli hayata uygun ve yaşamakta olan cihetleri kuvvetlendirilmesi gerektiğini söyler. Vezinli kısımlarının ritmine ve özüne sadık kalınmasını, nesir kısmının

da aynı ruhtan mülhem olarak manzum hale getirilmesi gerektiğini söyler. Ülken, Haluk Nihat Pepeyi'ye de destanlara yönelmesi hususunda önerilerde bulunmuştur. “Bir Fetih Destanına Başlangıç” adlı şiiri yirmi bir beyitten müteşekkildir ve hece ölçüsünün on dördü kalıbı ile yazılmıştır. Şiir mesnevi tipinde kafiye düzenine sahiptir. Türklerin Anadolu'ya gelişini tarihe uygunluk ve destansı bir tarzda anlatmaktadır. Hilmi Ziya, Destanlar Dünyası adlı şiirinde Leyla ile Mecnun'un, Ferhat ile Şirin'in olduğu bir dünyayı anlatmaktadır. Battal Gazi Destanı'ndan alınmış küçük bir parçayı içeren bir diğer şiiri İznik'tir (Kılıçarslan, 2017).

Türk edebiyatının önemli şairlerinden olan Yahya Kemal, Osmanlı kültüründen ödün vermeden Batı'ya dönük şiirler yazmış, çağdaş Batı şiiriyle Türk şiirinin kaynaştırmıştır. Türk tarihine ve kültürüne bağlı bir şair olan Yahya Kemal'in destansı şiirleri de vardır. Bunlara “İstanbul Fethini Gören Üsküdar”, “Gedik Ahmet Paşa'ya Gazel”, “Açık Deniz”, “Akıncı”, “Mohaç Türküsü”, “İstanbul'u Alan Yeniçeriye Gazel” adlı şiirlerini örnek olarak verebiliriz (Bayrak, 2007). Yine Yahya Kemal'in “O Rüzgâr” şiiri ile “Oğuz Kağan Destanı” arasında bir ilişki bulunmaktadır. O Rüzgâr şiirinde aşılacak, fethedilecek bir mekân vardır. Oğuz Kağan Destanı'nda da kahramanın önüne çıkan engelleyici ve aşılması gereken temel unsur mekândır. Oğuz Kağan, mekân engelini aşmak ister. “O Rüzgâr” adlı şiirinde de akıncıların ve bu arada millet varlığının önünde engelleyici bir mekân vardır (Gariper, 2011).

Bu dönemde Oğuz Kağan Destanı'ndan esinlenen başka romanlar da yazılmıştır. Bunlar arasında Kemalettin Şükrü Orbay'ın, Oğuz Han (Orbay, 1932) ve Bozkurt (Orbay, 1932) isimli romanlarını sayabiliriz.

Oğuz Özdeş, Oğuz Han (Özdeş, 1964)'ı; Füzûzan Toprak Boğaç Han'ı (Füzûzan, 1973), Güngör Dilmen ise Deli Dumrul'u (Dilmen, 2019) yeniden yazmışlardır. Enver Behnan Şapolyo'nun da Oğuz Han adlı eseri vardır (Şapolyo, 1959).

Tiyatro alanında da Oğuz Kağan konulu eserler verilmiştir. Turan Ofazoğlu'nun Korkut Ata adlı oyunu, Turgay Nar'ın Tepegöz oyunu, Güngör Dilmen'in Deli Dumrul'u bu tiyatro yapıtlarına örnek olarak verilebilir (Ercilasun, 2019, s.180-182).

BÖLÜM V

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ

Cumhuriyet Dönemi'nde millî kimliğin inşasında önemli bir rolü bulunmasından dolayı Türk dili ve edebiyatı eğitimine büyük bir önem verilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı Ders Programı'na Türk edebiyatının eski eserleri de alınmıştır. Böylelikle gençlerin Türk dilinin ve edebiyatının seçkin eserleriyle tanışmaları sağlanacaktır. Bunda Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün edebiyat ve dil öğretimine büyük önem vermesinin etkisi büyüktür. Afet İnan'ın hatıralarında bu konuya özel bir başlık açılmıştır. Atatürk, edebiyatı “Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı” olarak tanımlar ve edebiyatı askerlik mesleğini icra edenleri bile uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı bir vasıta olarak görür. Edebiyatın en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğunu düşünür. Edebiyat eğitiminin de şu esaslar çerçevesinde planlanması gerektiğini söyler:

- a) Türk çocuğun kafasını, fitri yaradılışındaki [yaradılışından gelen] dikkat ve itinaya göre tekevvün ettirmek [oluşturmak]. Bu, Cumhuriyet'in sıhhi düzeni [sağlık sistemi] ile alakadar olan vekalet de teveccüh eden [bakanlığa da düşen] bir vazifedir.
- b) Güzel muhafaza edilen Türk kafa ve zekalarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, bilhassa Kültür Bakanlığı'nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstait (yetenekli) Türk çocuk, kafalarına müspet ilim ve maddi teknik mefhumlarını [kavramlarını], yalnız nazari [kuramsal] olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar [uygulamalı araçları] ile de yerleştirmek.
- c) Bir taraftan da Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak. Bunlar yapılmıca, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola götürebilecek. Bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

Bu edebiyat telakkisi [anlayışı], böyle bir edebiyat tedrisi [eğitimi] sayesinde ki, edebiyat medlulünden [kavramından] anlaşılan gayeye varmak mümkün olabilir (İnan, 2007, s.392-395).

Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün edebiyat eğitimine bu bakışından yola çıkılarak edebiyat dersi müfredatları hazırlanmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin müfredatı ilk olarak 1924 yılında hazırlanmış, bu programın ağır olduğu düşüncesiyle 1927, 1929, 1934, 1938, 1942, 1949 yıllarında çeşitli tadilatlar yapılmış; 1952 ve 1954'te küçük değişikliklere gidilmiş, daha sonraki değişikliklerle oluşturulan 1957 programı (1976 hariç) 33 yıl yürürlükte kalmıştır (Karakuş, 2006, s.57).

Cumhuriyet Dönemi'nde “müfredat” adını taşıyan öğretim programları, kronolojik yaklaşımla oluşturulmuştur. Edebiyat konularının kompozisyon ve dilbilgisi konularıyla birleştirilmesiyle oluşturulan Türk Dili ve Edebiyatı dersi liselerde günümüze kadar sürmüş, sonrasında ise dilbilim alanındaki gelişmelerin etkisiyle “metin merkezli” edebiyat eğitimine geçilmiştir.

Dil ve edebiyat öğretiminin yapıldığı Türk Dili ve Edebiyatı dersinin adı birkaç kez değiştirilmiştir: 1924-1929; Türkçe, Edebiyat, 1929-1931; Türkçe (Kıraat, Takrir, Edebiyat Tarihi), 1931-1949; Edebiyat, 1949'dan sonra; Türk Dili ve Edebiyatı (Karakuş, 2006, s.53).

1924 öğretim programında Türk dili dersleri Türkçe ve Edebiyat başlıkları altında toplanmıştır. 1924 Liselerin İkinci Devresi Ders Programı'na göre lise 1'de haftalık 3 saat, lise 2'de haftalık 3 saat, lise 3'ün Fen kolunda haftalık 2 saat, Edebiyat kolunda ise haftalık 5 saat Türkçe ve Edebiyat dersinin yapılması planlanmıştır (Karakuş, 2006, s.61). “Esbab-ı Mucibe Layihası” adlı kitapçıkta ana dili öğretimi üzerine belirlenmiş bazı ilkeler şunlardır:

1. Öğrenciler birinci sınıfta edebi bilgileri öğrenerek ikinci sınıfa hazırlık yapmaları istenecektir.
2. Metin üzerine eleştiri ve açıklama çalışmaları yapılmalıdır.
3. Batı edebiyatı anlatılmalı ve öğrencilerin ilgi duymaları sağlanmalıdır.
4. Kompozisyon çalışmalarına önem verilmelidir.
5. İlköğretim ve lisede edebiyat dersinin adı Türkçedir (Benzer, 2017, s.325).

1924 yılındaki müfredat programında Edebiyat dersi yalnızca okumaya yöneliktir (Karakuş, 2006, s.60). Bu durumu Yücel Çetin (2017) 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarını ardı ardına yaşayan Türk toplumunda okur-yazarlık oranının çok düşük ve edebî Türkçeyi okuyup anlayacak gençlerin oldukça az olmasına bağlar. Bu nedenle de liselerin 4. sınıflarında okuma etkinlikleri yoluyla edebî bilgiler verilmesi hedeflenmektedir. Beşinci sınıftan başlanarak da Türk edebiyatı tarihi, İslamiyet'ten evvel Türk edebiyatı okutulacaktır. Türk edebiyatı tarihi kapsamında Oğuz, Tuk/Yu/Ergenekon ve Uygur/Türeyiş destanları, ilk şiirler ve ilk şairler ile İslamiyet sonrası Türk edebiyatı konuları bulunmaktadır (s.131).

1924 Edebiyat Dersi Programı çerçevesinde lise birinci sınıf edebiyat kitabında halk edebiyatı nazım şekillerine karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Âşık Edebiyatı ve Millî Nazım Şekilleri bölümünde mâni, türkû, destan gibi türlere yer verilmiştir (Ogur, 2011).

1927 ‘de “Orta Mektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl” adıyla yayımlanan programda liselerin ikinci devresindeki Türkçe ve Edebiyat dersinin haftalık ders saati lise III Fen şubesinde 2 saatten 3 saate çıkartılmıştır. Lise I ve II’de haftalık 3 saat, lise III Edebiyat şubesinde haftalık 5 saat ders yer almaktadır (Karakuş, 2006, s.61).

1924 yılında hazırlanan programda Edebiyat dersinin konuları fen ve edebiyat şubelerine göre düzenlenmiş, Edebiyat dersinin kronolojik sıraya göre işlenmesi planlanmıştır. 1927’de programda düzenleme yapılmış, liselerin dördüncü sınıfında yalnız kıraate dayalı olan 3 saatlik edebiyat dersinin bir saatinin tahrir ayrılması uygun görülmüştür. 1924 programında beşinci sınıfta konular İslamiyet’ten önceki Türk edebiyatından başlayıp onuncu yüzyıla kadarki edebiyat eserlerini içermektedir. 1927 düzenlemesinde bir saatin kıraat, bir saatin tahrir ve tetkike ayrılması uygun bulunmuştur. Altıncı sınıfta okutulan üç saatlik Edebiyat derslerinin de bir saatinin edebiyat tarihine, bir saatinin izahlı edebî kıraate, bir saatinin kitabete ayrılması uygun bulunmuştur (Çetin, 2019, s.12, 13).

1929 Müfredat Programı daha önceki programlardan ciddi şekilde farklıdır. İlk defa dersin ilke ve esasları açıklanmış, dersin amaçları belirtilmiş, öğrencilerin düşünme alışkanlığının, konuşma ve yazma yeteneklerinin geliştirilmesi ile Türkçenin öğretimine yönelik çalışmalar belirtilmiştir. Okumaya önem verilmiş, divan edebiyatının kapsamı daraltılmış, liselerin 1 ve 2. sınıflarında zaman daraltılırken üçüncü sınıflarda metin incelemesi için iki saat eklenmiştir. Ayrıca dersin adı “Türkçe” şeklinde tek ada dönüştürülmüştür. 1929 programında Türkçe dersi içerisinde okutulacak alt dersler, Edebî Kıraat (lise I’ de 2 saat, lise II’ de 1 saat, lise III’ ün Fen ve Edebiyat şubelerinde 1’er saat), Tahrir (her sınıf seviyesinde 1’er saat), Edebiyat Tarihi (lise II ve III’ te 1’er saat), Edebî Tenkitler (sadece lise III’ ün Edebiyat şubesinde 2 saat) olarak belirlenmiştir (Karakuş, 2006, s.63, 65).

1928 yılında Latin harflerine geçilmesi ile Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması, divan edebiyatının lisan yönünden önemini kaybetmesi ve öğrencinin ilgisini çekmemesi gerekçeleriyle yeniden edebiyat derslerinde tadilat gündeme gelmiştir. 1934 yılında programda yeniden düzenlemeye gidilmiştir. 1935’te hazırlanan edebiyat kılavuzunda; Türk ve Garp kültür tarihini tanıttak edebiyat tarihi kitabı ile yeni edebiyatımızın Garp edebiyatı kültür çerçevesi içinde tam ve iyi gelişmesine yarayacak bir edebiyat kitabı hazırlanması öngörülmektedir (Çetin, 2019, s.14,15).

Bu programda, istihsal edilecek gayeler başlığı altında “Edebiyat eserleri talebenin tahayyüli ve heyecanı hayatını geliştirmeli, derinleştirmelidir. Edebiyat evvel emirde hayatın ilham ve tefsiridir.” ifadesi ile edebiyat-hayat arasında ilişki kurulurken “edebiyatın büyük eser ve şahsiyetlere karşı hayranlık uyandırması” gerektiğine işaret edilir. Edebiyat eserlerinin ilk hedefinin “talebenin zihni ve manevi ufkunu genişletmek” olduğu vurgulanarak okunacak eserlerde aranacak meziyetler sayılırken “edebi kıymeti haiz” olmakla beraber bu eserlerin aynı zamanda düşündürmeve telkin etme kuvvetlerini haiz olması lazım geldiğini, gayri marazi, salim, ahlaki, ilmi ve kahramanca mefkûreler, asil hareketleri, saf ve temiz hissiyatı ihtiva etmesinin gereğine işaret edilmektedir. Bu amaçlara ulaşmak için ise gerek milli gerekse ecnebî yeni eserlerin daha fazla yer alması gerektiği ifade edilmektedir (Çetin, 2019, s.15).

1934 Lise İkinci Devre Müfredat Programı’nın ortaokul ve lise programlarının Türkçe ve Edebiyat olarak ayrılması dışında 1929-1930 ders yılında uygulanan müfredat programından farkı yoktur (Karakuş, 2006, s.67). Bu programda Kıraat dersi lise I. sınıfta haftada 2 saat, lise II ve III. sınıflarda haftada 1’er saat olarak düzenlenmiştir. Tahrir dersi bütün sınıflarda haftada 1’er saattir. Edebiyat Tarihi dersi lise II ve III. sınıflarda haftada 1’er saat, Edebî Tetkikler dersi lise III. sınıfların Edebiyat şubesinde haftada 2 saat olarak öngörülmüştür (Karakuş, 2006, s.68).

1938 yılında hazırlanan müfredatın 1934’deki müfredattan tek farkı ödevlerle ilgili bazı açıklamaların yapılmış olmasıdır (Karakuş, 2006, s.70). Programda ana dili dersi Türkçe ve El yazısı adı altında işlenmiş, lise I. sınıflara 2 saat El yazısı dersi konulmuştur (Benzer, 2017, s.328)

1938 yılında da küçük düzenlemeler yapılan Türk Dili ve Edebiyatı ders müfredatının divan edebiyatı ile ilgili bölümünde Azeri ve Çağatay sahası edebiyatlarının temsilcilerinden de örnekler verilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. 1942 ve 1946’da da tadilatlar yapılmış ve programlarda edebiyat tarihine önem verilmiştir. 1949-1950 programında II. sınıfta destanî devirden başlanarak Tanzimat Dönemi’ne kadarki Türk edebiyatı tarihi ve bu dönemlere ait metinler, III. sınıfta Tanzimat’tan sonraki dönemlere ait bilgilerin verilmesi ve metinlerin incelenmesi istenmektedir (Çetin, 2019, s.18).

1949 yılında liseler 4 yıla çıkartılmış, liselerin dört yıla çıkartılması üzerine derslerin haftalık dağılımı hakkında bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelgede Türk Dili ve Edebiyatı dersi haftalık ders saatleri şöyledir: 1. sınıfta 5 saat, 2. ve 3. sınıfta 4’er saat, 4.sınıfın Fen şubesinde 2 saat, Edebiyat şubesinde 6 saat Türk Dili ve Edebiyatı dersi bulunmaktadır. Dördüncü sınıfın Edebiyat kolunda 2 saat Garp edebiyatı işlenecektir. Lise 1. sınıfta 2 saat okuma ve edebiyata, 1 saat dilbilgisine, 2 saat kompozisyona ayrılmıştır. Genelgede okumanın ilk hedefi öğrencileri değerli metinlerle karşılaştırmak ve bunlar üzerinde çalışmak olarak belirlenmiş, kompozisyon dersinde öğrencilere şahsi görüş ve duyuşlarını ifade etme imkânı tanınması öngörülmüştür. Dilbilgisi dersi ise öğrencide, okuduğunu

anlayacak ve düşünüp duyduğunu ifade edecek sağlam bir dil mantığının teşekkül etmesini temin edecektir (MEB, 1949, s.113).

1949-1950 Lise Edebiyat Programı'nda; lise 1.sınıfta okumaya ağırlık verilerek öğrencilerin estetik zevk ve fikrî formasyon kazanmalarının sağlanması hedeflenmektedir. 2.sınıfta destanî devirden Tanzimat Dönemi'ne kadarki tarihî metinlerin, 3. sınıfta Tanzimat Dönemi'ne ait örneklerin okunup incelenmesi öngörülmektedir (Çetin, 2019, s.18).

1952 Lise Edebiyat Programı'nda; 1. sınıfta edebiyat bilgileri, 2. sınıfta destanî edebiyat, ilk yazılı metinler ve İslami dönemde Anadolu sahası dışındaki Türk edebiyatı 19. yüzyıla kadar işlenmektedir. 3. sınıfta ise Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı işlenmektedir (Çetin, 2019, s. 18). Liselerin yeniden 3 yıla düşürülmesiyle birlikte 13 Eylül 1954 tarih ve 816 sayılı Tebliğler Dergisi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Programı, 22 Kasım 1954 tarihinde de bu programın uygulanmasına ilişkin bir yönetmelik yayımlanmıştır. Bu programda Türk Dili ve Edebiyatı dersi okuma ve kompozisyon şeklinde iki bölüme ayrılmıştır (MEB, 1954). 1954-1955'te uygulanan Edebiyat dersi programı, 1. sınıfta Tanzimat Dönemi ile başlar, Eski Edebiyatımız başlığı altında halk ve divan edebiyatı örneklerini, sonrasında da Batı edebiyatı örneklerini içerir. 2. sınıfta İslâmiyet'ten önceki Türk edebiyatı örnekleri işlenir. Sonrasında halk edebiyatı örnekleri, divan nesri örnekleri, Tanzimat edebiyatı ve Batı edebiyatı örnekleri işlenir. 3. sınıfta Tanzimat, divan edebiyatı, Yunan ve Latin edebiyatı örnekleri işlenir (Çetin, 2019, s.18, 19). 1957 yılında yayımlanan Lise Türk Dili ve Edebiyatı Programı'nda 1. sınıflarda 5 saat, 2. sınıfların Fen şubesinde 4 saat, Edebiyat şubesinde 5 saat, 3. sınıfların Fen şubesinde 3, Edebiyat şubesinde 6 saat Türk Dili ve Edebiyatı dersi bulunmaktadır. Türk Dili ve Edebiyatı dersi, okuma ve kompozisyon bölümlerine ayrılmıştır (MEB, 1957). 1960 yılında programda yeniden tadilat yapılmış, ancak 1952 programı uygulanmaya devam edilmiştir. Batı anlayışına uygun metinlerin seçilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Çetin, 2019, s.19).

4 Ekim 1976 tarihinde yayımlanan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nın genel amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Türk edebiyatının Kem muhteva, hem üslup bakımından en mükemmel örneklerini, tenkidi bir görüşle, modern metotlarla ve mukayeseli bir şekilde incelemek suretiyle öğrencilere:
 - a) Sağlam bir zevk ve duygu terbiyesi vermek;
 - b) Okuduklarını anlama, anladıklarını, duyduklarını, düşündüklerini ve gördüklerini güzel Türkçemizin bütün imkanlarıyla en doğru ve tesirli şekilde ifade yollarını öğretmek;
 - c) Dil ve edebiyat meseleleri üzerinde, İlmi, objektif düşünme alışkanlığı kazandırmak;
 - d) Türk dilinin ve edebiyatının dünya kültürü içindeki gerçek yerini ve önemini kavramalarına imkân ve zemin hazırlamak;
 - e) İlim ve kültür bakımından gelişme, ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre yetiştirme fırsatı sağlamak;

2. Edebî eserlerde aksetmiş bulunan, Türk düşünce sisteminin ana çizgilerini, Türk cemiyetine has değer hükümlerini. Anayasamızda ifadesini bulan Türk milliyetçiliği idealini öğrencilere benimsetmek;
3. Öğrencilerin, Millî Eğitim Temel Kanununun bilhassa 2., 10. ve 11. maddelerinde tespit edilen hedefler istikametinde gelişmelerine yardımcı olmaktır (MEB, 1976, s.341).

1976 yılına kadar uygulanan edebiyat programlarına Türkiye dışından sadece Batı edebiyatı örnekleri alınırken, bu programda Fars ve Hint edebiyatı örnekleri de alınmış, Türkiye dışı Türk edebiyatlarından örneklerle ve bilgilere de yer verilmiştir (Çetin, 2019, s.19).

1992’de hazırlanan programın 11. sınıflar için konuları ihtiva eden 2. Bölümünde “Türkiye dışındaki çağdaş Türk edebiyatı” bahsi bulunmaktadır. Bu sebeple Çetin (2019), 1992 müfredatını uluslararası bir program olarak niteler ve bunu Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinin Türkiye’ye taşıdıkları heyecanın bir tezahürü olarak kabul eder. “1992 müfredatı sadece milli eğitim ve milli eğitim sistemindeki derslerin muhtevası ile ilgili olmayıp, aynı zamanda uluslararası boyutu olan bir müfredattır. Sovyetler Birliğinin dağılması, ardından Türk devletlerinin kurulması, Türkiye’yi yeni bir müfredat düzenlemeye zorlamıştır. Gerek bu gelişmeler gerekse iktidar ve kamuoyu baskısı, böyle bir düzenleme yapılmasını mecbur kılmıştır.” (s.20)

2005 yılında yeniden düzenlenen programda daha önceki dönemde ahlakçı bir yaklaşımla ele alınan edebiyat, güzel sanatların bir kolu olarak kabul edilmektedir (Çetin, 2019). Ortaöğretimin dört yıla çıkarılması nedeniyle 2005 yılında yeni bir program hazırlanmış, Türk Dili ve Edebiyatı dersi, Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım dersi olarak iki bölüme ayrılmıştır.

2011 yılında yeniden şekillendirilen Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda ilköğretim okulundan mezun olmuş, yazılı ve sözlü olarak kendisini ifade edebilme becerisini kazanmış öğrencilerin düzeyleri baz alınmıştır. Dört yıllık ortaöğretim eğitiminde de bu altyapının üzerine konulacak, “özel uzmanlık alanı istemeyen her türlü metni, yazıldığı dönemin zihniyetiyle ilişkilendirerek anlayıp değerlendirebilen; başta sanat metinleri olmak üzere, yine her türlü metni zihniyet, yapı, tema, dil ve anlatım, anlam ve gelenekle ilişkisi bakımlarından inceleyip çözümleyen ve yorumlayabilen; benzer ve farklı metinleri birbiriyle karşılaştırıp bunlardan sonuçlar çıkarabilen öğrenciler” yetiştirilecektir. Ayrıca öğrencilere edebî metinler vasıtasıyla estetik zevk kazandırmak hedeflenmiştir. Lise mezunu bir öğrenci, Türkçe ile sanat eseri ortaya koyabilecek, gündelik hayatla ilgili her türlü yazışmaları yapabilecek becerileri kazanacak; Türkçe ile yazılmış ilmî ve felsefî yazıları anlayıp değerlendirme olgunluğuna kavuşacak, sanat metinlerini inceleyip onları yorumlayabilecektir (MEB, 2011).

2005 yılında Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım adlarıyla iki farklı ders şeklinde okutulmaya başlanan Türk Dili ve Edebiyatı dersi, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 29 Temmuz 2015 tarihli ve 59 sayılı kararıyla yeniden tek ders olarak birleştirilmiştir (TD, Ağustos, 2015).

2015 yılında kabul edilen öğretim programında kronolojik değil, tür yaklaşımli bir yol izlenmiştir. Programın öğretim yaklaşımının belirtildiği bölümde “Tür merkezli bu yaklaşımda edebiyat tarihi göz ardı edilmemiş, aksine çağdaş edebiyat ile yüzyıllar içinde oluşan edebiyat kültürünün ilişkisi daha açık ve etkili biçimde ortaya konulmuştur. Aynı türde, farklı dönemlerde yazılan eserlerin bir arada değerlendirilmesiyle hem her dönemde geçerli olan insana ait duygu ve düşüncelerin yansımaları hem de Türk milletinin yüzyıllar içerisinde oluşturduğu kültürel birikim ve medeniyet tasavvuru bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilebilmektedir.” (MEB, 2015) şeklinde bir açıklama getirilmiştir. Okuma, yazma, sözlü iletişim olarak üç bölüme ayrılan programda 96 adet kazanım bulunmaktadır.

2018 yılında kabul edilen Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nın amaçları şöyle belirtilmiştir:

1. Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevî değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak
4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevî değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak (MEB, 2018).

Bu amaçlar çerçevesinde “Değerler” başlığı altında “Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (MEB, 2018) şeklinde milli değerlerin neler olduğu ve ne şekilde

öğrencilere kazandırılacağı belirtilmiştir. Öğretim programının öğrencilere dört temel dil becerisinin yanı sıra bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, iletişim ve iş birliği, medya okuryazarlığı ve yaratıcı düşünme becerilerini de kazandırmayı hedeflediği ifade edilmiştir (MEB, 2018, s.12).

5.1. Destan Eğitimi

Destanların Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanılması pek çok yönde fayda sağlayacaktır. Destanlar, millî ve tarihî ögeler bakımından çok zengin edebî ürünlerdir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, bir milletin bütün varlığına, değerlerine, kültürüne, inançlarına, üzüntülerine, sevinçlerine, hayallerine, umutlarına, ideallerine, tarihlerine, kahramanlarına, dünyayı ve evreni algılama şekillerine, millet olma yolundaki gayretlerine ilişkin izler taşır ve geçmişle gelecek arasında köprü kurar.

Destanlar, okuma yazması olmayan toplumlarda halkı eğitmenin en önemli aracıdır. Destanlar dilin en güzel örneklerini sunarlar. Destan kahramanları, gençlere örnek teşkil ederler. Destanlar, genç nesillere, millî mitlerinin doğuşunu, mitolojik ögelerin oluşma sebeplerini, mitolojik ögelerin önemini aktarırlar. Destanlar, gençlere, destan döneminin değerlerini ve beğenilerini gösterirler. Gençlerin kendi kültürlerinin, inançlarının ve geleneklerinin köklerine inmelerini sağlarlar. Destanlar, millî benliğin, kültürel yaşantının, toplumun yaşam şeklinin ve ideallerinin, estetik zevklerinin aktarılmasına diğer edebî türlerden daha fazla uygundur. Gençlere edebî zevk kazandırır. Milletin davranış özelliklerini, ortak değerler sistemini ve toplumsal kurallarını genç kuşaklara aktarırlar. Toplum, destan kahramanları vasıtasıyla eğitilir, yönlendirilir ve motive edilir. Destanlar, gençlerin mensubu oldukları milletin başarısı ve onurlu duruşuyla gurur duymalarını sağlarlar. Gençlerin kendi milletlerinin geçmişlerinden güç alarak heyecanlanmalarını, savaşma enerjilerinin artmasını temin ederler. Destanlar, yeni kuşaklara tarih bilincinin, Türk tarihi ruhunun ve heyecanının verilmesine aracılık ederler (İnce Yakar, 2011, s.20,21).

Bütün bu yararlarından ötürü Cumhuriyet Dönemi'ndeki bütün Türk Dili ve Edebiyatı programlarında destanlara yer verilmiş, destan eğitimi üzerine akademik araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda bir yüksek lisans bir de doktora tezi hazırlanmıştır. Emel Şahingöz (2011), hazırladığı Yüksek lisans tezinde “Lise Onuncu Sınıflardaki Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi İçinde Destan Öğretiminin Yeri”ni incelemiş, Halide Gamze İnce Yakar (2011) ise

doktora tezinde “Destan öğretiminde film kullanımının ortaöğretim Türk edebiyatı derslerindeki akademik başarıya etkisi” üzerine eğilmiştir.

1924 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Türk Lisan ve Edebiyatı Programı’nda, toplumun okur-yazarlık durumu dikkate alınarak yapılan düzenleme yapılmıştır. Zira 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşı’ndan çıkan Türk toplumunda okur-yazarlık oranı çok düşük, özellikle edebî Türkçeyi okuyup anlayacak genç kesim oldukça azdır. Bu nedenle liselerin 4. sınıflarına ‘Bilhassa kıraate müsteniden şu edebî malumat gösterilecektir’ sözleriyle edebî bilgilerin okuma yoluyla verilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Beşinci sınıftan itibaren ‘Türk edebiyatı tarihi-İslamiyet’ten evvel Türk edebiyatının okutulması karara bağlanmıştır. Bu çerçevede Oğuz, Tuk/Yu/Ergenekon ve Uygur/Türeyiş destanları, ilk şiirler ve ilk şairler ile İslamiyet sonrası Türk edebiyatı konuları işlenerek öğrenciye tarih ile edebiyat tarihi bilgi ve bilincinin kazandırılması hedeflenmiştir (Yücel Çetin, 2017, s.131).

1949 tarihli “Liselerin dört yıla çıkartılması üzerine derslerin haftalık dağılımı hakkında yayımlanan genelge” ye göre ilk hedef öğrencileri değerli metinlerle karşılaştırmak ve bunlar üzerine çalıştırmaktır. Edebî eserlerin şekilleri, nesrin ve nazmın özellikleri, üslup özellikleri, halk edebiyatının başlıca nazım şekilleri, divan şiirinin gazel, kaside, mesnevi gibi başlıca nazım şekilleri, yeni edebiyatımızın nazım şekilleri, belli başlı edebi nevilere ait toplu bilgiler, edebiyat dersinin konuları olarak belirlenmiştir (MEB, 1949, s.114).

1954 tarihinde liseler 3 yıla düşürülmüş, 13 Eylül 1954’te Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı yayımlanmıştır. Bu programda yer alan edebiyat konuları şu şekildedir:

Lise 1. sınıf okuma dersinde; Eski edebiyatımız başlığı altına Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan’dan örnekler ve halk edebiyatından seçilmiş başka örnekler konu olarak alınmıştır. Lise 2. sınıf okuma dersinde de İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı başlığı altında Oğuzname’den seçilmiş parçalar; Halk edebiyatı başlığı altında Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan’dan örnekler ile halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler konu olarak alınmıştır (MEB, 1954, s.109,110).

22 Kasım 1954’te yayımlanan yönetmelikte ise Türk Dili ve Edebiyatı dersinin okuma ve kompozisyon şeklinde işleneceği ifade edilmiş ve derslerin nasıl işleneceği konusunda bilgi verilmiştir. Buna göre 2. sınıf konuları arasında Dede Korkut’tan örnekler konular arasında bulunmaktadır (MEB,1954, s.189).

1957 yılında yayımlanan Lise Türk Dili ve Edebiyatı Programı’nda 1. sınıflarda 5 saat, 2. sınıfların Fen şubesinde 4 saat, Edebiyat şubesinde 5 saat, 3. sınıfların Fen şubesinde 3,

Edebiyat şubesinde 6 saat Türk Dili ve Edebiyatı dersi bulunmaktadır. Dersler okuma ve kompozisyon bölümlerine ayrılmıştır. Programda öğretmenlerin değişik kaynaklardan yararlanması teşvik edilmektedir. Okuma konuları bölümünde birinci sınıflarda halk edebiyatından destan, hikâye, ilahi, koşma, türkü, temaşa ile divan edebiyatından mesnevi, şarkı, tarih, seyahat, ahlak ve fikir yazılarına yer verilmesi istenmektedir (MEB, 1957, s.147).

4 Ekim 1976'da yayımlanan müfredat programında Türk Edebiyatı dersinin amaçları şöyle ortaya konulmuştur:

Türk edebiyatının, muhteva, estetik değer, dil ve üslup bakımından en mükemmel eserlerini okutmak suretiyle, öğrencilere:

- a) Bu eserleri tanıtmak ve sevdirmek;
- b) Bu eserlerde ifâdesini bulan Türk Milliyetçiliği idealini, Türk cemiyetine has değer hükümlerini tanıtmak;
- c) Bu eserler vasıtasıyla, Türk ruhunu ve Türk düşünce sisteminin devirden devire, nesilden nesile, değişen ve değişmeyen motiflerini tespit yoluyla, bizi biz yapan başlıca unsurları göstermek;
- d) Zengin bir kelime hâzinesi ve güzel, akıcı, canlı bir üslup kazandırmaktır (MEB,1976).

Programın Genel Amaçlar bölümünde dersin gayesi şöyle belirtilmektedir:

Türk edebiyatı derslerinin gayesi, Türk çocuklarına, kendi milletinin yüzyıllar boyunca yarattığı değerli edebî eserleri tanıtmak, onlarda ifadesini bulan Türk Milliyetçiliği idealini, Türk milletine has değer hükümlerini öğretmek suretiyle nesiller arasında ortak bir kültür tesis etmektir. Her milletin hayata bakış tarzı, millî inançları ve zevki kendi edebiyatında tecelli eder. Bu bakımdan Türk edebiyatı dersi, Türk çocuklarına millî tarih şuurunu ve millî ruhu aşıl原因an en mühim vasıtalarından biridir. Edebî metinlerin incelenmesi, öğrencilerin daha derin duyma ve düşünmelerini de sağlar. Onlar dilin güzel ve tesirli bir şekilde kullanılması için de örnek olurlar. Edebiyat dersleri, öğrencilerin zevklerini ve duygularını geliştirme kadar, onlara millî terbiye verme ve ortak bir kültür yaratma maksadını da güttüğü için, lise seviyesindeki bütün okullarda, bir ölçüde, aynı müfredata göre okutulmalıdır (MEB,1976).

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtilen Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçlarına ulaşılabilmesi için destanların kitaplarda yer alması son derece önemlidir. Türk gençlerine Türk milliyetçiliği idealini, Türk milletinin değer hükümlerini, hayat bakış açısını, millî inançlarını, millî tarih şuurunu ve millî ruhu aşıl原因amada yararlanabilecek en somut örnekler Türk destanlarıdır ve daha önce belirttiğimiz üzere bu destanlar içerisinde Oğuznameler bu vasıfları bünyesinde taşıyan seçkin edebî örneklerdir.

Destanların taşıdığı bu nitelikler sebebiyle 1976 Türk Dili ve Edebiyatı Programı'nda da destanlara yer verilmiştir. 1. sınıf Giriş ünitesinde İslâmiyet'ten Önceki Devir başlığı altında Oğuz Kağan Destanı ve Budist Uygurlara ait bir hikâye, İslami Devir başlığı altında Dede Korkut kitabından bir hikâye ve Köroğlu Destanı yer almaktadır. 2.sınıf konuları arasında da İslamiyet'ten önceki devir destan örneği olarak Ergenekon Destanı ve İslami dönem

destan örneği olarak Köroğlu Destanı yer almaktadır. Ayrıca; destan ile tarih arasındaki farkları görmek de kazanımlar arasındadır (MEB, 1976, s.343).

Bu doğrultuda 1981 yılında hazırlanan Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı-Lise 2 (Banarlı, 1981) kitabında Oğuz Kağan Destanı'na yer verilmiştir.

Banarlı (1981), kitabın giriş bölümünde kitabın öğrencilerle ilgilendirip metinler üzerinde çalıştırarak onlara edebiyat zevki ve kültürü aşılama ülküsü taşıdığını belirtir. Kitabın, “Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı I” kitabının devamı olduğunu, eski edebiyat, divan edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı konularını içerdiğini, edebiyat tarihi içerisinde bu dönemlere ilişkin sistemli ve derli toplu bilgiler verildiğini söyler. Metinlerin sonunda sorulan soruların metnin fikir cephesine, sanat değeri ve özelliğine, metinler vasıtasıyla alınacak dil ve edebiyat bilgilerine ışık tutacak sorular olduğunu ifade eder. Soruların; dil ve ifadeye dair sorular, metni mana bakımından parça parça anlamaya ve metni bütün içerisinde anlamaya yarayacak sorular, metin içinde öğrencileri şahsi düşünmeye ve çalışmaya sevk edecek, metin yazarı hakkında araştırmaya sevk edecek sorular olarak tertiplenmesinin MEB'in tavsiyesi olduğunu da vurgular. Aşağıda Nihat Sami Banarlı'nın hazırladığı ders kitabında yer alan Oğuz Kağan Destanı metni, destan ile ilişkili örnek olmak üzere verilmiştir:

O Ğ U Z K A Ğ A N D E S T A N I

Günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. (Bir) erkek oğul doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök (mavisi) idi. Ağzı ateş kırmızısıydı. Gözleri elâ, saçları, kaşları kara idi. Güzel perilerden daha alımlıydı.

... Kırk günden sonra büyüdü, yürüdü, oynadı. Ayakları ud ayağı (1) gibi, beli kurt beli gibi idi. Vücudunun her yeri tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner, av avlardı. Günlerden, gecelerden sonra yiğit oldu.

... O çağda bu yerde bir ulu orman vardı. Çok çaylar, çok ırmaklar vardı. Buraya gelen geyikler çok çok, burada uçan kuşlar çok çoktu. Orman içinde büyük bir canavar vardı. Atları, insanları yedi. Büyük, yaman bir canavardı. Eziyet ederek halkı basardı.

Oğuz Kağan bir erkek, kahraman kişi idi. Bu canavarı avlamak diledi. Günlerden bir gün ava çıktı. Çıda ile ok-yayla, kalkanla atlandı. (Önce) bir geyik tuttu. Bu geyiği söğüt çubuğu ile ağaca bağladı, gitti. Tan ağaran çağda geldi, gördü ki canavar geyiği almış. (Bu sefer) bir ayı tuttu. Altunlu bel-bağı ile ağaca bağladı, gitti. Tan ağaran çağda geldi, gördü ki canavar ayıyı (da) almış. (Oğuz) bu ağacın dibinde durdu. Canavar gelip başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz, çıda ile canavarın başına vurdu, onu öldürdü. Kılıç ile başını kesti. Aldı gitti. Gene geldi, gördü ki bir sunkar, canavarın içerisini yemektedir (2).

Yayla, okla sunkarı öldürdü. Başını kesti. Ondan sonra dedi ki: — (Canavar) geyiği yedi, ayıyı da yedi, (fakat) çıdam (onu) öldürdü. Demir olduğu için... Canavarı sunkar yedi (fakat) ok-yayım onu öldürdü, bakır olduğu için... Dedi, gitti.

.

(1) Ud: Öküz, sığır. Eski Türklerin kutsal tanıdıkları hayvanlardan.

(2) Sunkar: Sungur, akdoğan.

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan Tanrı'ya yalvarmakta idi (ki birden ortalığa bir) karanlık çöktü. Gökten bir mavi ışık düştü. (Bu ışık) güneşten, aydan aydınlıktı.

Oğuz Kağan yürüdü, gördü ki bu ışığın arasında bir kız vardı. Yalnız oturuyordu. Güzel, alımlı bir kızdı. Onun başında ateşli, ışıklı bir beni vardı. Altun Kasuk gibi idi (1). Bu kız öyle güzeldi ki, gülse gök tanrı (da) güler, ağlasa gök tanrı (da) ağlardı (2).

(Destanda bundan sonra, Oğuz'un ışıktan doğan bu kızla evlenerek, üç erkek çocuk babası olduğu anlatılıyor. Bu çocuklara Gün, Ay, Yıldız gibi, ışıklı isimler veriliyor. Oğuz, daha sonra, bir göl ortasında ve bir ağaç kovuğunda yaratılan ikinci bir kızla evleniyor. Gözü mavi, saç ırmağın akışı, dişi inci gibi olan bu kız da Oğuz'a Gök, Dağ, Deniz adlı üç erkek çocuk doğuruyor. Bunun üzerine Oğuz Kağan büyük bir ziyafet veriyor. Bütün halkı topluyor. Onlara bir hitabe söyleyerek diyor ki:)

**Men sin-ler-ge boldum Kağan
Alalınğ ya takı kalkan
Tamga biz-ge bolsun buyan
Kök böri bolsun-gıl uran
Temür çıdalar bol orman
Av yirde yürüsün kulan
Takı taluy takı müren
Kün tuğ bol-gıl kök kurıkan (3)**

(Bu söylevinden sonra Oğuz, dört yana elçi ve ferman yolluyor; bütün kavimleri kendi bayrağı altına çağırıyor. O çağların iki büyük hakanından Çin Kağanı, Oğuz'un emirle-

(1) Altun Kasuk: Kutup yıldızı.

(2) Gök tanrı: Mavi gök. Tanrı, eski Türkçede gök anlamında da kullanılırdı.

(3) Destanda sekiz heceli vezinle söylenen bu manzum parçanın bugünkü Türkçeye çevrilşi şöyledir:

**Ben sizlere oldum Kağan
Alalım yay, dahi kalkan
Talih bize olsun nişan
Bozkurt (sesi) olsun uran
Demir mızraklar (bir) orman
Avlakta yürüsün kulan
Daha deniz daha muran
Gün tuğ olsun, gök kurıkan**

Bu mısraların bugün yaşamayan kelimeleri arasında, buyan: talih, uran: savaş bağırsı, kulan: yabanî eşek, at, taluy: deniz, müren, muran: ırmağ, ku-

rini dinliyor. Fakat Urum Kağanı Oğuz'a tabi olmuyor. Oğuz, ordularıyla Urum illerine yürüyor; Buzdağı eteklerinde çadır kuruyor. Destanın burasında deniliyor ki:)

Tan ağıncı Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü, gök yeleli, büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt, Oğuz Kağan'a söz söyledi ve dedi ki: «— Ey ey Oğuz! (Sen) Urum üzerine atlılarınla yürümektesin. Ey ey Oğuz! Ben senin önünde yürüyeceğim.» Dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü, gitti, gördü ki: Çerinin önlerinde gök tüylü, gök yeleli, büyük bir erkek kurt yürümektedir ve o kurdun ardından ordu ilerlemektedir.

(Destanda, bundan sonra, Oğuz'un savaşları anlatılıyor. Türk Hakanının Urum Kağanını yendiği savaşta, bir şehri iyi saklayarak Oğuz'a teslim eden Uruz (Rus) beğinin oğluna, Oğuz'un, Saklap (İslav) diye ad verdiği hikâye ediliyor.

Oğuz, kendi erleri içinde ilk defa deniz taşıtı icat eden bir beğ de Kıpçak adını veriyor.)

Yine çeri ile Oğuz Kağan İtil denen ırmağa geldi. İtil denen, büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü de, dedi ki: «— İtil'in suyunu nice geçeriz?» Orduda bir yahşi beğ vardı. Onun adı Uluğ Ordu Beğ idi. Akıllı bir erdi. Gördü ki bu yerde çok delim dallar (1), çok delim ağaçlar (var). O ağaçları kesti. Ağaçlara yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü de, dedi ki: «— Ey ey! Sen burda beğ ol! Senin adın Kıpçak Beğ olsun» dedi (2).

(Bundan sonra Oğuz orduları daha ilerilere yürüdü. Önde, yine gök tüylü, gök yeleli erkek kurt vardı. Yolda Oğuz'un çok sevdiği atı, karlı dağlara kaçtı. Bir beğ, buldu getirdi. Oğuz, bu beğ'e baktı. Üstü başı karlıydı. Oğuz, ona da mülkâfât olarak beylik verdi, Karluk adını koydu. Nihayet Oğuz orduları, Çürçet ordularıyla savaştı:)

rıkan: çadır anlamındadır. Oğuz, bu söylevi ile, daha geniş olarak, şunları söylemiştir:

«Ben sizlere Kağan oldum. Elinize yaylarınızı ve kalkanlarınızı alınız. (Çünkü Oğuz'un başa geçmesi, savaşın başlaması demektir.) Savaş talihli, bizim hedefimiz olsun. Düşmanlarımıza bozkurt sesleriyle haykırarak atılalım. Öyle büyük bir ordu olalım ki (demir mızraklarını havaya kaldırınca) bu ordu, demirden bir orman gibi görünsün. Atlarımız, av eğlencesine gider gibi yürüsün. Başka denizlere, başka ırmaklara varalım. Yurdumuzu öyle genişletelim ki, gök kubbesi bu yurdun üzerinde bir çadır, güneş de, bu çadırın tepesinde bir bayrak olsun.»

(1) Delim: Çok. Bu kelime, Türkiye'nin bazı bölgelerinde bugün de yaşamaktadır: Çok delim; çok çok, pek çok.

(2) Kıpçak: İçi oyulmuş ağaç.

Yine bir gün gök tüylü, gök yeleli, erkek kurt yürümeyip durdu. Oğuz Kağan da durdu. Çadır kurdurdu. (Burası) tarlasız, çorak bir yerdi. Buraya Çürçet derlerdi. Büyük bir yurt (ve) milletti. Atları çok, sığırları çok, buzağları çok, altın, gümüşleri çok, mücevherleri çoktu. Burada Çürçet Kağan ve milleti Oğuz Kağan'a karşı geldiler. Vuruş, tokuş başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan üstün geldi. Çürçet Kağanını bastı (1).

... Vuruşmadan sonra Oğuz'un çerisine, nökerlerine, milletine öyle çok cansız ganimet düştü ki yüklemekte, götürmekte at, katır, öküz azlık oldu. Burada Oğuz Kağan'ın çerisinde akıllı, iyi becerikli bir kişi vardı. Onun adı Barmaklıg Çosun Billig idi. Bu usta, bir kağrı yaptı. Kağan üstüne cansız malları koydu. Kağrının başına canlıları koydu. Çektiler, gittiler.

... Bunlar yürüyorken «kanga kanga» diye ses çıkarıyorlardı. Onlara kanga (kağrı) adını koydular. Oğuz Kağan, kağrıları gördü, güldü ve dedi ki: «— Kanga kanga ile cansız canlı yürütsün. Kangalug sana ad olsun.»

(... Böylelikle Kanklı Türkleri de Oğuz'dan ad almış oluyorlardı. Oğuz, daha sonra, Hint, Tangkut, Suriye taraflarına yürüdü. Mısır, Habeş ülkelerini aldı. Geri döndü. Oğuz'un Uluğ Türk adında, ak saçlı, ak sakallı, çok akıllı bir veziri vardı. Bu vezir bir gece rüyasında doğudan batıya uzanmış bir altın yay ve kuzeye yönelmiş üç gümüş ok gördü. Oğuz bu rüya üzerine yurdunu Boz Oklar ve Üç Oklar diye anılan altı oğlu arasında taksim etti. Büyük kurultayın toplandığı bir ziyafette Oğuz, bir hitabe söyleyerek, dedi ki:)

Ay oğul-lar köp men aşdum
Uruşgu-lar köp men kördüm
Çıda bile köp ok atdum
Aygır birle köp yürüdüm
Düşman-lar-nı iğla-ğurdum
Dost-larum-nı men kültürdüm
Kök tengri-ge men ötedim
Sen-ler-ge bire men yurtum (2)

(1) Çürçet Kağan: Oğuz Destanı'na göre Altun Kağan, yani Çin hakanıdır.

(2) Bu sekiz heceli manzum parçaların düşündürdüğüne göre büyük bir hatip olduğu ve hitabelerinin hatırası Türk halkı arasında asırlarca yaşadığı anlaşılan Oğuz'un son söylevi de bugünkü dile şöyle çevrilebilir:

«Ey oğullar ben çok aşdım. — Ben çok vuruşmalar gördüm. — Çıda ile çok ok attım. — Aygır ile çok yürüdüm. — Düşmanları ağılattım. Dostlarımı ben güldürdüm. Gök Tanrıya ben (borcumu) ödedim. — Sizlere (de) yurdumu veriyorum.»

Kısa Bilgiler :

Oğuz Kağan Destanı'nın yazılı edebiyata geçen parçalarına, XIII. yüzyıldan beri rastlanmaktadır. Destanın İslâmlıktan sonraki şekilleri İlhanogulları tarihçilerinden Reşidüddin'in tarihinde ve XVII. yüzyıl Hıyve Hanlarından Ebül-Gaazi Bahadır Han'ın «Şecere-i Terâkime» adlı eserinde değişik rivayetler halinde yazılıdır.

Müslüman Türkler arasında değişikliğe uğradığı görülen destanın İslâmlıktan önceki şekline ait, Uygur harfleriyle yazılı, eski bir nüshası, Paris'te Fransız Milli Kütüphanesi'ndedir. Destanın burada okuduğunuz parçaları, XIII. yüzyıl Uygurcasından Türkiye Türkçesine o yazmadan çevrilmiştir.

Metinde, sekiz heceli vezinle söylenmiş manzum parçalar, buraya Uygur Türkçesindeki söylenişle alınmıştır.

Yazıya geçtiği tarihle, doğduğu tarih arasında bin beş yüz yıl gibi uzun bir zaman bulunduğu halde, Oğuz Destanı, eski ve şifahi Türk edebiyatından önemli hatıralar saklamaktadır. Oğuz Türklerinin birinci cihangirlik devirlerine ait olaylardan doğan bu destan (bir yorumlamaya göre) Türk-Hun hükümdarı Mete'nin hayatı ve savaşları etrafında söylenmiştir. Ancak destanda hikâye edilen macera, yalnız Oğuz'un macerası değildir. Destandaki adı Oğuz olan Mete'nin hayatıyla başlayan bu hikâyede öyle görülüyor ki bütün Oğuz Türklerinin uzak, yakın türlü maceralarından çizgiler vardır.

Metin Üzerinde Çalışmalar :

1 — Okuduğunuz metinde **olabilecek vakalarla olamayacak vakaları ayırt** ediniz. Halk söyleyişinin destana kattığı hayal ve masal unsurları nelerdir? Bunlar arasında eski Türklerin zevk inceliklerini belirten çizgileri arayıp gösteriniz.

2 — Oğuz Destanı'nda şiir, musiki, resim ve heykel gibi güzel sanatlar'a konu olacak vaka ve düşünceler var mıdır? Bunlardan ne gibi tablolar, ne gibi heykeller yapılabileceğini tasarlayınız.

3 — Destanda Türk halkının, millî kahramanlarına **mukaddes insan** gözüyle baktığını belirten çizgiler buluyor musunuz? Meselâ, Oğuz'un annesinin adı neden **Ay Kağan**'dır? Oğuz'u doğuracağı zaman bu annenin gözlerine neden **nur** iniyor? Oğuz'un kendi yüzü de gök mavisi, yani ışıklı bir yüzdür. Bu hükümdarın kadınları niçin gün ışığı'ndan, su'dan ve ağaç'tan yaratılıyorlar? Gökten inen mukaddes ışık motifini destanda başka nerede görüyorsunuz? Bu noktalara ve benzerlerine dikkat ederek, Oğuz Destanı'nda eski Türk inancından ne gibi çizgiler bulunduğunu belirtiniz.

4 — Oğuz'un canavarı öldürmesi olayında, Türklerin maden işledikleri ve çeşitli madenlerden yapılmış silahlarına önem verdikleri anlaşılıyor mu? Türk destanlarında madene, maden işlerine ve maden isimlerine çok rastlanır. Bu maden isimlerinin hep öztürkçe kelimeler olması dikkat edilecek bir nokta mıdır? Niçin? Araştırınız.

5 — Destanda **Kankı, Kıpçak, Karluk** gibi Türk boylarına niçin böyle isimler veriliyor? Tarih kaynaklarında Türk kavimlerinin isimlerindeki anlamı

açıklayan böyle menkıbeler çoktur. Bunlardan Türklerin soylarına bağlılıklarını, Türkçe kelime ve isimlere güzel ve şerefli anlamlar yakıştırmak yolundaki millî lisan anlayışlarını öğrenebilir miyiz? Nasıl? Belirtiniz.

Kelimeler :

Oğuz Destanı'nın buraya alınan parçalarındaki Türkçe söyleyiş, Uygurca aslındaki cümle örgüsüne çok yakındır. Sekiz heceli vezinle söylenmiş manzum destan parçalarındaki kelime ve deyimlerden:

Men sözü, **ben** anlamındadır: **sin-ler**, sizler demektir. Uygur-Çağatay Türkçesindeki **ge** takısı, bizim Türkçemizde isimlerin «e hali»ne karşılıktır. (**Sen-ler-ge**: sizlere) gibi. Uygurcada **bolmak**, Oğuz Türkçesinde **olmak**'tır. «**Olsun**» anlamına gelen «**bolsun-gıl**»daki «**gıl**» eki, emirlerin manasını pekiştirmek içindir. Yedinci mısradaki «**takı**» sözü, bugünkü «**dahi**» kelimesinin eski söylenişidir. (Bu kelimenin daha sözüyle tercümesi, manayı biraz daha açıklamak içindir.)

Ay: ey, **köp**: çok, **çıda**: kargı, **bile** ve **birle**: ile, **iğlagurmak**: ağlatmak, **bir-mek**: vermek anlamlarındadır. **Düşman-lar-nı** sözündeki **nı** takısı, bizim Türkçemizde isimlerin «i hali»ne karşılıktır: **düşman-lar-nı**: düşmanları gibi. Metindeki **kün**, **kök**, **kördüm** gibi kelimelerin **g** harfiyle değil de **k** harfiyle başlaması önemlidir. Eski Türkçede **g** ile başlayan kelimeler yoktur. Kelime başlarındaki **K** harfinin **G** şeklinde yumuşaması, yakın yüzyıllarda olmuştur.

(Banarlı, 1981, s.9-14)

Mehmet Kaplan'ın 1977 tarihli "Edebiyat Lise-2" kitabında da destan örneği olarak "Ergenekon Efsanesi" yer almaktadır. Bu metni de aşağıya alıyoruz:

B. ERGENEKON EFSANESİ

Orhun kitâbelerinin "gerçek" olmasına karşılık Ergenekon efsanesi, tarihî bir hadiseye dayanmakla beraber, hemen yazıya geçirilemediği için zamanla, halkın muhayyilesinde değişmiş, bir "efsane" şekline girmiştir.

Bu efsanenin ilk yazılı şekline biz, 1248-1318 yılları arasında yaşamış olan Moğol tarihçisi Reşidüddin'in tarih kitabında rastlıyoruz. Reşidüddin, İlhanlı devleti hükümdarı Gazan Han'ın hoşuna gitmek için Türklerin başından geçen macerayı Moğollara mal ediyor.

İlim adamları, Ergenekon efsanesini 439 yılında Hun Türklerinin Çinleşmiş bir Türk hanedanı olan Tabgaçlarla yaptıkları bir savaşa bağlıyorlar.

Bu savaşta Tabgaçlar Hun devletini kuran Aşna (Kurt)' hanedanını kılıçtan geçirmişlerdi. Kurtulup kaçanlar aslen Moğol olan Juanlara sığınmışlardı. Maden ocaklarında çalışırken nüfusları artan Türkler, Juan-Juanlara baş kaldırarak tekrar hürriyetlerine kavuşmuşlar ve yeni bir devlet kurmuşlardı.

İşte bu hadise, bir efsane şeklini almış, aradan sekiz yüzyıl geçtikten sonra, Reşidüddin tarafından tarihî bir rivayet olarak ve Moğollara mal edilerek yazıya geçirilmişti.

1603-1667 yılları arasında yaşayan Hive Hanı Ebülгази Bahadır Han, Reşidüddin'in Farsça yazdığı tarih kitabından, bu rivayeti Çağataycaya çevirerek, *Şecere-i Türk* (Türk Şeceresi) adlı kitabına olduğu gibi aktardı.

Aradan yüzyıllar geçtikten sonra, Türkiye'de İstiklâl savaşı olurken, tarihten manevî kuvvet alan Türk aydınları, bu tarihî efsaneyi yeniden keşfettiler ve onu konu alan destanlar yazdılar. Ziya Gökalp'in Türkçülük ideolojisini katarak yazdığı manzum *Ergenekon destanı* bu efsaneyi canlı bir hale getirdi.

Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk* adlı kitabı, 1925 yılında Çağataycadan Türkiye Türkçesine çevrilerek basılmıştır. Biz Ergenekon ile ilgili efsaneyi oradan olduğu gibi alıyoruz. Onu okurken hadisenin Moğollarla değil Türklerle ilgili olduğunu unutmayınız. Bu "rivayet" in Ziya Gökalp tarafından nasıl işlendiğini görmek için kitabınızın Ziya Gökalp bölümüne bakınız.

Yazarlar, tarih içinde müzede dolaşır gibi dolaşırlar ve ondan hoşlarına giden "malzeme"yi alarak, kendi duygu, hayal ve arzularına göre işlerler. Bu esnada onları değiştirirler de. Bahadır Han'ın rivayetiyle Ziya Gökalp'ir şiirini karşılaştırarak Ziya Gökalp'in efsaneye neler kattığını ve onu nasıl yorumladığını tesbit edebilirsiniz.

KIYAN VE NÖKÜZ'ÜN ERGENEKON'A ÇEKİLİP YERLEŞMELERİ

Sevinç Han Moğolu yağma ettikten sonra memleketine dönmüştü. İlhan'ın oğulları bu muharebede ölmüşlerdi, ancak en küçüğü olan Kıyan kalmıştı. Kıyan o sene evlenmişti. İlhan'ın inisinin oğullarından biri olan Nöküz de henüz o sene evlenmişti. Bunların ikisi de aynı bölükten olan iki adama düşmüşlerdi. Muharebeden on gün sonra bir gece atlanıp karılarıyla beraber kaçtılar. Muharebeden evvel ordu kurdukları yere geldiler. Düşmandan kaçıp gelen dört türlü mal (deve, at, öküz ve koyun) buldular. Hasbıhal edip dediler ki: "Burda kalsak, bir gün olur düşmanlarımız bizi bulurlar, bir kabileye gitsek etrafımız hep düşman kabilelerdir; iyisi dağlar arasında kimsenin daha yolu düşmemiş olan bir yere gidip oturalım." Sürülerini sürüp dağlara doğru yürüdüler. Yabanî koyunların yürüdükleri bir yolu tutup tırmanarak yüksek bir dağın boğazına vardılar. Oradan tepeye çıkıp diğer yanına indiler. Oraları iyice muayene ettiler, gördüler ki geldikleri yoldan başka yol yoktur ve yol da öyle bir yol ki bir deve ve bir keçi bin güçlkle yürüyebilirdi; eğer biraz ayağı sürçse düşer parça parça olurdu. Vardıkları yer geniş ve bir nihayetsiz ülkeydi; içinde akar sular, menbalar, türlü otlar, çayırlar, meyveli ağaçlar, türlü türlü avlar vardı. Bunu görünce Tanrı'ya şükürler kıldılar.

Kışın mallarının etini yer, derilerini giyerler, yazın sütünü içerlerdi. Oraya Ergenekon adını verdiler. "Ergene"nin mânâsı bir dağın kemeri, "kon"un mânâsı diktir; orası dağın kırı (dağın en yüksek yeri) idi.

Burada Kıyan ve Nöküz'ün oğulları çoğaldı. Kıyan'ın oğulları ötekinkinden daha çok oldu. Kıyan'ın oğullarına Kıyat, Nöküz'ün oğullarının bir kısmına Nöközler, bir kısmına da Durlugin dediler. Kıyan diye dağdan şiddetle ve süratle inen sele derler. İlhan'ın oğlu güçlü ve tez bir adam olduğundan ona bu ismi vermişlerdi. Kıyat Kıyan'ın cem'idir. Bu iki kişinin nesilleri uzun bir müddet Ergenekon'da kaldılar. Çoğaldıkça çoğaldılar. Kabileler meydana geldi. Her aile oruk nâmiyle bir umak teşkil etti. Umak üsü, süngök demektir ki Türkler birine "hangi umaktansın" derler, hangi ırktan-sın demektir.

Dört yüz sene sonra kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldılar ki artık oralara sığmadılar. Bunun üzerine kengeş (müzakere) ettiler ve "babalarımızdan işitirdik ki Ergenekon'un dışarısında geniş ve güzel bir memleket varmış, atalarımız orada otururlarmış. Tatar baş olup başka kabileler bizim orukumuzu kırıp yurdumuzu almışlar. Artık Tanrı'ya şükür, düşmandan korkarak dağda kapanıp kalacak halde değiliz. Bir yol bulup bu dağ-

dan göçüp çikalım. Bize dost olanla görüşür, düşman olanla güreşiriz” dediler.

Herkes bu fikri beğenip yollar aradılar. Mümkün olup bir yol bulamashılar. Bir demirci “ben bir yer gördüm, orada demir madeni var. Zannedersem bir kattır. Eğer onu eritirsek yol buluruz” dedi. O yeri gidip gördüler ve demircinin sözünü muşib buldular.

Millete odun ve kömür vergisi saldılar. Herkes vergisini getirdi, bir sıra odun, bir sıra kömür olmak üzere dağın böğründeki çatlağa istif ettiler. Dağın tepe ve diğer yanlarına da odun ve kömür yığıdıktan sonra deriden yetmiş körük yapıp yetmiş yere koydular; Ateşleyip hepsini birden körüklediler.

Tanrı’nın kudretiyle demir eriyip yüküyle bir deve geçecek kadar bir yol açıldı. O ayı, o günü, o saati belleyip dışarı çıktılar. İşte o gün Moğollarca bayram sayıldı. O vakitten beri bu halâs günü Moğollar bayram yaparlar. O gün bir demir parçasını ateşte kızdırırlar. Demir kıpkırmızı olunca evvelâ han bir enbur ile demir tutup örsün üstüne kor ve çekiçe vurur. Ondan sonra bütün beyler de aynıyla yaparlar. Bugüne çok itibar edip: “Zindandan çıkıp ata yurduna geldiğimiz gün” derler.

SORULAR :

1. Ergenekon’da yaşayanlar ne ile geçiniyorlar? Metinde buna dair verilen bilgileri tesbit ediniz.
2. Bu topluluk hangi sosyal gruplara ayrılıyor? Bu gruplara ne ad veriliyor?
3. Eski Türk toplumu ortak kaderi ile kararları nasıl veriyor? Bugün “kengeş” müessesesine benzeyen bir sosyal müessese var mıdır?
4. Ergenekon’da yaşayanlar bulundukları yerden nasıl çıkıyorlar?
5. Okuduğunuz metinde geçen hâdiseleri kısımlara ayırınız ve bu kısımlar arasındaki münasebeti açıklayınız?

(Kaplan, 1977, s.7)

Yukarıya aldığımızı metin 1976 Türk Dili ve Edebiyatı dersi programında;

“Roman hikâye tarzı eserlerde, tip tasvirleri, dekor tasvirleri, hareket ve vaka, sosyal ve psikolojik tahlilleri ihtiva eden parçalar üzerinde durulmalıdır. Her türe giren metinler:

Muhtevalarına, yapılarına, dil ve üslup özelliklerine göre incelendikten sonra, aynı türden diğer benzerleriyle muhteva, yapı, dil ve üslup farkları belirtilmelidir.” (MEB, 1976, s.342) şeklinde ifade edilen olay çevresinde oluşan metinlere ilişkin kazanımlar, Ergenekon Efsanesi metninin sonunda sorulan sorular ile tam manasıyla öğrencilere verilememektedir. Özellikle dil ve üsluba ilişkin herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Aşağıda yine Mehmet Kaplan’ın hazırladığı Edebiyat Lise-1 kitabından alınmış Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunu görmekteyiz:

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN DESTANINI BEYAN EDER HANIM HEY

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şâmî otağını yer yüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği yöküzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi.

Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin, demiş idi.

Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmağa başladı.

Meğer Dirse Han derlerdi bir beyin oğlu kızı yok idi. Söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

*Serin serin tan yelleri estiğinde
Sakallı boza çalan çayır kuşu öttüğünde
Sakalı uzun müezzin ezan okuduğunda
Büyük cins atlar sahibini görüp homurdandığında
Aklı karalı seçilen çağda
Göğsü güzel koca dağlara gün vurunca
Bey yiğitlerin kahramanların birbirine koyulduğu çağda*

sabahın ilk aydınlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup, kırk yiğidini beraberine alıp Bayındır Han'ın sohbetine geliyordu.

Bayındır Hanın yiğitleri Dirse Hanı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçe, altına döşediler. Kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Bayındır Handan buyruk böyledir hanım, dediler. Dirse Han der: Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü, kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü, benden aşağı kimseleri ak otağa, kızıl otağa kondurdu, benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu, dedi. Dediler: Hanım, bugün Bayındır Handan buyruk böyledir ki oğlu kızı olmayana Tanrı Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiştir, dediler. Dirse Han yerinden kalktı, der: Kalkarak yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garâip bana ya bendendir, ya hatundandır dedi.

Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim hanım ne söyler:

Deyiş

Der:

*Beri gel başımın bahtı evimin tahta
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum = don boylu
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım =
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim düveğim =
Görüyor musun neler oldu*

Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun, 'kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, onun ki oğlu kızı olmaya Tanrı Taâla ona beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, demiş. Ben varınca gelecek karşıladılar, kara otağa kondurdular, kara keçe altıma döşediler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler, oğlu kızı olmayana Tanrı Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bil, dediler. Senden midir, benden midir, Tanrı Taâla bize bir topaç gibi oğul vermez nedendir. dedi. sövledi:

Der:

*Han kızı yerimden kalkayım mı
Yakan ile boğazından tutayım mı
Kaba ökçemin altına atayım mı
Kara çelik öz kılıcımı elime alayım mı
Öz gövdenden başını keseyim mi
Can tatlılığını sana bildireyim mi
Alca kanını yeryüzüne dökeyim mi
Han kızı sebebi nedir söyle bana
Müthiş gazap ederim şimdi sana*

dedi.

Dirse Han'ın hatunu söylemiş, görelim ne söylemiş. Der: Hey

Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını yer yüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuzun Dış Oğuzun beylerini başına topla, aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yağ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyâfet ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile, Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir, dedi.

Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyâfet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yağdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile, Allah Taâla bir çocuk verdi. Hatunu hâmile oldu. Bir nice müddetten sonra, bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Hanın ordusuna karıştı.

Meğer hanım, Bayındır Hanın bir boğası var idi, bir de erkek devesi var idi. O boğa sert taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han kudretli Oğuz beyleri ile temaşa ederdi, seyreder eğlenirdi.

Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyuverdiler. Meğer sultanım, Dirse Hanın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara kaç dediler.

O üç oğlan kaçtı. Dirse Hanın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helâk kılsın. Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyaşıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa oğlana sürdü tekrar geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu. Oğlan bu sefer boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğa ile oğlan bir hamle çekiştiler. İki kürek kemiğinin üstüne boğanın köpük bağlandı. Ne oğlan yener, ne boğa yener. Oğlan fikreyledi, der: Bir dama direk vururlar. o dama destek olur, ben bunun alnına niye destek oluyorum duruyorum, dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayak üstünde dura-

madı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el attı, boğanın başını kesti. Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplandılar, aferin, dediler. Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin, dediler.

Çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut oğlanın babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

*Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana
Taht ver erdemlidir
Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana
Biner olsun hünerlidir
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana
Etlik olsun hünerlidir
Develerden kızıl deve ver bu oğlana
Yük taşıyıcı olsun hünerlidir
Altın başlı otağ ver bu oğlana
Gölge olsun erdemlidir
Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana
Giyer olsun hünerlidir*

Bayındır Hanın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin, dedi. Dirse Han oğluna beylik verdi, taht verdi.

Oğlan tahta çıktı, babasının kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit haset eylediler, birbirine söylediler: Gelin oğlanı babasına çekiştirelim, olur ki öldürür, gene bizim izzetimiz, hürmetimiz onun babasının yanında hoş olur, ziyâde olur, dediler.

Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana, yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi vardı, Dirse Hana şu haberi getirdi, der: Görüyor musun Dirse Han neler oldu, murada maksuda ermesin, senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz'un üstüne yürüyüş etti, nerede güzel ortaya çıktı ise, çekip aldı, ak sakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti, akan duru sulardan haber geçer, çapraz yatan Ala Dağdan haber aşar, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görül-

memiş şey yapmış derler, gezdiğinden öldüğün daha iyi olur, Bayındır Han seni çağırır, sana müthiş gazap eyler, böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak daha iyidir, öldürsene, dediler. Dirse Han varın getirin, öldüreyim, dedi.

Böyle diyince hanım, o nâmertlerin yirmisi daha çıka geldi ve bir dedikodu onlar da getirdiler. Der: Kalkarak Dirse Han senin oğlun yerinden doğruldu, göğsü güzel koca dağa ava çıktı, sen var iken av avladı kuş kuşladı, anasının yanına alıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti, anası ile sohbet eyledi, babasına kast eyledi, senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı, çapraz yatan Ala Dağ'dan haber geçer, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, seni çağırırlar, Bayındır Han'ın katında sana gazap olur, böyle oğul nene gerek, öldürsene, dediler. Dirse Han der: Varın getirin öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez, dedi. Dirse Han'ın hizmetkârları der: Biz senin oğlunu nasıl getirelim, senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez, kalkıp yerinden doğrul, yiğitlerini okşa beraberine al, oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeğe bak, eğer böyle öldürmezsen bir türlü daha öldüremezsin, belli bil, dediler.

Deyiş

*Serin serin tan yelleri estiğinde
Sakallı boza çalan çayır kuşu öttüğünde
Büyük cins atlar sahibini görüp homurdandığında
Sakalı uzun müezzin ezan okuduğunda
Akli karalı seçilen çağda
Kudretli Oğuzun gelininin kızının bezendiği çağda
Göğsü güzel koca dağlara gün vurunca
Bey yiğitlerin kahramanların birbirine koyulduğu çağda*

sabahın ilk aydınlığında Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi beraberine aldı, ava çıktı.

Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk nâmerdin birkaçı oğlanın yanına geldi, der: Baban dedi, geyikleri kovalasın getirsin benim önümde tepelesin, oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim, dedi, dediler. Oğlandır ne bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuru-

yordu. Babam at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevensin, diyordu. O kırk nâmertler derler: Dirse Han, görüyor musun oğlanı, kırdı bayırda geyiği kovalıyor, senin önüne getiriyor, geyiğe atarken ok ile seni vurup öldürecek, oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldürmeğe bak, dediler.

Oğlan geyiği kovalarken babasının önünden gelip gidiyordu. Dirse Han Korkut sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiye kalkıp kuvvetle çekti, doğrultup attı, oğlanı iki küreğinin arasından vurup çaktı, yıktı. Ok isabet etti, alca kanı fişkırdı, koynu doldu, büyük cins atının boynunu kucakladı yere düştü. Dirse Han istedi ki oğlancığın üstüne gürleyip düşsün. O kırk nâmert bırakmadı. Atının dizginini döndürdü, yurduna gelir oldu.

Dirse Hanın hatunu oğlancığının ilk avıdır diye attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi, kanlı Oğuz beylerine ziyâfet vereyim, dedi. Toparlanıp yerinden kalktı, kırk ince kızı beraberine aldı, Dirse Han'a karşı vardı. Başını kaldırdı Dirse Han'ın yüzüne baktı. Sağ ile soluna göz gezdirdi, oğlancığını görmedi. Kara bağırsırsıldı, bütün yüreği oynadı, kara süzme gözleri kan yaş doldu. Çağırıp Dirse Han'a söyler, görelim hanım ne söyler:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı =

Han babamın güveyisi = li onk 171

Kadın anamın sevgisi .

Babamın anamın verdiği =

Göz açıp da gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

A Dirse Han

Kalkarak yerinden doğruldun

Yelesi kara cins atına sıçrayıp bindin

Göğsü güzel koca dağa ava çıktın

İki vardın bir geliyorsun yavrum hani

Karanlık gecede bulduğum oğul hani

Çıksın benim görür gözüüm a Dirse Han yaman seğriyor

Kesilsin oğlanın emdiği süt damarım yaman sızlıyor

Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişiyor =

Yalnızca oğul görünmüyor bağrım yanıyor

Kuru kuru çaylara su saldım

Kara elbiseli dervişlere adaklar verdim

*Aç görsem doyurdum çıplak görsem donattım
Tepe gibi et yığdım göl gibi kırmızı sağdırdım
Dilek ile bir oğul zorla buldum
Yalnız oğul haberini a Dirse Han söyle bana
Karşı yatan Ala Dağ'dan bir oğul uçurdunsa söyle bana
Taşkın akan koşan sudan bir oğul akıttınsa söyle bana
Aslan ile kaplana bir oğul yedirdinse söyle bana
× Kara giyimli azgın dinli kâfirlere bir oğul aldırınsa söyle bana
Han babamın katına ben varayım
Ağır hazine bol asker alayım
Azgın dinli kâfire ben varayım
Paralanıp cins atımdan inmeyince
Yenim ile alca kanımı silmeyince
Kol but olup yer üstüne düşmeyince
Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim
Yalnız oğul haberini a Dirse Han söyle bana
Kara başım kurban olsun bugün sana*

dedi, feryat figan eyledi ağladı. Böyle deyince, Dirse Han hatununa cevap vermedi, o kırk nâmert karşı geldi, der: Oğlun sağdır esendir, avdadır, bugün yarın nerde ise gelir, korkma kaygılanma, bey sarhoştur cevap veremez, dediler.

Dirse Han'ın hatunu çekildi, geri döndü. Dayanamadı, kırk ince kızı beraberine aldı, büyük cins ata binip oğlancığını aramağa gitti. Kışta yazda karı buzu erimeyen Kazılık Dağı'na geldi çıktı. Alçaktan yüce yerlere koşturup çıktı. Baktı gördü bir derenin içine karga kuzgun iner çıkar, konar kalkar. Büyük cins atını ökçeledi, o tarafa yürüdü.

Meğer sultanım, oğlan orada yıkılmıştı. Karga kuzgun kan görüp oğlanın üstüne konmak isterdi. Oğlanın iki köpekceğizi vardı, kargayı kuzgunu kovalardı, kondurmazdı. Oğlan orada yıkılınca boz atlı Hızır oğlana hâzır oldu, üç defa yarasını eli ile sıvazladı, sana bu yaradan, korkma oğlan, ölüm yoktur, dağ çiçeği ananın sütü ile senin yarana merhemdir dedi, kayboldu.

Oğlanın anası oğlanın üstüne koşturup çıka geldi. Baktı gördü oğlancığı alca kana bulanmış yatıyor. Çağırarak oğlancığına söyler, görelim hanım ne söyler:

Der·

*Kara süzme gözlerini uyku bürümüş aç artık
On iki kemikçiğin harap olmuş topla artık
Tanrının verdiği tatlı canın seyranda imiş yakala artık
Öz gövde canın var ise oğul haber bana
Kara başım kurban olsun oğul sana
Akar senin suların Kazılık Dağı
Akar iken akmaz olsun
Biter senin otların Kazılık Dağı
Biter iken bitmez olsun
Koşar senin geyiklerin Kazılık Dağı
Koşar iken koşmaz olsun taş kesilsin
Ne bileyim oğul arslandan mı oldu
Yoksa kaplandan mı oldu ne bileyim oğul
Bu kazalar sana nereden geldi
O gövde canın var ise oğul haber bana
Kara başım kurban olsun oğul sana
Ağız dilden bir kaç kelime haber bana*

dedi. Böyle diyince oğlanın kulağına ses geldi. Başını kaldırdı, an-sızın gözünü açtı anasının yüzüne baktı. Söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

*Beri gel ak sütünü emdiğim kadınım ana
Ak bürçekli izzetli canım ana
Akanlardan sularına beddua etme
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur
Bitenlerden otlarına beddua etme
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur
Koşan geyiklerine beddua etme
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur
Arslan ile kaplana beddua etme
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur
Beddua edersen babama et
Bu suç bu günah babamdandır*

dedi. Oğlan yine der: Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma, boz atlı Hızır bana geldi, üç kerre yaramı sıvazladı, bu

yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir dedi. Böyle diyince kırk ince kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı sütü gelmedi, üçüncüsünde kendisini zorladı, iyice doldu, sıktı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirdiler, alarak yurduna gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Hanım, oğlanın kırk günde yarası iyileşti, sapa sağlam oldu. Oğlan ata biner kılıç kuşanır oldu, av avlar kuş kuşlar oldu. Dirse Han'ın haberi yok, oğlancığını öldü biliyor.

O kırk nâmertler bunu duydular, ne eyleyelim diye konuştular. Dirse Han eğer oğlancığını görürse, bırakmaz bizi hep öldürür dediler. Gelin Dirse Hanı tutalım, ak ellerini ardına bağlayalım, kıl sicim ak boynuna takalım, alıp kâfir ellerine yönelelim diyerek, Dirse Hanı tuttular. Ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicim boynuna taktılar, ak etinden kan çıkıncaya kadar dövdüler. Dirse Han yayan, bunlar atlı yürüdüler, alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler. Dirse Han esir oldu gider. Dirse Han'ın esir olduğundan Oğuz beylerinin haberi yok.

Meğer sultanım, Dirse Han'ın hatunu bunu duymuş. Oğlancığına karşı varıp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

*Görüyor musun ay oğul neler oldu
Sarp kayalar oynamadı yer oyuldu*

yurtta düşman yok iken senin babanın üstüne düşman geldi, o kırk nâmertler babanın arkadaşları babanı tuttular, ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicim ak boyuna taktılar, kendileri atlı babanı yayan yürüttüler, alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler, hanım oğul kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini beraberine al, babanı o kırk nâmertten kurtar, yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma, dedi.

Oğlan anasının sözünü kırmadı. Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kirişli sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı, büyük cins atını tutturdu sıçrayıp bindi, kırk yiğidini beraberine aldı, babasının ardınca koşturup gitti.

O nâmertler de bir yerde konmuşlardı, al şarabın keskininden içiyorlardı. Boğaç Han sürüp yetişti. O kırk nâmert de bunu gördüler. Dediler: Gelin varalım şu yiğidi tutup getirelim, ikisini bir arada kâfire yetiştirelim dediler. Dirse Han der:

*Kırk yoldaşım aman
Tanrının birliğine yoktur güman*

benim elimi çözün, kolca kopuzumu elime verin, o yiğidi döndüreyim, ister beni öldürün ister diriltin, bırakıverin, dedi. Elini çözdüler, kolca kopuzunu eline verdiler. Dirse Han oğlancığı olduğunu bilmedi, karşı geldi. Söyler, görelim hanım ne söyler:

Der:

*Boynu uzun büyük cins atlar gider ise benim gider
Senin de içinde bineğin var ise söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan alı vereyim dön geri
Ağıllardan on bin koyun gider ise benim gider
Senin de içinde etliğin var ise söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan alı vereyim dön geri
Develerden kızıl deve gider ise benim gider
Senin de içinde yük taşıyıcın var ise söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan alı vereyim dön geri
Altın başlı otağlar gider ise benim gider
Senin de içinde odan var ise yiğit söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan alı vereyim dön geri
Ak yüzlü elâ gözlü gelinler gider ise benim gider
Senin de içinde nişanlın var ise yiğit söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan alı vereyim dön geri
Ak sakallı ihtiyarlar gider ise benim gider
Senin de içinde ak sakallı baban var ise yiğit söyle bana
Savaşmadan vuruşmadan kurtarayım dön geri
Benim için geldin ise oğlancığımı öldürmüşüm
Yiğit sana günahı yok dön geri*

dedi. Oğlan burada babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

*Boynu uzun büyük cins atlar senin gider
Benim de içinde bineğim var
Bırakmam yok kırk nâmerde*

*Develerde kızıl deve senin gider
Benim de içinde yük taşıyıcım var
Bırakmam yok kırk nâmerde
Ağıllarda on bin koyun senin gider
Benim de içinde etliğim var
Bırakmam yok kırk nâmerde
Ak yüzlü elâ gözlü gelin senin gider ise
Benim de içinde nişanlım var
Bırakmam yok kırk nâmerde
Altın başlı otağlar senin gider ise
Benim de içinde odam var
Bırakmam yok kırk nâmerde
Ak sakallı ihtiyarlar senin gider ise
Benim de içinde bir akli şaşmış şuuru yitmiş ihtiyar babam var
Bırakmam yok kırk nâmerde*

dedi! Kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. Kırk yiğit büyük cins atını oynattı, oğlanın etrafına toplandı. Oğlan kırk yiğidini berabere aldı, at tepti, cenk ve savaş etti. Kiminin boynunu vurdu, kimini esir eyledi. Babasını kurtardı, çekildi geri döndü. Dirse Han burada oğlancığının sağ olduğunu bildi. Hanlar hanı Bayındır oğlana beylik verdi, taht verdi. Dedem Korkut destan söyledi deyiş dedi, bu Oğuz nâmeyi düzdü koştı, böyle dedi:

*Onlar da bu dünyaya geldi geçti
Kervan gibi kondu göçtü
Onları da ecel alı yer gizledi
Fâni dünya yine kaldı
Gelimli gidimli dünya
Son ucu ölümlü dünya*

Kara ölüm geldiğinde geçit versin. Sağlıkla, akılla devletini Hak artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet eriştirsın.

Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli büyük ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumamasın. Kanatlarının uçları kırılmasın. Koşar iken ak boz atın sendelemesin. Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin. Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun. Ak sakallı babanın yeri cennet olsun. Hakk'ın yandırdığı çırağın yana dursun. Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç eylemesin hanım hey!...

SORULAR VE AÇIKLAMALAR

1) Hikâyede kendilerinden bahsedilen esas şahıslar kimlerdir? Bunlar birbirlerinin nesi olurlar? Hikâyenin gergin oluşunda şahıslar arası münasebetlerin rolü var mıdır?

— Hikâyede kendilerinden bahsedilen esas şahıslar baba Dirse Han, oğlu Boğaç Han ve eşidir. Hikâyenin gergin olmasında yakın akraba oluşun büyük rolü vardır. Ana oğluna çok bağlıdır. Oğlu ile kocasının aralarının açılması onu çok üzer. Bohaç Han, babasının kendisini öldürmek istemesine rağmen, ona karşı kin beslemez. Sevgisi onu babasına karşı da saygılı kılar.

2) Hikâyede çatışmanın sebebi nedir?

— Bohaç Han'ı kıskanan nâmertlerin ortaya attıkları iftira, çatışmanın sebebidir. Onlar Boğaç Han ile babasının arasını açmak için, onun anasına ve babasına karşı saygısızlıkta bulunduğunu ileri sürerler. Halbuki Boğaç Han anasına ve babasına karşı son derece saygılıdır.

3) Hikâyede ortaya konulmak istenilen anafikir nedir?

— Oğulun ana ve babasına karşı mutlak bağlılığı. Aile arasında saygı, ahlâka verilen yüksek değer.

4) Hikâyenin baştan sona kadar nasıl geliştiğini, her parçanın özelliğini, taşıdığı mânâ ve değeri belirtiniz!

— Hikâye arka arkaya sıralanan küçük vak'alardan kurulur. Bunlardan her birine "epizod" denilir. Bunların sıralanışı "kompozisyon" adını alır. Kompozisyon: a) Giriş, b) gelişme, c) sonuç olmak üzere başlıca üç kısma ayrılır.

Bu hikâyenin giriş kısmında Boğaç Han'ın doğumu, yetiştirme tarzı ve yiğitliği anlatılmıştır. Hikâyede esas vak'a, Boğaç Han tahta çıktıktan sonra başlar. Tahta çıkan Boğaç Han, babasının kırk yiğidini anmaz olur. Onlar da buna kızarak, babasına oğlu aleyhinde iftira uydururlar. Bu çok ağır bir iftiradır. Baba Dirse Han, "böyle oğul bana gerekmez" der ve onu, tertiplenen bir av esnasında öldürmek kasdıyla ok atar. Boğaç Han ölmez, anası onu kurtarır. Dirse Han'ın bundan haberi yoktur. Oğlunu öldü bilir. Yalanlarının ortaya çıkacağından korkan kırk nâmert, Dirse Han'ın

ellerini ardına bağlayarak kâfire teslim ederler. Dirse Han'ın hatunu bunu haber alır, oğluna babasını kurtarması için yalvarır. Boğaç Han babasını kurtarır.

Hikâye, oğulun anasına ve babasına karşı duyduğu saygı ile biter.

Hikâyenin esas kısmı geliştirme bölümü olmakla beraber, hikâyeci giriş kısmı üzerinde de uzunca durmuştur.

Burada da bir çatışma söz konusudur. Hanlar hanı Han Bayındır, çocuğa büyük değer verir. İster ki, her beyin bir kızı veya oğlu olsun. Kızı ve oğlu olmayanları "Allah Taâla beddua etmiştir. Bizde beddua ederiz" diye hakîr görür. Ziyâfetlerde böylelerine îtibar edilmez. Dirse Han çocuğu olmayışını karısından bilir. Kocasına çok bağlı, sabırlı, dindar bir kadın olan Burla Hatun, dualar ve adaklarla nihayet bir evlâda sahip olur. Tek evlâd olduğu için Boğaç Han anası ve babası için pek kıymetlidir. Fakat tek evlâd da olsa, onun yiğit ve ahlâklı olması lâzımdır. Giriş kısmında Türklerin yiğitliğe verdikleri önem, Boğaç'ın azgın boğayı öldürmesi ile ortaya konulmuştur.

Boğaç'ın boğayı öldürmesi, Oğuz Kağan'ın gergedanı öldürmesi hâdisesini hatırlatmaktadır. Diğer Dede Korkut hikâyeleriyle başka Türk destanlarında da vahşî veya azgın hayvanları öldürme hâdisesine rastlanılır. Böyle muhtelif hikâyelerde birbirine benzer hâdiselere "motif" adı verilir.

Boğaç Han boğayı öldürdükten sonra, kendisine merasimle "Boğaç" adı verilir. Bu adı Türkler arasında kendisine karşı büyük saygı duyulan Dede Korkut koyar.

Bu epizod veya motif, eski Türklerde çocuğun yiğitlik gösterdikten sonra içtimaî bir şahsiyet haline geldiğini gösteriyor.

5) Hikâyede Türklerin yaşayış tarzları, örf ve âdetleriyle ilgili ne gibi unsurlar vardır?

— Bu unsurları şöyle sıralayabiliriz:

a) Eski Türkler büyük çadırlarda otururlar. Han Bayındır'ın gölgeliği gökyüzüne değer.

b) Bu çadırların renkleri ve şekilleri şahısların sosyal durumlarına göre değişir.

c) Eski Türkler, sık sık ziyâfet vermekten hoşlanırlar. Bu ziyâfetlerde attan aygır, deveden erkek deve, koyundan çok kestirilir.

ç) Ziyâfetlerde herkes cemiyet içinde tuttuğu yere göre ağırlanır. Lâyık olduğu şekilde ağırlanmamak, Türklerin ağına gider. Dirse Han, oğlu kızı olmadığı için kara otağda ağırlanınca “Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü, kılıcımdan mı, soframdan mı gördü?” diye sorar.

Kılıç (yiğitlik), sofrâ (cömertlik) eski Türklerde sosyal bir değer taşır.

d) Eski Türkler Tanrı’dan bir şey dilerken de ziyâfet verirler, fakirlerin karnını doyurur, çıplakları donatır, borçluyu borcundan kurtarırlar. Bu bize gösteriyor ki, Türklerde yiğitlik ve cömertlik kadar iyilik duygusu da çok kuvvetlidir.

e) Türkler çocuğa, bilhassa erkek çocuğa büyük bir değer verirler. Çocuğu olmamak uğursuzluk sayılır.

f) Türklerde aile duygusu çok kuvvetlidir. Çocuk, ana ve babaya saygılı olmalıdır. Ahlâk dışı hareketlerin cezası çok ağırdır. Baba ailede büyük bir otoriteye sahiptir.

g) Eski Türkler hayvan sürüleri beslerler. Katar katar develer, at ve koyun sürüleri beslerler. Gıdalarının esasını et teşkil eder.

ğ) Beraber yaşamaktan, yemeden, içmeden, eğlenmeden hoşlanırlar. Kendilerine mahsus bayramları vardır. Bu bayramlarda boğaları güreştirirler.

6) Oğuz Kağan Destanı’nda olduğu gibi bu hikâyede de şiire yer veriliyor. Bu şiirlerin konusu, şekli ve üslûbu nasıldır?

— Şiirlerde ses önemli bir yer tuttuğu için asıllarına göre hüküm vermek daha doğru olur. Prof. Dr. Muharrem Ergin Dede Korkut hikâyelerinin asıllarını da neşretmiştir. Bugünkü dile çevrilmiş olanlarda asıllarına ait özelliklerden çoğu muhafaza edilmiştir. Onlara bakarak da bu özellikleri görmek mümkündür:

a) Bu şiirlerde vezin serbesttir.

b) Mısra sonlarında kullanılan kelimeler arasındaki ses benzerlikleri yapıya dayanırlar. Tam kafiye teşkil etmezler.

Sabah vaktini tasvir eden birinci şiirde kelime başlarında birbirine benzer sesler kullanılmıştır. Buna “aliterasyon” denir. Dede Korkut Kitabı’nda sadece şiirde değil, nesirde de “aliterasyon” a sık sık rastlanılır. Birinci parçanın aslı şöyledir:

*Salkum salkum tan yilleri esdüğünde
Sakallu bozaç turgay sayradukda
Sakalı uzun tat eri banladukda
Bidevi atlar issini görüp okradukda
Aklu karalu seçilen çağda
Göksi gözel kaba dağları gün degende
Big yigitler cılasunlar birbirine koyulan çağda*

Bu parçada (s), (t), (k) ve (g) sesleriyle başlayan kelimelerin çokluğu ve mısraların son kelimelerinin yapı bakımından benzeyişi hususî bir âhenk vücûda getiriyor.

Yukarıki parçada sabah vakti “sabah olduğu vakit” diye basit olarak belirtilecek yerde, bir sabah vakti duyulan ve görülen şeyler gözönünde canlandırılmak suretiyle tasvir ediliyor. Böyle tasvirler bizde daha derin bir tesir uyandırır.

Bu parça hoşla gitmiş olmalı ki aynı hikâyede az sonra bir kere daha tekrarlanıyor.

İkinci şiirde Dirse Han karısına hitap ederken şairane benzetmeler yapıyor. Onun boyunu “servi”ye, kaşlarını “kurulu yay”a benzetiyor. Bunlar basmakalıp benzetmelerdir. Fakat ağzın küçüklüğünü “çifte badem sığmayan” diye tavsif ve kadına “kavunum, yemişim, düvleğim” diye hitap etme, orijinal ifâdelerdir. Böyle nadir rastlanan, yeni ve güzel ifâdelere “orijinal” denilir.

İkinci şiirde Dirse Han karısına karşı sevgisini ifâde eder. Bu bir nevi aşk şiiridir. Üçüncü şiir hiddet ifâde eder. Burada da benzer yapıdaki mısraların arka arkaya tekrarı bir âhenk vücûda getiriyor.

“Kaba ökçe”, “kara çelik öz kılıç”, “alca kan”, . . müthiş gazap” ifâdelerinde isimlerin başına gelen sıfatlar Dirse Han’ın hiddetini kuvvetlendiriyor.

Dede Korkud’un Boğaç’a isim verirken söylediği şiir bir övgüdür. Bu parçada da benzer yapılı cümleler vasıtasıyla bir âhenk temin ediliyor.

“Boynu uzun büyük cins at”

“Kızıl deve”

“Altın başlı otağ”

“Omuzu kuşlu cübbe” ifâdelerinde son kelimelerden önce kullanılan kelimeler sıfattır. Edebiyatta sıfatlar da önemli rol oynar. Varlıkların özelliklerini belirterek onları gözönünde resim gibi canlandırır.

“Altın başlı otağ”, “omuzu kuşlu cübbe” sözlerinden anlıyoruz ki, göçebe Türkler güzel ve süslü şeylerden hoşlanıyorlar.

Dünyaca meşhur Türk halıları, kilimleri ve heybeleri Türk halkının zevkini açıkça ortaya koyar.

Oğlunun avdan dönmeyişini görünce, kocasına oğlunu ne yaptığını soran Burla Hatun’un söylediği şiir, bir Türk anasının evlâd sevgisini ve yiğitliğini ifâde eden güzel bir şiirdir.

Bu şiirde âhenk vücuda getiren benzer yapıda ifâdelerle çarpıcı sıfatları ve benzetmeleri belirtiniz!

7 Türk kadını da erkekler gibi yiğittir. Bu şiirde hangi mısralar, Dirse Han’ın hatununun yiğitlik ve gözüpekliğini ifâde ediyor?

Daha sonra gelen şiirlerde hangi duygular ifâde ediliyor?

Bu şiirlerde a) tabiat, b) eşya, c) insan ile ilgili kelimeleri alt alta sıralayınız!

, Bu şiirlerde kullanılan dikkati çekici sıfatları belirtiniz!

Türk halk hikâyelerinde vak’alar genellikle nesir ile, duygular ise şiir ile ifâde olunur. Bu gösteriyor ki, Türk halkı sadece vak’a ile yetinmiyor, şiir de istiyor.

Dede Korkut hikâyeleri hem vak’a tasviri, hem çeşitli duyguları ifâde eden şiirleriyle gerçekten güzeldir.

Bu güzellik, muhteva kadar dilin kullanılış tarzıyla de ilgilidir.

Dede Korkut hikâyelerindeki şiirler, serbest söyleyiş bakımından çağdaş şiire yaklaşırlar.

Hikâyenin sonundaki dua da dikkati çekicidir. Burada o çağda yaşayan insanların neler istediklerini görüyoruz. Bunlar, kendilerinin ve hayvanlarının içinde yaşadıkları güzel tabiat, daima bindikleri ak boz at, savaşırken kullandıkları kara elik z kılıç ile alaca mızrak ve sevdikleri ak bürçekli anaları ile ak sakallı babalarıdır.

Dede Korkut hikâyelerinde cümleler kısa, açık ve sadedir.

(Kaplan, 1976, s.55-72)

Mehmet Kaplan'ın Boğaç Han hikâyesini incelerken yapı unsurlarını, şekil unsurlarını ve üslubu ayrı ayrı tahlil etmesi, dilbilgisi soruları sorması, metinle ilgili bilgiler vererek incelemeyi desteklemesi dikkatimizi çekmektedir. Boğaç Han hikâyesinin verilmesinde izlenen yöntem, programda sözü edilen kazanımların öğrencilere verilmesine büyük ölçüde hizmet etmektedir.

Ergenekon Destanı ise öğrencilere programda sözü edilen kazanımları yeterli ölçüde verememektedir.

1976 programında metinlerin şu kazanımlar doğrultusunda işlenmesi gerektiği belirtilmektedir: Roman-hikâye tarzı eserlerde, tip tasvirleri, dekor tasvirleri, hareket ve olay, sosyal ve psikolojik tahlilleri içeren parçalar üzerinde durulmalıdır. Her tre giren metinler muhtevalarına, yapılarına, dil ve üslup özelliklerine göre incelendikten sonra, aynı türden diğer benzerleriyle muhteva, yapı, dil ve üslup farkları belirtilmelidir (MEB, 1976, s.342).

Metnin sonunda yer alan bilgi ve sorular bu kazanımları gerçekleştirmek için yeterlidir. Ancak sorulara doğrudan kendisinin cevap vermesi, öğrencilerin sorular üzerinde düşünmelerine olanak tanımaması yönünden eksiklik oluşurmaktadır.

1992 Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini uygulayan ortaöğretim kurumlarının ortak dersleri arasında yer alan Türk Dili ve Edebiyatı ğretim Programında, Genel Amaçlar bölümünde “ortak milli kültür değerlerini taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumun temel değer hükümlerini öğretip benimsetmek” (MEB, 1992, s.814) şeklinde bir amaç yer almaktadır. Söz konusu amaca ulaşılmasına hizmet edebilecek için en önemli edebî eserlerden biri destanlardır. Bu doğrultuda 1992 Türk Dili ve Edebiyatı Programı'nda

liselerin 2. sınıfındaki 2. bölüm konuları içerisinde “Destanlar” alınmış, bu destanlar da “Oğuz Destanı, Ergenekon Destanı ve Manas Destanı” ile örneklendirilmiştir (MEB, 1992, s.820).

2011 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda 10. sınıfın 2. ünitesi Destan Dönemi Edebiyatı ünitesidir. Bu ünitenin Olay Çevresinde Oluşan Metinler (Destan) bahsindeki kazanımlar şunlardır:

- 1.Destanın oluşumuyla ilgili açıklamalar yapar.
- 2.Destanın yapısını çözümler.
- 3.Destanın temasını bulur.
- 4.Destanın dil ve anlatım özelliklerini açıklar.
- 5.Türk destanlarını gruplandırır.
- 6.Destanın işleviyle ilgili sonuçlar çıkarır.
- 7.Destanın, dönemin tarihî, siyasi ve kültürel yapısıyla ilişkisini sorgular
- 8.Destanları karşılaştırır.
- 9.Destanları bugünkü olay esasına bağlı diğer metinlerle karşılaştırır.
- 10.İncelenen destanlardan hareketle destanların özellikleriyle ilgili genellemeler yapar.

(MEB, 2011)

2011 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda ayrıca destan öğretiminin nasıl yapılacağına ve derslerde ne tür etkinlikler yapılabileceğine dair de örnekler bulunmaktadır:

Destan konusu işlenirken, öğretmen ve öğrenciler, sınıfa, içerisinde olağanüstü figürler bulunan film ve resimler getirirler. Öğrenciler gruplar hâlinde destan kahramanlarıyla resim ve filmlerdeki figürleri karşılaştırır, destan kahramanlarının resim veya karikatürlerini çizerler. Destandaki olayın gerçeklikle ilişkisi olup olmayacağı nedenleriyle tartışılır. Destanla romanı ve hikâyeyi olay örgüsü, kişi, tema ve anlatım bakımlarından karşılaştıran öğrenci grupları, tespitlerini sözcükleri aracılığıyla dile getirirler. Destan kahramanları ile çizgi film kahramanları arasında ilişki kurdurulup, karşılaştırmaları sağlanır. Gruplar bir destanda anlatılanların olduğu gibi yaşanmasının mümkün olup olmadığı; işlenen temanın diğer bilim dallarında ele alınıp alınmayacağı konularında düşüncelerini uygun biçimde dile getirirler. Oluşturulan öğrenci grupları, olağanüstü özellikleriyle dikkat çeken günümüz filmlerinden birini izlerler. Bu filmdeki olağanüstü öğeler ile destandakileri karşılaştırırlar (MEB, 2011).

2015 yılında hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda ise ders; Okuma, Yazma ve Sözlü iletişim başlıkları altında toplanmıştır. 10. sınıfların Okuma bahsi içerisinde hikâye başlığı altına Dede Korkut Hikâyeleri yerleştirilmiş ve “Dede Korkut Hikayeleri hakkında kısa bilgi verilir, bu hikâyelerin destandan halk hikâyesine geçiş örneği olduğu vurgulanır.” denilmiştir (MEB, 2015).

Destan/Efsane başlığı altına alınan destanlar; Destan / efsane türün özelliklerini yansıtan metin, dünya edebiyatının ilk destanlarından bir örnek, Türk halk edebiyatından bir efsane örneği, türün gelişimini yansıtan metinler, İslamiyet’in kabulünden önceki Türk edebiyatından bir destan örneği, İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemden bir destan örneği, 1923-1980 dönemi Türk edebiyatından yapay bir destan örneği (MEB, 2015, s.54) şeklinde belirtilmiştir.

Dersin işlenişiyile ilgili de şu bilgiler verilmektedir:

- * Destan türü hakkında genel bilgi verilir.
- * Destanların doğuş nedenlerine ve oluşum aşamalarına değinilir.
- * Destanlarda geçen mitolojik unsurların; ortaya çıktıkları dönemin inanç, kültür, sanatıyla ilişkisi üzerinde durulur.
- * Destanların, ait oldukları toplumun millî kimliğıyle olan bağı değerdendirilir.
- * İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemden alınan destan örneğı Battalnâme, Danişmendnâme, Saltuknâme veya Köroğlu Destanı'ndan seçilir.
- * Efsane türü hakkında genel bilgi verilir.
- * Efsanenin masal, destan ve halk hikâyesi ile benzerlik ve farklılıkları açıklanır.
- * Seçilen metinler yukarıdaki bilgiler çerçevesinde değerdendirilir.
- * Metinler üzerinde ilgili okuma kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar yapılır (MEB, 2015, s.54).

2018 yılında hazırlanan programda tür yaklaşımlı bir eğitim söz konusudur. Dede Korkut Hikâyeleri 10. sınıfın 2. ünitesinin konusudur. 10.sınıfın 4. ünitesinde de Destan/Efsane başlığı altında destanlar üzerinde durulmaktadır. Okuma/Yazma ve Sözlü İletişim bölümleri altında işlenen Türk Dili ve Edebiyatı dersinin destanlarla ilgili Okuma bölümünde; dünya edebiyatının ilk destanlarından bir örnek, Türk halk edebiyatından bir efsane örneğı, İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatından bir destan örneğı, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemden bir destan örneğı ve 1923-1980 dönemi Türk edebiyatından bir yapma destan örneğinin işleneceğı belirtilmiştir. Dersin işlenme yöntemine ilişkin olarak da efsane ve destanların ait oldukları toplumun millî kimliğıyle olan bağı; tarihî, kültürel ve toplumsal açıdan önemi üzerinde durulacağı, Türk destanları işlenirken millî ve manevi değerler üzerinde durulacağı belirtilmiştir (MEB, 2018, s.42).

Yazma bölümünde ise;

Öğrencilerden yakın çevrelerindeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından derlemeleri ve bunları yazıya geçirerek sergilemeleri (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) istenir. “Bozkurtların Ölümü”, “Gün Olur Asra Bedel” gibi eserlerin destan türünden etkilenilerek yazıldığı bilgisinden hareketle “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda, öğrencilerin tercih ettiğı türde bir yazı yazdırılır (MEB, 2018).

Denilerek öğrencilere destanla ilgili edindikleri bilgilerin kalıcılığını temin etmek için uygulama yaptırılması hedeflenmektedir.

2018 öğretim programı doğrultusunda Öğün Yayınları'nın hazırladığı 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki Destan ünitesinde, İlyada, Göç, Battal Gazi ve Kuvayi Milliye Destanı metinleri bulunmaktadır. Kitapta İlyada Destanı'ndan bir parça alınmış, parçadan önce hazırlık soruları sorulmuş, metnin ardından, önce bilinmeyen kelimelerin anlamları verilmiş, sonra destanlar hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Sonrasında “Metni Anlama ve Çözümleme” bölümündeki sorular ile kazanımların öğrencilere verilmesine çalışılmıştır. En son da yazarın biyografisi verilmiştir.

Uygur Göç Destanı öncesinde de hazırlık soruları sorulmuş, metin sonrasında bilinmeyen kelimeler verilmiş, metin ve türle ilgili bilgiler aktarılmış, metni anlama ve çözümleme soruları ile metnin anlaşılmasına katkı sunulmuştur. Kazanımlar, soruların ve açıklamaların içerisine serpiştirilmiştir. Aşağıya “Göç Destanı” metni örnek olarak alınmıştır:

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Millî bilincin oluşumunda destanların rolü nedir? Sözlü olarak ifade ediniz.
2. İnsanlar, neden yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Göçün insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri nasıl giderebiliriz? Tartışınız.

UYGUR GÖÇ DESTANI

Uygur Ülkesinde, Tuğla ve Selenge ırmaklarının birleştiği yerde Kumlançu denilen bir tepe vardır. Adına Hulin Dağı derlerdi.

Hulin Dağında da, birbirine çok yakın iki ağaç büyümüştü. Biri kayın ağacıydı. Bir gece, kayın ağacının arasında yaşayan halk bu ışığı gördü ve ürpererek takip etti. Kutsal bir ışıktı. Kayın ağacının üzerinde aylar ayı kaldı. Kutsal ışık, kayın ağacının üstünde kaldığı müddetçe kayın ağacının gövdesi büyüdükçe büyüdü, kabardı. Oradan çok güzel türküler gelmeğe başladı. Gece oldu mu, ağacın otuz adım ötesinden bütün çevre ışıklar içinde kalıyordu.

Bir gün ağacın gövdesi ansızın yarıldı, içinden beş küçük çadır, beş küçük odacık halinde meydana çıktı. Her odacığın içinde bir çocuk vardı. Çocukların ağızlarının üstünde asılı birer emzik vardı ve onlar bu emziklerden süt emiyorlardı. Işıktan doğmuş olan bu mukaddes çocuklara halk ve halkın ileri gelenleri çok büyük saygı gösterdiler.

Çocukların en küçüğünün adı Sungur Tekin'di, ondan sonrakinin adı Kutur Tigin, üçüncüsününkü Türek Tekin, dördüncüsünün Us Tekin ve beşincisinin adı Buğu Tekin'di. Beş çocuğun beşinin de Tanrı tarafından gönderildiğine inanan halk, içlerinden birini hakan yapmak istediler. Buğu Han en büyükleri idi hem de ötekilerden daha güzel, daha zeki ve daha yiğit görünüyordu. Buğu Tekin'in hepsinden, her hususta üstün olduğunu anlayan halk onu hakan olarak seçtiler. Büyük bir törenle Buğu hanı tahta oturtular.

Böylece yıllar yılı kovalamış ve bir gün gelmiş Uygurlara bir başkası hakan olmuş.

Bu hakanın da Gali Tekin adında bir oğlu varmış.

Hakan oğlu Gali Tekin'e, Çin prenseslerinden birini, Kiu-Lien'i almağı uygun görmüş.

Evlendikten sonra Prenses Kiu-Lien, sarayını Hatun Dağında kurdu. Hatun Dağının çevre yanı da dağlıktı ve bu dağlardan birinin adı da Tanrı Dağıydı, Tanrı Dağının güneyinde de Kutlu Dağ derler bir başka dağ vardı, kocaman bir kaya parçası.

Bir gün elçileri, falcılarıyla birlikte Kiu-Lien'in sarayına geldiler. Kendi aralarında konuşup dediler ki:

– Hatun Dağının varı yoğu, bütün bahtıyarlığı Kutlu Dağ denilen bu kaya parçasına bağlıdır. Türkleri zayıflatıp yıkmak istiyorsak bu kayayı onların elinden almalıyız.

Bu konuşmadan sonra varılan karar üzerine Çinliler, Kui-Lien'e karşılık olarak o kayanın kendilerine verilmesini istediler. Yeni Hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur

Görsel 4.5: Uygur soylularının tasvir edildiği bir duvar resmi (Berlin Müzesi)

Ülkesinin saadeti bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk Yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu düşmana verilirse bu bütünlük parçalanacak ve Türkelinin bütün saadeti de yok olacaktı.

Hakan kayayı vermesine verdi ama kaya öyle kolay kolay sökülüp götürülecek cinsten değildi. Bunu anlayan Çinliler, kayanın çevresine odun ve kömür yığıp ateşlediler. Kaya iyice kızınca da üzerine sirke döküp paramparça ettiler. Her bir parçayı da alıp ülkelerine taşıdılar.

Olan o zaman oldu işte. Türkelinin bütün kurdu kuşu, bütün hayvanları dile geldi, kendi dillerince kayanın düşmana verilmesine ağladılar. Yedi gün sonra da bu düşüncesiz hakan öldü. Ama onun ölümüyle ülke felaketten kurtulamadı. Bir Çin prensesi uğruna çekinmeden feda edilen yurdun bir kayası, Türkelinin felaketine sebep oldu. Halk rahat ve huzur yüzü görmedi. İrmaklar birbiri ardınca kurudu. Göllerin suyu buhar olup uçtu. Topraklar yarıldı, mahsuller yeşermez oldu.

Günlerden sonra Türk tahtına Buğu Han'ın torunlarından biri hakan olarak oturdu. O zaman canlı cansız, ehli yaban, çoluk çocuk bütün yurdda soluk alan almayan ne varsa hepsi birden:

– Göç!. Göç!, diye çırpışmağa başladı. Derinden, iniltili, hüznü dolu, çaresiz bir çığırışmaydı bu. Yüreklere dayanmazdı.

Uygurlar bunu bir İlahî emir diye bildiler. Toparlandılar, yollara düzıldüler; yurdlarını yuvalarını bırakıp bilinmedik ülkelere doğru göç etmeğe başladılar. Nihayet bir yere gelip durdular, orada sesler de kesildi. Uygurlar, seslerin kesilip duyulmaz olduğu bu yerde kondular, beş mahalle kurup yerleştiler ve bunun için bu yerin adını da Beş-balık koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar.

Türk Destanları

Hazırlayan: Mustafa Necati Sepetçioğlu

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

ansızın: Hatıra gelmeyen bir sırada, ani, aniden.

bahtiyarlık: Mutluluk.

cins: Tür, çeşit.

emzik: Süt çocuklarını oyalamak için ağızlarına verilen kauçuk meme.

kaya: Büyük ve sert taş kütlesi.

kurmak: Yapmak, inşa etmek.

mahsul: Ürün.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Doğal Destan

Toplumsal ortak malı olan ve birtakım olaylar sonucu kendiliğinden oluşan destanlardır. Doğal destanların söyleyeni belli değildir. Bu destanlar yazının henüz bulunmadığı ve yaygınlaşmadığı bir kültürde doğup kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Doğal destanlar, ozan ve şarkıcıların değişik zamanlarda söylediği şarkı ve şiirlerin bütünleşerek işlenmesiyle oluşturulur.

Doğal Destanların Özellikleri

- * Manzum hikâyelerdir.
- * Destanlarda olağanüstü olaylar ve olağanüstü özellikte kahramanlar vardır.
- * Destanlar anonim ve sözlü edebiyat ürünleridir.
- * Ağızdan ağıza dolaşmak suretiyle oluşmuşlardır.
- * Destanlarda anlatılan olayların geçtiği yer ve zaman bilinmez.
- * Kahramanlar lider ve kurtarıcı rolündedir.

Türk Edebiyatında Destan

Bütün dünya edebiyatlarının başlangıç eserleri olan destanlar; milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış bir kahramanın veya tarihî, toplumsal ya da doğal olayların ortak sembol ve ifadelerle zenginleştirildiği, uzun manzum hikâyelerdir.

Destanlarda tarihî olay ve kahramanlar milletin ortak bilinçaltının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirilir. Eski hatıralarla birleştirilerek tarihî gerçekmiş gibi anlatılırlar. Her milletin millî kimlik ve nitelikleri, ortak dünya görüşü, hatıra ve beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansır.

Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşçılık yanında verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara yardımcı olma Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir.

Türk destanları; kâinatın, insanın, kadının ve erkeğin yaratılışı; Türk milletinin doğuşu; çeşitli Türk devletlerinin kuruluş, gelişme, çöküş, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok sebep açıklayıcı efsaneyi de içinde barındırır.

İlk örneklerinin manzum olduğu kabul edilen Türk destanlarından Kırgız Türkleri arasında yaşayan Manas Destanı dışında bütününü günümüze gelebilen örnek bulunmamaktadır.

Diğer Türk destanları çeşitli kaynaklarda özet, hatıra, kısaltılmış seçme metinler hâlinde bulunmaktadır. Türk tarihine ana hatlarıyla bakıldığında Türk hayatı fetihlerle başlamış ve yeni toprakları yurt edinerek gelişmiştir. İlk ana yurt olan Orta Asya hiçbir zaman terk edilmemiştir. Türk halkları ilk ana yurt olan Orta Asya'dan itibaren dünya coğrafyası üzerinde geniş alana yayılmıştır. Bugün yedi Türk cumhuriyetinde, pek çok özerk toplulukta ve çeşitli devletlerin idaresinde azınlık hâlinde yaşamaktadır.

Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş, farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür çevrelerine paralel olarak çeşitlenmiştir.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1. Altay-Yakut Dönemi
 - Yaratılış Destanı
2. Sakalar Dönemi
 - Alp Er Tunga Destanı
 - Şu Destanı
3. Hun Dönemi
 - Oğuz Kağan Destanı
4. Köktürk Dönemi
 - Bozkurt Destanı
 - Ergenekon Destanı
5. Uygur Dönemi
 - Türeyiş Destanı
 - Göç Destanı

İslamiyet'in Kabulünden Sonra Oluşan Türk Destanları

- Satuk Buğra Han Destanı
- Manas Destanı
- Cengiz Han Destanı
- Timur ve Edige Destanı
- Battal Gazi Destanı
- Danişmend Gazi Destanı
- Köroğlu Destanı
- Sarı Saltuk Destanı

Okuduğunuz metin, İslamiyet öncesi oluşmuş Türk destanlarından Göç Destanı'dır. Göç Destanı, Uygurlara ait bir destan olup Türeyiş Destanı'nın devamı niteliğindedir. Destanda, Türklerin kutsal taşı Çinlilere vermeleri, Tanrı tarafından cezalandırılmaları, ülkelerinde açlık ve kuraklığın başlaması ve ana vatanlarını terk edip güneybatıya doğru göç etmeleri anlatılır. Okuduğunuz destanda, olağanüstülükler ve Türk destanlarına ait ışıık, ağaç ve taş gibi motifler kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Destandan alınmış, aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Yeni Hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur Ülkesinin saadeti bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk Yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu.

2. Destanlar, milletleri derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları konu edindiğine göre okuduğunuz destanın temasını ve konusunu belirleyiniz.

3. Okuduğunuz destanda olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı fiziksel, psikolojik ve kültürel çatışmaları belirtiniz.

4. Destanlarda olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir. Bu olaylar toplumun hafızasında iz bırakmış önemli olaylardır. Buradan hareketle okuduğunuz destanın olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Destanların büyük çoğunluğunda yarı tanrısal nitelikler taşıyan bir ya da daha fazla kahramandan söz edilir. Kişiler, olaylar, doğal varlıklar hep gerçek yaşamdaki boyutlarından daha büyük, daha zengindir. Okuduğunuz destanın kahramanlarının fiziksel, psikolojik özellikleri ve toplumsal statülerinin olayların akışına etkisini belirterek bu kahramanların tip mi, karakter mi olduğunu belirtiniz.

6. Okuduğunuz destanda anlatıcının özelliklerini ve hâkim, kahraman anlatıcı ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığı belirleyerek destanda kullanılan bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

7. Okuduğunuz destanda kullanılan anlatım biçimlerini tespit ederek metindeki işlevlerini belirtiniz.

8. Okuduğunuz destandaki cümle yapılarını, deyimleri, kelime kadrosunu, anlatım tekniklerini, söz sanatlarını; akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunculuk gibi hususları dikkate alarak destanın üslup özelliklerini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz destanda, destanın oluştuğu dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve destanın dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek destandaki millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.

10. Okuduğunuz destandaki açık ve örtük iletileri bulunuz. Destanla ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi destana dayanarak ifade ediniz.

Etkinlik

Her milletin kendine özgü bir doğal destanının olmasının sebepleri ne olabilir? Araştırınız. Öğrendiklerinizi aşağıya yazınız.

(Öztürk, 2018, s.158-161)

Yukarıya aldığımız Göç Destanı metninde verilen bilgiler ve sorulan sorular öğrencilerin 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Programı'ndaki kazanımları edinmelerine yöneliktir ve kazanımların çoğunu vermektedir.

2018 programında ders işleniş süreci hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

Ayrıca kitaplardaki bütün metinlerin işlenmesinde;

Ders kitabı/öğretim materyalinde “ders işleniş süreci” aşağıda belirtilen aşamalara göre yapılandırılır:

1. Hazırlık: Bu aşamada, işlenecek metne dikkat çekmek ve okuma çalışmalarıyla ulaşılabilecek bilgi ve becerilere yönelik olarak öğrencilerde bir beklenti ve merak oluşturmak amacıyla kısa bir çalışma planlanır ve uygulanır.

2. Metin: "Ünite, Süre ve İçerikleri" başlıklı tabloda verilen esaslara göre seçilen metinlere yer verilir.

3. Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları: Metinde öğrencilerin cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelimeler metinden sonra verilir. Ancak bu amaca yönelik tasarlanan etkinlikte kullanılan kelimeler sözlükte yer almaz.

4. Metin ve Türle İlgili Açıklamalar: Bu bölümde metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgiler metne atıflar yapılarak açıklanır.

5. Metni Anlama ve Çözümleme: Bu bölümde kazanımlar çerçevesinde metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilir. Bu bölümde gerektiğinde kısa, açıklayıcı bilgilere yer verilebilir.

6. Yazarın/Şairin Biyografisi: Metin yazarının kısa biyografisi ve önemli eserlerine yer verilir. Çeviri metinlerde çevirmenin biyografisine yer verilmez.

7. Dil Bilgisi: "Ünite Süre ve İçerikleri" başlıklı tabloda belirtilen dil bilgisi konuları işlenen metin veya metnin uygun bölümü/bölmeleri üzerinde gösterilir, konu anlatımına girilmez. (MEB, 2018, s.15).

“Göç Destanı” metninde programda yer alan ders işleme yönergesine uyulmuştur. Metnin hazırlık çalışmaları bölümünde yöneltilen sorularla öğrencilerin ilgisi derse çekilmiştir. Metin sonrasında öğrencilerin anlamını bilemeyecekleri düşünülen kelimeler için bir sözlük bölümü konulmuştur. Ancak bu sözlükte yer alan kelimeler 10. sınıf düzeyindeki bir öğrencinin bilmemesine imkân bulunmamaktadır. Sonrasında metin ve türle ilgili açıklamalar verilmiş, Göç Destanı'nın destanlar içerisindeki yerine atıfta bulunulmuştur. Kazanımlar çerçevesinde metinle ilgili sorular yöneltilmiş, sorular içerisinde kısa açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Ancak “Metindeki sıfat tamlamalarını bulur ve bunların metindeki işlevlerini belirler. Metinler üzerinden imla ve noktalama çalışmaları yapılır.” şeklindeki dilbilgisi çalışmasına yer verilmemesi bir eksikliktir.

5.1.1. Oğuzlama'nın Destan Eğitiminde Kullanılması

Temelde öğretim stratejilerini beş bölümde toplayabiliriz:

- Doğrudan öğretim stratejisi
- Dolaylı öğretim stratejisi
- Etkileşimli öğretim stratejisi
- Bağımsız çalışma stratejisi
- Deneyisel öğretim stratejisi (Güzel, 2019, s.102).

Bu stratejilerden dolayı, etkileşimli, bağımsız çalışma, deneysel öğretim stratejileri öğrenci merkezli bir eğitimi mümkün kıldığı için Türk dili ve edebiyatı eğitiminin ve destan eğitiminin temelinde yer almalıdır. Biz de Oğuzlama'nın eğitimde kullanılmasında bu stratejileri ve stratejilerin dayandığı öğretim tekniklerini kullanmayı tercih ettik.

Oğuzlama'yı liselerdeki Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanırken aşağıdaki yöntemlerden yararlanılabilir:

Öğrencilerin estetik bakış açılarının geliştirilmesi amacıyla “türler arası karşılaştırma tekniği”nden ve “benzerinden yararlanma tekniği”nden; öğrencileri bilgi, duygu, düşünce ve hayal bakımından zenginleştirmek amacıyla drama yönteminden, soru sorma yönteminden yararlanılabilir. “Ben olsaydım” etkinliği yaptırılabilir. Hikâyeleştirme, beyin fırtınası, örnek olay yöntemleri uygulanabilir, böylece öğrencilerin hayal güçlerinin ve problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Benzerini yaratma tekniği ve görsel okuma yoluyla öğrencilerin duygusal ve ruhsal zekâlarının geliştirilmesine katkı sunulabilir. Öğrencilerin kişiliklerinin geliştirilmesi gayesiyle soru sorma, analiz-sentez, beyin fırtınası, örnek olay, dramatizasyon yöntemleri kullanılabilir. Topluma uyumlarının geliştirilmesi amacıyla tartışma yöntemi ve dramatizasyon yöntemleri kullanılabilir. Öğrencilere kültürel değerler kazandırmak amacıyla özellikle “Dede Korkut Hikâyeleri” kullanılabilir. Tarih bilinci kazandırmak için tartışma yöntemi düzenlenebilir ve öğrencilere panel düzenletilebilir. Evrensel değerleri kazandırmak gayesiyle karşılaştırmalı edebiyat çalışması yaptırılabilir ve analiz-sentez yöntemi uygulanabilir. Edebî bilgileri öğretirken gösterip yaptırma yöntemi tercih edilebilir. Okuma becerisi geliştirilmesi doğrultusunda sesli okuma, sessiz okuma, notlar çıkararak okuma yöntemleri kullanılabilir. Anlam becerisi geliştirme doğrultusunda eleştirel ve karşılaştırmalı okuma yaptırılabilir. Dinleme becerisini geliştirmek amacıyla tartışma ve eleştirel okuma yöntemleri kullanılabilir. Anlatım becerisi için yazılı ve sözlü kompozisyon çalışmaları yaptırılabilir. Söz varlığını geliştirmek amacıyla cümle genişletme, cümle oluşturma çalışmaları yaptırılabilir (Güzel, 2019, s.101-115).

Oğuzlama manzum bir destan örneği olduğu için, 2018 programında belirtilen özel amaçlara hizmet edeceği düşünülmektedir:

Öğrencilerin;

- 1.Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları,
- 2.Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları,
- 3.Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları,

4. Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları,
5. Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları,
6. Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018, s.12).

2018 programında öyküleyici (anlatmaya bağlı) edebî metinler üzerine -sınıf ayrımı yapılmadan- 16 kazanım öngörülmektedir. Oğuzlama'nın bu kazanımların öğrencilere verilmesine de katkı sunacağı düşünülmektedir. Kazanımlar şunlardır:

2. ÖYKÜLEYİCİ (ANLATMAYA BAĞLI) EDEBÎ METİNLER (Masal/Fabl, Destan, Mesnevi, Hikâye, Roman vb.)

A.2. 1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder. Öğrencilerin bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin etmesi ve tahminini kaynaklardan yararlanarak kontrol etmesi sağlanır.

A.2. 2. Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler. Metin türlerinin ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin, basın yayın organlarının etkisi üzerinde durulur.

A.2. 3. Metnin tema ve konusunu belirler.

A.2. 4. Metindeki çatışmaları belirler. Metindeki temel çatışmayı/karşılaşmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları/karşılaşmaları/karşıtlıkları belirlenmesi sağlanır.

A.2. 5. Metnin olay örgüsünü belirler. Öyküleyici metinlerde olayların birbirleriyle ilişkisi ve sıralanışı (kurgulanması) üzerinde durulur.

A.2. 6. Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirler. Öyküleyici metinlerde şahısların rol dağılımları, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özellikleri, toplumsal statüleri, -varsa- tarihsel/gerçek kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkileri; tip veya karakter özelliği gösterip göstermedikleri vb. belirlenir.

A.2. 7. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.

a. Öyküleyici metinlerde kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişki, olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevi vb. belirlenir.

b. Metnin kurgu zamanı ile -varsa- içeriğin bir tarihsel zamanla/dönemle ilişkisine değinilir. Örneğin romancı veya hikâyecinin olayları hangi zaman dilimleri içinde kurguladığı (günün bir saati, aylar, yıllar, geri dönüş ve ileri gidişler vb.) kurgu zamanını, olayların/konunun Sultan II. Abdülhamit döneminde geçmesi ise tarihsel zaman/dönem ilişkisini ortaya koyar.

A.2. 8. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirler.

a. Öyküleyici metinlerde anlatıcının özellikleri ile hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığı belirlenir.

b. Seçilen bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğine dikkat çekilir. Anlatıcının yönlendirme yapıp yapmadığı, olayları yorumlayıp yorumlamadığı, yazarın düşünce veya kişiliğiyle örtüşen bir yansıtıcı olup olmadığı, taraflı davranıp davranmadığı gibi hususlar değerlendirilir.

c. Bir metinde birden fazla anlatıcı ve bakış açısı bulunabileceği, anlatıcının değişmesine göre bakış açısının da değişebileceği vurgulanır.

A.2. 9. Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirler. Öyküleyici metinlerde yararlanılan anlatım biçimleri (öyküleme, betimleme vb.) tespit edilir. Anlatım teknikleri ise (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) 9. sınıfta verilir. Anlatım tekniklerinin tespiti ilgili metinler üzerinde yapılır.

A.2. 10. Metnin üslup özelliklerini belirler. Metinde yazara özgü dil ve anlatım özellikleri belirlenir (Cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, anlatım teknikleri, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlar dikkate alınır.).

A.2. 11. Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.

a. Metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara ve/veya metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisine değinilir.

b. Bazı metinlerde ise içeriğin/göstergelerin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisi incelenir.

c. Bu hususlar değerler eğitimi çerçevesinde ele alınır.

A.2. 12. Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.

a. Bu kazanım 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde ele alınacaktır.

b. Metnin; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendirilmesi ve/veya metinde görülen edebî, felsefî, estetik anlayışın; diğer metinler veya yazarlarla bağlantılarının/etkileşimlerinin belirlenmesi sağlanır.

c. Metnin aynı, benzer, farklı veya karşıt anlayıştaki metinlerle karşılaştırılması sağlanır.

A.2. 13. Metni yorumlar. Metindeki açık ve örtük iletileri; metinle ilgili tespitlerini, eleştirilerini, güncellemelerini ve beğenisini metne dayanarak/gerekçelendirerek ilgili kazanımlar çerçevesinde ifade etmesi sağlanır.

A.2. 14. Yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.

a. Metnin yazarın ünlü eserlerinden biri olması, yazarın tanınmasına katkısı, metnin edebiyat ve/veya toplum hayatındaki akisleri vb. hususlar üzerinde durulur. Bu hususların metne ve yazara göre farklılık göstereceği vurgulanır.

b. Yazarın diğer önemli eserlerinden bahsedilir. Metnin ve/veya yazarın aynı türdeki diğer metinlerinin-varsa- sinema ve tiyatroya yapılan uyarlamalarından ve bunun yankılarından/etkilerinden bahsedilebilir.

A.2. 15. Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.

Masal/fabl hariç türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazar ve eserleri 10,11 ve 12. Sınıf düzeylerinde ele alınacaktır.

A.2. 16. Metinlerden hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar (MEB, 2018, s.20,21)

Aşağıda, 10. Sınıf düzeyinde Oğuzlama'daki boylardan biri olan “Deli Dumrul” boyu üzerinde ders işleme örneği verilmiştir:

10. SINIF DESTAN ÜNİTESİ DERS İŞLENİŞ ÖRNEĞİ

4. Ünite: DESTAN/EFSANE

Ünite Süresi: 5 Hafta

OKUMA

1. Dünya edebiyatının ilk destanlarından bir örnek 2. Türk halk edebiyatından bir efsane örneği 3. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatından bir destan örneği 4. İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemden bir destan örneği 5. 1923-1980 dönemi Türk edebiyatından bir yapma destan örneği Efsane ve destanların, ait oldukları toplumun millî kimliğiyle olan bağı; tarihî, kültürel ve toplumsal açıdan önemi üzerinde durulur. Türk destanları işlenirken millî ve manevî değerler üzerinde durulur.

YAZMA

• Öğrencilerden yakın çevrelerindeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından derlemeleri ve bunları yazıya geçirerek sergilemeleri (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) istenir. “Bozkurtların Ölümü”, “Gün Olur Asra Bedel” gibi eserlerin destan türünden etkilenilerek yazıldığı bilgisinden hareketle “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda, öğrencilerin tercih ettiği türde bir yazı yazdırılır.

SÖZLÜ İLETİŞİM

• Öğrencilerin derleyip yazdıkları efsaneleri sınıfta sunmalarını sağlanır.

Dilbilgisi Konuları: Metindeki sıfat tamlamalarını bulur ve bunların metindeki işlevlerini belirler.

• Metinler üzerinden imla ve noktalama çalışmaları yapılır.

Hazırlık Çalışmaları:

1.Doğruluk, çalışkanlık, başkasını düşünme, kahramanlık, yardımseverlik, hoşgörü, sevgi, saygı, alçak gönüllülük, vatanseverlik, namus, sadakat, dayanışma, iffet, fedakârlık, vefa gibi toplumsal değerlere sahip olmanın bireye ve topluma ne gibi yararları vardır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Dede Korkut hikâyelerindeki karakterlerden hangilerini biliyorsunuz?

DELİ DUMRUL BOYU

Görsel 1 (<https://pixabay.com/tr/photos/kay%C4%B1-obas%C4%B1-iyi-oba-%C3%A7ad%C4%B1r-do%C4%9Fa-4076365/> adresinden erişilmiştir.)

Oğuzlarda Duha Kocaoğlu Deli Dumrul adında bir yiğit, kuru bir çayın üzerine bir köprü kurdurup geçenden otuz akça, geçmeyenden döve döve kırk akça almış. Böylece adının Şam'a Rum'a yayılacağını ve seçme yiğitlerin adlarıyla birlikte anılacağını düşünürmüş. Köprüden geçişte ihtiyarla genci bir tutar, hatta dilencilerden bile baş almış. Bir gün köprüsünün yakınında kurulmuş bir obada yiğit bir delikanlı ölür. Ağlayışları ve yakılan ağıtları duyan Dumrul, kılıcını kuşanıp oba halkının bulunduğu yere gelir ve oba halkına genç yiğidi kimin öldürdüğünü sorar. Deli Dumrul bu durumu görünce o yiğidi kimin öldürdüğünü sorar. Onlar da şöyle cevap verirler: “Ölümünü, dediler, ortaksız Tanrı'dan bil/Canını almış olan (Al Kanatlı Azrail)!” Deli Dumrul buna kızar ve Azrail'le savaşır o yiğidin canını kurtarmak ister. Bu durum Allah'ın hoşuna gitmez. Azrail'e şöyle buyruk eder:

Bak bak, dedi, ne haddini bilmez batır,
Benim azîz meleğime dil uzatır.
Gazabımdan habersizdir us yoksulu,
Cezasız mı komalıyım böyle kulu!
Lâzım gelir can buniyle bunlu kılmak,
Kakınmışlar arasında ünlü kılmak!
Gerekeni tez eyledi,
Azrail'e ses eyledi:
SESLENİŞ
Ey meleğim Azrail!
Adına (Deli Dumrul)
Dedikleri gafil kul bana dil uzatmıştır
Vaz geçici değildir öç alma hevesinden;
Emanet ruh kuşunu gidip ten kafesinden
Uçurmayı ilk iş bil!

*Deli Dumrul kırk yiğitle yiyip içip eğlenirken Tanrı'ca buyruklanan Al Kanatlı Azrail ansızın
Dumrul'un bulunduğu mekâna girer. Deli Dumrul sakallı, yüzü ürkütücü Azrail'i görünce
şaşkınlık yaşar. Ona kim olduğunu sorar:*

SÖYLEME

Ak sakallı ak koca;
Gözünde fer yok koca!
Kimsin, neye yararsın?
Burada ne ararsın?
Çabuk bana cevap ver!
Gerçeği önüme ser!
Susuşun bir suç olur;
Hiddetim korkunç olur.

Gördü ki, Deli Dumrul pek benlikçi, pek cahil,

Sözü kısa tutmayı uygun buldu Azrail:

SÖYLEME

Karşıdayım ahacık, a bre kavat deli,

Bencileyin birini nasıl oldun yermeli?

Basmamla yer obrulur, şu koca gövdeme bak,

Gökte bulut dağıtır kanatlarımın yeli!

Şerrinden korkan kişi buraya gelir mi hiç?

Sorumun manasına biraz aklın ermeli!

Karşısındakinin Azrail olduğunu öğrenen Dumrul kılıcına davranır. Azrail, bir güvercin olup bacadan çıkıp gider. Deli Dumrul Azrail'in korkusundan kaçtığını düşünür ve güvercinin peşine doğanını salar, kendisi de atına binip peşine düşer. Doğan, güvercini yakalayıp öldürür. Bu durum karşısında Dumrul şöyle övünür:

SÖYLEME

Azrail budalası

Oldu karşı gelesi,

Yerde kaçmak, gökte uçmak

Hiçbir fayda verdi mi bak!

Yârenlerim, yârenlerim,

Erden erim, erden erim!

Sözleri bittiği sırada Al Kanatlı Azrail atının gözüne görünür ve ürküp şaha kalkan at Dumrul'u yere vurur.

Ve Azrail göğsünün üzerine oturdu.

Hiç baş koşabilir mi Yaradan ile bir kul?

Acınacak duruma düşmüştü Deli Dumrul:

Tutmazlandı elleri, görmezlendi gözleri,

Can Alıcı Melek'e söyledi şu sözleri:

SÖYLEME

Vov Azrail, görkemine şaşırdın beni,
Güçler üstü gücün ile tanıdım seni!
Kemiklerim berk berk iken toz gibicedir;
Ağzım içi ısı iken buz gibicedir.
Yurdumuzda ulu ulu dağlar bulunur,
Bu dağlarda hoş üzümlü bağlar bulunur.
Bağlardaki üzümlerden al sücü olur.
Al sücüyü içenlerin bol suçu olur.
Var usumu uğrulayıp içtiğim sücü
Bilmeksizin işletmiştir bana dil suçu.
Gecikmeden başçığıma usumu derdim,
İşimdeki eğriliğin farkına erdim.
Gizlemeyip açıkladım sana her şeyi,
Kıyma bana, kıyma bana Ölüm Meleği!
Bizim Deli Dumrulcuk böylece pes eyledi.

Allah Azrail'e seslenerek canının yerine can bulduğu takdirde Deli Dumrul'u bağışlayacağını söyler. Azrail, bu durumu Deli Dumrul'a iletir. Bunun üzerine Dumrul babasına gelip ona durumu anlatır ve kendi canının yerine babasının canını ister.

Bahtsız baba yerinden telâş ile doğruldu.

Gözlerinin yaşlan kirpiklerde pul puldu.

...

"Nettin?" demek istedi salladığı başıyla,

Islandı ak sakalı dökülen gözyaşıyla:

SÖYLEME

Doğduğunda otağlar kurduğum oğul;

Toy için dokuz aygır kırdığım oğul;

Sarı bala ak kaymak kardığım oğul;
Üzerine kol kanat gerdiğim oğul!
Azrail görününce kendisine muştı sun:
Dünyalık neyim varsa tümleyin onun olsun!
Yazlığında yazlasın, kışlığında kışlasın,
Verilene karşılık canını bağışlasın!
Maldan, mülkten geçerim, tatlı cana koyamam!
Azrail can almakta direnirse, yeme gam,
Hâtûnlar imrenesi ananın yanına git,
Canını esirgemez uğrunda hiçbir vakit!

Babasının bu sözleri üzerine, Deli Dumrul annesine gider, başına gelenleri ona anlatır.

Verdiği beklenmedik haberin acılığı
Savurttu hatuncuğa birkaç uzun çılgılığı.

SÖYLEME

Doğmasını bin gözle gözlediğim sen;
Dolap dolap südümle beslediğim sen;
Dolama beşiklerde yatırdığım sen;
Ün kazanma çağına yetirdiğim sen!
Giderdim kurtarmağa kılıçla, yayla,
Yahut ki ağır malla, altın akçayla
Eğer tutsak eylemiş olsaydı düşman!
Belirtmiş bulunuyor acı konuşman
Ciğerimin parçası, oğullar hası,
Karaymış ak alnına yazılan yazı!..

Görsel 2 (<https://www.turktoyu.com/gecmisten-gunumuze-kultur-ogelerimiz> adresinden erişilmiştir.)

Anası da böyle deyip Dumrul'a canını vermek istemeyince Azrail, Dumrul'un canını almaya gelir. Dumrul, Azrail'in söylediği sert sözler üzerine ümidini yitirir. Eşini ve iki çocuğunu son bir kez görebilmek için Azrail'den izin ister. Azrail de buna müsaade eder. Evine doğru yol alırken Dumrul, hayatı boyunca yaptığı kötülük ve yanlışlıkları düşünür, pişmanlık duyar. Artık bir günlük ömrü kalmıştır, mezara girecek, çürüyüp gidecektir. Dumrul'un eşi, evde onu dört gözle beklemektedir. Dumrul, başına gelenleri eşine anlatır ve ona vasiyetini iletir:

SÖYLEME

Hakk'a karşı büyüktür işlemiş olduğum şer,

Al Kanatlı Azrail canımı almak diler.

Yalvardım: "Öz canının yerine can bul!" dedi.

...

Helalleşmek üzere geldim işte seninle

Ey bahttaşım yad kızı! Hele az beni dinle:

Gönlümüz demirine

Tavsız çekiç vurmadık.

Bazan çekiştikse de
Kaşımız yarı çatık,
Edip iyi sözlere
Her kötü sözü katık
Bir yumurta pişimi
Bile dargın durmadık.
Evlilik yıllarını
Çileyle doldurmadık.
Ağılda koyunlarım
Sana hep yiyit olsun!
İpekli kumaşlarım
Sana hep giyit olsun!
Bundan böyle nikâhlın
Bir özge yiğit olsun!
"Çift yavruma uz bakmak"
Benden son öğüt olsun!
Ne çıkar yaslanmandan?
Gönlünü kaygısız tut!
İyilik ettimse an,
Kemlik ettimse unut!

Hatunu büyük üzüntü içerisinde Dumrul'un ölümüne razı olmadığını, canını onun için seve seve vereceğini dile getirir:

SÖYLEME

Ağulasın, Dumrul'um,
"Ye!" dediğin yiyitler!
Hem de kefenim olsun

“Gey!” dediğin giyitler!

Tabutumu götürsün

Bakacağım yiğitler!

Bahtıma ilenç olsun

Yakacağım ağıtlar!

Yüreğimi eritti

Eylediğin öğütler!

Canım sana kurbandır,

Azrail’e haber ver!

Azrail, Dumrul’un eşinin canını almaya gelir ama Dumrul’un eşinin ölmesine gönlü razı gelmez ve Allah’a yalvarır:

YALVARIŞ

Adın iki hece, Tanrım;

Lâkin şanın yüce Tanrım!

Buyruğunun altındadır

Dünya uçtan uca Tanrım!

Yardımcısız kılmaktasın

Gündüzleri gece Tanrım!

Dumrul kulun kudretini

Nice bilmez, nice Tanrım!

Alca şarap sürükledi

Dilim ile suça, Tanrım!

O şarap ki şimden sonra

Düşmanlarım içe Tanrım!

Söylediğim bazı sözler

Gitmiş demek güce Tanrım?

Güce gitmiş olmalı ki
Kalkışmışsın öce,
Tanrım! Pişmanlandım, tevbelendim,
Say suçumu hiçe Tanrım!..

Dumrul'un yakarışı Allahü Teala'nın hoşuna gider, onun ve eşinin canını bağışlar. Allah, Azrail'e Dumrul'un anne ve babasının canını almasını söyler, Dumrul ve vefalı eşine de yüz kırk yıl ömür bağışlar. Deli Dumrul da bu olaylardan sonra tamamen değişik bir karaktere bürünür:

PİŞMANLANIŞ

Tanrı'nın yardımıyle huyu değişen Dumrul
Olmuştu hayırcılık yönünden örnek bir kul.
Değişmiş bulunduktan sonra fena tutumu
Boğazından geçmedi şarabın bir yudumu.
Artık muhtaç değildi beğenmezler pendine,
Şunları söylüyordu şimdi kendi kendine:

SÖYLENİŞ

Hey Duha Koca Oğlu!
Yazık, yazık, çok yazık,
Sayısız günahsızın
Bağrını ettin ezik!
Bu yüzden dost yüzleri
Sana karşı hep asık!
Git, (Erlik Köprüsü) nü
Temelinden çabuk yık:
Topladığın başlarla
Pazardan alıp azık
Soyunun açlarına

Toylar tertiple sık sık,
Amma durmuş olmasın
Kılıç kınlı, yay yasık;
Atının yelesini
Başına edip yastık
Yeni talanlar için
Sınırlar dışına çık!
Haberı olur olmaz
Tuttuğu güzel dinden
Yüreğini yumuştu
Her garazdan ve kinden;
Başını kurtarmıştı
Esen kavak yelinden;
Özpulat kılıcını
Çıkartmıştı belinden.
Pişmanlığı belliydi
Gözü yaşı selinden.
Artık vazgeçince de
Bilinir emelinden
Haram baş akçasını
Çıkarmıştı elinden.
(Kuruçay Köprüsü) nü
Yıkılmıştı temelinden.
Konuşan Dedem Korkut,
Dediğine kulak tut:

SÖYLEME

Dünya dünya, yalan dünya,
OğuzHan'dan kalan dünya;
Gecesiyle, gündüziyle
Kaygılara salan dünya!
Böyle böyle bizi dahi
Yeraltına alan dünya!

(Basri Gocul- Oğuzlama'dan)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

berk: sert, katı.

baç: Zorla alınan para, haraç.

garaz: kin.

kakımak: 1.Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek.

2.Öfkelenmek, kızmak.

3. Darılmak.

4. Paylamak.

kemlik: kötülük.

muştı: Sevindiren haber, sava, müjde, erim, beşaret.

özge: başka.

us: akıl.

uz: iyi, güzel.

Metinle ve Türle İlgili Açıklamalar:

Okuduğunuz metin, Dede Korkut Hikâyelerinin manzum formatta yeniden yazılmış şekli olan Oğuzlama'dan alınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri, destandan halk hikâyesine geçiş örnekleridir ve 12 hikâyeden oluşmaktadır. Deli Dumrul hikâyesi, 15. yüzyılda yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Hikâyelerinin bir parçasıdır. Dede Korkut hikâyeleri olay

bölümleri mensur, konuşma bölümleri manzum formda olan hikâyelerdir. Hikâyeler; Oğuzların, komşuları olan devlet ya da beyliklerle yaptıkları savaşları, kendi iç mücadelelerini ve tabiatüstü varlıklara karşı verdikleri mücadeleleri anlatmaktadır. Okuduğunuz metinden de anlaşılacağı gibi bu hikâyeler bazı kahramanların olağanüstü niteliklere sahip olmaları ve doğaüstü varlıklara yer verilmesi bakımlarından destan özelliği taşımaktadır. Nazım ve nesir karışık yazılmaları, detaya inmemeleri, kısa olmaları gibi yönlerden halk hikâyesi karakteri taşımaktadır. Okuduğunuz hikâye ise Dede Korkut Hikâyelerinin tamamen manzum şekilde yeniden yazılmış hâli olan Oğuzlama'dan alınmıştır. Oğuzlama, Dede Korkut Hikâyelerinden Yiğenek boyu dışındaki 11 boyu içine almaktadır. Basri Gocul, metinler arası özellikler taşıyan Oğuzlama adlı eserini Türk millî destanını yazmak gayesiyle kaleme almıştır ve eser TDK tarafından ödüllendirilmiştir. Eser 1930'lar Türkiye'sinde yazılmıştır. Bu dönemdeki halka yönelik ve halk edebiyatının eski eserlerini yeniden yazma eğilimi doğrultusunda yazılmıştır. Basri Gocul gibi Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Hüseyin Nihal Atsız gibi başka yazarlar/şairler de eski destanları yeniden yazma çabası içerisine girmişlerdir.

Metni Anlama ve Çözümleme:

1. -Lazım gelir can buniyle bunlu kılmak,
-Benim aziz meleğime dil uzatır.

Deli Dumrul hikâyesinden alınan bu cümlelerde altı çizili sözcük gruplarının anlamını cümlelerin bağlamından yola çıkarak tahmin ediniz. Tahminlerinizi TDK'nin Türkçe sözlüğünden kontrol ediniz.

2. Metnin temasını ve konusunu ifade ediniz.
3. Hikâyede olay iki zıt gücün mücadelesine çatışma adı verilir. Çatışma, hikâyedeki kişi ya da kişilerin çevresiyle olabildiği gibi kendi iç dünyasında da olabilir. Hikâye kişilerinin çevresiyle olan çatışmasına dış çatışma, kendi iç dünyası, vicdanıyla olan çatışmasına ise iç çatışma adı verilir. Metindeki temel çatışmayı belirtiniz.
4. Metnin olay örgüsünü maddeler hâlinde belirtiniz.

1	Deli Dumrul'un bir kuru çay üzerine köprü kurması
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	

5. Metindeki kahramanların belirgin özelliklerini yazınız. Bu kişilerin tip özelliği mi, karakter özelliği mi taşıdıklarını belirtiniz.

Deli Dumrul:

Deli Dumrul'un karısı:

Deli Dumrul'un
annesi:

Deli Dumrul'un
babası:

Azrail

6. Hikâyelerde kahramanların ruh hâli ile mekân arasında ilişki bulunur. Mesela; kahramanın içerisinde iken rahatsızlık yaşadığı mekâna kapalı, içerisinde iken mutluluk verici olaylar yaşadığı mekâna açık mekân adı verilir. Bazı mekânlarda ise zaman zaman mutlu, zaman zaman mutsuz anlar yaşanmıştır. Bu mekâna da algısal mekân adı verilmektedir. Deli Dumrul hikâyesindeki açık, kapalı ve algısal mekânları belirtiniz.

7. Metindeki zaman ifadeleri nelerdir?
8. Metindeki anlatıcının kim olduğunu ve bakış açısını söyleyiniz. Seçilen bakış açısı anlatımı nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.
9. Deli Dumrul hikâyesinde hangi anlatım biçimleri ve anlatım tekniklerinin kullanıldığını geçen yılki bilgilerinizden yararlanarak tespit ediniz.
10. Metinde yazara ait hangi üslup özellikleri (yapılarına göre cümleler, deyimler, kelime hazinesi, anlatım teknikleri, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunculuk vb.) görülmektedir?
11. Metinde millî ve evrensel değerler yönünden, toplumsal, siyasi, tarihî ve mitolojik yönlerden hangi öğeleri görebiliyoruz?
12. Metin 1930’lu yıllarda yazılmıştır. Bu bakımdan o yıllardaki sanat anlayışına uygun özellikler taşımaktadır (Millî- Memleketçi edebiyat). Metinden dönemin sanat anlayışına-geleneğine ilişkin hangi özellikleri görebiliyoruz?
13. Deli Dumrul, niçin kuru bir çay üzerine köprü kurmuştur?
14. Ölümle yüz yüze geldikten sonra Dumrul’un kişiliğinde ve dünyaya bakışında nasıl bir değişme meydana gelmiştir?
15. Siz Deli Dumrul’un yerinde olsaydınız, Azrail’le karşılaştığınızda neler yapardınız?
16. Deli Dumrul’un karısı hangi değeri temsil eden bir karakterdir? Bu karakter, Türk kültüründe kadının konumuna dair nasıl bir fikir vermektedir?
17. Metinden eski Türklerin yaşam tarzına, hayata bakış açılarına ve toplumsal değerlerine dair hangi bilgileri bulabiliyoruz? Bu verileri günümüz Türk toplumuyla karşılaştırınız.
18. Dede Korkut Hikâyeleri normalde nazım nesir karışık bir formdadır. Oğuzlama’dan alınan yukarıdaki parça ise tamamen manzum şekilde yeniden yazılmış bir metindir. Hikâyenin tamamen manzum formda olmasının metne ne gibi katkıları olmuştur? Belirtiniz.
19. Aşağıdaki şiir parçasında bulunan kafiyeleri gösteriniz. Ölçü ve varsa durakları belirtiniz.

“Dünya dünya, yalan dünya,
Oğuz Han’dan kalan dünya;

Gecesiyle, gündüziyle
Kaygılara salan dünya!
Böyle böyle bizi dahi
Yeraltına alan dünya!”

Dilbilgisi Çalışması:

Hikâyeden alınan aşağıdaki parçada geçen fiilimsileri bulunuz, fiilimsilerin çeşitlerini ve metindeki işlevlerini belirtiniz:

Ağulasın, Dumrul’um,
“Ye!” dediğin yiyitler!
Hem de kefenim olsun
“Gey!” dediğin giyitler!
Tabutumu götürsün
Bakacağım yiğitler!
Bahtıma ilenç olsun
Yakacağım ağıtlar!
Yüreğimi eritti
Eylediğin öğütler!

Sözlü İletişim Çalışması:

1. Görsel 1 ve 2’den yola çıkarak eski Türk kültürüne dair neler söyleyebilirsiniz? Belirtiniz.
2. TRT arşivinden izletilen Deli Dumrul filmi üzerinden sorular sorulur:
 - Deli Dumrul’un annesinin ve babasının canını kendi canının yerine dilediği ve onların canlarını vermediği, eşinin ise hiç düşünmeden canından vazgeçtiği bölümler izletilir ve “Türk kültüründe kadının yerini ve önemini gösteren Deli Dumrul’un eşi, ideal eş olarak günümüzde de örnek alınmalıdır.” Düşüncesi doğrultusunda tartışma açılır. Okunan metin ile film arasındaki ortak yönlerin (zaman, mekân, kişiler, olay örgüsü) neler olduğu üzerinde tartışılır.

3. Hikâyedeki mekân, kişiler ve olaylar gerçekçi midir? Günümüzde böyle olaylar, mekânlar ve kişiler görülebilir mi? Belirtiniz.

4. Deli Dumrul'un ne gibi hatalar yaptığını düşünüyorsunuz? Sözlü olarak ifade ediniz.

Yazma Çalışması:

1. “Vefa” sözcüğü tahtaya yazılır. “Beyin fırtınası yöntemi” uygulanarak öğrencilerden bu kelimenin kendilerine çağrıştırdığı duygu, düşünce ve hayalleri dile getirmeleri istenir. Öğrencilerden tahtaya yazılanlardan hareketle bir deneme yazmaları istenir.
2. Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili olarak verilen ifadelerin karşılıklarını aşağıdaki tabloda bulunuz.

-Eski Türk çalgı aleti

-Deli Dumrul'un üzerine köprü kurduğu yer.

-Dede Korkut boylarında bir karakter.

-Dede Kokut boylarının yazıya geçirildiği yüzyıl.

-Dede korkut boylarında geçen olağanüstü varlık.

K	A	Z	S	İ	L	V	Ç	B	R	T
D	U	Ğ	K	O	P	U	Z	A	T	E
F	C	R	Ğ	T	Ş	N	Ç	M	Z	P
L	B	K	U	K	G	B	J	S	Ö	E
P	G	M	V	Ç	D	M	F	I	A	G
Ç	Ö	Y	Ü	S	A	D	T	P	M	Ö
O	N	B	E	Ş	O	Y	Ş	Ğ	E	Z

3. Hikâyedeki karakterlerin yerinde olsan ne yapardın?

Anne-baba:

Eş:

Deli Dumrul:

Deli Dumrul'un baş aldığı kişiler:

4. Öğrencilerden manzum hikâyenin sonunu değiştirmeleri istenir.

5. Öğrencilerden hikâyede geçen bir sahneyi resmetmeleri istenir. Böylece düş güçlerinin harekete geçirilmesi sağlanır.

Şairin Biyografisi:

Basri Gocul (1910-1976):

Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde doğdu. Edirne Ziraat Mektebi'nin bitirdi. İlkokul öğretmenliği yaptı. Basri Gocul'un edebiyata ilgisi genç yaşlarında başladı. İlk eserlerini 1936-1939 yılları arasında yayımladı. İlk şiir kitapları olan Bir Nâra (Gocul, 1936) ve Apaçık'ı (Gocul, 1936) Aydın Yaylalarında (Gocul, 1939) izledi. Daha sonraki dönemlerde kendini Türk millî destanı Oğuzlama'yı yazmaya verdi.

Eserlerinden bazıları şunlardır: Oğuzlama, Tûr Lâlesi (1970) Pakistan Millî Şairi İkbâl'in Hikmetli Şiirleri (1970), En Güzel Şiirleriyle Petöfi (1970), Mezarlıkta Şarkı Söyleyen Adam (?), En Güzel Şiirleriyle Mevlâna (1969), Eşsiz Tanrıca Şair Mevlâna'dan Seçme Şiirler (1970), Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri (1970), Tanrı Aşk (1970), Mevlâna'dan Rubailer (1971), Neler Demedim (1971), Çağırış: Mevlâna'dan Şiirler (1971), Avuç Avuç Topla Beni (1971), Âşıklar (1971).

2018 Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı ile dört temel dil becerisinin yanı sıra öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilik ve beceriler; bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, iletişim ve iş birliği, medya okuryazarlığı ve yaratıcı düşünmedir (MEB, 2018, s.11).

Bu yeterlilik ve becerilerin kazandırılması amacıyla Oğuzlama işlenirken farklı etkinlik ve tekniklerin kullanılması da mümkündür:

Öğrencilere Oğuzlama'dan bir hikâye okutulduktan sonra hikâyenin film veya tiyatro formu izlettirilir. Türler arası karşılaştırma tekniği kullanılarak estetik beğenin farklı algılama ve anlamlandırma yollarının ortaya çıkartılması sağlanır. Böylece estetiğin farklı halleri, değişik biçimlerde öğrencilere sunulmuş olur (Güzel, 2019, s.103-104).

Filmlerin ders esnasında kullanımıyla ilgili üç yöntem uygulanabilir: Filmin konuyu işlemeden önce seyredilmesi, filmin konuyu işledikten sonra seyredilmesi ve konuyu tekrar etme amaçlı seyredilmesi (İnce Yakar, 2011, s.85,86).

Öğrencilere izlettirilecek filmlerin seçiminde ise şu hususlara dikkat edilmelidir.

- Ortaöğretim öğrencisinin bilişsel, fiziksel, psikolojik, sosyal özelliklerine uygun olması
- Edebi metnin orijinaline en yakın şekilde çekilmiş olması,
- Metnin anlattığı mekâna, zamana, giyim ve yaşam tarzına uygun biçimde çekilmiş olması,
- Metnin ana fikrini yansıtmaması, kaliteli bir oyunculuk ve yapımcılık anlayışının ürünü olması,
- Olay örgüsünü rahatlıkla anlatabilecek açıklıkta olması,
- Filmin dilinin sade ve anlaşılır olması,
- Yabancı bir film ise kaliteli bir tercümeyle dilimize aktarılmış olması,
- Filmin uzunluğu ders saatini aşıyorsa gerekli filmin ilgili kısmının seyrettirilmesi yahut gerekli montajın yapılması,
- Öğretmen tarafından yapılacak montajda gereksiz ayrıntılar ve tasvirlerin ayıklanması,
- Edebi metnin odağında yer alan olay örgüsünün ön plana çıkarılması
- Cinsellik ve şiddet öğeleri içermemelidir gibi özellikler ışığında eğitim filmleri yapılmalıdır. (İnce Yakar, 2011, s.84)

Derste film izlettirilirken iki yöntem uygulanabilir:

Seçilen filmin tamamı seyrettirilir ve filmi izledikten sonra filmi ve metni anlamaya yönelik sorular cevaplandırılır. Öğrencilere film ile ilgili soruları içeren çalışma kâğıtları verilebilir ve öğrenciler filmi seyrettikten sonra bu soruları da cevaplandırabilirler.

Film seyredilirken önemli bölümlere gelindiğinde, film öğretmen tarafından durdurulur ve ayrıntılar dile getirilir, bölüme yönelik sorular cevaplandırılır. Bazı bölümler ya da gerekli görüldüğünde tamamı tekrar izlettirilebilir. Gereken yerlerde filmin ileri ve geri alınması öğrenciler tarafından anlaşılmayan yerlerin çözümlenmesine yardımcı olunması gerekmektedir.

Film izlenirken önemli bölümlerinde durdurulup öğrencilerin not almalarına da izin verilebilir ancak yapılan çalışmalar filmin durdurularak not alınmasının öğrenci başarısına önemli bir katkısının olmadığını, anahtar fıkrlara ve genelleme yapmaya dair öğrencileri avuttuğunu ortaya koymuştur (İnce Yakar, 2011).

Bir başka yöntem de şu şekildedir: Öğrencilere Oğuzlama'dan bir hikâye okutulup soru sorma yöntemi uygulanır, hikâye kahramanı hakkında sorular sorulur; sonrasında “öğrencilere “ben olsaydım” tekniği uygulanarak öğrencilerin bir olayı değerlendirme, olaylar arası sebep sonuç ilişkileri kurma, karşılaşılan sorunlara çözüm yolları bulma, seçenekler üretme gibi becerilerinin gelişmesine katkıda bulunulur (Güzel, 2019, s.105)

Öğrencilere Oğuzlama'dan bir manzum hikâye okutulur, olay örgüsü ve ahenk açısından değerlendirilir, sonrasında da gösterip yaptırma tekniği uygulanarak öğrencilerde hikâyenin

verdiği toplumsal değer üzerine bir şiir yazmaları istenir. Öğrencilerin hikâyedeki evrensel değer üzerine konuşmaları sağlanır, böylece evrensel değerler öğrencilere kazandırılır.

Edebiyat kültürün taşıyıcısıdır. Edebî eserler sayesinde öğrenciler kültürel değerleri de öğrenmiş olacaklardır (Güzel, 2019, s.109). Oğuzlama'daki hikâyeler Türk kültürü, toplumsal hayat, insan ilişkileri, Türk ulusunun hayata ve evrene bakış açısı bakımından önemli veriler içermektedirler. Bu bakımdan bu hikâyeler okutularak hikâyelerdeki toplum hayatı, toplum kuralları değerlendirilir.

Sesli okuma, sessiz okuma, notlar çıkararak okuma, hızlı okuma gibi teknikler uygulanarak öğrencilerin okumaları geliştirilebilir.

Hikâyelerden biri okutularak öğrenciler analiz yöntemi ile hikâyenin olay örgüsü, kişiler, yer, zaman gibi unsurları değerlendirmeleri sağlanır. Sonrasında da günlük hayat ile ilişkilendirilip insanlar arası ilişkilerin sorgulanması temin edilir.

Tartışma yöntemi uygulanır, bu çerçevede hikâyeden çıkarılacak tez ve antitez çerçevesinde öğrencilerin görüşlerini ifade etme, karşıt görüşleri saygıyla dinleme, dinlediklerini eleştirme ve dinlediklerini çürütme gibi alışkanlıklar kazanmaları sağlanır (Güzel, 2019, s.113).

Yapılabilecek bir diğer etkinlik, eserlerde geçen hikâye ya da kişilerin resmedilmesidir. Bununla öğrencilerin tarihe yönelik düş güçlerinin uyarılması söz konusu olabilir (Şimşek, 2016, s.317). Eserde resmi yapılabilecek ilginç ve olağanüstü karakterler ile olağanüstü olayların bulunması, öğrencilerde resim çizme arzusu yaratabilir.

Sonuç olarak; millî kimlik inşasında önemli bir rolü bulunan destanlar, 1924 yılından itibaren hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı dersinin müfredat programlarının hepsinde kendisine yer bulmuş, Türk gençlerinin tarih ve millet bilinci kazanmalarında önemli bir görev üstlenmiştir. Tezimize konu aldığımız Oğuzlama da Dede Korkut boylarının yeniden yazılmasıyla oluştuğu için çok miktarda epik ve millî özellikler barındırmaktadır. Ayrıca, eski bir destanın güncellenmiş, çağa uydurulmuş formu olduğu için bugünün gençlerine rahatlıkla hitap edebilecek dil ve anlatıma, ilgi çekici bir forma sahiptir. Bu bakımdan eserin Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde işlenmesinin, millî değerlerimizi ve millî tarih şuurunu öğrencilere aktarmada büyük faydalar sağlayacağı, öğrencilerin sözcük dağarcıklarının gelişmesine yardımcı olacağı, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin kazanımlarının öğrencilere verilmesine katkı sunacağı kanaatindeyiz.

BÖLÜM VI

HASAN BASRİ GOCUL’UN HAYATI VE ESERLERİ

Basri Gocul’un hayatına ilişkin bilgilere ulaşmaya yönelik çabalarımız, Kişisel Verileri Koruma Kanunu sebebiyle Basri Gocul’un torunu Alp Gocul vasıtasıyla erişilebilen bilgiler ve onun hakkında yazılmış yazılardaki bilgilerle sınırlı kalmıştır. Alp Gocul’dan edinilen bilgiye göre Basri Gocul’un evinde çıkan yangında onunla ilgili belgelerin de büyük kısmı tahrip olmuştur. Basri Gocul’un hizmet dökümü ve kişisel verileri için resmî makamlara başvurulmuş, olumsuz yanıt alınması üzerine CİMER vasıtasıyla yeniden başvuru yapılmış ancak Kişisel Verileri Koruma Kanunu çerçevesinde bilgilerin paylaşılamayacağı yanıtı alınmıştır. Resmî makamlardan alınan belgeler Ekler bölümünde verilmiştir.

6.1. Aile Soy Bilgisi

Hasan Basri Gocul’un babası Uzun lakabıyla anılan Arif Yaman, annesi ise Hamide Yaman’dır. Hamide Hanım Tekirdağ’ın Çorlu İlçesi Muhittin Mahallesi’nde Ganime Hanım ve Murad Bey’in evladı olarak 01/07/1887 tarihinde doğar ve 29/12/1964 tarihinde vefat eder. Uzun Arif Ağa’nın ilk eşi Zeynep Hanım’dan İbrahim adlı bir oğlu, ikinci eşi Hamide Hanım’dan ise Raşit, Hasan Basri ve Samiye adlı çocukları dünyaya gelir.

Arif Ağa bir köy ağasıdır, ancak köyünü köylülere hibe eder. Uzun Arif Ağa’nın soyunun Osmanlı Sarayı’na dayandığı söylenir. Arif Ağa 1922’de vefat eder. Soyadı Kanunu’nun çıkmasıyla aile “Yaman” soyadını alır. Ancak Hasan Basri, aile içi bir problem sonrasında soyadını “Gocul” olarak değiştirir (A. Gocul, kişisel iletişim, Eylül 15, 2017). Diğer erkek kardeşi İbrahim ise “Bilici” soyadını alır. İlerleyen yıllarda Gocul’un beş kardeşi ile hiçbir bağlantısı kalmaz.

6.2. Doğumu ve Çocukluğu

Gocul, nüfus müdürlüğündeki kayıtlara göre 1 Temmuz 1909 tarihinde Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinin Muhiddin mahallesinde doğmuştur. Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında Bursa Yıldırım Yeşil Mahallesi'nde kayıtlı olarak görünmektedir. Dört erkek, iki kız olmak üzere altı kardeşin beşincisidir.

Satoğlu (1979) onun doğumuna ilişkin şu bilgileri vermektedir:

Balkan Harbi sırasında, Çorlu'nun Muhiddin Mahallesi'nde, bozguna uğratılmış istilacı düşmanın, geri çekilirken çevredekilerle beraber yıkıp küllendireceği, önü bahçeli, tek katlı bir ev vardır. İçerisinde “Uzun” lakaplı Arif Ağa'nın reislik ettiği, yedi nüfuslu, şöhretsiz bir aile yaşamaktadır. Yanmasından evvel 1910 yılının mart ayının 15. günü, bu ailenin fertleri arasına, ismini ‘Basri’ koyacakları biri daha katılıyor. Kundaklayıp yatırıldığı anası Hamide Hanım ve diğer hane sakinleri kederlidirler. Çünkü talihsiz yavru, dünyaya bir bacağı arızalı olarak göz açmıştır Sol bacağının bilek altına düşen kısmı, içe doğru kıvrıktır. Bahtsız Basri, Acemcede darbimeselleşen ‘Kaşki mera mader nezadı’ (Validem keşke beni doğurmasaydı) sözünü sık sık tekrarlamak üzere doğmuş gibidir. Ayak sakatlığı dolayısıyla ufak yaşta çetin, fakat başarılı imtihanı, Basri Gocul'u sabırlı, dirençli bir kişi yapmakla birlikte, düşkünlere merhametli davranmayan zulümcü zümreye karşı da öğlendirmiştir (Satoğlu, 1979).

6.3. Öğrenim Hayatı

Basri Gocul, 7 yıllık ilkokul tahsilini Çorlu'daki Şücaattin Zükur Mekteb-i İbtidaiyyesinde yapar. Babası “Uzun” lakabıyla anılan Arif Ağa; muhitinde sevilen, iri vücutlu, sert mizaçlı, saf kalpli, nüktedan bir kişidir. Okuma yazması yoktur, fakat görmüş geçirmiş, irfan sahibi bir insandır. Annesi, Arif Ağa'nın ikinci eşi Hamide Hanım'dır. Basri Gocul'un çocukluğu, millî ve dinî hassasiyetleri olan, dar gelirli ama mutlu bir aile yuvasında geçer. Babası onu okula yazdırırken elinden tutarak başöğretmene şu sözlerle teslim eder: “Eti sizin kemiği benim. Yok yok; yurda faydalı bir insan olmazsa kemiğini de istemem.” (Gocul, 2018, s.7) Basri Gocul, böylesine vatansever bir aileye mensuptur.

Orta öğrenimini ise Edirne Ziraat Mektebi'nde tamamlar. Maddi imkansızlıklar dolayısıyla yükseköğrenim yapamaz. Türk millî destanını yazma idealine hayatını vakfeder. Bu doğrultuda örnek bir destan olan İran millî destanı Şehname'yi aslından okuyabilmek gayesiyle kendi kendine Farsçayı öğrenir. Sonrasında bu dil, Mevlâna'dan çeviriler yapmasının önünü açacaktır.

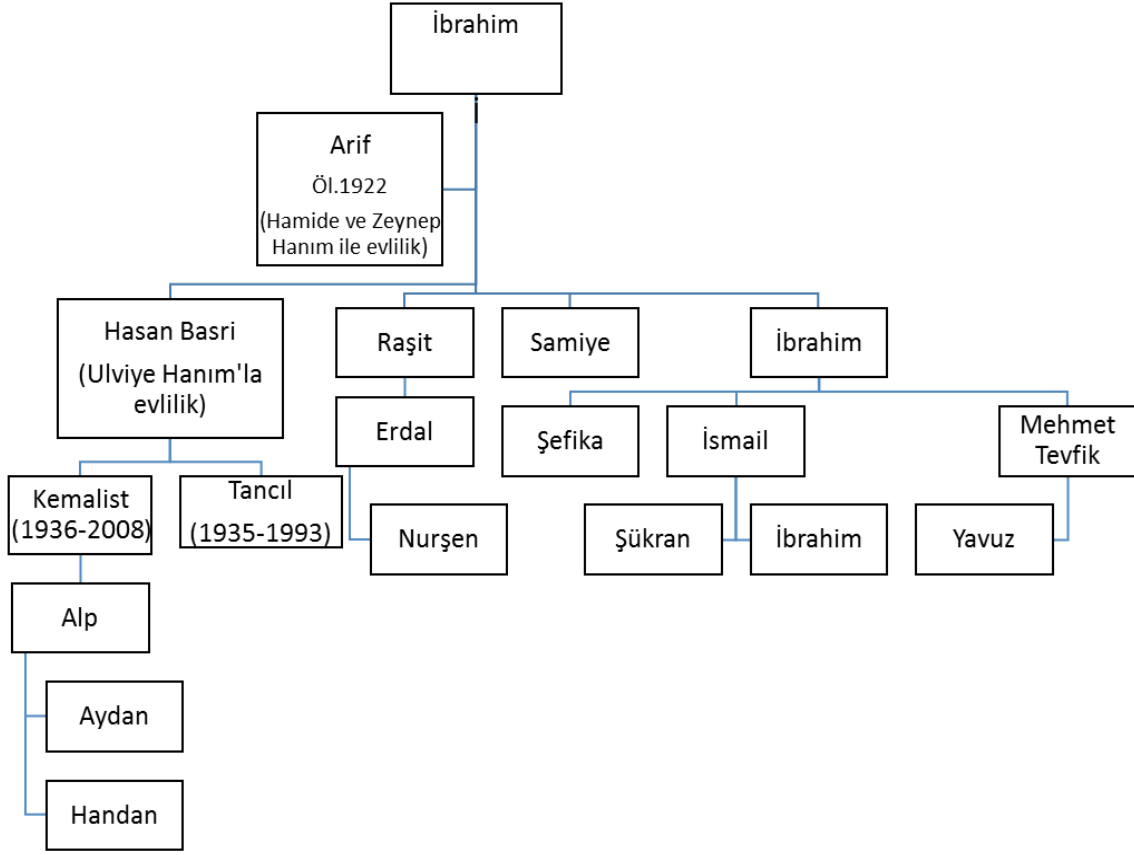
6.4. Ailesi ve Çocukları

Basri Gocul, 1933 yılında Rumeli göçmeni bir aileye mensup Ulviye Hanım ile evlenir. Eşi Ulviye Hanım'ın annesi Ayşe Dikmen 1871 Üsküp doğumludur ancak nüfus kütüğü Düzce

merkez olarak görünmektedir, 1956 yılında vefat etmiştir. Ulviye Hanımın babası Safvet Dikmen Bey 1866 Rumeli doğumludur, 1915'te vefat etmiştir. Ulviye Hanım 27/09/ 1912 Düzce Ceddiye doğumludur. Basri Gocul gibi Bursa Yıldırım Yeşil Mahallesi kütüğüne kayıtlıdır. Ulviye Hanım 24/12/1991'de vefat eder. Basri Gocul'un bu evlilikten 21 Ağustos 1935 tarihinde Tancıl ve 9 Kasım 1936 tarihinde Kemalîst adını verdikleri iki evladı dünyaya gelir. Basri Gocul, Atatürk'e duyduğu sevgiden dolayı bir evladına Kemalîst adını verir. Kemalîst Gocul'un nüfus kaydı Niğde Merkez Saruhan Mahallesi'nde görölmektedir. Kemalîst Gocul, 6 yıl Almanya'da çalışır. Sonrasında ise Niğde'de İmar ve İskân Müdürlüğü bünyesinde inşaat teknikeri olarak hizmet verir. 02/12/2008 tarihinde vefat eder. Diğer oğlu Tancıl Gocul ise Dil Tarih ve Coğrafya Fakölteğinde Dilbilim okur ve ööretmenliğı meslek olarak seçer. Kemalîst Gocul'un üç evladı olur. Tancıl Gocul'un ise çocuğı olmaz. Kemalîst Gocul'un oğlu Alp de Basri Gocul'un yolundan gider. Niğde Ööretmen Okulundan mezun olur, ilkokul ööretmenliğı yapar ve ööretmenlikten emekli olur.

Soy Ağacı

(A.Gocul, kişisel iletişim, Eylül 15, 2017)

6.5. Meslek/ Çalışma Hayatı

Hasan Basri Gocul'un 27 Eylül 1927 tarihinde Tekirdağ'ın Saray ilçesinin Edir köyünde başlayan öğretmenlik hayatı 1957 yılına kadar sürer.

Araştırmayı seven bir kişiliğe sahip olması hasebiyle Basri Gocul, mesai yaptığı yerlerdeki köyleri dolaşarak dil ve folklor üzerine araştırmalar yapar.

Gocul, 1949 senesinde etrafındaki insanları kolayca etkileyebileceği ve “demagojik ifade taktiği ile halkı kolayca kandırabilir” bahanesiyle, kasaba okulundan otuz haneli bir köye sürgüne yollanır. 1950'de Bursa Göynük'teki Akşemsettin türbesi muhafızlığına, 1954 senesinde de gayesine ulaşmasını engelleme niyetini taşıyanların tahrikleri ile Niğde Müzesi müdürlüğüne atanır (Satoğlu, 1979). Bu yıllarda Doğu mistisizmine merak duymaya başlar ve mistisizm üzerine de araştırmalar yapar. Niğde'de bulunduğu yıllarda yazar İsmail Özmel ile tanışır ve onun başyazarlığını yürüttüğü Niğde'nin Sesi gazetesinde yazılarını neşretmesi mümkün olur.

Gocul 1957 senesinde yönetimle ters düşmesi sebebiyle Niğde Valiliğinin emriyle köy öğretmenliğine döner. Gocul, Millî Eğitim Bakanlığına bir mektup yazar, durumu anlatır. Bu mektup sonrasında da MEB tarafından kahramanlık günleri tertipçiliği ile görevlendirilir, okulları dolaşıp organizasyonlar düzenler, 28 Mart 1969’da emekli olur. Son çalıştığı okul Bursa Merkez Balaban Bey İlkokuludur.

Emekli olduktan sonra Bursa’da ikamet etmeye başlar. Gocul’un Bursa’daki evi Yeşil Mahallesi’nde yer almaktadır, küçük bir bahçesi vardır, dublektir, ahşaptır ve Gocul alt katta, bahçeye açılan çalışma odasında çalışmalarını sürdürür. Yaz tatillerinde torunları ziyaretine gelirler. (A. Gocul, kişisel iletişim, Ocak 12, 2018).

6.6. Kişiliği ve Fikirleri

Basri Gocul uzun boylu ve zayıf bir fiziğe sahiptir. Ayağında doğuştan gelen bir engel mevcuttur. Mizaç olarak da dürüst ve biraz asabi bir yapıdadır. Gür seslidir, doğru sözlüdür. Haksızlığa dayanamaz. Azimli ve sebatkârdır. Azmi sayesinde kendi kendine yabancı dil öğrenmeyi başarmıştır. Farsçaya hâkimdir. Bunu Mevlânâ’dan yaptığı çok sayıda şiir çevirisinden anlıyoruz. “Neler Demedim” adlı Mevlâna şiirlerinden oluşan eserin başında “Serbest Çeviri” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca çeviri kitapların başlarında “Böyleleştiren: Basri Gocul” ibaresi eklenmiştir.

Torunları Basri Gocul’dan “tam bir Osmanlı erkeği”, eşinden ise “tam bir Osmanlı kadını” şeklinde söz etmektedirler. Torunlarının ziyarete geldiği dönemlerde onlarla sıcak bir ilişki içerisine girmez. Gocul, koyu bir Türkçü ve Atatürkçü’dür. Hatta oğluna Kemalist adını koyacak kadar yoğun bir Atatürk sevgisi taşımaktadır (A. Gocul, kişisel iletişim, Mart 9, 2018). Kararlı, haksızlığa karşı susmayan, haksızlık karşısında geri adım atmayan bir mizaca sahiptir. Hayatını vakfettiği “ülkü (milli destan yazma)” uğruna çok çileler çeker ama yine de geri adım atmaz. Ümitsizliğe düşmez, yoluna devam eder:

Korunup kolaylaştırılması gereken edebi faaliyetim engeller tarafından daha çok yorucu, daha çabuk yıpratıcı hale getirildi. Sıhhatimi, sanat gücümü uğruna verdiğim ülkü sebebiyle saadetsizlendirildim. “Ey milletim! Bitirdim şehamet destanını, şimdi de yazayım mı şeâmet destanını?” şeklindeki şikâyetim hayatımın mazileşen o devresine ait bir yeisti sual ve basılmış kitaplarımdan birine isim yaptığım: “Biçilmedi ektiklerim/Boşa gitti çektiklerim!” beyti, o zamanki umutsuzluğumu hatıralaştıran bir hayıflı sesleniştir. Bugün, işimin çilelendirici çetinliği eskisinden farklı olmamakla beraber, aynı ruh hali içinde değilim: “Biçilecek ektiklerim / Boşa gitmez çektiklerim!” diyorum (Gocul, 1963, s.2).

Gocul, tasavvuf anlayışına kıymet veren, kadere iman etmiş, hayır ve şerrin Allah’tan geldiğine inanan, mütevekkil bir ruha sahiptir:

Meşhur sofilerden bir kısmına nazaran ne hayır ne de şer mutlaktır. Neticenin bu telâkkiyle avundurucu tahlili elbette mümkündür. Mesela diyebilirim ki; Oğuzlama Millî Şef'e armağanlansaydı:

- 1 - Belki de rahatlandırılışım hasbî emekçilik hazzımı azaltacaktı.
- 2 - Belki de eyyam meddahlığına yanaşmamaklığında belâlardan belâ beğendirilecekti.
- 3 - Belki de gurur gayyasına yuvarlanacak, eserimin kusursuzluğu vehmine kapılacaktım.
- 4 - Belki de hasetçi ve fesatçı şair bozuntularının tezvîr tuzaklarına sık sık düşecektim.
- 5 - Belki de Dil Kurumunun çatısı altında işlendirilerek düzgün konuşma alışkanlığımı kaybedecektim.
- 6 - Belki dePirinç Pazarının açıkgöz bulgurcuları, dâvamin şerefine yağmalayacaklardı. Belki de belki de... (Gocul, 1954, s.11).

Yine Gocul'un değer verdiği Mevlânâ'nın, Muhammed İkbal'in şiirlerini çevirebilmek için kendi kendine Arapça, Farsça ve Çağatayca'yı öğrenmiş olması, onun bu kararlı ve azimli mizacını fazlasıyla ortaya koymaktadır. Ayrıca fazlasıyla dil öğrenme yeteneğinin bulunduğunu göstermektedir.

Bal Yeyip Gül Koklasam Azalmış Olmaz Tasam (Gocul, 1969) adlı eserde Gocul'un değişik konular üzerine görüşleri ortaya konulmaktadır. "Yolumuz" başlıklı beyit onun kararlı mizacını vurgulamaktadır:

Yolumuzun üzeri bütün diken ve çalı,
İzimize basamaz ayakları kınalı (a.g.e. s.4)

Okumaya büyük bir önem vermektedir.

Oku! diye başlıyor "Kur'an"ın ilk ayeti
Her mü'minin bu emre gerektir riayeti (a.g.e. s. 6)

Hürriyetin kazanılmasının savaş ile mümkün olduğunu ancak korumanın adaletle olabileceğini söyler. Türk tarihine ve özellikle de Fatih Sultan Mehmet'e ayrı bir muhabbet duymaktadır. Duygudan yoksun birçok şair türediğini düşünmektedir.

Hayatları boyunca cismanidir hazları
Birtakım şair adlı şehvet madrabazları (a.g.e., s.7)

Bugünün işinin yarına bırakılmaması gerektiği görüşündedir:

İşin öyle bitmeli ki güneş batarken
"Oh!" dedirtebilmeli yatağına yatarken (a.g.e. s.7)

İslamiyet'e gözünü kırpmadan cihat yapacak derecede bağlıdır:

Zerrece pervam yoktur cihattan benim
Kılıçlı peygamberin ümmetindenim (a.g.e. s.7.)

Oğuzlama'yı ortaya çıkarmak onun için bir onur meselesidir:

Evet: meçhul niyetli bir zümre, beni ülkümden ötürü horlayıcı, mefahir muhabbetsizliğime zorlayıcı oldu. Yıllar dolusu emek, gönül dolusu çile, bir ayrı ömür ister bunu anlatmak bile.

Kararlıyım, antlıyım, üzüntüm azaltılmasa dahi gayeli çalışmamı yaşadıkça devam ettireceğim:
Kararını bilinerek içtiğim ant övülsün,
Ant bozarak ölürsem kefenime sövülsün (a.g.e. s.5)

Şair kendisine kötülük edenleri "ahlaksız guruh" olarak vasıflandırır:

FELAH BULMAZ GÜRUHA
Mademki ahlaklılık "şerli"yi sevmemektir

Sizleri sevemiyen “faziletli” demektir (a.g.e. s.8)

Ölüm anında bile fakirlerle zenginlerin ayrı ayrı yattığını ve bundan büyük üzüntü duyduğunu söyleyerek toplumsal sınıf ayrımına karşı olduğunu dile getirir:

Fakirlerle zenginler ayrılmış kısım kısım,
Görünüş yüreğimi sızlattı sızım sızım (a.g.e. s.8)

Şair, gururun zararlı bir duygu olduğunu söyler:

Sık sık yular koparan bir huysuz attır gurur
Sahibini daima taşlıkta yere vurur (a.g.e. s.8)

Gocul, insanları överken ve yererken ölçüyü kaçırmamak gerektiğini belirtir:

Bir kimseyi yererken “Az kusurlu” demeli
Ki, methi gerekince hicaba düşmemeli (a.g.e. s.9)

Osmanlı Avrupa’da savaşçı kimliğiyle tanınmaktadı r:

Kılıçla kurulmuştur Osmanlı saltanatı
Cengaver ecdadımı yakından tanır Batı (a.g.e.s.9)

Hayattayken düzgün bir ömür geçirmek gerekir. Hayat her an sona erebilir ve ölüm gelmeden tövbe edilmelidir. İnsanların ölmeyecek gibi yaşamaları aymazlıktır.

Belki de doğmayacak şu batan güneş yarın
Şaşarım gafletine tövbesiz yatanların (a.g.e. s.9)

Şairlik maddi getiri sağlayan bir meslek değildir:

Şairlik maddece sağlamaz fayda
Kalbini bu yönden bağlama kayda (a.g.e. s.10)

İnsanlar işlerini hakkıyla yerine getirmelidir, ancak maalesef işlerini savsaklayan insanlar mevcuttur:

İrfanlılar nezdinde her işin senası var
İşin fenası yoktur, işçinin fenası var (a.g.e. s.10)

İmanın yarısı diye tarif edilen temizliğe toplumda fazla önem verilmemektedir:

Pis duvarda “temizlik imandandır” levhası
Cam tozundan okunmaz bir hale gelmiş yazı (a.g.e. s.10)

Türk genci insanlığa hizmet ederek kıymetlenmelidir.

Bilgilen, vazifelen, bir şerefli hayat sür,
Değerini insanlığa hizmetinle ölçülür. (a.g.e. s.11)

Ülkücülük büyük bir gönül gücü istemektedir. Bunun için toplumlarda ülkücüye rast gelmek zordur:

Gerekir ülkülerde tükenmez gönül gücü
Toplumlarda seyrek tir bu yüzden “ülkücü”. (a.g.e.s.11)

Yaşanılan dönemde özellikle toplumda, özellikle de genç kesimde Doğu’ya karşı bir düşmanlık, bir sevgisizlik söz konusudur:

Attarlar, Mevlânâlar, Hafızlar, Senailer
Genç zübbemin gözünde gerici enayiler. (a.g.e. s.12)

Doğru işler ancak doğru fikirlerden doğabilir ve bir iş ancak istişare ile doğru sonuçlanır:

Ancak doğru fikirden doğar iyi davranış,

Yeni iş tutuyorken erbabına bir danış. (a.g.e. s.13)

Hz. Mevlânâ, Gocul'un en saygı duyduğu gönül insanıdır:

Gezdiğim diyarlarda rastladım birçok rinde
Senin gönül hâlini görmedim hiçbirinde (a.g.e. s.13)

İnsanlar kaderin bir çeşit oyuncağı konumundadır:

Hislerimden soyunup düşündüm de derin derin
Her yaratık bir çeşit oyuncağı kaderin (a.g.e. s.13)

Köycülük söylemi sadece seçim zamanı akla gelen bir söylemdir:

“Köycüyüz” diyenlerin hepsi de yalan söyler
Bizde seçim zamanı hatıra gelir köyler (a.g.e. s.14)

İnsanlar aydın fikirlere sahip olmalı ki başka insanları aydınlatabilsinler:

Işığa sırt çevirme, güneşe karşı yürü,
Gölgenden faydalansın izini süren sürü (a.g.e. s.14)

Osmanlı devletinin yıkılma sebebi cehalettir.

İlme yüz çevirinde baş göstermiş her zorluk
Ve çatır çatır çökmüş koca imparatorluk (a.g.e. s.15)

Görüldüğü üzere Basri Gocul, insanların sahip olduğu kötü hasletlerden şikayetçidir ve dünyada değişmesi gereken bir şeylerin olduğunu düşünmektedir.

6.7. Ölümü

9 Ocak 1976'da kolon kanseri sebebiyle vefat eder ve Bursa Emir Sultan Mezarlığı'na defnedilir. Mezarının kitabesinde, kendisine ait olan şu mısralar yazar:

Sevinçsiz yaşatılmış şehnameci bir şair
Bu mezara gömülmüş bulunuyor, zair!

Şairin ölüme bakışı da şu doğrultudadır:

Hangi yolda yürütürse yürütsün kader
Hepimizin ayak izi mezara kadar

(Gocul, 1969, s.16)

BÖLÜM VII

BASRİ GOCUL’UN EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

7.1. Edebî Şahsiyeti

Basri Gocul’un edebiyata ilgisi genç yaşlarında başlar. İlk eserlerini 1936-1939 yılları arasında neşreder. İlk şiir kitapları olan Bir Nâra (Gocul, 1936) ve Apaçık’ı (Gocul, 1936) Aydın Yaylılarında (Gocul, 1939) izler. Daha sonraki dönemlerde kendini Türk millî destanını yazmaya verir.

Eski Türk destanlarından İranlıların millî destanı Şehname gibi millî bir Türk destanı oluşturmak Gocul’un en büyük idealidir. Bu doğrultuda yıllarca maddi zorluklar içerisinde çalışır. Devletin desteğini umar, bu desteği göremeyince de eserini parçalar hâlinde, değişik zamanlarda ve farklı farklı matbaalar vasıtasıyla bastırır.

Oğuzlama’nın başında Oğuzlama’yı niçin yazdığına dair şöyle bir şiir bulunmaktadır:

Yüzyıllar boyunca yaşamış ama
Sevgili yurdunda binlerce şair
- Düşündükçe gönlüm boğulur gama-
“Şehname” siz kalmış “Millî Mefahir”.

Diledim destanlansın en şanlı budun,
Pek ağır bir yükün altına girdim.
Kutlu kitabını Dede Korkut’un
Ömürlük sabrıyla nazma çevirdim.
Yenidir üstünde görülecek ad,
Bu yeni ad ise “Oğuzlama”dır.
Aşil’den, Hektor’dan değerli kat kat
İçinde bulunan bir nice batır.

Ey kandaşım! Şunu zihnine koy ki:
Soyunun eşi yok altında göğün!
Soyun öylesine seçkin bir soy ki:
Onunla her yerde, her zaman öğün!

(Oğuzlama, s.40)

Gocul, Türk Şehnamesi oluşturma, Türk destanlarını toplama ülküsü doğrultusunda hazırladığı eserinin birinci cildine “Kopuzlama” adını vermiştir. “Kopuzlama” Türklerin Cengiz Han’a kadar olan dönemlerini dile getirmektedir. İkinci cilt ise “Oğuzlama” adını taşımaktadır ve Dede Korkut boylarını temel alarak oluşturulmuştur. Gocul, bilimsel aktarmalara uygun şekilde 1.cilde Oğuz Destanı’nı, 2. cilde ise Dede Korkut boylarını koyarak tüm destanlarımızı bir araya toplamıştır (Odacı, 2016).

Oğuzlama, önce farklı tarihlerde ve farklı mecmualarda parça parça yayımlanmıştır. 10759 mısralık bu eser, Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahip olan Dede Korkut boylarının manzum formatta yeniden yazılmış halidir ve bu nedenle değerlidir.

Hasan Basri Gocul’un Muhammed İkbâl’den çevirdiği rubaîleri Tur Lalesi (1970) adıyla, İkbâl’in diğer şiirleri ise Pakistan Millî Şairi İkbâl’in Hikmetli Şiirleri (1970) ismiyle yayımlanmıştır.

Gocul’un Sandor Petöfi’den çevirdiği şiirler ise En Güzel Şiirleriyle Petöfi adıyla 1970 senesinde yayımlanmıştır.

Gocul’un Hz. Mevlâna’nın eserlerini Farsçadan çevirdiği şiir, rubaî ve beyitler; Mezarlıkta Şarkı Söyleyen Adam (?), En Güzel Şiirleriyle Mevlâna (1969), Eşsiz Tanrıca Şair Mevlâna’dan Seçme Şiirler (1970), Mevlânâ’nın En Güzel Şiirleri (1970), Tanrı Aşk (1970), Mevlâna’dan Rubailer (1971), Neler Demedim (1971), Çağırış: Mevlâna’dan Şiirler (1971), Avuç Avuç Topla Beni (1971), Âşıklar (1971) adlı risalelerde yer almaktadır.

7.1.1. Basri Gocul’un Şiirlerinin Fikrî Yapısı-Kaynağı

Cumhuriyet’in başında yaşamış olması sebebiyle Gocul’un ve eserlerinin fikrî yönü bu doğrultuda şekillenmiştir. Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda yaşamış şair ve yazarların birçoğunun eserlerinde Memleket Edebiyatı olarak adlandırılan çizgide yönelimler göze çarpmaktadır. Enginün (2017) bu dönem şiirlerine ilişkin şu bilgileri verir: Şiirlerde memleket konusu işlenir. Halk şiiri nazım şekilleri kullanılır. Sade bir halk dili, mahalli söyleyişler hâkimdir. Şiirde hitabet tarzı bir tonlama vardır. Gurur, iyimserlik ve irade eserlerde hissedilir. Daha çok didaktik bir söyleyiş vardır (s.41).

Enginün (2017), Memleket Edebiyatı’nı tasvirde kalanlar (gözlemci gerçekçiler), folklor unsurlarını şiirlerine taşıyanlar, hamasi şiirlerle yiğitlikleri gür sesle anlatanlar, ülke

dertlerinin halli için Marksizmi teklif edenler, mistik bakışla iç dünyayı araştıranlar ve Yunan mitolojisinden hareket edenler olmak üzere altı başlık altında toplanır (s.41-70).

Basri Gocul bu şairler içerisinde “folklor unsurlarını şiirlerine taşıyan ve hamasi şiirlerle yiğitlikleri gür sesle anlatan şairler” kategorisi içerisinde değerlendirilebilir. Şüphesiz onun beslendiği en önemli kaynak halk edebiyatıdır. “Aydın Yaylalarında” adlı eserinde Aydın’ın efeleri meydana çıkar, naralar atarak oyunlarını sergilerler:

Gece yarılanıyor... Oyun tuttu zeybekler;
Biri nâra vuruyor: Yiğitim, telleri geri
Biri nâra vuruyor: Çal bir Gediz boyunun!
Şimdi seyre degecek görünüşü oyunun.
Ve işte geliyorlar, işte kama kamaya!
Ne kadar çalışsam da heyecanlanmamaya
Yavaş yavaş artıyor bende korku ve şaşma
A...A... Efem, diyorum, bu nice şakalaşma?
Art tarafı, dostlarım, Efenin kır gerdeği,
Gökte yıldızlar görsün. Kapatayım perdeyi (a.g.e. s.5)

Türklerde yiğidin atı değerlidir. Kozanoğlu’nun atı da öylesine değerlidir:

Çift yemle yemlenirdi,
Çift gemle gemlenirdi
Kozanoğlu’nun atı.

Kırbaç vurulamazdı,
Nâra verilemezdi,
(Yavuz Kaşmer)di adı.

Gümüşlüydü eğeri,
İpekti heğbeleri,
Üzengileri çelik.

Göz değmesinden öldü,
O öldü haram oldu
Kozanlıya efelik... (a.g.e. s.13)

Gocul, destanların millet fertlerinin millî şuur kazanmasındaki rolünün farkındadır. Bu bakımdan hayatını Türk Şehnamesini yaratmaya vakfeder. Zira Şehnamenin İran ulusunun ulus bilinci kazanmasındaki rolünü bilmektedir. Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim (Gocul, 1963) isimli risalesine aldığı Rıza Nur’un destanlara ilişkin yazısı, Gocul’un neden Oğuzlama’yı yazmaya giriştiğini ortaya koymaktadır:

Türk Mitbiligi (*)
...Türk mitbiligi bulunur, toplanır, meydana konur, tanzim ve tertip edilirse bundan lâtif hikâyeler, masallar çıkar. Bununla edebiyatımız saf ve hayat verici menbalar bulacak, millî ve yüksek olacak, şayanı hayret bir surette terakki edecektir. Millî masallar milletlerin hayatları ve bugün ilim için pek kıymetlidir. Masal deyip geçmemeli, En eski ve en büyük milletlerdir ki millî masallara sahiptirler. Bu sebeptendir ki: Ermeniler, Ulahlar ve emsali küçük ve mâzısız milletler bugün kendilerine millî masal uydurmakla meşguldürler. İşte Türk’e, Türklüğe büyük hizmetler etmek isteyenlere parlak bir tetkik sahası! - Rıza Nur (a.g.e. s. 4-5).

Bu anlayışla yazdığı Oğuzlama; Dede Korkut Hikâyeleri’ni temel alan bir eserdir. Gocul’un Türk tarihine ve mensubu bulunmaktan gurur duyduğu Türk milletine ilgisi, bu eseri yazmasının önünü açmıştır.

7.1.2. Gocul’un Şiirlerinde Zihniyet Dünyası

Dönemin ekonomik, kültürel ve siyasi koşulları; o dönemin, dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin zihniyetlerini belirler. Edebî eser yaratıldığı dönemin toplum yapısı, kültürel özellikleri, dinî anlayış, dil, dilin kullanımı gibi unsurlarından etkilenir (Çetin, 2015, s.26). Doğal olarak Basri Gocul da yaşadığı dönemin özelliklerine uygun şekilde eserler vermiştir. 1910’da doğan Gocul, Birinci Dünya Savaşı yıllarına, savaşın getirdiği bunaltıcı ortama, ardından da Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasına ve yeni bir devletin kuruluş sancılarına tanık olmuştur. 1910-1976 yıllarını içine alan 66 yıllık ömründe Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarını, Türkiye Cumhuriyeti’nin inşa sürecini, devrimleri, İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği sıkıntıları görmüştür. Gocul’un hayatı anlamlandırabildiği dönem olan on yaş civarı Kurtuluş Savaşı yıllarına rastlar. Bu yıllarda Basri Gocul’un Türkçü ve Atatürkçü kişiliği oluşmaya başlar. Öyle ki ileride oğluna Kemalist adını verecek kadar Atatürkçü ve Türkçü bir zihniyete sahip olacaktır. Millî Mücadele’ye önderlik eden Mustafa Kemal, Millî Mücadele’yi Türk milliyetçiliğine ve millet egemenliğine dayandırmıştır. Erzurum ve Sivas Kongresi’nin kararlarıyla ve Misak-ı Millî ile Türk milliyetçiliği açıkça ortaya konulmuştur (Feyzioğlu, 1987, s.29-30). Atatürk’ün kurduğu Türkiye’de de Türk milliyetçiliği odak noktaya konulmuştur. “Atatürk milliyetçiliği aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, haklara sahip bulunan; milletimizin ortak ideallerini benimseyen, kaderlerini Türk milletine bağlamış olan tüm yurttaşlarını Türk kabul eder.” (Feyzioğlu, 1987, s. 55).

Böyle bir Türkiye’de yetişen Gocul’un eserlerinde de Türkçü bir ruh görülmektedir. Gocul, Osmanlı’dan başlayarak Türk tarihine sonsuz bir sevgi ve saygı duymaktadır. Türk olmakla övünmektedir. Gocul, Türk olmaktan duyduğu gururu “Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim” adlı eserinde şöyle ortaya koyar:

Oğuzlama, kahramanlık ve faziletlen yana eşsiz sandığım, asil kanını damarlarımda taşımakla kıvandığım, şan dolu geçmişi biteviye andığım büyük Türk milletine küçük bir armağanımdır ki, uğrundaki emekçiliğim izansız azapçılar türetmiştir (a.g.e. s.3).

Gocul’un dinî yönü de kuvvetlidir. Tasavvufa özel bir ilgisi bulunmaktadır. Bu cihetle Mevlânâ’dan ve Muhammet İkbal’dan çok sayıda şiir çevirisi yapmıştır. Ahlaki değerlere de

önem vermektedir. Dünya çapında tanınmış edebiyatçı ve düşünürlerden çok sayıda ahlaki konulu özdeyişi derleyip kitaplaştırmıştır. Bu amaçla Farsça, Arapça ve Çağatayca'yı kendi çabalarıyla öğrenmiştir.

Gocul, Öz Türkçe cereyanına karşıdır. Bu cereyanı uydurmacılık olarak görmektedir:

Dilimizi özleştirme cereyanının son uydurmacılık gayretlerine (OĞUZLAMA) da tesadüf olunmamaktadır (Oğuzlama, s.9).

Bu dönemde folklor ve halk edebiyatı ürünlerine ayrı bir önem verilmiştir. Bu anlayış paralelinde Gocul da halk şiiri geleneğine bağlı kalmış, hece ölçüsünü, sade dili, halk yaşayışını ve Anadolu'yu, efeleri, kır yaşamını, atıyla hemhal olan, zeybek oynayan kahramanları şiirlerinde ön plana almıştır.

7.1.3. Basri Gocul'un Şiirlerinin Gelenek İçerisindeki Yeri

Gelenek, milletin tarih içerisinde yaşadığı tecrübe ve bilgilerin, bu bilgilerle elde edilen kültürel unsurların sonraki dönemlere aktarılmasıdır. Dini-Tasavvufi Türk Şiiri, Divan Şiiri, Aşık Tarzı Türk Şiiri, Batılılaşma Dönemi Türk Şiiri ve Anonim Türk Şiiri (=Halk Şiiri) gibi geleneklerden söz edilebilir (Çetin, 2015, s. 30).

Basri Gocul, Türk halk şiiri geleneğine bağlı bir şair olarak vasıflandırılabilir. Şiirlerinde hece ölçüsünün değişik kalıplarını, halk söyleyişlerini, halk ağzından kelimeleri bolca kullanmış, anlaşılır, sade bir Türkçe ile şiirlerini vücuda getirmiştir. Folklorik unsurları, zeybek, efe, halk oyunları gibi halk motiflerini şiirlerinde çokça kullanmıştır. Mesela Aydın Yaylalarında adlı eserinde zeybeklerin oyun tutuşunu büyük bir heyecan sahnesi olarak yansıtır:

Gece yarılanıyor... Oyun tuttu zeybekler;
Biri nâra vuruyor: Yiğitim, telleri geri.
Biri nâra vuruyor: Çal bir Gediz boyunun!
Şimdi seyre degecek görünüşü oyunun.

Ve işte geliyorlar, işte kama kamaya!
Ne kadar çalışsam da heyecanlanmamaya
Yavaş yavaş artıyor bende korku ve şaşma
A... A... Efem, diyorum, bu nice şakalaşma?

Art tarafi, dostlarım,
Efenin kır gerdeği,
Gökte yıldızlar görsün.
Kapatayım perdeyi. (a.g.e.)

Bilindiği üzere Oğuzlama, sözlü gelenek ürünlerinden Dede Korkut Hikâyelerinin manzum formda yeniden yazılmış halidir. Dede Korkut Hikâyeleri destandan halk hikâyelerine geçiş

örneği olmaları hasebiyle anonim halk edebiyatı ürünü olan halk hikâyelerinin yapısal formatıyla benzerlik göstermektedir.

Şükrü Elçin, halk hikâyelerinin bölümlerini şu şekilde nakleder:

Âşık-hikâyeci önce üç fâilâtün (hece vezninin on beşlisi)’den ibaret “divanı”si ile fasıl’ı açar. Saz eşliğinde ezgi ile okunan bu “divanı”nin onun sevdiği veya usta kabul ettiği şairin eseridir. Birden üçe kadar sıralanan bu türkölere “üstadname” adı verilir. Türkölerin sonunda hikâyeci veya usta malı satan “nâkil”, üstada Tanrı’dan rahmet diler; onu dinleyenler de Mevlid dualarına benzer şekilde “âmin”le mukabelede bulunurlar. Türk cemiyetinde ozanlara (âşıklara) karşı duyulan ananevi saygı ve sevginin bir ifadesi olan bu kadirbilirlikten sonra âşık-hikâyeci kendi divânı’si ile fasıl’a devam eder. Fasıl bitince döşeme’sine geçer. “Döşeme saya (nesir) veya “nazım-nesir” bir tekerlemeden ibarettir. Hikâyeci asıl konu ile ilgisi bulunmayan bu ayaklı-saya (seci’) karakteri taşıyan tekerlemede dinleyicilerine doğruluk, fazilet, yardım, adalet, yurt ve millet sevgisi fikirlerini telkin eder ve hayatın faniliği ile kader düşüncesini sergiler. Âşık-hikâyeci “döşemesini” tamamlayınca hikâyesinin asıl konusu ile kahramanlarını kısaca takdim eder ve esasa girer. Doğu Anadolu ile Azerbaycan’da güzel tasniflerine rastlanan bu hikâyelerde vakalar, saz şairlerinin hayatları etrafında teşekkül edenlerde ve Dede Korkut’ta görüleceği üzere nesirle, duygular ise deyiş/türkü (nazım) ile ifade edilir... Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu âşıkları veya saz çalmayan ustalar tarafından söylenen bu hikâyeler “duvak kapama” adı verilen muhammes (beşli) bir türköl ile tamamlanır (Elçin, 1981, s.472-473).

Halk hikâyesindeki bölümlere uygun şekilde Oğuzlama’daki boyların girişinde de bir tekerleme bölümü (Döşeme bölümüne benzer şekilde) bulunur.

SÖYLEME

(Allah Allah!) demeyince işler onmaz.

Geçen zaman pişmanlıkla geri dönmez.

Yazılmasa kul başına kaza gelmez.

Ecel vâde ermeyince kimse ölmez.

Uluşuben sular taşsa deniz dolmaz.

Gönlün yüce tutan erde devlet olmaz.

Kara koça kıymayınca yol alınmaz.

Kara kılıç sallanmadan baş çelinmez.

Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz.

Yapağılı gökçe çimen güze kalmaz.

Kuzu gönü post olmaz;

Karı düşman, dost olmaz.

Er malına acır ise adı çıkmaz,

Göreneksiz ata oğlu sofra çekmez

(Oğuzlama, s.43)

Şeklinde bir giriş yapılır. Burada Dede Korkut’un ağzından ahlak ve erdeme ilişkin bir tekerleme bulunmaktadır ve döşeme bölümüdür. Ardından asıl konu bölümü yer alır. Yine hikâyelerin sonuçlanmasına müteakiben dua bölümü (Halk hikâyesindeki sonuç ve dua bölümüne karşılık) yer alır. Mesela Boğaç boyunun sonunda;

TANRIYA YAKARIŞ

Tanrımız! Yalvarırız, yoksulumuzu ondur,

Açın isteği azık, yalıncağınsa dondur:

Çoğumuzu azaltma, azımızı tüketme,
Yavrumuzu anasız, erlerimizi dul etme!
Tanrımız! Ülkedeki atları üretsin,
Onlara içit olan suları gür edesin!
Bilirsindir, başkaca gerekecek bize ne,
Buyur ki, yerin yüzü yeşillikle bezene!..
Tanrımız! Dayancımız, güvencemiz kılıç salt,
Yurtta kılıç tutacak kol sayısını çoğalt!
Dahi sana karşiki sevgimizden ötürü
Ordumuzu üstün kıl cenklerde gösgötürü!
Tanrımız! Yüzümüzü, saçımızı ak eyle;
Sonki durağımızı soysopça uçmak eyle! (Oğuzlama, s.98)

Gerekken Yepelenmek, İstendim Tepelenmek (Gocul, 1966) isimli risalesine Oğuzlama'nın Kan Turalı boyundan bir bölüm alması ve içerisine Koroğlu'ndan bir şiir parçası yerleştirmesi, Gocul'un halk edebiyatına verdiği değeri göstermektedir.

Hiç hiç bakılmaya yere düşene,
Haykırıp haykırıp kelle kesmekten,
Ala ala hey Kelle kesmekten
Kılıç uşana,
Kılıç uşana!.. (a.g.e. s.9)

Oğuzlama'da halk edebiyatı ürünleri olan ninni, güzelleme, ağıt örnekleri de mevcuttur:

AĞIT

Dirse Han İçin Eşi Tarafından Yakılmıştır —
Kılıcın duvarda asılı kaldı;
Okların oklukta basılı kaldı;
Hatun'un bahtına küsülü kaldı
Eşim eşim, eşim, eşim, eşim hey!
Başın nerededir? Yastığın burda!
Yem mi eylediler kuş ile kurda?
Dönmiyecek misin bir dahi yurda
Eşim eşim, eşim, eşim, eşim hey!
Bin ağıt koşulsa gene az sana!
Erliği sevmiyen acımaz sana!
Ömrümce tutarım elbet yas sana
Eşim eşim, eşim, eşim, eşim bey!.. (Oğuzlama, s.12)

Beğil OĞLU EMREN'E NİNNİ

Ninni deyip uyutayım,
Uyutup ta büyüteyim,
Koştur koştur yürüteyim
Oğul oğul, oğul oğul!

Üğrsem de haldır haldır
Bakmaktasın beldir beldir.
Gözyaşları, bu ne haldir,
Akmaktadır ıgıl ıgıl

İşte göğsüm, işte memem,
Emeceksen «Emme!» demem.

Südüm azsa ben gam yemem,
Davarımız ağıl ağıl..

Uyu büyü., yaylar ile,
Top kuyruklu taylar ile,
Adı yaygın beyler ile
Savaşlara gir de öğül!..

(Oğuzlama., s.13)

Oğuzlama’da çok sayıda atasözü ve deyim de mevcuttur. Eserin sade, veciz ve kendine özgü bir dili vardır. Eserde destan diline uygun bir şekilde, tok, gür, heyecan dolu ve coşkulu bir ses yükselmektedir. Dede Korkut boylarındaki kelime ve söyleyiş tarzı yer yer hissedilir. Redif, kafiye, aliterasyon ve asonans gibi ahenk unsurları başarıyla kullanılmış, hece ölçüsünün değişik kalıpları başarılı bir şekilde şiirlere uygulanmıştır. Şiir parçaları Söyleme, Söyleniş, Yelteme gibi başlıklar altına yerleştirilmiştir.

7.2. Eserleri

Öğretmen Basri Gocul, edebiyatla da yakından alakalıdır. Basri Gocul’un edebiyata ilgisi genç yaşlarında başlamış, ilk eserlerini 1936-1939 yılları arasında yayımlamıştır. İlk şiir kitapları olan Bir Nâra (1936) ve Apaçık’ı (1936) Aydın Yaylılarında (1939) izlemiş, daha sonraki dönemlerde kendini Türk millî destanını yazmaya vermiştir.

Basri Gocul bütün doğal Türk destanlarını birleştirip İranlıların millî destanı Şehname gibi millî bir Türk destanı oluşturmayı amaç edinir, bu doğrultuda yıllarca maddi problemler içerisinde çalışır. Devletin desteğini umar, bu desteği göremeyince de eserini parçalar hâlinde, değişik zamanlarda ve farklı farklı matbaalar vasıtasıyla bastırır.

Gocul, Türk Şehnamesi oluşturma, Türk destanlarını toplama ideali doğrultusunda yazdığı eserinin birinci cildine “Kopuzlama”, ikinci cildine ise “Oğuzlama” adını vermiştir. Kopuzlama, Türklerin Cengiz Han’a kadar olan dönemlerini dile getirir, Oğuzlama ise Dede Korkut boylarının manzum formatta yeniden yazılmış halidir. Gocul, bilimsel teamüllere uygun şekilde 1.cilde Oğuz Destanı’nı, 2. cilde ise Dede Korkut boylarını koyarak tüm destanlarımızı bir araya toplamıştır (Odacı, 2016).

Oğuzlama, önce farklı tarihlerde ve farklı mecmualarda parça parça yayımlanmıştır. 10759 mısralık bu eser, Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dede Korkut boylarının nazma çekilmiş hali olması sebebiyle değerlidir.

Basri Gocul’un Muhammed İkbal’den çevirdiği rubâileri Tûr Lâlesi (1970) adıyla, İkbal’in diğer şiirleri ise Pakistan Millî Şairi İkbal’in Hikmetli Şiirleri (1970) ismiyle yayımlanır.

Sandor Petöfi'den çevirdiği şiirler “En Güzel Şiirleriyle Petöfi” adıyla 1970 senesinde yayımlanır.

Gocul'un Hz.Mevlâna'nın eserlerini Farsçadan çevirdiği şiir, rubaî ve beyitler; Mezarlıkta Şarkı Söyleyen Adam (?), En Güzel Şiirleriyle Mevlâna (1969), Eşsiz Tanrıca Şair Mevlâna'dan Seçme Şiirler (1970), Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri (1970), Tanrı Aşkı (1970), Mevlâna'dan Rubailer (1971), Neler Demedim (1971), Çağırış: Mevlâna'dan Şiirler (1971), Avuç Avuç Topla Beni (1971), Âşıklar (1971) adlı risalelerde yer alır.

Türk milliyetçisi olan Gocul, Türk millî destanını yazmayı kendisine ülkü edinir. Bu amaçla onun için örnek teşkil eden İran milli destanı Şehname'yi aslından okuyabilmek gayesiyle Farsça'yı öğrenir. Oğuzlama'yı yazmaya köy öğretmeni iken başlar ve Niğde ve Bursa'da müze müdürü olarak çalıştığı dönemde de yazma çalışmalarını sürdürür. Oğuzname adlı eserini 1942 yılındaki Dördüncü Türk Dili Kurultayı'nda tanıtır.

Köy Öğretmeni Basri Gocul (Düzce Delegatesi) _ Övendiğimiz, övündüğümüz İnönü, Sayın arkadaşlarım; Yüce katınıza çeşitli sesli ve 10 bin mısralı bir destanla gelmiş bulunuyorum. Bundan birkaç örnek okumak isterim. Okuyacağım parçalar çağdaşlarıma bir heyecan verirse bundan duyacağım zevk yüce olacaktır.

ÇİNE YÜRÜYÜŞ

On binlerce insanın doldurduğu alanda
Yurduna borçluları çağırdı, Yabgu, anda.
Elele verişerek saflaştılar batırlar
Batırlar ki ölünce mezar balballatırlar

...

(1942 Dördüncü Büyük Dil Kurultayı, s.143-146)

Gocul, 1944 yılında “Türk Millî Destanı-Oğuzlama” adlı eseriyle 1000 liralık Türk Dil Kurumu ödülüne layık görülür. Eserin TDK tarafından bastırılacağı söylenir, ancak Oğuzlama aradan geçen uzun süreye rağmen bastırılmaz. Gocul'un bundan duyduğu hayal kırıklığı çok büyüktür. Bu hayal kırıklığını “Besim Atalay Benimle Etmiş Alay” adlı risalesinde dile getirir. Bu esnada Gocul, Akçakoca'nın Beyveren köyünde öğretmenlik yapmaktadır.

Eserinin basılmamasının sebebi dönemin siyasi ve sosyal koşullarıdır. Gocul, Türkçü-Atatürkçü çizgidedir. Ancak Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılması, Türk hükümetini milliyetçiliğe karşı politik bir endişeye sevk eder. Bu durum o dönemdeki pek çok Türk milliyetçisi aydını ve sanatçıyı zora soktuğu gibi Gocul'un da sıkıntılı günler yaşamasına sebebiyet verir.

1944 yılının ilkbaharında Türkçülere karşı baskılar başlar. 1944 Irkçılık Turancılık davası sonucunda 23 kişi tutuklanır (Gönül, 2011).

Hayatını Türkçü-Atatürkçü çizgide sürdüren Basri Gocul da Türkçülüğe karşı doğan bu siyasi atmosferden fazlasıyla etkilenir ve hayatını adadığı Türk Şehname'si Oğuzlama'yı yayınlama imkânı bulamaz. Gocul, parasızlık içerisinde Oğuzlama'yı 9 parça hâlinde bastırır. Ayrıca zamanın Türkçü dergilerinde de eserini parça parça yayımlar:

Şimdiye kadar bazı gazete ve dergilerde onun milli destanından parçalar görüyorduk. Sonra Dil Kurumu'nun bu destanı mükâfatlandırdığını işittik. Fakat Ahmet Cevad'ın tercüme ettiği Yunan destanını yayınlayan Türk Dil Kurumu, Basri Gocul'un eserlerini bastırmaya istekli görünmedi. Nihayet şairin kendi destanından seçilmiş parçaları 'Örnekler' adı ile küçük kitaplar hâlinde yayınlayarak Türk aydınlarına sundu. Bu örneklerin 1948'de İstanbul'daki Anıl Matbaasında basılan birincisinden öğrendiğimize göre Basri Gocul, Türk destanını manzum olarak yazmak düşüncesine bir fıkı-i sabitle kendisini vermiştir. Türk destanını iki cilt hâlinde yazmıştır (Atsız, 1951).

Gocul'un 1953'te yazdığı "Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay" adlı risale, Oğuzlama'nın söz verildiği halde basılmamasına dair bir şikayetname niteliğindedir. O dönem Kütahya mebusu olan Besim Atalay ona Oğuzlama'nın basılacağına dair ciddi derecede umut vermiş ancak aradan geçen zamana rağmen eser basılmamıştır. Risalede Gocul, önce Besim Atalay'ın iltifatlarını ve Oğuzlama'yı bitirmeye teşvik eden sözlerini içeren mektuplarını yayımlar. Eserin devamında da Cumhurbaşkanı'na iletmek üzere götürülen eserin, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yerine TDK'ye gönderildiğinden yakınır. Eserinin TDK'de ehil olmayan kişilerce değerlendirildiğinden ve Türk Tarih Kurumu'na gönderilmesinin daha münasip olacağından söz eder. Mevzuata göre ödül verilen eserin beş yıl sonra müellifine iade edilmesi gerekirken iki ciltlik Oğuzlama'nın kendisine neden teslim edilmediğini sorar. Bu süreç "Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay" adlı risalede anlatıldığı üzere şu şekilde gerçekleşir:

...şehir'de yegâne iltifatçım Divanu Lugati't Türk tercümecisi Sayın Besim Atalay'dı; "Ben şiiirden âlâ anlarım, Şehname ayarındadır. Yürüdüğün çığırda rakipsizsin. Yakında muvafık şekilde himayeye kavuşacağın muhakkaktır. Seni de hemen mevkilendirtebilirim. Amma, mesleğini değiştirmekliğine değil. Sebebine gelince: Türk Destanı'nın bir Köy öğretmeni tarafından yazılmış olması kıymetini misilleştirir." gibi pohpohlu mukaddeme-hususi konuşmalarıyla şevk ve heyecanımı körüklemeye çalışıyordu...

"Eserini, Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne götür. İnönü'ye takdimini, milli destanlar devletin en büyüğüne armağanlanır. Müracaatın mutlaka alâka uyandıracaktır." dedi.

C.H.P. Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal'a gittim...Dikkatle dinledi. Eserden bir pasaj okudu ... Müjdelenecek netice için Ankara'da beklememi tembihledi... C.H.P. merkezinde epeyi kaldım. İznim ve param bitti. Naçar köye döndüm.

"Sayın ve Millî Şair;

Kusura bakma, sizin işinizle hâlâ ciddi olarak meşgul olamadım. Bu günlerde her halde lâzım gelenleri göreceğim. Sabırlı ol, telâş etme! İran'ı ölümden kurtaran Firdevsî aç ölmemiş midir? Sizin gibi büyük yaradılışlı adamlara manevi haz her şeyin üstündedir. Bugün emeğinizin değeri bilinmese bile yarın bilinecektir. Firdevsî'nin mezarı tam bin sene ayaklar altında çiğnendikten sonra daha üç yıl evvel türbesi yapılmış ve heykeli dikilmiştir. Bence taştan ve tunçtan yapılacak olan türbenin ve anıtın hiçbir değeri yoktur. Zamanın gaddar eli bu gibi şeyleri yıkabilir. Fakat koca bir milletin tarihini, öğünçlerini terennüm edecek olan ana kaynaklar kıyamete kadar dinmeden fişkıracak, kudsî bir mâbedin ışığı gibi sönmeden haşre kadar yanacaktır. Yorulma, küsme, yılma, yolunda devam et! İyi bil ki, hiçbir emek ve kudretin bir harikası olan hiçbir zekâ

mahsulü yok olmaz! Size derin sevgi ve saygılarımı sunarken başarılar dilerim; evladım (a.g.e. s.4-5).

Oğuzlama, Millî Şef'e sunulmayıp TDK tarafından ödüllendirilir. Yaşanan bu olumsuzluktan dolayı Gocul, Kütahya milletvekili ve TDK üyesi Besim Atalay'a öfkeli. Bu süreçte Harami Ahmed'in Destanı bastırıldığı halde Oğuzlama'nın bastırılmamasına anlam veremez. Gocul, Fethi Gözler'in Oğuzlama'nın mutlaka yayımlanması gerektiğine dair yazısını da risalenin sonuna eklemiştir. Risalenin başındaki Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın şu şiiri şairin hala ümitli olduğunu göstermektedir:

Gönlün hakka berk eyle
Takdirini derk eyle;
Tedbirini terk eyle
Görelim Mevlâ neyler
Neylerse güzel eyler (a.g.e.)

Bu şiirin devamında şairin kendi sözleri gelir:

“Destekçi sandıklarım hep köstekçi çıktılar. Giriştiğim işin mihnetlerine yazık ki, bir paydaş bulamadım... Alın yazısı bozulabilir mi?” (a.g.e.)

Gocul, Oğuzlama'nın Cumhurbaşkanı'na gitmediğini ve Türk Dil Kurumu'na iletildiğini ve Kurum'un eseri ödüle değer bulduğunu TDK'den gelen bir yazıyla öğrenir, ayrıca Kurum'un eseri basmak için çalışmalar yaptığından söz edilmektedir. Buna ilişkin yazışmalar “Gül Sevgisi Kalbe İken Acıtır Mı Eli Diken” adlı risalede yer almaktadır (Ek 5,6 ve 7).

Gocul, risalesinin sonuna TDK tarafından bastırılmaya değer bulunan Harami Ahmet Destanı ile Oğuzlama'dan parçalar koymuş, okurların her ikisini karşılaştırmalarını istemiştir.

Gocul, Oğuzlama'nın dışında da şiir kitapları yazmış, ayrıca çevirilerden oluşan kitaplar da yayımlamıştır. Bu çeviriler için Farsça, Arapça ve Çağatayca'yı kendi çabalarıyla öğrenmiştir. Öğrendiği dillerden yararlanarak 1950'den itibaren Hz. Mevlânâ'nın rubailerini, mesnevisini, Doğu ve Batı'dan özdeyişleri Türkçeye çevirmiş, “Böyleleştiren: Basri Gocul” ibaresi ile yayımlamıştır. Farsçadan çevirdiği Hz. Mevlânâ'nın rubai ve beyitlerini “Mezarlıkta Şarkı Söyleyen Adam” adı altında yayımlamıştır. Muhammed İkbal'den de çeviriler yapmış ve bu eserleri “Böyleleştiren” ibaresi ile yayımlamıştır.

7.3. Eserlerinin Muhtevaları

Bu bölümde Basri Gocul'un eserlerinin içeriklerine ve basım bilgilerine yer verilmiştir.

7.3.1. Aydın Yaylalarında

İlk ve tek baskısı 1939 yılında yayımlanan eser, İstanbul’da Ülkü Matbaasında basılmıştır. Eser yedi adet şiir içermektedir. Bu şiirler Aydın Yaylalarında, Dağ Şenliği, Nal Sesleri, Övgüleme, Kozanoğlu’nun Atı, Dağlar ve Pusulanan adlarını taşımaktadır. Aydın Yaylalarında adlı şiirde, Aydın yaylalarında bir akşam vakti düzenlenen bir toy ve bu toyda bir zeybeğin sahne alması anlatılmaktadır. Tıpkı Faruk Nafiz Çamlıbel’in Han Duvarları şiirinde olduğu gibi Anadolu’dan sahneler manzum hikâye formunda yazılmıştır.

Kitaptaki ikinci şiir olan Dağ Şenliği adlı şiirde de yirmi zeybek ve yirmi genç kız kızın dağda bir şenlik düzenlemeleri, oynamaları, eğlenmeleri anlatılır.

Şiirlerde Türk halk kültürünü yansıtan, yeme-içme, eğlenme, kültürünü ortaya koyan pek çok öge bulunmaktadır. “Def”, “bağlama”, “zeybek”, “efe” gibi sözcükler, “şişte kuzu kızartma” gibi yemek adetleri, türkü söyleme, oynayanlara para takma gibi adetler Türk halk kültürüne ilişkin önemli ayrıntılardır.

Nal Sesleri şiirinde eğlencenin bitmesi, vedalaşma ve ata binip uzaklaşma sahneleri vardır. Övgüleme şiirinde efe tipinin övgüsü yapılmaktadır. Kozanoğlu’nun Atı şiirinde bir efenin atı övülmektedir. Dağlar şiiri, efelerin mekânı olan dağların övgüsü, son şiir Pusulanan şiiri ise efenin ölümü üzerine yakılan bir ağıt niteliğindedir.

7.3.2. Bir Nâra

Eser 1936 yılında İstanbul İnkılap Yayınevi tarafından Numune Matbaasında bastırılmıştır. Eserin başında Bir Nârâ (N. Hikmet’e) başlığı bulunmaktadır. Kitapçığı Üstad Ali Ekrem’e saygılar sunarak armağanladığını söyleyen Basri Gocul, Nazım Hikmet Ran’a şöyle hitap ederek esere başlar:

Sabırım tükendi
Açıldı ağzım
Hem diyorsun;” Bana gerek dişli hasım!”
Hem de boyuna
Ömründe bir kere ‘efendim’siz laf etmemiş soyuna
Çatıyorsun Nazım,
Sadede girmem lazım,
Seninle bir de ben kapışacağım (a.g.e. s.5-6).

Eserin devamında Nazım’ı ülküsüzlükle suçlar. Nazım Hikmet’in yaz kış İstanbul’un en tanınmış lokantalarında yemek yediği halde açlık edebiyatı yaptığını, Türk’ün mukaddesatını çiğnemeyi ülkü edindiğini, laf ettiği Piyer Loti’nin Türk halkını ondan daha fazla sevdiğini belirtir. Nazım Hikmet’in sanatının sadece sövgüden ibaret olduğunu söyler.

Nazım Hikmet'in "takma yeleli arslan"a benzettiği Namık Kemal'i millî şiarıcı olarak adlandırır ve Nazım Hikmet'e "küstah" diye seslenir. Sonrasında da Nazım Hikmet'in şiirlerini "civelek, frengili bir fahişe busesi"ne benzetir (a.g.e. s.31).

7.3.3. Apaçık Şiirler

Eser İstanbul'da Sinan Matbaasında 1936 yılında basılmıştır. Kendisine ait şiirlerin yer aldığı 46 sayfalık kitapçıkta 17 adet şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin başlıkları şöyledir:

"Apaçık, İhtiyar Efeye, Ben, Yolculuk, Kardaşıma, Garibseme, Gece Ortası, Kuruntu I-II, Gönül Akıttığıma, Kır Çeşmesi, Köy Kadınları, Tablo, Serüven Sever, Kısa Öykü, Aç, Hatıra Derfterim ve Baş Dileğim."

Kitapçığa adını veren "Apaçık" adlı şiirinde Gocul, okurların şiirlerde mükemmeliyet aradığını, kusur bulurlarsa hemen şiiri yere attıklarını belirtir. Yirmi beş yaşında olduğunu, gayesine erişmek uğruna zevkleri bir kenara bırakıp elinden gelen her türlü fedakarlığı yapacağını belirtir. Bu uğurda çalışırken edilen lafları umursamayacağını ifade eder. Orijinal şiirler yazacağını söyler. Kısacası bu şiir, şairin şiir yazma anlayışının/ poetikasının ortaya konulduğu bir şiirdir:

Aloğlu bu, acır mı senin döktüğün tere?
Eloğlu bu, yanar mı verdiği emeklere?
Eserini kusurlu bulmıya görsün azcık,
Kırılması eliyle tutar fırlatır yere...

İçerimde olanı saklamıyacağım:
Yaşım yirmi beş, henüz şairlik çağım...
Gayemden ettirecek her zevke kıyacağım,
Bu kadarık şiirler saç aklamıyacağım.

Ne fikirlerim beylik ne duygularım mızımız,
Ne buluşlarım çalma ne dilim kuralsız...
Sağlı sollu sesleri kulaklamıyacağım,
Dilenilen denilsin, vız gelir, vallahi, vız! (a.g.e. s. 5-6)

7.3.4. Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay

Eser, Millî Destan Yayınları tarafından 1953'te Yıldız Matbaasında bastırılmıştır.16 sayfadan müteşekkil olan bu risale de Oğuzlama'nın basılmamasından duyulan ıstırapla kaleme alınmıştır. Gocul, risalenin başlangıç bölümünde;

Gönlün hakka berk eyle;
Takdirini derk eyle;
Tedbirini terk eyle
Görelim Mevlâ neyler,

Neylerse güzel eyler (a.g.e.)

Şeklindeki şiiri alıntılanmış, ardından “Destekçi sandıklarım hep Köstekçi çıktılar, sevdiğim işin mihnetlerine, yazık ki, bir paydaş bulamadım, ... Alinyazısı bozulabilir mi?” diyerek yaşadığı hayal kırıklığını dile getirmiştir.

Birinci bölüm “Aşırı Dürtücü Ziyana Girer, Çünkü Fazla Dürtmek Nodulu Kırar” adını taşımaktadır. Gocul, Kütahya mebusu Besim Atalay’ın Oğuzlama’dan dolayı ona iltifat ettiğini ve Türk destanının bir Köy öğretmeni tanıtmış olması kıymetini misilleştirir.” diyerek onu şevklendirdiğini söyler. Bu konuşma sonrasında Besim Atalay onu Oğuzlama’yı iletme üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye yönlendirir, kendisinin de bu işin takipçisi olacağını söyler. Ancak Ankara’ya gittiğinde onu boş yere oyalarlar ve şair destanı İsmet İnönü’ye iletme imkânı bulamadan geri döner. Oğuzlama Türk Dil Kurumu’na iletilir ve para ödülüyle mükafatlandırılır. Gocul, Besim Atalay’ın hiçbir zaman Oğuzlama’yı İnönü’ye iletmeye çabalamadığını belirtir. Oğuzlama’nın ehil kişiler tarafından incelenmemesinden ve hak ettiği değeri görmemesinden ötürü çok kırgın ve öfkeli. Bölümün sonunda Gocul, CHP Genel Sekreterliğine ve TDK’ye şu soruları yöneltir:

- 1- Oğuzlama Cumhurbaşkanı’na verilmek üzere alınmışken, neden ötürü tetkiki ve değerli görüldüğü takdirde bastırılması ricası ile Dil Kurumu’na yollanmıştır?
- 2 - Eserin kabulünden önce tetkik edilmesi lâzım değil miydi?
- 3-Oğuzlama mahiyeti itibariyle münhasıran Tarih Kurumu’nu ilgilendirmekteydi. Dil Kurumu’na havalesi Besim Atalay’ın müdahale veya delâletiyle olduğuna göre, her arşınliya arşınınca bez kesmek iz’an ve insaf sahiplerinin cevazlayacağı bir hareket midir?
- 4 - C. H. P. Genel Sekreterliği, Dil Kurumu’nda Oğuzlama’yı incelemeğe صلاحیyetli kimselerin mevcudiyetine kaail miydi? Şayet kaail idiyse, Kurum’un o zamanki ana kadrosunu teşkil eyleyenlerden hangilerinin epope işinde behreli olduklarını ismen açıklayabilir?

Türk Dil Kurumu’na ise şu soruları sorar:

- 1 - Oğuzlama’yı incelemiş şahıslar kimlerdir? Kurum’un eski Yayın Kolu Başkanı meşhur manzumeci Bay Behçet Kemal Çağlar bir mektubunda eseri gözden yalnızca geçirdiğini ve raporlandığını bildirmektedir. Acaba işbu vatandaşımız şiirden anlamakta mıdır? Halkiyatımıza ve dilimizin inceliklerine vâkıf mıdır?
- 2 - Gerek Behçet Kemal’de gerekse Besim Atalay’da destan yazma heves ve merakı ne vakit uyanmıştır?
- 3- Harâmî Ahmed’in Destanı hakkındaki bastırma Oğuzlama’nınkinden muahhardır. Bu kitabın Oğuzlama’ya tercihi nedendir? Neşri, Türklüğe bir fayda temin etmiş midir? Oğuzlama’nın Dil Kurumu arşivindeki (2) ciltlik eserin beşinci sene hitamında iadesi kanunî mevzuat iken ne için müellifine verilmemektedir.

“Bize sual sorma cevap müşküldür, biz, her sırrı sana açmayız, hocam!” denmelidir. Denirse: Gaalip gelince âblar döndü dolaplar lafz- ı mârufunu mırıldanmakta haklı olurum (a.g.e.).

İkinci Bölüm, “Gerçek Üzre Hikayet, Acıdır Gerçek Gayet” adını taşımaktadır. Bu bölüm Besim Atalay’ın Altıncı Dil Kurultay’ındaki konuşması ile başlar. Atalay, konuşmasında millî destan yaratılmasının önemini ve bugüne kadar yaratılamamasının sebeplerini dile getirir, millî bir destan için çalışılmasını diler. Atalay, başka bir oturumdaki konuşmasında

da Basri Gocul'un yirmi yıl çaba harcayarak millî destan oluşturduğunu dile getirip Gocul'a teşekkür eder. Ancak bütün bu sözlerine rağmen nedense Oğuzlama'nın basılması için yeterli çabayı sergilemez.

İkinci bölümün ardından Fethi Gözler'in Türkeli dergisinin 1952 yılındaki 14. sayısında yer alan "Türk Millî Destanı Oğuzlama Artık Basılmalıdır" başlıklı yazısı gelir.

7.3.5. Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim

Eser, Bursa Aysan Matbaasında 1963 yılında basılan 15 sayfadan müteşekkil bir risaledir. "Kitabın Adlanması" başlıklı bir yazı ile başlar. Gocul, bu bölümde korunup kolaylaştırılması gereken edebî faaliyetinin engelleyiciler tarafından yorucu ve yıpratıcı hale getirildiğinden yakınır. Daha önce başka bir kitapta umutsuzluğunu dillendirdiğini, ancak bu kitabın umut içeren bir başlık taşıdığını ifade eder.

Korunup kolaylaştırılması gereken edebî faaliyetim engeller tarafından daha çok yorucu, daha çabuk yıpratıcı hale getirildi. Sıhhatimi, sanat gücümü uğruna verdiğim ülkü sebebiyle saadetsizlendirildim. "Ey milletim! Bitirdim şehamet destanını, Şimdi de yazayım mı şeamet destanını?" şeklindeki şikâyetim, hayatımın mazileşen o devresine ait bir yeisti sual ve basılmış kitaplarımdan birine isim yaptığım: Biçilmedi ektiklerim, Boşa gitti çektiklerim! beyti, o zamanki umutsuzluğumu hatıralaştıran bir hayıflı sesleniştir. Bugün, işimin çilelendirici çetinliği eskisinden farklı olmamakla beraber, aynı ruh hali içinde değilim: "Biçilecek ektiklerim, boşa gitmez çektiklerim!" diyorum (a.g.e.).

İkinci sayfa "Sunucunun Adlanması Üzerine" başlığını taşımaktadır. Bu sayfada Gocul, Oğuzlama'nın büyük Türk milletine küçük bir armağan olduğunu söyler. Ancak emek harcayarak yazdığı Oğuzlama'nın takdir görmediğini, şahsının ülküsünden ötürü horlandığını belirtir. Her türlü çileye rağmen yolundan dönmeyeceğini de ekler.

Oğuzlama, kahramanlık ve faziletten yana eşsiz sandığım, asil kanını damarlarımda taşımakla kıvandığım, şan dolu geçmişini biteviye andığım Büyük Türk Milletine küçük bir armağanımdır ki, uğrundaki emekçiliğim izansız azapçılar türetmiştir. Evet: meçhul niyetli bir zümre, beni ülkümden ötürü horlayıcı, mefahir muhabbetsizliğine zorlayıcı oldu: Yıllar dolusu emek, gönül dolusu çile, Bir ayrı ömür ister bunu anlatmak bile... Kararhyım, andhyım: Üzüntüm azaltılmasa dahi gayeli çalışmamı yaşadıkça devam ettireceğim: Kararını bilinerek içtiğim and övülsün,

And bozarak ölürsem kefenime sövülsün (a.g.e. s.4)

Ardından Rıza Nur'un "Millî Destana ve Oğuzlama'ya Dair" başlıklı yazısı, Nihal Atsız'ın Orkun dergisinde yayımladığı "Millî Destanlar" adlı yazı ve Muvaffak Sami Onat'ın "Millî Destanlar" başlıklı yazısı gelir. Gocul, bu isimlerin onun destan yaratma çabasına verdiği desteği belirtir. Hikmet Dizdaroğlu'nun 1949'da Yeni Burdur gazetesinde yazdığı "Millî Destana Doğru", H. Fethi Gözler'in Türkeli dergisinde yayımlanan "Türk Millî Destanı Oğuzlama Artık Bastırılmalıdır", Kazım Yedekçioğlu'nun Kayseri Büyük Dava dergisinde

1950’de yayımlanan “Bir Millete Millî Destan Kazandıran” başlıklı yazılar da Oğuzlama’ya verilen destekleri göstermesi için kitaba konulmuştur. Risalenin son sayfasında Basri Gocul’un o güne kadar basılan eserlerinin isimleri yer almaktadır. Kitapçık Bursa Aysan Matbaasında basılmıştır ve ederi 100 kuruştur.

7.3.6. Gül Sevgisi Kalbde Diken Acıtır mı Eli Diken

Millî Destan Yayınları’nca 1954 yılında Marmara Matbaasında bastırılan eser 16 sayfadan oluşmaktadır. İlk sayfada kitabın yazılma gayesi belirtilmektedir:

Bu kitap imana bir methiye, riyaya bir hicviye, gurura bir mersiye. Bu kitap “Veyl mağlûplara!” vecizesinin bazan “Veyl galiplere!” şekline de sokulabileceğini misallendirir. Bu kitap yarınki Türk Şehnamecilerini hayretlendirecek ve fakat hayretlendirdiği derecede gayretlendirecek bir hitaptır (a.g.e.).

İkinci sayfada Gocul’un Oğuzlama’yı büyük emeklerle yazdığını ve eserin hak ettiği değeri göreceğini umduğunu ifade eden bir şiiri bulunmaktadır:

OĞUZLAMA

Başımı koyamadım yıllar boyunca
Bir gece yastığıma şöyle doyunca.
Genç yaşta aklandırıdım saçımı ama
Türklüğe kazandırdım bir Oğuzlama!
İçinde himmetiyle Dede Korkud’un
Her şeyiyle yaşıyor koca bir budun.
Geçerse anlayışlı gözler önünden
Küçümsenmez, sanırım, değer yönünden!
Çay görmeden çemrenme, çemrenene imrenme (a.g.e.)

Kitabın devamında Gocul, CHP Genel Sekreterliği’nin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye doğrudan sunma vaadiyle Oğuzlama’yı elinden aldığını, ancak matbu olmayan bu Oğuzlama nüshasını kendisinden habersiz şekilde Türk Dil Kurumu’na gönderdiğini ifade eder ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirir.

Türk Dil Kurumu şaire bir yazı gönderip Kurum’a ulaşan eserin 1000 Lira ile mükafatlandırıldığını, ancak ödülü alabilmesi için eserin telif hakkının Kurum’a bırakılması gerektiğini bildirmiştir. Bu şekilde Basri Gocul’un Oğuzlama’nın Türk Dil Kurumu’na gönderildiğinden haberi olmuştur. Kurum’dan gelen yazılar kitapta yer almaktadır.

Kitabın devamında Gocul, teklifi memnuniyetle karşıladığını, Türk Dil Kurumu’nun parayı kendisine postaladığını, kitabın basımı için çalışmalara başlandığının da kendisine haber verildiğini belirtir.

7.3.7. Öldüğün Vakit Acından Tabutun Koz Ağacından

1954 yılında Marmara Matbaasında bastırılan risale, Millî Destan Yayınları'ndan çıkmıştır ve 16 sayfadır. İlk sayfanın başlığı “Armağanlayış”tır.

Bu kitapçığını; Firdevsi'yi koruyarak Acem soyunu (Epopeli Milletler) arasına katan Sevük tekin oğlu Gazneli Mahmud Han'ın aziz hatırasına armağanlıyorum (a.g.e.).

Risalenin ikinci sayfasındaki şiir, şairin millet aşkından dolayı yaşadığı sıkıntıları dile getirir:

Sessiz sessiz yaşasaydım ben de keşki!..
Ne mübarek bela imiş millet aşkı !..(a.g.e.)

Risalenin devamında Gocul, kitabın adının Besim Atalay'ın gönderdiği teşvik mektuplarından esinlenilerek konulduğunu söyler. Besim Atalay'ın eski ve ateşli bir Türkçü olduğunu, Türk halkının da onun ikbal sahibi olmasına imkân tanıdığını, Türkçü olması sebebiyle Oğuzlama'nın bastırılmasını arzuladığını, buna rağmen hala eserini bastırmamasına bir anlam veremediğini dile getirir.

Gocul, kitapçığın devam eden sayfalarında Atalay'ın “Firdevsi'nin aç vaziyette öldüğü” şeklindeki sözlerinin doğruyu yansıtmadığını söyler. Gocul'a göre Firdevsi, Sultan Mahmut'tan ilgi ve himaye görmüştür, bu sayede eserini oluşturabilmiştir.

Bir diğer başlık “Türbe ve Heykel Bahsi”dir. Bu bahiste Gocul, Besim Atalay'ın kendisine yolladığı bir mektupta “Firdevsi'nin türbesiz ve heykelsiz kaldığını” yazdığını belirtir. Kendisinin Oğuzlama'yı daha kaliteli bir hale getirmekten başka bir beklentisinin olmadığını söyler.

Kitapçıktaki bir diğer başlık “Horozun Ötüşü Mü Geceyi Biter Eder, Gecenin Bitişi Mi Horozu Öter Eder?” şeklindedir. Bu bölümde şair, Atalay'ın 6. Dil Kurultay'ının Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katıldığı oturumunda Oğuzlama'yla bizzat ilgileneceğini söylediğini, ancak alakadar olmadığını söyler.

Son olarak Gocul, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın İran Edebiyatı Tarihi adlı kitabında hatalı bir söylemde bulunduğunu belirtir. Tarlan'ın bu eserinde, “Gazneli Mahmut'un İran halkına milliyetçilik aşılayacağı gerekçesiyle Şehname ile ilgilenmediğini ve Firdevsi'nin fakr u zaruret içinde yaşadığını” söylediğini, oysa bu bilginin kabul edilemeyeceğini ifade eder. Gocul itirazının gerekçelerini de sıralar: Gazneli Mahmut şiirden anlamaktadır, Şehname Türk millî duygusunu da desteklemektedir, Şehname Osmanlı'da da sevilmekte ve Osmanlı padişahları tarafından okutulmaktadır.

7.3.8. Gerekken Yepelenmek, İstendim Tepelenmek

1966'da Bursa Yıldız Matbaasında basılan bu kitapçık da 16 sayfadır. “Gön Döğülür Gönül Döğülemez” başlıklı bir bölümle başlar. İlk sayfada Yunus Emre'nin “Aşksızlara benim sözüm/Benzer kaya yankısına” sözü yer alır. Bu sözün altında yer alan şiir parçasında Gocul; harcadığı emeklerden dolayı pişman olmadığını, hedefi doğrultusunda yılmadan ilerleyeceğini belirtir. Ardından Türk Millî Destanı Oğuzlama'dan örnekler gelir.

7.3.9. Söndüreyim Derken Mumu Sakalcığın Tutuştu Mu

Millî Destan Yayınları'ndan 1952 yılında çıkan kitap, yine 16 sayfadan müteşekkildir. İlk sayfada kitapçığın içeriğini Gocul şöyle belirtir:

Sunucusu bulunduğum broşür: “Laf-ı dava-yı enaiyyet ne lazım akile? / Herkesin alemde bir mafevki, bir madunu var.” öğüdünü havsalasına bir türlü sığdıramayan Bay Behçet Çağlar'ın Oğuzlama'yı baltalamak için nasılca gayretlendiğine dairdir. Tafra satmakta: “Üstad-ı suhan menem diğer nist!” diyecek kadar maruf vatandaşımızın ettikleri, anlattıklarından ibaret değildir. Bu mevzua tekrar döneceğim. (a.g.e.)

Diğer sayfada şair, epope yazmanın zorluğundan bahseder, Türk halkının da gerçeği sahtesinden ayırabilecek ferasete sahip olduğunu söyler. Öbür sayfada ise Oğuzlama'nın çıkışını önleyen ve geciktiren sebepleri ortaya koymak amacıyla Gocul, CHP Genel Sekreterliği ile yaptığı yazışmaları yayımlar.

Gocul, Oğuzlama'nın yayımlanmasını geciktiren kişinin Behçet Kemal Çağlar olduğunu düşünmektedir. Bu iddiasına kanıt olarak da Çağlar'ın Meclis'te yaptığı bir konuşmayı, rekabet amacıyla Dede Korkut'u şiirleştirmeye çalışmasını, hakikati bililtizam inkâr etmesini ve bazı neşriyatını gösterir.

Şair, epope yazmanın kolay ve ucuz bir iş olmadığını belirtir. Aşık Ömer mahlasını kullanan Çağlar'ın “Serçe Yuvasında Kartal Rüyası” gördüğünü, büyük şair olduğu vehmine kapıldığını söyler.

7.3.10. Mânâ Hazinesi

Bursa Sanat Matbaasında 1966 yılında basılmıştır. İlk sayfada “Arka kapakta Basri Gocul'un azapçılarına dördüncü seslenişi vardır.” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Kitapçıkta, ünlü isimlerin sözleri yer almaktadır, bu sebeple kapakta yine “Böyleleştiren: Basri Gocul” ibaresi kullanılmıştır. Kitapçıkta, Hz. Muhammet'ten Hegel'e, Goethe'den Schiller'e, Koca Ragıp Paşa'dan Napolyon'a kadar pek çok büyük insanın değişik konulardaki sözleri yer

almaktadır. Son sayfada yer alan “Azapçılara Dördüncü Sesleniş” adlı bölümde Gocul onu engelleyenlere şu şekilde beddua etmektedir:

En uygun söyleyişle okumuş cahilsiniz.
“Malûmlar” zümresine dahilsiniz.
Yâni fisk u fesada mailsiniz.
Servet ii ikbâle bu yüzden nailsiniz...
Zumunuzca lâ-yüs’el fâilsiniz.
Mazinizin şerefsizlik hikâyesi pek uzun...
Allah sizin şerrinizden Şeytan’ı da korusun!
Deminizi dem etmek biricik şiârınızdır.
Pendçinizi zem etmek medar-ı iftiharınızdır.
Tezvirler icadında müsellemdir dehânız...
Bir hardal danesine dahi değmez pahanız!
Duacınız yok, yuhacınız çok.
Getirdiler başıma türlü türlü felâket.
Tanrım! Bu gibileri ya ıslah ya helâk et! (a.g.e.)

7.3.11. Söz Hazinesi

Bursa Sanat Matbaasında 1966’da basılan kitapçığın kapağında yine “Böyleleştiren: Basri Gocul” ibaresi yer alır. Eser 31 sayfadan ibarettir. Hz. Ali’den Şeyh Sadi’ye, Çiçero’dan Victor Hugo’ya kadar çok sayıda büyük ismin sözleri bulunmaktadır.

7.3.12. Mistik Şiirler

Hz. Mevlânâ’nın seçme sözlerinin yer aldığı bu kitapçık, 1971’de Bursa Özvar Matbaasında basılmıştır ve kapağındaki “Armağanlıyan: Mevlânâ, Böyleleştiren: Basri Gocul” ibareleri ile okuyucuya sunulmuştur. Kapakta Ruhi-i Bağdadî’ye ait şu söz yer almaktadır:

“Sanmayınız ki biz üzümden yapılma şarap ile esrimiş kişileriz. Bizim esrikliğimiz Elest Derneği’nde başlamıştır ve hâlâ sürmektedir.” (a.g.e.)

Kitapçıkta Hz. Mevlânâ’ya ait şiirler bulunmaktadır.

7.3.13. Neler Demedim

Hz. Mevlânâ’ya ait şiirlerin çevrildiği bu kitapçık da 1971’de Bursa Özvar Matbaasında basılmıştır. Şiirler Hz. Mevlânâ’dan alınması sebebiyle tasavvuf konuludur. 33 başlık altında yer alan şiirlerde, Allaha kavuşma, hayat yolculuğu, tövbe, cömertlik ve cimrilik, mest olmak, aşk ve akıl, vuslat, zifaf gibi başlıklar altında tasavvuf anlayışından bahsedilmektedir.

7.3.14. Eşsiz Tanrı Şair Mevlânâ'dan Seçme Şiirler

1970'de Bursa Özvar Matbaasında basılan kitapçık yine 16 sayfadan oluşmuştur ve Mevlânâ Celalettin Rûmî'nin 38 adet şiirinin çevirisini kapaktaki "Böyleleştiren: Basri Gocul" ibaresi altında içermektedir. Şiirler, Allaha kavuşma, Allah aşkı, hayatın nasıl yaşanması gerektiği gibi tasavvufi konularda yazılmış şiirlerdir.

7.3.15. Tanrı Aşkı: Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri

1970'de Bursa Özvar Matbaasında basılan bu risale de "Böyleleştiren: Basri Gocul" ibaresi ile yayımlanmıştır. Hz. Mevlânâ'yı tanıtan Sultan Veled'in bir gazeliyle başlar. Ardından Hz. Mevlânâ'ya ait şiir metinleri gelir.

7.3.16. En Güzel Şiirleriyle Mevlânâ

1969'da yayımlanan bu kitapçık da 16 sayfadan ibarettir ve Hz. Mevlânâ'nın şiirlerini içermektedir.

7.3.17. Âşıklar

1971'de Bursa Özvar Matbaasında basılan kitapçık da 16 sayfadan oluşmaktadır ve Hz. Mevlânâ'nın aşk üzerine şiirlerini içermektedir.

7.3.18. Mevlânâ'dan Rubâiler

Risale, 1971'de Yine Bursa Özvar Matbaasında bastırılmıştır. Kitapçıkta Hz. Mevlânâ'nın rubaileri yer almaktadır. Bilindiği gibi Gocul, Şehname'yi aslından okuyabilmek gayesiyle Farsçayı kendi kendine öğrenmiştir. Sunuş bölümünde Gocul;

Mevlâna ile ilgili "Böylelestirilmiş Şiirler"im, irfan ve idrâk seviyeleri Ruhî-i Bağdadî'nin: "Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz/ Biz, ehl-i harabattanız, mest-i elestiz!" beytinde samimiyetle dile getirdiği mestlik hâlini kavramağa elverişli olanlara sunulmaktadır. Bundan dolayı metinlerde sık sık geçen "sevgili, şarap, meyhane, sâkî..." gibi sözlerin iç manalarını açıklamayı gereksiz görüyorum (a.g.e.).

Diyerek bu şiirleri anlamanın bir birikim gerektirdiğini dile getirmektedir.

7.3.19. Mevlânâ'nın En Güzel Şiirleri

1970'de yayımlanan bu kitapçıkta da Hz. Mevlânâ'nın şiirleri yer almaktadır.

7.3.20. Avuç Avuç Topla Beni

1971'de basılan bu kitapçıkta da Hz. Mevlânâ'dan çevrilmiş şiirler bulunmaktadır.

7.3.21. Çağırış

Hz. Mevlânâ şiirlerinin yer aldığı diğer bir eserdir. Bursa Özvar Matbaasında 1971'de basılmıştır. Yine kapakta "Sözlendiren: Basri Gocul" ibaresi yer almaktadır.

7.3.22. Tur Lâlesi: Rubailer

1970'de Bursa Özvar Matbaasında basılan kitapçık, İkbâl'in biyografisi ile başlamaktadır. Eserde Gocul, Muhammed İkbâl'in Peyâm-ı Meşrik adlı eserinin Lâle-i Tûr bölümünden alınan 163 rubaiden bir kısmını Türkçeye çevirmiştir. Kitapçığın başında "Dilimize Döndüren: Basri Gocul" ibaresi yer almaktadır.

7.3.23. Pakistan Millî Şairi İkbâl'in Hikmetli Şiirleri

1970'de Bursa'da basılan kitapçık şairin; "Dilimize çevirip sunduğum bu kitaptaki şiirler, Dr. Muhammed İkbâl'in "Peyâm-ı Meşrik" adlı şaheserindendir. Varlanması uğrunda harcanmış bulunan emeğimin pek faydalı olduğuna inanıyorum." (a.g.e.) sözleri ile başlamaktadır ve İkbâl'in öğütlerini, hikmetli sözlerini, hikâyelerini içermektedir.

7.3.24. En Güzel Şiirleriyle Petöfi

Macar millî şairi Petöfi'nin şiirlerinin çevirilerini içeren kitapçık, 1970'te Bursa Özvar Matbaasında basılmıştır. Eserin başında Petöfi'nin kısa bir biyografisi bulunmaktadır. Kitapçıkta Petöfi'nin sekiz şiirinin çevirisinden başka Muhammed İkbâl'in Petöfi hakkında yazdığı methiye de yer almaktadır. Basri Gocul, şiirleri Farsça aslından çevirmiştir. Kitapçığın sonunda bunu belirtir:

İkbal, “Peyâm-ı Meşrık” isimli eserinin Byron, Nietzsche, Hegel gibi bazı batılı fikir ve sanat meşhurlarına yer verdiği “Nakş-ı Frenk” bölümüne Petöfi’yi de dahil etmiştir. Onun için manzumenin başlığı altında “Bir genç Macar şairidir. Yurdunu korurken, cenk meydanında ölmüştür. Na’şı bulunamamıştır. Mezarsızdır.” diyor. (a.g.e. s.14).

En son bölümde İkbal tarafından Petöfi hakkında yazılmış olan Farsça methiyenin fotokopisi yer almaktadır.

7.3.25. Vecizelerle Şiir Şöleni

Dünya çapında tanınmış isimlerin vecizelerinin şiir şeklinde yer aldığı bir risaledir. 1969’da Bursa Özvar Matbaasında basılmıştır.

7.3.26. Nazımlaştırılmış Vecizeler

Dünyanın tanınmış şahsiyetlerinin seçme vecizelerinin şiir formunda yer aldığı kitapçık, Bursa Özvar Matbaasında 1969’da basılmıştır. Eserde Eflatun’dan Pascal’a, Namık Kemal’den Hz. Ali’ye ve Montaigne’ye değin çok sayıda ünlü ismin 80 civarında veciz sözü manzum formda yer almaktadır.

7.3.27. Değerli Düşünceler (60 Beyit)

Bursa Özvar Matbaasında 1969’da basılan eser, 60 beyitten ibarettir. Eserde Türk-İslam medeniyetinin ve Batı medeniyetinin tanınmış sanatçı ve düşünürlerinin sözleri beyitler hâlinde yer almaktadır.

7.3.28. Özlü Düşünceler

1969’da Özvar Matbaasında basılan risale yine 16 sayfadan ibarettir ve içerisinde çok sayıda Türk ve yabancı edip ve düşünürün sözü manzum şekilde yer almaktadır.

7.3.29. En Güzel Söz Örnekleri (75 Söz)

1969’da Sanat Matbaasında basılan risale, dünyadan seçilmiş düşünür ve sanatçıların 75 adet sözünü manzum formda içermektedir.

7.3.30. Manzum Vecizeler

Bursa Ömer Matbaasında basılan 1965 yılında basılan kitapçık Ertuğrul Seyhan'ın vecizeler ve Basri Gocul'un çalışması hakkında yazdığı yazı ile başlamaktadır. Sonrasında da önemli isimlerin sözlerinin manzum şekilde çevirisi bulunmaktadır.

7.3.31. Altmış Vecize

1966'da Bursa Sanat Matbaasında basılan kitapçıkta altmış adet vecizenin manzum çevirisi yer almaktadır. Kitapçığın sonunda Gocul, azapçılara ikinci kez seslenmektedir:

Ancak satılmayan toprak vatandır, vatan satılırsa, bedeli kandır! Neden? Vatan; hakların, şereflerin tanındığı yerdir. Bu sebeple, uğrunda can vermeğe değerdir. Üzerinde çiğnenirse şeref, hak; vatanlaşmış sayılamaz o toprak! Efendiler! Siz nasıl vatancısınız ki nefretiniz yüreğimde yer etmiştir? Allah sizi şer için mi yaratmıştır? Hay, doğunca gözünüze toprak dolaydı; kundağınız kefeniniz olaydı! Tanrı tekvin gücünü bahşetse bana bir dem: Yaratırım ayrıca size mahsûs cehennem (a.g.e.).

7.3.32. Beyitlerle Vecizeler

1969'da Bursa Taşman Basımevinde basılan kitapçık, yine dünyanın ünlü şahsiyetlerinin vecizelerini manzum şekilde ortaya koymaktadır.

7.3.33. Hikmetli Beyitler

1969'da Bursa Özvar Matbaasında basılan eser, öğüt içeren beyitleri ihtiva etmektedir ve Böyleleştiren: Basri Gocul ibaresiyle okurlara sunulmuştur.

7.3.34. Özlü Sözler

1966'da Bursa Renk Matbaasında basılan eser yine seçme sözlerin çevirilerini içermektedir. Arka kapakta "Azapçılara Birinci Sesleniş" yer almaktadır:

Sizlere sesleniyorum. Sizler ki ilmin şerlisiyle sermayelenmiş, kalpleri riya çirkefine belenmiş, el, etek öperek payelenmiş, devre göre gayelenmiş bir nice ikballisiniz. "Aşırdan aşırı ruhunuzun zilleti, varlığınız yüzünden mustarip Türk milleti." dedirten bir halle hallisiniz. Tek meziyetiniz yok. Meziyeti olana eziyetiniz çok. Fazilet erbabına düşmandır her biriniz, her ak alnın üstünde görülür el kiriniz. Hülâsa: Çeşit çeşit bed fi'le müstaid ehl-i şersiniz. Pişmanlanıp, tövbelenip doğru yola zor girersiniz. Eğer dilim varırsa size insan demeğe, Yaradan muhtaç kılsın beni nân u nemeğe (a.g.e.).

7.3.35. Özlü Beyitler

Bursa Özvar Matbaasında 1969’da basılan risalede dünya çapında dünya çapında düşünür ve sanatçıların farklı konular hakkındaki sözleri manzum olarak yer almaktadır.

7.3.36. Seçme Konuşmalar

Bursa Özvar Matbaasında 1969’da basılan risalede yine dünyanın tanınmış düşünür ve ediplerinin düşünceleri manzum olarak bulunmaktadır.

7.3.37. Sözlerin Büyükleri Büyüklerin Sözleri

Bursa Özvar Matbaasında 1969’da basılan bu risalede de dünyanın seçkin filozof ve ediplerinin düşünceleri manzum olarak bulunmaktadır. Eserin yeni baskısı 2020’de Ötüken Neşriyattan çıkmıştır.

7.3.38. Özlü Konuşmalar

Özvar Matbaasında 1969’da basılan eserde dünyaca ünlü isimlerin sözleri manzum olarak bulunmaktadır.

7.3.39. Bal Yeyip Gül Koklasam Azalmış Olmaz Tasam

Bursa Taşman Matbaasında 1969’da basılan eser, “Kahraman Milletime İlk Sesleniş” ile başlar. Göğün altında eşi olmayan Türk milletinin övünmesi gerektiğini söyler. Türk Şehnamesini yazmak için yola çıktığını ancak “Azapçılar” olarak adlandırdığı kişilerin onu bu yolundan alıkoyduğunu belirtir. Büyük sıkıntılar yaşadığını ancak hiçbir zorluğun onu yolundan döndüremeyeceğini, artık susmayacağını, kendisine yapılan haksızlığı her fırsatta dillendireceğini söyler. Ardından farklı konulardaki görüşlerini farklı başlıklar altına koyduğu beyitlerle dile getirir.

7.3.40. Oğuzlama

Basri Gocul, eserde Dede Korkut boylarını 10 binden fazla mısra ile tamamen manzum şekilde yazmıştır. Basri Gocul, Türk millî destanını oluşturmak gayesiyle yazdığı bu eserini,

maddi yetersizlik sebebiyle parçalar hâlinde değişik mecralarda ve farklı zamanlarda yayımlamıştır. Derli toplu şekilde 2009 yılında Bayrak Yayınlarından çıkmıştır. En son baskı Ötüken Neşriyattan 2018 yılında çıkmıştır ve 560 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin değişik zamanlardaki baskıları şöyle sıralanabilir:

Epopemiz Oğuzlama, 1. Kitap, Millî Destan Yayınları, 1950.

Epopemiz Oğuzlama, 2. Kitap, Millî Destan Yayınları, 1951.

Epopemiz Oğuzlama, 3. Kitap, Millî Destan Yayınları, 1957.

Türk Millî Destanı Oğuzlama, Örnekler 2, İstanbul: Millî Destan Yayınları, 1952.

Türk Millî Destanı Oğuzlama, Örnekler 4, İstanbul: Millî Destan Yayınları, 1951.

Türk Millî Destanı Oğuzlama, Örnekler 6, Kayseri: Millî Destan Yayınları, 1954.

Türk Millî Destanı Oğuzlama, Örnekler 8, Kayseri: Millî Destan Yayınları, 1956.

Türk Millî Destanı Oğuzlama, Örnekler 9.Fasikül, İstanbul: Millî Destan Yayınları, 1951.

En Kahraman Milletin Destanı Oğuzlama, İstanbul: Millî Destan Yayınları, 1952.

7.3.41. Biçilmedi Ektiklerim Boşa Gitti Çektiklerim

Gocul 1951 yılında Millî Destan Yayınlarından çıkan eseri; “Sayın Prof. Dr. Besim Atalay’a 16/9/1951” ibaresiyle Besim Atalay’a bizzat imzalayıp hediye etmiştir. 2 Şubat 1966 tarihinde eser “Merhum Besim Atalay Bağışı 2 Şubat 1966” ibaresi altında Millî Kütüphaneye bağışlanmıştır.

Kitabın giriş kısmında Basri Gocul’un ağzından eserin yazılma amacı dile getirilmektedir:

Bu broşürü Mensur Epopemiz: Kitâb-ı Dede Korkut’un restore edilmesiyle meydana gelen Türk Millî Destanı: Oğuzlama’yı tanıtmak için tertitledim. İşlenmesi artık bitmiş olan bahis mevzuu eser, Bursa Ziraat Bankasının 360 no.lu kiralık kasasındadır. Gerçekten hüner iltifata tabi, müşterisiz meta zayi imiş. Billah ger olaydı bir haridar /Bin genç-i nihân iderdim izhâr (a.g.e. s.3).

“Söz Benimdir” başlıklı bölümdeki “Kahraman Soyuma” adlı manzum parçada şair Oğuzlama’yı yazmak için her zorluğa göğüs gerdiğini, öldüğünde emeklerinin anılmasını umduğunu söyler. Türk Tarihi Ansiklopedisi’nden alıntılacağı “Türk Mitbilgi” ve Muvaffak Sami Onat’ın Şadırvan dergisinin 2 Eylül 1950 sayısında yazdığı “Millî Destanlar” isimli yazılar ile Gocul, Türk mitolojisinin ve Türk destanlarının önemini vurgular. Ardından Hüseyin Nihal Atsız’ın “Millî Destan” ve Ziya İlhan Zaimoğlu’nun “Türk Destanı Üzerine

Çalışmalar” adlı yazıları gelir. Hikmet Dizdaroğlu’nun “Millî Destana Doğru” yazısı ve Prof. Dr. Besim Atalay’ın destan üzerine yaptığı konuşma da yine Gocul’un destanların önemine delil olarak eserine koyduğu yazılardır.

Kitapçığın devamına Gocul, Hüseyin Namık Orkun’un Tanrıdağ dergisinin 8.sayısında yazdığı “Bir Millete Millî Destan Kazandıran” adlı yazısını eklemiştir. Bu yazıda Orkun, Gocul’un Oğuzlama’sının her türlü takriz ve methiyeden müstağni mükemmel bir abide niteliğinde olduğunu, o devir Türkçesini çok okşayan bir dille manzum yazılmış olmasının küçümsenemeyecek bir uğraş olduğunu dile getirir (a.g.e. s. 23,24). Sonrasında Gocul’un eseri hediye ettiği Niyazi Sabri Ergül, Dr. M. Şerif Korkut gibi isimlerin Oğuzlama ile ilgili övgü dolu sözleri gelir. Bunları, Oğuzlama’dan alınmış bölümler izler.

BÖLÜM VIII

OĞUZLAMA

Basri Gocul, destanların yeniden yazımı niteliğini taşıyan eserini iki cilt hâlinde yazmıştır. Birinci cilt Kopuzlama adını taşır ve Türk Han'dan Cengiz Han'a kadar olan dönemi ele alır. İkinci cilt ise Oğuzlama adını taşır ve Dede Korkut boylarının manzum ifadesidir.

Hasan Basri Gocul, yaşadığı maddi sıkıntılar sebebiyle eserinin devlet tarafından bastırılmasını arzular ama Oğuzlama 1944'te Türk Dil Kurumu ödülüne layık bulunmasına rağmen bastırılmaz. Gocul, eserin devlet eliyle bastırılması için Kütahya Mebusu Besim Atalay'dan söz alır, ancak Besim Atalay şairin ümitlerini boşa çıkarır. Şairi hayal kırıklığına uğratan Besim Atalay, yaptığı bir konuşmada destansız milleti dilsiz insana benzetir. Oğuzlama'nın basılmamasını da Türklerin İslamiyet'e girdikten sonra millî geleneklerinden birçoğunu unutmalarına, Türkçe, Arap ve Acem dillerinin etkisi altında kalmalarına, millî bir şair çıkaramamalarına, Türkçenin ciddi anlamda değişmesine, Türk şiirinin vezninin bozulmasına ve Türklerin son zamanlara kadar milliyet duygusunu bilmemelerine bağlar. Türk milliyetçiliğinin Meşrutiyet'ten sonra biraz canlandığını, Cumhuriyet'in ilanından sonra alevlendiğini ve son yirmi yılda sistemli bir şekilde milliyetçi çalışmalar yapıldığını vurgular. Basri Gocul'a hiçbir resmî desteğin verilmediğini ancak yine de Gocul'un millî destanı oluşturacak arzuya sahip olduğunu dile getirir. Millî Eğitim Bakanlığının Oğuzlama'dan çok daha az öneme sahip eserleri bastırdığını ama Oğuzlama'ya gereken önemi vermediğini ifade eder (Gocul, 1951, s.20).

İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk düşen bu dönemde Türkiye'nin dış siyaseti ve dünyadaki siyasi şartlar, iç politikayı da belirlemiştir. Siyasal iktidarın Turancı harekete karşı tutumu da dış politika ve dünyada izlenen politika çerçevesinde gelişmiştir. Almanya'yla kurulan

yakın ilişkiler ve Almanya'nın savaşta aldığı galibiyetlere paralel olarak Turancı hareket, 1943 yılının sonlarına kadar resmî ideoloji tarafından hoşgörüyü karşılanmıştır. Ancak Almanya'yla ilişkilerin kesildiği 1944 yılında Turancı harekete artık olumsuz bakılmaya başlanmıştır. Turancılara yönelik bu olumsuz süreç Alman yanlısı ve Turancı yayınların teker teker kapatılmasıyla başlamış, Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası sonrasında gözaltına almalar, tutuklamalar ve Irkçılık-Turancılık davasıyla sürmüştür (Öztekin, 2018).

Türkçülüğün hoş karşılanmadığı bu şartlar altında Gocul, Türk millî destanı Oğuzlama'yı yayımlatma imkânı bulamaz. Bunun üzerine Gocul, "Türk Millî Destanı Oğuzlama" yı 1937 yılından itibaren Türkçü anlayıştaki çeşitli dergilerde (Ülkü, Türk Sanatı, Kopuz, Serdengeçti, Orkun, Türk Yurdu, Filiz, Türkeli, Erciyes, Tanrıdağ, Ürün, Doğu vb.) parçalar hâlinde yayımlatmaya başlar.

Eser on binden fazla mısradan oluşan manzum bir destandır. Şair, Oğuzlama'yı 1942 yılındaki 4. Türk Dili Kurultayı'nda tanıtmaya imkânı bulur. Bu tanıtım Kurultay'ın tutanaklarına geçmiştir (s.142-147). 1944 yılında Oğuzlama'nın yayımlanacağı belirtilip kendisine 1000 lira ödül verilir ama eser, dönemin siyasi koşullarından dolayı yayımlanmaz.

Gocul, 1952'de basılan "Söndüreyim Derken Mumu Sakalcığın Tutuştu Mu" adlı risalede Behçet Kemal Çağlar'ı Oğuzlama'nın basılmasını engellemekle suçlar:

Sunucusu bulunduğum broşür:

"Lâf-ı dâva-yı enaiyyet ne lâzım âkile! / Herkesin alemde bir mafevki, bin madunu var" öğüdünü havsalasına bir türlü sığdıramayan Bay Behçet Kemal Çağlar'ın Oğuzlama'yı baltalamak için nasılca gayretlendiğine dairdir. Tafra satmakta "Üstad-ı Sühan menem diğer nist" diyecek kadar ileri giden maruf vatandaşımızın ettikleri anlattıklarından ibaret değildir. Bu mevzua tekrar döneceğim. (a.g.e. s.1)

Bu risalede, Gocul'un 1951 yılında CHP Genel Sekreterliğine yazdığı ve 1943 yılında Cumhurbaşkanı'na iletmek üzere Genel Sekreterliğe teslim ettiği Oğuzlama'nın niçin TDK'ye teslim edildiğini sorduğu dilekçe de yer alır. Bu dilekçeye cevap olarak gelen, eserin TDK'ye iletilmesine ve TDK tarafından 1000 Lira ile ödüllendirildiğine dair resmî yazı da risalede bulunmaktadır. Gocul, varılan kesin karara rağmen eserinin basılmamasını, Behçet Kemal Çağlar'ın engellemesine bağlar. Risalenin sonunda da Behçet Kemal Çağlar'ın şairlik kalitesini sorgular.

Basri Gocul bundan duyduğu rahatsızlığı ve üzüntüyü Sayın Besim Atalay Benimle Etmiş Alay adlı kitabı ile dile getirmiştir. Risalede Gocul, Besim Atalay ile yaşananları anlatır. Gocul, eserini Mebus Besim Atalay'a götürür, Atalay ona "şiirden iyi anladığını" belirtip Oğuzlama hakkında övgü dolu sözler söyler. Atalay, sözlerinin devamında Gocul'a eğer basılmasını istiyorsa eserini Cumhurbaşkanı İnönü'ye iletmesi gerektiğini ifade eder. Bunun

üzerine Gocul, eserini Memduh Şevket Esendal’a götürür, Esendal da eseri beğenir, ona eserin basılması için Ankara’da bir süre beklemesi gerektiğini söyler. Uzun süre Ankara’da bekleyen şair, parası ve izni bittiği için geri dönmek zorunda kalır. Bir müddet sonra Besim Atalay, Basri Gocul’a eseri basılmadığı için bir özür mektubu gönderir. Sonrasında da Gocul, eserinin Cumhurbaşkanı İnönü’ye değil de TDK’ye gönderildiğini TDK’den gelen bir mektup ile öğrenir. Bundan dolayı şaşırır ve Atalay’a büyük bir öfke duyar.

1953’te “Gül Sevgisi Kalpde İken Acıtır mı Eli Diken” adlı risalede Gocul, Oğuzlama’nın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye iletileceği söylenmesine rağmen TDK’ye gönderilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Gocul bu risaleye TDK’den gelen resmî yazıların suretlerini de koymuştur:

C.H.P. Genel Sekreterliği ikinci Cumhurreisimiz’e doğrudan doğruya sunmaklık va’diyle elimden aldığı, başına bir İthafiye koydurduğu gayrimatbu OGUZLAMA nüshasını Dil Kurumu’na göndermiş. Keyfiyetten ancak şu yazıyla malûmattandım:
Dil Kurumu’nun o zamanki otoritelerinden Prof. Besim Atalay bir mektubunda: Oğuzlama’nın basıldıktan sonra Cumhurreisi’ne takdim kılınacağını müjdelemiştir. Bir kitabın sadece neşir maksadıyla devredilemeyeceği gayet tabiidir. C.H.P. Genel Sekreterlik makamı şimdi işin neticesizliği karşısında şarta riayetsizlikten mütevellit bir mahcubiyetle, Oğuzlama’nın bahsi geçen müesseseye incelenmesi ve değerli görülürse bastırılması ricası ile havale edildiğini ileri sürmektedir. Basım babındaki dileksizliğim, ifadedeki eğriligi tasdikleticidir. Emaneti teslim eylediğim Genel Sekreterin şahsına gelince bilgisi yüksek, seciyeli bir zattı. İlk fikrini değiştirdiğine asla ihtimal verilemez. Eğer kanaatinde bir başkalaşma olsaydı, nâzikâne bir mazeret bulup destanı yazarına geri çevirirdi. Şıkkın aksini kabul, mantığa uymaz. Eski Genel Sekreter bugün öbür dünyadadır, inkârcılar, ona izafeten her beyanda serbesttirler, efendim.
(a.g.e. s.6)

Oğuzlama basılmazken Dastan-ı Ahmet Harami adlı eserin basılması, onun rahatsızlığını bir kat daha artırmıştır. “Öldüğün Vakit Acından Tabutun Koz Ağacından” adlı 1954 basımı risalede de Besim Atalay’ın övgülerine rağmen eseri hala bastırılmadığı için sitem eder. Basri Gocul, eserinin basılmamasından duyduğu üzüntüyü 1963’te basılan “Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim” adlı risalede de dile getirir:

Evet, meçhul niyetli bir zümre, beni ülkümden ötürü horlayıcı, mefahir muhabbetsizliğine zorlayıcı oldu:
Yıllar dolusu emek, gönül dolusu çile,
Bir ayrı ömür ister bunu anlatmak bile... (a.g.e., s.3)

“Gerekken Yepelenmek İstendim Tepelenmek” adlı 1966 basımı risalenin sonunda da Gocul Türk milletine seslenip eserinin basılmasına engel olanları şu şekilde şikâyet eder:

Suç işlemiş gibiydim destanım yazmakla,
Çektirilen kaygılar durgunluk verir akla.
Çalıştıkça çilem arttı.
Her kahra katlanmam şarttı ve katlandım.
Çileciler bir gün insaflanırlar sandım.
Sükûtumun manası zaman ile kavranmadı.
Üzenlerden biç biri anlayışlı davranmadı.
Yıllar dolusu emek, gönül dolusu keder...
Bu kadar küstahlığa bu kadar sabır yeter!
Geçmişteki tutumumdan çok zararlıyım.

Artık susmamağa kararlıyım.
Kararım düşürse de daha fazla eleme
Nihayet verdiremez bu hal mücadeleleme!
Son sözlerim anamadır.
Korkaklığı kınamadır!
Karşıma çıktığında en pervasız kavgacı
Yılırsam bana değil, emdiğim süde acı... (a.g.e., s.16)

Şair, 1969’da bastırdığı “Bal Yeyip Gül Koklasan, Azalmış Olmaz Tasam” adlı kitapçıkta da Türk Dil Kurumu üyesi Besim Atalay ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal’ı Oğuzlama’yı yayımlamadıkları için hicveder.

Araştırmamıza konu olan Oğuzlama, “Milletim Büyük Türk Milletine Sesleniş” başlıklı bölümle başlar. Burada şair destan yazmanın ne kadar zahmetli bir iş olduğundan bahseder bu destanı yazmaya ömrünü adadığını dile getirir. Ardından “Soyuma Sesleniş” ve “Dede Korkut’a Sesleniş” bölümleri gelir. Ozanlarbaşı Dede Korkut başlığı ile hikâyelere giriş yapılır. Dede Korkut tanıtılıp onun ağzından bir manzum bölüm verilir. Bu bölümü hikâyelerin manzum biçimleri izler. Hikâyelerdeki seslenme bölümleri “Söyleme” başlığı altında verilir (Gocul, 2009).

8.1. Gocul’u Oğuzlama’yı Yazmaya Sevk Eden Fikrî Arka Plan

Basri Gocul, bilindiği üzere milliyetçi-muhafazakâr çizgide şiirler kaleme almıştır. Onu bu doğrultuda yazmaya iten sebep, dönemin sosyal, kültürel ve siyasi ortamıdır. Basri Gocul 1900’lü yılların başında dünyaya gelmiş; Balkan savaşlarının ve Birinci Dünya Savaşı’nın elemlerini, İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e geçişin sıkıntılarını çocukluğundan itibaren yaşamıştır.

Gocul’un doğduğu yıl II. Meşrutiyet’in ilanından iki yıl sonrasına denk gelir. Meşrutiyet ülkede nispeten özgür bir atmosfer yaratmış, fikir akımları gelişmeleri için uygun ortam bulmuşlardır. Bu akımların içerisinde en fazla öne çıkanı Türkçülüktür. Ziya Gökalp (2014), ulusallık ülküsünün en son Türklerde ortaya çıktığını belirtir ve bunun sebebini Türklerin Osmanlı Devleti’nin kurucu unsuru olmalarına bağlar. Türkler bu yüzden devletin dağılmasını engelleme gayreti içindedirler (s.12).

Türkçülük, başlangıçta diğer fikir akımlarıyla çatışma hâlindeyken, zaman içerisinde meydana gelen politik gelişmelerin etkisiyle iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkasının da ideolojisi hâline dönüşür. 1911 Kongresinden sonra seküler-milliyetçi-Türkçü ağırlık çizgide bir parti politikası hâkim olur (Akın, 2002, s.48).

Balkan Savaşlarında alınan mağlubiyetler Türkçülük fikrinin öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Aydın kesim, Türkçülük akımını daha çok dillendirmiştir. Böyle bir ortamda Ziya Gökalp, Türkçülük tezini geliştirmiş, devletin kurtuluşunun ancak “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” ile mümkün olabileceğini söylemiştir. Türkçülüğün örgütlenmesi çabaları hız kazanmıştır. Türk Derneğinin ardından Türk Ocakları kurulmuş ve ülke çapında şubeleri açılmıştır:

... klasik, Osmanlı asırlarının millet-i mahkûme olarak tanımladığı gayrimüslim cemaatlerin imparatorluk temellerini sarsmaya başladığı bir evrede Türkçülük Osmanlı Türklerinin can havliyle sarıldıkları kendilerini yeniden keşfettikleri bir ideoloji olmuştur. Bu ideoloji İttihat ve Terakki Partisi’nin ana siyasal doğrultusu hâline geldikten ve Türk Ocakları gibi sivil toplum odaklarından beslenmeye başladıktan ve Dünya Savaşı Türkler, arasında bir “Halas Muharebesi” hâline geldikten sonra, Osmanlı Devleti’nin de facto Türk Devleti, Osmanlı ülkesinin de ileride adı konacak Türkiye olması kesinleşmiştir (Akın, 2002, s.67).

Kurtuluş Savaşı’nın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti de ulus-devlet çizgisinde şekillenmiştir. Devletin adının Türkiye ve parlamentosunun adının Türkiye Büyük Millet Meclisi olması bile bunun bir göstergesidir:

23 Nisan günü Ankara İttihat ve Terakki Kulübü binasında ilk açılış oturumu yapılan meclise ilk anda sancak ve livalardan seçilen 115 mebus katıldı... Adı üzerinde, uzun bir tarihte ilk (İslam öncesi Göktürk ve Türgişlerden sonra) defa Türk devleti Türkiye adını taşıyordu. İstanbul’daki saltanat ve hilafetin haklarını savundukları için Kanun-i Esasi’yi (1876) esas almışlardı (Ortaylı, 201, s.166).

Türkiye Cumhuriyeti’nde de Türk milliyetçiliğine dayalı bir politika izlenmiştir. Türklerin kökenleri araştırılmış, Türk Tarih Tezi ortaya atılmıştır. Halk edebiyatına ve folklorına özel bir önem verilmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinin yeniden yazımı bir devlet projesi şeklinde uygulanmış, Türk kültürüne ve tarihine ilişkin önemli bilgiler barındıran eski Türk destanlarının yeniden yazımı için çalışmalar yapılmıştır.

Sanatçıları yaşadıkları dönemin zihniyetinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Basri Gocul da böyle bir dönemde yaşaması sebebiyle, derin bir Atatürk sevgisi duymuş, eserlerini millî bir ruh ile vermiştir. Bu bağlamda oğlunun adını bile Kemalist koymuştur. Dönemin anlayışına uygun olarak eserlerinde halk edebiyatı ve halk kültürüne yer vermiştir. Onun şiirlerinde, Anadolu odak noktada yer alır. Eserlerinde sade dil ve halk ağzından sözcükler görülür. Onun eski Türk destanlarından millî bir destan yaratma çabasının altında da Türkçülük duygusu yatmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere destanlar Türk millî duygusuna, kültürüne, örf ve adetlerine, kısacası Türk ulusunun yaşamına dair çok fazla öge barındırmaktadır. Bunun bilincinde olan Gocul, ulus devletin genç bireylerine milliyetçilik duygularının aşılmasında Türk destanlarından yararlanmayı misyon edinmiş ve hayatını büyük Türk destanını yazmaya vakfetmiştir.

8.2. Oğuzlama'daki Metinler Arası Özellikler

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçü anlayışla yeniden kaleme alınan Oğuzname'ler, Oğuz Destanı'nı Türkçü gayelerle kullanma amacı taşımalarından dolayı, Oğuz Kağan Destanı'ndan yapı unsurları ve motifler yönünden az ya da çok esinlenmişlerdir. Dolayısıyla Oğuzname'leri yeniden yazmak amacıyla kaleme alınan değişik edebî türlerdeki (roman, tiyatro, şiir vs.) metinler, metinler arası kavramı altında incelenebilir.

Metinler arasında, her metnin daha önce yazılmış başka metinlerden etkilendiği, hiçbir metnin önceki metinlerden tamamen bağımsız olamayacağı fikri hâkimdir. Her metin, kendisinden daha önce yazılmış metinlerden parçalar alır, bu parçaları yeni bir düzende bir araya getirir. Yani metinler arası, yazarın önceki yazarların metinlerine, eski edebî bir geleneğe bir tür öykünmedir (Aktulum, 2000, s.18).

Oğuzname farklı bir edebî türde (şiir) yazıldığına göre bu eserler artık dönüşüme uğramışlardır. Aktulum da aynı doğrultuda “iki değişik alan arasında söyleşimin koşullarını belirlemek ve bir koddan ötekine (halk anlatısı ve tiyatro) geçiş söz konusu olduğuna göre, türsel yeniden biçimlendirme kavramından söz etmek gerekmektedir” der. Metinler arasıktan 20. asrın ortalarında ilk defa Fransız Julia Kristeva bahsetmiş, Ferdinand de Saussure, Michail Bakhtin ve Rus biçimcileri de bu konu üzerinde çalışmışlardır (Aktulum, 2015).

Edebî metinlerdeki metinler arası farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin; ana metinde kullanılan alıntı metin veya alıntı metnin daha küçük bir parçası, ana metnin farklı yerlerinde kullanılabilir. Metinler arası okuma ise, iki ya da daha çok metin arasında bağlantı kurmak ve metinler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak anlamına gelir. Oğuzname'nin yeniden yazımı olarak adlandırılabilir Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eserleri de Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri ile belirgin şekilde benzerlik taşımaktadırlar. Bu bölümdeki amacımız Oğuzlama ile Dede Korkut boyları arasındaki bu benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Metinler arası çerçevesinde alıntılardan oluşan ve önceki metinlerden aldığı öğeleri yeni bir bütün içerisinde bir araya getiren metne geniş bir bakış açısıyla bakmak gerekir.

Aktulum, metinler arası yöntemleri; ortak birliktelik ilişkileri (alıntı-gönderge, gizli alıntı-aşırma, anıştırma), türev ilişkileri (yansılama, alaycı dönüştürüm, öykünme), ana metinlerin ciddi düzende dönüştürümleri (çeviri, koşuklaştırma, düzyazılaştırma, vezin dönüşümü,

biçem dönüşümü, indirgeme, genişletme, kipsel dönüşüm, anlamsal dönüşüm), klişe-basmakalıp söz şeklinde sınıflandırır (Aktulum, 2000).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Oğuzlama, Dede Korkut boylarının tamamen manzum bir formda yeniden yazılmış halidir. Ana metin Oğuzlama manzum olmasına rağmen alt metin Dede Korkut boyları nazım-nesir karışık şekilde oluşturulmuştur. Dolayısıyla ana metin olan Oğuzlama, alt metin olan Dede korkut Hikâyeleri’ni şekil yönünden dönüşüme uğratmıştır. Bu değişim, Dede Korkut boylarının dilini ve biçimini bozmamıştır. Zira alt metin olan Dede Korkut Hikâyeleri de şiirsel, ahenkli bir söyleyişe sahiptir. Hikâyelerin sade, açık, süssüz söyleyiş tarzı Oğuzlama’da da korunmuştur.

Oğuzlama’da öncelikli olarak “koşuklaştırma” adı verilen yöntemden söz edilmelidir.

8.2.1. Koşuklaştırma (la versification)

Koşuklaştırma, düzyazı biçiminde yazılmış bir metni dizeler şeklinde yeniden yazma yöntemidir. Bu yöntemin kullanımının çok fazla örneği yoktur (Aktulum, 2000, s. 143). Dede Korkut Hikâyelerinde sadece konuşma bölümleri şiir formunda iken Oğuzlama’nın tamamı şiir formundadır.

Resul aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyından Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam biliçisiy-i-di. Ne dir-ise olur-idi. Gayıbdan dürlü haber söyler-idi. Hak Taala anun kônline ilham ider-idi... Korkut Ata Oğuz kavminin müşkilini hal ider idi. Her ne iş olsa Korkut Ataya tanışmayınca işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözün tutup tamam iderler idi (Ergin, 1989, s.73).

(DedeKorkut) adında Oğuz’dan bir er koptu,
Değerinden ötürü elini herkes öptü.
Bilinmezi bilirdi, ne dese o olurdu,
Kendisini danışman tanırdı Oğuz Yurdu,
Adsızlara ad takar; boy boylar, soy soylardı,
Ve dahi öğüt yollu nice sözler söylerdi.
Biz şimdi konuşmayı burada bırakalım,
Rahmetli öğüt yollu neler demiş bakalım (Oğuzlama, s. 43).

Bir gün Ulaş oğlu Kazan Big yirinden turmuş idi. Kara yirün üzerine otahların tikdürmüş idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış idi. Doksan tümen genç Oğuz sohbetine dikilmiş idi. Ağzı büyük humralar ortalığa salınmış idi. Tokuz yirde badyalar kurulmuş idi. Altun ayaklı surahiler dizilmiş idi. Tokuz kara gözlü örme saçlu, elleri bileğinden kınalı parmakları niğarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ ile kalın Oğuz biglerine gezdürürler idi (Ergin, 1989, s. 153,154).

Bir araya gelerek (24) Oğuz Boyu
Toylanmağa başladı yılın en büyük toyu.
Derneğin gözcüsüdür doksan dalkılıç batır,
Doksan yerde geriktir doksan akbaşı çadır,
Ve bin yerde şeriktir tam bin ipekli halı.
Tutsaklardan seçilme gür saçları dalgalı
Bakışları büyüler bezekli doksan genç kız

Ortada dolaşarak sunmakta taş tas kımız.
Toy için bir araya derilir de Oğuzlar
Söyleyin, alınmaz mı ele kolca kopuzlar?..
Bir (Deyiş) ırlıyorlar ozanlar hoş âvâzla,
Ruhlardaki coşkunluk her zamankinden fazla (Oğuzlama, s.322)

Daha önce sözünü ettiğimiz üzere metinler arasılıkta açık ve gizli alıntı, gönderge, öykünme, anıştırma, metinlerin ciddi anlamda dönüşümü, transmotivation, edimsel dönüşüm, benöyküsel dönüşüm, indirgeme gibi birçok metinler arasılık unsuru kullanılır.

8.2.2. Yeniden Yazım

Olay örgüsü bakımından ana metin, alt metnin yeniden yazımıdır. Olayların gelişimi, birbirini takip edişi Dede Korkut Kitabı'ndaki boylar ile Oğuzlama'daki boylarda aynıdır. Yeniden yazma, daha önce yazılmış olan bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen başka bir metinde tekrarlanmasıdır (Aktulum, 2000, s.236). Oğuzlama'daki hikâyelerde olay örgüsü, kişiler, yer ve zaman gibi yapısal unsurlar Dede Korkut Hikâyeleri ile büyük benzerlik taşımaktadır. Mesela Dede Korkut Hikâyeleri'nden Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanı'nda; Kam Gan oğlu Han Bayındır yılda bir kez büyük bir ziyafet tertipleyerek Oğuz Beylerini misafir etmektedir. Bir gün yine bir ziyafet düzenler. Ak, kızıl ve kara otağ kurdurur. Ziyafete gelen Dirse Han, çocuğu olmadığı için kara otağa oturtulur. Bu durum Dirse Han'ın çok gücüne gider. Eve gittiğinde durumu anlatır ve üzüntüsünü ortaya koyar. Durumu öğrenen eşinin tavsiyesi ile büyük bir ziyafet düzenler ve Oğuz beylerinden dua ister. Beylerin duası ile bir oğlu olur. Bu oğul, boğayı yenerek Boğaç adını alır.

Oğuzlama'da da olayların işleyişi tıpkı bu şekildedir:

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han
Ala sabah kalkınca kuştüyü yatağından
Doğudan batıya dek yayılsın için ünü
Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü,
Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı,
Kara yere bin tane ipek halı döşendi.
Yüce Han Bayındır'ın bir hoş âdeti vardı,
Her sene toy toylayıp beyleri konuklardı.
İşte gene şölenlik at, boğa kırdırarak
Ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurarak
Şöyle buyruk buyurdu hizmetli erlerine:
- Kanlı Oğuz Beyleri geldikte toy yerine;
Kızlılar, kızıl renkli otağa kondurulsun,
Oğullular, ak renkli otağda ondurulsun,
Oğulsuz- kızsız'ların kara otağıdır yeri,
Utandırmak gerekir çünkü bu gibileri.
Altlarına kara kıldan bir keçe serilmeli,
Kara koyun yahnisi aş diye verilmeli.
Gerçi gayet ağırdır bu biçim karşılama,

Bu türlü davranışa hepsi de lââyık ama!
Doğru densin, yalan kalsın,
Giden gitsin, kalan kalsın.
Dölsüzleri kargamış Hak,
Yakışmaz mı biz kargarsak?
Günün ilk ışığı dağa değince
Aklıyla karalı seçildiği çağ;
Hanlar Hanı, dahi Beylerbeyince

Kar gibi otağlar açıldığı çağ
Kalaba Oğuzlar göreneğince
Şaraplar, kımızlar içildiği çağ
Ortalık ışıdı, cenge deyince
Taptatlı canlardan geçildiği çağ
Dirse Han varmak üzre Bayındır'ın toyuna
Aldı kırk ala gözlü yiğidini boyuna.

DİRSEHAN'IN EKSİKLİĞİ

Dirse'yi rengi kara otağa kondurdular,
Kara keçe serdiler, sonra sofra kurdular.
Kara kap içersinde sunup yahni aşından:
- Gönül koma, dediler, ey sevgili Dirse Han!
Dirse Han, davranışı şanına uymaz gördü,
Otağa buyur etmiş kullara şöyle sordu

(Oğuzlama, s.48-49)

8.2.3. Gizli Alıntı

Gizli alıntı, bir sözün ayrıçlar ya da italik yazı kullanılmadan, sözün geçtiği eser ya da yazarın adı belirtilmeden yapılan alıntıdır (Aktulum, 2000, s.103). Oğuzlama'da, Dede Korkut'tan gizli alıntılar da yapılmıştır. Bu alıntılar kimi yerde birebir aynı ifade şeklinde olmuş, kimi zaman da cümlelerdeki kelimelerin yerlerinin değiştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

SOYLAMA

Boynu uzun bidevi atlar giderse benim gider,
Senin de içinde şişliğin varsa, desene bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Ağıllardan tümen koyun giderse benim gider,
Senin de içinde şişliğin varsa, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Kaytabandan kızıl deve gider ise, benim gider,
Senin de içinde yükletin varsa, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Altın başlı evler gider ise, benim gider,
Senin de içinde odan varsa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Ak yüzlü, ala gözlü gelinler gider ise, benim gider,
Senin de içinde nişanlın varısa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dönsene geri!
Aksakallı kocalar gider ise benim gider,
Senin de içinde aksakallı baban varsa yiğit, desene bana,
Savaşmadan, vuruşmadan kurtarayım, dönsene geri!
Benim için geldin ise, oğlancığımı öldürmüşüm, yiğit,
Sana yazığı yok, dönsene geri!

(Gökyay, 1980, s.27)

Ey gelen er!
Boynu uzun soylu atlar gider ise benim gider.
İçlerinde bir binitin yer almışsa söyle bana,
Verdireyim onu sana;
Al, dön geri!
Savaşmanın, vuruşmanın değil yeri!
Savaşırsan, vurulursan kıyarlar da yazık olur,
Köpre etin kurda, kuşa azık olur,
Anan bağı ezik olur.
Ey gelen er!
Ağıldaki tümen koyun gider ise benim gider.
İçlerinde bir şişliğin yer almışsa söyle bana,
Verdireyim onu sana;
Al, dön geri!
Savaşmanın, vuruşmanın değil yeri!
Savaşırsan, vurulursan kıyarlar da yazık olur,
Körpe etin kurda, kuşa azık olur,
Anan bağı ezik olur

(Oğuzlama, s.91)

Ana metin (Oğuzlama- B. Gocul, 2009)

Alt metin (Dede Korkut Kitabı-M. Ergin, 1989)

Allah Allah demeyince işler onmaz
Yazılmasa kul başına kaza gelmez
Göreneksiz ata oğlu sofra çekmez

Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü
Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı (s.48)

Dirse'yi rengi kara otağa kondurdular,
Kara keçe serdiler, sonra sofra kurdular. (S.49)

Duha Koca'nın oğlu pek dalaşkan bir erdi,
Oğuzlar ad sanına Deli Dumrul derlerdi.
Kuru çay üzerine bir köprü kurdurmuştu,
Köprünün baş yanına bekçi gibi durmuştu.
Geçenden otuz akçe alırdı söge söge,
Geçmeyenden kırk akçe alırdı döge döge. (s.100)

Allah Allah dimeyinçe işler onmaz
Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez
Oğul atadan görmeyince sufra çekmez

Bir gün Kam Gan Oğlu Han Bayındır yirinden
turmuş idi. Şamî günlüğü yir yüzine dikdürmüş idi.
Ala sayvanı gökyüzüne aşanmış idi. (s.77)

Bayındır Hanun yiğitleri Dirse Hanı karşıladılar.
Getürüp kara otağa kondurdılar.

Meğer hanım Oguzda Duha Koca Oğlu Delü
Dumrul dirler idi bir er var idi. Bir kuru çay üzerine
bir köprü yapdurmış idi. Kiçeninden otuz akçe alur
idi. Kiçmeyeninden döge döge kırk akçe alur idi.
(s.177)

8.2.4. Öykünme (Pastiş)

Dede Korkut kitabında olmayan bazı kısımlar aynı üslup çerçevesinde Oğuzlama'ya eklenmiştir. Öykünme (pastiş) tekniği bir metnin başka bir metnin biçimini, üslubunu veya içeriğini taklit etmesi, ona öykünmesi işlemidir (Kolcu, 2010; 329). Bu aynı zamanda eserin genişletilmesi anlamına gelmektedir.

Öykünme bir metni değil o metnin üslubunu taklit etmektir. Öykünmede bir eserin üslubu ya da "anlatım biçimi" (idéoclecte) dolaylı yoldan taklit edilir. Öykünme üslup özelliklerinin yanı sıra temalarda da olabilir. Destan türündeki bir eserde öykünme söz konusu ise

olağanüstü kavgalar ve olaylar, tanrıların kavgalara karışmaları, silahların betimlemeleri gibi ögelerde öykünme olabilir (Aktulum, 2000, s.133-134).

Oğul, oğul, ay oğul!
Bilir misin neler oldu?
Süyleştirler fısıll fısıll,
Soylama
Kâfirin ne yapacağım duydum.
Dünlüğü altın ban evimin kabzası oğul!
Ahır beyi
Çadırın orta direği, çadırı tutan direk.
Kara benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul!
Oğul, oğul, ay oğul!
On ay deyince dünyaya getirdiğim oğul!
Dolaması altın beşikte belediğim oğul! (Gökyay, 1980, s.42, 43)

Doğduğunda otağlar kurduğum oğul;
Toy için dokuz aygır kırdığım oğul;
Sarı bala ak kaymak kıldığım oğul;
Üzerine kol kanat gerdiğim oğul! (Oğuzlama, s.110)

Aynı şekilde eserin isminde de bir öykünme söz konusu olabilir. Oğuz Han Destanı ve Oğuzlara ilişkin eserlerin genel adı Oğuzname şeklinde geçmektedir. Basri Gocul'un eserine Oğuzlama ismini vermeyi tercih etmesi bu kelimeyle alakalı olabilir (Canatak, 2006, s. 227).

Oğuzlama ve Dede Korkut Kitabı ile Yunan mitleri arasında da büyük benzerlikler söz konusudur. Mesela Tepegöz, Yunan mitolojisindeki Sikloplar ile büyük benzerlik taşımaktadır. İkisi de tek gözle doğmuş, heybetli, dev, şer misali varlıklardır. İnsanla karmaşık ilişkileri vardır. Onlarla kurtuluş mücadelesine girilir. Bu kurtuluş bütün toplumla ve fertle ilgili bir kurtuluştur. Oğuzlar Tepegöz'den, Odysseus da tek gözlü Polyphemos'tan kurtulma mücadelesi verir (Abdulla, 2015, s.264).

Yine Boğaç isimli kahraman ile Yunan mitolojisindeki Oidipus arasında da benzerlikler açıkça görülmektedir:

Fiv hükümdarı Laios'a kâhinden gelen haber şöyledir: Öz oğlun seni öldürecek, anasıyla evlenecek. Bu dehşetli haberle sarsılan hükümdar yeni doğmuş olan oğlu Oidipus'u öldürmesini kölesine emreder. Köle Oidipus'a acır, onu sağ bırakır. Laios'a ise emrini yerine getirdiği şeklinde yalan söyler. Dirse Han'a kırk namert haber getirir: Oğlun seni öldürmek istiyor, anasına el uzatıyor. Dirse Han oğlunu av diye kandırarak dağlara götürür ve okla vurup yaralar öldüğünü zanneder. Her iki başlangıcın esasında kadim bir adetin, hatta efsane ve masalların olduğu devir için ilkel bir adetin yasaklığını bir daha vurgulayan bir davranış yer almaktadır (Abdulla, 2015, s.267).

Aynı şekilde, Salur Kazan ile Agamemnon, Sarı Donlu Salçan Hatun ile Helena, Beyrek ile Antigone, Deli Dumrul ile Herakles ve Admetos, Banı Çiçek ile Penelope arasında da izlek açısından yakınlıklar mevcuttur ve metinler arasılıktan söz edilebilir (Abdulla, 2015).

Oğuzlama’da halk şiiri nazım şekillerinden yararlanılmış, mânî nazım şekli doldurma mısralarıyla beraber taklit edilmiştir:

Gökte bulut biçim biçim,
Yağmur yağar sicim sicim.
Yalınlanmış çıraymışça
Cızıl cızıl yanar içim (Oğuzlama, s.90)

8.2.5. Genişletme ve İndirgeme

Bir metni indirgemek ya da genişletmek, alt metinden yola çıkılarak daha uzun ya da daha kısa yeni bir metin ortaya çıkarmak demektir. Bir metni indirgemenin en kısa yolu (aynı zamanda yapısına ve anlamına en fazla zarar veren) metinden bir bölümü kesip çıkarmaktır (Excision). Genişletme (augmentation) de ise yazar eserine bazen olay örgüsüyle alakalı olmayan bölümler ekler (Aktulum, 2000, s.144-146).

Bilindiği gibi Oğuzlama’nın yararlandığı ve aralarında metinler arasılık öğeleri bulunan Kitâb-ı Dede Korkut Âlâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân’da bilindiği üzere 12 boy bulunmaktadır. Oğuzlama’da ise bu eserden alınmış 11 boy bulunmaktadır. Dolayısıyla indirgeme yapılmış, Kitâb-ı Dede Korkut Âlâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân’da bulunan Kazılık Koca Oğlu Yigenek boyu esere dahil edilmemiştir.

Kitâb-ı Dede Korkut Âlâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân’ın girişinde Dede Korkut hakkında daha detaylı bilgi verilmiş, dolayısıyla Oğuzlama’yı oluştururken bu bölümde indirgeme yapılmıştır.

(Dede Korkut) adında Oğuz’dan bir er koptu,
Değerinden ötürü elini herkes öptü.
Bilinmezi bilirdi, ne dese o olurdu,
Kendisini danışman tanırdı Oğuz Yurdu,
Adsızlara ad takar; boy boylar, soy soylardı,
Ve dahi öğüt yollu nice sözler söylerdi.
Biz şimdi konuşmayı burada bırakalım,
Rahmetli öğüt, yollu neler demiş bakalım (Oğuzlama, s.39)

Resul ‘aleyhi’s-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilişisiydi. Ne dir ise olur idi. Gayıbdan dürlü söyler idi. Hak Ta’âla anun könlüne ilham ider idi. Korkut Ata ayıtdı: Ahır zamanda hanlık girü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamat kopınça. Bu didüğü 'Oşman neslödür, işde sürilüp gide yorır. Ve dahi niçe buna benzer söz söyledi. Korkut Ata Oğuz kavminün müşkülünü hall ider idi. Her ne iş olsa Korkut Ataya tanışmayınça işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler idi (Ergin, 1964, s.1).

Ana metin olan Oğuzlama’da Emren boyunun olay örgüsünde Beğil Bey’in atı ölür. Alt metinde ise bu sahne yoktur. Burada genişletme tekniğine başvurulmuş, olay eklenmiştir.

Döğüşte oklanmıştı Beğil bey'in al atı
Haberi kendisine erdirildi aladı.”

(Oğuzlama, s.202)

Alt metin olan Dede Korkut'ta Deli Dumrul boyunun sonunda Tanrı, Deli Dumrul ve eşini affedip onlara yüz kırk yıl daha ömür bahşedip Azrail'e Dumrul'un ana babasının canını alması talimatını veriyor. Bu kısım ana metin olan Oğuzlama'da da aynıdır. Ancak hikâyenin sonuna eklemeler yapılmış ve metin genişletilmiştir. “Tanrının yardımıyla Deli Dumrul'un huyu düzelir, iyi bir insan olur.” (Oğuzlama, s.121-122)

Aşağıdaki metinlerde de yine genişletme, indirgeme ve pastiş tekniği uygulanmıştır.

Ana Metin (Gocul, Oğuzlama, 2009, s.44)

Alt Metin (Ergin, 1989, s.75)

Genez yerler çimenlerin ne bilir?
Genez yerler çimenlerin kolan bilir!
Kara kılıç kokusunu kim bilir?
Dar meydanda cenk ederken yılan bilir!
Kur'andaki görklülüğü kim bilir?
Namazını beş vakitte kılan bilir!
Çalışmanın onatlığın kim bilir?
Ala sabah uykusunu bölen bilir!
Cahil kişi bilse bilse ne bilir?
Ne bilecek? Bolca bolca yalan bilir!

Gitdükde yirün otlakların geyik bilür. Gögez yirler
çimenlerün kulan bilür. Ayru ayru yollar izün deve
bilür. Yidi dere kohularun dilkü bilür. Ağır yükler
zahmetün katır bilür.

Oğuzlama'nın kimi kısımlarında indirgeme tekniği uygulanmıştır. Bir metin indirgenirken metinden bir parçası kesilip çıkartılır (Aktulum, 2007, s.144).

Aşağıdaki metinlerde alt metinde dört tür olarak zikredilen kadınlar iki tür olarak ortaya konmuş, dolayısıyla indirgeme yoluna gidilmiştir:

Ana metin

Alt metin

Sevgili Hânım! işit;
Kadınlar iki çeşit:
Biri evin dayağıdır
Ötekiyse bayağıdır. (Oğuzlama, s. 45)

Karılar dört dürlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi
tolduran topdur. Birisi ivin tayağıdır. Birisi niçe
söyler isen bayağıdır. (DKK, s.76)

Dede Korkut hikâyelerinde Eylik Koca oğlu Saru Kumaş şehit düşer. Oğuzlama'da ise bu bölüm yoktur. Bin kişi sürgüne gönderilir. Burada indirgeme yapılmıştır. Yine Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek boyunda Deli Karçar'ın giysilerinin çıkarılıp pireli ağıla sokulması ve suya atlayarak üzerindeki pirelerden kurtulması vardır. Oğuzlama'da ise bu bölüm çıkarılmıştır. Dolayısıyla indirgeme yapılmıştır.

Oğuzlama'da Dede Korkut Kitabı'nda olmayan bazı diyaloglar eklenmiş ve metin genişletilmiştir.

Bre Dede Korkut Dede'miz!
Kalbin temiz mi temiz,
Dilin kutlu mu kutlu;
Doğurana ne mutlu!

.....
(Oğuzlama, s. 61-62)

Gocul, eserinin ikinci bölümünde Oğuz Han Destanı'nı kaynak olarak almış ve Oğuz Han Destanı'nı genişleterek yazmıştır. Oğuzlama, Oğuz Han Destanı'ndan daha detaylıdır. Uygurca destanın ilk ve son kısımları eksiktir. Ama Oğuzlama tam bir destan kimliğine sahiptir (Canatak, 2006, s.227).

Oğuz Han'ın doğumu ve annesinden ilk süt emmesi Oğuz Han Destanı'na benzer ama Oğuzlama'da Oğuz kendi ismini kendisi koyar (Canatak, 2006, s. 228).

Korkmaktasın amma ki sebep yoktur korkmana
Bilmiş ol ki Oğuz'dan bir ziyan gelmez sana

Oğlan kendi adını kendi takmış oldu
Anasını daha çok şaşkın bırakmış oldu (Oğuzlama, s.510)

Oğuz Han Destanı'ndaki Oğuz Han'ın tahta oturması sonrasında düzenlenen toyda Oğuz Han'ın kırk masa ve kırk sıra yapması ayrıntıları Oğuzlama'da yoktur (Canatak,2006, s. 229). Dolayısıyla burada indirgeme yapılmıştır.

...gönderdi, (onlar) da istişare ettiler ve geldiler. (Oğuz Kağan) kırk masa, (ve) kırk masa yaptırdı. Türlü türlü yemekler, kebaplar, tatlılar (ve) kırmızlar yiyip içtiler (Ağca, 2016, s. 109).

Oğuz Kağan'ın kahramanlığı Oğuzlama'da Oğuz Han Destanı'na göre daha detaylı işlenmiştir. Ayrıca Oğuz Han'ın ölümü üzerine düzenlenen yuğ töreni Oğuzlama'da vardır, asıl metin olan Oğuz Han destanında yoktur. Bundan başka şahıs kadrosu olarak da Oğuzlama'ya Oğuz Han destanında olmayan çok sayıda isim eklenmiştir (Canatak, 2006, s.230). Dolayısıyla genişletme yapılmıştır.

8.2.6. Anlamsal Dönüşüm

Ana metin başka bir dile, dizeye, üsluba aktarılırken biçimsel dönüşüme uğrar. Eserlerde ekleme veya çıkarma yapılırken bir ölçüde anlam değişimleri de meydana gelir. Bu tür dönüşümler izleksel ya da anlamsal dönüşümlerdir. Anlamsal dönüşüm öyküsel ya da içeriksel (diegetique) değişikliği öne çıkaran "öyküsel dönüşüm" ve olayların ve eylemi kuran yolların değiştirilmesi şeklinde yapılan "pragmatik (edimsel) dönüşüm" olmak üzere iki türdür (Aktulum, 2000, s.147).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda geçen dağ, Dede Korkut'ta "Ala dağ" ismine sahipken Oğuzlama'da "Kazılık dağı" adıyla geçmektedir. Dolayısıyla dönüştürme yapılmıştır.

Boğaç Han boyunda özgün metinde İslamiyet’le ilgili söylemler çıkarılmış, böylece metinde bir dönüştürme işlemi gerçekleştirilmiştir. Aşağıda verilen metinlerin birinde kımız, şarap içilirken, diğerinde müezzin ezan okumaktadır. Seğrek boyunda da alt metinde Tekür Seğrek’in üzerine iki kez asker gönderir. Oğuzlama’da ise bir kez gönderir.

Alt metinde Seğrek’in atının çılbırı bileğinden boşalır ve at kaçır. Oğuzlama’da ise Eğrek çılbırı çözer ve dala ilişir:

Alt metin

Bu kere at oğlanun bileğinden boşandı, kaçdı.
Kâfirler yine Teküre geldiler.

(DKK, s.230)

Ana metin

Eğrek: "Siz, burda durun, varayım, ben tutayım,
Bağrına vura vura it gibi ulutayım!"

Yatan yiğit yanına vardı

Eğrek dörtнала,

Yere indi, çılbırı ilişirdi bir dala.

Baktı: Başı altına bir yığın ot derlemiş,

Moşul moşul uyuyor, burçak burçak terlemiş
(Oğuzlama, s. 269)

Ana metin

Günün ilk ışığı dağa değince
Aklıyla karalıyı seçilen çağ;
Hanlar Hanı dahı Beylerbeyince
Kar gibi otağlar açıldığı çağ;
Kalaba Oğuzun göreneğince
Şaraplar kımızlar içildiği çağ;
“Ortalık ışıdı, cenge!” Deyince
Taptaplı canlardan geçildiği çağ;
(Oğuzlama, s. 49)

Alt metin

Salkum salkum tan yelleri esdüğinde
Sakallu bozaç turgay sayradukda
Sakalu uzun tat eri banladukda
Bidevi atlar issini görüp okradukda
Aklu karalu seçilen çağda
Gögsi gözel kaba taglara gün tegende
Big yiğitler cilasunlar birbirine koyulan çağda
(DKK, s.78)

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu’nda (alt metinde) Dirse Han, hatununa öfke dolu sözler sarf ederken hatunu alttan alıyor; ana metinde ise Dirse Han daha yumuşak konuşuyor, hatunu ise ona çıkışıyor. Dolayısıyla anlam değişmesi yapılmıştır.

Dirse Han ile hatunu arasında şöyle bir diyalog geçer:

Ana metin

...
Han kızı elime kılıcımı alayım mı?
Kol gücüm yettiğinde başına çalayım mı?
Kara kanını kara toprağa karayım mı?
Bu onur acısını senden çıkarayım mı? (Oğuzlama, s.54)

Alt metin

Han kızı yirümden turayım mı?
Yakan ile boğazundan tutayın mı?
Kaba ökçem altuna salayın mı?
Kara polat öz kılıcım elüme alayın mı?
Öz gevdenden başını keseyin mi?
Can tatlusın sana bildüreyin mi?
Akça kanun yiryüzine dökeyin mi?
Han kızı sebebi nedür digil mana
Katı kazab iderem şimdi sana (DKK, s.80)

Hatunu da Dirse Han'ı şöyle yanıtlar:

Ana metin

Başın bahtı değil miyim?
Evin tahtı değil miyim?
Konuştun Dirseceğim hatır gönül saymayıp,
buncalayın davranış ayıptır, ayıp!
Söz açtığın eksiklik acep ki hangimizde?
Bu kusuru gidertir bir güç mü vardır bizde?
Mutsuza son sığınak sadece Yaradan'dır
.... (Oğuzlama, s.54)

Alt metin

Hay Dirse Han bana kazab itme, incinüp acı sözler
söyleme, yiründen örü turgıl, ala çadırın yiryüzüne
dikdörgil... (DKK, s.80)

Yeniden yazım veya taklit yöntemiyle oluşturulmuş bütün metinlerde olduğu gibi Oğuzlama'da da alt metinde yer alan kişilerin adları ve metindeki rolleri ana metne olduğu aktarılmıştır. Kişilik özellikleri de yeni metinde değişikliğe uğramamıştır.

Ancak bazı kişilerin adları değiştirilmiştir. Mesela Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı boyda Kıyan Güci'nin adı Kaban Gücü şeklinde geçmektedir.

Ana metin, üslup yönünden de alt metni taklit etmiştir:

Ana metin

Doğduğunda otağlar kurduğum oğul,
Toy için dokuz aygır kırdığım oğul
Sarı bala ak kaymak kıldığım oğul
Üzerine kol kanat gerdiğim oğul
(Oğuzlama, s.111)

Alt metin

Oğul oğul ay oğul
Canum parası oğul
Doğduğunda tokuz buğra öldürdüğüm asla oğul
Dünlüğü altın ban ivimün kabzası oğul
(DKK, s.101)

8.2.7. Anıştırma-Gönderge

Ana metinde anımsatmalar yapılmıştır. Bu anımsatma doğrudan metne yapıldığında “gönderge”, dolaylı yoldan yapıldığında ise “anıştırma” olarak adlandırılır.

Anıştırmada söylenecek şey doğrudan belirtilmez, sadece telkin edilir. Kişi ya da nesne hakkında eksik bilgi verilen örtülü bir söylemdir (Aktulum, 2000, s.109).

Yunus Emre'nin;

Bu ma'niden kimse almaz anda varan yine gelmez
Bu dünyaya kimse kalmaz gelen göçer illerine (Tatçı, 2008, s.264)

Gelün taşuk idelüm işi kolay tutalum
Sevelüm sevililüm dünyâ kimseye kalmaz (Tatçı, 2008, s.88)

Şiirini hatırlatır şekilde Oğuzlama'da şu mısralar söylenmiş;

Sana kalacak sanma;
Sana da kalmaz dünya!
Saltanata aldanma;
Halciğimi gördün ya!

(Oğuzlama, s. 71)

Böylece Yunus Emre'ye gönderge yapılmıştır.

Kırklareli/Lüleburgaz türküsü olan “Dere Geliyor Dere” türküsünde geçen sözlerdeki bazı kelimeler değiştirilerek Oğuzlama'da kullanılmıştır. “Ben armudu dişledim/Sapını gümüşledim” şeklindeki ifade “Etini mi dişleyeyim/Nalını gümüşliyeyim” şekline sokulmuştur:

Ne kılayım, nişliyeyim?
Etimi mi dişliyeyim?
Sağ dönerse aygırının
Nalını gümüşliyeyim!..

(Oğuzlama, s.90)

Epik klişeler de metinler arası öğelerdendir. Oğuzlama'da epik klişeler önemli bir rol üstlenmiştir. Bu durum şairin epik geleneği izlemesindendir. Epik klişeler, eserin millî özellikleri, millî sanat anlayışını ve millî düşünüş tarzını yansıttığını göstermektedir. Mesela “Sevgili hânım işit!” (Oğuzlama, s.45) şeklindeki ifade, Orhun Kitabelerindeki söylem ile benzerlik taşımaktadır (Sözümü işit! Türk Oğuz beyleri, milleti işit! vb.). Bu sadece üslup benzerliği değildir, düşünüş benzerliğidir. Bu benzerlik, kaynağını Türk tarihinden, Türk geleneklerinden, Türk milletinin dünyayı ve evreni algılama şeklinden almaktadır. Epik klişeler kelime, kelime grubu ve cümle ölçüsünde görülmektedir. Kalıp hale gelen bu ifadeler edebî sanatlar ve ses benzerlikleri taşımaktadır. Nida kelimeleri de epik eserlerde çok sık yer alan klişelerdendir. Oğuzlama'da da çok sayıda seslenme bulunmaktadır:

O bana kıyaydı da
Ben ona kıymayaydım
Bu ateşten gömleği
Eynime giymeyeydim!..

(Oğuzlama, s.72)

Ey Kazılık! Ürkek bakar ahuların
Bakarken bakmaz olsun

(Oğuzlama, s.79)

Hep koksa çiçek yahşi
Hep yansa ocak yahşi
Hep koğsa koçak yahşi

(Oğuzlama, s.82)

Bu klişeler metnin akılda kalmasını kolaylaştırır, epik hissi doğurur. Destanın dinlenmesini ve söylenmesini daha kolay hale getirir (Bayat, 2016; 102).

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi Oğuzlama, metinler arasılığın öğelerinden çoğunu taşımaktadır. Gocul, metinler arasılık tekniklerini kullanarak alt metni yeniden yazıp özgün bir eser vücuda getirmiştir.

Oğuzlama'daki boyların çoğunun Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzân ile doğrudan ilişkisi, bir kısmının da Oğuz Kağan Destanı'yla ilişkisi vardır. Mesela Salur Kazan ile ilgili boyların, Reşideddin'in ve Ebulgazi Bahadır Han'ın rivayetleriyle alakası vardır. Hanlar Han'ı Bahadır Han, Kam Gan Oğlu Han Bayındır bu rivayetlerdeki Köl Erki Han'dır. Salur Kazan ise Köl Erki Han'ın eşi olan Tuman Han'dır (Ercilasun, 2014, s. 464).

Yine aynı şekilde Oğuzlama'da ve Dede Korkut'ta Salur Kazan'ın eşi konumundaki Burla Hatun'un ismi Şecere-i Terâkime'de Bular şeklinde geçmektedir, oğlunun adı olan Uruz da Ot Közli Urus'tur (Ercilasun, 2014, s. 469-476).

Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda, Dede Korkut'ta da hayvan ile dövüşme motifi vardır (Ercilasun, 2014, s.482). Aynı şekilde Oğuzlama'daki Boğaç boyunda da boğa ile karşılaşma ve gence ad koyma hadisesi mevcuttur:

Dirse'nin oğlanıydı meydanda kalmış olan,
Zavallı verecekti boynuzlar altında can.
Azgın boğa böğürüp üzerine saldırdı,
Koşarken ayakları topraktan toz kaldırdı,
Alnına yumruk çaldı güvenerek gücüne,
Boğayı sürdü oğlan meydanın bir ucuna.
Göklere yükselirken "Yaşa! Yaşa!..." sesleri.
Oğlandan yana boğa hız ile döndü geri.
Boğayı sürdü tekrar oğlan yumruk vurmakla,
Amma nasıl bir vuruş! Durgunluk verir akla...
Deminkinden ayırdı bu defaki görünüş,
Süzenler diyorlardı: "Bu bir gerçek değil, düş!"
Boğa iki ayağı üstündeydi şimdilik,
Oğlanın yumruğuydu onu böyle tutan dik.
Meydanın kenarında böylece boğa, oğlan
Öfkeli bakışlarla kalıştılar bir zaman.
Oğlan kendi kendine dedi ki: "Bu nasıl iş?
Direnişim yorucu, faydasız bir direniş!
Altına direk korlar çökmeye yüz tutsa dam,
Doğru mudur alnına dayak olup da durmam!?"
Yumruğunu alnından birdenbire giderdi,
Gidermekle hayvanı küttecek yere serdi.
Boynuna bastı bıçak,
Yüzünü eyledi ak!
Bütün beyler oğlanın üzerine yığıldı,
Her biri bir başkaca biçimde tahsin kıldı,
Kimisi yanak öptü, kimisi sırt okşadı.
Dahi karar verdiler konulsun için adı.
O çağda şu idi ki Oğuz'da töre olan:

İsmi alamazdı kan dökmeden bir oğlan!.. (Oğuzlama, s.59-60)

UYGUR HARFLİ OĞUZ HAN DESTANI'NDAN;

Bu zamanda, orada büyük bir orman, çok büyük nehirler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir canavar (tek boynuzlu geyik) yaşıyordu. At sürülerini ve halkı yerd. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir şekilde cefa etmişti. Oguz Kagan cesur bir adamdı. Bu canavarı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi. Onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve oradan ayrıldı. Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki; canavar geyiği almıştı. Bu sefer ağacın atında kendisi durdu. Canavar geldi ve başı ile Oguz'un kalkanına vurdu. Oguz kargıyı canavarın başına sapladı ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını koparıp, aldı gitti. Tekrar geldiği zaman gördü ki; bir aladoğan canavarın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla aladoğanı öldürdü ve başını kesti (Gömeç, 2015, s.44-45).

Yine başka Türk boyları ile savaş da bu eserlerde ortak olarak görülen bir durumdur. İç Oğuz ile Dış Oğuz mücadelesi Oğuzlama'da şöyle yer alır:

OĞUZLAMA'DAN;

SOYDAŞ KAVGASI

Tanyıldız dolundu, gündeğusu ışıyor,
Alaca gölgelerle düzlükler kırışıyor.
Hızla konur atını sürmekte Salur Kazan,
İç Oğuz ağbaz ağbaz gelmekte arkasından.
Dağı, taşı sarmıştır çiğnenen yolun tozu,
Kör duman çökmüş gibi göremiyor göz gözü.
Nasıl bir ses çıkarsa deprem olurken yerden
Yayılan benzer sestir tokmaklanan köslerden.
Nerdeyse tıkanacak atların nefesleri,
Alkış andırmakta yeknasak nal sesleri.
Güçleri kır-k beş biner kişilik iki ordu
Geniş ova yüzünde saflar bağladı, durdu.
Kargılar ağaçlarsa, toz bulutu bir duman,
Bu haliyle cenk yeri tıpkı yanan bir orman!
Çalınmağa başladı tunç borular ve kösler,
Dinliyen sanmakta ki tokuşmakta gökle yer!
Dik yeleli dinç atlar hop hop şahlanıyorlar,
Boru, kös seslerini nasıl da tanıyorlar!..
Kışnek konur atını meydana sürdü Kazan,
Çevre yan yankılandı kapkaba narasından:
"Tanımıyan tanısin: Ulaş'ın oğluyum, hey!
İşitmiyen işitsin: Kırımımdır dayım bey!"
Altındaki, gemini dişliyen azgın ata
Kamçı çalıp ortaya çıktı Uruz Koca da.
Birbirine o kadar hınçlı ki dayı-yeğen:
Apayrı soydandırılar sanabilir bilmiyen!
İkisine çevriktir şimdilik bütün gözler,
Soluk alıp vermiyor gibi taşkın göğüsler...
Kazan Bey, öfkesinden ağzı köpüklenerek:
"Erlere karşı, dedi, kahpeler işidir dek!
Ettiğinden pişmanlık duydun mu, de gel bana!
Kanını katacağım yoksa döktüğün kana!"
Uruz Koca: "Ettiğim işten yok pişmanlığım,
Suçunuz yüzündendir sizlere düşmanlığım.
Size düşer, gerekse özür dilemek!" dedi,
Kazan Bey, bir kakımış aslan gibi gümredi:
"Bilesin, vermiyecek sonki pişmanlık fayda,
Birinci hamle senin, hazırım, davran hayda!" Söz bitince
Uruz Bey ürkünç bir nâra attı,
Kırımının düşüne doğru kargı oynattı.

Şu var ki, Kazan Bey'in sağa dizgin kını
Zararsız sonlandırdı yapılan saldırışı.
Hücûma geçti Kazan bir yıldırım hızıyla,
Uruz çarptı, püskürttü kargıyı kargısıyla.
İkisi de ardarda birçok hamleler kıldı,
Öyle ki, çarpa çarpa kargıları kırıldı.
Kargılar kırılınca kılıçlara bindi iş,
Evvelkinden daha sert bu gezki hamleleniş!
Kıvılcımlar sıçrıyor kılıçların yüzünden,
Atlar şevke geliyor kalkan küpültüsünden.
Ellerdeki kılıçlar, başlarından kavranan,
Kurtulup sokmak için biteviye kıvranan
Kıjgırdar yılanları ne kadar andırıyor!
Görmeklik, yüreklerde korku uyandırıyor.
Tozdan apak olmuştur kaş, bıyık ve kirpikler.
Akmakta çenelerden al kanla karışık ter...
Sayısız vurmalarla kılıçlar kesmezlendi,
Bu defa çabuk elden katı yaylar gezlendi.
Tanrım, Tanrım! Bu böyle ne biçim ok döğüşü!
En cesûr insanları bile ırkiltir düşü!
Kirişler durmaksızın gerilip boşanıyor,
Atılan naralardan atlar kan kaşanıyor.
Kalkanlar örselendi, çağşadı demir donlar,
Oysa ki, cenge yeni başlamış gibi onlar!
Dopdoluyken boşaldı yüzer okluk sadaklar...
Okolar bitmiş olmakla kement atışacaklar.
Çatlamağa başladı kalın kementler çat çat,
Yarılıyor, çöküyor gibi gökyüzü kat kat.
Aradaki çekişme son kertesini buldu,
Alınmış yaraların acısı unutuldu.
Kazan, kement atmada güvenirken kendine
Bir ara yakalandı Uruz'un kemendine.
Uruz; çevik atını çevirdi, ters döndürdü,
Üzengi çala çala uçurur gibi sürdü.
Kılıç vurup kemendi ikiye böldü Kazan,
Uruz, çalkoyun düştü boşa zorlamasından.
İşaret etti Kazan karşıdan kardaşına,
Kara Güne, Uruz'un kılıç çaldı başına.
Dış Oğuz'un ordaki belli başlı beyleri
Düşündüler dökerek haylice alın teri:
"Artık kan dökülmesin, barışılın!" dediler.
Alplarbaşı Kazan'dan gidip af dilediler.
Kazan'ca bağışlanda hepsinin bir bir suçu.
Yüce Han Bayındır'a çaptırıldı muştucu.
O gün Uruz Koca'nın evi yağma edildi,
Davarları sürüldü, develeri yedildi. (Oğuzlama, s.501-503)

Reşideddin'in Farsça Oğuznamesinde de Oğuz, babasına, amcalarına, hısım ve akrabalarına karşı savaşı:

Oğuz avdan dönüp evi yakınlarına gelince babası ve amcalarını kendi yakınları ile birlikte savaşa hazır halde buldu. Kendi nökerlerinin başında onlarla çarpıştı. Bu savaş sırasında babası Kara-Han, amcaları Kür-Han ve Küz-Han öldürüldüler. Oğuz yerinde dayandı ve yirmi beş yıl amcalarının uruğları ile çarpıştı. Nihayet onları yenip ezdi (Togan, 1982, s.19).

Yine Oğuzname'nin İngiltere nüshasında da bu aile içi savaş ele alınmaktadır:

İnançlı bir komşu var idi. Hemen onu Oğuz'a gönderdi. Haber verdi. Oğuz haberleri işitince bütün maiyetindekilere ve dostlarına haber verdi. Askerlerini toplayıp hazırladı. O ovada herkesin üzerine çok sayıda asker hazırladı. Babası ve amcaları bütün kölelerini hazırlayıp kasıtlı

olarak Oğuz'un üzerine saldırttı. İki ordu birbiri ile savaşa başladı. Kara Han'a kılıç değdi. O yaradan eve döndüğünde öldü. Kara Han'ın küçük kardeşleri ve kardeşlerinin oğulları hepsi bir araya gelip Oğuz ile yetmiş beş yıl boyunca savaş yaptılar. Ulus ve kardeşler her kim varsa giyinip hazırlandılar, yıllarca bu savaşı sürdürdüler. Sonunda Oğuz onlara galip geldi (Demir, 2016, s.71).

8.3. Yapı

Edebiyat eseri muhteva, yapı ve dil olmak üzere üç ana ögeden oluşmaktadır. Yazar ve şair, bir hissi, fikri, hayali ve intibai (muhteva) lisanı kullanarak belli bir yapı/şekil/form içerisinde ortaya koyarak edebî eseri oluşturur (Çetişli, 2004, s.56). Bu bölümde Oğuzlama'yı oluşturan yapı özellikleri üzerinde durulacaktır.

8.3.1. Oğuzlama'nın Yapısının Gelenekle İlişkisi

Oğuzlama, Dede Korkut boylarının örnek alındığı ve Oğuzname geleneği üzerine kurgulanmış bir metindir. Dolayısıyla Oğuzlama'da Dede Korkut boylarındaki düzen takip edilir.

Oğuzlama'dan alınan aşağıdaki bölüm, öğüt, ahlaki ders niteliğinde sözlerin yer aldığı ve Dede Korkut boylarındaki "Soylama" bölümünün bir örneğidir:

Sevgili Hânım! işit;
Kadınlar iki çeşit:
Biri evin dayağıdır,
Ötekiyse bayağıdır.
Hele ben tanıtayım ilk önce onatını,
Geç yatıp da er kalkan yahşi huylu kadını:
Uyandığı vakitte elini, yüzünü yur,
Öpülesi alnında yalap yalap balkır nûr.
Ağzını kaşık açar, eteğini yel açar,
Hemen bütün zamanı ev işleriyle geçer.
Yabandan gelen konuk onu pek kıvandırır,
Yoksulsa, aşı yoksa tuza ekmek bandırır.
Ayşe, Fatma soyundan sayılır bu gibisi,
Böylelikle ondursun Hak Çalap, Hânım, sizi!..
Şimdi dinle, öbür türlü avrat nice;
Erken yatar, geç uyanır son denlice.
El, yüz yumaz doğruldukta yatağından,
Pislik akar uğursuzun eteğinden.
Kov kovlayıp gezip tozar öğleye dek,

Eve döner utanmadan (Of!) çekerek;
"Zahmetliyim bu evde-der- yıllarladır,
Çilelere katlanışım hep arladır.
Ayağım ediksizdir,
Ekmeğim katıksızdır.
Bu mu lâyük bencileyin bir dişie?
Düşemedim umarımca er kişiye!..."
Görülür şey kocasiyle söyleşmesi,
Saygısızın bol suludur göz çeşmesi...
Gelmiş olsa yaban yerden eve konuk,
Karşı çıkar o konuğa yüzü donuk.
Nuh eşeği aslındandır bu gibisi,
Böylesinden Hak saklasın, Hânım, sizi!.. (Oğuzlama, s.45)

Hikâyelerin sonunda Tanrı'ya dua bölümü vardır. Bu bölüm Dede Korkut boylarındaki dua bölümüyle örtüşür:

(Ozanlarbaşı) geldi -ki Dede Korkut ad.
- Hanlar Hanı Bayındır katında yom yomladı:

YOM
Hey Hânım, hey!
Yaylaların otlu olsun;
Koyunların sütlü olsun;
Kuzuların etli olsun!
Hey Hânım, hey!
Yayaların atlı olsun;
Adsızların adlı olsun;
Ünün çavın katlı olsun!
Hey Hânım, hey!
Ocakların odlu olsun;
Dölün düşün utlu olsun;
Ev dirliğin tatlı olsun (Oğuzlama, s.204)

Görüldüğü üzere kompozisyon Dede Korkut boylarına hâkim kompozisyona uygundur.

Oğuzlama'daki şiir parçalarında farklı farklı hece ölçüsü kalıpları kullanılmıştır. Bu durum manzum destan geleneğine uygun bir durumdur.

Türk dünyası destancılık geleneğinde baştan sona kadar belli bir nazım birimini; bu birime bağlı olarak belli bir kafiye örgüsünü ve hece ölçüsü kalıbını kullanarak söylenen destan bulunmaktadır. Baştan sona manzum formdaki destanlar belli nazım birimleriyle söylene de bunların çoğunda aynı hece kalıbının eserin başından sonuna kullanılmadığı görülür (Yıldız, 2015, s.251).

Oğuzlama'nın genel yapısına baktığımızda eser bir "Sunuş" bölümü ile başlamaktadır. Ardından Dede Korkut'u tanıtan bir bölüm, sonrasında da Dede Korkut'un seslendiği bir bölüm gelmektedir. Devamında da 12 boya geçilir. Boğaç (s.47-98), Deli Dumrul (s.99-

122), Kan Turalı (s.123-172), Emren (173-204), Basat (s.205-235), Seğrek (s.237-275), Alplarbaşı Salur Kazan Bey-Evinin Yağmalanışı (s.277-319), Alplarbaşı Salur Kazan Bey-Oğlunun Tutsaklığı (s.321-356), Salur Kazan Bey-Kendisinin Tutsaklığı (s.358-410), Bamsı Beyrek (s.411-492), Salur Kazan Bey-Dayısının Öldürülüşü (493-504), Oğuzname-Soyumuzun Destanı (s.507-548). Eserin sonunda şair “Kahraman Soyuma Sesleniş” başlığı altında Türk milletinin büyüklüğünü dile getirip bu eser ile bu necip milletin destanını yazma girişiminde bulunduğunu ifade eder. Eser; “Sonlama Sevgili Soyuma”, Soy Destanı (Epepe) ve “Çoklar Korksun Azımızdan” başlıklı nazım parçaları ile sona erer.

Eserde değişik nazım birimleri kullanılmıştır. Olaylar ve konuşma bölümleri başlıklar ile ayrılmıştır. Konuşma bölümleri “Söyleme” ve “Söyleniş” başlıkları altında belirtilmiştir. Söylemelerin ve Söylenişlerin tekrarı “Bir Dahi” başlığı ile belirtilmiştir. Eserde her boyun içerisinde konu geçişleri ayrılmış, çok sayıda bölümlene yapılmış ve bölümlere içeriklerine uygun başlıklar konulmuştur: “Kan Turalı’nın Dilediği Kız”, “Pişmanlanış”, “Deli Dumrul’un Al Kanatlı Azrail’i Kovalaması” gibi. Sunuş bölümünde Gocul, destan yazmanın zorluğunu dile getirmiş, şiiri yeterince iyi bulmazsa silip tekrar yazdığından söz etmiştir. Eserin titiz bir çalışmanın sonucu oluştuğunu belirtmiş, bir beklentiyle eserini yazmadığını, tek beklentisinin okurların bir gün mezarının başına gelip onu anmaları olduğunu ifade etmiştir. Ardından gelen “Soyuma Sesleniş” bölümünde Gocul, Türk olmaktan duyduğu gururu, Mete gibi Alparslan gibi atalara sahip olmaktan duyduğu kıvancı ifade etmiştir.

“Dede Korkut’a Sesleniş”, “Oğuzlama” ve “Ozanlarbaşı Dede Korkut” bölümlerinden sonra asıl metne girilir. Bu bölümde Dede Korkut tanıtılır, değerinden, ermiş kişiliğinden, bilgeliğinden, ad takması, öğüt vermesinden söz edilir ve Dede Korkut “Söyleme” başlığı altında halka seslenir.

Olay örgüsü şiir formundadır. Şiir parçaları içerdikleri olaylara göre adlandırılmış ve bölümlenmiştir. Mesela Boğaç boyundaki ilk bölüm “Konukları üçe bölen Otağları Renkli Şölen” adıyla başlar. Bu bölümde Kamgan Oğlu Bayındır Han’ın şölen düzenlemesi ve konukları çocuk sahibi olmalarına-olmamalarına ve kız ya da erkek evlat sahip olmalarına göre ayırdığı işlenmiş, çocuk sahibi olmayan Dirse Han’ın eksiklik duyması “Dirse Han’ın Eksikliği” başlığı ile verilmiştir. Olayların sıralanışına göre şiir bölümlendirilmiş ve başlıklar ile ayrılmış, ardından gelen konuşma kısmı da yine “Söyleme” başlığı ile belirlenmiştir.

Oğuzlama’nın yapısal özellikleri ile halk hikâyesinin özellikleri arasında ciddi şekilde yakınlık bulunmaktadır.

Tahkiyeli edebî eserlerde vaka yaşanmış olaylardan yola çıkmış olsa da gerçek değil, gerçeğimsi (itibari, fictif) bir hayatı anlatır. Bir müellifin yazdığı tahkiyeli edebî eserde yaşanmış olana benzeme daha fazladır, ayrıntı daha bariz görülür. Ancak anonim bir edebî eserde tarihî çekirdek etrafındaki unsurlar ayrıntı olmaktan çıkıp, soyutlama daha bariz hale gelmiştir (Tural, 1998, s.45).

Oğuzlama’da yer alan hikâyeler, halk hikâyeleriyle de benzer yapısal özellikler taşımaktadır. Hikâyeler, halk hikâyelerinde görülen bir olay örgüsüne sahiptir.

Hikâyelerdeki olayların nasıl ilerleyeceği ve nasıl bir sonuca bağlanacağı az çok tahmin edilebilir. Genel itibariyle birbirini seven iki insan vardır. Kavuşamamaları için araya kötü karakterler girer, engellemelere rağmen kahraman hedefine ulaşır (Gültekin, 2014). Mesela Oğuzlama’daki Kan Turalı boyunda, Kan Turalı ile Salçan Hatun’un aralarına engeller girer, sonunda engelleri aşırp kavuşurlar.

Kahramanlık anlatan halk hikâyelerinin olay örgüsünde asıl kahraman, çocuğu olmayan bir ailede olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir ve olağanüstü özellikler taşımaktadır. Kahraman serüvenlere atılır. Bu maceralar esnasında kötülerle veya masalsı güçlerle mücadele eder. Maceradan maceraya atılır. Maceraların sonunda kesin bir zafer kazanır (Gültekin, 2014). Oğuzlama’daki boylarda da benzer olaylar yaşanmaktadır.

Halk hikâyelerinde ve Oğuzlama’da hedef, belli bir amaç doğrultusunda okuyucuyu yönlendirmek olduğu için anlatıcı taraf tutar ve okuyucuyu eğitme amacı taşır.

Anlatıcı müdahalecidir, okuru ya da dinleyeni yönlendirmeye çalışır. Olay örgüsünü aktarırken araya girer ve okura farklı farklı şeylerden bahseder. Çünkü amacı yalnızca bir şey anlatmak değil aynı zamanda muhatabını eğitmek, yönlendirmek, tatmin etmektir (Gültekin, 2014).

Oğuzlama’da da anlatıcı dinî-ahlaki öğütlerde bulunur. Okuyanı eğitmeyi amaçlar. Bunu daha çok Dede Korkut’u dillendirdiği yom bölümünde yapar. Eserde 18 adet yom vardır.

YOM

Yom yomladı saygıdeğer Korkut Ata,
Hikmet dolu sözlerinde yoktur hatâ:
Hani örnek bey erenler,
Soyumuza şan verenler?
Kimi yaşlı, kimi gençti,
Bu dünyadan hepsi geçti,
Fânî dünya kime kaldı?
Son mekândır yerin altı!
Bir gün erip ecelimiz
Onlar gibi oluruz biz.
Adı Güzel Yalvaç’a bağlanmış olanların

Suçları yarlıganır Mahşer Günü'nde yarın.
Bazıları bizlersek birçok yüzü karadan
O'nun yüzü suyuna bağışlasın Yaradan (Oğuzlama, s.172)

Oğuzlama'da Boğaç, dualar, kurbanlar sonucu dünyaya gelir. Önce boğayı yenip ad almaya hak kazanır, sonra da kırk soysuzu tepeler. Emren boyunda, Emren kâfirlerin karşısına tek başına dikilir, onları yener. Deli Dumrul, Tanrı ve Azrail ile zıtlaşır. Basat, Tepegöz'ü yener. Boyların sonunda kahramanlar zafere ulaşırlar.

Bu doğrultuda Oğuzlama'yı oluşturan boyların yapı unsurları şöyle ortaya konulabilir:

8.3.2. Oğuzlama'yı Oluşturan Boyların Yapı Unsurları

Anlatmaya dayalı eserlerin ana unsurları muhteva, yapı ve dildir. Yapı denildiğinde de akla olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı gelmektedir.

Olay örgüsü; anlatmaya metinlerin en temel unsurudur. Olay örgüsünün odağında insan hayatının özü olan olay vardır. Olay kelimesi hayat içerisindeki her tür aksiyonu kapsar. Ama tek bir olay tek başına fazla bir değer taşımaz. Bizim çoğu zaman bir bütün olarak algıladığımız olay, kendi içinde birden çok olayın peş peşe gerçekleşmesi ve birbirine bağlanması ile oluşmuştur. Olay örgüsüne aynı zamanda vaka zinciri, bunun her bir parçasına da vaka halkası denir (Çetişli, 2004, s.58, 59). Forster (2016), olay örgüsünün mahiyetini örneklendirerek şöyle açıklamaktadır:

Öyküyü “olayların zaman sırasına göre tanımlanarak anlatılması” biçiminde tanımlamıştık. Olay örgüsü de olayların anlatımıdır.; ancak burada üstünde durulan nokta, olaylar arasındaki neden sonuç ilişkisidir. “Kral öldü, arkasından kraliçe de öldü” dersek, öykü olur. “Kral öldü, sonra üzüntüsünden kraliçe de öldü” dersek olay örgüsü olur. Zaman sırası bozulmuş değildir, ancak neden-sonuç ilişkisi yanında iyice gölgede kalmıştır. Şöyle diyelim, “Kraliçe öldü, nedenini kimse bilmiyordu; sonradan anlaşıldı ki kralın ölümüne duyduğu üzüntüden ölmüş.” Bu, içine gizem katılmış bir olay örgüsüdür ve üstün gelişme olanakları bulunan bir örgü biçimidir. Zaman sırası bir yana bırakılmış örgünün sınırlarının elverdiği ölçüde öyküden uzaklaşmıştır (s.128).

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay örgüsü, en önemli öğedir. Zaten metinlerin sınıflandırılmasında “olay etrafında oluşan” metinler başlığı altına konulmaları bundandır.

Olaylar vuku bulurken insanlar başka insanlarla, içinde yaşadıkları toplumla, doğayla ve kendileriyle mücadeleye girişirler. Olay örgüsünde karşıt güçlerin mücadelesi (işçi-patron, zengin-fakir gibi) çatışmaya dönüşür. Olay örgüsünün doğması işte bu çatışma sonucunda gerçekleşir. Çatışma, zaman zaman şiddetini artırıp üst düzeye çıkar, zaman zaman da zayıflar. İşte bu akış entrik yapıyı oluşturur. Olay örgüsü tek zincirli olay örgüsü, çok zincirli olay örgüsü ve helezonik olay örgüsü olmak üzere üçe ayrılır (Çetişli, 2004, s.60, 61).

Tek zincirli olay örgüsü, bir kişiyi merkeze alarak gelişen, dallanmayan olay örgüsüne verilen addır. Çok zincirli olay örgüsünde ise ana olay zinciri kendi içinde birden çok dala ayrılır. Helezonik olay örgüsünde dallanma olmayan birden çok olay zincirinin iç içe geçmesi ile oluşan olay örgüsüdür (Çetişli, 2004, s.62,63).

Şahıs kadrosu; anlatmaya bağlı metinlerde olayları meydana getiren, olayları yaşayan insanlar ve insan kimliğine konulan varlıklardır. Kişiler iki gruba ayrılabilirler: Düz/yalıncat/kart kahramanlar ve yuvarlak kahramanlar. Düz kahramanlar eserlerde insan mizacının belli ve baskın yönlerini temsil ederler. Yuvarlak kahramanlar ise ruhsal ve kişilik yönünden derinlik ve zenginliğe sahip, eser boyunca sürekli ruh halleri değişen kişilerdir (Çetişli, 2004, s.68,69). Forster (2019) de karakterleri ikiye ayırır: düz (yalıncat) karakterler ve yuvarlak karakterler. Forster, yalıncat karakterlere on yedinci yüzyılda humorous, bugün ise tip ya da karikatür dendiğini belirtir ve yalıncat kahramanların yazara sağladığı avantajları şöyle sıralar:

Yalıncat roman kişilerinin en büyük yararı, romanda ortaya çıksalar kolayca tanınabilmeleridir. Okuyucunun bakan gözü değil de gönül gözü tanır onları; bakan gözler kişileri ancak özel adları geçtikçe görür... Yazarın bir noktaya tüm gücüyle yüklenebilmesi kendisine kolaylık sağlar. Yalıncat roman kişileri işte bu yüzden yazar için çok yararlıdır; bir kez okuyucuya tanıtıldılar mı, bir daha tanıtılmaları gerekmez; hiçbir zaman yazarın denetiminden çıkmazlar, gelişmeleri için çabada bulunmayı gerektirmez, kendi havalarını kendileri yaratırlar (Forster,2019, s.108-109).

Forster (2019), yalıncat kişilerin iki boyutlu, yuvarlak kişilerin ise çok boyutlu olduklarını da söyler (s.113).

Düz karakterler, basit ve tekdüze, gelişmeye ve değişmeye kapalı, sabit, gerçek insanlara oldukça uzak, basmakalıp, yakınlık duymanın zor olduğu karakterlerdir. Yuvarlak karakterler ise karmaşık ve çok boyutlu, birçok özellik taşıyan, gelişen, değişebilir, gerçek insanlara yakın, yakınlık duymanın kolay olduğu karakterlerdir. Düz karakterlerin eylemleri belirlidir, kestirilebilir ve okuyucuyu pek şaşırtmayan eylemlerdir. Yuvarlak karakterlerin eylemlerinin ise önceden kestirilmesi zordur (Dervişcemaloğlu, 2016, s.143).

Harvey'in yaptığı tasnifte ise dört tip karakter yer almaktadır: Ana karakter, fon karakter, kart karakter ve ip karakter. Bu tasnifteki kart karakter; nispeten düz ancak canlı ve gerçekçi özellikteki karakterdir. İp karakter ise nispeten yuvarlak ancak tipik ve temsili özellik taşıyan karakterdir. (Dervişcemaloğlu, 2016, s.145).

Şahıs kadrosunun ana unsuru asıl kahraman, başkişi ya da tematik güç diye adlandırılan ve olay örgüsünü sürükleyip götüren, eserin odağındaki kişidir. Diğer kahramanlar asıl kahramanla ilişkiye girdikleri ölçüde değer kazanırlar. Asıl kahramanın karşısında

hasım/karşıt güç konumunda kişi ya da kişiler vardır. Karşıt güç konumundaki kişiler olayların düğümlenmesini, çatışmanın doğmasını temin ederler. Olay örgüsünde doğrudan rolü olmayan, dekoratif durumda, fon karakter ya da figüran olarak adlandırılan kişilerse sadece hikâyenin daha gerçekçi ve tabîî bir görünüme kavuşması için sosyal atmosferi temin ederler (Çetişli, 2004, s.70, 71). Figüratif kadronun merkezinde yer alan, öykülemeye dayalı anlatıların ekseninde olduğu başkişi, olayları başlatma, yayma ve bitirme yönlerinden güçlü bir etkiye sahiptir. Fon figürün (Fon karakter/figüran) ise kurmaca içeriğin entrik ya da düşünsel yapısı üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Karşıt figür, başkişinin fiili ve düşünsel konumunun karşısında yer alır, genellikle olumsuz, nadiren de olumlu özelliklere sahiptir (Sazyek, 2013).

Bir romandaki kişileri değerlendirirken kullanılan sınıflandırmalardan biri de “karakter-tip” ayrımıdır. Bu sınıflandırma yuvarlak kişi-düz/yalınkat kişi ayrımıyla da paralel bir şekilde kullanılır.

Ana hatlarıyla tip, tipikliği öncelenen ve romanın başından sonuna tipikliği süreklilik arz edecek biçimde yapılanan; karakter ise tipik özellikleriyle değil, bireyselliğiyle, iç yaşamıyla öne çıkan, taşıdığı bireysel ve toplumsal tipiklik, kişiliğinin bir parçası olarak var olan ancak ferdiliğinin gerisinde kalan roman kişisidir (Demir, 2014, s.35).

Çetişli (2004), tipi kendine özgü ferdi niteliklerle ön plana çıkmayan; herhangi bir sınıfın, grubun veya meslek üyelerinin ortak değer ve niteliklerini taşıyan ve yaşayan kahraman; karakteri ise başkalarından farklı özellikleri ve yalnızca kendine has değer ve vasıflarıyla ayrılan kahraman şeklinde tanımlamaktadır (s.68,69). Türk epik destan geleneğinde tipler “Alperen tipi”, Bilge Devlet Adamı tipi”, “Kadın tipleri” ve “Hayvan Kahraman tipleri” şeklinde ayrılabilir.

Destanda asıl kahramanlardan biri belki de birincisi olan Salur Kazan, Alplarbaşı unvanıyla ön plana çıkmaktadır. Alplık, eski Türk toplumunda çok önem verilen bir sıfattır. Alp yiğit tipine daha Göktürkler zamanında önem verilmiş, 11. asırda Horasan illerinde de görülmüş, Geçiş döneminin ilk eseri olan Kutadgu Bilig’de de kendisine yer bulmuştur. Selçuklularda da alplık yaşamıştır. Azerbaycan sahasında kullanımına fazla rastlanmadığına göre Dede Korkut’ta geçen savaşçı yiğidinin eski Orhun ilinin Seyhun yakası göçebeliğinden kalma bir yadigâr olduğu şüphesizdir (Caferoğlu, 1959, s.63, 64).

Epik destan geleneğinde “alp eren yiğit tipi” en önemli kahraman tipi olarak ön plana çıkar.

Alp cesur, yiğit, düşmana ve dünyaya buyruk olmağa çalışan insandır. Tamamen dışadönük bir profile sahiptir. Alperen ise alpın taşıdığı niteliklerle birlikte başka niteliklere de sahiptir. Alperen kendi tekemmülünü düşünen, kendini aşarak daha yüksek idealler ve ülküler uğruna

dövüşen, kendini feda eden bir insan tipidir. Dolayısıyla Müslüman bir alpdır (Çobanoğlu, 2015, s.101, 102). Oğuzlama’da alperen kelimesi 5 yerde kullanılmıştır.

Tanyelinin ılgıt ılgıt estiği,
Akıyla karalı seçildiği çağ;
Altın sağrakların elde gezdiği,
Kekikli kımızlar içildiği çağ;
Alp erenlerin bele kılıç astığı,
İlgar için dizginler açıldığı çağ;
Zağlı kılıçların başlar kestiği,
Taptatlı canlardan geçildiği çağ (Oğuzlama, s.89)

Oğuz alperenleri besmele çekerek savaşa gitmektedirler:

Besmele çektim de girdim meydana,
Utanmaz, inşallah, doğuran ana!
Topuzum var tam on iki yapraklı,
Yiyeyin kolaca derilmez aklı!
Dokuz boğumludur çitlenbik kargım,
Dürterken Basat’tan yoktur hiç farkım!
En büyük güvenim lâkin kılıca,
Ölüme sürükler dokunsa kılca!
Gönüllü kırımım, hey kâfir sana,
Utanmaz, bolay ki, doğuran ana (Oğuzlama, s.398)

Çobanoğlu (2015), Türk epik destanlarında ve dolayısıyla Oğuzlama’da baş kahraman olarak kendisini gösteren Alp tipinin karakteristik özelliklerini de şöyle belirtmektedir:

Türk epik destan geleneğinde kahraman, kabilesini ya da halkını dış veya iç düşmanlara karşı koruyan, kendisiyle daha ana karnındayken söz kesilen; fakat kızın babası tarafından kaçırılan, sevgilisini ya da eşini arayan, olağanüstü varlıklarla mücadele eden, boy birliğini sağlayan kendini aşmış bir insan olarak alp eren yiğit tipidir. Kahraman olağanüstü özelliklere sahip sıra dışı bir insandır. Kahramanın ana rahmine düşmesi veya annesinin hamile kalmasıyla birlikte olağanüstülükler başlar. Çoğunlukla kahramanın anne ve babası hali vakti yerinde olan bir çift olmakla birlikte çocukları olmamasından bızardırlar. Çocuksuzluk veya kahramanın olağanüstü doğuşu olarak adlandırılan bu hal, Türk destan geleneğinde en yaygın motiflerden birisidir. Bu durumda olan karı-koca evlat sahibi olabilmek için adak adarlar, yatır, türbe gezerler ve geleneğin öngördüğü pratikleri uygularlar. Bunun sonucunda umumiyetle yaşlı bir kadın olan anne, kahramana hamile kalır (Çobanoğlu, 2015, s.341).

Ok atmak ve yay çekmekte hüner göstermesi, baş kesmek, kan dökmek, Oğuz kavmi içinde çulldı almak, bir ile sahip olmak, açları doyurmak, çıplakları donatmak, soylu olmak, soyunu küçük düşürmemek, soylu davranmak bir Alp’ı değerli kılan niteliklerdir (Öztürk, 2009, s.273).

Kaplan (2019), hikâyelerdeki Oğuz beylerinin Müslüman olduklarını, savaşa giderken abdest alıp namaz kıldıklarını, fakat şarap içmek ve eğlenmekten de geri durmadıklarını belirtir. Yiğitlik kadar hayatın tadını çıkarmaktan da zevk aldıklarını ifade eder. Alp tipinin hesaplı yamadığını, coşkun bir ruha sahip olduğunu ve bu delilik yüzünden sık sık başının belaya girdiğini ancak kahramanlık gösterip genelde bu sıkışık durumdan kurtulabildiğini

söyler. Sözlerinin devamında alp tipinin eğlencesinin kısa sürdüğünü ve en hoşlandığı şeyin hareket, av ve savaş olduğunu da vurgular (s.52).

Kaplan (2019), hikâyelerde atlı-göçebe örf ve adetlerinin bozulmaya başladığını ve bunun köylüleşmeye paralel olarak gerçekleştiğini belirtir. Göçebe toplumu ve alp tipinin çökmesinde onun manevi güveninin sarsılmasının en önemli rolü oynadığını vurgular. Hikâyelerde Oğuzları bir bütün olarak sürekli harekete sürükleyen belirli bir gaye olmadığını, savaşların küçük çatışmalardan ibaret olduğunu, kâfirlerin hücum ettiğini, Oğuzların esirlerini ve mallarını geri almak için mücadele ettiklerini ifade eder (s.62-64).

Kaplan (2019), Göktürklerin hem kurulmasına hem de yıkılmasına sebep olarak Göktürklerdeki sert insan tipini gösterir:

Göktürk Devleti'nin kurulmasında amil olan aynı sebepler-iline bağlılık, onu hâkim kılmak için kahramanlık-onun yıkılmasını da hazırlıyor. Sürekli bir devlet kurulabilmesi için, bu duyguları doğuran sosyal yapının ve hayatın değişmesi lazımdı. Her şeyden önce avcılık, hayvancılıkla çok yakından ilgili insan tipinin değişmesi zaruri idi. Zira hayatın manasını kuvvetli olmada gören vatandaşlardan ibaret bir toplumun sulh ve sükûn içinde yaşamasına imkân yoktur. Sürekli bir devlet nizamı, başka türlü meziyetleri haiz olan insan tipini gerektirir. Göçebe toplumun yetiştirdiği sert insan tipine mukabil, buna yumuşak insan tipi adı verebiliriz. Ekincilik ve zanaatçılığa dayanan Çin böyle bir insan tipi vücuda getirmişti. Hayvanı örnek alan, kurdu rehber edinen, kuvvete en büyük değeri veren alp tipi bunun tam zıttı idi. O, bin kurnazlık düşünen, alet ve vasıtalar icat eden zekasına değil, kendisini ölüme atan kuvvet ve ihtirasına göre hareket ediyordu. Ekinciliğin terbiyesini almadığı için sabırlı ve uzak görüşlü, zanaatkar olmadığı için de ince zekalı ve hesaplı değildi. Binmiş olduğu at, avladığı hayvan, kullandığı ok ve yay, onda sadece bir kabiliyeti ve ihtirası geliştirmişti: Avcılık, savaşçılık ve hâkimiyet ihtirası (Kaplan 2019, s.44).

Boğaç, Bamsı Beyrek, Uruz gibi kahramanların olağanüstü doğumları, alpların diğer insanlardan üstün yaradılıştaki insanlar olduklarını göstermektedir. Oğuzlarda alp olmanın yaşı 15'dir. Alpın kahramanlık göstermesi bu yaştan sonra gerçekleşir. Hikâyelerde Deli Dumrul dışındaki alplar hep cesur ve kahramandırlar. Deli Dumrul ise cesaret ve yiğitliğini göstermek için haksızlık yapmaktan çekinmez (Pehlivan, 2015, s327,328).

Oğuzlama boylarında tıpkı Dede Korkut boylarındaki gibi alplar şu vasıflara sahiptir: Alplar, dürüst olmak, sözlerini tutmak zorundadır. Allah ile yakın ilişki içerisindeyler. Düşmandan korkmak alp için büyük ayıp sayılır. Zor durumlara katlanır, sıkıntılardan şikâyet etmezler. Zor durumdan kurtulmak için akıllarını kullanırlar. Alplar fedakardırlar. Namusları için yaşarlar. Alplar yurtlarını korumak ve toplumsal düzeni sağlamak için inisiyatif almak zorundadırlar. Alplar dinlerini değiştiren düşmanlarını affederler. Zaafları vardır, zaaf gösteren alplar cezalandırılırlar (Pehlivan, 2015, s. 327-338).

Oğuzlama’da Oğuz yiğitleriyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:

İrmak boylarında söğütleri var,
Söğüt gibi boylu yiğitleri var;
Yiğitlerinin hoş giyitleri var;
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!
Sevdiğim erleri acar ve batır.
En çolpası, cenklerde at
Dilde gezmeleri iyi adladır;
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!..
Beyleri yolcuyu yoldan döndürür
Döndürüp evinde konuk kondurur
Tanrı da onları sever, ondurur
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli !..

(Oğuzlama, s.307)

Bilge devlet adamı tipi de destanlarda önemlidir. Askerî demokrasinin bir gereği olarak bilge devlet adamları aklın ve akılcılığın sembolüdürler. Türk destanlarında Dede Korkut, Uluğ Türk, İrkıl Ata, Yuşi Hoca, Bakay, Tevabil gibi kahramanlar Bilge tipini temsil ederler (Çobanoğlu, 2015, s.106).

Oğuzlama’da Tanrı, Azrail, Hızır, Hz. Muhammed Oğuzlama’da yer alan dinî varlık ve güçlerdir: Tanrı; ulu, kerem sahibi, yüce namılı, onmamışı onduracak, bir olan, bağışlayıcı gibi sıfatlarla vasıflandırılır. Hz. Muhammed adı görklü vasfıyla anılır. Hızır darda kalanların imdadına yetişir. Azrail ise, Al Kanathı, Can Alıcı sıfatlarıyla anılır ve Allah’ın buyruklarını yerine getirir.

Dede Korkut boylarındaki kadınlar, kahramanlarla aynı vasıfları taşırlar. Soyludurlar, yiğittirler. İyi anne, iyi kardeş, iyi sevgilidirler hatta duyguları bakımından kahramanlardan daha üstündürler. Ama Dede Korkut’un hikâyelerin başında solduran sop, dolduran top, nice söyler isen bayağıdır diye vasıflandırdığı, lanet ve nefretle andığı kadın tipleri, aileyi ayakta tutan kadınların bozulmaya başladıklarını gösterir (Kaplan, 2019, s.62).

Oğuzlama’da, kadın tiplerini Dede Korkut şöyle tarif eder:

Sevgili Hânım! işit;
Kadınlar iki çeşit:
Biri evin dayağıdır,
Ötekiyse bayağıdır.
Hele ben tanıtayım ilk önce onatını,
Geç yatıp da er kalkan yahşi huylu kadını:
Uyandığı vakitte elini, yüzünü yur,
Öpülesi alında yalap yalap balkır nûr.
Ağzını kaşık açar, eteğini yel açar,
Hemen bütün zamanı ev işleriyle geçer.
Yabandan gelen konuk onu pek kıvandırır,
Yoksulsa, aşı yoksa tuza ekmek bandırır.
Ayşe, Fatma soyundan sayılır bu gibisi,
Böylesiyle ondursun Hak Çalap, Hânım, sizi!..
Şimdi dinle, öbür türlü avrat nice;
Erken yatar, geç uyanır son denlice.
El, yüz yumaz doğruldukta yatağından,

Pislik akar uğursuzun eteğinden.
Kov kovlayıp gezip tozar öğleye dek,
Eve döner utanmadan (Of!) çekerek;
"Zahmetliyim bu evde-der- yıllarladır,
Çilelere katlanışım hep arladır.
Ayağım ediksizdir,
Ekmeğim katıksızdır.
Bu mu lâyık bencileyin bir dişiye!?
Düşemedim umarımca er kişiye!.."
Görülür şey kocasıyla söyleşmesi,
Saygısızın bol suludur göz çeşmesi...
Gelmiş olsa yaban yerden eve konuk,
Karşı çıkar o konuğa yüzü donuk.
Nuh eşeği aslındandır bu gibisi,
Böylesinden Hak saklasın, Hânım, sizi!.. (Oğuzlama, s.45)

Oğuz kızları, güzel, ince belli, dağ başı karından beyaz ve doğuştan nazlı olarak betimlenmişlerdir:

Kızları dağbaşı karından beyaz
Öyle kızıdır ki Yağma'da doğmaz
Ve fakat beşiklik huylarıdır naz...
Ah *Oğuzlareli, *Oğuzlareli!.. (Oğuzlama, s.307)

Oğuz kadınları güzel ve mağrurdur. Kadınlardan özellikle Burla Hatun ve Salçan Hatun ön plana çıkmaktadır.

Oğuzlama'da kâfir kızları ise Oğuz kızlarından farklı olarak Oğuz yiğitlerine kadeh sunan ve bu yönleriyle aşağılanan karakterler olarak ortaya konulmaktadır. Burla Hatun'un kadeh sunmakla oğlunun etinden yapılma kebabı yemek arasında ikinci şıkkı yeğlemesi bize kâfir kızlarının yaptıkları işin aşağılık bir iş olduğunu göstermektedir (Pehlivan, 2015, s. 248). Ayrıca bu kızlar bol bezekli ve şen gülüslü kızlar olarak da vasıflandırılmışlardır:

Ak alınlı Bayındır'ın şöleni için
Yeşilliğe kalçalar serildiği çağ;
Uçtan uca otağlanan geniş alanda
Kanlı Oğuz beylerinin derildiği çağ;
Bol bezekli, şen gülüslü kâfir kızları
Taraftan tas tas kırmızı verildiği çağ (Oğuzlama, s.138)

Hikâyelerdeki dürüst olmayan, korkak erkeklerin kendileri gibi anneleri de saygıdeğer görülmez. Bir hikâyenin başkişisi olan Deli Dumrul, cahil, acımasız, fiziki kuvvetini öne çıkaran bir karakterdir. Bu olumsuz karakterin annesi de acımasız ve bencil bir kadın olarak gösterilir. Ancak diğer hikâyelerde Deli Dumrul'un annesinden farklı olarak oğulları için canını feda etmeye hazır bir anne tipi görülür. Deli Dumrul'un eşi rolünde olan ama adı belirtilmeyen kadın ise adeta eşi için yaşamaktadır. Ayrıca kadınlar, Dede Korkut boylarında zor durumlarda eşlerine ne yapmaları gerektiğini bildiren bir rehber konumundadır (Güneş, 2012).

Kan Turalı boyunca babasıyla konuşan Kan Turalı, evleneceği kızın şu özellikleri taşıması gerektiğini belirtir:

Sevgili atacığım! Konuşalım şakasız
Var ise şöylesidir dilediğim eşlik kız;
Bazuları olmalı yavru geyik budunca
Çatırdadak kırmalı yayı kabza tutunca.
Cenk sevgisi kalbinde bir türlü yer bulmalı
Ki, tan düşü görürken uykusunu bölmeli,
Cebelenip binerek bir azgın kişnek ata
Yolların ıssızında tozu dumana kata
Ülkemiz sınırını tek başına aşmalı,
Kendisini öğdürür biçimde savaşmalı,
Ganimetle dönmeli ağarırken henüz tan,
Beni gür narasiyle uyarmalı uykudan!
Göçer isem göçmeli,
Konar isem konmalı;
Sıcak günde yanmalı,
Soğuk günde donmalı;
Sadağı boşaldıkça
Baltaya el sunmalı;
Ormandan odun kesip
Odundan ok yonmalı;
Değirmen taşı gibi
Hizmetimde dönmeli

(Oğuzlama, s. 126,127)

Demek ki Oğuz kadınlarının da Oğuz erkekleri gibi özel vasıflarla donanmış olmaları beklenmektedir.

Oğuzlama’da hayvanlar da önemli tipler olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal olarak göçebe toplumun en önemli hayvan kahramanı attır. At, Oğuzlama’daki şölenlerde yiyecek olarak kullanılır. Ata binilip cenge gidilir. Alpin kazandığı savaşlarda asıl rol onundur. “At ayağı evik olur” denilerek hem atın hızı hem de zamanın hızlı bir şekilde akıp gitmesi ifade edilir. At kahramanın çoğu zaman kader birliğine gittiği kardeş ve yoldaşıdır. Boylarda geçen “kazılık at” ifadesi, gazalık at, savaş atı olarak adlandırılabilir (Pehlivan, 2015, s.259). Savaşları kazanan asıl kahramanın at olduğu ifade edilir. Öyle ki atı iyi değilse kahramanın şansı yoktur:

Kaytabandaki kızıl develer
Yavrucuğundan bezer mi olur?
Kara koçtaki kazılık atlar
Kuluncuğunu ezer mi olur? (Oğuzlama, s.169)

Alplarbaşı dedi ki: Yürügen olmasa at
Söyleyiniz a beyler, yarar mı işe pusat?
Kon er öğünsün, hüner atındır, erin değil (Oğuzlama, s.177).

Kazan Bey, oğlu Uruz’un savaş meydanında yere serilmiş olan atına seslenir ve ona oğlunu sorar. Onu bir insan gibi muhatap alır, böylece ona verdiği değeri açıkça ortaya koyar:

Çift yemle yemliyenin,
Yemleyip gemliyenin
Nerede sevgili at?

Gözlerini aç, anlat!
“Can yoldaşım!” diyenin,
“Ölüm aşım!” diyenin
Nerede sevgili at?
Gözlerini aç, anlat!
Düşmanda tutsak mıdır?
İzini gütsek midir?
Sana derim, sana at!
Gözlerini aç, anlat (Oğuzlama, s.341).

İslamiyet köpeği murdar kabul etmektedir. Ancak Türkler, Müslüman olduktan sonra bile eski geleneklerine bağlı kalıp efsanelerinde, folklor malzemelerinde köpeğe yer vermekten kaçınmamışlardır. Hatta takvimlerinde bir yılın adı bu hayvanın adı olarak belirlenmiştir (Caferoğlu, 1959, s.66, 67). Köpek destanlarda herhangi bir kutsal değere sahip değildir. Ama Kazan’ın ondan haber alması arkaik bir motifin destan içerisindeki yansıması olarak kabul edilebilir (Pehlivan, 2015, s. 256). Ordası baskına uğrayan Kazan Bey, köpeğe şöyle seslenir:

Geceleri vaf vaf üren,
Uğruları koğup süren
Sevgili ağıl itim!
Av için dağda idim.
Yağmalayıp malımı
Sürmüşler ordalımı.
Giderlerken gördün mü?
Kızgın kızgın ürdün mü?
Olmuşu bildir bana,
Yararım değsin sana! (Oğuzlama, s.294)

Oğuzlama’da geçen bir başka hayvan da boğadır. Boğa, Mitolojik Yer Ana’nın sembolü, Tanrıoğlu, ecdat, koruyucu ruh, hâkimiyet simgesi gibi anlamsal değişimlerden geçmiştir ve kaynağında boğanın yaradılış mitleriyle bağlantısı vardır. Oğuz Kağan Destanı’nın ilk sayfasında gök-boğa resminin verilmesi kozmogonik mitin bir kalıntısıdır (Bayat, 2013, s.67). Börü (Kurt) da Türkler için değerli bir hayvan kahramandır. Edebi metinlerde kutsal ya da yarı kutsal nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır (Pehlivan, 2015, s.255). Kurt, Türk efsanelerinde odak noktada yer almaktadır. Göktürk hükümdar sülalesi olan Aşına ailesinin atası dişi bir kurttur. 6. ve 7.yüzyıllarda kurt-ata inancı yaygındır. Kurt başlı sancak hakanlık alametidir. Asya Hunlarında da kurttan türeme efsanesi bulunmaktaydı. Göktürk destanlarında kurt, yol gösteren, zor zamanlarda yardıma koşan bir varlıktır (Kafesoğlu, 2017, s.316-318). Oğuzlama’daki son hikâye olan Oğuz Destanı’nda kutsal, tanrısal börü, orduyu peşine takıp götürür:

Su geçildi, göründü boz tüylü Kutsal Börü:
“Öncüyüm Oğuz, dedi, peşime düş de yürü!”
Durmadan yürüdüler, bastı koyu karanlık,
Oğuz’un atı kaçıp kayboldu bir aralık;
Bu yüzden bütün ordu yürüyüşten kalmıştı,

Kaybolan at, Buzdağın içerisine dalmıştı (Oğuzlama, s.532)

Tanrısız Bozkurt durdu, Oğuz da uydu kurda;
Durakları Çürçit'ti, bir savaş oldu burda.
Çürçit ki, Taciklerce "Çin Maçın" denilen yer,
Ünlü Hatay ilinin kuzey yönüne düşer.
Oğuz, Çürçit Hanı'nı yenip başını kesti (Oğuzlama, s.533)

Zaman; anlatmaya bağlı metinlerdeki temel öğelerden biridir. Olaylar belli bir zaman diliminde gerçekleşir. İki tür zaman vardır: Vaka zamanı ve anlatma zamanı. Roman, tiyatro ve hikâye gibi olay etrafında oluşan metinlerde, olayların başlaması ile bitişi arasında geçen zamana vaka zamanı denilir. Anlatma zamanı ise, olayların anlatıcı tarafından görülüp, öğrenilip, kendi tercih ve imkanlarına göre okuyucuya aktarıldığı zamandır (Çetişli, 2004, s.75, 76). Sazyek (2013), vaka zamanını kurmaca içeriğin aksiyonel kısmının kapsadığı süreç olarak tanımlar. Zamanın ikiye ayrılmasını da anlatılan maceranın uzak ya da yakın geçmişte cereyan edip bitmiş olmasını gösterir (s.248).

Masallardaki vaka zamanı bütünüyle gerçeklikten uzak ve hayalîdir. Destan, menkıbe, halk hikâyesi ve romanslarda gibi edebî ürünlerde bu gerçek dışılık azalarak varlığını sürdürür. Modern hikâye ve romanda ise vaka zamanı çok daha gerçeğe yakındır (Çetişli, 2004, s.74).

Anlatmaya bağlı metinlerde bir diğer yapı unsuru mekân'dır. Anlatıda mekân, durumların ve olayların içinde sunulduğu yerlerdir (Dervişcemaloğlu, 2016, s.174). Edebî metinlerde mekân, diğer yapı unsurlarında olduğu gibi kurgusaldır:

Hikâye, roman ve tiyatrodaki mekânlar çoğu zaman içinde yaşadığımız dünyadaki bildiğimiz yerlerdir ve gerçek isimleriyle eserde yer alırlar. Bununla birlikte harici alemdeki gerçek mekânla itibari eserlerdeki mekân birbirinden farklıdır. Zira itibari eserlerdeki mekân; olay, insan ve zamanda olduğu gibi yazar tarafından kurgulanmış olmanın itibarlığına sahiptir. Seçilen mekânın muhayyel veya gerçek olması, bu hususu değiştirmez. Roman, hikâye ve tiyatro tahlillerinde mekânın genel tespitinin ötesinde mekân-insan, mekân-olay örgüsü, mekân-zaman ilişkilerine; mekânın niteliklerine (iç mekân, dış mekân, açık mekân, kapalı mekân) mekân tasvirlerinin mahiyeti (objektif tasvir, sübjektif tasvir) ve kimin gözüyle (kahraman anlatıcı) yapıldığına dikkat etmek gerekir (Çetişli, 2004, s.77, 78).

Dede Korkut boylarındaki dış mekân olarak iki coğrafi bölge ön plana çıkmaktadır: eski çağların hatırasını taşıyan Orta Asya coğrafyası ve daha sonraki çağların hatırasını taşıyan İslamiyet'in Türkler arasında yayıldığı dönemin hatırası olan Azerbaycan ve Doğu Anadolu coğrafyası (Öztürk, 2009, s.287).

Oğuzlama'da mekân denilince geniş mekâna da değinmek gerekir. Oğuzlama'da sıkça kullanılan Alp tipi, geniş mekânı sevmektedir. Bunun sebebini Kaplan (2019), alp tipinin göçer evli olmasına bağlar. Bu tipi göçer evli yapan da hayvan sürüleridir. Zaman içerisinde hayvanın yerini ekin, tezgâh ve fabrika alır ve çadır ile akın sona erer. Böylece yeni bir insan tipi doğar (Kaplan, 2019, s.51).

Kâfir mekânı ise kapalı bir mekândır. Kapalılık tekrarlarla, geri dönmelerle, durağanlıkla ortaya konulur. Dede Korkut Kitabı'nda mekân kutsal bir mekândır, kahraman Oğuz alperenlerinin mekânıdır. Hikâyelerde olaylar belli olmayan bir mekânda, belli olmayan bir zamanda cereyan eder. Hikâyelerde somut yer adlarıyla beraber somut olarak belli yer adları da belirtilir. Ancak destan olaylarının bu somut coğrafi yerlerle doğrudan alakası yoktur, varsa da bu coğrafi yerler epik mekânın sınırları içerisine alınmıştır (Bayat, 2016, s. 123-127).

Diğer bir yapı unsuru olan anlatıcı; masal, hikâye, roman gibi anlatmaya bağlı metinleri okuyucu/dinleyici konumundaki bizlere anlatan; bu eserlerde olup biten her şeyi (olaylar, meseleler, kahramanlar, mekânlar, zamanlar) gören, bilen, duyan, idrak eden; kendine özgü imkân, tercih, dil ve biçemiyle biz okuyucu/dinleyicilere aktaran varlıktır (Çetişli, 2004, s.79). Bir diğer tanımla anlatıcı; hem bir bütün olarak halihazırdaki anlatı söyleminin hem de bu söylemin konusu olan varlıklara, eylemlere ve olaylara yapılan göndermelerin kaynaklandığı, çıktığı metin içine ait bir konuşma makamıdır (Dervişcemaloğlu, 2016, s. 113). Anlatıcının işlevi olmuş bir şeyi anımsayan insan konumunda bulunarak kurmaca yapı ile okuyucu arasındaki bağlantıyı kurmaktır. Sözlü kültür ürünlerinde anlatıcı aşık, ozan, meddah, dengbeç gibi gerçek kişilerdir; yazılı eserlerde ise yazarın kendisi olmayan hayali bir figür ya da figür bile olmayan, varlığını dilin işlevine borçlu lengüistik bir öznedir (Sazyek, 2013, s.29).

Destan, masal, halk hikâyesi gibi halk anlatılarının anlatıcılarının halk içerisinde çıkmış somut bir anlatıcıdır. Bu anlatıcı ustasından öğrendiği ve hafızasında tuttuğu hikâyeyi dinleyicilere nakleder. Hikâyenin anlatımı, anlatıcının yeteneğinden, hafıza gücünden, kullandığı aksesuarlardan, jest ve mimiklerinden ve dinleyicilerin tepkilerinden etkilenir (Çetişli, 2004, s.79).

Modern roman ve hikâyenin anlatıcısı ise artık yazarın kendisi değil, kurmaca biridir. Zira kurmaca bir eserin anlatıcısı da kurmaca olur. Ayrıca yazarın bizzat kendisinin anlatıcılık görevini üstlenmesi, eserin bakış açısını daraltır ve yazarın kendisini ifşa etmesine yol açar. Bilinçli bir yazar, elindeki sınırsız imkânların yok olmasına ve daha ilk eserinde sırlarının ifşa olmasına izin vermez (Çetişli, 2004, s.80).

Anlatmaya bağlı metinlerin yapısını oluşturan altıncı ve son unsur bakış açısı'dır. Bakış açısı (nokta-i nazar, perspektif, anlatım konumu, odaklayım, odaklanma), içeriğini okuyucuya aktarmak zorunluluğu taşıyan roman türünde, anlatıcının eserde yer alan her türlü unsuru nakletme aşamasındaki konumuyla ilgili bir terimdir (Sazyek, 2013, s.47).

Bakış açısı; anlatmaya bağlı metinlerde olay örgüsünün, mekân, zaman ve şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğudur (Çetişli, 2004, s.85).

Çetişli (2004), anlatmaya bağlı metinlerdeki bakış açılarını şu şekilde verir:

Birincisi Hâkim Bakış Açılı Üçüncü Tekil (O) Anlatıcı (İlahi/Tanrısal bakış açısı: İlahi/Tanrısal bakış açısına sahip bu anlatıcı, hikâye ve romanın itibari dünyasının kesin hâkimi hatta tanrısı durumundadır. Bu sebeple itibari dünyada yaşanmış, yaşanan, yaşanacak her şeyi bilir, görür ve duyar.

İkincisi Kahraman Bakış Açılı Birinci Tekil (Ben) Anlatıcı: Eserin itibari dünyasında veya olay örgüsünde yer alan kahramanlardan birisidir. Bu anlatıcı, aynı zamanda olay örgüsünün bütün yükünü üstlenen asıl kahraman olabileceği gibi, daha geri planda yer almış kahramanlardan biri de olabilir.

Üçüncüsü Müşahit/Gözlemci Bakış Açılı (Ben veya O) Anlatıcı: İtibari dünyada olup bitenleri sadece müşahade etmekle yetinir. İkinci aşamada da gözlemlerini adeta bir kamera tarafsızlığı ile okuyucuya nakleder.

Dördüncüsü Çoğulcu Bakış Açısı ve Anlatıcıları: Birincisi ve basit olanı yukarıda tanıtılan bakış açısı ve anlatıcılardan iki veya daha fazlasının aynı eserde kullanılması tarzıdır. Asıl çoğulcu bakış açısı, tek bir anlatıcının esas olduğu eserde olay örgüsünde yer alan kahramanlardan birkaçının da bakış açılarına yer vermesi şeklinde gerçekleşir (Çetişli, 2004, s.84-88).

Gözlemci anlatıcı bakış açısı (müşahit anlatıcıya ait bakış açısı, dışarıdan bakış açısı, dış odaklayım); figürlerin özellikle görülen yaşantılarını ortaya koyar. Bu bakış açısı figürlerin iç dünyalarına giremez. Sadece somut ortamlarda gelişen fiilleri, söylemleri, ilişkileri alabilir. İlahi bakış açısı (tanrısal bakış açısı, tanrıvâri bakış açısı, hâkim bakış açısı, olimpik bakış açısı, panoramik bakış açısı, sıfır odak, dış bakış açısı) ise anlatıcının kurmaca içeriğin dışında kalmasına rağmen içeriğin kapsadığı her şeye hâkim olduğu, olaylara müdahaleden figürlerin iç dünyalarına girmeye kadar geniş bir etkisinin bulunduğu bakış açısıdır. Ben anlatıcının (figür anlatıcı) bakış açısında, anlatıcı eserdeki yaşantı dizisinde hem bir kahraman olarak yer alır hem de anlatıcı konumundadır (Sazyek, 2013).

Bu bilgiler ışığında Oğuzlama'yı oluşturan boyları yapı unsurları yönünden inceleyeceğiz.

8.3.2.1. Boğaç Boyu

8.3.2.1.1. Olay Örgüsü

Olay etrafında oluşan eserlerde olaylar sebep-sonuç ilişkisi içerisinde birbirine bağlanarak olay örgüsü ya da vaka zincirini meydana getirirler. Boğaç boyunda tek zincirli olay örgüsü söz konusudur. Tek zincirli olay örgüsü, tek bir kişiyi merkeze alarak başlayıp gelişen, dallanıp budaklanmayan olay örgüsüdür (Çetişli, 2004, s.59). Bu boyda, başkışı olan Boğaç'ın erginleşme ve kahramanlık gösterme süreci anlatılmaktadır. Hikâye bu kahramana bağlı olarak şekillenir. Anlatmaya bağlı metinlerde özellikle de destan, halk hikâyesi ve

masal gibi edebî ürünlerde olay zinciri dört bölümden oluşmaktadır: kahramanın doğumu, ergenliğe geçişi veya topluma katılması, düğünü ve ölümü. Destanlarda bir kahramanın ölümü ayrıntılı anlatılmaz (Duymaz, 2018, s.117). Zira ölüm kahramanın olağanüstülüğüne gölge düşürecektir.

1. Giriş: Hanlar Hanı Kamgan Oğlu Bayındır Han her sene toy düzenleyerek Oğuz beylerini konuklarmış. Yine bir gün toy düzenlemiş; ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurmuş. Hizmetli erlerine şöyle buyurmuş:

“- Kanlı Oğuz Beyleri geldikte toy yerine;
Kızlılar, kızıl renkli otağa kondurulsun,
Oğullular, ak renkli otağda ondurulsun,
Oğulsuz-kızızsızların kara otağdır yeri,
Utandırmak gerekir çünkü bu gibileri.
Altlarına kara kıldan bir keçe serilmeli,
Kara koyun yahnisi aş diye verilmeli.
Gerçi gayet ağırdır bu biçim karşılama,
Bu türlü davranışa hepsi de lâayık ama!
Doğru densin, yalan kalsın,
Giden gitsin, kalan kalsın.
Dölsüzleri kargamış Hak,
Yakışmaz mı biz kargarsak!?”

(Oğuzlama, s.44)

Dirse Han toya gelir. Dirse Han'ı rengi kara otağa oturtup altına kara keçe sererler. Önüne sofraya kurup ona kara kap içerisinde yahni sunarlar. Dirse Han bunun sebebini sorar, anlatırlar. Çocuksuz olmasını gerekçe gösterirler. Bunun üzerine Dirse Han büyük bir üzüntü ve eksiklik duyup eve gittiğinde hanımına durumu açar. Hanımı gözyaşlarıyla:

Mutsuza son sığınak sadece Yaradan'dır,
Yaradan ki, dert verip dermanlar aratandır.
Uyandığında yarın
Üstüne kara yerin
Ala çadırlar kurdur,
Aygır, boğa, koç kırdır,
Tepe gibi et yığdır,
Göl gibi kırmızı sağdır.
Bir büsbüyük şölen düz,
Derilsin bütün Oğuz.
Çıplaklara urba sun,
Açlar sofranda doysun;
İşbu toy sırasında Tanrı'dan dilek dile!
Bir ağzı uğurlunun geçerli duâsiyle
Ola ki yüce Tanrı bize bir oğul vere,
Vere de gönlümüzün kaygısını gidere!”

(Oğuzlama, s.54)

Şeklinde çocuğun olması için izleyeceği yol konusunda ona tavsiyede bulunur. Dirse Han bu denilenleri yerine getirir. Bir süre sonra Dirse Han'ın bir oğlu dünyaya gelir.

2. Gelişme Bölümü: Oğlan on beş yaşına gelir. Bayındır Han'ın bir boğası vardır. Yaz ve güz onu güreştirir, temaşa eder. O yaz yine boğa, güreş için ahırından çıkarılıp meydana getirilir. Güreştirmeden sorumlu altı kişi meydanın ortasına boğayı salıverirler. O esnada

içlerinde Dirse Han'ın oğlunun da bulunduğu dört oğlan meydanda aşık oynamaktadır. Boğa, meydana girer. Birlikte oyun oynayan dört oğlandan üçü kaçar, Dirse Han'ın oğlu öylece kalır, kaçmaz. Oğlan boğanın alnına yumruğuyla vurur, boğayı meydanın ucuna kadar sürükler. Yumruğunu çekince boğa yere serilir. Yaptığı bu büyük iş sonrasında çocuğa ad koymak için Dede Korkut gelir. Oğlan, boğayı öldürdüğü için “Boğaç” ismiyle adlandırılır.

Alplar toplumuna katılma şartlarının başında alpa ve toplumuna düşman olan vahşi bir hayvanla mücadele, vahşi bir hayvanı öldürme gelmektedir (Duymaz, 2018, s.124). Burada Boğaç alplığa geçişin ilk aşamasını tamamlamıştır.

Boğaç tahta çıkınca kırk ata yiğidinin adını anmaz olur, bu yüzden kırk yiğidin kırkı da ona kin bağlar, ondan öç almaya niyetlenirler. Dirse Han'ı doldurup oğlu Boğaç'ın kanını akıtmaya karar verirler. Dirse Han'a Boğaç'ı kötülerler:

Hey Dirse Han!
Senin oğlun ercel koptu,
Nerde güzel gördü ise koçup öptü.
Yetimleri, yoksulları döğegeldi,
Kocaların sakalına söğegeldi,
Ettiğini eder değil değme yavuz,
Acınacak durumdadır İç-Dış Oğuz!..
Eğri yatan kara dağdan haber aşı,
Yakınlardan ıraklara tez ulaş,
Hanlar Hanı Bayındır'a kadar gide,
Gitmek ile kendisini pek incite.
İncinmesi diletire üzülmeni,
Divân'ına çağırarak hemen seni
El içinde soru sora, azarlıya.
Azarlanmak ağır gelir bir arlıya;
Yaşamaktan ölmeklik yeğ ola sana!
Böyle oğul nene gerek? Öldürsene!

(Oğuzlama, s.65)

Diyerek Dirse Han'ı oğlunu öldürmeye teşvik ederler. Dirse Han oğlunu öldürmek niyetiyle bir av düzenler. Kırk namert, Boğaç'a babasının sevinmesi için önünde av avlamasını söylerler. Ardından da Dirse Han'a gidip oğlunun onu av esnasında öldüreceğini söylerler. Dirse Han da kırk namerdin sözlerine inanıp ok ile Boğaç'ı vurur. Boğaç yere düşünce Dirse Han yanına gitmek ister ama kırk namert buna engel olur. Sonrasında da Boğaç'ı öylece bırakıp eve dönerler. Boğaç baygın bir halde yerde kalır, çok kan kaybeder. Gözlerini açtığında etrafında kimse yoktur. Son derece üzgün ve şaşkındır. Güneş batarken Boğaç artık kendinden geçmiştir. Dirse Han yaptığından pişmanlık duyar. Yolda kendi kendine mırıldanır.

Eve döndüklerinde Dirse Han'ın hatunu dört gözle onları beklemektedir ve ilk avına çıkan oğlu için hazırlık yapmıştır. Hatun, gelenler arasında oğlunu göremeyince çılgına döner. Dirse Han gerçeği hatununa söyleyemez. Hanımına:

A hâtûn! Birazcık sabırlı ol da
Dinlensin, aklım başına dersin.
Boğaç Bey dağdadır, av ardındadır,
Dönmesi yakındır, ne kaygı yersin?
İster misin, şimdi boy göstererek
Konuşma bitmeden dizgini gersin;
Dizgini gersin de vurgun avlan
“Alınız!” diyerek ortaya sersin

(Oğuzlama, s.77)

Diyerek durumu gizlemeye çalışır, ancak hanımı ona inanmaz. Kırk ince belli kızı yanına alıp Boğaç'ı bulmaya gider. Bir derenin kenarında oğlunu bulur. Sütüyle ve çiçeklerle yaptığı merhem ile yarasını sarar. Eve dönerler ve Boğaç'ı babasından saklarlar.

Kırk namert, yaptıkları kötülüğün ortaya çıkmasından korkarak Dirse Han'ı yakalayıp kâfir ellerine götürürler. Oğuz beyleri bundan habersizdir. Boğaç annesinin yönlendirmesiyle babasını kurtarmak üzere yola düşer. Kırk namerdi tepeler ve babasıyla birlikte evlerine dönerler.

3.Sonuç Bölümü: Dirse Han illiye toy toylar, Dede Korkut Boğaç Han'a övgü düzer ve Tanrı'ya edilen dua ile boy sona erer.

8.3.2.1.2. Zaman

Roman ve hikâye gibi anlatmaya bağlı metinlerde iki çeşit zamandan söz edilebilir: Vaka zamanı ve anlatma zamanı. Vaka zamanı olayların veya olay örgüsünün içinde yaşandığı zamandır. Vaka zamanı; destan, efsane, menkıbe ve halk hikâyelerinde gerçek dışı ve hayali bir zamandır. Her zaman kronolojik değildir. Zaman zaman geçmişe dönülebilir veya geleceğe atlanabilir. Zamanın akışında atlama, özetleme veya genişletme yapılabilir. Kahramanın yaşamındaki önemsiz görülen zaman dilimleri ya atlanır ya da kısaca özetlenir (Çetişli, 2004, s.73-74).

Boğaç boyunda da zamanın işleyişi tıpkı bu şekildedir. Olaylar Boğaç'ın doğumu, büyümesi, boğayı yenerek ad almaya hak kazanması şeklinde birbirini izler. Zamanın bu şekilde birbirini izlemesi hikâyenin akışına katkıda bulunur. Dirse Han'ın Hanlar Hanı Bayındır Han'ın davetine katılmasıyla zamanın akışı hızlanır. Boğaç'ın doğumu ile on beş yaşına girmesi arasındaki zaman;

At ayağı evik olur,
Ozan dili çevik olur:
Yıllar geçti.
Oğlancık bastı on beş yaşına,
Bakalım, bu yaştayken neler geldi başına (Oğuzlama, s.58-59)

Şeklinde aktarılır, geçen on beş yılda neler olduğu aktarılmaz. Diğer hikâyelerin kahramanlarının da on beş yaşına kadarki döneminden söz edilmez. Kahramanlık gösterilebilecek yaş olan on beş yaşından itibaren olaylar anlatılmaya başlanır. Çünkü bu arada geçen zaman dilimi önemsizdir, kahramanlık anlatısına katkısı yoktur. Boğaç'ın kahramanlık gösterdiği ve ad almasını sağlayan boğa ile mücadele sahnesi ise geniş bir zaman dilimi içerisinde detaya inilerek anlatılır. Zira bu sahne, başkişinin ilk defa sahne aldığı ve kahramanlığının canlandırılmasının gerekli olduğu bir zaman dilimidir. Dirse Han'ın kırk namerdin sözleriyle öfkeye kapılıp Boğaç'ı yaralaması ve sonrasında annesinin Boğaç'ın yanına gelmesiyle zaman yine yavaşlar. Çünkü başkişi kırk namerdin iftirası sonucunda babası tarafından yaralanmıştır. Dağ çiçeği ve anne sütü ile yarası kırk günde iyileşen Boğaç, tekrar aksiyona geri döner.

At ayağı eviktir,
Ozan dili çeviktir:
Boğaç Bey bakım gördü verilmeden hiç ara,
Kapandı, iyilendi kırk gün içinde yara
Ve dahi dermanı yokken var oldu;
At biner, av avlar, kuş kuşlar oldu (Oğuzlama, s.81)

Bu bölümde de “at ayağı eviktir, ozan dili çeviktir” epik klişesiyle zaman atlaması söz konusu olur ve zaman kırk gün ileri atlar. Zira başkişinin uzun süre aciz durumda kalması alplıkla bağdaşmaz. Sonrasında ise Boğaç, babası Dirse Han'ın yardımına koşar ve olaylar kronolojik şekilde birbirini izler.

Hikâyede vaka zamanı dışında bir de anlatma zamanı bulunur. Anlatma zamanı, olayların anlatıcı tarafından görüldüğü, öğrenildiği, idrak edildiği ve ardından okuyucuya aktarıldığı zamana verilen addır. Anlatma zamanı ile vaka zamanı arasında boşluk vardır. Hâkim bakış açılı anlatıcı, anlatma zamanı ile vaka zamanı arasındaki boşluğu küçültebilir. Kahraman anlatıcının esas olduğu eserlerde vaka zamanı ile anlatıcı zamanı arasında belli bir boşluk doğar (Çetişli, 2004, s.75-76). Boğaç boyunda anlatıcı yazar anlatıcı, bakış açısı hâkim bakış açısidir. Olaylar görülen geçmiş zaman ağzıyla anlatılmıştır. Dolayısıyla anlatıcı zamanı ile vaka zamanı arasındaki boşluk azdır.

8.3.2.1.3. Şahıs Kadrosu

Şahıs Kadrosu; anlatılan olayları yaşayan insan ve insan kimliğindeki varlıklardır. Şahıs kadrosu genellikle insanlardan oluşur, ancak insan dışındaki somut veya soyut, canlı veya cansız varlıklar da şahıs kadrosuna dahil olabilir (Çetişli, 2004, s.67).

Boğaç Han: Oğuzlama'daki asıl kahramandır. “Asıl kahraman, hikâye, roman ve tiyatrodaki olay örgüsünün başlayıp gelişmesi, şu veya bu istikamette şekillenmesindeki en önemli ve birinci derecede rol oynayan kahramandır.” (Çetişli, 2004, s.69). Oğuzlama'daki boylarda genellikle beylerin tek bir çocukları vardır. Boğaç boyunda Boğaç'ın babası Dirse Han'ın çocuğu olmamaktadır. Olayların akışı sonrasında Dirse Han'ın oğlu doğar. Dede Korkut boylarından öykünerek yazılan Oğuzlama'daki kişiler göçebe Oğuz toplumunun zorlu hayat koşullarının bir getirisi olarak fiziksel ve psikolojik açıdan güçlü ve üstün vasıflara sahip insan tipleridir. Bu dönem insanları sert mizaca sahip, doğru sözlü, mert, korkusuz insanlardır. Hikâyelerdeki asıl kahramanların tamamının erkek olması toplumun fiziksel kuvvete sahip insanlara daha fazla ihtiyaç duymasından dolayıdır (Eliuz, 1999, s.139).

Alp'in dünyaya gelişinde üstün bir kuvvet etkili olmaktadır. Türk destanlarında görülen alp tipi Tanrı'ya inanır, hiçbir kahraman dinsiz değildir. Alplar kendileri gibi alp kadınlarla evlenirler. Alp her zaman atlıdır. Hayatı at üzerinde geçer, geniş tabiatta, Asya'nın bozkırlarında sürekli bir mücadele hâlinindedir. Bu yüzden erkeğin de kadının da sürekli güçlü olması gerekir. İslamiyet'ten önce ideal bir tipi simgeleyen alp tipi, İslamiyet'ten sonra cihat ülküsü ile birleşerek Alp Gazi şeklini almış, tasavvufla birlikte Alp Eren şekline bürünmüştür. Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit öyküsünde de bir Alp Erenin mücadelesi anlatılır (Öztürk, 2009, s. 52-67).

Bir alp tipi olan Boğaç'ın özelliklerini annesinin sözleri şu şekilde ortaya koyar:

Şahin bakışlı oğlum, cânım Boğaç'ım,
Adını koymuş olan diller öğünsün!
Kakımış aslan mısın? O nasıl duruş?
Duruşunla duruşlu kullar öğünsün!
O pazûlar da nedir? Boğa budu mu?
Kolunu bükebilen kollar öğünsün!
Atan için değil mi ata binişin?
Üstünden aşacağın yollar öğünsün!
Kağış kağış ediyor torbanda oklar;
Yayının yontulduğu dallar öğünsün!
Elbet ki, batırlığın masallaşacak;

Soyundan türeyecek dölör öğünsün!

(Oğuzlama, s.88)

Boğaç'ın tanınmasını temin eden ve onu diğer kahramanlardan ayıran en önemli özellik, Dede Korkut'un ona ad vermesidir. Hikâyede Boğaç üç kere doğar: Anadan doğmak, ad

almak ve ölümden kurtulmak (Aliyev, 2018, s.41-45).

Oğuzlarda alplığa önem verilmiş ve alplık bir yaşama biçimi hâline gelmiştir. Her Oğuz delikanlısı alp olamaz, alp olmak için Bey oğlu gibi özel kişiler alplığa teşvik edilir. Alplığın iki göstergesi ise, baş kesip kan dökmek yani cesaretin ve kahramanlığın ispatı ve cömertlik, yani açları doyurmaktır (Duymaz, 2004, s.40). Alp tipi, sorunları düşünerek, aklını kullanarak çözmez; eyleyerek, işleyerek yani fiili şekilde çözmeyi tercih eder. Alp devamlı hareket hâlinde (Korkmaz, 2016, s.18).

Beylerin Dirse Han'a çocuk vermesi için Yaradan'a ettikleri duada da alpın ne gibi niteliklere sahip olması gerektiği belirtilmektedir:

Aramızda hâcetlimiz Dirse Han'dır.
Kendisini murâdınca muratlandır!
Dirse Han'a bir öylece oğul ver ki:
Tatlı canı yurt uğruna olsun vergi,
Sıkça sıkça at atlansın, sınır aşsın,
Kılıçlaşsın, topuzlaşsın, kargılaşsın;
Şan kazansın katıldığı her savaşta,
Alp yiğitler sayılırken gelsin başta,
Yıldızlarla donandıkça şu gök çatı
Dilden dile diyar diyar gezsin adı!
Gönlümüzde yer eden
Dilek budur Yaradan! (Oğuzlama, s.55)

Alp tipi, göçebe toplumun derin özlemini ifade eder. Bu toplumda anne ve babalar, tıpkı başka toplumlardaki gibi kendi özlemlerine uygun çocuklarının olmasını diler ve çocuklarını da bu hayal ettikleri tiplere göre yetiştirmeyi tercih ederler (Kaplan, 2019, s.68).

Boğaç dünyaya geldiğinde annesinin söylediği ninnide oğlunun ileride sahip olması için dilediği vasıflar, ana babaların oğullarından beklediği “alplık” vasfını ortaya koymaktadır:

NİNİNİ
Ninni der, ninnilerim!
Bizleri yaratandan
Bilsen neler dilerim.
Dinle de söyliyeyim
A benim bebe erim:
Öyle gücün ola ki:
Güreşte bel бүkesin!
Öyle öcün ola ki:
Savaşta kan dökesin!
Öyle kan dökesin ki:
Gören: “Maşallah!” desin!
Gelecek yıllarını
Aydın günler bekle!
Bu günler sevincine
Çok sevinçler ekleye!
Engelsiz kavuşasın
Dilediğin her şeye!..
Ninni ninni! Uyu da
Söğütçe boyun olsun!
Uyu uyu! Büyü de

Yiğitçe huyun olsun!
Kılıçların öz pulat.,
Okların kayın olsun!

(Oğuzlama, s.58)

Boğaç on beşine geldiğinde azgın boğayı mağlup ederek cesaretini ve kahramanlığını ispat eder. Hikâyelerde on beş yaş önemli bir yaştır. Başkişinin kahramanlık göstermenin sonrasında ad almaya hak kazandığı yaştır. Boğaç, ad alması sonrasında Dirse Han ona beylik verir, taht verir. Destanlarda alplar olağanüstü niteliklere sahiplerse de bazen insan olmaktan gelen zaafı baş gösterir. Hikâyenin alpi Boğaç kibre kapılır, kırk yiğidin adını anmaz olur. Destanda bu şekilde zaaf göstermenin kişiye vereceği zarar ibret mahiyetinde dile getirilir:

Kardaş! insana gurur
Belâyı tez buldurur,
Gururlunun, sanma ki,
Gözündeki yaş kurur.

(Oğuzlama, s.63)

Kırk, Türk kültür tarihinde 1,3,5,7, gibi önemli bir sayıdır. Dirse Han'ın ve Boğaç Han'ın kırk yiğidi vardır (Çobanoğlu, 2015, s. 106).

Kırk namert Dirse Han ile oğlu Boğaç arasına fitne sokar. Dirse Han oğlunu öldürmek için ava götürür ve av esnasında onu vurur. Ancak aldığı yara Boğaç Han'ı öldürmez; annesinin sütü ve dağ çiçeği sayesinde iyileşir. Boğaç Han, kırk gün içinde tekrar ok atmaya, ava çıkmaya başlar. Bunu haber alan kırk namert, Dirse Han'ı esir alırlar. Boğaç Han, savaş hazırlığını yapar ve kırk yiğidini yanına alarak babası Dirse Han'ı kırk namerdin elinden kurtarır. Babası onu yaraladığı halde Boğaç'ın babasına sadakatinde eksilme olmaz. Kahramanların alplık kazanmalarının bir yolu da babalarını tutsaklıktan veya zor bir durumdan kurtarmaktır (Duymaz, 2004, s. 114).

Abdulla (2012), hikâyenin başkişisi Boğaç ile Yunan mitolojisindeki Oidipus arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Fiv hükümdarı Laios, kâhininden “öz oğlunun onu öldürüp anasıyla evleneceği” şeklinde bir kehanet alır. Bu haber üzerine hükümdar, kölesine oğlu Oidipus'u öldürmesini emreder. Köle, Oidipus'a acıyıp onu öldürmez. Hükümdara gidip oğlunu öldürdüğü yalanını söyler. Boğaç hikâyesinde de kırk namert Dirse Han'a oğlunun onu öldürmek istediği ve anasına el uzattığı haberini getirir. Dirse Han oğlunu öldürmek için ava götürür ve okla vurup yaralar. Her iki hikâyede de ilkel bir adetin yasaklığı vurgulanmaktadır: İnsanın tabiatın içine karıştığı o uzak zamanın ürünü olan anneyle nikâhı ilk ve son defa kesmiş olan bir davranış (s.265,266).

Boğaç, mitolojik özelliklere de sahiptir. Doğaüstü bir varlık olan Hızır, ona babasının açtığı yaranın dağ çiçeği ve annesinin sütü ile yapılacak bir ilaçla iyileşeceğini söyler:

Ey hâtûnlar imrencesesi
Ak bürçekli canım ana!
Dağ başına benim için
Kendisini dar atana
Uzun ömür verdin diye
Yalvarmam mı Yaradan’a?
Bedenimi bulamıştır Han babamın oku kana.
Fakat korkma, ölüm yoldur
Bu yaradan asla bana!
Sevindiren bir salığı
Hemen vermem gerek sana:
Az önce Hızır geldi, altındaydı boz atı,
Omuzdaki yaramı üç kerecik sığadı:
“Senin baba okundan aldığın yara demin
Onulucu yaradır, vardır-dedi-merhemini!
Ve yitti yanımdan bir öğüdiyle.
Çeştil çiçekler, anam südiyle
Karılıp konmalı imiş yarama...
Şifam için başka çare arama!

(Oğuzlama, s.80)

Oğuzlama’daki alplar düşman ordusunun karşısına cesurca çıkarlar. Boğaç da kırk namerdin karşısına cesurca, yiğitçe dikilir ve babasını kurtarır.

Atlar ayağı tozundan
Şimdi gözler kör gibidir.
Boğaç Bey’in yüreğinde
Bile korku var gibidir.
Kalkan, inen kılıçlardan
Baş kurtarmak zor gibidir.
Döğüş eden kırk soysuza
Geniş meydan dar gibidir.
Dirse Han, bakışıyle:
“Yaşa oğlum!” der gibidir.
Kırk soysuz tepelendi girişilen kavgada...
Evlerine döndüler birlikte oğul – ata.

(Oğuzlama, s.95)

Annesinin ifadesiyle de Boğaç olağanüstü nitelikler taşımaktadır:

Şahin bakışlı oğlum, cânım Boğaç’ım,
Adını koymuş olan diller öğünsün!
Kakımış aslan mısın? O nasıl duruş?
Duruşunla duruşlu kullar öğünsün!
O pazûlar da nedir? Boğa budu mu?
Kolunu bükebilen kollar öğünsün!
Atan için değil mi ata binişin?
Üstünden aşacağın yollar öğünsün!
Kağış kağış ediyor torbanda oklar;
Yayının yontulduğu dallar öğünsün!
Elbet ki, batırlığın masallaşacak;
Soyundan türeyecek döller öğünsün

(Oğuzlama, s.88)

Dirse Han: olay örgüsünü yönlendiren ve başkişi olan Boğaç Han’ın olaylar karşısındaki tavrını belirleyen veya etkileyen yönlendirici bir kahramandır (Çetişli, 2004, s.70). Dirse Han, hikâyede başkişi konumunda olan Boğaç’ın doğmasında, yaralanıp sonrasında babasına olan bağlılığını tekrar göstermesinde yönlendirici bir figür rolünü üstlenir. Dirse Han iyi kalpli, merhametli bir insandır. Hanımının önerisine kulak verir, oğlunun olması için koçlar kurban eder, açları doyurur, çıplakları giydirir ve sonunda Allah ona yaptığı iyiliklerin

karşılığı olarak bir oğul verir.

Dirse Han bir meydana akban evler gerdirdi
Ve dahi attan aygır, koyundan koç kırdırdı.
Tüm Oğuz beylerini bir bir toya okuttu,
Hâtununun göstermiş olduğu yolu tuttu.
Beyler el kaldırdılar, göğe yüz yönelttiler,
Birlikte, hâcet için şöyle duâ ettiler (Oğuzlama, s.55)

Dirse Han Oğuz toplumunun gelenek ve göreneklerine, inançlarına bağlı bir Oğuz beyidir. Oğuzlarda kabul görmenin koşulu beylik ve otağ kazanabilmektir. Dirse Han, kırk namerdin doldurmasıyla beyliğini yitirme endişesine kapılarak sevgili oğlunu öldürmeyi göze alır. Ancak oğlunu yaradığı için çok pişman olur. Dirse Han'ın oğlunu öldürdüğünü düşünüp yurduna döner, böylece oğlu Boğaç'ın kahraman kimliğini göstermesinin önünü açar. Boğaç, kendisini öldürmeye çalışan babasını affeder ve tutsak alınan babasını kurtarmaya gider. Bu durum Oğuzlarda toplumsal değerlerin kişisel duygulardan önemli olduğunu göstermektedir.

Babaya sadakat duygusu, Uruz ve Boğaç'ta ortak bir duygu olarak görülür. Biri babasını esirlikten kurtarır, diğeri ise babasını kırk namerdin elinden alır (Abdulla, 2015, s.288).

Boğaç baba hakkından vaçgeçmez. Hafızası ona baba hakkının mukaddes olduğunu unutturmuyor (Abdulla, 2015, s.291).

Dirse Han'ın kırk namert tarafından esir edilip düşman eline götürülmesi, haksız yere oğlunu öldürmek istemesinin bir cezası olarak düşünülebilir. Mit yaratan yazar, sosyal bilincin iradesiyle yeni kurulmakta olan toplum hayatını düzenlemek için ceza verme yoluna gitmektedir (Abdulla, 2015, s. 294, 295).

Dirse Han'ın Hanımı ve Boğaç Han'ın Annesi: Hikâyelerde kahraman Oğuz yiğitleriyle beraber daha belirgin bir şekilde görülen bazı isteklerin sembolü olan kadın kahramanlar bulunmaktadır. Bunlardan üçünün adı açıkça verilir: Burla Hatun, Banu Çiçek, Salçan Hatun. Birkaçının ise hikâyelerde adı yoksa bile hikâyelerdeki statüsü açıkça hissedilir. Dirse Han'ın, Deli Dumrul'un ve Seğrek'in hanımı hikâyelerde müstesna bir yere sahiptir (Aliyev, 2018, s.50). Hatununa çocuksuzluktan dolayı duyduğu acıyı dile getiren Dirse Han, hatununun önerisiyle iyilikler yapmaya başlar. Aradan bir zaman geçer ve Dirse Han'ın bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Hikâyede ismi geçmeyen bu eş ve anne tipi, öfkeli zamanında kocasına yanıt vermeyen, onu teskin eden, ona akıl veren zeki ve soylu bir kadındır. Ağır şekilde yaralanmış ve ölüme terk edilmiş oğlunu kurtarmak için çaba sarf eder. Oğluyla eşini uzlaştırır. Ailenin parçalanmasını engelleyen, bilge bir eş, şefkatli bir anne ve belki de kocasının hanlık sıfatına sahip olmasında etkili olmuş bir kadın tipidir (Ekici, 1999, s.126).

Bu seçkin Oğuz kadını, Dirse Han'ın av esnasında vurduğu oğlunu kırk ince belli kızla aramaya gider, oğlunu kurtarıp obaya geri getirir ve oğlunu babasını kurtarması için ikna eder. Böylece başkişi konumundaki Boğaç'ın hikâyeye dönüp alplık göstermesinin önünü açar.

Hikâyede “anne” arketipi Türk kolektif bilinçdışına paralel şekilde şefkatli, koruyucu, bilgelikle yol gösteren ve aile birliğini sürdüren biri olarak sunulmaktadır. Dirse Han ve Boğaç Han'ın endişelerini yatıştıran ve onlara güven veren Dede Korkut'un sesinin anne arketipinde duyulduğu anlarda belirmiştir (Gül, 2016, s.74-76).

Kırk Yiğit (Namert); Başkişinin karşısında hasım /karşı güç olarak yer alırlar. Olay örgüsünde gerek duyulan çatışma atmosferini oluştururlar, olayların düğümlenmesine ve entrik atmosferin doğmasına zemin hazırlarlar. Başkişinin hedeflerine ulaşmasına engel olurlar (Çetişli, 2004, s.70). Bu kırk namert fitne çıkarır, baba ile evladı birbirine düşürür, kıskançlık yapar, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Dirse Han'ı kaçıırırlar. Böylece çatışma ortamı yaratarak başkişinin alplık göstermesinin önünü açarlar.

Kırk İnce Belli Kız ve Oğuz Beyleri: “Olay örgüsünün oluşumunda doğrudan rol üstlenmeyen, dekoratif konumdaki fon karakter, figüran” olarak adlandırılan kahramanlara örnek teşkil ederler (Çetişli, 2004, s.71). Bu kahramanlar olay, kahraman, zaman ve mekânın daha gerçekçi olmasında, hikâyenin akmasında rol üstlenmişlerdir.

Hızır: Babası Dirse Han ile ava çıkan Boğaç, babası tarafından vurulduktan sonra yanına Hızır gelir. Hızır Boğaç'a bu yaradan kendisine ölüm olmadığını dağ çiçeği ve anne sütünün yarasına merhem olduğunu söyleyen yardımcı bir karakterdir. Hikâyede kısa bir süre görünür.

8.3.2.1.4. Mekân

Mekân; eserde yaşanan olayların sahnesidir (Çetişli, 2004, s.77). Epik bir hikâyeye olan Boğaç boyunda belirli bir mekân yoktur. Boğaç boyunda mekân, Boğaç'ın alplığını ortaya koyduğu, olgunlaştığı yerlerdir.

Asıl kahraman, yardımcı kahramanlar ve fon kahramanlar geniş, çevresel mekân olarak Oğuzeli'nde yaşarlar.

Boğaç boyuna görkemli bir betimleme ile girilir.

KONUKLARI ÜÇE BÖLEN OTAĞLARI RENKLİ ŞÖLEN

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han

Ala sabah kalkınca kuştüyü yatağından

Doğudan batıya dek yayılsın için ünü

Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü,

Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı,

Kara yere bin tane ipek halı döşendi

(Oğuzlama, s.44)

Kaplan (2019) bu betimlemede geçen Bayındır Han ile Oğuz Kağan ve Göktürk kağanının mizacı arasında bağlantı kurar. Her üç kahramanın da geniş mekânın adamı olduklarını ifade eder:

“Şami günlüğü yeryüzüne diktiren, ala sayvanı gökyüzüne aşayan” Bayındır Han da “Güneş bayrak, gök kırkan” diyen Oğuz Kağan yahut insanı “öze Gök tenri ile asra yağız yer arasında” gören Göktürk gibi dar mekânın değil, geniş mekânın adamıdır. Geniş mekân dışa dönük, aktif karakterin en önemli hususiyetlerinden birisidir (s.51).

Yine Kaplan (2019), destanlardaki alp tipinin geniş mekâna olan düşkünlüğünü, hayvan sürüleriyle alakalı görmektedir. Zira bu tipin ve medeniyetin temelindeki ana unsurun hayvan olduğunu, göçebeyi göçer evli yapanın hayvan sürüleri olduğunu belirtir. Ziraat ve şehir medeniyetine geçince, hayvanın yerini ekin, tezgâh ve fabrika alacak, akınlar sona erecek ve yeni bir insan tipi doğacaktır.

Algısal mekân kahramanın ruh hâline göre mekânın açık ya da kapalı mekân olarak algılanmasıdır.

Babasının bu düşüncelerine karşın kızı Ksyuta’nın evini algılayışı farklıdır. Dolayısıyla da algısal mekânlarda yapılan kapalı ve açık mekân ayrımı açısından önemi söz konusudur. Şöyle ki; İvan Kuzniç karısının emaneti olan kızına, aşırı korumacı davranmaktadır. Kızını günaha gireceğine dair korkutarak, erkeklerle yaklaşmasına izin vermez. Dolayısıyla da Ksyuta evde kendisini özgürlüğü elinden alınmış biri olarak hisseder ve güzel, geniş evleri babasının algısında açık bir mekân iken Ksyuta’nın algısında kapalı bir mekândır (Çelik, 2019).

Kazılık Dağı, Dirse Han’ın kırk namerdin iftirası üzerine Boğaç’ı yaraladığı yerdir ve algısal bir mekândır. Algısal mekânlar kahramanın ruh hâline göre geniş ya da dar mekân olarak hissettiği değişken mekânlardır:

Oğluyla kırk erini arda takıp

Dirse Han Dağa çıkmak üzere ayrıldı otağından,

Öldürmek istiyordu avlanırken Boğaç’ı.

Dil demeğe varmıyor, gerçek acı mı acı,

Kazılık sırtlarında bir babanın oku, ah,

Temiz oğul kanına bulanacak bu sabah!

Karı yaz, kış kalkmıyan Kazılık Dağı

Adları geçenlerin oldu durağı,

Süregeldi Boğaç Bey av üstüne at

Ve doğdu böylelikle beklenen fırsat

(Oğuzlama, s.68)

Bayındır Han’ın otağı, ak otağ ve karaotağ da diğer algısal mekânlardır:

Yüce Han Bayındır'ın bir hoş âdeti vardı,
Her sene toy toylayıp beyleri konuklardı.
İşte gene şölenlik at, boğa kırdırarak
Ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurarak
Şöyle buyruk buyurdu hizmetli erlerine:
- Kanlı Oğuz Beyleri geldikte toy yerine;
Kızlılar, kızıl renkli otağa kondurulsun,
Oğullular, ak renkli otağda ondurulsun,
Oğulsuz- kızsızların kara otağıdır yeri,
Utandırmak gerekir çünkü bu gibileri. (Oğuzlama, s.44)

Açık-geniş mekân olarak Bayındır Han'ın otağını ve ak otağı sayabiliriz. Açık mekânlar kahramanların kendilerini rahat ve huzurlu hissettikleri mekânlardır.

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han
Ala sabah kalkınca kuştüyü yatağından
Doğudan batıya dek yayılsın için ünü
Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü,
Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı,
Kara yere bin tane ipek halı döşendi.
Yüce Han Bayındır'ın bir hoş âdeti vardı,
Her sene toy toylayıp beyleri konuklardı (Oğuzlama, s.44)

Kara otağa çocuksuz olanlar, ak otağa ise oğlu olanlar oturtulmaktadır. Kara otağa oturtulan Dirse Han için bu durum bir yıkımdır:

- Kanlı Oğuz Beyleri geldikte toy yerine;
Kızlılar, kızıl renkli otağa kondurulsun,
Oğullular, ak renkli otağda ondurulsun,
Oğulsuz- kızsızların kara otağıdır yeri,
Utandırmak gerekir çünkü bu gibileri.
Altlarına kara kıldan bir keçe serilmeli,
Kara koyun yahnisi aş diye verilmeli.
Gerçi gayet ağırdır bu biçim karşılama,
Bu türlü davranışa hepsi de lâyıık ama!
Doğru densin, yalan kalsın,
Giden gitsin, kalan kalsın.
Dölsüzleri kargamış Hak,
Yakışmaz mı biz kargarsak!?!.. (Oğuzlama, s.44)

Dirse Han oğul sahibi olup ak otağa oturabilmek için eşinin sözünü dinler:

Üstüne kara yerin Ala çadırlar kurdur,
Aygır, boğa, koç kırdır,
Tepe gibi et yığdır,
Göl gibi kırmızı sağdır.
Bir büsbüyük şölen düz,
Derilsin bütün Oğuz.
Çıplaklara urba sun,
Açlar sofranda doysun;
İşbu toy sırasında Tanrı'dan dilek dile!
Bir ağzı uğurlunun geçerli duâsiyle
Ola ki yüce Tanrı bize bir oğul vere,
Vere de gönlümüzün kaygısını gidere! (Oğuzlama, s.54)

Eserde kapalı mekânlar Kazılık Dağı ve kara otağıdır. Kapalı mekân kahramanların içindeyken huzursuz oldukları mekânlardır. Kazılık dağı, Dirse Han'ın kırk namerdin sözlerine inanarak Boğaç'ı yaraladığı ve öldü diye onu bırakıp gittiği mekândır.

Yukarıda bahsedildiği üzere kara otağ da çocuksuzların oturtulduğu mekân olması hasebiyle beğenilmeyen, huzursuzluk veren kapalı mekânlardandır.

8.3.2.1.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatıcı, masalı, efsaneyi, hikâyeyi, romanı, okuyucu/dinleyici durumundaki bize anlatan varlıktır (Çetişli, 2004, s.79) Bakış açısı ise anlatma esasına dayalı metinlerde olay zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, Şahıs Kadrosu, zaman gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kimin tarafından kime nakledildiğidir (Aktaş, 1984, s. 73-74)

Buna göre Boğaç boyunda anlatıcı yazar anlatıcı, bakış açısı ise hâkim bakış açısıdır. Bu bakış açısında anlatıcı, hikâyenin itibari dünyasının kesin hâkimi, hatta tanrısı durumundadır. Yaşanmış, yaşanan, yaşanacak her şey hakkında malumatı vardır, her şeyi görür ve duyar. Kahramanın gönlü ve kafasından geçenleri bile okuyabilir (Çetişli, 2004, s.84). Boğaç boyunda da anlatıcı olayların geçmişini ve kişilerin iç dünyalarını bilmekte, okuyucuya aktarmaktadır.

Yüce Han Bayındır'ın bir hoş âdeti vardı,
Her sene toy toylayıp beyleri konuklardı.
İşte gene şölenlik at, boğa kırdırarak
Ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurarak
Şöyle buyruk buyurdu hizmetli erlerine:

Anlatıcı, Bayındır Han'ın her yıl bu toyu düzenlediğini bilmekte, düzenlenen toyun ayrıntılarına bile hâkimdir.

Dirse Han alçaltıcı eksikliği kavradı,
Böylelikle gözünde suçlu oldu avradı.
Şu sözleri diyerek kırk yardımcı erine
Atlandı, geri döndü kaygılana, yerine: (s.51)

Anlatıcı; Dirse Han'ın eksikliği kavradığından, içten içe avradını suçladığından ve kaygılandığından haberdardır.

8.3.2.2. Deli Dumrul Boyu

Birçok destan bilimci Deli Dumrul boyunun en eski boy olduğunu öne sürmektedir ve boyun destan ile yapısal ilişkilere sahip olmadığına işaret etmektedir (Aliyev, 2018, s.106). Diğer boylarda Bayındır Han ve Kazan Han'ın kişiliğinde devletin gücü açıkça hissedilir. Bu boyda ise Deli Dumrul kendi gücünün üstünde hiçbir gücü tanımaz. Bu da olayların Oğuz ülkesi dışında meydana geldiği izlenimini yaratmaktadır (Aliyev, 2018, s.108).

8.3.2.2.1. Olay Örgüsü

Çok büyük oranda merkezî tek bir kişiye bağlı olarak başlayıp gelişen ve bu nedenle çok fazla dallanıp budaklanmayan vaka örgüsüne tek zincirli olay örgüsü denir (Çetişli,2004, s.62). Bu boyda olaylar Deli Dumrul'un etrafında dönmektedir.

1. Giriş Bölümü: Oğuzlarda Duha Koca oğlu Deli Dumrul isminde bir yiğit bulunmaktadır. Kuru bir çay üzerine bir köprü kurdurmuştur ve köprüden geçenden söğе söğе otuz akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe almaktadır. Herkese meydan okumakta, namının Rum'a Şam'a yayılmasını dilemektedir. Onun için yaşlı, genç, zengin fakir fark etmez. Bir gün köprünün yanına konan obada bir genç yiğit ölür. Etrafı ağıtlar kaplar. Ağıtları duyan Deli Dumrul, genci kimin öldürdüğünü sorar. Gencin canının Azrail tarafından alındığını duyunca da Azrail'e meydan okur.

2. Gelişme Bölümü: Tanrı, Deli Dumrul'un sözlerine çok kızar. Azrail'e seslenerek kendisi hakkında ileri geri konuşan ve ölen gencin öcünü almaya niyetlenen Deli Dumrul'un canını almasını söyler. Azrail sakallı bir adam kılığında Dumrul'un karşısına dikilir. Dumrul, karşısındakinin Azrail olduğunu öğrenince kılıcını çeker ve onu öldürmek gayesiyle üzerine yürür. Bu esnada Azrail bir güvercin olup bacadan çıkar. Dumrul, "kaçırdım onu" diye böbürlenir, sakar atına biner, güvercinin peşine düşer. Doğanıyla beraber uçan bir güvercini yakalar ve kafasını koparır. Azrail atın gözüne görünür, Azrail'den ürken at şahlanıp Dumrul'u üzerinden atar. Dumrul'un elleri tutmaz, gözleri görmez olur. Durumun ciddiyetini anlayan Dumrul, Azrail'e canını almaması için yalvarmaya başlar. Dumrul'un pes ettiğini duyan Tanrı, Azrail'e seslenerek, canının yerine can bulması hâlinde Dumrul'un canını almamasını emreder. Dumrul, canını kurtarmak için önce babasına gidip durumu anlatır, canının yerine babasının canını ister. Babası canını veremeyeceğini söyleyip ona annesine gitmesini önerir. Deli Dumrul, anasına gider. Ancak o da canından vazgeçmez. Anası da Deli Dumrul'a canını vermeyince Al Kanatlı Azrail Dumrul'un canını almaya gelir. Dumrul, gözyaşları içerisinde karısıyla iki çocuğunu görüp helallik dilemek ve vasiyetini karısına bildirmek istediğini Azrail'e söyler. Azrail bu dileği kabul eder. Hatunu evde Dumrul'u beklemektedir ve ona oldukça kızgındır. Dumrul başına gelenleri hatununa anlatır. Hatunu dul kalmaya razı gelmez ve kendi canını Dumrul'un yerine vermek istediğini söyler. Hatununun bu vefakâr sözlerini duyan Dumrul, gözyaşları içerisinde Tanrı'dan affedilmeyi diler. Dumrul'un yakarışı Tanrı'nın hoşuna gider, Dumrul'la eşine yüz kırk yıl ömür bağışlar. Azrail'e Dumrul'un anne ve babasının canını hemen almasını emreder.

3. Sonuç Bölümü: Hikâyenin bitiminde pişmanlık söylenişi gelir, sonra da Dede Korkut söz

alır ve dünyanın geçiciliğinden yakınıır.

8.3.2.2.2. Zaman

Deli Dumrul boyunda zaman sıradizimsel bir çizgide ilerler. Olaylar birbirini izler. Hikâyenin başında Deli Dumrul'un ne zaman kuru çayın üzerine köprü kurduğu, ne kadar süredir geçenden, geçmeyenden haraç aldığı konusunda bir bilgi yoktur. Olayların zamanı da gün, ay, yıl gibi belirli bir zaman dilimi şeklinde verilmemiştir. Sadece hikâyenin sonunda Allah'ın Dumrul ve eşine verdiği yüz kırk yıllık ömür verdiği belirtilir. Kuru çayın kenarına konmuş oba halkından bir gencin ölmesi, Dumrul'un insanın bir ömrünün olduğu ve insan ömrünün sınırlarının çizilmiş olduğu gerçeğini anlamasını sağlamıştır. Bu sınırlamayı kabul etmeyerek Azrail'e karşı gelir ama bu asiliğinin sonucunda aciz duruma düşer.

Diğer boylarda olayların gerçekleştiği zaman dilimi geniş bir zaman dilimidir. Ancak Deli Dumrul boyunda olayların gerçekleşme süresi çok daha kısadır, hatta günlerle sınırlıdır (Aliyev, 2018, s.109)

Hikâyelerde geçen “bir gün” ifadesi nispeten belirli bir zamanı ifade eder:

Bir bölük oba kondu bir gün köprü yanına,
Kıydı (Ölüm Meleği) birisinin canına!
Birisi dediğimiz seçmelerden bir yiğit,
Yaktılar obalılar yen, yaka yırtıp ağıt: (Oğuzlama, s.102)

8.3.2.2.3. Şahıs Kadrosu

Deli Dumrul: Hikâyenin başkişisidir. Dumrul, İslamiyet'ten ve Allah'tan bihaberdir. Dumrul için ölüm, hiç onu bulmayacakmış gibi uzak görünen bir kavramdır. Deli Dumrul'un lakabı olan “deli” kelimesi bir akıl rahatsızlığını değil, günümüzde de kullanılan “pervasız” sıfatına karşılık gelmektedir. Bir diğer deyişle; ele avuca sığmayan, hareketli, girişken, dışa dönük ve güçlü genç adam demektir (Gürçay, 2016, s.40). Dumrul'un özgüveni tamdır. Adının yayılmasını, kahramanlığının her yerde duyulmasını arzulamaktadır:

Pazûsuna güvenen
Kendini belli kılsın!
Çekişip döğüşelim,
Gücümden gözü yılsın!
Koçaklık gurûriyle
Sarhoş ise ayılsın!
Erlik ünüm böylece
Rûm'a, Şam'a yayılsın!
Adım, seçme adlarla
Öğülerek sayılsın (Oğuzlama, s.100)

Dumrul, kendisine öyle güvenmektedir ki Azrail'e bile meydan okur. Diğer hikâyelerde kâfirle, düşmanlarla savaşıp yiğit, burada soyut bir varlığa, Azrail'e karşı gelir. Somut kişiler karşısında hiç mağlup olmamanın verdiği aşırı özgüven, soyut bir varlık olan Azrail'le karşılaştığında ve ölümle burun buruna geldiğinde yerini acizliğe bırakır. Deli Dumrul, ölümü çok yakınında olduğunu hissettiğinde anne ve babasına gidip can ister. Onların tatlı canlarını vermemesi ile hayal kırıklığına uğrar, sonrasında ise vefakâr eşi sayesinde Tanrı onlara yüz kırk yıl ömür bağışlar ve mutlu olurlar.

Deli Dumrul'un eşi: vefalıdır, çok sevdiği kocası için canını bile vermekten çekinmez. Maddiyata önem vermez. Kocasına sadıktır ve iki çocuk annesidir. Hikâyede aktif bir figürdür, yardımcı karakter olarak rol alır, başkişiyi tamamlar, isminin ne olduğu belirsizdir. Taşıdığı olumlu mizaç özellikleriyle olumsuz vasıflar taşıyan Dumrul'un eksik özelliklerini tamamlar. Ölümle burun buruna gelen kocası için hiç düşünmeden canını vermeye razı olur:

SÖYLEME

Ağulasın, Dumrul'um,
“Ye!” dediğin yiyitler!
Hem de kefenim olsun
“Gey!” dediğin giyitler!
Tabutumu götürsün
Bakacağım yiğitler!
Bahtıma ilenç olsun
Yakacağım ağıtlar!
Yüreğimi eritti
Eylediğin öğütler!
Camm sana kurbandır,
Azbail'e haber ver!

(Oğuzlama, s.117).

Dumrul'un ölümsüzlük arayışında maddiyata önem vermeyen eşi, adeta doğa ile özdeş şekilde tinsel anne olmuştur. Arketipsel açıdan baktığımızda ise anne tipi eş, alp tipi kadın imajlarına bürünmüştür (Gürçay, 2016, s.30).

Deli Dumrul'un eşi ile helalleşirken kullandığı yad kızı ifadesi eşinin kâfir ilinden olduğunu göstermektedir (Aliyev, 2018, s.65).

Helâllaşmak üzere geldim işte seninle
Ey bahttaşım yad kızı! Hele az beni dinle:

Gönlümüz demirine
Tavsız çekiç vurmadık.
Bazan çekiştikse de
Kaşımız yarı çatık,
Edip iyi sözlere
Her kötü sözü katık
Bir yumurta pişimi
Bile dargın durmadık

(Oğuzlama, s.117).

Hikâyede karşıt/hasım güç olarak Deli Dumrul'un annesi, babası ve Azrail'i görüyoruz. Hasım güç kahramanın yeteneklerini göstermesine ya da hikâyedeki rolünü oynamasına zemin hazırlayan karakterlerdir.

Azrail: Toplumumuzda hürmet edilen bu melek, hikâyede karışık bir karakterdir. Çatışma hâlinde olduğu asıl kahraman Dumrul'un mizacının değişmesinde, olumlu yöne dönmesinde önemli bir rol üstlenir.

Deli Dumrul'un Anne ve Babası: Dünyaya bağlı insan tipleridir. Evlatları için canlarını vermezler. Her olaya maddiyat gözüyle bakarlar. Deli Dumrul'un sorununu de maddi güçle çözmeyi düşünürler. Bencildirler, diğerkâm değildirler. Deli Dumrul'un eşinin fedakarlığının ön plana çıkarılabilmesi için Dumrul'un annesi, çocukları için fedakârlık yapmayan bir anne tipi olarak sunulmuştur ve onun bu olumsuz tutumu Tanrı tarafından canı alınarak cezalandırılır (Ekici, 2000, s.130)

Destanın bazı boylarında kahramanların anne ve babalarının kendi oğlu için endişelenmesi, hatta oğlu için savaşmaya bile hazır olmaları söz konusudur. Ama Deli Dumrul'un anne ve babası oğulları için canlarını feda etmeyi reddederler. Destan metninin anne-baba-çocuk ilişkileri bu boyda bozulmuştur (Aliyev, 2018, s.109)

Hikâyede, fon, figüran, dekoratif unsur durumundaki kahramanlar derenin kenarında konmuş obada yaşayan insanlar ve ölen genç'tir.

Destan boylarında öne çıkan kahramanın yanında en az kırk yiğit yer alır, sıkıntı yaşayan kahramana destek olurlar. Deli Dumrul'un yanında ise hiçbir yiğit yer almaz. Deli Dumrul'un karşılaştığı düşman ile diğer destan boylarında kahramanların savaştığı düşman karakterler arasında büyük fark vardır. Deli Dumrul'un karşılaştığı Azrail, diğer bütün düşman karakterlerden daha güçlüdür. (Aliyev, 2018, s.108).

8.3.2.2.4. Mekân

Hikâyenin başında geçen Deli Dumrul'un şanının yayılmasını istediği Rum ve Şam, çevresel mekânlar olarak karşımıza çıkar. Zira hikâyede aktif olarak rol üstlenmemişlerdir.

Pazûsuna güvenen
Kendini belli kılsın!
Çekişip döğüşelim,
Gücümden gözü yılsın!
Koçaklık gurûriyle
Sarhoş ise ayılsın!
Erlik ünüm böylece
Rûm'a, Şam'a yayılsın!
Adım, seçme adlarla
Öğülerek sayılsın! (Oğuzlama, s.100)

Kuru çay üzerine Deli Dumrul'un kurduğu köprü, çayın yanındaki oba, Deli Dumrul'un kırk er ile yiyip içtiği mekân, babasının obası, Deli Dumrul'un karısı ve çocuklarının yaşadığı oba algısal mekânlar olarak adlandırılabilir. Bu mekânlarda kahramanlar zaman zaman güzel olaylar, zaman

zaman acı olaylar yaşamaktadırlar.

Kapalı mekân, yani kahramanların hoşlanmadığı, rahatsız olduğu, boğulduğu mekân olarak ‘köprü’ sayılabilir. Zira kimse Dumrul’a haraç verip bu köprüden geçmek istemez. Dumrul, geçenden de geçmeyenden de zorla haraç alır. Kişiler bu köprüde sıkıntılarla karşılaşır.

Kuru çayın yanına konan oba da kapalı bir mekândır. Zira hiçbir şeyden korkmayan Deli Dumrul’a ölümü düşündürmüş, insanların feryadının ve ağıt yakmasının mekânıdır.

Deli Dumrul’un kendi canının yerine can bulmaya gittiği babasının ve annesinin yaşadığı oba da kapalı mekândır. Zira burada yaşayan anne ve babası Dumrul için canlarını vermek istememişler, Dumrul’un ölüm korkusuna çare olmamışlar, Dumrul’u hayal kırıklığına ve üzüntüye boğmuşlardır.

Deli Dumrul’un karısının bulunduğu mekân ise Deli Dumrul için açık bir mekândır. Anne babası Dumrul için canlarından vazgeçmemişlerdir, ancak karısı çok sevdiği Dumrul için hemen canından vazgeçmiştir. Bu bakımdan karısının bulunduğu ev, Deli Dumrul için açık bir mekâna dönüşmüştür.

8.3.2.2.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Deli Dumrul boyunda anlatıcı; yazar anlatıcı, bakış açısı ise hâkim bakış açısıdır. Deli Dumrul’un yaşadığı olayları okuyucuya nakleden anlatıcı, kahramanların ruh dünyalarını, iç âlemlerini kendi yaşıyormuşçasına anlatmaktadır:

8.3.2.3. Kan Turalı Boyu

8.3.2.3.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Kanlı Koca namında bir yiğidin Kan Turalı adında bir oğlu vardır. Kanlı Koca ölmeden evvel oğlunu evlendirmek ister.

2. Gelişme Bölümü: Kan Turalı babasının arzusuna olumlu bakar ama evleneceği kızın en az kendisi kadar yiğit biri olmasını arzu eder. Kan Turalı İç-Dış Oğuz’u gezer, aradığı gibi bir kız bulamaz. Ardından Kanlı Koca da oğluna kız aramak üzere yola düşer. Döndüğünde Kan Turalı babasına aradığı gibi bir kız bulup bulamadığını sorar. Kanlı Koca, oğluna aradığı kızı bulduğunu ancak onu almanın hüner istediğini söyler. Trabzon Tekür’ünün kızı Salçan Hatun, Kan Turalı’nın aradığı kriterleri taşıyan bir eş adayıdır. Ancak kızın babası olan Tekür, insafsız biridir ve kızı vermek için zor şartlar öne sürmektedir. Boğa, aslan ve buğra

olmak üzere üç canavarı vardır; onları yenmeden kızı almanın imkânı yoktur. Kan Turalı Salçan Hatun'u almaya karardır ve Trabzon yoluna düşer. Kırk koçak yiğidiyle beraber yedi dün yedi gece yol alır. Trabzon'da onları çok hoş karşılarlar. Kan Turalı meydana çıkarılır. Önce boğayı yener, ardından aslan yenip başını keser, Tekür'ün önüne bırakır. Ardından karşısına çıkarılan buğrayı da alt eder. Kan Turalı kızı alır ve kırk yiğitle birlikte Oğuzeli'ne doğru yola çıkar. Yedi gün yedi gece yol alıp Oğuzeli sınırına ulaşırlar. Kan Turalı, kırk yiğidi Oğuzeli'ne geldiklerini söylemek üzere babasının yanına yollar. Kendisi de eşiyile birlikte eğlenceye dalar. Sonrasında Kan Turalı uykuya dalar. Salçan Hatun işkillenir ve uyumaz, hazır vaziyette nöbet tutar. Bu sırada Tekür, kızını Kan Turalı'ya verdiğine pişman olmuştur. Kızını geri getirmek üzere askerlerini onların arkasından yollar. Kâfirler Salçan Hatun'u nöbet tutarken görürler. Salçan Hatun, gelen askerleri görünce eşine seslenip onu uyandırır ve askerlerle savaşa girer. Kan Turalı abdest alıp iki rekat namaz kılar ve savaşa dahil olur. Savaş bittiğinde Salçan Hatun arkasına dönüp bakınca Kan Turalı'nın orada olmadığını görür. Bu esnada oğullarının gelmekte olduğunu haber alan Kanlı Koca ve eşi onları karşılamak üzere yola düşmüşlerdir. Kanlı Koca, Salçan Hatun'u görünce ona Kan Turalı'yı sorarlar. Salçan Hatun, Kan Turalı'yı aramak üzere geri döner. Kan Turalı'nın kâfirlerle savaşmakta olduğunu görür, Kan Turalı yaralıdır. Salçan Hatun kâfir askerlerine saldırır ve onları dağıtır. Kan Turalı önce eşini tanıyamaz. Sonrasında ise Salçan Hatun kendisini tanıtır ve onu atına alıp Oğuzeli'ne doğru yol almaya başlar. Kan Turalı, Salçan Hatun'un Oğuzeli'ne döndüklerinde onu kurtardığını dillendireceğini düşünerek Salçan Hatun'u öldürmeye niyetlenir. Niyetini de Salçan Hatun'a söyler. Salçan Hatun önce nazik bir tavırla onu bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır, başaramayınca da öfkelenip onunla dövüşmeye hazır olduğunu söyler. Karşı karşıya gelirler. Salçan Hatun temrensiz bir ok atıp eşi Kan Turalı'yı korkutur.

3. Sonuç Bölümü: Kan Turalı ile Salçan Hatun barışıp kucaklaşırlar. Korkut Ata yom verir:

YOM

Yom yomladı saygıdeğer Korkut Ata,
Hikmet dolu sözlerinde yoktur hatâ:
Hani örnek bey erenler,
Soyumuza şan verenler?
Kimi yaşlı, kimi gençti,
Bu dünyadan hepsi geçti,
Fâni dünya kime kaldı?
Son mekândır yerin altı!
Bir gün erip ecelimiz
Onlar gibi oluruz biz.
Adı Güzel Yalvaç'a bağlanmış olanların
Suçları yarlıganır Mahşer Günü'nde yarın.
Bazıları bizlersek birçok yüzü karadan
O'nun yüzü şuyuna bağışlasın Yaradan!

(Oğuzlama, s.172)

8.3.2.3.2. Zaman

Kan Turalı hikâyesinde zaman sıradizimsel olarak ilerler. Epik metinlerde kesin zamanı belirten bir ifadeye rastlanmaz. Kanlı Koca'nın oğlu için alp nitelikleri taşıyan bir kız bulmak için yola çıkmasıyla olaylar aksiyon başlar. Kanlı Koca'nın oğlu için kız aramaya gittiği Trabzon'dan dönüşü yine klişe bir ifade ile belirtilir:

At ayağı evik olur,
Ozan dili çevik olur;
Geçti hayli gündüz, gece,
Geri döndü Kanlı Koca.

(Oğuzlama, s.130)

Yolculuklar sırasında yaşananlar ayrıntılı olarak anlatılmaz. Zira reel zaman (Kozmik zaman, nesnel zaman) ne mümkün ne estetik ne de anlamlıdır. Yazar gerçek zamanda tasarrufta bulunur ve onu yeniden düzenler (Çetişli, 2004, s.74). Eserde aksiyon dışı ve hikâyenin olay akışına katkıda bulunmayacak bölümler detaya inilmeden süratli bir şekilde atlanır.

Hikâyedeki asıl zaman Kan Turalı'nın Salçan Hatun'u almak için Trabzon'a gitmek için yola çıkmasıyla başlar. Salçan Hatun'u alabilmek için Kan Turalı'nın boğa, aslan ve buğra ile giriştiği mücadele heyecanın en yüksek olduğu olay zamanlarıdır. Bu yüzden bu kısımlar daha geniş bir şekilde anlatılır. Kan Turalı uykuya daldığında zaman durağan hale gelir, başkişi yeniden aksiyona başladığında zaman da yeniden akmaya başlar.

8.3.2.3.3. Şahıs Kadrosu

Kan Turalı: Hikâyenin başkişisi konumundaki Kan Turalı, Kanlı Koca Bey'in tek oğludur. Doğumu, büyümesi ve ad alması gibi bilgiler, hikâyenin olay örgüsüne katkı sağlamayacağı için hikâyede yer almamaktadır. Eserde Kan Turalı şöyle tasvir edilir:

Kanlı Koca, yurdunda nâm kazanmış bir erdi,
Yavuz bir oğlu vardı, Kan Turalı derlerdi.
Otursa post dolduran,
Yürüse toz kaldıran,
Seyrek dudak depreten,
Sesi kulak yıpratın
Gelenekli, töreli
Biriydi Kan Turalı

(Oğuzlama, s.124)

Kan Turalı boyunun hikâyesi evlilik üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı hikâyenin gelişme bölümünde Kan Turalı'yla babası evlilik üzerine konuşurlar ve Kan Turalı evleneceği kızın bir alpin niteliklerine sahip olması gerektiğini dile getirir:

Sevgili atacığım! Konuşalım şakasız,
Var ise şöylesidir dilediğim eşlik kız:
Bâzuları olmalı yavru geyik budunca

Çatırdadak kırmalı yayı kabza tutunca.
Cenk sevgisi kalbinde bir türlü yer bulmalı
Ki, tan düşü görürken uykusunu bölmeli,
Cebelenip binerek bir azgın kişnek ata
Yolların ıssızında tozu dumana kata
Ülkemiz sınırını tek başına aşmalı,
Kendisini öğdürür biçimde savaşmak,
Ganimetle dönmeli ağırırken henüz tan,
Beni gür narasiyle uyarmalı uykudan!
Göçer isem göçmeli,
Konar isem konmalı;
Sıcak günde yanmalı,
Soğuk günde donmak;
Sadağı boşaldıkça Baltaya el sunmalı;
Ormandan odun kesip Odundan ok yonmak;
Değirmentası gibi Hizmetimde dönmeli! (Oğuzlama, s.126-127)

Bu doğrultuda Kanlı Koca bütün Oğuzeli’ni dolaşır, Kan Turalı’nın aradığı kızı Trabzon’da bulur. Kan Turalı’nın Trabzon Tekür’ünün kızı olan Salçan Hatun’u alması hiç de kolay değildir.

Hikâyenin başkişisi olan Kan Turalı’nın alplığını ispat ettiği bölüm, Salçan Hatun’u almak için aslan, boğa ve buğrayı öldürdüğü bölümdür. Bütün destanlarda olduğu gibi çetin sınamalardan geçmek zorunda kalan kahraman, bu macerada kendi yeteneklerini keşfeder. Boğa, aslan ve deve ile karşılaşarak alplığını ortaya koyar.

Alp olma koşulları, toplumun içinde bulunduğu şartlara ve hikâyenin oluştuğu tarihin sosyal, kültürel şartlara göre değişmektedir. Avcı-göçebe toplumların ilk dönemlerinde vahşi hayvanların öldürülmesi gerçek bir tehdidin bertaraf edilmesi amacıyla ve gerçekçidir. Mesela Oğuz Kağan destanında böyledir. Dede Korkut’ta ise artık vahşi hayvanlar at, koyun sürüleri için gerçek bir tehlike değildir. Hayvanla mücadele artık estetik ve sembolik bir mana taşımaktadır. Kan Turalı boyunda da Kan Turalı’nın boğa ile mücadelesi boğa güreşini andırmaktadır ve Kan Turalı’nın dövüştüğü hayvanlar kısmen ehlileştirilmiş hayvanlardır (Duymaz, 2004, s.45).

Trabzon Tekür’ünün kızı ile Oğuz yurdunun dışında evlenmeye hazırlanan Kan Turalı, bu durumu onur kırıcı bulmuş, kızla birlikte kendi ülkesine dönmüş; bu şekilde Oğuz toplumunun teamüllerine münasip bir davranış ortaya koymuştur. Kan Turalı boyunda yardımcı karakterler, Salçan Hatun ve Kanlı Koca Bey’dir. Yardımcı karakterler, başkişinin işlevlerini yerine getirmede şu veya bu istikamet ve seviyede yardımcı olan kahramanlardır (Çetişli, 2014, s.70). Yardımcı karakterler, kahramanın kendini gerçekleştirmesine ve önündeki engelleri aşmasına yardımcı olan karakterlerdir.

Salçan Hatun: Trabzon Tekür'ünün kızı olan Salçan Hatun, gökçek, hünerli bir kızdır. Gürbüzdür, gözü pektir, alp yaradılışlı bir kadındır. Ancak onu almak için Kan Turalı'nın üç canavarı yenmesi gereklidir. Salçan Hatun'un fiziksel özellikleri şöyle betimlenir:

Trabzon Tekür'ünün kızı gayet gökçekti,
Ayrıca hünerliydi, gürbüzdü, gözü pekti.
Sağına ve soluna çekmekteydi çifte yay,
Eksiksiz öğebilmek sanılmasın pek kolay!
Amma ki zordan zordu eş edinmek bu kızı,
Bu zorluk bırakmıştı nice yürekte sızı.
Çün kızın kalınlığı üç tane canavardı (Oğuzlama, s.129)

Al yanaklı ak yüzü
Kan damlamış kar gibi.
İpince dudakları
İki dilim nar gibi.
Ay, ne tuhaf gülüyor,
Gıdıklayan var gibi.
İğlim iğlim yürüyor
Taşmış mayalar gibi.
Ne saçlar! Bir top yılan
Boynunu boğmuş, dersin.
Ne bakış! Uyanmış da
Henüz göz oğmuş, dersin.
Ne ses! Konuşuyorken
Cıvıldağan kuş, dersin.
Göreni öldürmeğe
Anadan doğmuş, dersin.
Kaftaniyle şalvarı bir renkteydi, sapsarı;
Al fistanlar giymişti oysa arkadaşları... (Oğuzlama, s.144)

Salçan Hatun için sürekli olarak kullanılan sıfat “Sarı donlu” ifadesidir:

Gördüm Tekür kızını, Sarı Donlu Salçan'ı.
Apayrı güzellikte vücûdünün her yanı.
Mahbûp olduktan sonra başka gürbüzdür, hünerlidir.
Öğülürken hakkında her ne dense yerlidir (Oğuzlama, s.132)

Salçan Hatun, soylu, evleneceği erkeği deneyerek seçen, seçtiği erkeğe sonuna kadar sadık olan, gerektiğinde kendi ailesine karşı bile savunan, alp tipi erkeğe uygun, ideal alp tipi kadındır. İdeal sevgili tipidir (Ekici, 2000, s.132-133). Göçebe yaşamı terk edip yerleşik yaşama geçmiş toplum yapısının aksettirildiği destanlarda kadın daha edilgen bir kişi olarak karşımıza çıkar, ama yine de kahramanlık niteliklerini tamamen kaybetmez, zor durumlarda yine kahramanlık ortaya koyarlar (Çobanoğlu,2015, s. 109). Oğuzlama'da da böyledir. Salçan Hatun eşi için babasının adamlarıyla savaştık kadar eşine sadık bir karakterdir. Kızını Kan Turalı'ya verdiği pişman olan Tekür, Oğuzeli'ne doğru yola çıkan Kan Turalı ve Salçan Hatun'un ardından askerlerini gönderir. Yolda uyuyakalan Kan Turalı yerine Salçan Hatun askerlerle çarpışır ve eşine ne kadar bağlı olduğunu ortaya koyar. Bunu öğrenen Kan Turalı kendisinin yerine Salçan Hatun'un dövüşmesini gururuna yediremez ve

Salçan Hatun’u öldürmek ister. Bunun üzerine Salçan Hatun da Kan Turalı’ya okunu doğrultur. Salçan Hatun, Kan Turalı’ya ucunda temren olan ok atmaya kıyamaz ve barışırlar. Böylece Salçan Hatun eşine sevgisini ve bağlılığını ispatlar.

Kan Turalı’nın babası Kanlı Koca Bey: Asıl kahramanın kahramanlığını göstermesine, alplığa ulaşmasına yardımcı olan karakterlerden biridir. Kan Turalı’ya evlenme zamanının geldiğini söyledikten sonra oğlunun istediği kızı bulabilmek için Oğuz yurdunu karış karış dolaşır. Sonrasında ise aradıkları kızın Trabzon’da olduğunu, ancak kızı almanın zor olduğunu Kan Turalı’ya söyleyerek onun alplığını ispat etmesinin önünü açar. Kan Turalı’nın bu tehlikeli yolculuğa çıkmasını istemez. Başkişi Kan Turalı’nın yola çıkmasıyla birlikte sahneden çekilir.

Kan Turalı boyunda hasım/karşı güçler olarak Trabzon Tekür’ü ve Kan Turalı’nın yenmesi gereken aslan, buğra ve boğa sayılabilir. Bu figürler, başkişinin alplığını ispat etmesinin yolunu açarlar.

Kan Turalı boyunda figüran, fon ya da dekoratif unsur durumundaki karakterler olarak Kan Turalı’nın annesini, Kan Turalı’nın kırk yiğidini, Salçan Hatun’a eşlik eden kırk kızı ve Tekür’ün hizmetlilerini sayabiliriz. Bu figürler hikâyede son derece pasif ve sahne arkasında kalan figürlerdir.

8.3.2.3.4. *Mekân*

Kan Turalı boyundaki çevresel mekânlar Trabzon, Kanlı Koca Bey’in otağı, İç Oğuz ve Dış Oğuz’dur. Bu mekânlar sadece isim olarak hikâyede yer alır ve kişiler bu mekânları bir geçiş mekânı olarak kullanırlar. Bu yerler detaylı olarak betimlenmezler.

Kan Turalı’nın Salçan Hatun için boğa, aslan ve buğra ile dövüştüğü meydan, Salçan Hatun’un köşkü, Kan Turalı’nın uykuya daldığı yer, kâfirler ile savaştığı yerler algısal mekânlardır. Zira buralar zaman zaman kahramanların sıkıntı duyduğu zaman zaman mutluluğa kavuştuğu mekânlardır. Örneğin dövüş meydanı dövüş esnasında kapalı bir mekân iken, Kan Turalı’nın boğa, aslan ve buğrayı yenmesi ile açık mekân hâline gelir.

Kapalı mekân olarak ise, Kan Turalı’nın Salçan Hatun için boğa, aslan ve deve ile karşılaştığı yer, Kan Turalı ve Salçan Hatun’un kâfirler ile savaştığı yerler, İç Oğuz ve Dış Oğuz sayılabilir. Zira bu mekânlar kahramanlar için rahatsızlık verici mekânlardır.

Açık mekânlar olarak Salçan Hatun'un köşkü, Kan Turalı ile Salçan Hatun'un gelin odası sayılabilir. Zira buralar kahramanın huzur bulduğu yerlerdir.

8.3.2.3.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Kan Turalı boyunda olaylar, yazar anlatıcının ağzından ve hâkim bakış açısı ile anlatılır.

Uzatsın ömrünü yüce Yaradan!
Ne haber getirdin aktan, karadan?
Ortacım oğulcağız,
Besmeleyle aç ağız!
O hale koymuştu ki Kan Turalı'yı tasa
Gözyaşı dökecekti öfkeden, sıkılmasa! (Oğuzlama, s.128)

Bu bölümde anlatıcı, babasının umudunu kırmasından dolayı Kan Turalı'nın içinde bulunduğu ruh hâlini, yaşadığı büyük sıkıntıyı bilmektedir.

İç monolog tekniği de kullanılmıştır. Bu da yine anlatıcının hâkim anlatıcı olduğunu ve kahramanın iç dünyasını bildiğini gösterir.

SÖYLENİŞ

Boğadan korkunç aslan,
Aslandan korkunç buğra;
Bir belâdan kurtulup
Diğer belâya uğra.
Sonuciyle yoramam
Boğuşmayı uğura!

Bu şartlarla bu kızı
Alamaz hiçbir kişi!
Anlatayım oğluma
Eve dönüp de işi.
Dinlerken şaşkınlıktan
Dudağa geçsin dişi! (Oğuzlama, s.130)

Kan Turalı boyunda diyalog bölümleri de göze çarpmaktadır:

SÖYLEME

Aziz atam, pir atam,
Sözü, işi bir atam!
Gezdim, geldim molasız,
Var değil gönlümce kız.

Tuhaf şey! Gezilir de İçoğuz uçtan uca
Yarar kız bulunmaz mı?.. Dedi ki Kanlı Koca:

SÖYLEME

Ortacım oğul,
Baş tacım oğul!
Varışın everek, gelişin teptez,
Sabah gidilip de öğle dönülmez.
Kızın yararını kolay mı bulmak?
Bulmak için lâzım çokça yorulmak!
Sen evde kal; göz, kulak ol mala, mülke,
Dolaşılsın tarafımdan bütün ülke (Oğuzlama, s.128).

8.3.2.4. Emren Boyu

8.3.2.4.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Emren boyu şu şiir parçasıyla başlar:

Fağfur Kağan olsa bile,
Ömür sona ermek ile
Ne taç kalır ne taht kalır,
Kala kala bir ad kalır.
Ne mutlu ki şu Emren'e,
Kendisini bugün gene
Yahşilikle anmaktayız,
Yokluğuna yanmaktayız.

(Oğuzlama, s.173)

Hikâye, Beğil Bey'in hatununun beşik başında söylediği ninni ile başlar. Görkemli Bayındır Han otağını karayer üzerine kurdurmuştur.

2. Gelişme Bölümü: Hanlar Hanı Bayındır Han beyleriyle eğlenirken Dokuz Tümen Gürcistan'ın bir at, bir kılıç ve bir kargıdan oluşan baçı getirilir. Bayındır Han bu kadar az bir baçın beylere dağıtılmasını komik bulur. Bunun üzerine sahne alan Dede Korkut, üç parçadan oluşan baçın üç parçasının da aynı beye verilmesini ve beyin Gürcistan sınırına uçbeyi yapılmasını önerir. Bayındır Han bu teklifi akla yatkın bularak etrafına bakınır, uygun beyi aranır, ama hiçbir bey baçı almak istemez. Han, baçı Beğil Bey'e vermeyi önerir. O da bunu emir telakki edip baçı kabul eder. Beğil çadırlarını yıkıp toparlanır ve hemen yola çıkar, Dokuz Tümen Gürcistan'ın uç beyliği görevine başlar. Yabancı biri sınırdan izinsiz geçse baş kesip Oğuz'a yollar. Beğil'in koruduğu sınır Oğuzeli'nin en önemli sınırıdır. Beğil yılda bir kez davet üzere Han'ın yanına gelir ve ona armağanlar verilir. Yine davet üzerine Bayındır Han'ın divanına gelen Beğil orada üç gün ağırlanır. Dördüncü gün av eti ile ağırılanmak üzere av düzenlenir. Av esnasında beylerin kimi Beğil Bey'in atını, kimi kılıcını, kimi ok atmasını över. Salur Kazan "Atın mı yoksa erin mi hüner?" şeklinde bir soru yöneltir. Orada bulunanlar "Erindir!" şeklinde cevap verirler. Salur Kazan Bey ise hüneri ata bağlar. Bu durum Beğil Bey'in gücüne gider. Bayındır Han'ın önünde diz çöküp hediyelerini geri verir ve divandan ayrılır. Karısının yanına döner ve ona:

- Hânımız Bayındır'ın toyuna vardım.
Sevgiyle karşılandım ve ağırlandım,
Dördüncü gün bir lâftan pek kahrlandım,
"Esen kal!" demeksizin divândan çıktım,
Geriye dönmek için kolanı sıktım.
Alnımızın yazısı buymuş... N'ıdelim?
Eli günü göçürüp burdan gidelim!

(Oğuzlama, s.179)

Diyerek başına gelenleri anlatır. Hanımı Beğil'e:

Yerdeki gölgesidir, Tanrı'nın Han'lar,
Tann'ca kakınırlar Han'ları darılanlar,

Davranış biçimini bir kere düşün:
Beğenilir gibi mi geri dönüşün?
Belli ki yüreğini bugün pas sarmış,
Yüreğin paslısını şarap açarmış.
Dağlara çık evedi,
Getir taze av eti.
İçkili bir sofrayla, sevgili beyim,
Kararmış yüreğini şenlendireyim.
Pişmanlanmış olarak tatlı bir dille
İşlenmiş kusur için Han'dan af dile!

(Oğuzlama, s.179)

Şeklinde tavsiyede bulunur. Bunun üzerine ünü yaygın atıyla Beğil Bey ava çıkar. Av esnasında Beğil Bey düşer ve ayağı kırılır. Beğil Bey, bu hadiseyi saklamak istese de çok uzun süre gizli kalmaz ve kâfir casusları Beğil'in ayağının kırıldığını Tekür'e haber verirler.

Şöklü Melik sevinçle:

Bugünümüz ne sevinçli gündür, hey!
Bacağından sakatlanmış Beğil Bey.
Davranalım, ordasını basalım.
Basalım da dirliğini bozalım.
Bir kez onu kaldırdık mı aradan
Oğuzlara yardım etsin Yaradan!

(Oğuzlama, s.185)

Diyerek Beğil Bey'in ordasına saldırmaya karar verir. Beğil Bey'in casusu da boş durmaz ve baskın yapılacağını Beğil Bey'e haber verir. Beğil Bey aldığı istihbaratı oğlu Emren ile paylaşır ve ondan Kazan Han'ı yardıma çağırmasını ister. Emren buna karşı çıkar ve düşmanın karşısına kendisinin çıkacağını söyler. Emren babasının atına binip kâfirlerin karşısına çıkar. Emren yenilecek gibi olunca Tanrı'dan şöyle yardım diler:

Tanrım! herkes kavramaz
Sonsuz yüceliğini!
Bilse bilse mü'minler
Bilir niceliğini!
Sen Âdem'i taçlı kıldın,
Şeytan'ı utançlı kıldın,
Lanette gecikmedin.
Suallenmez hikmetin!
Sağlam inanışlı, an yürekli
Kimsenin sevinci olur sürekli.
Âzer'in oğlundan gördüğün kulluk
Nemrûd'un odunu ettirdi güllük.
Yolundan sapmam,
Putlara tapmam!
Gayet çoktur sıkıntım,
Birliğine sığındım!
Dilek benden,
Yardım senden
Ya rahîm, ganî Tanrı:
İnkârcısı denî, Tanrı!

(Oğuzlama, s.200)

3.Sonuç: Tanrı'nın yardımı ile Emren'in gücü artar ve tutup azgın kâfiri yere vurur. Kâfir yalvarmağa başlar. Kâfirler dağılır. Akıncılar kâfir ilini yağmalarlar. Beğil Bey oğlunu alıp Bayındır Han'ın divanına el öpmeye gider. Han onu bağışlar. Dede Korkut sahne alıp yom verir.

8.3.2.4.2. Zaman

Emren boyunda, Emren'in alplık yolunda ilerlemesi konu edilir. Zaman sıradizimsel olarak ilerler. Tıpkı diğer boylardaki gibi gün, ay, yıl üzerine net zaman bilgileri yoktur. Ancak zamanın birbirini takip eder şekilde ilerlediği görülür.

Boyun başında Bayındır Han'ın yılda bir defa Beğil Bey'i davet edip ona armağanlar verdiği söylenmiştir. Bu durum bize Beğil Bey'in Bayındır Han'ın yanına birden fazla defa davet edildiğini anlıyoruz. Yine davete icabet edip geldiğinde üç gün ağırlanır, üç gün de av için orada kalması istenir. Ancak dördüncü gün av esnasında Kazan Bey'in "hüner atındır, erin değil" sözüne kızıp geri döner.

8.3.2.4.3. Şahıs Kadrosu

Emren: Asıl kahraman (Başkişi) dır. Daha önce de belirtildiği gibi asıl kahraman, olay örgüsünün başlaması ve gelişmesinde birincil derecede role sahip kişidir (Çetişli, 2004, s.69). Emren, Beğil Bey'in tek oğludur. Onuruna düşkün birisidir. Sakatlanmış olan babası Beğil'in Şöklü Melik'in olası saldırısına karşı koymak için Salur Kazan'dan yardım istemesi teklifine şu şekilde cevap verir:

Beyatacığım! Neler söylersin?!..
Tanrım, usunu başına dersin!
Sana bu sözler nasıl yakışır?
"Yanıldım" deyip dilini ısır!
Oynasa kara dağlar yerinden
Öpmem elini Kazan Bey'in ben!
Hanlar Hanı'na ise hiç varmam!
Bir çıkası can için yalvarmam!
Yok mudur benim erlik onurum?
Gider, yolunda kurban olurum!..

(Oğuzlama, s.187)

Dede Korkut boylarından öykünerek yazılan Oğuzlama'daki kişiler göçebe Oğuz toplumunun zorlu hayat koşullarının gerektirmesi dolayısıyla fiziki ve ruhi açıdan güçlü ve üstün vasıflara sahip insan tipleridir. Destan kahramanları sert mizaca sahip, doğru sözlü, yiğit, mert, korkusuz insanlardır. Asıl kahramanların hepsinin erkek olması toplumun güçlü fiziğe sahip insanlara daha fazla ihtiyaç duymasındandır (Eliuz, 1999, s.139). Emren'in, ad almak için herhangi bir kahramanlık göstermesine gerek olmaz. Ama babasının sakatlanması üzerine babasına onun yerine Şöklü Melik'in üzerine gitmeyi önerir. Beğil, önce şaşırır, sonra bu öneriyi kabul eder. Böylece Emren'in alplık göstermesinin önü açılır:

Şaşkınım, neyliyeyim, yârenlerim, ben?
Düşman ile savaşmak istiyor Emren.
Serçe de diler amma şahin lokması
Mümkün mü boğazından onu sokması?

Kişıyi sınımadan yanlış kınamak,
Kınamadan bir defa lâzım sınamak;
Haydi, koşup getirin savaş atımı;
Haydi, koşup getirin her pusatımı.
Oğlum, üç yüz erimle yollara düşsün,
Gelici kâfirleri bulup döğüşsün. (Oğuzlama, s.190)

Emren babasının atını alır ve kâfirlerle savaşmaya gider. Emren, kâfir beyi Şöklü Melik'i Tanrı'nın da yardımıyla yener. Böylece alplığını ve beyliğini kanıtlamış olur.

Hikâyede on beş yaşındaki Emren, atasını ve bütün ailesini kâfirlerin esir etmesini engelleyerek kahramanlık göstermiş ve erginleşme sürecini tamamlamıştır (Karakaş,2012, s.164). Daha önce de belirtildiği üzere on beş yaş alplık göstermek için kritik bir yaştır.

Emren'in kâfirlerle mücadelesinde İslamiyet'le ilgili motifler görülür. Emren savaşırken Tanrı'dan yardım isteyen, inançlı biridir.

Tanrım! herkes kavramaz
Sonsuz yüceliğini!
Bilse bilse mü'minler
Bilir niceliğini!
Sen Âdem'i taçlı kıldın,
Şeytan'ı utançlı kıldın,
Lanette gecikmedin.
Suallenmez hikmetin!
Sağlam inanışlı, an yürekli
Kimsenin sevinci olur sürekli.
Âzer'in oğlundan gördüğün kulluk
Nemrûd'un odunu ettirdi güllük.
Yolundan sapmam,
Putlara tapmam!
Gayet çoktur sıkıntım,
Birliğine sığındım!
Dilek benden,
Yardım senden
Ya rahîm, ganî Tanrı:
İnkârcısı denî, Tanrı! (Oğuzlama, s.200)

Emren Allah buyruğuyla gücüne güç katar, kâfiri yerden yere vurur.

Hikâyede başkişisi konumunda olan Emren'in alplığını ortaya koymasına ve erginleşmesine ortam hazırlayan yardımcı karakterler Beğil, Tanrı ve Beğil'in eşidir.

Beğil Bey: başkişisi konumundaki olan Emren'in babasıdır. Adı, Emren'den fazla geçer ve olayların büyük bir bölümünde Beğil Bey rol alır. Beğil Bey'in bacağına kırılmasıyla Emren sahneye çıkar. Beğil Bey, asıl kahramanın alplığa yönlendirilmesinde önemli bir rol üstlenir. Beğil, kahramanlıkları ise ün yapmıştır. Bayındır Han'a sonsuz saygı duymaktadır. Beğil, alplığın önemli bir göstergesi olan avlanmada da ustadır:

Atlansa üç yüz altmış altı alp eren
Olmazdı Beğil kadar hüner gösteren.
Zira ki ne gürz salar ne de ok atar,
Avını al atının önüne katar,

Boynuna kirif takar ve durdururdu.
Cılızsa, kulağına nişan vururdu.
Avcılar ormanda bir geyik tutsalar,
Kulağı delik ise kahkaha salar:
"Bu av, derlerdi, Beğil Bey sevincidir,
Kesmiyelim; kesmeklik onu incitir."
Kazan sordu: "Atın mı, yoksa erin mi hüner?"
Oradakiler: "Erindir!" diye cevap verdiler (Oğuzlama, s.177)

Beğil'in eşi ve Emren'in annesi: Zor zamanlarında eşinin yanında ve en büyük destekçisidir. Sözleriyle ona yol gösterir, sıkıntısını hafifletmede yardım eder. Salur Kazan'ın Beğil Bey'e küçümseyici tarzda ve kıskançlıkla ettiği söz Beğil Bey'i çok incitir ve kızdırır. Beğil Bey sıkıntısını eşiyle paylaşır. Eşi;

Gözümün ilk ağrısı bircik koçağım,
Açıktır ömür boyu sana kucağım!
Evine gamlı döndün gamsız gidip sen,
Oysa ki şen dönerdin tasalı gitsen!
Çirkin bir söz işitip darıldın mı ki,
Ya bir kavga koptu da daraldın mı ki?
Han kızı helalinle söyleş, a beyim,
Üzgün eden sebebi ben de bileyim!
Gönüldaş sayılanlar kaygıdaşırlar,
Onlarca örtüsüzdür en gizli sırlar.
Olmalıdır mutlaka derdinden payım,
Konuş, güzel sesine kurban olayım!
Tesirini gösterdi hâtûnun döktüğü dil,
Kızgınlık sebebini açığa vurdu Beğil (Oğuzlama, s.178-179)

Beğil Bey'in Han kızı olan eşi, son derece mantıklı bir şekilde söylediği sözlerle Beğil Bey'in yaptığı hatayı düzeltmesini sağlar:

Yerdeki gölgesidir, Tanrı'nın Han'lar,
Tanrı'ca kakınırlar Han'ları darıltanlar,
Davranış biçimini bir kere düşün:
Beğenilir gibi mi geri dönüşün?
Belli ki yüreğini bugün pas sarmış,
Yüreğin paslısını şarap açarmış.
Dağlara çık evedi,
Getir taze av eti.
İçkili bir sofrayla, sevgili beyim,
Kararmış yüreğini şenlendireyim.
Pişmanlanmış olarak tatlı bir dille
İşlenmiş kusur için Han'dan af dile! (Oğuzlama, s.179-180)

Bu şiir parçasından aynı zamanda Oğuz toplumunun hükümdarı, beyi Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, temsilcisi olarak gördüğünü de anlayabiliyoruz.

Şöklü Melik kendisine saldırmak üzere gelen Emren'e aşağılayıcı sözler söyler ve onu geri döndürmeye çalışır:

Oğlan, oğlan! Atın düldül revişli,
Yenilmez mi sana karşı gelici?
Kaç başı kesmeğe antlanıp taktın
Belinde bulunan koca kılıcı?
Kale kapısı mı delmek niyetin?
Kargına bakanlar şaşıp kalıcı!

Eleğimsağmaya benziyor yayın.
Belli ki okları can alıcı.
Aman da ne yaman yoldaşın erler,
Hepsi ırlar gibi nâra salıcı

(Oğuzlama, s.196)

Bu aşağılayıcı sözler Emren'i kızdırır, ama özgüvenini yitirmez. Tanrı'ya dua eder. Bunu duyan Şöklü Melik İslami değerler ile putperestliği karşılaştırır:

Tanrım! herkes kavramaz
Sonsuz yüceliğini!
Bilse bilse mü'minler
Bilir niceliğini!
Sen Âdem'i taçlı kıldın,
Şeytan'ı utançlı kıldın,
Lanette gecikmedin.
Suallenmez hikmetin!
Sağlam inanışlı, an yürekli
Kimsenin sevinci olur sürekli.
Âzer'in oğlundan gördüğün kulluk
Nemrûd'un odunu ettirdi güllük.
Yolundan sapmam,
Putlara tapmam!
Gayet çoktur sıkıntım,
Birliğine sığındım!
Dilek benden,
Yardım senden
Ya rahîm, ganî Tanrı:
İnkârcısı denî, Tanrı!

(Oğuzlama, s.199,200)

SÖYLEME
Beğil oğlu! Bir Tanrı'na
İstedğin kadar yalvar,
Bir Tanrı'na karşı benim
Yetmiş iki puthanem var.
Putlarıma bağlandıkça
Uzaklaşır her kötülük.
Tüm canlılar el bir etse
Zarar görmem tüylük!..

(Oğuzlama, s.201)

Çarpışmayı Tanrı'nın da yardımıyla Emren kazanır.

Şöklü Melik ve Salur Kazan: Emren boyunda karşıt/hasım güç olarak karşımıza çıkar. Hikâyede, olay örgüsünün oluşmasında gereken çatışmanın doğmasında, olayların düğümlenmesinde, entrik ortamın oluşmasında, kahramanın daha belirgin hale gelmesinde hasım/karşıt güç rol üstlenir (Çetişli, 2004, s. 70). Boyların birçoğunda başkişi konumunda olan Salur Kazan Bey bu boyda hasım güç olarak görünür. Normalde Salur Kazan, Oğuz toplumunda Hanlar Hanı Bayındır Han'dan sonraki ikinci adam konumundadır. Bu hikâyede Dokuz Tümen Gürcistan'dan gelen haracın Beğil Bey'e verilmesi Salur Kazan'ı kıskançlığa sürükler. Av esnasında Beğil Bey'in hünerini küçümseyip atının sayesinde avda başarılı olduğunu söylemesi, Oğuz beylerinin gözünde Beğil Bey'i küçük düşürmek istemesindendir. Şöklü Melik de Beğil Bey'in bacağına kırılmasından istifade ederek Beğil Bey'in ordasına saldırmaya niyetlenir. Haberi alan Beğil Bey, durumu oğlu Emren'e açar ve

Salur Kazan'a gidip yardım istemesini söyler. Bunu onur kırıcı bir davranış olarak gören Emren'in Şöklü Melik'e saldırmak için yola düşmesi onun alplığının önünü açar. Yani hasım güç olan Şöklü Melik'in ordaya saldırmaya karar vermesi kahramanın kahramanlık göstermesine zemin hazırlamıştır.

Fon karakter, anlatılan, olay, durum, kahraman, zaman ve mekânın daha gerçekçi ve doğal bir görünmesini temin eder (Çetişli, 2004, s. 71). Bu boyda fon/figüran/dekoratif unsur konumundaki kahraman olarak Şöklü Melik'in yardımcı erleri, gözcüsü, Beğil Bey'in üç yüz eri ve Cebraail sayılabilir.

8.3.2.4.4. Mekân

Kapalı/ dar mekânlar kahramanların önüne engel çıkaran, onlara huzursuzluk veren mekânlardır. İlk olarak Bayındır Han'ın otağı Kapalı/dar mekânlar içerisinde sayılabilir. Zira hikâyenin başında burada Bayındır Han'ın verdiği ziyafet esnasında Gürcistan ilinin saygısızca gönderdiği baç, ardından gelen kötü olayların zeminini hazırlar.

Emren boyunda bir diğer kapalı mekân olarak Beğil Bey'in ava çıktığı dağ sayılabilir. Zira bu dağda bir avın peşinden giderken kayalıktan düşer ve ayağını incitir. Bu incinme olayı, Emren'in erginleşmesine vesile olan olayların başlangıcıdır.

At süren Beğil Beyin ormandı şimdi yeri,
Yanında yol eşiydi kahraman üç yüz eri...
Av için dağıldılar dört yana bucak bucak.
Nal sesinden ürküşüp kaçıştı börtü böcek.
Beğil Bey bakınarak soluna ve sağına
Dolaşırken rastladı bir alaca sığına
Ardınca hızlandırdı altındaki al atı,
Yayının kirişini boynuna tez doladı.
Üstünde koşarlarken yalçın bir kayalığın
Uçuruma kendini fırlatıverdi sığın.
Beğil Bey birdenbire geremeyip dizgini
Boşluğa yuvarlandı, incitti sağ dizini.
Yarı baygın bir halde kesik kesik haykırdı.
Kim duyar? Mekânıydı dağın en tenhâ sırtı.
"Böyle iken aranan kardaş ile oğuldur.

(Oğuzlama, s.180)

Bir diğer kapalı mekân Dokuz Tümen Gürcistan'dır. Gürcistan ili, Oğuzlara baç vermektedir. Gürcistan'ın gönderdiği at, kargı ve kılınçtan oluşan baç saygısızca bulan Bayındır Han, Gürcistan'a iş bitirici bir uçbeyi atamaya karar verir. Bu olay, ardından gelen pek çok olayı tetikler. Bu mekân Oğuzların düşmanlarının yaşadığı mekân olması hasebiyle kapalı mekân olarak addedilebilir:

Başını iki yana sallayıp Bayındır Han:
"Bütün bacı bir atla bir kargı ve bir kılınç,
Bunları beylerime, dedi, pay etmek gülünç!"

Dede Korkut: “Sultânım! Üçünü bir beye sun,
Gürcistan sınırına, dedi, Uçbeyi olsun!”
Han: “Kime vereyim ki hatırcığı hoş ola?”
Diyerek bakınmağa başladı sağa, sola.
Yazık ki, yazıklar ki, bomboşuna göz yordu;
Beylerden hiç birisi bacı dilemiyordu.
Balaban bir bey vardı; bunun adı BEĞİL’di,
Kospaklıkta kimseden geri kalır değildi.
Han; ona döndü, sordu: “A Beğil; sen ne dersin?”
Beğil Bey’in cevabı şu oldu: “Emreylesin!”
Kılını ve kargıyı “Öğüdümü iyi tut!”
Diyerek feslim etti Beğil’e Dede Korkut (Oğuzlama, s.175)

Açık/geniş mekânlar kahramanların kahramanlığını göstermesine imkân sağlayan, kahramanların huzur bulduğu mekânlardır. Hikâyede açık/geniş mekân olarak Gürcistan serhaddi sayılabilir. Zira Beğil Bey sınır boyunda yaptığı işlerle Bayındır Han’ın saygısını kazanır.

Beğil, o gün içinde çadır yıktı, derlendi,
Göç ederek Gürcistan serhaddinde yerlendi.
Serhadden bir yabancı izinsiz geçer olsa
Kellesini keserdi, gönderirdi Oğuz’a.
Beğil Bey yerleştiği bek yerinden yılda bir
Yüce Han tarafından mutlak davet edilir,
Kendisine birçok şey armağan kılınırdı.
Çünkü en önemli sınır, koruduğu sınırdı. (Oğuzlama, s.176-177)

Yine ana kahraman Emren’in hikâyesinin sonunda savaştığı ve tutsaklarla yurduna döndüğü meydan da açık mekânlar içerisinde sayılabilir. Emren, yiğitliğini bu meydana ispatlamıştır.

Haramdı böylesinin kanını yere karmak,
Emren'in tarifiyle kaldırdı kâfir parmak.
Kalanların her biri savuştu birer yana...
Şimdi sıra gelmişti doyuma ve talana...
Daldılar doludizgin kâfirler ülkesine,
Boğuldu kentler, köyler nârayla nal sesine.
Bütün haçevlerini bir ederek düz yerle
Yurtlarına döndüler sayısız tutsak erle. (Oğuzlama, s.201)

8.3.2.4.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Yazar anlatıcının ağzından aktarılan Emren boyunda da hâkim-ilahi bakış açısı kullanılmıştır. Böylece hikâyesinin inandırıcılığı artırılmış, gerçeklik boyutu yükseltilmiştir.

Av esnasında attan düşüp ayağını sakatlayan Beğil Bey bu esnada yalnızdır. Sesini kimseye duyuramaz ve buldur buldur ağlar. Kendi kendine konuşur. Bütün bunları sadece hâkim konumundaki anlatıcı bilmektedir:

Dolaşırken rastladı bir alaca sığına
Ardınca hızlandırdı altındaki al atı,
Yayının kirişini boynuna tez doladı.
Üstünde koşarlarken yalçın bir kayalığın

Uçuruma kendini fırlatıverdi sığın.
Beğil Bey birdenbire geremeyip dizgini
Boşluğa yuvarlandı, incitti sağ dizini.
Yarı baygın bir halde kesik kesik haykırdı.
Kim duyar? Mekânıydı dağın en tenhâ sırtı.
"Böyle iken aranan kardaş ile oğuldur.
İkisi de yok!" deyip ağladı buldur buldur.
Yardımcı gelmeyince:
"Medetçim sensin ey Hak!"
Sözleriyle ayağa doğruldu zorlanarak.
Ve sonra terkileri sararak bileğine
Erebildi atına binmeklik dileğine.
Ordasından tarafa taraflanan al atı
Ayrıldığı yere dek ulaştırdı aladı. (Oğuzlama, s.180-181)

8.3.2.5. Basat Boyu

8.3.2.5.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Oğuz'un at çobanı bir gün Bayındır Han'ın divanına gelip yakındaki sazlıkta bir oğlan çıktığını söyler.

Bir oğlan ki, kaba sesi göğü yıkar.
Bir oğlan ki, besili kaz gibi yürür,
Bir oğlan ki, aygır basar, kan sömürür.
Bir oğlan ki, onat dilden anlar değil;
Bir oğlan ki, gözdağından yanlar değil.
Şerciliği önlenmezse, hânım, bil ki:
Çok geçmeden tükenecek bütün ılkı! (Oğuzlama, s.206)

Diyerek oğlanı tarif eder. Bu oğlan Kazan Han'ın dayısı Uruz Koca'nın düşmandan ürküp göç ettikleri gece yolda düşürdüğü oğludur. Aslan ininde yaşamını sürdüren çocuğu alıp yurda getirirler. Çocuk kaçıp yeniden onu emzirip büyüten aslanın inine döner. Tekrar alıp gelirler. Dede Korkut oğlanı öğütler ve adını Basat koyar. Uruz'un Sarı Çoban adlı bir çobanı vardır. Geleneğe göre Sarı Çoban her yıl yazlağa göçmektedir. Sarı Çoban bu yıl da sürüyü alıp yaylağa göçer. Uzunpınar denilen yerde konaklar. Issız olan bu yerde periler kalmaktadır. Çoban dağılan sürünün peşinden öfkeyle gider. Bu esnada peri kızları, kanat kanata bağlanmışlar, civil civil söyleşip uçmaktadır. Çoban üzerindeki kepeneği fırlatır, birini yakalayıp onunla birlikte olur.

Bu esnada sürü yine dağılır, çoban koyunları bir araya toplamak için harekete geçer. Birlikte olduğu peri kızı göğe yükselirken çobana şöyle der:

"Hatalıdır hallenmiş bulunduğun hal,
Gel, al emânetini yıl dolduğunda!
Oğuzların başına getirdin zevâl,
Sözümü tam kavrarsın saç yolduğunda!" (Oğuzlama, s.208)

Aradan bir yıl geçer. Her yıl olduğu gibi çoban yine yaylaya göçer. Pınarda sürü yine ürküp dağılır. Çoban sürüyü toplamaya yönelir. Bu esnada yerde başı, kıcı belirsiz tuhaf bir yaratığın yattığını görür. "Acep ne olsa gerek?" diye sorduğunda peri kızı seslenir:

“Sesimi duy, gel, çoban,
Gel, oğlunu al, çoban;
Günâhınla soyuna
Getirdin zevâl, çoban!”

(Oğuzlama, s.208)

Çoban korkup sürüsüyle oradan uzaklaşır. O sırada, ava çıkmış olan Hanlar Hanı Bayındır Han ve yanındaki beyler tepesinde tek bir gözü olan bu oğlanı görürler. Uruz Han oğlanı kucaklar ve büyütmek için Bayındır Han’dan izin ister. Bayındır Han buna izin verir ve Uruz çocuğu evine getirir. Oğlanı emzirmesi için bir dadı tutar. Çocuk bu dadıyı ve daha birçok dadıyı öldürür. Günde bir kazan süt içmektedir. Oğlan büyür, büyüdükçe sıkıntılar artar. Oğlan çocuklarla oynarken kavga çıkarmakta, çocukların kulaklarını, burunlarını kopartıp yemektedir. Uruz’un terbiye etme çabaları boşa çıkar sonunda Tepegöz’ü evden kovar. Uruz onu kovduğu sırada Tepegöz’ün peri anası gelip onun parmağına büyümlü bir yüzük takar, taktığı yüzük Tepegöz’e ölümsüzlük özelliği kazandırır. Tepegöz dağa çıkar, yol keser. Oğuzlar pek çok adamı üzerine yollarlar, Tepegöz hepsini yer. Oğuzlar Bayındır Han’ın başında olduğu bir birlikle Tepegöz’e saldırırlar, altmış er can verir. Bayındır Han atından düşer, beylerinden birkaçı da ölür. Kaçmaya çalışırlar, Tepegöz onları durdurur. Bayındır Han beylerini toplayıp fikir alışverişinde bulunur. Tepegöz’le anlaşmaya karar verirler. Dede Korkut elçi olarak Tepegöz’e gider. Günde beş yüz koyun ve iki oğlan gönderme karşılığında anlaşılır. Yapağılı Koca ve Yünlü Koca da Tepegöz’ün yemeğini pişirmekle görevlendirilir. Anlaşma üzere her ev sırayla bir oğul göndermeye başlar. Kapak Han Tepegöz’e bir oğlunu vermiştir, ikinci oğluna sıra gelince anası feryat etmeye başlar. Kadın, oğlunun yerine birini bulması için Basat’ın yanına gelir, durumu ona anlatır. Basat durumu öğrenince Tepegöz’le karşılaşmaya karar verir, kadına bir esir verip bununla oğlunu kurtarmasını söyler. Kimse Basat’ı Tepegöz’le karşılaşmaktan vazgeçiremez.

2. Gelişme Bölümü: Basat, Tepegöz’den öç almak üzere yola koyulur. Onu meydanda çok sayıda kişi sevgi gösterisiyle yolcu eder. Basat, Salhane Kayası’na ulaştığında Tepegöz, mağarasının önünde sırtını güneşe dönmüş oturmaktadır. Basat’ın attığı oklar işe yaramaz, Tepegözün gönüne her vuran ok bölünür. Tepegöz Basat’ı yakalar, çizmesinin koncuna sokar, mağaraya götürür, aşçılara Basat’ı pişirmelerini, öğlen uyanınca yiyeceğini söyler. Basat aşçılarla konuşup Tepegöz’ün tek zayıf noktasının gözü olduğunu öğrenir. Yapağılı Koca’yla Yünlü Koca’ya bir şiş ısıtmalarını söyler. Tepegöz uyanıp bir nara atar, Basat mağaraya koyunların arasına kaçar. Tepegöz mağaranın girişini kapatarak birer birer

koyunları dışarı çıkarmaya başlar. Basat bir koyunun derisi içerisine saklanarak mağaradan çıkacakken Tepegöz Basat'ın koyun derisinin içinde olduğunu farkına varır. Onu duvara çarpmak ister. Basat Tepegöz'ün eline hayvanın başını verir. Tepegöz karşığı kümbetin içinde hazinesinin olduğunu söyler. Basat kümbetin içine girince hazineye bakmaya dalar. Tepegöz kümbetin kapısını tutar. Basat, Tanrı'ya sığınır. Allah tarafından Basat'ın kaçması için yedi adet kapı açılır, Basat dışarı çıkar. Tepegöz kümbeti yıkar. Tepegöz Basat'a karşığı mağaranın duvarında kılıç asılı olduğunu, ancak o kılıçla onu öldürebileceğini söyler. Basat kılıcı ele geçirip Tepegöz'ün başını keser.

3. Sonuç Bölümü: Dedem Korkut Basat'a seslenir:

Tepegöz'ün elinden
Kurtardın bunluları
Adını öğmektedir
Ülkemiz ünlüleri

Yaşa hey Aslan Basat
Yaşa hey benzersiz er!
Ayağını öpmeli
Alnından öpülenler!

(Oğuzlama, s.242)

8.3.2.5.2. Zaman

Basat boyunda da olaylar sıradizimsel bir şekilde birbirini izler. Masallarda da gördüğümüz “bir gün” sözü belirsiz bir zamanı ifade eder:

Oğuz'un at çobanı bir gün gelip Divân'a
Şu haberi getirdi yüce Bayındır Han'a

(Oğuzlama, s.206)

Yedi gün, yedi gece süren eğlence sözleri Oğuzların kutlamalarının 7 gün sürdüğü konusunda bilgi vermektedir:

Alplar başı Kazan'ın dayısı Uruz Koca:
"Düşmandan ürktüğümüz, göç ettiğimiz gece
Bizim düşen oğlandır bu oğlan, hânım!" dedi.
Beyler, sazlık üstüne yürüdüler evedî.
İnine vardıkları aslanı kaçırdılar,
Oğlanı kuşattılar ve ele geçirdiler;
Atalık dâva kılan Uruz'a iletiler;
Yedi gün, yedi gece şenlik şadlık ettiler.

(Oğuzlama, s.206)

Aşağıdaki şiir parçasında geçen “bu yıl da” ifadesi, Oğuzların her yıl kışlaktan yaylağa göç ettiklerini belirtmektedir.

Ağırlaşmak üzereydi gene yazın sıcağı,
Tekrar gelip çatmıştı yaylâya göçme çağı.
Birkaç gün içersinde bütün halk atlı, yaya
Taşınmış olmalıydı yöredeki yaylâya...
Uruz'un bir çobanı vardı, yaşlı bir erdi,
Adına (Konur Koca Sarı Çoban) derlerdi.
Gelenek gereğince, yazlağa Sarı Çoban
Göçlere öncü olup göçmekteydi kışlaktan.

Sarı Çoban bu yıl da alarak, sürüsünü.
Birleştirdi yolların yokuşunu, düzünü

(Oğuzlama, s.207)

Bu boyda da diğer boylarda olduğu gibi hikâyenin kurgusu açısından anlatılması gerekmeyen zaman dilimi süratle geçer:

Hatalıdır hallenmiş bulunduğu hal,
Gel, al emânetini yıl dolduğunda!
Oğuzların başına getirdin zevâl,
Sözümü tam kavrarsın saç yolduğunda!
Ozan dili çeviktir: Aradan bir yıl geçti,
Yurtlu, her zamankince yaylâya gene göçtü;
Pınarda ürküp davar gene oldu dardağan,
Erkece öfkeleni, ileri yorttu çoban.
Ne baksın: Şaşırtıcı bir nesne yatmaktadır.
Başı, kıcı belirsiz; yaldır yaldır yaldırır.
Şu soruyu sorundu: "Acep ne olsa gerek?"
Peri kızı seslendi o anda görünerek:

(Oğuzlama, s.208)

Perinin çobanla birlikte olması ve Tepegöz'ün doğması arasında geçen bir yıl, süratle akar ve Tepegöz dünyaya gelir. O arada geçen bir yılda neler olduğunun anlatılması kurgu açısından gereksiz görülmüştür. Çobanın dâhil olduğu olayların zaman dilimi bir yıl ifadesi ile net şekilde belirtilir. Basat'ın çocuğa ad verilme yaşı olan on beş yaşına gelmesi de süratle olur. Arada kalan sürede geçen olaylar ayrıntılı şekilde anlatılmaz. Aynı şekilde Tepegöz'ün de büyümesi son derece süratli olur. Tepegöz'le yapılan anlaşmaya göre Tepegöz'e her gün beş yüz koyun ile iki adam verilecektir.

8.3.2.5.3. Şahıs Kadrosu

Bu hikâyede değerlerine yabancılaşan bir ferdin dünyayı kendine ve bütün insanlara yaşanmaz duruma getirişi hikâye edilmektedir. Tepegöz kirletilmiş doğanın dünyaya dönük yüzüdür. İnsani öz bakımından bozulan zavallı bireyin neden olduğu olaylar zincirinin mitik bir boyut kazanmasıdır (Eliuz, 2000, 150).

Basat: Asıl kahramandır, Uruz Koca'nın oğludur, yaşı belirtilmemiştir. Hikâyenin başında Oğuzların at çobanı divana gelerek sazlıkta gezinen bir çocuk olduğunu bildirir:

Yakındaki sazlıktan bir oğlan çıkar,
Bir oğlan ki, kaba sesi göğü yıkar.
Bir oğlan ki, besili kaz gibi yürür,
Bir oğlan ki, aygır basar, kan sömürür.
Bir oğlan ki, onat dilden anlar değil;
Bir oğlan ki, gözdağından yanlar değil.
Şerciliği önlenmezse, hânım, bil ki:
Çok geçmeden tükenecek bütün ilki!

(Oğuzlama, s.206)

Bu çocuk Uruz Koca'nın oğludur, düşmandan kaçarken düşürülmüş ve bir aslan tarafından emzirilip büyütülmüştür. Aslan tarafından büyütülen bu çocuk, Oğuz'un at sürülerini basıp

öldürdüğü için Dede Korkut tarafından Basat diye isimlendirilir. Basat, Tepegöz'ü yenerken aklını kullanması (aklını kullanarak Tepegöz'ün gözünü kör eder, koçun derisine bürünür) bakımından onu alp-bilge tipinin bir örneği olarak kabul etmek mümkündür.

Hikâyede Uruz Koca ve Dede Korkut yardımcı karakterler olarak göze çarpmaktadır. Uruz Koca, Salur Kazan'ın dayısıdır. Hikâyenin başında Uruz, oğlunu düşmandan kaçarken düşürür, bir çoban oğlunu bulur, alıp Uruz Koca'ya getirir, sonrasında oğlana Dede Korkut tarafından at sürülerini basıp öldürdüğü için Basat adı verilir. Hikâyenin devamında Uruz Koca'nın çobanı Konur Koca Sarı Çoban peri kızını iğfal eder, Tepegöz doğar, Uruz onu evlat edinip obaya getirir, sonra da çıkardığı sorunlar sonrası obadan kovar. Böylece Uruz Koca'nın yaptıkları hem Basat'ın kahramanlığını gösterebilmesinin hem de Tepegöz'ün hikâyede ana oyuncularından biri olmasının yolunu açar.

Diğer bir yardımcı karakter olan Dede Korkut, hikâyede elçilik ve ad koyma görevleriyle hikâyenin akışına katkıda bulunur.

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle “karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Tepegöz, hikâyedeki hasım/karşı güçtür. Basat'ın alplığını göstermesine yardımcı olan karakterdir. Peri kızı ile Sarı Çoban'ın çocuğudur. Olağanüstü güçlere sahiptir. Oğuz toplumunun başına dertler açar.

Yüzüğü alır almaz Tepegöz çıktı dağa,
Bir mağara tutundu, başıboş gezer oldu.
Harâmiler misâli yol yolak keser oldu.
Onca korku saldı ki dört yana körolası
Evli evinde kaldı, boşaldı yaban yazı...
Oğuzlar, birkaç eri üstüne gönderdiler,
Öldürmeğe gidenler cenkler görmüş erdiler.
Kimi ok, kement attı; kimi topuz savurdu
Kimisi kargı dürttü; kimisi kılıç vurdu.
Ne ok battı ne kement boğdu ne topuz ezdi;
Ne kargı yaraladı ve ne de kılıç kesti.
Sanırdın demirdendir, vücûdünde et yoktur...
Kavganın sonucunu demeğe hâcet yoktur.
Oğuzlar derildiler: "Ya öç ya göç!" dediler.
Yürüyüşe katıldı yaşlı, yaşsız; avrat, er.
Salkım salkım bürüdü dağı, taşı toz duman.
Kükremiş topluluğa öncüydü Bayındır Han,
Yağız atı üstünde yola yol katıyordu.
Tepegöz bir kayaya sırt vermiş yatıyordu:
Burada dinlenirdi böyle, karnı doyunca.
Oğuzların gelmekte olduğunu duyunca
Kakıyıp ayaklandı, gıcırdatageldi dış,
Sanırdın ırılanır oklarla dolu bir kiş.

“Zağlanmış kılıçlar yalın etmiş de
Hamle mi kırsınız, bre gidiler?
Karşınızda dururum, deneyin işte,
Bakalım, bedenimi kılıç mı diler?”
Diyerek gür sesiyle haykırdı acı acı;
Yerinden çekti, söktü, fırlattı bir ağacı,
Ağacın çarpmasıyla şehit oldu altmış er. (Oğuzlama, s.211)

Peri Kızı: Tepegöz’ü doğuran bu kadın, hasım/karşı güçtür. Tepegöz’ün parmağına yüzük geçirerek onun öldürülmesine engel olur. Böylece Oğuzlar’ın ve Basat’ın Tepegöz’le yaptıkları mücadelenin çok daha zorlu, çok daha ilgi çekici olmasının yolunu açar.

Hey oğlum, Tepegöz’üm,
Kısadır sana sözüm:
Bu takdığım yüzüğe biçilemez hiç değer!
Sakin, verme, derlerse: “Binlerce altına ver!”
Büyülüdür, ölümsüz kılacak seni çünkü.
Batmıyacak etine gayri ok, kılıç, süngü! (Oğuzlama, s.211)

Konur Sarı Çoban’ı da hasım güçler arasında sayabiliriz. Zira o, şehvete kapılıp peri kızı ile beraber olur ve Tepegöz’ün doğmasının önünü açar. Onun sayesinde dünyaya gelen Tepegöz, Basat’ın alplık göstermesine zemin hazırlar.

Bayındır Han, Yapağılı Koca, Yünlü Koca, Alplarbaşı Kazan, Şir Şemsettin, Alp Rüstem, Selçuk ve Kara Güne hikâyenin akışına çok fazla etkileri olmayan, fon karakterler olarak karşımıza çıkarlar.

8.3.2.5.4. Mekân

Basat boyunda çevresel mekânlar olarak Oğuzeli ve Oğuzların yazın çıktıkları yayla sayılabilir. Çevresel mekân olayların şekillenmesinde direkt etkili olmayan sadece isim olarak geçen mekânlardır.

Kapalı mekânlar olarak, Uzunpınar’ı sayabiliriz. Zira, Konur Koca Sarı Çoban’ın oraya gider ve peri kızı ile beraber olur. Ardından peri kızından Tepegöz’ün doğması ile kötü olayların yaşanmasının önü açılır. Tepegöz’ün dağdaki mağarası da yine kapalı/dar mekânlar içinde sayılabilir. Zira bu mağara kötülüklerin kaynağı olan Tepegöz’ün mekânıdır.

Asıl kahraman olan Basat’ın aslanlar tarafından büyütüldüğü aslan yatağı açık/geniş mekân olarak sayılabilir. Çünkü burada aslanlar tarafından büyütülen Basat, hikâyenin kahramanı olarak rol almış, hikâyenin sonunda Oğuz toplumunun başına bela olan Tepegöz’ü öldürerek alplığını ispatlamıştır.

Konuşur oldu oğlan kısa zaman içinde:
Yalınlandı ayrılık odu yaman içinde,
- Varlığının aslına ermiyor idi usu –
Büyüdüğü yer için terkeyledi Oğuz’u.

Aslanın yatağından bir daha getirdiler,
Neylendiyse boşuna, durmayıp gitmek diler (Oğuzlama, s.206)

Tepegöz'ün yaşadığı yer önce kapalı/dar mekân iken sonra kahramanın kahramanlığını sergilemesine zemin hazırladığı için açık/geniş mekânlar arasına katılmıştır. Dolayısıyla algısal mekân olarak da adlandırılabilir.

8.3.2.5.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Basat boyu yazar anlatıcının ağzından aktarılır ve hâkim/ilahi bakış açısı ile hikâye edilir. Hikâyenin bir yerinde, oğlunu kaybeden Uruz Bey'in hatunu, acısını kendi kendine söylenerek dile getirir. Anlatıcı, kahramanın acısını bilmektedir ve onun bu dayanılmaz acıyı kendi kendine söylenerek dile getirmesine imkân verir:

Acı evlât acısı, katlanmak elbet zordu,
Uruz Bey'in hatunu şöyle söyleniyordu:

SÖYLEYİŞ
Dağlar gibi bir yiğit
Yatar, toprakta yatar.
Yaksam dahi bin ağıt
Yeter değildir, yeter!
Eller “Oğul!” dedikçe
Aklıma düşer Selçuk.
Güne gün ekledikçe
Gözyaşlarını bir gölcük.

BİR DAHİ
Tüm yüreği yansa ya,
Anasını ansa ya,
Tez tezine dönse ya
Basat'ım, aslan Basat!
Tasam nedir, bilse ya,
Kardeş öcü alsa ya,
Gözyaşımı silse ya
Basat'ım, aslan Basat!

(Oğuzlama, s.219-220)

8.3.2.6. Seğrek Boyu

8.3.2.6.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Kamgan Oğlu Bayındır Han döneminde Uşun Koca isimli bir beyin iki oğlu vardır. Oğullarının büyüğü olan Eğrek, hem Bayındır Han'ın hem de Salur Kazan Bey'in divanına rahatlıkla girebilmektedir. Bir gün yine Kazan Bey'in divanına girip en önde yerini alır, Ters Uzamış adındaki beyin buna canı sıkılır ve Uşun Kocaoğlu Eğrek'e dönerek:

“A Uşun Kocaoğlu!
Dilim acı söz dolu,
Diyeyim, dinle tek tek;
Her ne vakit derilsek
Basiyorsun beyleri,
Alıyorsun ön yeri.
Ettiğin doğru mudur?
Saygılılık bu mudur?
Sana göre mi yerin?
Buradaki beylerin
Kimi kılıç çekmiştir,
Baş kesip kan dökmüştür;
Kimininse aşî bol,
Konuk için bekler yol.
Bir savaşçı mert misin?
Bir zengin cömert misin?
Belirt de değerini
Ben seçeyim yerini!”

(Oğuzlama, s.238)

Diyerek seslenir. Bu sözler Eğrek’i üzer ve dövüşüp alplığını ispatlamak üzere Kazan Bey’den izin ister. Kazan Bey kendi kılıcını da ona hediye ederek izni verir. Eğrek, düz kargılı yüz erle birlikte Kâfireli’ne doğru yola çıkar. Eğrek ve yanındakiler Alınca Kalesi’nin önündeki korulukta avlanırlar. Tekür bunu haber alır. Sonrasında Tekür’ün gönderdiği altı bin kâfir çerisi Oğuz’a baskın yapıp yiğitlerini öldürür, Eğrek ise esir düşer, Alınca Kalesi’nde zindana atılır. Aradan zaman geçer. Eğrek’in kardeşi Seğrek büyür, yiğit bir delikanlı olur. Seğrek avlanırken bir derneğe denk gelir, burada yer, içer, eğlenir. Bir aralık dışarı çıkar, iki yaramaz çocuğun kavga ettiklerini görür. Yanlarına gidip ayrılmalari için ikisine de birer tokat vurur. Bu iki yetim çocuk öfkelenip Seğrek’e:

Seğrek! Döğdüklerin kim?
Atasız iki oğul!
Yetim döğceğine
Gidip avrada döğül!
Erlik taslamaktaysan
Burası yeri değil!

Tutsak kardaşçığını
Kurtar da öyle öğül

(Oğuzlama, s.248)

Şeklinde ağır sözler sarf ederler.

2. Gelişme Bölümü: Bu sözlerle Seğrek bir kardeşi olduğundan haberdar olur. Çocuklardan Eğrek adında bir kardeşi olduğunu, Alınca Kalesi’nde tutsak olduğunu öğrenir. Gelip duyduklarının olup olmadığını annesine sorar, annesi de bunu doğrular. Bunun üzerine Seğrek, Alınca Kalesi’ne gidip kardeşini kurtarmaya karar verir. Anne ve babası Seğrek’in gitmesini engellemeye çalışırlar, ancak başarılı olamazlar. Kazan Bey’in önerisi doğrultusunda Seğrek’i evlendirirler. Ancak Seğrek gerdek esnasında eşinin bütün ısrarına rağmen eşiyle birleşmeyi kabul etmez. Kız durumu Uşun Koca’ya ve karısına söyler, ikisi de ısrarla oğulları Seğrek’i ikaz ederler ve Eğrek’in dönmesinin imkânsız olduğunu

belirtirler. Ancak Seğrek kararlıdır. Atına binip yola çıkar, üç gün sonra kardeşinin tutulduğu koruya gelir. Tekür'ün casusu hemen gidip bir Oğuz'un geldiğini Tekür'e haber verir. Tekür seçilmiş kara donlu altmış askeri Seğrek'in üzerine yollar. Seğrek bu esnada uyumaktadır, ayağına çılıbırını bağladığı atı onu uyandırır. Seğrek, elli adamı öldürür. Kalan on kişi kaleye doğru kaçır ve Teküre durumu haber verirler. Tekür, üç yüz askerini Seğrek'in üzerine göndermek ister, ancak askerler böylesine çetin bir düşmanla savaştan çekinirler. Bunun üzerine Tekür, Seğrek'le savaşması için kardeşi Eğrek'i göndermeye karar verir. Tekür, Eğrek'e “Yaramaz yabancınnın kellesini getirmesi hâlinde onu salıvereceğini” söyler. Eğrek bunu kabul eder ve silahlanıp üç yüz silahlı asker ile birlikte Seğrek'in üzerine yürür. Eğrek, Seğrek'in yanına varır, atın çılıbırını dala dolar. Seğrek uyumaktadır ve bu kez at onu uyandırmaz. Eğrek yatan Seğrek'in kopuzunu alıp çalar ve onu uyandırır. Uyanan Seğrek, Eğrek'e vurmak için kılıcını çeker. Kopuzu görünce kılıcını yeniden kınına koyar, zira Oğuz töresince kopuz çalana kılıç vurulmaz. Eğrek, yabancıya kim olduğunu sorar. Kardeş olduklarını öğrenince de birbirlerine sarılırlar.

3. Sonuç Bölümü: İkiisi birlikte üç yüz kâfiri yenerler ve Oğuzeli'ne doğru yola çıkarlar. Döndüklerinde Eğrek de evlendirilir. Dede Korkut “Öğütleme” de bulunur:

Kimi gayet varlıklıdır,
Kendisini üze gelir,
Altın, gümüş leğenlere
Köpüklü kan kusa gelir;
Kimi gayet yoksul olup
Komşusuna tuza gelir,
Böyle iken kaygısızdır,
Eğlentiye düze gelir.
Kimi çevre alışkındır;
Kimi kolay küse gelir.
Kimi kolay baş kaldırır;
Kimi kolay dize gelir.
Kimi bir şey bilmez, söyler;
Kimi bilir, susa gelir.
Ârif kişi bu halleri
Can gözüyle süze gelir.
Gördüğünü açıklasa
Nâdan dudak büze gelir:
Dedem Korkut der ki: bir gün
Yaş doksana, yüze gelir.
Kürkten, börtken sonra sıra
Birkaç arşın beze gelir.
Kara toprak, kara toprak
Bağrımızı eze gelir.

(Oğuzlama, s.273)

8.3.2.6.2. Zaman

Bu hikâyede de zaman sıradizimsel bir şekilde ilerler. Net şekilde tarihsel bilgiler mevcut değildir. Olaylar Eğrek'in seçme Oğuz beylerini hiçe sayıp Divanda en ön sıraya geçip oturmasıyla başlar. Ters Uzamış Bey'in Eğrek'e burada oturmak için önce kendisini ispatlaması gerektiğini söylemesi ile olaylar başlar. Göçebe bir toplum olan Oğuzlarda aksiyon ön plandadır ve zaman hızlı akar. Eğrek'in annesi esir olan oğlunu andığında karlar yağmaktadır, bu da gösteriyor ki kış ayıdır:

Kar yağarken sepe sepe,
Örtülürken dere, tepe
Anası Eğrek'i anar,
Nasıl anmaz? İçi yanar

(Oğuzlama, s.246)

Kardeşi Eğrek'in esir olduğunu öğrenmesi ile asıl kahraman olan Seğrek hikâyede asıl kahraman konumuna yükselir. Seğrek'in yolu "bir gün" bir derneğe düşer. Burada yine belirsiz bir zaman ifadesi olan "bir gün"ü görmekteyiz. Seğrek, kardeşinin esir tutulduğunu öğrenir. Bu esnada yaşı kahramanlık gösterme yaşı olan on altıya gelmiştir. Eğrek'in kalede kaç sene boyunca tutsak kaldığı belli değildir. Bu arada evlenen Seğrek, kardeşinin tutsak olmasından duyduğu üzüntü ve onu kurtarma isteği sebebiyle gerdeğe bile girmez. Eşine "En fazla üç yıl onun dönüşünü beklemesini, dönmezse başkasıyla evlenmesini" söyleyerek yola düşer. Seğrek, üç gün aralıksız yol alır. Bu "üç gün" ifadesi, kardeşini kurtarmaya giden Seğrek'in hızını gösteren bir sözdür. Yolda giderken yorgunluk ve açlıktan durur, uyuyakalır. Hikâyedeki olaylar yürürken gerçekleşen bu uykunun süresi çok uzundur ve bu süreye "küçük ölüm" denilir. Beylerin böyle uyurken zaman adeta durur.

Birden dizgin topladı, atı gidişten kaldı,
Yolun bir kenarında yattı, uykuya daldı,
Bu dünyaya bağlıyan her şeyciği unuttu.
Yâni ki kendisini "Küçük ölüm" tuttu,
Yedi gün uyurlardı Oğuzlu beyler, erler
Bunun için uykuya "küçük ölüm" derler.

(Oğuzlama, s.359)

Düşman askerleri onu yakalayacakken atı Seğrek'i uyandırır. Düşmanları yenen Seğrek yeniden yola çıkar, kaleye az bir mesafe kala tekrar uyur. Kardeşi Seğrek'i gören Eğrek onu tanımaz. Demek ki çok uzun zaman geçtiğinden dolayı kardeşler birbirlerini tanıyamayacak derecede değişmişlerdir.

Kimdiğini öğrenmek gerekliydi bu erin,
Merakla sordu Eğrek, soluyup derin derin:

SÖYLEME

Kalarda, koparda yerin ne yerdir?
Gece yol şaşırsan sana kim yardır?
Tuğcunuz, öncünüz kimler cenk günü?
Tanıt "Atam" diye öğündüğünü!

(Oğuzlama, s.271)

8.3.2.6.3. Şahıs Kadrosu

Seğrek: Hikâyenin asıl kahramanıdır. Uşun Koca'nın iki oğlundan biridir. Ağabeyini tutsaklıktan kurtararak alplığını ispat eder. Seğrek'in ağabeyinin esaretini yıllar sonra bir tesadüf sonucu öğrenmesi, ona alplığa giden yolu açar. Kardeşinin yaşadığını çocuklardan duyan Seğrek, buna inanmaz ve annesine sorar. Annesi de bunu doğrulayınca kardeşini aramaya gitmeye karar verir. Anne ve babası onu bu kararından döndürmek için Kazan Bey'den yardım isterler. Kazan Bey, Seğrek'in evlendirilmesini salık verir. Seğrek evlendirilir ama gerdek gecesi eşi ile arasına kılıç koyup ona dokunmaz. Kardeşi Eğrek'i bulmaya gideceğini söyleyen Seğrek, eşine kendisini üç yıl beklemesini, eğer dönmezse başkasıyla evlenmesini tembihler.

Başıma tokmak vursun konuşmam dilek dışı,
Sana sözün açığı, hem de kısaltılmışı:
Döneceğim yolları üç yıl bekle en fazla,
Üç yılda dönemezsem aygırımı boğazla,
Kanlı Oğuzeli'ne ölümlük aşımı ver,
Sonra gönlün her kimi benimserse ona var! (Oğuzlama, s256)

Kız ise Seğrek'i bekleyeceğini söyler. Anne ve babası Seğrek'e gitmemesi için dil döker, Seğrek onları dinlemeyip kardeşini kurtarmak üzere yola çıkar. Zorlu bir maceranın sonunda kardeşi Eğrek'i kurtarır. Böylece hikâyenin kahramanı tam anlamıyla erişkinliğe ulaşır.

Hikâyenin baş kahramanı olan Seğrek maddi bir değer olarak niteleyebileceğimiz evlilik ile manevi bir değer olarak niteleyebileceğimiz tutsak kardeşin kurtarılması arasında bir tercihte bulunmuş, manevi değeri seçerek bir “kahraman adayı” olmuş ve yıllardır tutsak olan kardeşi Eğrek'i özgürlüğüne kavuşturarak “alp”lık mertebesine ulaşmıştır (Karakaş, 2012, s.164).

Hikâyede erişkin duruma gelen gencin sırları öğrenmesine müsaade edilmiştir. Seğrek on beş yaşına gelmesi ile birlikte potansiyel olarak alplik vasfını kazanmış, kardeşi Eğrek'in esir tutulduğunu alp olduktan sonra öğrenip kardeşini kurtarmaya gitmiştir. Sırların ifşası motifi, alp olmadan sırları öğrenmenin kahraman için tehlike yaratacağı endişesinin yanında, alplar topluluğuna üye olmanın da şartlarındandır (Duymaz, 1998, s. 48).

Eğrek: Yardımcı karakterdir. Onun esir olduğunu öğrenmesiyle Seğrek kahramanlığa giden maceraya başlar. Hikâyenin başında yiğit Eğrek şöyle tanıtılır:

Kam Gan oğlu Bayındır Han'ken
Kanlı Oğuz'da Kılıç, yay kullanmakta, ata binmekte usta
(Uşun Koca) adında yahşi bir kişi vardı,
Yurtlular kendisini sever ve sayarlardı.
İkicik oğulluydu; büyük oğlu (EGREK) ti.
Eğrek bir yiğitti ki gayetle gözüpekti;
Gerek Hanların Hânı Bayındır'ın yanına,
Gerekse Beylerbaşı Kazan'ın divânına
Kaçan dilese girer, en önde otururdu,

Sıralı, ya sırasız gür sesle lâf vururdu (s.239)

Yine hikâyenin başında Eğrek'in Oğuz töresini bilmediğinden söz edilir. Divanda en öne oturmuştur ve bunu gören Ters Uzamış Bey, Eğrek'i uyarma gereği duyar:

A Uşun Kocaoğlu!
Dilim acı söz dolu,
Diyeyim, dinle tek tek;
Her ne vakit derilsek
Basıyorsun beyleri,
Alıyorsun ön yeri.
Ettiğin doğru mudur?
Saygılılık bu mudur?
Sana göre mi yerin?
Buradaki beylerin
Kimi kılıç çekmiştir,
Baş kesip kan dökmüştür;
Kimininse aşî bol,
Konuk için bekler yol.
Bir savaşçı mert misin?
Bir zengin cömert misin?
Belirt de değerini
Ben seçeyim yerini!

(Oğuzlama, s.240)

Bu ayıbı yüzüne vurulan Eğrek, çok öfkelenir; Kazan Bey'e savaşp kendini ispatlamak ve böylece divanda önde yer almak isteğini söyler. Bey'den gerekli izni alıp üç yüz erle beraber Alınca Kalesi'ne doğru yola çıkar. Ancak yola çıkmadan önce meyhanede beş gün yiyip içerler. Böyle bir zamanda yiyip içme Oğuz töresine aykırı bir durumdur. Alınca Kalesi'nin yakınlarındaki koruya Kara Tekür tuzak kurmuştur, bin atlı kâfir saldırır, adamları kılıçtan geçirilen Eğrek esir düşer. Eğrek töreye aykırı davranmasının cezasını bu şekilde çeker. Esir düşen Eğrek'in esaretten kurtarılması, kardeşi Seğrek'in erginliğe, alplığa geçişine zemin hazırlar.

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden asıl kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle “karşı kahraman” rolündedirler. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını sağlama görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Hikâyede Kara Tekür ve yanındaki kâfirler hasım/karşı güç karakterlerdir. Genellikle okurun pek sevmediği bu hasım karakterler buldukları her fırsatta asıl kahramanın karşısına çıkıp onu engellemeye çalışırlar (Çetişli, 2004, s.70). Kara Tekür, yiğitçe savaşmaz, korulukta tuzak kurar, oraya av hayvanları koyar. Eğrek ve arkadaşları kapısı kilitli olan koruluğa girip avlanır, yemeye koyulurlar. Gözcüsü Teküre haber verir, atlı bin kâfir askeri Eğrek ve yoldaşlarına saldırır. Eğrek esir düşer. Burada kahraman Oğuz erlerinin ancak hile ile yenilebilecekleri vurgulanır. Düşman

askerlerinin sayısının Oğuzlarınkinden kat kat fazla olması da Oğuzların kahramanlığının bir göstergesidir.

Hikâyede Ters Uzamış, yetim çocuklar, Seğrek'in karısı, annesi ve babası kız kardeşleri fon karakterlerdir. Fon karakterlerin olay örgüsünün oluşumunda herhangi bir işlevleri yoktur, yalnızca daha gerçekçi sosyal atmosfer yaratılmasında görevlidirler (Çetişli, 2004, s.71) Ters Uzamış, Seğrek'in divanda en önde saf tutmasını ayıplar. Böylece Eğrek'in alplık yaparak rüşünü ispatlama ve böylelikle divanda ön sırada oturma hakkını kazanma isteğini artırır. Böylece Eğrek'in kahramanlığına doğru giden olayları başlatır.

Seğrek'in eşinin adı belirtilmemiştir. Gerdek gecesi Seğrek aralarına kılıç koyar, onunla beraber olmaz. Onun hikâyedeki işlevi sadece Seğrek'in karakterini ön plana çıkarmaktır. Güzelliği dillere destandır:

Boyu göllerdeki saz boyu gibi;
Teni aktan aktır kaz tüyü gibi!
Gözlerinin içi par par yanıyor
Yeni kalaylanmış tas suyu gibi!
Hepsi hoştur ama, bir huyu var ki:
Kolda durmazlanan baz huyu gibi! (Oğuzlama, s.253)

Yetim çocuklar da Eğrek'in esaretini Seğrek'e haber vermekte görev alırlar ve Seğrek'i kardeşini kurtarmaya yönlendirirler. Hikâyenin sadece bu kısmında rol üstlenirler. Seğrek kardeşini kurtarıp alplığa ulaşır.

8.3.2.6.4. Mekân

Bayındır Han'ın divanı, Kazan Han'ın divanı, Dereşam, Şörük ve Gökçedeniz çevresel mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresel mekânlar hikâyede aktif olarak rol üstlenmezler. Bayındır Han'ın ve Salur Kazan'ın divanına Eğrek izin almadan girer. Burada divanlar sadece ad olarak geçer.

Kam Gan oğlu Bayındır Han'ken Kanlı Oğuz'da
Kılıç, yay kullanmakta, ata binmekte usta
Uşun Koca adında yahşi bir kişi vardı,
Yurtlular kendisini sever ve sayarlardı.
İkicik oğulluydu; büyük oğlu Eğrek'ti.
Eğrek bir yiğitti ki gayetle gözü pekti;
Gerek Hanların Hânı Bayındır'ın yanına,
Gerekse Beylerbaşı Kazan'ın divânına
Kaçan dilese girer, en önde otururdu,
Sıralı, ya sırasız gür sesle lâf vururdu (Oğuzlama, s.239)

Dereşam, Seğrek'in kardeşini kurtarmak üzere gittiği yolda sadece isim olarak yer alır:

Sınırdan yana Seğrek aralıksız yol kesti,
(Dereşam) altındaki koruda dizgin kastı.

[Kardaşçığı Eğrek'in tutulduğu koru bu!]
İlkı cı altı kâfir, aygır otarıyordu.
Düşman görüp katlanmak, olacak şey mi bu
Hepsinin de canını ısmarladı tamuya.
Yolculuğa, yurdundan üç gün önce çıkmıştı.
Biteviye yol almış, yorulmuş, acıkmıştı. (Oğuzlama, s.266)

Şörük ve Gökçedeniz de coğrafi ad olarak geçen çevresel mekânlardır:

Çevresine topladı düz kargılı üç yüz er,
Meyhanede tam beş gün yediler ve içtiler.
-Tâ Şörük'ün ucundan Gökçedeniz e ine
-İlgar edip geldiler (Alınca Kalesi) ne. (Oğuzlama, s.242)

Kapalı/dar mekânlar, kahramanların içerisinde rahatsızlık, problem yaşadığı, huzursuzluk yaşadığı mekânlardır. Hikâyede Kazan Han'ın divanı, Alınca Kalesi, koruluk, meyhane, Seğrek'in gerdek odası kapalı-dar mekânlar içerisinde değerlendirilebilir.

Kazan Han'ın divanında Ters Uzamış'ın Eğrek'e söylediği söz, Eğrek'in sinirlenmesine yol açar, onun kahramanlık göstermek adına yolculuğa çıkmasına sebebiyet verir. Bu yolculuk, ardından gelen olayların başlangıcı olur.

Eğrek, bir gün çiğneyip seçme seçme beyleri
Kazan'ın Divân'ında aldı gene ön yeri.
Hayli canı sıkıldı Ters Uzamış'ın buna,
Göz ağartıp dedi ki Uşun Koca oğluna:
SÖYLEME
A Uşun Kocaoğlu!
Dilim acı söz dolu,
Diyeyim, dinle tek tek;
Her ne vakit derilsek
Basıyorsun beyleri,
Alıyorsun ön yeri.
Ettiğin doğru mudur?
Saygılılık bu mudur?
Sana göre mi yerin?
Buradaki beylerin
Kimi kılıç çekmiştir,
Baş kesip kan dökmüştür;
Kimininse aşî bol,
Konuk için bekler yol.
Bir savaşçı mert misin?
Bir zengin cömert misin?
Belirt de değerini
Ben seçeyim yerini!
Bu sözleri Eğrek'in çiğnerine işledi
Öfkeyle ayaklandı, konuşmağa başladı (Oğuzlama, s.239)

Yola çıkan Eğrek ve üç yüz er, meyhanede yer içer, Alınca Kalesi'ne ulaşırlar. Meyhane kahramanların sarhoş oldukları yerdir. Kalenin yakınlarında Tekür'ün tuzak mahiyetinde yaptırdığı koru, Eğrek'in esir düşmesine sebebiyet verir. Kötü olaylara zemin hazırladıkları için bu mekânlar kapalı/dar mekânlar olarak değerlendirilebilir.

Çevresine topladı düz kargılı üç yüz er,
Meyhanede tam beş gün yediler ve içtiler.
-Tâ Şörük'ün ucundan Gökçedenize ine-
İlgar edip geldiler (Alınca Kalesi) ne.

Alınca ki, Oğuz'a nice nice gün ırak.
Kara Tekür burada bir koru yaptırarak
İçersine uçardan, kaçardan doldurmuştu.
Böylece Oğuzlar'a onu tuzak kurmuştu.
Eğrek'le yol eşleri koruya yol uğratıp,
Kilitlenmiş bulunan kapısını uvatıp
İçine doluştular, aygır boşandırdılar.
Yemelik tavşan, geyik, tavuk ve kaz kırdılar.
Koruda kâfirlerin gözler gözcüsü vardı,
Koştı, olup biteni Teküre haber verdi:
Gafletli Oğuzlar koruya üştü.
Eşi görülmedik bir düşüş düştü.
Davranıp verelim tez elden baskın,
Tatlı canlarından edelim bezgin! (Oğuzlama, s.242)

Seğrek'in kardeşi Eğrek'i kurtarıncaya kadar ya da ölmüş ise intikamını alıncaya kadar gerdeğe girmeme kararı dolayısıyla gerdek odası da kapalı/dar mekânlar arasında değerlendirilebilir.

Aramıza koyduğum kılıca sançılayım,
Toprağı kanım ile kızıl renkli kılayım
Eğrek'i bulmayınca, boynunu sarmayınca,
Ölmüşse, öldüren kanını sormayınca
Gizli yaka tutar da dilek alırsam eğer!
Yalan dünya kardaşsız yaşamağa mı değer? (Oğuzlama, s.254)

Açık/geniş mekânlar kahramanların mutluluk veren, huzur veren olaylar yaşadıkları mekânlardır. Hikâyede Seğrek'in kardeşi Eğrek'in esir tutulduğunu öğrenmesine yol açan ve Seğrek'in kahramanlık gösterip erginliğe ulaşmasına zemin hazırlayan dernek, açık/geniş mekândır.

Bir gün, yolu- avdayken- bir derneğe uğradı.
Amma nasıl bir dernek? Bol gülüşlü bir dernek:
Türküler kıvrak kıvrak, oyunlar örnek örnek.
Derneğe katılarak Seğrek de yedi, içti.
Gönlünde taşıdığı ölçüsüz bir sevinçti.
Bir aralık dernekten Seğrek çıktı dışarı,
Gördü ki, döğüşmede iki ufak haşarı:
"Ne kavga edersiniz, yumurcaklar?" dedi,
Ardınca ikisine birer tokat ekledi.
Döğüşen bu oğlanlar yetimmişler meğerse...
Dokunaklı konuşur bir yetim dayak yerse.
Gözlerinin yaşını akıtıp; iri iri
Şöyle dedi döğülen iki oğlandan biri:
Seğrek! Döğdüklerin kim?
Atasız iki oğul!
Yetim döğceğine
Gidip avrada döğül!
Erlik taslamaktaysan
Burası yeri değil!
Tutsak kardaşçığımı
Kurtar da öyle öğül!
Derler a: "Alacaksan çocuktan al haberi!" (Oğuzlama, s.248)

8.3.2.6.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Hikâyede yazar anlatıcı, olayları hâkim bakış açısı ile anlatır. Olayların iç yüzünü, arka planını ve kahramanların iç dünyalarını bilmektedir. Hikâyenin bir yerinde Seğrek çocuklardan kardeşi Eğrek'in tutsak olduğunu haber alır. Oysaki Seğrek kardeşi olduğunu bile bilmemektedir. Anlatıcı, Seğrek'in bunu bilmediğinden haberdardır.

Seğrek! Döğdüklerin kim?
Atasız iki oğul!
Yetim döğceğine
Gidip avrada döğül!
Erlik taslamaktaysan
Burası yeri değil!
Tutsak kardaşçığını
Kurtar da öyle öğül!
Derler a: "Alacaksan çocuktan al haberi!"
Bu konuşma, Seğrek'e döktürdü ecel teri.
Kardaşlı olduğunu zira ki bilmiyordu.
Kabalaşmış sesini yumuşattı ve sordu (Oğuzlama, s.248)

Yine hikâyede Seğrek'in evlendiği kız bir rüya görür. Anlatıcı; bu rüyayı da kızın şaşkınlığını da duyduğu hıncı da üzüntüsünü de bilmektedir:

Gecelerden birinde gelin kız bir düş gördü:
Örtmüştü vücudunu yeşil renkli bir örtü.
Şaşırdı yatağında uykudan göz açınca,
Ve düşü, sebep oldu bahtına karşı hınca,
Tığdır tığdır yaş aktı sevimli gözlerinden.
Aşırı üzüntüsü belliydi sözlerinden (Oğuzlama, s.264)

8.3.2.7. Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Evinin Yağmalanışı) Boyu

8.3.2.7.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Ulaşoğlu Kazan Bey bir gün büyükçe bir toy düzenler. Beyler eksiksiz olarak ziyafete gelirler. Doksan yere ipek halılar serilir. Akça, sarışın, yağız tutsak kâfir kızları sakilik yaparlar, som altın sağraklarla şarap sunarlar. Sarhoş olan Kazan Bey beylere ava çıkmayı teklif eder:

"Yata yata ağırlanda yanlarımız,
Yetsin artık içtiğimiz şarap, kımız!
Kalkalım, av avlayıp kuş kuşlıyalım,
Dahi yeyip, içip gönül hoşlıyalım.
Haydi, çabuk atlarımız eyerlensin,
Avlanmakla zamanımız değirlensin!" (Oğuzlama, s.280)

Kara Budak, Deli Dünder söz alıp bu teklife olumlu baktıklarını söylerler. Uruz Koca ise temkinlidir. Kazan Bey'in ordasının Gürcüeli sınırında bulunduğunu, ordadan ayrılmalari hâlinde Şöklü Melik'in saldırabileceğini söyler. Bu görüşü yerinde bulan Kazan Bey; Uruz

Bey'in onlar avda iken üç yüz erle nöbette kalmasını, baskın için gelen olursa ordayı savunmasını ister. Kazan Bey ile Kara Güne, Yiğenek, Şir Şemsettin, Bay Beyrek gibi seçkin beylerle avlanmaya çıkarlar.

2. Gelişme Bölümü: Şöklü Melik'in casusları Kazan Bey'in av için Aladağ'a gittiğini hemen Şöklü Melik'e haber verirler. Yedi bin kişiden oluşan kâfir birliği Kazan Bey'in ordasını gecenin ortasında yaptıkları baskınla yağma ederler, çadırları ateşe verirler. Binden fazla insanı sürgün ederler.

Kâfirler, Kazan Bey'in Kapılar Derbendi'nde konuşlanmış ve içinde on bin davar bulunan ağılına da altı yüz atlı ile baskına giderler. Karacık Çoban baskın yapılacağını o gece rüyasında görür, kardeşleriyle beraber ağılın kapısını berkitir ve düşmana atmak üzere taş yığarlar. Karacık Çoban ve kardeşleri saldırıya sapanlarıyla taş atarak karşı koyarlar. Taş bitince Karacık Çoban ağıldaki koyun ve keçileri düşmana atar, böylece düşmanın bir kısmını öldürür, bir kısmını püskürtürler. Bu esnada Karacık Çoban'ın kardeşleri Demir Gücü ve Kaban Gücü şehit olurlar.

O gece Kazan Bey korkulu bir rüya görür, atına binip yurdunun durumunu kontrol etmek üzere yola çıkar. Vardığında yurdunun yakılıp yağmalandığını görür. Çok üzülür; önce yurduyla konuşur, ardından yola düşer. Yolda akarsuyla, ardından kurtla ve Karacık Çoban'ın köpeği ile konuşur, onlardan haber sorar. Kaçan köpeğin peşinden gide gide ağıla kadar gelir ve Karacık Çoban'la konuşur. Çoban durumu Kazan Bey'e anlatır. Karacık Çoban ile Kazan Bey birlikte at sürerler. Kazan Bey yalnız gidebilmek düşüncesiyle yemek yemek için durdukları bir sırada Karacık Çoban'ı bir ağaca bağlar. Karacık Çoban ağacı söküp sırtında ağaç ile Kazan Bey'in peşine düşer. Böylece beraber kâfir ülkesine gelirler.

Bu esnada Şöklü Melik eğlence tertiplemiştir. Salur Kazan'ı daha çok üzme düşüncesiyle eşi Burla Hatun'un çırılçıplak soyunup kendisine sakılık yapmasını ister. Burla Hatun bu planı öğrenip kırk ince belli kızın içine saklanır. Burla Hatun'u almaya gelen kişi onu diğer kızların arasında bulamaz. Kızlar Burla Hatun'u korumak düşüncesiyle "Burla Hatun kim?" sorusuna hep birden "Burla Hatun benim!" diye cevap verirler. Bu duruma kızan Şöklü Melik zindandaki Uruz Bey'in boğazlanıp parçalanmasını ve etinin pişirilip günlerdir aç olan kızlara yemek olarak verilmesini emreder. Yemek sırasında etin Uruz'un eti olduğunun söylenmesini, böylece Burla Hatun'un oğlunun etini yemeyeceğini ve kimliğinin ortaya çıkacağını söyler. Bunu duyan Burla Hatun, oğluna gelerek bu durum karşısında nasıl davranması gerektiğini sorar. Uruz, annesine çekinmeden onun etini yemesini söyler. Uruz'u asmaya götürürler. Bu sırada Kazan Bey ile Karacık Çoban gelir. Kazan Bey Şöklü

Melik'ten anasını salıvermesini ister. Uruz'un köle olabileceğini, karısının ak boynuna kol dolayabileceğini ancak annesini bırakmasını söyler. Fakat Şöklü Melik, Kazan'ın anasını oğlu doğması için Yayhan Keşişoğlu ile evlendireceğini söyler.

3. Sonuç Bölümü: Bu sırada Uruz Koca, Bey Yiğenek, Bamsı Beyrek, Kara Budak, Kara Güne, Bügdüz, Emen, Şir Şemsettin gibi bütün Oğuz beyleri yardıma yetişir. İntikam almak arzusuyla saldırırlar ve düşmanı mağlup ederler. Yedi gün yedi gece kutlama yaparlar. Dede Korkut şölen sonunda yom verir, öğütlemeye bulunur.

8.3.2.7.2. Zaman

Hikâyelerde olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcı zamanı farklıdır. Bu durum vaka zamanı ve anlatıcı zamanı ifadeleriyle belirtilir. Bu hikâyede de anlatıcı görülen geçmiş zaman, ek fiilin hikâyesi, şimdiki zamanın hikâyesi gibi zaman formatlarında olayları anlatır.

Kanlı Oğuzeli'nde büyük, küçük herkesi
Övgücüsü eyliyen kalmış yiğit arkası
Ulaşoğlu Kazan Bey doğrularak yerinden
Ak renkli, doksan başlı kocaman evlerinden
Birini diktirmişti kara yer üzerine.
Düzülen her şölende olduğu gibi yine
Doksan yere ipekli halılar serilmişti;
Beyler adlı adınca noksansız derilmişti.
Ellerine bilekten beri kına yakınmış,
Perçem, zülûf düzerken aynaya çok bakınmış
İçlerinde akçalar, sarışınlar, yağızlar
Bulunan ardıc boylu tutsak ayağcı kızlar
Som altın sağraklarla şarap sunuyorlardı.
Eğlenir olanlarda yaygın bir sevinç vardı (Oğuzlama, s.277)

Olaylar kronolojik olarak birbirini izler. Zaman ifadeleri mevcuttur. Mesela; Şöklü Melik, Kazan Bey'in ava çıktığını haber alıp -gece ortasında- Kazan Bey'in obasına saldırır.

Kazan Bey, evine giden üç günlük yolu konur atı ile yarım günde alır. Bu durum gerçekleşmesi imkânsız olan olağanüstü bir durumdur. Bu açıdan hikâye göreceli bir zaman algısını ortaya koyar. Dolayısıyla modern hikâyeden farklı olarak zaman kavramı açısından olağanüstülükler barındırmaktadır.

8.3.2.7.3. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin asıl kahramanı Ulaşoğlu Salur Kazan Bey'dir. Salur Kazan, Hanlar Hanı Bayındır Han'ın damadı, Burla Hatun'un eşi ve Uruz'un babasıdır. Hikâyelerde Bayındır Han'dan

sonra ikinci sıradaki yönetici rolündedir. Bayındır Han'ın hikâyelerde fazla bir fonksiyonu yoktur ama Salur Kazan önemli rollerle karşımıza çıkar.

Günlerden bir gün Kazan Bey bir toy düzenler, toy esnasında sarhoş bir halde beylere ava çıkmayı teklif eder.

Kanlı Oğuzeli'nde büyük, küçük herkesi
Övgücüsü eyliyen kalmış yiğit arkası
Ulaşoğlu Kazan Bey doğrularak yerinden
Ak renkli, doksan başlı kocaman evlerinden
Birini diktirmişti kara yer üzerine.
Düzülen her şölende olduğu gibi yine
Doksan yere ipekli halılar serilmişti;
Beyler adlı adınca noksansız derilmişti.
Ellerine bilekten beri kına yakınmış,
Perçem, zülûf düzerken aynaya çok bakınmış
İçlerinde akçalar, sarışınlar, yağızlar
Bulunan ardıç boylu tutsak ayağcı kızlar
Som altın sağraklarla şarap sunuyorlardı.
Eğlenir olanlarda yaygın bir sevinç vardı (Oğuzlama, s.278)

Ancak Oğuz töresi gereğince bir karar alınırken sarhoş olunmaması gereklidir. Onlar bu kurala uymazlar. Bunun neticesinde av merasimi iyi sonuçlanmaz:

Atalar ne demişler,
Ne demişler, kulak ver:
"Nerde şarap, orda şer,
Belâlanır esrik er!"
Döndü mü bir kez yeni
Yoğunlu kılar yeğin (Oğuzlama, s.279-280)

Salur Kazan ve adamları Aladağ'a doğru ava giderler. Bunu haber alan Şöklü Melik Kazan Bey'in ordasına saldırır, yağmalar ve çadırlarını ateşe verir. Annesini, karısını, oğlunu, kırk ince belli kızını ve üç yüz yiğidini esir alır.

Salur Kazan yağlamanın gerçekleştiği gece rüyasında evine yıldırım düştüğünü, kuduz kurtların evine saldırdığını, parmaklarının kıpkızıl kanla boyandığını, mallarının dağıldığını görür. Kara Güne'den rüyasını yorumlamasını ister. Yorumun kötü olması üzerine atlanır ve ordasına doğru tek başına yola çıkar. Yolda sudan, kurttan ve köpekten obasının durumunu söylemelerini ister. Su ve kurttan haber alamaz. Köpek onu alıp ağıla götürür. Kazan Bey, Karacık Çoban'dan obasının başına gelenleri öğrenir. Karacık Çoban'la birlikte yola koyulurlar ve kâfirin yurduna gelirler.

Şöklü Melik'in yurduna varan Salur Kazan, Şöklü Melik'e yaşlı annesini serbest bırakırsa savaşmadan geri çekileceğini söyler. Ancak Şöklü Melik bunu kabul etmez. Bunun üzerine Salur Kazan, savaş meydanına çıkar ve ordasını yağmalayan kâfirlerden öç alarak kahramanlığını bir kez daha ortaya koyar. Bu esnada Uruz Koca, Bey Yiğenek, Kara Güne, Bügdüz, Emen, Şir Şemsettin, Bamsı Beyrek, Kara Budak, hemen hemen bütün Oğuz beyleri

yardıma yetişir. Salur Kazan yağmalanan bütün mallarını geri alır ve yurdunda iyilikler yaparak beyliğini ve kahramanlığını pekiştirir. Salur Kazan'a yardımcı olan Karacık Çoban da imrahor yapılarak ödüllendirilir. Dede Korkut gelip yom verir.

Hikâyedeki yardımcı karakterler, Karacık Çoban, Boyu Uzun Burla Hatun, Uruz'dur. Hikâyede, yardımcı karakterler; asıl kahraman, karşı/hasım güç ve yönlendirici kahramanlara işlevlerini yerine getirme konusunda değişik düzeylerde ve istikamette yardımcı olan kahramanlardır (Çetişli, 2004, s.70). Karacık Çoban ve iki kardeşi Kazan Bey'in Kapılar Derbendindeki on bin başlık davara bakan çobanlardır. Ağılın baskına uğraması ile düşmana karşı insanüstü bir savaş verirler. Bu mücadele esnasında Karacık Çoban'ın kardeşleri Demir Gücü ve Kaban Gücü şehit düşer. Salur Kazan'ın ağılın köpeğiyle birlikte ağla gelmesi ve onunla konuşmasıyla asıl kahraman olan Salur Kazan ile yoldaş olurlar; Karacık Çoban cesareti ve kahramanlığı ile onun en büyük yardımcısı hâline gelir. Normal koşullarda sıradan bir çoban böyle bir kahramanlığın içerisinde olmaz.

Karacık Çoban, Salur Kazan'a kafirlerle mücadeleyi kazanmasında güç verir. Karacık Çoban, altı yüz kaire karşı koyabilecek kabiliyete sahip hem manen hem de fiziken güçlü bir karakterdir. Karacık Çoban'ın gördüğü rüya çıkar, demek ki mistik yönü de oldukça güçlüdür (Koçak, 2011).

Çobanın verdiği mücadele, destansı ve olağanüstü bir düzeydedir:

Talansız ayrılmamak dileği ile burdan
At tepip ok serptiler kâfirler bir uğurdan.
Karacık, taşlar koyup sapanı ayasına
Bunların atlısına ve dahi yayasına
Durmaksızın savurdu: "Bre, çabuk dağılın!"
Diye nâra vurarak ön yanından ağılın.
Birkaç kişi öldürdü her taşı attığında.
Pek kısa zaman sonra taş tükendi yığında.
Can yitirdi baskına gelenlerden üç yüzü.
Karacık, hiç çekmedi taşsızlık üzüntüsü,
Sapanla ata ata koyun ve keçileri
Sağ kalmış olanları tümcek püskürttü geri.
Çobanın kardaşları, dağ gibi iki yiğit
Bu kavga sırasında, yazık ki, düştü şehit:
Biri Demir Gücü'ydü, öteki Kaban Gücü!
Acılanan Karacık olmaz mı öç güdücü?
Bir büyük tepe yığdı kâfirlerin leşinden,
Tepeyi ateşledi çakmak çakıp peşinden,
Bu suretle kâfirden hincını almış oldu

(Oğuzlama, s.291)

Salur Kazan'ın karısı Burla Hatun da yardımcı bir karakterdir. Hikâyede Salur Kazan'ın eşi ve Uruz'un annesi olarak görülür. Burla Hatun, Şöklü Melik tarafından esir edilmiştir. Şöklü Melik'e içki sunup onunla birlikte olması ya da oğlu Uruz'un öldürülmesi alternatifleriyle karşı karşıya kalan bir anne ve eş konumunda bırakılır. Burla Hatun kocasının ve Oğuz'un

namusunu lekelememek düşüncesiyle bu seçenekler içerisinde oğlunun ölümünü tercih eder. Bu çaresizlik Oğuz Beylerinin hikâyeye dahil olması ile ortadan kalkar. Hikâyede Burla Hatun seçkin bir eş ve annedir, aynı zamanda da kendisine çok fazla seçim hakkı tanınmamasından dolayı edilgen bir karakterdir (Ekici, 2000, s.127). Burla Hatun hikâyede boyu uzun sıfatıyla anılır ve şöyle tanıtılır:

Boy uzun Burla'nın Kırk İnce Belli Kız'ı.
Bakarken gözlerinden yaşlar akıyor.
Onlar ki, mutluyken Oğuzlar Yurdu
Altın kirmanlarla ipek eğirir,
Günlük kaygılardan gönül ayırır,
Sevgi şarkıları ile halı dokurdu
(Oğuzlama, s.284)

Burla Hatun namusunu koruyan, bunun için oğlunun ölümüne bile razı olan fedakâr bir kadındır. Hikâyelerdeki hatunlar Oğuz kadınının kişilik özelliklerini ortaya koymaktadır: zeki, yerine göre inisiyatif alabilen, fedakâr, namuslu, vefakâr, yeri geldiğinde savaşa cesaretle giren (Pehlivan, 2015, s.339).

Uruz da bir diğer yardımcı kahramandır. Burla Hatun ve Uruz, asıl kahraman olan Salur Kazan'ın yaşadığı sıkıntıları daha zorlu bir hale getirmek için hikâyeye girmişlerdir. Uruz, son derece fedakârdır, annesinin namusu için kendisini feda etmeye hazırdır:

Karşıdan bakmaktasın
Bağrımı deler gibi;
Duygulu yüreğimi
Kanlara beler gibi
Neler gibisin, anam.
Ah, tıpkı neler gibi:
Tıpkı yavru yitirmiş
Sütlü develer gibi...
Ölüme gitmeliyim
En korkusuz er gibi!
Yalvarırım, buradan
Uzaklaş, yeler gibi!..
(Oğuzlama, s.310)

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istedik değerleri taşınamaları sebebiyle “karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Hikâyedeki karşıt/hasım güçler, Şöklü Melik ve onun yanındaki kâfirlerdir. Casus, Salur Kazan'ın beyleriyle birlikte ava çıktığını ve obanın savunmasız kaldığını Şöklü Melik'e haber verir. Şöklü Melik, adamlarıyla saldırıp Salur Kazan'ın mallarını, annesini, kızlarını, karısını ve oğlunu ele geçirir. Böylece alpın harekete geçmesine, çatışmanın doğmasına, entrik bir olay kurgusuna yol açılır. Başkişi olan Salur Kazan'ın alplığını göstermesi için uygun ortam doğar.

Hikâyede; Bey Yiğenek, Kara Güne, Büğdüz, Emen, Şir Şemsittin, Bamsı Beyrek, Kara Budak, Demir Gücü ve Kaban Gücü, kırk güzel kız, kırk ince belli kız gibi fon, figüran, dekoratif unsur konumundaki kahramanlar olarak sayılabilir. Bu kahramanlar, sadece isim olarak geçerler. Hikâyede önemli bir fonksiyon üstlenmezler.

Hikâyede Dede Korkut, Salur Kazan, Uruz, Burla Hatun, Anne, Karacık Çoban ve Oğuz beyleri; bilgelik, yiğitlik, güç, cesaret, özgürlük, kaygı ve sadakat gibi iyi kavramları temsil eder. Şöklü Melik ve kâfirler ise bilgisizlik, kaos, kural ihlali, korku, mankurtlaşma, afyonlaşma, esir düşme gibi kötü kavramları simgelemektedir (Akar, 2016, s.92).

8.3.2.7.4. Mekân

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da, Kanlı Oğuzeli, Oğuz Yurdu, Ala Dağ ve Gürcüeli sınırı çevresel mekânlar olarak geçmektedir. Bunlar hikâyenin olay kurgusunda önemli bir rol üstlenmeyen sadece isim olarak geçen yerlerdir. Salur Kazan Ala Dağ'a ava gider.

Çıktı Salur Kazan Bey av için Aladağ'a,
Aranılan kuş yâni konmuş oldu budağa!
Ordası üzerine yapılacak bir baskın
Eyler onu, Tekür'üm, tatlı canından bezgin! (Oğuzlama, s.282)

Ava çıkmak üzereyken beylerinden biri onu düşman hücumuna karşı uyarır:

Peki, peki, öyle olsun, Kazan Bey'im,
Ancak senden bir noktayı öğreneyim:
Mekânlısın Gürcüeli sınırında,
Çekilmeğe hazır gerek kılıç kında;
Şöklü Melik fırsatçıdır, biliyorsun,
Gitsen, ordan üzerine kimi korsun?
Pişman kılar eylenecek bir düşmanlık,
Ünlü sözdür: "Ası vermez son pişmanlık!" (Oğuzlama, s.280)

Kapılar Derbendi de çevresel bir mekândır. Burada Salur Kazan'ın ağılı da çevresel bir mekândır. Hikâyede bu mekân, Salur Kazan'a yolculuğunda eşlik eden Karacık Çoban'ın olaylara dahil olmasını sağlar. Kâfirler buraya saldırırlar ve Karacık Çoban ile kardeşleri insanüstü bir savunma yaparlar:

Kapılar Derbendi'nde Kazan'ın ağılı var.
Ne ağıl, akla zarar!
Çevirmiş çit duvarı
On bin başlık davarı.
Akıncılar salınsın,
Onlar dahi alınsın;
Düşman fazla gamlansın,
Keyfimiz tamamlansın! (Oğuzlama, s.287)

Kanlı Oğuzeli, Oğuz Yurdu da Oğuzların yaşadığı coğrafyayı ifade eden çevresel mekân isimleridir. Kâfirlerin baskını sonrası Oğuz yurdu acınacak hale gelir:

Acınacak bir hale gelmişti Oğuz Yurdu...
Baskıncılar başçısı şöyle öğünüyordu

(Oğuzlama, s.286)

Hikâyede kapalı/dar mekân olarak Alplarbaşı Salur Kazan Bey'in eşi Burla Hatun ile oğlu Uruz'un tutsak olduğu kâfir yurdunu, Salur Kazan'ın yağmalanan ordasını, Kazan'ın ağılının bulunduğu ve kâfirlerce yağmalanan Kapılar Derbendi'ni saymamız mümkündür. Zira buralar kahramanlar için üzücü olayların yaşandığı mekânlardır.

Gece ortası:
Ateşler içindedir Kazan Bey'in ordası.
Kâfirler ne taş yürekli!
Dokuz kubbeli, dokuz direkli,
İbrişim ipli, gümüş kazıklı çadır
Yanıyor çatır çatır.
Bir iş ki, alçakçadır.
Gergefler nerde?
İğneler batık kaldı!
Döşekler nerde?
Yorganlar atık kaldı!
Beşikler nerde?
Yavrular yatık kaldı!
Yanıyor çatır çatır
Dokuz direkli çadır.
Bir iş ki alçakçadır!

(Oğuzlama, s.283)

Hikâyede açık/geniş mekân olarak Oğuzeli bulunmaktadır. Açık mekânlar kahramanların huzur bulduğu, orada olmaktan sevinç duyduğu mekânlardır. Hikâyenin başında Oğuzeli toy yapılırken tasvir edilmektedir. İlerleyen bölümlerde yağmalanan mekân, kapalı mekâna dönüşür, hikâyenin sonunda yeniden açık mekân hüviyeti kazanır:

Kanlı Oğuzeli'nde büyük, küçük herkesi
Övgücüsü eyliyen kalmış yiğit arkası
Ulaşoğlu Kazan Bey doğrularak yerinden
Ak renkli, doksan başlı kocaman evlerinden
Birini diktirmişti kara yer üzerine.
Düzülen her şölende olduğu gibi yine
Doksan yere ipekli halılar serilmişti;
Beyler adlı adınca noksansız derilmişti.
Ellerine bilekten beri kına yakınmış,
Perçem, zülûf düzerken aynaya çok bakınmış
İçlerinde akçalar, sarışınlar, yağızlar
Bulunan ardıc boylu tutsak ayağcı kızlar
Som altın sağraklarla şarap sunuyorlardı.
Eğlenir olanlarda yaygın bir sevinç vardı.
Yemyeşil çimenliğe kurulu sini
Taşımakta bir geyik çevirmesini.
Kazan, sini ucuna dayayıp dirsek
Diyor: "Şu kopuzları dile getirsek!"
Alıyor dileğini alkışa eller,
Coşturuyor derneği gerilen teller

(Oğuzlama, s.278)

8.3.2.7.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Hikâye, yazar anlatıcının ağzından ve hâkim bakış açısı ile anlatılır. Anlatıcı hikâyedeki olayların her yönüne, geçmişine ve bugününe, kahramanlarla alakalı bütün bilgilere hâkimdir.

Gece ortası:
Ateşler içindedir Kazan Bey'in ordası.
Kâfirler ne taş yürekli!
Dokuz kubbeli, dokuz direkli,
İbrişim ipli, gümüş kazıklı çadır
Yanıyor çatır çatır.
Bir iş ki, alçakçadır.
Gergefler nerde? İğneler batık kaldı!
Döşekler nerde? Yorganlar atık kaldı!
Beşikler nerde? Yavrular yatık kaldı!
Yanıyor çatır çatır Dokuz direkli çadır.
Bir iş ki alçakçadır!
Yananları gösteriyor alevlerin ışıǵı:
Şu sofradır:
Vardı kırk kaşığı;
Açlar doyurulurdu.
Şu kapıdır:
Altındandı eşiǵı;
Saygıyla vurulurdu.
Şu sedirdir:
Otağın yaraşığı;
Beyler kurulurdu.
Açlar doyurulamayacak;
Kapı vurulamıyacak,
Yanıyor çatır çatır
Dokuz kümbetli çadır.
Dumanlar arasında şimdiciik tanyıldızı...
Baş kaldırmış göğē bakıyor
Boyu uzun Burla'nın Kırk İnce Belli Kızı'ı.
Bakarken gözlerinden yaşlar akıyor.
Onlar ki, mutluyken Oğuzlar Yurdu
Altın kirmanlarla ipek eğirir,
Günlük kaygılardan gönül ayırır,
Sevgi şarkıları ile halı dokurdu.
Yel, ejder soluğū gibi!
Benizler sarı sarı,
Yürekler parça parçadır.
İri yapılı,
Atlas kapılı,
Sırma kaçaklı çadır
Yanıyor çatır çatır.
Burla'yı sarısmaktadır sürekli bir hıçkırık,
İşitsen ses veriyor dersin dönen bir çıkırık

(Oğuzlama, s.283)

Anlatıcı, bu nazım parçasında bahsedildiğı üzere eskiden sözü edilen bey sofrasında kırk kişinin yemek yediğini, açların doyurulduğunu, bu obada altın kirmanlarla halı dokunduğunu vb. bilmektedir.

Anlatıcı Burla Hatun'un yağma esnasında kendi kendine söylenmesini duymaktadır. Normal koşullarda bu sözleri başka bir şahsın duyması mümkün değildir. Bu durum, ilahi bakış açısının bir sonucudur:

SÖYLENİŞ
Neredesin bre Salur Kazan Bey?
Lekeli mi kalacak ardına adın?
Mezarının başında kişnesin atın
Koştura koştura yormazsan eğer!
Neredesin bre Salur Kazan Bey?
Süs için mi belinde taşıdığın kın?
Başında paralansın zağlı kılıcın
Dönerek dönerek vurmazsan eğer!

(Oğuzlama, s.284)

8.3.2.8. Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Oğlunun Tutsaklığı) Boyu

8.3.2.8.1. Olay Örgüsü

1.Giriş Bölümü: Baharın ilk gününde yirmi dört Türk boyu bir araya gelerek şölen düzenlerler. Doksan yerde doksan akbaşı çadır gerilir, doksan dalkılıç batır gözcülük eder, bin ipekli halı bin yere serilir, doksan genç kız kımız sunar. Kazan Bey kocaman bir kurt postu üzerine oturmuştur. Kazan Bey'in kardeşiyle dayısı sağlı sollu oturmaktadır. Kazan Bey'in önünde oğlu Uruz oturmuştur. Kazan Bey sağına soluna bakar güler, Uruz'a bakınca hüzünlenip ağlar. Uruz bundan üzüntü duyar. Babasına bunun sebebini sorar. Kazan Bey de oğlu Uruz'un on altı yaşına geldiğini ama hala baş kesmediğini, bundan dolayı da kendisinden sonra beyliği ona veremeyeceği için üzüntü duyduğunu söyler. Uruz, babasının kendisine örnek olmadığını söyleyince Kazan Bey'in hoşuna gider ve güler.

2. Gelişme Bölümü: Uruz'un sözlerinin ardından Salur Kazan'ın üç yüz, Uruz'un kırk yiğidi atlanıp ava çıkarlar. Ahıska Kalesi'nin yakınındaki gözcü onları görünce Teküre haber verir. Tekür on altı bin savaşçı ile yola çıkar. Kazan Bey Uruz'u savaşa sokmak istemez. Tepeden izlemesini ister. Ancak Uruz dayanamayıp savaşa girer. Kırk yiğit şehit olur, Uruz da esir düşer.

Epik geleneğe göre Uruz'un küçük bir ordu ile düşman güçlerini yenmeli, hatta Dede Korkut ona ad vermelidir. Ancak Uruz ağır bir yenilgi alır. Böylece klasik epik gelenek ile yeni bir düşünce karşı karşıya gelir ve çatışır (Aliyev, 2018, s.80,81).

Kazan Bey düşmanın yenildiğini düşünerek sevinir, Uruz'u bıraktığı yere geri döner. Uruz'u bulamayınca kaçtığını düşünerek ona kızar ve öfkeyle eve gelir. Karısı Burla Hatun, oğlunun ilk avı olması dolayısıyla kutlama hazırlıkları yapmıştır. Doksan koç, doksan buğra, doksan

at kestirmiştir. Kazan Bey eve gelip de oğlunu bulamayınca yanında üç yüz erle onu aramaya gider. Kazan Bey, Dervend'e gelir. Uruz, babasını savaştırmamaya ikna etmek isterse de Kazan Bey razı olmaz. Kazan Bey düşmana saldırır, mağlup olur ve yerde kalır.

3.Sonuç Bölümü: Burla Hatun kırk ince belli kızla savaş meydanına gelip Kazan Bey'i görür. Ardından Oğuz beyleri atlanıp yardıma gelirler. Çetin bir savaş sonunda Oğuzlar düşmandan öçlerini alırlar.

8.3.2.8.2. Zaman

Bu boyda da olaylar, kronolojik bir sıra takip eder. Hikâyenin olay kurgusu, baharın ilk günü yılın en büyük toyunun verilmesi ile başlar. Buradan olayların 21 Mart'ta başladığı anlaşılmaktadır:

Baharın ilk gününe kavuştu Oğuzeli;
Okşamakta yırtılan goncaları tanyeli.
Yarım kalmış bir düşü nağmelerken bir kaval
Ötüşüp dolaşiyor civildek kuşlar dal dal.
Ovayı örtüliyen körduman dağılıyor,
Davarlar yayılıyor, kısıraklar sağılıyor.
Bir araya gelerek (24) Oğuz Boyu
Toylanmağa başladı yılın en büyük toyu (Oğuzlama, s.322)

Hikâyenin kalan kısmında ava çıkılır ve Uruz esir düşer, Kazan Bey ve Oğuz Beylerinin yardımı ile esaretten kurtarılır. İşte hikâyenin geçtiği zaman dilimi bu zaman dilimidir. Olaylar sıra hâlinde birbirini izler. Hikâyede günler boyu, günlerce, bugün, yedi gün, yedi gece gibi zaman ifadeleri vardır. Salur Kazan, eşi Burla Hatun'a yedi gün içerisinde oğlunu getirme sözü verir:

Eşim Han Kızı Burla,
Beni hemen uğurla!
Yerdeyse çıkarayım, gökteyse indireyim,
Yedi gün içerisinde seni sevindereyim!
Gidiyorum işte dağa,
Oğlumuzu aramağa! (Oğuzlama, s.340)

Yedi gün yedi gece şenlik düzenlenir:

Oğuz'da şölenlerle kutlanırdı gazalar,
Şenliğe katılırdı bütün sayrular, sağlar.
Bir şölen düzenledi Sürmeli'de Kazan Bey,
Görseydi imrenirdi Alp Er Tunga yahut Key.
Tam kırk otağ dikildi gepgeniş bir alana,
Kımız içen içene, kopuz çalan çalana.
Sevinip şenlenmiyen kalmadı... ve böylece
Eğlence devam etti yedi gün, yedi gece. (Oğuzlama, s.354)

Zamanın kısalığını ifade etmek için “bir süt pişimi” sözü kullanılır:

Nöker, beyinden ayrı düştü; bey, nökerinden!
Başlıyan korkunç kavga bir süt pişimi sürdü,

Bu zaman içersinde kan gövdeyi götürdü.
Kara Tüken, Boğacık, Şöklü ve Kara Tuğan
İsimli meliklerin dükelisi verdi can. (Oğuzlama, s.353)

8.3.2.8.3. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin asıl kahramanı Salur Kazan'dır. Hikâyelerde Salur Kazan Bey, Bayındır Han'dan sonra gelen ikinci adam konumundadır. Salur Kazan, saygın, yiğit kişiliğiyle ön plana çıkar. Hikâyenin başında düzenlenen toy esnasında Salur Kazan oğlu Uruz'un on altı yaşına gelmesine rağmen kahramanlık göstermemesi yüzünden dertlenir. Bunu Uruz'a da söyler. Uruz, babasından nasıl kahramanlık yapılacağını ona göstermesini ister. Bunun üzerine bir av merasimi düzenlenir. Salur Kazan üç yüz, oğlu Uruz kırk yiğidiyle av yerine doğru yola çıkar. Tekür'ün casusu bunu haber verir. Kâfirler, Uruz'un kırk yiğidini öldürür ve Uruz'u esir alırlar. Asıl kahraman olan Salur Kazan da onu kurtarmak üzere yola çıkar. Bu saldırı esnasında yaralanıp toprağa düşer. Eşi Burla Hatun kırk ince belli kızla beraber yardıma gider. Kanlı Oğuz beyleri de yardımına gelir. Üç yüz er şehit düşer ve Uruz kurtarılır.

Fert toplum tarafından kahramanlığa zorlanır. Tipleri yaratan, toplumun içinde yaşadığı reel şartlardır. Hayvan sürüleri ve akıncılık ile geçinen göçebe toplumu kuvvetli insan tipini zaruri kılar (Kaplan, 2019, s.55)

Hikâyede yardımcı karakter olarak öncelikle Uruz göze çarpmaktadır. Uruz, kahramanlık göstermek maksadıyla asıl kahraman olan Salur Kazan'ı av merasimine yönlendirir. Böylece Salur Kazan'ın hikâyede ön plana çıkmasına aracılık eder:

A sevgili bey atam,
Atalardan yeğ atam!
Kardaşınla dayınla ne kat öğünsen azdır;
İkisi de gayetle savaşıktır, yılmazdır.
Biliyorum, durumum yanlarında nicedir,
En kısa söyleyişle dediğin gibicedir.
Açık, seçik konuştun; inandım saklın yoktur,
Devecisin, ammâ ki köşekçe aklın yoktur.
Kimindir tarafından öne sürülmüş hatâ?
Hünerini oğluna öğretmez mi bir ata?
Kâfirin serhaddine götürüp beni bir gün
Karşımda kılıç çalıp bir damla kan mı döktün?
Acep ki sen atamdan görüp öğrendiğim ne?
Kızmakta haklıyım mı üzölmene, yermene! (Oğuzlama, s.324-325)

Uruz, hikâyenin devamında esir düşer ve olayların dışına çıkarılır.

Uruz henüz on altı yaşındadır ve çok toydur, aralarında geçen şu diyalogda Salur Kazan oğluna deneyimlerini aktarmaktadır:

URUZ
Deniz gibi kararıp yaklaşan nedir?
Her neyse, görmekteyim, bey atam, ilk keredir.
Ateş gibi yalabilir, yıldızlar gibi şılar,
Böyleliği yüzünden göreni şaşkın kılar.

ALPLARBAŞI

Kararanlar, çeri dalgalarıdır,
Ağaranlar, çelik tolgalarıdır.
Yerin yüzündeki bir kat toprağı
Göklere kaldırmış gibidir yağı.

URUZ

Atam Bey! Tanrı'mız ömürler versin;
Gelir olanlara “Yağıdır!” dersin.
“Yağı” bildiceğim bir şey değil ki!
Kazanmak isterim hakkında bilgi...

ALPLARBAŞI

Hiç “Yağı” görmedin, evet, daha sen;
Henüz çıkmaktasın bugün dağa sen;
“Yağı” yad kişidir, oğulcuğum er,
Sen onu kesmezsen o seni keser!

URUZ

Bir “Yağı” öldürsem at sürüp de ben
Suçlu düşer miyim acep bu yüzden,
Kan soran olur mu, atacığım bey?
Ayıpçım etmesin bilmediğim şey

ALPLARBAŞI

A kulunum oğul! Bin yağı kırsan
Boynuna borç olmaz akıttığın kan!
Amma can alırken can vermek de var,
Kâfir gayet azgın, meydan gayet dar

(Oğuzlama, s.327,328)

Uruz, Kazan Bey'in sözünü dinlemeyerek savaş meydanına iner ve esir düşerek hikâyenin gelişmesine ve Kazan Bey'in inisiyatif almasına ortam hazırlar.

Hikâyedeki bir diğer yardımcı karakter, bir eş ve anne kimliğiyle Burla Hatun'dur. Burla Hatun, oğluyla beraber giden kocası Salur Kazan'ın tek başına dönmesi üzerine kocasını oğlunu aramaya gitmesi konusunda zorlayan bir annedir. Kocasının da gidip dönmemesi üzerine kırk ince belli kızı yanına alarak kocasıyla oğlunu kurtarmak için yola düşer. Yardıma gelen Oğuz beyleriyle birlikte kâfirlerle savaşıp hem oğlunu hem de kocasını kurtarmayı başarır. Burada Burla Hatun, mücadeleden yılmayan, kendi kaderini çizmek için savaşan bir eş ve bir anne tipi olarak karşımıza çıkmıştır. Hikâyede oldukça etkin bir rol üstlenmiştir (Ekici, 2000, s.127).

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle “karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Bu hikâyede hasım/karşı güç konumundaki karakterler, kâfirlerdir. Uruz'u esir edip Salur Kazan'ın hikâyede aktif rol üstlenmesine zemin hazırlarlar.

Hikâyenin fon karakterleri olarak ise; kırk ince belli kız, Uruz'un kırk yiğidi, Salur Kazan'ın üç yüz eri, Kara Güne, Deli Dündar, Kara Budak, Düğür, Emen, Bey Yiğenek, Kara Tüken, Boğacık, Şöklü ve Kara Tuğan ve Salur kazan'ın dayısı at ağızlı Uruz Bey sayılabilir. Bu karakterler arka planda yer alarak olayların daha gerçekçi bir atmosferde cereyan etmesine, özellikle savaş sahnesinde renkli görüntülerin ortaya çıkmasına vesile olurlar:

Şimdi sınır dışında doksan tümen akıncı
Düşmandan alınacak Oğuz'ların soy hıncı.
Bekliyelim, görelim Yaradan hele neyler!
Koraf koraf yettiler savaş yerine beyler...
İlk gelen Kara Güne, Kazan Bey'in kardaşı –
Bir bey ki, öfkelense kül eyler kara taşı
"Gelmişim, kılınanı çal, dedi, ağam Kazan!"
Deli Dündar olmuştu ikinci dizgin kasan.
Elinde er böğürten altmış tutam gönderi,
Kayan Selçuk'un oğlu, bu seçkin Oğuz eri:
"Gelmişim, kılınanı çal, dedi, beyim Kazan!"
Deli Dündar'dan sonra meydanda nâra basan
Atı bahrî hotozlu olan Kara Budak'tı.
Kazan Be/in hâline acı duyarak baktı:
"Gelmişim, kılınanı çal, dedi, beyim Kazan!"
Yardımcıyım, olmasın ölümden yana tasan!"
Ardınca gelen kişi angın Şir Şemsettin"di,
Kâfirler yüreğine sesiyle korku sindi:
"Geldim Salur Kazan Bey, kılınanı kından çek,
Kan kusturmak üzere kâfirlere çal, dedi;
Alınmamış öcünü kat katına al!" dedi.
Ondan sonra beline kurkurma kuşak saran,
Her girdiği savaşta yere birkaç saf seren
Çalkara kuş erdemli benzersiz Bey Yiğenek:
"İmdatçınım Kazan Bey, davran, kılınanı çek,
Kokmuş dinli kâfirden öç alma demi" dedi.
"Tümünü beraberce kıralım, he mi?" dedi.
Kazan Bey'in dayısı at ağızlı Uruz Bey Nâra çalıp:
"Öç almak, dünyada en güzel şey,
Haydi kalk, kılınanı kâfirlere çal!" dedi.
Sesinin çarpmasıyla çevreyan iniledi.
Onun ardınca Düğür, onun ardınca Emen
Gelip at durdurdular Kazan yanında hemen.
Saymak ile tükenmez Kanlı Oğuz Beyleri.
Hepsi bir bir geldiler, doluverdi cenk yeri.
Kılındı hâcet için iki rekâtlık namaz,
Binbir adlı Tanrı'dan zafer eylendi niyâz.
Adı görklü Yalvaç'a salâvat getirildi,
Kâfirlerle pek çetin bir savaşa girildi

(Oğuzlama, s.353)

8.3.2.8.4. Mekân

Hikâyede kapalı/dar mekânlar olarak Kazan Bey ve Uruz'un çıktıkları av sırasında, kâfirlerin saldırısına uğradıkları, Uruz'un esir düştüğü yer olan Cızığlar, Ağılğan ve Uruz'un esir tutulduğu Kâfiristan sayılabilir. Bu mekânlar kahramanları sıkıntıya, üzüntüye sürükleyen mekânlardır.

Sürmeli açık/geniş mekândır. Zira hikâyenin sonunda Uruz'un dönüşünü kutlamak amacıyla burada şölen tertiplenir.

Oğuz'da şölenlerle kutlanırdı gazalar,
Şenliğe katılırdı bütün sayrular, sağlar.
Bir şölen düzenledi Sürmeli'de Kazan Bey,
Görseydi imrenirdi Alp Er Tunga yahut Key.
Tam kırk otağ dikildi gepgeniş bir alana,
Kımız içen içene, kopuz çalan çalana.
Sevinip şenlenmiyen kalmadı... ve böylece
Eğlence devam etti yedi gün, yedi gece. (Oğuzlama, s.354)

Kazan Bey'in evi algısal mekân olarak düşünülebilir. Zira hikâyenin akışında bu mekândaki duygu durumu değişir. Hikâyenin başlarında Burla Hatun, eşi Kazan Bey ile avlanmaya giden oğlu Uruz'un dönüşünü evde heyecanla beklemektedir. Oğlunun ilk avı olacağı için evde büyük bir heyecan ve mutluluk hâkimdir:

Han Kızı Burla Hâtûn ayrılmayıp hiç evden
Oğlunun dönmesini bekler olmuştu avdan.
Doksan koç, doksan buğra, doksan at kırdırarak,
Ayrıca kımız için sağdırıp doksan kısarak
Büyük bir hazırlığa girişmişti toy için.
İlk (Toy Avı), şerefti anıldığı soy için (Oğuzlama, s.337)

Ancak Burla Hatun eşi Kazan Bey'in avdan tek başına döndüğünü görünce eve yas düşer:

Alplarbaşı Kazan Bey tozlu yolda göründü;
Han Kızı Burla Hâtûn bürgüsüne büründü
Ve dahi topuklayıp bindiği oynak atı
Pek sevgili eşini saygıyla karşıladı.
Atlılar kümesini bakışıyla taradı,
Dönenler arasında yavrusunu aradı,
Kan yaş doldu doğuştan sürmeli gözlerine;
Şunları diyegeldi benzi atık erine (Oğuzlama, s.337)

Hikâyenin sonunda Uruz kurtarılır ve evde yeniden mutluluk hâkim olur.

8.3.2.8.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Bu boyda da yine anlatıcı; yazar anlatıcı, bakış açısı ise hâkim bakış açısıdır. Hikâyede geçen aşağıdaki manzum parçada, oğlu Uruz'un kahramanlık göstermemesinden dolayı rahatsızlık duyan Salur Kazan oğluna bakıp ağlar, bunu gören Uruz rahatsızlık duyar ve horlandığı için üzülür. Anlatıcı Uruz'un aklından geçenleri bilmektedir:

Bayındır Han'dan başka herkes yerli yerinde...
Kazan Bey, bir kocaman kurt postu üzerinde.
Kardaşıyla dayısı sağ, sollu oturmuştur,
Önünde oğlu Uruz el kavşırıp durmuştur.
Kazan bey sağ, solu süzerek fak fak güldü,
Oğluna baktığında gözünden yaş döküldü,
Kazan Bey'in bu hali oğluna hoş gelmedi,
İçinden: "Doğru mudur böyle horlanmam?" dedi.
Sonra da birkaç adım ilerleyip çöktü diz,
Konuşmağa başladı atasından izinsiz (Oğuzlama, s.323)

Anlatıcı, Burla Hatun'un acısının büyüklüğünü ve evlat acısının eş acısından fazla olduğunu bilmektedir:

Burla Hâtun'un derdi, bir iken ikileşti,
Şimdilik beklediği hem oğlu, hem de eştî.
Evlâdının acısı daha baskındı lâkin.
Yollara bakıp durdu günlerce sâkin sâkin.
Bir ananın yüreği ne kadar olsa geniş
Sabrını sonlandırır nefsindeki direniş,
Şöyle deyip ağladı nihayet gönlü kırık,
Sesi gibi ses verir ancak dönen bir çıkırık (Oğuzlama, s.349)

Hâkim bakış açısı hikâyeye gerçekçi bir boyut kazandırmaktadır.

8.3.2.9. *Alplarbaşı Salur Kazan Bey (Kendisinin Tutsaklığı) Boyu*

8.3.2.9.1. *Olay Örgüsü*

1.Giriş Bölümü: Salur Kazan'a Trabzon Tekürü'nden armağan olarak bir şahin gelir. Çok mutlu olur ve şahinin avlanma yeteneğini sınamak için ava çıkmaya karar verir. O akşam kuşçubaşına ertesi sabah çıkacağı av için hazırlık yapmasını söyler.

2. Gelişme Bölümü: Kazan Bey tan yeri ağarırken yarenleri ile av yerine ulaşır. Bir yabani kaz sürüsü görürler. Kazan bey bacağından bağlı şahinin ipini çözer ve kazların üzerine gönderir. Ancak şahin yükselir ve Tuman Kalesi'ne doğru uçmaya başlar. Kazan Bey ve yarenleri şahinin peşine düşer. Gide gide sınıra varırlar. Beyler Kazan Bey'e geri dönmelerinin daha iyi olacağını, dönünce haber gönderip Tekür'den şahini isteyebileceklerini söylerler. Yanlarında askerleri yoktur ve tehlike hâlinde savunmasız kalma ihtimali söz konusudur. Kazan Bey onları dinlemez, yola devam eder. Bir süre sonra da yolun kenarında küçük ölüm uykusuna yatar. Toman Kalesi'nin gözcüsü onları görüp hemen Tekür'e gider. Yirmi beş Oğuz beyinin sınırı aştığını, Kazan Bey'in uzun bir uykuya daldığını haber verir. Tekür bu fırsatı kaçırmaz. Binlerce askerden oluşan orduyla üzerlerine yürür. Yirmi beş bey düşmana karşı gelir ve hepsi şehit düşerler. Uykudaki Kazan Bey'i yakalayıp urganla bağlarlar. Arabaya bindirip götürürlerken arabanın gıcirtısı Kazan Bey'i uyandırır. Bu esnada öyle gerinir ki onu bağlayan urganlar kopar. Onu Tuman Kalesi'nde bir kuyuya hapsederler. Kuyunun içinde yarı beline kadar su vardır ve kuyunun ağzı ortası delik bir değirmen taşı ile kapalıdır, ekmeği suyu bu delikten verilir. Tekür'ün eşi bu tanınmış beyin nasıl biri olduğunu merak eder ve onu görebilmek için kuyunun başına gelir. Kazan Bey, Tekür'ün eşine korkutucu sözler söyler. Eşinin isteğiyle ile Tekür Kazan Bey'i

kuyudan çıkarır. Ama sonrasında Kazan Bey söylediği sözler üzerine bu kez bir ahıra kapatılır.

3.Sonuç Bölümü: Boyun sonunda Toman'ın kalesine Oğuz yiğitleri girerler ve Kazan Bey'i kurtarırlar. Yedi gün yedi gece şenlik olur. Dede Korkut gelerek yom verir.

8.3.2.9.2. Zaman

Hikâyede olaylar, vaka zamanına uygun şekilde sıradizimsel şekilde verilir. Tarihsel bir zaman yoktur. Olaylar birbirini izler. Salur Kazan'a armağan olarak bir şahin gelir. Kazan Bey şahiniyle beraber ava çıkar. Av esnasında kâfir memleketinin sınırında uyuyakalır. Bu uyku küçük ölüm denilen ve yedi gün süren uzun süreli bir uykudur. Bu esnada zaman yavaşlar. Zaman kavramı, hikâye içerisinde göreceli ve olağandışı bir nitelik kazanır.

Yarın, akşam, tan üzeri gibi genel zaman dilimleri de vardır:

Ey benim Kuşçubaş'ım! Ne dersem iyi dinle:
Yarın sabah avım var yeni gelen şahinle!
Bakalım, sanıldığı kadarca değerli mi;
Üstüneki övgüler yersiz mi ya yerli mi?
Şimdiden hazırlık yap, dağdayız tan üzeri,
Avlanıp döneceğiz akşam olunca geri (Oğuzlama, s.358)

8.3.2.9.3. Şahıs Kadrosu

Uruz, hikâyenin asıl kahramanıdır. Kahramanların alplık kazanmalarına sebep olan olaylardan biri babalarını tutsaklıktan veya zor durumdan kurtarmaktır. Bu tarzda macerası anlatılan dört kahraman Uruz, Boğaç, Yiğenek ve Emren'dir. Uruz babası Salur Kazan'ın tutsak tutulduğunu öğrenince yanına diğer alpları da alıp onu kurtarmak için yola çıkar. Fakat bu esnada babasıyla bilmeden yaptığı mücadele aslında Salur Kazan'ın veliahtının ortaya çıkmasına vesile olur. Uruz, babasını yaralar, bunun üzerine Kazan oğluna kendini tanıtır. Bu mizansen Uruz'un hem babasını kurtarmasına hem de babasını yenip alplığı hak ettiğini göstermesine zemin hazırlar (Duymaz, 2000, s.114)

Vuruşlardan birisi, ne yaman vuruştı, hey;
Kılıçla yaralandı omuzundan Kazan Bey.
Hayli yorgun düşmüştü iki tarafın atı,
Kalmamış gibiceydi savaşın artık tadı.
Kaybeylemiş olmaklık yüzünden al kanını.
Kullanamaz haldeydi Kazan Bey kalkanını
Uruz kılıç parlatıp geldiğinde yakına:
"Hey aman yiğit, dedi, kılıcını koy kına!" (Oğuzlama, s.404)

Küpül küpül döğüldü nice nice nekkare...
Kendini kanıtmaktı Kazan için tek çare:

SÖYLEME

Adım Salur Kazan'dır,
Oğuzeli vatanım!
Süt emdiğin, eşimdir,
Tanıktır Yaradan'ım!
Yâni Kâfireli'nde
Tutsak olan atanım!
Kara bahtım yüzünden
Sana burda çatanım!
Bin defa fedâ olsun
Uğrunda tatlı canım!
Bu sözlerle Uruz'un aklı başından gitti,
Konuşması, Kazan'ın yüreğini eritti

(Oğuzlama, s.405)

Alplarbaşı Salur Kazan Bey, artık beyliği Uruz'a bırakma zamanının geldiğini anlamıştır. Uruz babasının elini öper, Kazan Bey de onu boynundan öperek beyliği ona bıraktığının işaretini verir.

Öğrenince kâfirin Kazan Bey olduğunu
Duyacağı sevinci giderdi yürek bunu,
Körpecik ciğerinden sanki bir damar koptu.
Atından yere indi, şöyle deyip el öptü:
"Çok saydığım bey atam; gamla dolu yüreğim!
Mübarek ellerine nasıl dudak süreyim
Utanıp arlanmadan yüzümün karasıyle?
Yazık ki, açılısın kılıcım yarasıyle!"
Kazan da attan inip öptü onu boynundan

(Oğuzlama, s.406)

Uruz, Kazan Han'ın oğlu ve Bayındır Han'ın torunu olması sebebiyle önemli bir statüye sahiptir (Aliyev, 2018, s.75).

Boylardaki yiğitlik gösteren Oğuz Beylerine Dede Korkut gelip ad vermektedir. Mesela boğaya galip geldiği için Boğaç'a, ata galip geldiği için Basat'a, kurdu yendiği için Beyrek'e ad verilmiştir. Ancak destanda Dede Korkut gelip Uruz'a ad vermez. Bunun sebebi Uruz'un tanınan beylerden biri ve Kazan Han'ın oğlu, Bayındır Han'ın da torunu olmasıdır (Aliyev, 2018, s.78,79).

Uruz ile Yunan mitolojisindeki Orestes arasında benzerlikler vardır. İkisi de babalarına saygılıdır. Uruz babası için kâfirlerle savaşır, Orestes babasının intikamını annesinden alır. Bu iki kahramanın isimleri bile fonetik yakınlık içerisindedir. Ayrıca Uruz bilmeden babasını yaralar, Odiseus'un oğlu Telegonos da babasını bilmeden öldürür. Boğaç, Uruz ve Orestes, mitolojinin baba saygısı taşıyan kahramanlarıdır (Abdulla, 2015, s.281.)

Uruz'un ve kırk yiğidinin savaş meydanında gösterdiği kahramanlık ve cesaret şöyle anlatılır:

Tıpkı kaz sürüsüne bir şahin dalar gibi.
Şimdilik geniş meydan kâfirlere dar gibi...
Öylece döğüştü ki hem erleri hem kendi
Atların apışları çarçabuk köpüklendi.
Kaçmaklığa başladı canını fazla seven,

Ortada kâfirlerden kalmadı hamle savan.
Kanlanmış kılıcını koymayıp Uruz kına
Kırk yiğidiyle kaçan düşman ardına düştü
Atla yere yıkılıp ak alından sızdı kan.
Kâfirler, *Uruz Bey'in üzerine yığıldı.
Kırk yiğit, kâfirlere yeniden hamle kıldı,
Tıpkısına kükremiş aslanlarca döğüştü,
Ne yazık ki kırkı da sonunda şehit düştü (Oğuzlama, s.335)

Uruz'un esirken sergilediği sebat ve direniş, ona şeref kazandırır. Aynı zamanda da bir kahramanlık göstergesidir (Aliyev, 2018, s.82).

Hikâyedeki yardımcı karakter Salur Kazan'dır. Normalde Salur Kazan, hikâyelerde Hanlar Hanı Bayındır Han'dan sonra ikinci adam konumundadır. Bu hikâyede ise asıl kahraman konumunda olan oğlu Uruz'dur. Salur Kazan ise esir düşerek başkişi olan Uruz'un alplığını gösterebilmesinin önünü açmaktadır.

Salur Kazan'a Trabzon Tekür'ü bir şahin hediye eder. Kazan Bey de bu şahini kullanarak avlanmak üzere adamlarıyla birlikte ava çıkar. Av yerinde bir sürü yabani kaz görürler. Salur Kazan, şahini av yakalamak üzere salıverir. Şahin, hızla uçarak Toman'ın Kalesi'ne gider. Çevresindekiler oraya gitmenin tehlikeli olduğunu, şahini daha sonra adam gönderip Tekür'den istemenin daha doğru olacağını söylese de Salur Kazan onları dinlemez. Salur Kazan, kaleye doğru giderken yolun kenarında dinlenmek için durur ve yedi gün sürecek küçük ölüm uykusuna yatar. Kalenin gözcüsü Kazan Bey'i görüp Tekür'e haber ulaştırır. Tekür askerleriyle birlikte gelerek Salur Kazan'ın yirmi beş askerini öldürür, Salur Kazan'ı da Toman'ın Kalesi'ndeki bir kuyuya hapseder. Kâfirler Kazan Bey'i aşağılamak için çabalarlar. Salur Kazan on altı yıl esir kalır. Uruz, on altı yıl sonra babasının esir olduğundan haberdar olup kurtarmaya gider ve kahramanlık göstermek üzere hikâyeye dahil olur. Hikâyede yardımcı karakter konumundaki Salur Kazan görevini yapıp asıl kahraman olan Uruz'u sahneye çıkarır.

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle "karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Toman Tekür'ü, yanındaki kâfirler ve Tekür'ün karısı, hasım/ karşı güçlerdir. Tekür Salur Kazan'a tuzak kurup onu yakalar ve on altı yıl esir tutar. Tekür'ün karısı da kuyuya giderek kuyuda tutulan Salur Kazan'la alay eder.

Hikâyedeki fon karakterler ise Ters Uzamış, Alp Rüstem, Bay Beyrek. Kara Güne, Dölek Evren, Şir Şemsettin, Kuşçubaşı, Burla Hatun, Bayındır Han'dır. Bu karakterlerin hikâyeyi sürükleyici bir etkileri bulunmamaktadır.

8.3.2.9.4. Mekân

Akçakale, Sürmeli ve Akhisar çevresel mekânlardır, eserde sadece adları geçer.

Akçakale, Sürmeli'de
Gece, gündüz at oynattım.
Ammâ nasıl at oynatış?
Bir orduya kılıç attım!
Akhisar'ın kalesinde
Keşişlere ban banlattım (Oğuzlama, s.372)

Toman'ın Kalesi hikâyedeki kapalı/dar mekândır. Salur Kazan Bey'in şahini av esnasında bu kaleye iner. Bu olay, ardından gelecek kötü olayları başlatır. Kuşu almak üzere kaleye giden Salur Kazan, yolda küçük ölüm adı verilen derin uykuya dalar. Bu uyku kahramanın bilinçdışına çıktığı andır. Kahramanın çarpışarak yenilmesi ve esir düşmesi kahramanlık ruhuna aykırı düşeceği için böyle bir durum tercih edilmiştir.

Salur Kazan'ın hapsedildiği Toman'ın Kalesi'ndeki kuyu da bir diğer kapalı/dar mekândır.

Hiç kulak tutmıyarak sitem dolu sesine
Götürdüler Kazan'ı "Toman'ın Kalesi" ne,
Kapadılar orada depderin bir kuyuya.
Zavallıcık gömüldü yarı bele dek suya.
Kuyunun ağzında bir değirmen taşı vardı.
Bu taşın deliğinden onu azıklarardı (Oğuzlama, s.362)

Toman Kalesi'ndeki bu tutsaklık esnasında Kazan Bey büyük sıkıntılar yaşar.

BİR DAHİ

Tapınma yerlerinde çanlar çalıyor,
Gürül gürül okunan Kur'anlar nerde?
Bir haldi ki, hey, insan şaşıp kalıyor,
Karşımda el kavşırıp duranlar nerde?

Kirpik, kirpik üstüne koyduğum yoktur,
Gördüğüm ak düşleri yoranlar nerde?
Bir tanıdık sesini duyduğum yoktur,
Arayıp hatırlamı soranlar nerde?

SÖYLENİŞ

Arağımda bukağı, ellerimde bilekçe,
Bir solukluk zamanım geçmemekte dilekçe!
Yeygim haram nesnedir; yazık, yazık, çok yazık!
Hep hep domuz etidir verilegelen azık!
Azapçım kâfirlerdir, kâfirlerde ar olmaz,
Her kimde ki ar yoktur, kılca insaf var olmaz!
Bir ahın acısı mı yüreğimde yer eden?
İşlenmiş suçum varsa yarlığa, ey Yaradan! (Oğuzlama, s.364)

Kazan'ın esaretten kurtulduktan sonra gittiği obası açık/geniş mekândır. Kalenin kilisesini de açık/geniş mekânlar içerisinde sayabiliriz. Uruz Bey kalenin kapısını kırarak bu kiliseye girer ve keşişleri öldürür.

Hikâyenin sonunda Salur Kazan kurtulur. Ardından Toman'ın Kalesi'ne girilir. Böylece tutsaklık esnasında kapalı mekân olan bu kale açık mekâna dönüşür. Bu bakımdan Tomanın Kalesi algısal mekân olarak da adlandırılabilir:

Eller tekrar yapıştı atların yelesine,
Gülbanklerle girildi "Toman'ın Kalesi" ne.
Kesildi haç evinden yayılan gür çan sesi,
Fethi ilân eyledi yükselen ezan sesi!
Boldan bol ganimetle dönülmüş oldu yurda...
Toy, demek yapılmaz mı Kazan Bey kurtulur da?
Öyle şenlik oldu ki yedi gün, yedi gece:
Görenin şaşkınlıktan dişi dudağa geçe!
Şöleni sonlandırdı Dedem Korkut "Yom" iyle
"Amin, âmin!" dediler derilmişler tümiyle (Oğuzlama s.409)

8.3.2.9.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Hikâyenin anlatıcısı, yazar anlatıcı ve bakış açısı hâkim bakış açısıdır. Bu bakış açısı çerçevesinde anlatıcı olayların geçmişine, kahramanların iç dünyalarına, hayal ve fikirlerine hâkimdir. Anlatıcı, Kazan Bey'in meraklandığını, zihin yorduğunu bilir:

Ve sert sert topukladı altındaki boz atı,
Savurduğu nâralar yürekler ırgaladı.
Kazan Bey'i sarmıştı koyu bir merak şimdi,
Gözünün okşadığı cenkçi genç acep kimdi?
Tanımağa çalışıp haylice zihin yordu,
Bu yöndeki çabası boşa gitti; ve sordu (Oğuzlama, s.393)

Kalede tutsak olan Salur Kazan kendi kendine dua eder. Anlatıcının bu duadan haberi vardır.

BİR DAHİ
Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin!
Görklü Tanrı,
Yapyanlış tanıyorlar cahiller seni,
Barındırır sanıyorlar gökle yer seni,
Her kim ne derse desin,
Sen müminler gönlündesin!
Bozduğun düzülemez,
Düzdüğün bozulamaz.
Kakıyışın kaçındırır.
Kakınmışın acındırır.
Ulu ulu çaylara köprü kurayım;
Aç görsem doyurayım;

Giyimsiz görsem giyit vereyim;
Öksüz görsem evereyim!
Sonsuzdur iç sıkıntım,
Sana, sana sığındım!

Dilek üzre ondur beni,
Eski hale döndür beni!
Görklü Tanrı;
Erkli Tanrı;
Her varlıktan
Farklı Tanrı!..

(Oğuzlama, s.364-365)

Bu şekilde ilahi bakış açısının kullanımı, hikâyeyi daha gerçekçi, daha gerçek hayatta yaşanabilir hissi uyandırıcı bir hale getirmiştir. Hikâyeyi, destansılıktan kurtarıp halk hikâyesi formatına yaklaştırmıştır.

8.3.2.10. Bamsı Beyrek Boyu

8.3.2.10.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Bayındır Han yılın en büyük bir toyunu düzenler. En seçkin Oğuz beyleri toplanır. Dede Korkut eline kopuzunu alır Ahıska Cengini seslendirir:

Koyulduk bir geniş ovada cenge,
Er olan, olmıyan bir bir seçildi,
Çekik kılıçlardan kanlar saçıldı,
Yağız yer boyandı kıpkızıl renge!
Melik başlarına kondurduk kuzgun,
Nice anaları eyledik üzgün;
Atlar yorulmadan başladı bozgun,
Bildirdik haddini çolpa Frengel!
Çevrildi Gülbank'e gök sarsan nâra,
Kırdık kapısını, girdik Hisar'a;
Zulmüne karşılık olmak üzere
Tekür ayağına vurduk pranga!..

(Oğuzlama, s.412)

Bayındır Han'ın önünde oğlu Kara Budak oturmaktadır. Solunda Büre Yiğenek, sağında Uruz durmaktadır. Kam Büre Bey onlara bakarak siyim siyim ağlamaktadır. Onun bu hâlini gören Bayındır'ın güveyisi Salur Kazan, niçin ağladığını sorar. Kam Büre Bey, oğlu olmadığı için ağladığını söyler. Konuşmayı duyan Oğuz beyleri, Büre Bey'in oğlu olması için Tanrı'ya dua ederler. Bu esnada kızının olmasını dileyen Bican Bey için de dua ederler. Dualarını Tanrı kabul eder ve ikisinin de çocukları olur. Kam Büre Bey oğluna armağanlar getirmek üzere bezirgânları Rumeli'ne gönderir. Bezirgânlar yolda İstanbul'a uğrar, uzun süre orada kalır, oradan bir boz aygır, bir atlı dilimli topuzla beraber birçok şey satın alırlar.

2.Gelişme Bölümü: Kam Büre Bey'in oğlu büyür ve on beş yaşına basar. Bütün hikâyelerde olduğu gibi yiğitlik göstermeden çocuğa isim verilmemektedir. Bu yüzden Büre Bey'in oğlu da yanına kırk yiğit alarak ava çıkar. Kuş ve geyik avlarlar. Bu esnada dönmekte olan

bezirgânlara Karadervent ağzındaki Avnik Kalesi'nden çıkan beş yüz eşkıya saldırır ve mallarını yağmalarlar. Bu esnada iki kardeşten biri eşkıyalardan kurtulup Oğuzeli'ne doğru kaçmaya başlar. Avlanmakta olan Büre Beyin oğlunu ve arkadaşlarını görür, onlara durumu anlatır, onlardan yardım etmelerini ister. Büre'nin oğlu ve yanındaki kırk er, bezirgânı takip ederler. Eşkıyalara saldırırlar, yağmalanan ne varsa geri alırlar. Kervan Oğuzeli'ne döner. Kam Büre Bey toy düzenler. Kervanbaşı, Kam Büre Bey'e oğlunun yaptığı kahramanlığı anlatır. Kahraman genç baş kesip kan döktüğü için ad almaya hak kazanır ve Dede Korkut gelip yiğidin ismini Bamsı Beyrek koyar. İlk yazın bir günü beyler Bayındır Han'la beraber ava çıkarlar. Beyrek bir geyiği kovalar ve geyiği yaralar. Yaralı geyik ağaçsız alanda yere düşer. Biraz ileride Bican Bey'in kızı Banı Çiçek'in otağı vardır. Banı Çiçek ava çıkmıştır. Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'e kendisini dadı olarak tanıtır, böylece Beyrek'in yiğitliğini sınamak ister. Banı Çiçek'le Beyrek beraber at sürerler, ok yarışı yaparlar, sonra da güreşirler. Beyrek üçünde de Banı Çiçek'i yener. Daha sonra Banı Çiçek Beyrek'e kendisini tanıtır. Beyrek beşik kurtmesi Banı Çiçek'e yüzük takar, avdan dönüşte onunla evlenmeyi ister. Fakat Banı Çiçek'in Deli Karçar adında bir ağabeyi vardır. Kız kardeşiyle evlenmek isteyeniyi öldürmektedir. Kız kardeşinin Bamsı Beyrek'le evlenmesi için Deli Karçar'ın olurlarını alma görevi Dede Korkut'a verilir. Dede Korkut gidip durumu Deli Karçar'a açıklar. Deli Karçar çok sinirlenir, atına binip Dede Korkut'u öldürmek üzere peşine düşer ve onu yakalar. Karçar kılıcını Dede Korkut'a çalmak için elini havaya kaldırmışken Dede Korkut dua eder, Karçar'ın havadaki eli kurur. Karçar aman diler, Dede Korkut yine dua eder. Kurumuş el düzelir. Deli Karçar, hala kızkardeşini Beyrek'e vermeye gönüllü değildir ve işi yokuşa sürer. Kız kardeşini vermek için Bamsı Beyrek'in bin boğa, bin buğra, bin koç, bin pire getirmesini ister. Dede Korkut geri dönüp Deli Karçar'ın isteklerini Büre Bey'e iletir. Büre Bey sevinçle kabul eder. Düğün hazırlıkları yapılır. Beyrek kırk eriyle eğlenirken casuslar Banı Çiçek'le evlenme hayali kuran Bayburt hisarının beyine gidip Beyrek'in Banı Çiçek'le evlenmek üzere olduğunu haber verirler. Yedi yüz kâfir o gece baskına gelir. Beyrek kırk yiğidiyle kâfire esir olur. Beyrek on altı yıl dönmez. Deli Karçar, Bayındır Han'a giderek Beyrek'in sağ olduğu haberini getireni altınlarla ödüllendireceğini, ölü haberini getirene ise kız kardeşini vereceğini söyler. Yalıncık Bey, Beyrek'in kendisine armağan ettiği gömleği bir kuşun kanıyla lekeleyip Bayındır Han'a götürür ve Bamsı Beyrek'in öldürüldüğünü söyler.

Düğünü yapılırken işlemeli bir gömlek
Armağan eylemişti Yalıncık'a Bey Beyrek.
Yalıncık, o gömleği giymemişti, saklardı,
Buna pek çok sevindi, bahtı zannınca yardı.
Bir kuş kesip kaniyle gömleği lekeledi,

Bayındır'a götürüp: "Buyur, sultânım!" dedi.
Bayındır şaşıtı, sordu: "Sunduğun nedir ayol?"
Yalincık cevap verdi: "Hanlar Hânı, sen sağ ol,
Karadervend'de Bamsı Beyrek'i öldürmüşler,
Bu gömlek nişanıdır; tanık olsun gök ve yer!"
Beyler, kara haberle ağlaşmaya vardılar,
"Öcünü bırakmayız!" diyerek söz verdiler (Oğuzlama, s.447)

Ancak Bayındır Han, Yalincık'ın yalancı biri olduğunu bilmektedir ve onun getirdiği habere inanmaz. Banı Çiçek'e gömleği gönderir ve bu gömleğin Beyrek'e ait olup olmadığını sorar. Banı Çiçek gömleğin Beyrek'e ait olduğunu söyleyip yas tutar. Büre Bey hala şüphe duymaktadır. Yalincık'ın Banı Çiçek'te gönlü olabileceğini düşünür. Bezirgânları Beyrek'in sağ olup olmadığını öğrenmek üzere Parasar Kalesi'ne yollar. Bezirgânlar kaleye ulaşır mallarını satmak üzere sergi açarlar. O gün kâfirlerin ağır günüdür, herkes kale dışına çıkmıştır. Bamsı Beyrek de kalenin çardağına çıkmıştır ve dertli dertli kopuz çalar, türkü söyler. Bezirgânlar kopuz çalışından Bamsı Beyrek'i tanır ve ona Banı Çiçek'in Yalincık'la evlenmek üzere olduğunu haber verirler. Beyrek çok üzülür. Bayburt Tekür'ü'nün kızı da Beyrek'e aşıktır. Onu görmeye gelince Beyrek, Tekür'ün kızına içini döker. Beyrek, kendisini seven Bayburt beyinin kızının yardımıyla kaleden kaçır. Benliboz adlı atına binip dönüş yoluna düşer. Yolda bir ozan görür. Ozan, Yalincık ile Banı Çiçek'in düğününün olduğunu söyler. Giderken yola taş yığan ve ağlaşan çobanlara rastlar. Bu çobanlar babasının çobanlarıdır ve Yalincık'ı geçirmek istememektedirler. Beyrek, atını bir ozanın kopuzu ile değiştirerek evine varır. Evinin önündeki pınarın başında kız kardeşi ağlamaktadır. Evin önünde oturan altı büyük kız kardeşi yas tutmaktadır. Beyrek, bir eski çuvalı başına geçirerek deli ozan kılığında düğüne gider. Güveyi, Karçar, Budak, Şir Şemsettin, Uruz ve birkaç bey daha ok atmaktadır. Deli ozan kılığındaki Beyrek, kim ok atarsa övgüler düzmekte, güveyi ok attığında ise ilenmektedir. Bu sözler tekrarlanınca Yalincık deli ozana bileğine güveniyorsa ok atmasını söyler. Beyrek yayı çeker, yay parçalanır. Yalincık, Beyrek'in yayının getirilmesini emreder. Beyrek, güveyinin yüzüğüne nişan alır ve yüzüğü parçalar. Kazan, olup biteni görür ve Beyrek'i çadırına çağırır. Beyrek kopuzuyla Kazan Bey'e övgüler düzer. Kazan Bey bu deli ozana o günkü beyliğini verir ve onu hareketlerinde serbest bırakır. Beyrek, kadınların toplandığı otağa girer. Banı Çiçek oynamak üzere kalkar ve Beyrek ona Bamsı Beyrek olduğunu söyler, ortalık karışır. Oğlunun döndüğünü Büre Bey'e haber verirler. Beyrek mendile serçe parmağının kanını akıtır. Bu mendili gözüne süren Büre Bey'in ağlamaktan kör olan gözleri açılır. Yalincık can havliyle kaçır sazlığa saklanır. Beyrek atına binip onu takip eder. Sığındığı sazlığı ateşe

verir. Kaçan Yalincık'a yetişir. Yalincık adet üzere canının bağışlanması için yalın kılıç altından geçmeyi diler.

3. Sonuç Bölümü: Beyrek, Alınca Kalesi'ne saldırı için hazırlanır. Bayburt'a gelir, onların geldiği haber alınınca şehrin kapıları kapatılır. Müthiş bir savaş olur ve çok sayıda kâfir beyi esir edilir. Kalede tutsak olan kırk yiğit kurtarılır. Haç evleri mescide çevrilir. Ganimet pay edilir. Düğün dernek kurulur.

8.3.2.10.2. Zaman

Bu hikâyede de zaman kronolojik çizgide ilerler. Hikâye Kamgan oğlu Bayındır Han düzenli olarak her yıl verdiği toy ile başlar. Kam Büre Bey'in oğlu olmadığı üzülməsi, orada hazır bulunan beylerin ettikleri dua ile oğlu olması, oğlunun ad alması, evlilik töreni, esir düşmesi, on altı yıl esir tutulması ve yurduna geri dönmesi şeklinde olaylar ilerler. Hikâyede belirli zaman dilimlerinden söz edilmemektedir. Zira bu sürede yaşananların anlatılmasının gereksiz olduğu düşünülmüştür, kahramanın erginleşip kahramanlık göstermesi on altı yaşından itibaren mümkündür. Hikâyede, Büre Bey'in eşinin hamileliği ve doğuma kadar geçen süre hakkında bilgi yoktur. Sadece;

Beylerin duâsını Hak mutlak benimserdi.
Büre Bey'le Bican Bey o yıl murâda erdi. (Oğuzlama, s.415)

Şeklinde duanın hemen kabul edildiğini ve Beyrek'in doğduğunu belirten bir ifade bulunur.

Ozan dili çevik olur;
Söylemesi evik olur:
Hiçbir kaza ve belâ gelmeksizin başına
Büre oğlu büyüüp bastı on beş yaşına.
Herkes: "Bu er diyordu hem yürekli hem acar,
Cenkte düşman üstüne korkusuz dizgin açar!" (Oğuzlama, s.419)

Bu hikâyede de kahramanın olgunlaşma yaşı olan on altı yaşına kadar geçen sürenin anlatılmasına gerek duyulmamıştır. Bu çabukluk "ozan dili çevik olur/Söylemesi evik olur" sözleriyle mantıksal bir zemine oturtulmuştur.

Beyrek on altı yıl esir kalmıştır. Demek ki serbest kaldığında otuzlu yaşlardadır. Deli Kavçar, Bayındır Han'a giderek Beyrek'in durumu hakkında bilgi almak üzere izin alır, bu konuşmada kaç yıl esir kaldığı belirtilir:

Beyrek'in ayrıldığı günler sayılı,
Geçen zaman doldurdu on altı yılı.
Yazık ki, Parasar'a gideli beri
Alınmadı ak, yahût kara haberi.
Sizce de malûm hali kardaşım kızın,
Beklemele geçmekte ömrü bahtsızın.
Sağ mıdır, ölmüş müdür zavallı Beyrek,

8.3.2.10.3. Şahıs Kadrosu

Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek: Hikâyenin asıl kahramanıdır. Beyrek, Dede Korkut boylarının ana kahramanlarından biridir. Büre Bey'in oğlu olmasından ziyade Kazan Han'ın güvenilir adamı veya inağı olarak kabul edilmektedir (Aliyev, 2018, s.90).

Halk hikâyelerinde sıkça görülen bir durum olduğu üzere olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Kam Büre'nin oğlu olmamaktadır ve bundan dolayı büyük üzüntü duymaktadır. Zira soyunun devamı ve tahtını bırakmak için bir oğul özlemi duymaktadır.

Kam Büre Bey dedi ki: "Hiç sorma, kaderim çok,
Oğulda ortaçsızım, kardaşa kaderim yok.
Büküldü güçlü belim, ağardı kara saçım,
Öldüğümde kimlere kalacak tahtım, tacım?
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Meydanlarda at koşursa,
Koşturması iç coştursa!
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Kargısını uz kullansa,
Görmüş olan öğüp ansa!
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa;
Kılıcıyla kalkan dilse
Alpler onu örnek bilse
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Sık saflarda gürz sallasa,
Cehennem'e can yollasa!
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Zorlu zorlu yaylar çekse,
Bu bakımdan adı çıksa!
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Boynlara kement atsa,
Sevincime sevinç katsa!
Benim dahi bunlar gibi oğlum olsa:
Han katında hizmetlense,
(Bey Atası kimdir?) dense!"
Gamlanması gerekti, dölşüz ömür sürenin... (Oğuzlama, s.413)

Kam Büre'nin sözlerini duyan Kalın Oğuz Beyleri: "Tanrı'ya yakarmanın elbet yeri!" deyip ellerini kaldırıp Kam Büre Bey'e erkek evlat vermesi için Allah'a dua ederler. Bican Bey de bir kız evlat istemektedir. Beyler Allah'a Bican Bey'e kız evlat vermesi için de dua ederler. Dua kabul olur ve Kam Büre Bey'in bir oğlu dünyaya gelir. Kam Büre'nin Büre'nin oğlu on beş yaşına girdiğinde babasının uzak illere yolladığı bezirgânlarının mallarını kâfir elinden kurtardığı için ad almaya hak kazanır. Dede Korkut adını verir:

Hey Büre Bey? Konuşacak Dede Korkut,
Konuşurken sözlerine uz kulak tut:
Öyle oğul bağışlamış Tanrı sana
Ki, benzeri düşebilir az insana!
Ad veririm, adı (Bamsı Beyrek) olsun;
Savaşlarda hep erlerden yeğrek olsun!

Ben ad verdim, yaşını da Tanrı versin,
Bun deminde imdadına Hızır ersin!

(Oğuzlama, s.425)

Beyrek'in giyim kuşamı önemlidir. Kan Turalı gibi yüz örtüsü vardır. Demir elbisesi vardır. Demir elbise özel bir giyim biçimidir. Destandaki yiğitler ve birbirleriyle savaşanlar savaş ruhuna uygun şekilde hep demir elbise giymişlerdir. Bu durum savaşanlar için karakteristiktir ve destanın poetikasına da uygundur. Beyrek'in kaftanı da sevginin ve itibarın sembolüdür (Aliyev, 2018, s.91-95).

Bamsı Beyrek bir ilkbahar günü beylerle beraber ava çıkar. Çimenlerin ortasında kurulmuş otağda beşik kertmesi (oklusu) Banı Çiçek oturmaktadır. Kız otağdan dışarı çıkar:

Bir kız dışarıya çıktı otağdan
Topuk döğe döğe bol saç örgüsü;
Bir kız ki: Ne kadar andırmaktadır
Uykulu gözleri iki nergisi!
"Eksiksiz güzellik" denilebilir
Tanrı'nın yalnızca ona vergisi!..

(Oğuzlama, s.427)

Önce Banı Çiçek kimliğini gizler. Daha sonra Banı Çiçek ile Bamsı Beyrek birbirlerini sınavıp birbirlerine denk olup olmadıklarını anlamaya çalışırlar. Birbirlerine uygun olduklarını anladıktan sonra Banu Çiçek gerçek kimliğini açıklar. Beyrek, ona nişan yüzüğü takıp babasının yanına gelerek evlenmek istediğini söyler. Banı Çiçek'in abisi Deli Karçar, evliliğe aracılık etmek üzere yanına gelen Dede Korkut'tan bulunması imkânsız olan şeyler isteyerek Beyrek'in Banı Çiçek'le evlenmesini zorlaştırır. Bu istekleri yerine getiren Beyrek düğünün yapılacağı sırada kaçırılıp on altı yıl Parasar Kalesi'nde hapis tutulur. Babası tarafından Bamsı Beyrek'i aramaya gönderilen bezirgânlar iki hafta sonunda Beyrek'in esir tutulduğu Parasar Kalesi'ne varırlar. Beyrek o gün kalede pazar kurulduğu için kalenin çardağına çıkmıştır ve kopuz çalıp türkü söylemektedir. Bezirgânlar sesinden tanıdıkları Beyrek'e Banı Çiçek ile Yalincık'ın evlenmek üzere olduğu bilgisini verirler. Beyrek, kendisini seven Parasar Tekür'ünün kızına durumu anlatır ve ondan kendisine yardım etmesini ister. Parasar Tekür'ünün kızının yardımıyla Parasar Kalesi'nden kaçan Bamsı Beyrek, kıza tekrar dönüp onunla evleneceği sözünü verir. Oğuzeli'ne döndüğünde Banu Çiçek ve Yalincık'ın düğün hazırlıklarını görür. Deli Ozan kılığında obaya girip Banı Çiçek'e kavuşur. Bamsı Beyrek'in döndüğünün müjdesi ailesine verilir. Ağlamaktan gözleri kör olan babası Büre Bey, Beyrek'in kanını gözüne sürer ve gözleri açılır. Yalincık, Beyrek'in kılıcının altından geçer, böylece canı bağışlanır. Beyrek, Bayburt kalesine saldırıp kırk yiğidini tutsaklıktan kurtarır.

Hikâyede yardımcı karakterler olarak Banu Çiçek, Tekür'ün kızı, Büre Bey'in bezirgânları ve Dede Korkut sayılabilir.

Banı Çiçek: Bamsı Beyrek'in beşik kertmesi, nişanlısı ve daha sonra eşi olarak hikâyenin başkişisini tamamlayan kişidir. Alp tipine yakışan, ideal eş, ideal kadın ve sevgili karakteridir. Yiğittir, savaşçıdır, at biner, ok atar. Banı Çiçek, Bamsı Beyrek ile aynı zamanda doğar ve beşik kertme geleneği uyarınca nişanlanır. Ancak Banı Çiçek Bamsı Beyrek'i denemeden onunla evlenmeye razı gelmez. Gençlerin evleneceği kişiyi kendisinin belirlemesi ve bunun geleneğe uygun belirlenmiş sınavlara göre olması Oğuz-Türk geleneğinin bir özelliğidir. Banı Çiçek nişanlısına sadıktır, esir olmasından sonra Beyrek'i yıllarca bekler. Soylu, yiğit, alp yaradılışı, kaderine boyun eğmeyen, aktif bir karakterdir (Ekici, 1999, s.131-132). Banı Çiçek'in fiziksel özellikleri şöyle tasvir edilmiştir:

Bir kız dışarıya çıktı otağdan
Topuk döğе döğе bol saç örgüsü;
Bir kız ki: Ne kadar andırmaktadır
Uykulu gözleri iki nergisi!
"Eksizsiz güzellik" denilebilir
Tanrı'nın yalnızca ona vergisi!..

(Oğuzlama, s.427)

O kadar güzeldi ki, o kadar Banı Çiçek
En azından yedi dil bilmeliydi ögecek:
GÜZELLEME
Beşiğini sallamış ele ne mutlu;
Ninnisini söylemiş dile ne mutlu!
Bir ürkek meral gibi yürüyüşlüdür,
İzlerini taşıyan yola ne mutlu!
Yanağı kan damlamış kara benziyor,
Renklerin içersinde ala ne mutlu!
Gür saçı topuğunu öpmekte tel tel,
Okşaması ucundan yele ne mutlu!
Soyu sopu acep ki Çiğilti midir?
Vatanı sayılacak ile ne mutlu!..

(Oğuzlama, s.428)

Tekür'ün Kızı: Bamsı Beyrek'in esaretten kurtuluşuna zemin hazırlar ve onun yeniden olayların içine çekilmesine yardımcı olur.

Büre Bey'in Bezirgânları: Yine yardımcı karakterlerdir. Büre Bey'in oğlu için armağanlar bulmak üzere yola çıkarlar. Taşıdıkları malların kâfirlerce çalınması ve Bamsı Beyrek'in malları kurtarması ile Dede Korkut'un Beyrek'e ad vermesine vesile olurlar. Beyrek'i aramak için uzun bir yol gidip Parasar kalesine gelirler ve Bamsı Beyrek'e Banı Çiçek'in evlenmek üzere olduğunu haber verirler. Beyrek bu haber üzerine memleketine dönüp beyliğini ve oklusunu geri almak için çaba harcar. Bezirgânlar olayların gelişmesinde önemli etkileri olan yardımcı karakterlerdir.

Dede Korkut da önemli bir yardımcı figürdür. Beyrek'e ad koyar. Toplumda saygın bir kişi olduğu için Banı Çiçek'in ağabeyi Deli Karçar'la Beyrek arasında aracılık eder. Deli Karçar'ın yapılması güç isteklerini yerine getirerek Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek'in

nişanlanmasını temin eder. Ayrıca Deli Karçar'ın eli dua ederek kurutması, dua ederek yeniden sağaltması da evliya vasfını ortaya koymaktadır.

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle "karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Kardeşi Banı Çiçek'i Beyrek'e vermek istemeyip işleri zorlaştıran Deli Karçar ile Banı Çiçek'i kendisi almak istediği için Beyrek'in öldüğü yalanını getiren Yalıcık, hasım/karşı güç olarak hikâyede görünmektedir. Bu kötü karakterler, asıl kahraman olan Beyrek'in alplık göstermesinin ve olayların daha renkli, daha ilginç hale gelmesinin yolunu açarlar.

Hikâyede Beyrek'in kız kardeşleri, annesi, Gaflet'in Şir Şemsettin, Kara Güne'nin Budak, Kazan Bey oğlu Uruz, Kazan Bey, Kısırca Yenge, Boğazca Fatma, Beyrek ile esir düşen kırk yiğit, Burla Hatun, çobanlar, Beyrek'in yolda karşılaştığı ozan figüratif karakterlerdir. Hikâyede ikincil roldedirler. Ya kısa bir süre görünürler ya da sadece isimleri geçer.

Beyrek'in kız kardeşlerinden biri, Beyrek yurduna döndüğünde pınar başında görülür:

Evlerinin önünde ulu bir çınar vardı
Çınarın dibinde güzel bir pınar vardı
Beyrek ne görsün: Küçük kız kardaşı pınardan
Su almağa geliyor, gözleri dolu yaş kan:
"Beyrecik, oy Beyrecik!" diyerek ağıt yakar,
Adım başında durur, ıssız yollara bakar.
Beyrek, kız kardeşinin hâlini hayli süzdü,
Sonra onun üstüne kısa bir (Deyiş) düzdü (Oğuzlama, s.462-463)

Beyler, Yalıcık ile Banı Çiçek'in düğün meydanında karşımıza çıkar:

Beyrek, kızlar yanından vardı düğün yerine,
Görmekle gülme geldi tüm Oğuz beylerine;
Diyorlardı: "Hey Rabbim! Bu ne türlü kıyafet?
Bir öyle kıyafet ki köpeklere ziyafet!"
Bican'ın oğlu Karçar, eniştesi olacak,
Gaflet'in Şir Şemsettin, Kara Güne'nin Budak,
Kazan Bey oğlu Uruz ve daha birkaç batır
Meydanda toplanmışlar; hepsi ok atmaktadır (Oğuzlama, s.469)

Burla Hatun, Kısırca Yenge, gelin otağında karşımıza çıkar:

"Tınmayın, dedi Burla, bir garip alabacak;
Yanımıza gelmekle kıyamet mi kopacak?"
Beyrek'e sordu Burla: "Dileğin ne, bileyim?"
"Ey Burla, dedi, Beyrek, şudur bircik dileğim:
Gelin kalkıp oynasın, ben kopuz çalacağım,
Oyunu gönlünceyse övgüye alacağım!"
(Kasırga Yenge derler bir baynak hâtûn vardı,
Kulağına eğilip Burla ona yalvardı: (Oğuzlama, s.474)

8.3.2.10.4. Mekân

Hikâyede çevresel mekân olarak Oğuzeli'ni sayabiliriz. Oğuzeli, hikâyede sadece isim olarak geçmekte, ayrıntılı tanıtılmamaktadır.

Şanlı Oğuzeli'nde (Yasa) demek töreydi,
Her tutum, alışılmış usûllere göreymi.
Törece biri şuydu evlenmenin şartından:
Evlencek olan genç bir ok atar; ardından
Gidip düştüğü yere gerdeğini dikerdi.
Beyrek de bir meydanda bu maksatla yay gerdi;
Ve gerildi ok düşen yere gerdek çadırı.
Bir kırmızı kaftanla hoş edildi hatırı. (Oğuzlama, s.442)

BİR DAHI
Kalaba Oğuzeli Yollarımı bekliyor.
Banı Çiçek'in beli Kollarımı bekliyor.
Koş a Benliboz, koş a,
Emeğin gitmez boşa;
Kâfirler yoldadır uş,
Ellerinde yay, mızrak.
Bugün için doğurmuş
Seni doğuran kısırak. (Oğuzlama, s.458)

Rumeli, Büre Bey'in armağanlar getirmeleri için bezirgânları yolladığı çevresel mekândır:

Yanına bezirgânlar çağırıp Kam Büre Bey:
"Şimdi beni dinleyin bezirgânlar, dedi, hey!
Tez düzün dayanıklı develerden bir katar,
Yenice doğan oğlum yiğit olana kadar
Rumeli'nden getirin değerli armağanlar.
Oyle ki, imrensinler görünce beyler, hanlar! (Oğuzlama, s.418)

Bezirganların mal aldıkları İstanbul da çevresel bir mekândır, sadece adı geçer:

On altı yıl oluyor Oğuz'dan ayrılalı,
İstanbul'dan almıştık değerli birçok malı,
Sılamıza sevinçli kalplerle dönüyorduk,
Olanlar olmasaydı, kuşku yok, onuyorduk,
Çünkü sabır istiyen bir gayret göstermiştik,
Üstümüze koyuldu beş yüz Avnik kâfiri,
Talandan kurtulmadı malımızın hiçbirini!
Beyyiğit! Yalvarırım, davran, arka ol bize,
Malımızla birlikte dönelim ülkemize!" (Oğuzlama, s.420)

Avnik Kalesi ve Kara Dervent ağzı da çevresel mekânlardır. Armağanlar alıp dönen bezirganlara burada beş yüz uğru saldırır ve mallarını yağmalar:

Bezirgânlar mal almış geri dönüyorlardı,
(Karadervent) ağzında (Avnik Kalesi) vardı.
O yöreyi gözliyen kalenin bir çaşdı
Bezirgânlar hakkında hemen haber taşıdı.
Kaleden taşra çıkıp tam beş yüz azgın uğru
Doludizgin yol aldı kervandan yana doğru.
Sözü geçen kervanın çevre yanı bağlandı,
Adamları tutuldu, malları yağmalandı (Oğuzlama, s.420)

Pasin de sadece ad olarak geçen çevresel bir mekândır:

Önünde dize gelip kakınmış Kervanbaşı
Şu sözleri söyledi Kam Büre Bey'e karşı:

SÖYLEME

Demek: Şu, oğlun erdir?
Öyleyse bahtın yardır!
Dönerken kervanımız
Pasin'de dört yanımız
Aplansızın sarıldı,
Malımız aparıldı
Avnikli kâfirlerce;
Ki, hepsi meşhur şerce.

(Oğuzlama, s.423)

Hikâyedeki kapalı/dar mekânlar olarak Kara Dervent, Parasar kalesi, Deli Karçar'ın obası, Büre Bey'in odası sayılabilir.

Yalıcık, Bamsı Beyrek'in Kara Dervent'te öldürüldüğü yalanını söyler. Bu yalan, beylerde büyük bir üzüntü meydana getirir:

Yalıcık cevap verdi: "Hanlar Hânı, sen sağ ol,
Karadervend'de Bamsı Beyrek'i öldürmüşler,
Bu gömlek nişanıdır; tanık olsun gök ve yer!"
Beyler, kara haberle ağlaşmaya vardılar,
"Öcünü bırakmayız!" diyerek söz verdiler.

(Oğuzlama, s.447)

Beyrek, Parasar Kalesi'nde esir tutulmuştur. Dolayısıyla kahramanda sıkıntı yaratan dar bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır:

Beyrek'in ayrıldığı günler sayılı,
Geçen zaman doldurdu on altı yılı.
Yazık ki, Parasar'a gideli beri
Alınmadı ak, yahût kara haberi.
Sizce de malûm hali kardaşım kızın,
Beklemekle geçmekte ömrü bahtsızın.

(Oğuzlama, s.446)

Deli Karçar otağına gelen herkese zulmetmektedir. Burası da kapalı/dar mekânlar arasındadır. Zira hikâyede insanlara huzursuzluk, sıkıntı veren bir mekândır. Hatta Deli Karçar, Oğuzeli'nde herkes tarafından sevilen sayılan Dede Korkut'u bile otağına geldiği için ölümle tehdit eder:

Karçar ak otağını çimene kurdurmuştu,
Bazı yakınlarıyla ok atmağa durmuştu.
Dede Korkut gelerek önünde dizgin kasıp
Saygıyla selâm verdi baş büküp, bağır basıp.
Karçar - ki, kötülükte kimseden geri kalmaz –
Karçar ak otağını çimene kurdurmuştu,
Bazı yakınlarıyla ok atmağa durmuştu.
Dede Korkut gelerek önünde dizgin kasıp
Saygıyla selâm verdi baş büküp, bağır basıp.
Karçar - ki, kötülükte kimseden geri kalmaz
- Dede'ye şöyle dedi selâmı alır almaz:

SÖYLEME

Toprağıma izinsiz
Yoktur bir ayak basan!
Belli ki kara yazmış
Alnına yazı yazan!
Ecelin mi gelmiştir

Behey ameli azan!

(Oğuzlama, s.439)

Beyrek'in gidişyle beraber babasını, annesini ve kardeşlerini derin bir üzüntü kaplar. Bu da daha önce mutluluğun yaşandığı, açık/geniş mekân olan Büre Bey'in evini kapalı/dar mekâna dönüştürür. Dolayısıyla bu mekân aynı zamanda algısal mekân olarak adlandırılabilir:

Beyrek'in ak sakallı atası biteviye
Bağır açıp döğündü: "Oğul oğul, oy!" diye.

SÖYLENİŞ

Oğulcuğum Beyrek'im; Yurdumun yakışığı!
Gözlerinin söndü mü Acep ki gür ışığı?
Kapanıp öpeyim mi Son bastığın eşığı?
Yok olsan süsliyemez Bir benzerin beşığı!
Anası yaka yırttı, tırnak çaldı yüzüne,
Kapıldı sonlanmaz bir gönül üzüntüsüne:

SÖYLENİŞ

Ayrılık ateşyle
Tutuştı eteklerim.
Döneceği yolları
Artık her gün beklerim
Yollarını beklerken
Ahlara ah eklerim
Yele mi gitti ola,
Oy, bunca emeklerim?
Karalara büründü yedi güzel bacısı
Derin miydi derindi
İçlerinin acısı; (Oğuzlama, s.445)

Beyrek'in ava çıkıp Banı Çiçek ile tanıştığı dağ, açık/geniş mekândır:

İlkyazın bir günüydü, gayetle hoştu hava,
Bayındır'la beraber çıktılar beyler ava.
İrice bir geyiğe ormanda rast gelerek
Oklamak için sürdü peşi sıra at Beyrek..
Sık dallar ok atmağa elverişli değildi,
Ağaçsız bir alanda ancak yay kurabildi.
Geyik, atmış olduğu oklarla alıp yara
Koşmaklıktan kalarak yığılıverdi yere.
Az ilerde çimene bir otağ dikilmişti,
Saçaklı künbedine gökbayrak çekilmişti
Dedi: "Acep bu otağ hangi bir beyin olur?"
Bilmezdi ki oklusu Banı Çiçeğin olur. (Oğuzlama, s.427)

8.3.2.10.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Hikâyede olaylar yazar anlatıcı ağzıyla ve hâkim bakış açısıyla anlatılmaktadır.

Beyrek bezirganlarla karşılaşır ve aklından düşünceler geçer. İç monolog denilen bu anlatım tekniği hâkim bakış açısına özgüdür. Anlatıcı, kahramanın düşüncelerini okumaktadır:

Beyimizin oğluna gidiyor sevdiklerin,
Korkarım, verir olsak bey bizlere bağlar kin!
"Öyleyse aceplemem! Beyiniz kimdir, bre?"
"Bey'imiz, İç Oğuz'dan adı belli Kam Büre!"

Demek ki, kendisiydi (Bey'in oğlu) denen genç!
İçinden: "Hepsi, dedi, mademki benim ergeç,
Koyayım, incinmesin bezirgânların kalbi!"
Gülümseyip at tepti lâfi şakaymış gibi...
Oradan eve gelip atası Kam Büre'ye
Muştı verdi: "Yâdelden kervan dönmekte" diye (Oğuzlama, s.422)

Anlatıcı, Oğuzların göreneklerini bilmektedir:

Ün uğrunda oğlun er
Canına vermez değer.
Koltuğa alıp kelle
Yüzleşerek ecelle
Kazandı bir savaşı,
Oldu gaziler başı!
[Demıştik a: Oğuzda hoş bir görenek vardı:
Oğlan kan dökmedikçe ona ad komazlardı.
Adlanmak büyük şandı.]
Büre Bey şimdi şendi (Oğuzlama, s.424, 425)

8.3.2.11. Alplar Başı Salur Kazan Bey (Dayısının Öldürülüşü)

8.3.2.11.1. Olay Örgüsü

1. Giriş Bölümü: Salur Kazan İç ve Dış Oğuz olmak üzere iki büyük bölüme ayrılan boyların beyidir. Töre gereğince Salur Kazan yılda bir kez toy düzenleyip evini yağmalatmaktadır. Kazan Bey yine bir gün bir toy düzenleyerek evini sadece İç Oğuz'a yağmalatır. Kazan Bey'in İç Oğuz'u tek başına yağmaya çağırması Uruz Koca'nın ve Dış Oğuz'un düşmanlığına sebep olur. Aradan bir zaman geçer. Kazan Bey, dayısı Uruz'un ve Dış Oğuz'un kendisiyle bağlarını koparmalarının sebebini merak eder. Kılbaş adındaki arkadaşını ağız yoklamak üzere Dış Oğuz'a gönderir. Kılbaş, bir plan yaparak Uruz Koca'ya varır ve Kazan Bey'in üzerine düşmanların geldiğini, yardıma ihtiyacının olduğunu söyler. Uruz Koca, Kılbaş'a yağmaya çağırılmadıkları için Kazan Bey'e düşman olduklarını, bu sebeple yardımın ancak Kazan Bey'in yağmaya çağırdığı İç Oğuz'dan gelebileceğini söyler. Bunun üzerine Kılbaş, düşman saldırısının olmadığını, Kazan Bey'in aralarında bir dargınlık olup olmadığını anlamak için onu yolladığını söyler. Bunu öğrenen Uruz'un canı sıkılır.

2. Gelişme Bölümü: Uruz Bey, Dış Oğuz beylerini etrafında toplar. Kılbaş'ın sözlerini anlatır ve beylerden mushafa el basarak Kazan Bey'e düşmanlıklarını ilan etmelerini ister. Uruz, Bamsı Beyrek'i de Kazan Bey'den ayırmak ister. Bunun için ona elçi göndererek Kazan Bey ile barışmaya aracılık etmesini söyler. Gayesi, Bamsı Beyrek geldiğinde ona da mushafa el bastırarak Kazan Bey'e düşmanlık yemini ettirmektir. Bamsı Beyrek Uruz'un

isteğini kabul etmez. Uruz, Beyrek'i kılıçla yaralar, ardından da atına bindirip otağına götürürler. Ağır yaralı durumdaki Beyrek, yanındaki kırk ere hemen Kazan Bey'i çağırmaalarını söyler. Konuşması bitmeden canını verir.

3. Sonuç Bölümü: Kazan Bey haberi alınca çok üzölür, Uruz Koca'dan Beyrek'in öcünü almaya niyetlenir. Kırk beş biner kişiden oluşan iki ordu, ovada karşı karşıya gelir. Uruz Koca'nın ordusu mağlup olur; evi yağmalanır ve hayvanları alınır.

8.3.2.11.2. Zaman

Alplar Başı Salur Kazan Bey (Dayısının Öldürölüşü) boyunda da olaylar sıradizimsel bir zaman çizgisinde anlatılır. Salur Kazan'ın İç Oğuz'a evini yağmalatması ile olaylar başlar, öldürölün Beyrek'in öcünün alınması ile olaylar nihayete erer.

Salur Kazan'a darılan Dış Oğuz'un uzun bir süre Bey'i ziyarete gelmemesi "at ayağı eviktir/ozan dili çeviktir" kalıp ifadesi ile dillendirilir ve bu uzun süre süratli bir şekilde atlanır. Zira hikâye kurgusunda arada geçen zamanın bir önemi yoktur.

At ayağı eviktir,
Ozan dili çeviktir:
Dış Oğuz dolaşmağa gelmezlendi Kazan'ı,
Gittikçe sıkılmağa başladı buna canı.
Adına (Kılbaş) derler yanında biri vardı,
Kazan ona güvenir, her derdini açardı.
Bir gün: "A Kılbaş, dedi, gelmiyor artık dayım,
Sebebini bilmemiş olmakla meraktayım."
"Sadece İç Oğuz'a verdiğin (Yağmal) aş}
Bu türlü tutumuna sebeptir, dedi, Kılbaş. (Oğuzlama, s.495)

Olaylar hızla akarken Beyrek'in Uruz Koca tarafından öldürölmesi zamanı yavaşlatır. Beyrek'in henüz otuz beş yaşını doldurmadan Salur Kazan için öldürölldüğü kendi ağzından anlatılır. Beyrek bu son konuşması sırasında intikamının alınmasını Salur Kazan'a vasiyet eder. "Tezcek" Salur Kazan'ın ölümünden haberi olur. Yedi günlük yas boyunca Salur Kazan odasından çıkmaz ve bu sürede hikâye yavaş bir seyir izlemeye başlar:

Kazan Bey, ölümünden tezcek haberdar oldu.
"Oy Beyrekçik!" diyerek durup durup ağladı,
Dizlerine yumruklar vurup vurup ağladı.
Dahi kara giyindi, gök sarındı yasından,
Tam yedi gün dışarı çıkmadı odasından.
Odasına gittiler Kılbaş'la Kara Güne:
"A beyimiz, dediler, kendine gel, bu hal ne?
Üzüntün sonlanarak gözlerinde dinsic yaş!
Açalım Dış Oğuz'a had bildirir bir savaş!
Cenkleşmede hünerli yavuz beylerin vardır,
Dükelisi uğruna can adanmışlardır."
Kazan Bey: "İç Oğuz'a, dedi, tez salık salın,
Öç için edilecek yarın kılıçlar yalın!"

Alman bu karardan haberlenip o gece
Katında topladığı beylere Uruz Koca:
"Bey Beyrek'i öldürmem yüzünden, beyler, dedi,
Bizimle savaşmakmış yeğenimin niyeti.
Kırışmak ya kanını ödemek var Beyreğin! (Oğuzlama, s.500)

Yedi günün sonunda Salur Kazan, Kara Göne'ye "yarın" savaş olacağını ve hazırlık yapmalarını söyler. Uruz'dan öç alınması ile zaman yeniden eski hızına kavuşur.

8.3.2.11.3. Şahıs Kadrosu

Salur Kazan: Hikâyenin asıl kahramanıdır. Hanlar Hanı Bayındır Han'dan sonraki ikincil önemdeki yönetici konumunda olan Alplarbaşı Salur Kazan, aynı zamanda Bayındır Han'ın damadıdır. Bayındır Han devrinde Oğuzeli, İç Oğuz ve Dış Oğuz olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Beylerin yağmalı aş verme adeti bulunmaktadır. Günlerden bir gün Salur Kazan, sadece İç Oğuz'u davet ettiği bir yağmalı aş verir. Davet edilmeyen Dış Oğuz beyi Uruz alınır ve Salur Kazan'ın Kılbaş'ı aracı göndermesini umursamayıp Oğuz'a asi gelir. Beyrek'i öldürür. Devamında da Salur Kazan, Uruz'u öldürüp yeniden beyliğini sağlamlaştırır.

Kılbaş ve Beyrek: Hikâyedeki yardımcı karakterlerdir. Kılbaş, Dış Oğuz'un Kazan Bey'den uzaklaşmasının sebebinin anlamak üzere Uruz Koca Bey'in yanına gider:

Uruz Koca: evini diktirmiş, yer, içerd;
Katına giren Kılbaş saygıyla selâm verdi,
"Öylesine bir hızla geldim ki atım şişti,
Dinle şimdi, derdim ne!" diye lâfa girişti:
Kalaba düşman bastı, Salur Kazan dardadır,
Yardıma muhtaçtır, gözleri yollardadır!" (Oğuzlama, s.495)

Şeklinde Salur Kazan'ın yardıma ihtiyacı olduğunu söyleyip Uruz'un düşüncesini anlamaya çalışır. Ancak Uruz, Salur Kazan'a yardım etmeyi düşünmez. Böylece kurnaz bir karakter olan Kılbaş, Salur Kazan'a sadakatini ortaya koyar ve Uruz'un asi tutumunu meydana çıkarır.

Beyrek Dış Oğuz'dan evlidir. Uruz, Beyrek'ten Kazan'a asi olmasını, ona düşmanlığını mushafa el basarak dile getirmesini ister. Ama Beyrek buna karşı çıkar. Bunun üzerine Uruz, Beyrek'i öldürür.

Asıl kahramanların dövüştükleri hasım/karşı insan ve diğer varlıkların cesaret ve kuvvet yönünden kahramanlarla benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Ancak olumlu ve istendik değerleri taşımamaları sebebiyle "karşı kahraman durumundadırlar. Bu karşı kahramanlar, kahramanın olumlu vasıflarının ortaya çıkmasını temin etme görevi üstlenmişlerdir (Çobanoğlu, 2015, s. 103). Hikâyede karşı/hasım güç Uruz'dur. Uruz Bey,

Salur Kazan'ın yerinde gözü olduğu için isyan etmeye niyetlenmiştir. Salur Kazan'ın ev yağmasına İç Oğuz'u çağırıp Dış Oğuz'u çağırmaması isyan için sebep yaratır. Uruz, Kazan Bey'e asi olmak istemeyen Beyrek'i öldürür. Bu olay Salur Kazan'ı çok üzer ve yedi gün odasından çıkmaz, Beyrek'in yasını tutar. Salur Kazan, Beyrek'in öcünü almak için Uruz Koca üzerine sefere çıkar. Salur Kazan ile Uruz karşılaştıklarında Kazan Bey, Oğuzların beyi olmasının ağırlığıyla Uruz'a Beyrek'i öldürdüğü için pişman olup olmadığını sorar ve onu bir kez daha uyarır. Uruz'un pişmanlık olmadığını söylemesi üzerine çarpışır. Uruz'u alt eden Kazan Bey, Uruz'u öldürmez, bu işi Kara Güne'ye havale eder.

Aradaki çekişme son kertesini buldu,
Alınmış yaraların acısı unutuldu.
Kazan, kement atmada güvenirken kendine
Bir ara yakalandı Uruz'un kemendine.
Uruz; çevik atını çevirdi, ters döndürdü,
Üzengi çala çala uçarur gibi sürdü.
Kılıç vurup kemendi ikiye böldü Kazan,
Uruz, çalkoyun düştü boşa zorlamasından.
İşaret etti Kazan karşıdan kardaşına,
Kara Güne, Uruz'un kılıç çaldı başına. (Oğuzlama, s.503)

Hikâyedeki fon/figüratif karakterler ise Kara Güne, Alp Rüstem, Dönebilmez Dölek Evren, Bey Emen, Bey Yiğenek ve Afşar'dır. Bu karakterler olaylarda aktif rol üstlenmezler.

8.3.2.11.4. Mekân

Hikâyede, çevresel mekânlar olarak İç Oğuz, Dış Oğuz, Oğuzeli sayılabilir. Bu mekânlar hikâyede ayrıntılı şekilde betimlenmez ve olay örgüsünde de fiilen kullanılmazlar.

Kapalı/dar mekânlar, Uruz'un evi, Salur Kazan Bey'in odası'dır. Zira bu mekânlarda hikâyedeki olumsuz olaylar cereyan etmiştir. Uruz'un evinde Beyrek öldürülür. Yine bu mekânda Uruz, Salur Kazan'a öfkesini, düşmanlığını dillendirir:

Altmış erkek gönünden topuk örtmez kürk giyen,
Altı erkek gönünden kulak örtmez bört giyen
Kurt gözlü, at ağızlı, yay kaşlı Uruz Koca:
"Kazan'ın davranışı nasıl gitmez ki güce
Dış Oğuz'dan habersiz yağmalatmış evini?
Var olsa gerek, dedi, bize karşı bir kini!"
Bey Emen bir yaralı aslan gibi kükredi:
"Darlanıp bunalsaydı bizi arardı!" dedi. (Oğuzlama, s.493)

Beyrek'in ölümünü öğrenen Salur Kazan, üzüntüden yedi gün evinden çıkmaz. Bu yüzden bu ev de kahramanın üzüntüsünün, yasının mekânıdır.

Kazan Bey, ölümünden tezcek haberdar oldu.
"Oy Beyrekçik!" diyerek durup durup ağladı,
Dizlerine yumruklar vurup vurup ağladı.
Dahi kara giyindi, gök sarındı yasından,
Tam yedi gün dışarı çıkmadı odasından. (Oğuzlama, s.500)

Salur Kazan'ın evi, Beyrek'in ölümüne kadar açık/geniş mekândır. Burada İç ve Dış Oğuz'a toy verir, evini yağmalatır. Bu merasimler hem beyliğin bir göstergesidir hem de toplumda birliği sağlamaktadır:

Oğuzlar töresince: Kim ise boylara baş
Ara sıra vermesi gerekti (Yağmal Aş).
Derip İç-Oğuz'u bundan ötürü ba'zan
Toy toylayıp evini yağmalatırdı Kazan.

Toy bitip alındıkta yeme- içmenin ardı
Kazan Bey'le helâli dışarı çıkarlardı.
Evdeki bütün eşya birden yağmalanırdı,
Bilmiyen, bu malları düşman malı sanırdı.

Kazan Bey İç Oğuz'u beyli, nökerli derdi,
Benzeri görülmedik bir (Yağmal aş) verdi. (Oğuzlama, s.493)

8.3.2.11.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Bu hikâyeyi de yazar anlatıcı, ilahi bakış açısıyla anlatmıştır. Kazan Bey'in Kılbaş'a olan güvenini ve Dış Oğuz'un ayağını kesmesinden ötürü Kazan Bey'in canının sıkılmasını anlatıcı bilmektedir:

Dış Oğuz dolaşmağa gelmezlendi Kazan'ı,
Gittikçe sıkılmağa başladı buna canı.
Adına (Kılbaş) derler yanında biri vardı,
Kazan ona güvenir, her derdini açardı. (Oğuzlama, s.495)

8.3.2.12. Oğuz Han (Doğumundan Ölümüne Kadar)

8.3.2.12.1. Olay Örgüsü

1.Giriş Bölümü: Oğuz Han'ın doğuşu, çocukluğu. Kara Han, çocuğunun doğumuyla memnun olur, Başırkıl'ın çocuğun geleceğine dair söylediği kehanetler üzerine Göktanrı'ya şükür için kurban sunar. Çocuk, annesini bir kere emer, bir daha emmez. Konuşur ve artık emmeyeceğini, yemek yiyeceğini dile getirir.

2.Gelişme Bölümü: Canavarı Öldürüşü, Eşlenmesi, Kağan Oluşu, Atının Övgüsü, Pusatlarının Övgüsü, Sınırdas Ülkelere Yarlıg Gönderişi ve Urum Kağan'a Cenk İlânlayışı, Urum Kağan Üzerine Yürüyüş, Ordusuyla Konuşması, İtil-Müren Savaşı, Orduyu Alkışlama, Akından Akına, Irkıl Ata'nın Düşü.

3.Sonuç Bölümü: Oğuz Han'ın son şöleni, ölümü ve yuğ töreni düzenlenmesi.

8.3.2.12.2. Zaman

Türk epik destan geleneğinde üç temel zaman konsepti mevcuttur. Bunlar mitolojik zaman, realistik zaman, kahramanlık çağının geleceğe dönük geri dönüş beklentilerini ortadan kaldırmayan mistik zamandır (Çobanoğlu, 2015, s.118).

Oğuz Han Destanı'nda olaylar olağanüstü derecede hızlı gelişir. Çocuk anasını bir kere emer, bir daha emmez. Doğar doğmaz konuşmaya başlar. Kırk günde büyür, bebek yaşta sürü otlatmaya çıkar. On yaşında iken bir yetişkin bedenine sahip olur. Yay kullanır, güreş tutar, herkesten iyi ata biner. Yani zaman olağanüstü bir süratler akar.

Götürölüp konuldu anası kucağına.
Hâtuncuk yavrusuna ilk südü verecekti,
Ağzına meme sundu, onu bağrına çekti.
Birkaç çekişten sonra memeyi saldı ağız,
Tekrar emzirmek üzere direndi hâtuncağız.
"A anam! dedi çocuk, uğraşman boştur, yazık,
Artık bana gereken aş, ekmek gibi azık!" (Oğuzlama, s.509)

8.3.2.12.3. Şahıs Kadrosu

Oğuz Han: Asıl kahramandır. Babası Kara Handır.

Dört tane erkek evlât türemiştir Moğol'dan.
Adları sırasıyla: Karahan, Urhan, Közhan, Gürhan.
Bu dört kardaştan biri, Karahan benim atam
Kanını taşımakla kıvanç duyduğum adam (Oğuzlama, s.525).

Türk destanlarında kahramanlar, bir veya birkaç günde büyürler, süt yerine, et, ekmek, su, şarap-kımız isterler, kısa zamanda konuşur, henüz beşikte iken gelecekte yapacakları fetihlerin müjdesini verirler. Onlar olağanüstü hedefler ve yeteneklerle doğarlar (Çobanoğlu, 2015, s. 105)

Doğumunda Başırkıl, çocuğun bahtının açık olacağına dair müjde verir. Çocuk olağanüstü özelliklere sahiptir. Bir defa meme emer, doğar doğmaz konuşur ve kendi adını kendisi koyar. Kırk günde büyür, bebek yaşta sürü otlatmaya çıkar. On yaşında iken bir yetişkin bedenine sahip olur. Yay kullanır, güreş tutar, herkesten iyi ata biner.

Hâtuncuk yavrusuna ilk südü verecekti,
Ağzına meme sundu, onu bağrına çekti.
Birkaç çekişten sonra memeyi saldı ağız,
Tekrar emzirmek üzere direndi hâtuncağız.
"A anam! dedi çocuk, uğraşman boştur, yazık,
Artık bana gereken aş, ekmek gibi azık!"
Hâtuncağız konuşan yavruya bel bel baktı,
Bakıyorken handeyse akıl oynatacağı.
Karşısında görünce korkudan benzi uçuk
Tatlı sesle dedi ki anasına yavrucuk:
"Korkmaktasın; ammâ ki sebep yoktur korkmana,

Bilmiş ol ki Oğuz'dan bir ziyan gelmez sana!"
Oğlan, kendi adını kendisi takmış oldu,
Anasını daha çok şaşkın bırakmış oldu.
Oğuz bundan başkaca emmedi ana südü,
Çeşitli aşlar yedi ve kırk günde büyüdü.
Emekleme çağında bile değilken daha
Kırlarda sürüleri başladı otarmağa.
O kadar değişti ki geçtiğinde on sene
Sahipti benzeri yok gelişmiş bir bedene.
Elindeki sert yayı öyle kullanıyordu
Ki, herkes oklarını sesinden tanıyordu;
Gökte kuşlar uçamaz olmuşlardı korkudan.
Yoktu güreşçilikten yana elini tutan.
Hepsinden de üstündü belki ata binişi
Görenin parmağını kanatıyordu dişi

(Oğuzlama, s.510)

Oğuz Han'ın ilk kahramanlığı, Günortaç'taki ormanda yaşayan bir canavarı yenmesidir. On dört yaşına gelen Oğuz Kağan, topluma zarar veren bu canavarı mağlup eder. Gökten mavi ışık içerisinde inen bir kızla evlenir, ondan üç çocuğu olur. Sonrasında gölün ortasındaki büyük bir ağacın kovuğundan çıkan kız ile evlenir ve ondan da üç çocuğu olur. Buna müteakip devleti kurar ve dünyayı yönetmeye başlar. Vefat etmeden önce ülkesini çocukları arasında paylaştırır ve Gök Tanrı'ya borcunu ödemiş bir halde dünyadan ayrılır.

Oğuz Kağan, Türk epik destan geleneğinde görülen cesur, yiğit, düşmana ve dünyaya buyruk olmaya çalışan, tamamen dışadönük bir tip olarak vasıflandırılan alp tipidir. (Çobanoğlu, 2015, s. 101)

Hikâyede yardımcı karakterler Başırkıl, Oğuz Kağan'ın babası Kara Han, annesi, eşleri, çocukları Gün, Ay, Yıldız, Gök, Deniz, Dağ, Bozkurt, Başozan, ok atma yarışmasına katılan üç yüz yiğit, Bozoklar, Üçoklar, Kağan'ın yakınları, yağ töreninde görev alan İnaklar, Şadlar, Hanlar'dır.

Oğuz Kağan'ın eşleri olağanüstü bir şekilde ortaya çıkar, hikâyeye dâhil olurlar. Oğuz Kağan'ın bu iki eşten altı çocuğu dünyaya gelir:

Oğuz, yalnız başına tırmandı bir gün dağa,
El açıp Göktanrı'ya başladı yalvarmağa.
Karartı çöktü birden el açtığı göklere.
Bir mavi ışık indi yakınında bir yere.
Aydan da Güneşten de parlak bir ışıktı bu!
İlerledi ışığın indiği yere doğru.
Balkıyan mavi ışık parçalanıp apansız
Biçimlendi, canlandı alını yıldızlı bir kız,
Gür saçı çevirmişti gümüş gibi yüzünü
Ki, gözler görmemişti kızın bu türlüünü.
Oğuz'u büyüledi salt bir bakımlık süzüş,
Mırıldandı: "Gerçektir sandığım olmaya düş!
"Seninle, dedi, ona, gönlüm eşliği diler..."
Kız dedi: "Biriciğim! Armağan gönderdiler
Adın ünlensin için sana Göklüler beni;
Bendenki çocukların şeneltecek ülkeni;

" Oğuz, kızı atası ocağına ilette,
Benzersiz bir düğünle kendisine eş etti.
O sene içersinde üç oğlan doğurdu kız,
Doğanların adları konuldu: Gün, Ay, Yıldız!
Oğuz yine binmişti çok sevdiği kır ata;
Bir gölün kıyısında avlandığı sırada
Ulu bir ağaç gördü ortasında tam suyun.
Dinleyin, bundan sonra şaşırtır işi duyun:
Ağacın kovuğunda vardı gülümser bir kız,
Bir kız ki, güzelliği her bakımdan noksansız!
Oymağına götürüp eş etti Oğuz onu.
Ve bu yeni eşinden evlendiği yıl sonu
Uç oğlu daha oldu, dükelisi sapasağ,
Adları sırasıyla takıldı: Gök, Deniz, Dağ! (Oğuzlama, s.513)

İrkil Ata: Destanın değişik aşamalarında sahneye çıkar ve kahramanları yönlendirir. Aşağıdaki bölümde İrkil ata gördüğü düş ile Oğuz Kağan'ı ülkeyi evlatları arasında bölüştürme konusunda yönlendirmektedir:

Savaşların bittiği, yurda dönlüdüğü yıl
İbretli bir düş gördü bir gece Ata İrkil.
[Düş ile yorulurdu öncesinden her olay.]
Düş şuydu: "Gündoğuda uzanan altın bir yay
Uç tane gümüş oku günbatıya dek attı."
Ata irkil düşünü Oğuz Han'a anlattı:
"Kağanım! Bu düş beni sevindiriyor!" dedi.
Oğuz: "Atam! Çekinme, öğüdünle yor!" dedi.
Düş yormada hüneri vardı İrkil Ata'nın,
Doğuştan vergisiydi bu ona Yaradan'ın.
İrkil ata saygiyle dedi: "Ey Örnek önder!
Büyük oğullarını doğruya doğru gönder.
Orada, som altından bir yay bulacaklardır;
Bulup getirdiklerinde üç eşit parçaya kır,
Kırdığın parçaları üç oğluna dağıt ve:
"Bu okları göğe tez fırlatınız!" de.
Yorguma inanırsan eğer, ey eşsiz Önder,
Uç küçük oğlunu da batıdan yana gönder!
Bir gümüş ok saklıyor bağrında ıssız bir çöl;
O oku bulurlarsa denk olarak üçe böl,
Her üçüne üleştir, onlara dahi de ki:
"Yay oku atar; oklar gibicesiniz!"

(Oğuzlama, s.534)

Bozkurt: Başlangıçta böri şeklinde adlandırılan bu hayvana Oğuzlar kurt adını vermişlerdir. Türk destanlarında, efsanelerinde, rivayetlerinde rastlanılan kurt; türenilen, dost, koruyucu, uğurlu, ondurucu varlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Durmuş, 2011, s.65). Urum Kağan üstüne çıktığı seferde Oğuz Kağan'a yol gösterir:

Buzdağ'a varılınca gökyüzü yarılarak
Gökten bir ışık aktı, ondan bir kurt belirdi,
Oğuz'un bulunduğu süslü otağa girdi,
Dedi ki: "Peşimi güt, genişliyecek yurdun!"
Yolculuk sürdürüldü öğüdü üzre kurdun.
İtil Müren boyunda duraklıyan Kurt öncü:
"Haydi Oğuz'um, dedi, düşmanından al öcü!" (Oğuzlama, s.521)

Başozan: Hikâyenin değişik yerlerinde sahne alır. Yuğ töreni esnasında görev üstlenir ve kopuzunu çalarak söz alır, kurban sunulur, dualar edilir:

Otağın çevresinde arasız feryatlarla
Yedi yol dolandılar doludizgin atlarla.
Mahmuzlardan süzüldü karışıp gözyaşı, kan.
Tabutun başucunda durur olan Başozan
Bir yağız yere baktı, bir mavi göğe baktı,
Kopuzunu çalarak şöylece ağıt yaktı:
Her ölene karşılık yeniden bini doğar. (s.540)

Başozan kıvandıran günleri böyle andı;
Tanrı'ya "Kurban Sunma" törenine başlandı.
Gür yelesi boncuklu bir boz aygır getirip
"Kutlu ola!" diyerek boynuna taktılar ip,
Ağzını, gözlerini sımsıkı bağladılar,
Akıtmalı alnını dokuz gez dağladılar.
Ölüsünü tuttular öd, ardıç tütsüsüne,
Kırk damla acı kımız damlattılar yüzüne.
Duâsına gelmişti sıra İrkil Ata'nın,
Şu sözlerle yardımı dilendi Yaradan'ın:
Ekinliklerimize Bolca yağmur veriver!
Ambarlar dolusunca Arpa, buğday, darı ver! (Oğuzlama, s.536)

Destandaki hasım/karşıt güç olarak, canavar, Urum Kağan/Çürçit hanı, Urum Kağan'ın ordusu sayılabilir. Bu karakterler, kahramanın kahramanlığını/alplığını ortaya koyabilmesi için gereken çatışma ortamını oluşturmuşlardır.

Urum Kağan ile İtil Müren nehri civarında üç gün süren bir savaş yapılır. Oğuz, Çürçit hanını yenip başını keser:

Durakları Çürçit'ti, bir savaş oldu burda.
[Çürçit ki, Taciklerce "Çin Maçın" deniler yer,
Ünlü Hatay ilinin kuzey yönüne düşer.]
Oğuz, Çürçit Hanı'nı yenip başını kesti,
Ganimet boldan boldu, saymakla tükenmezdi,
Amma yeter değildi taşımak için gölük, (Oğuzlama s.534)

Fon, figüratif karakterler; Günortaçlılar, Ordu, Alınca Han, şarap sunan kızlar, ciritçiler, güreşçiler, at oynatanlar, dokuz ak saçlı ozan, fağfur, boy beyleri, Ortaçeli Türkleri, Tömürdü Kağul, Barmaklak Çosum Bilik sayılabilir. Bu karakterler sadece isim olarak geçmekte, olay örgüsünde aktif rol üstlenmemektedir.

Barmaklak Çosum Bilig, Çürçit'e yapılan seferde bir araba yaparak içine ganimeti koyar ve ad alır:

Bir araba yaparak (Barmaklak Çosum Bilik)
İçersine doldurdu payına düşen malı.
Dediler: "Ne kolaylık! Benzerini yapmalı!"
Barmaklak Çosum Bilik gibi davrandı herkes,
Tekerlekler dönerken "kank kank" diye verdi ses.
Bir ağızdan haykırıp "kanka, kanka!" diyordu.
Barmaklak'ın adını "Kanklı" koydu () Oğuz Han. (Oğuzlama, s.534)

Günortaçlılar: Destanda ismen geçen, etkin rol üstlenmeyen figüratif kişilerdir. Oğuz Han, kağan olurken onu izlemeye gelirler:

Bütün Günortaç'lılar bir meydanda toplandı.
Tören var: İçecektir Oğuz kağanlık andı.
Toz kalkan yoldan yana çevriktir işte gözler,
Durmadan çalınıyor nekkareler ve kösler...
Kopan güpgür alkışla sarsıldı son gök katı,
Genç Oğuz'u getirdi kişniyerek dinç atı.
Sanki kükretek bir arslan binmişti bir ceylâna.
Ancak böyle mümkündür hâlini tarif sana!
Alanın ortasına geldiğinde Oğuz Han
Yere indi gem geven yay kuyruklu atından,
Görenek gereğince kemer, kılıç kuşandı,
Gökbayrak gölgesinde içti kağanlık andı:
"Kendim için değildir gülsem yahut ağlasam,
Yurt sevgim yüzündendir her sevincim ve tasam!
Birlikte üstün işler başarmış olacağız!" (Oğuzlama, s.514)

Tömüdü Kağul: Seçkin bir askerdir.

Oğuz Han'ın önünde meydan dolusu batır
Saflaşmış halde olup saygiyle susmaktadır.
Göğüsleri kabarık, tolgalı başları dik,
Yok yağız yüzlerinde en hafif bir bezginlik.
Bir eve rast gelerek sevindiler hep birden.
Kapısı kilitliydi, güçtü girmek içeri;
Vardı (Tömüdü Kağul) derler seçkin bir çeri,
Oğuz, ona dedi ki: "Elinden gelir bu iş;
Biz gidelim, sen kal, aç; sonra orduya yetiş.
Görevinden ötürü nâmin da (Kal- aç) ola! (Oğuzlama, s.529)

8.3.2.12.4. Mekân

Oğuzlama'da Buzdağ, Tangut, Şakım ve Baçak, İtil Müren ırmağı, Asya, Kadırgan Dağları, Yayık Suyu, Çürçit, Tangut, Yas, Hatay ili, Günortaç mekân olarak geçer.

Buzdağ, açık/geniş mekândır. Zira bu mekânda gökten inen ışığın içinde bir kurt belirir ve Oğuz'un ordusuna yol gösterir.

Gündüzler gece oldu, geceler gündüz oldu,
Böylelikle kesilen tamam kırk günlük yoldu;
Dinlenmeye geçildi Buzdağ'a varılarak
Buzdağ'a varılınca gökyüzü yarılarak
Gökten bir ışık aktı, ondan bir kurt belirdi,
Oğuz'un bulunduğu süslü otağa girdi,
Dedi ki: "Peşimi güt, genişliyecek yurdun!"
Yolculuk sürdürüldü öğüdü üzre kurdun.
İtil Müren boyunda duraklıyan Kurt öncü:
"Haydi Oğuz'um, dedi, düşmanından al öcü!" (Oğuzlama, s.521)

İtil Müren ırmağı da açık/geniş mekândır. Burada ordusuyla Urum Kağan'a karşı galip gelen

Oğuz Kağan hükümdarlığını perçinler.

Kavganın ürkünçlüğü o dereceyi buldu
Ki güneş, yüze çekti gocunup bir bulutu;
Ki hava, kaçsın için ansızın rüzgârlaştı;

İtil Müren ırmağı kan sellerinden taşı.
Nasıl öne katarsa kumları çölde yeller;
Nasıl öne katarsa börtü böceği seller.
Uygurlar da düşmanı öne kattılar öyle!
Tanlayın başlıyan cenk bitti olmadan ögle. (Oğuzlama, s.529)

Çürçit, Tangut, Şakım ve Baçak da geniş mekândır. Fethedilen bu yerler Oğuz'un hâkimiyet alanını genişletir.

Tanrısız Bozkurt durdu, Oğuzda uydu kurda;
Durakları Çürçit'ti, bir savaş oldu burda.
[Çürçit ki, Taciklerce "Çin Maçın" deniler yer,
Ünlü Hatay ilinin kuzey yönüne düşer.]
Oğuz, Çürçit Han'ını yenip başını kesti,
Ganimet boldan boldu, saymakla tükenmezdi,
Amma yeter değildi taşımak için gölük,
Bir araba yaparak (Barmaklak Çosum Bilik)
İçersine doldurdu payına düşen malı.
Dediler: "Ne kolaylık! Benzerini yapmalı!"
Barmaklak Çosum Bilik gibi davrandı herkes,
Tekerekler dönerken "kank kank" diye verdi ses.
Bir ağızdan haykırıp "kanka, kanka!" diyordu.
Barmaklak'ın adını "Kanklı" koydu () Oğuz Han.
İleri yürünerek Bozbörü'nün ardından
Alındı birer birer Tangut, Şakım ve Baçak,
Nice hisar burcundan dalgalandı göksancak. (Oğuzlama, s.534)

Kapalı mekân olarak Oğuz Kağan'ın cenazesinin konulduğu çadır sayılabilir. Kapalı mekân kahramanın orada bulunurken huzursuz olduğu, üzüntü yaşadığı mekândır:

Kurulmuş bulunuyor dokuz kümbetli çadır,
Kapısında bekliyor dalkılıç dokuz batır.
Kağanlar Kağan'ın atlastan çadırı bu!
Ülkeli toplanmıştır... başlamak üzere "YUG".
Yoktur yaş dökmeyen göz, yumruklanmayan bağır,
Avuntulu sözlere bütün kulaklar sağır.
Her yüreğe dolmuştur ölümün acılığı,
Gökleri sarsmaktadır yaşlıların çılgılığı (Oğuzlama, s.540)

Günortaç, yani Oğuz yurdu çevresel mekândır. İsim olarak geçer, olaylarda aktif olarak yer almaz.

Günortaç'ın başkenti Yas da sadece ad olarak yer alır:

Sağ dönmüş bulunmakla yurduna akınlardan
Günortaç'a başkentlik eden Yas'ta Oğuz Han
Benzeri görülmedik büyük bir şölen düzdü:
Kesilen at sayısı dokuz bin dokuz yüzdü;
Ayrıca yaptırılıp doksan dokuz gön havuz
Hepsine dolduruldu tarasun ile kımız. (Oğuzlama, s.535)

8.3.2.12.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Oğuz Han'ın hayatı üzerine kurgulanan bu hikâyede de yazar anlatıcı, anlatıcı olarak yer almaktadır. Bakış açısı da hâkim (tanrısız-ilahi) bakış açısıdır. Anlatıcı, kahramanın iç dünyasını, olayların geçmişini bilmektedir. Aşağıdaki nazım parçasında Oğuz'un duyduğu

hınç, Oğuz'un ormanda tek başına gezerken yaşadıkları, öç alma isteğiyle yaşadığı yürek darlığı anlatıcının bilgisi dahilindedir:

Meğer ki tek oğlunu ormanda bildirki kış
Odun kesmekte iken canavar parçalamış.
Avundurmaz derdini hâtûn açıklayınca
Kaptırdı yüreğini Oğuz büyük bir hınca.
Atası Karahan'ın öğüdüne aykırı
Davranarak ormandan yana sürdü aygırı.
Ormanın içersinde gezdi akşama kadar,
İlişmedi gözüne aradığı canavar.
Avlandı, bir geyiği diri geçirdi ele,
Sıkı sıkı bağladı bir ağaca acele.
Ertesi gün, ağacı gelip yokliyacaktı,
Canavara rastlarsa hemen okliyacaktı.
Yarınları gün erkenden ormana tekrar vardı,
Öç alma dileğiyle yüreği gayet dardı.
Ağaca bağladığı geyiğin boştu yeri
Ve toprakta tazeydi canavarın izleri.
Bir ayı yakaladı çevredeki bir inden,
Ağaca sarakodu kemeriyle belinden,
Ormana gittiğinde ertesi sabah yine,
Ayıyı yenmiş görüp pustü ağaç dibine.
Tam gece yarısında canavar çıkageldi,
Kopkoyu karanlıkta gözleri çakageldi,
Kocaman gövdeliydi, korkunç muydu, korkunçtu. (Oğuzlama, s.512)

8.4. Dil ve Üslûp Hususiyetleri

Kelimeler, bir milletin kültürünü aktarmada önemli bir rol üstlenirler. Sözcükler anlam ilişkisi kurarak söz grupları oluştururlar. Bu kelime grupları cümleye anlam derinliği katıp ifadenin daha etkili ve güzel olmasını temin ederler. Söz varlığı, oluşturdukları eserler ile bir ulusun kültürünün yeni nesillere aktarılmasında büyük bir görev üstlenen yazar ve şairlerin düşünce ve duygu dünyalarını yansıtır.

Çetişli (2015), üslubun tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Üslup, sanatkârın, ferdi bir duyuş tarzı ve kompozisyona sahip muhtevayı kelimedenden cümleye kadar uzanan dil unsurları aracılığıyla ve belli bir kalıp /yapı içinde, ferdi ve orijinal bir biçimde ifade etmesidir.” (s.63). Çetişli (2015), üslubun bir yapıtın veya metnin en dışından en içine, sözcükten cümleye, içerikten yapıya, yazımdan metne uzanan bütünün birleşiminde hayat bulduğunu belirtir. (s.63). Üslûp, bir kişinin duygu, fikir ve hayallerini, söz veya yazıyı kullanarak kendi kişiliğiyle uyumlu bir şekilde ortaya oymasıdır. “Üslup, kişinin ortaya koyduğu sanat eserinin tamamına sirayet eden, dokularına nüfuz eden özgün kişiliğinin damgasıdır.” (Çetin, 2015, s.204).

Tanımını yaptığımız ferdî üsluptan başka, dönem, kuşak ve okul üslupları da vardır. Aynı tarihî dönemde yaşamış veya belirli bir akıma mensubiyeti olan sanatçılar arasındaki ortak üsluba nesil üslubu denir. Mesela, Servet-i Fünun, Beş Hece ve Garip şairlerinin eserlerinde ortak bir üslup hissedilir (Çetin, 2015, s.205). Aynı şekilde Basri Gocul’un eserlerinde de şahsî üslup özelliklerinin yanında yeni Türk devletinin kurulduğu yıllarda pek çok şairi etkisi altına alan “Memleket Edebiyatı” akımının üslup hususiyetlerinden olan millî ve hamasi üslup hissedilir.

Aktaş (1986), üslup çalışmalarını iki gruba ayırmıştır. Bunlardan birincisi ifadeyi esas alır. Metinde yer alan dil malzemesinin yapısı ve fonksiyonunu incelemeye dayanan bu incelemeye tasvirî (descriptif) üslup incelemesi denir. İkinci inceleme yöntemi ise ferdiyetle ifade arasındaki ilişkileri inceleyen ve edebî tenkide daha yakın olan tekevvünî (Oluşuma ait) üslup incelemesidir (s.81, 82).

Tasvirî üslup incelemesi yapılırken ifade ve dil malzemesi fonksiyon yönünden, mana değişimleri ve söz sanatları yönünden incelenir. Edebî eserin türü belirlenir ve bu türün özelliklerinden sapmalar üzerinde durulur. Dilin normlarının zorlanması ve devrin standart dilinin dışına çıkılma durumu belirlenir (Aktaş, 1986, s.91-112). Üslup incelemesinde yazarın üsluba söz oyunları ile mi yoksa fikirle mi ulaşmaya çalıştığına ve üslubun canlı, renkli, hareketli olup olmadığına bakılır (Çetin, 2015, s.205).

Basri Gocul’un eserlerini vermeye başladığı dönem 1930’ların sonlarındadır. Cumhuriyet’in ilanından itibaren on beş yıl gibi bir süre geçmiştir ve devrimlerin halka benimsetilmesine çalışılmaktadır. Basri Gocul, Türk Dil Devrimi’nin şekillendiği böyle bir ortamda eserler vermiş, dolayısıyla eserlerindeki dil ve konular bu bağlamda şekillenmiştir.

10759 mısradan oluşan Oğuzlama’nın dili akıcı, açık, anlaşılır bir Türkçedir. Eser, 53198 kelimeden oluşmaktadır. Eserde halk söyleyişinden alınmış kelimelerin yanı sıra eski Türkçe kelimeler de mevcuttur. Ancak bu sözcükler eserin anlatımı içerisine öyle bir yerleştirilmiştir ki sözlüğe ihtiyaç duyulmaz.

Oğuzlama’nın en belirgin üslup özellikleri; açıklık, doğallık, ahenklilik ve lirikliktir. Oğuzlama’da duygu, düşünce, heyecan ve durum şair tarafından açık ve net bir biçimde dile getirilmiştir. Kapalılık ve muğlaklık yoktur. Şair, halkın kullandığı kelimeleri, doğal ve içten bir şekilde kullanmış, anlamda herhangi bir kapalılığa düşmemiştir. Edebî sanatlar kullanılmış olsa da bunlar açıklığı gölgelemez. Oğuzlama’da doğal, rahat, içten söyleyişten ve konuşma dilinden yararlanılmıştır. Konuşulan dilde tesirli bir anlatım için devrik

cümleler, ton, vurgu ve ses yeğlinliği kullanılır. Günlük konuşma dilinde yerleşmiş anlatım biçimlerinden ve kalıplaşmış öğelerden istifade edilir (Aksan, 2016, s.51,52). Eserde çok sayıda deyim, atasözü ve halk ağzından alınma kelimelere yer verilmiştir. Devrik cümleler, sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Yine günlük konuşmada kullanıldığı gibi karşılıklı konuşmalar ve seslenmeler söz konusudur.

Ey, behey, bre gibi ünlemler şiirin sesine coşku ve gürlük katmaktadır. Eserdeki lirizm, şairin Türk milletine duyduğu sevgi ve bağlılıktan gelmektedir. Oğuzlama, ahenk ve ritim açısından güçlü bir eserdir. Eserde ölçü, kafiye, aliterasyon, asonans gibi ahenk ve ritim unsurları başarıyla kullanılmıştır.

Basri Gocul'un üslubunu Oğuzlama'da ortaya koyan öğeleri şu şekilde açabiliriz:

8.4.1. Leksikoloji

Temel söz varlığı, o esere hâkim olan sözcükleri, sözcük türlerini, sözcük gruplarını, metaforları, imajları, söz sanatlarını, ikilemeleri, deyimleri, kalıp sözleri içine alan bir kavramdır.

Şairin şiirinde öne çıkan, devamlı tercih ettiği kelimeler vardır. Bu kelimeler bize o şairin üslubunu verir. Mesela Ahmet Haşim'in şiirlerinin çoğunda gördüğümüz akşam, gece, siyah, hüzn gibi sözcükler onun karamsar dünyasını ortaya koyar (Çetin, 2015, s.203).

Bu bakımdan bir sanatçının üslup özelliklerinin tespitinde kullandığı kelimelerin sıklık sayısından da yararlanılmaktadır. Sanatçının eserlerinde kelimeleri kullanma sıklığı, onun fikir dünyasına ilişkin veriler sunabilmektedir.

Bir sanatçının üslubunu belirleyen önemli vasıtalarından biri leksikolojidir. Şairin his ve fikir dünyası, tercih ettiği kelimelerle yakından ilişkilidir. Üslup şairin tercih ettiği kelimelerin kombinezonuyla ortaya çıkar. Bu yüzden modern stilistikte yapı analizlerine önem verilir. Stilistiğe malzeme sağlamak için leksikolojide kelime frekanslarına bakılır (Özbay, 1992).

İletişim açısından bakıldığında şiiri bir bildiri (mesaj) ileten bir metin olarak düşünebiliriz. Böyle olunca da elbette, şiiri dinleyen /okuyan kimsenin ve eğer sözlü olarak sunulmuşsa, metni aktaranın çeşitli nitelikleri, şiirden beklenen etkinin ölçüsü bakımından pay sahibi olacaktır. Bildiriyi alıcının, yani şiiri dinlemekte ya da okumakta olanın, şairin yansıtmak istediği duygu, imge, düşünce ve görüntüleri iyice algılayabilmesi için her şeyden önce, bu şiirdeki söz varlığını yeterince tanıması gereklidir (Aksan, 2016, s.33).

Bu yüzden biz de öncelikli olarak Oğuzlama'da yer alan kelimelerin frekanslarına, cinslerine ve mahiyetlerine bakacağız:

8.4.1.1. Kelimelerin Frekansları

Hasan Basri Gocul'un Oğuzlama adlı eserindeki söz varlığına; isim soylu kelimelerin ve fiillerin sayısına ilişkin veriler şöyledir:

Tablo 1

Oğuzlama'daki Kelimelerin Frekansları

	Toplam	İsim	Fiil
	53.247	37.079	16.168
Yüzdelik oranı	%100	%69.63	%30.36

Eserdeki toplam 53.247 kelime, 3.225 farklı sözcüğün tekrarı sonucu oluşmaktadır. 897 farklı fiil ve 2328 farklı isim soylu kelime mevcuttur. Demek oluyor ki eserde her kelime ortalama 16.5 kez tekrar edilmiştir.

Dilbilimci Moris Swadesh 1952 yılında dillerin gelişimini izlemek amacıyla her dilde bulunabilen 215 kelimedenden oluşan bir liste hazırlamıştır. Bu listedeki kelimeler ile Oğuzlama'daki kelimelerin karşılaştırılması sonucunda bıçaklamak, çubuk, kabuk, karaciğer/ciğer, pürüzsüz/düzgün, sis, solucan/kurt, sürtmek/ovmak, şarkı söylemek, tohum, üflemek ve yuvarlak kelimelerinin dışındaki bütün kelimelerin eserde bulunduğu görülmüştür. (<https://www.turkceogretimi.com/dil-%c3%bczerine/swadesh-kelimeleri-listesi-ingilizce-t%c3%bcrk%c3%a7e>). Dolayısıyla benzerlik oranı %94,42'dir.

Oğuzlama ile aralarında metinler arasılık ilişkisi bulunan Dede Korkut Kitabı'ndaki (Ergin, 1964, s.169-217) isimlerden -metinler arasılıktan dolayı aynı olan kişi isimleri hariç tutulduğunda- 666'sı ortaktır. Yani %28,6 oranında bir benzerlik söz konusudur. Oğuzlama ile Dede Korkut Kitabı'nda bulunan 329 fiil de ortaktır. Yani %36,67 oranında bir benzerlik söz konusudur. Ortak olan isimler şunlardır:

Tablo 2

Oğuzlama ile Dede Korkut Kitabı'ndaki Ortak İsimler

abdest	apul	beden	can	deli	düz	göğüs	helak	insan	kar
acı	ara	bela	canavar	dem	ecel	gök	helal	ipek	kâr
aç	araba	belki	ced	demir	edep	gökçek	hele	iş	kara
ad	arka	belli	cellat	deniz	eğer	göl	hem	işaret	karar
adam	armağan	ben	cenk	denlü	eğın	gön	hep	işte	karçar
ademî	arşın	beniz	cevşen	dere	eğri	görk	her	it	kardaş
ağa	asi	berk	ceza	dert	ehil	göz	herze	iz	karga
ağaç	aslan	beyin	cıda	derviş	ejderha	güç	hey	kaba	kargı
ağıl	aş	beyrek	cılasın	deve	eksik	güman	hırs	kabul	karı
ağır	aşağı	bıyık	ciğer	devlet	el	gümbür	hısım	kabza	karın
ağız	aşık	bile	cömert	didar	elli	gümüş	hiç	kaç	karış
ahd	at	bilek	cübbe	dil	eski	gün	hindi	kadar	kas
akşam	ata	bin	çadır	din	et	günah	hisar	kadd	kaş
akın	avaz	bir	çağ	dip	etek	gündüz	hizmet	kader	kat
al	avrat	biserek	çardak	direk	evren	gürbüz	hoş	kadın	kavak
âl	avuç	bit	çay	diri	evvel	güreş	hotoz	kadir	kavat
ala	ay	biz	çene	dirlik	eyer	gürz	hoyrat	kafa	kaya
alan	ayak	boy	çengel	diş	fani	haber	ılgar	kâfir	kayık
alçak	aygır	boynuz	çeri	dişi	fatma	hacet	ılkı	kaftan	kayın
alet	ayıp	boyun	çeşme	divan	feryat	haç	ırmak	kağan	kayış
alın	ayna	boz	çılbrı	diz	gafil	had	ibrişim	kahr	kaymak
alkış	baba	böğür	çıplak	dost	gaflet	hak	iç	kalın	kaytaban
alp	Baca	böyle	çiçek	döl	gah	hal	içeri	kalkan	kaz
alperen	bağ	bu	çoban	dört	gani	halayık	için	kam	kaza
alt	bağır	budak	çok	döş	gayet	han	iki	kamçı	kazan
altın	baht	buğra	çuha	dua	gayret	hançer	iklim	kamış	keçe
altmış	baldır	bulut	dadı	duvak	gayrı	hasret	ile	kamu	keçi
aman	balık	buncılayın	dam	düdük	gaza	hatır	ileri	kan	kefen
amin	ban	bura	dar	düldül	gazi	hatun	ilk	kanara	keklik
amma	baş	burç	davul	dün	genç	hava	iman	kanat	kelep
ana	bayağı	bühtan	dayı	dünya	gerdek	hayır	imrahur	kap	kenar
ancak	bayat	bütün	de	düş	gerek	hayvan	ince	kapı	kendi
and	becit	cahil	dede	düşman	geri	hazır	inek	kaplan	kepenek

kerem	köhne	maksat	nikap	pehlivan	saray	şad	tek	vakit	yay
kervan	kök	mal	nimet	pencik	sarp	şah	teke	vasıl	yaya
keten	köpek	malum	nöker	pençe	sası	şahbaz	ten	vasiyet	yayan
kez	köprü	medet	o	per	savaş	şahin	terki	vatan	yayla
kılıç	köpük	meğer	oba	peri	sayvan	şalvar	ters	vay	yaz
kımız	kös	melek	ocak	pervaz	saz	şam	tevbe	ve	yazık
kın	köstek	melik	od	peynir	sebep	şami	tez	ya	yıl
kına	köşk	memleket	oda	pir	selam	şarap	tomar	yaban	yılan
kır	köz	merhem	oğlan	pul	semiz	şart	top	yad	yiğit
kırk	kudret	mescit	oğul	pulat	sen	şehir	toprak	yağ	yine
kırmızı	kuduz	meşhur	oğuz	puta	serhad	şehit	topuk	yağı	yoğurt
kırnak	kul	meydan	ok	rab	ses	şeker	torba	yağma	yok
kısır	kulak	meyhane	on	rast	seyrek	şer	toy	yahni	yol
kısrak	kum	muhtaç	onat	razı	sığır	şölen	turna	yahşi	yolak
kıyamet	kumaş	murat	ora	rekat	sır	şöyle	tuşak	yaka	yorga
kız	kurt	mushaf	orman	rızık	sıra	ta	tuz	yakın	yorgan
kızıl	kuru	muştı	orta	rum	sırça	tabut	tümen	yalabıdak	yön
kilise	kuş	mübarek	ortaç	sabah	sızı	taç	tüy	yalan	yukarı
kim	kuşak	müdara	ot	saç	sicim	tahsin	uç	yalap	yular
kimse	kuvvet	müddet	otağ	sadak	sinek	taht	uçmak	yalın	yumruk
kir	kuyruk	mümin	otuz	safa	sinir	talep	ud	yamaç	yurt
kiriş	kuyu	müslüman	oyun	sağ	siz	talih	uğur	yaman	yuva
kiş	kuzgun	müstecap	öd	sağdıç	sofra	tan	ulu	yan	yüce
kişi	kümbet	nal	öfke	sağrak	soğan	tanrı	un	yanak	yüğüruk
koca	kürk	namaz	ökçe	sağrı	sol	taraf	uş	yapağı	yük
koç	küt	namert	öksüz	sak	som	taş	uşak	yar	yüksek
kol	laf	namus	ömür	sakal	son	taşra	uz	yara	zalim
kolan	lanet	nazar	ördek	sakar	sonra	tatlı	üç	yaren	zaman
koltuk	layık	ne	ötürü	saksağan	soy	tavla	ümmet	yas	zeval
konur	leş	nefer	öyle	salkım	söz	tavşan	ün	yaş	zincir
kopuz	leşker	nesne	öz	sam	su	tavuk	üst	yaşmak	
koru	mahal	nice	parmak	saman	suç	tay	üzengi	yavru	
kov	mahmuz	niçin	pas	sancak	sultan	taze	üzeri	yavuklu	
koyun	makbul	nikah	pay	sapan	suret	tazı	vakıa	yavuz	

Dede Korkut Kitabı ile Oğuzlama’da ortak olan fiiller şunlardır:

Tablo 3

Oğuzlama ile Dede Korkut Kitabı’ndaki Ortak Fiiller

acı-	başla-	çıgır-	esirge-	kaç-	kop-	parala-	sıyr-	tüken-	yarış-
acık-	bat-	çık-	eş-	kağşa-	kork-	parla-	sız-	uç-	yasa-
aç-	becer-	çök-	eyle-	kak-	koş-	piş-	sil-	uğra-	yasla-
ağ-	beğen-	çöz-	fırıla-	kakı-	kovala-	pişir-	sinile-	uğraş-	yat-
ağar-	bele-	çürü-	gel-	kal-	koy-	pus-	soğul-	ulu-	yay-
ağırla-	belir-	de-	gerek-	kaldır-	koç-	sağ-	sok-	um-	yaz-
ağla-	berkit-	değ-	getir-	kalk-	kur-	sağal-	sol-	unut-	ye-
ağnan-	bez-	del-	gey-	kap-	kurtar-	sakla-	sor-	uva-	yed-
ak-	beze-	dene-	gez-	kapa-	kurtul-	sal-	soy-	uy-	yel-
al-	bil-	der-	gir-	karga-	kuru-	san-	soyla-	uyu-	yen-
aldan-	bin-	derle-	git-	karı-	kus-	sanç-	söğ-	uza-	yet-
aldat-	bit-	dik-	giy-	karış-	kuşan-	sap-	sök-	ür-	yetiş-
aldır-	boz-	dile-	göm-	kas-	kükre-	sar-	sömür-	ürk-	yığ-
alın-	böğür-	din-	gönder-	kat-	küs-	sarmaş-	söyle-	üş-	yığıl-
alış-	böl-	dinle-	gör-	katlan-	geç-	sav-	sun-	üşür-	yık-
an-	bul-	dire-	göster-	kavra-	göç-	savaş-	sün-	üz-	yırt-
andır-	bulaş-	dit-	götür-	kavşır-	okşa-	savul-	sür-	var-	yit-
anla-	bunal-	diz-	gül-	kavur-	oku-	savuş-	sürç-	ver-	yoğur-
anra-	buyur-	doy-	gürle-	kay-	ol-	say-	sürü-	yağ-	yol-
apar-	bük-	döğ-	güt-	kayır-	on-	seç-	süs-	yak-	yon-
ara-	bür-	dök-	haykır-	kayıt-	ona-	seğirt-	şakı-	yakış-	yont-
aş-	bürü-	dön-	ısır-	kayna-	onar-	sep-	şaş-	yaklaş-	yor-
at-	çağır-	döşe-	ısmarla-	kazan-	otur-	ser-	şıla-	yalvar-	yor-
ayır-	çağla-	dur-	iç-	kert-	öğ-	sev-	şiş-	yan-	yort-
az-	çak-	duy-	ilet-	kes-	öğren-	sevin-	tak-	yanıl-	yu-
bağır-	çal-	dürt-	iliş-	kıl-	öğün-	sıçra-	tanı-	yap-	yut-
bahşet-	çalış-	düş-	imren-	kır-	öl-	sığ-	tart-	yapış-	yüle-
bak-	çap-	düz-	in-	kıvan-	ölç-	sığa-	taş-	yar-	yüz-
balkı-	çarp-	eğ-	incin-	kıy-	öldür-	sığın-	tat-	yara-	yüz- (bir
banla-	çatla-	eğlen-	iste-	kız-	öp-	sık-	tepser-	yaraş-	şeyi)
barış-	çek-	elver-	işit-	kişne-	ör-	sıkla-	tık-	yarat-	
bas-	çekiş-	em-	it-	ko-	ört-	sın-	toyla-	yarçı-	
başar-	çevir-	es-	kabar-	kon-	öt-	sına-	tut-	yarı-	

Oğuzlama’da en çok tekrar edilen ilk 100 isim soylu kelime ve tekrar sayısı ise şöyledir:

bir (1190), mi (523), ki (478), bu (433), at (431), ne (425), ben (407), baş (368), oğul (327), sen (320), yer (299), söz (293), göz (291), yol (269), er (265), gibi (245), oğuz (243), o (243), ve (242), var (241), de (235), bey (234), için (232), kâfir (224), kazan (213), kan (211), kılıç (207), ses (201), el (198), gün (196), beyrek (185), da (185), yaş (179), yiğit

(177), can (176), kara (173), kız (170), her (169), yok (165), şu (163), dahi (158), ata (156), ak (150), karşı (140), kırk (140), yürek (140), ile (139), ana (138), iç (136), yan (135), değil (133), ok (133), iki (129), eş (128), cenk (126), düşman (125), ad (120), şöyle (120), kendi (119), kim (119), son (119), meydan (114), biz (113), çok (112), iş (110), hey (109), ev (107), yay (107), *uruz (106), alt (105), ön (105), yüz (102), gerek (98), dağ (96), yurt (96), hal (94), dil (90), kardeş (90), otağ (89), ey (87), tekür (85), gök (84), en (83), haber (83), az (81), han (80), oğlan (80), öyle (80), soy (80), üç (80), dirse (78), ara (77), nere (75), şimdi (75), toz (75), a (74), güç (74), su (73).

Eserde en çok tekrar edilen 100 fiil soylu kelime ve tekrar sayısı ise şöyledir:

de- (813), ol- (766), söyle- (529), gel- (388), ver- (282), gör- (249), bak- (235), al- (225), git- (224), dön- (206), bil- (173), dile- (168), kal- (168), dur- (145), et- (143), kork- (139), aç- (137), çık- (136), bul- (134), geç- (128), tut- (128), çal- (120), öl- (119), ye- (118), sor- (114), sür- (111), düş- (108), çek- (105), sev- (103), vur- (103), ağla- (100), seç- (100), ayır- (99), var- (95), dol- (93), eyle- (91), gül- (91), doğ- (90), döğ- (90), konuş- (90), say- (89), bin- (88), sevin- (88), duy- (87), öğ- (84), kes- (83), kıl- (83), at- (79), kır- (79), üz- (78), diz- (76), bas- (74), gir- (72), san- (72), ak- (71), tanı- (70), yat- (70), getir- (66), iste- (66), büyü- (65), düşün- (64), uyu- (64), kon- (63), başla- (62), şaş- (62), iç- (61), kaç- (61), koş- (59), koy- (59), sal- (59), dinle- (58), kur- (58), sun- (57), i- (55), yalvar- (54), er- (53), yan- (53), in- (52), buyur- (51), aş- (48), kalk- (48), bit- (47), kat- (46), kop- (46),öp- (46), yay- (45), giy- (44), yürü- (44), yen- (43), boz- (42), çevir- (42), taşı- (42), boğ- (41), öğün- (41), an- (40), davran- (40), süz- (40), kişne- (37).

Eserin destan özelliği göstermesi dolayısıyla destanlardaki epik havayı yansıtan cenk (126 kez), yiğit (177 kez), düşman (125 kez), at (431 kez), kâfir (224 kez), kan (211 kez), kılıç (207 kez), ok (133 kez), meydan (114 kez), savaş (64 kez), cenk (126 kez) gibi isimlerin, kır- (79 kez), döğ- (90 kez), kork- (139 kez), vur- (103 kez), öç (69 kez) gibi fiillerin ve hey (152 kez), bre (73 kez), behey (4 kez) gibi ünlem sözcüklerinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Ünlem kelimeleri esere coşkulu bir hava katmaktadır.

At kelimesi 431 tekrar ile en çok kullanılan kelimelerden biridir ve atın göçebe-savaşçı toplum için önemini gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde de- (813 kez), söyle- (529 kez) fiillerinin en çok kullanılan fiiller olması, Oğuzların istişareye verdikleri önemi gözler önüne sermektedir.

En sık kullanılan ikinci fiil olan ol- fiili (766 kez), hem ana fiil hem de birleşik fiil yapan yardımcı fiil olarak kullanıldığı için çok sık tekrar edilmiştir. Özel isimlerin kullanılma sıklığı da şu şekildedir:

*oğuz (243), *kazan (213), *beyrek (185), *uruz (106), *Tekür (85), *dirse (78), *Kan Turalı 70, *basat (65), *bayındır han (58), *tanrı (57), *beğil (56), *boğaç (55), *büre (53), dumrul (8), *tepegöz (48), *yaradan (48), *banı çiçek (44), *dede korkut (44), *burla (40), *hakk (39), *seyrek (39), *alplarbaşı salur kazan bey (35), *emren (34), *eğrek (30), *şöklü (26), *yalıncık (24), *Salçan (23), *oğuzeli (22), *karacık (21), *başozan (20) *kanlıkoca (20), *karçar (18), *oğuzhan (18), *türk16, *uşun (16), *bican (15), *karagüne (15), *salur kazan (15), *kazılıkdağı (14), *deliozan (13), *allah (12), *göktanrı (12), *içoğuz (12), *dışoğuz (11), *oğuzlareli (11), *urum (11), *benliboz (10), *karahan(10), *parasar (10), korkut ata(8)...

Eserde 232 özel isim 2.552 kez kullanılmıştır. Bir özel isim ortalama 14 kez tekrar edilmiştir. Epik nitelikteki eser boylardan oluştuğu için bu boylarda başat rol üstlenen kahramanların adları doğal olarak daha fazla tekrar edilmiştir. Mesela Alplarbaşı Salur Kazan'ın neredeyse her boyda ana aktör konumunda bulunması sebebiyle, Kazan, Alplarbaşı, Salur Kazan gibi değişik versiyonlarıyla adı 263 kere tekrar edilmiştir. İlk sırada, Oğuz ismi gelmektedir ve bu Oğuz soyuna verilen değer bir göstergesidir.

Oğuzeli ve Oğuzlareli kelimelerinin 33 kez tekrar edilmesi de dikkat çekicidir. Bu da bize Türklerin vatanlarına verdikleri önemi açıkça göstermektedir. Ev kelimesinin 107 kez, eş kelimesinin 128 kez, ana kelimesinin 138 kez, ata kelimesinin 156 kez, oğul kelimesinin 127 kez, kız kelimesinin 170 kez tekrar edilmiş olması Türklerin ev hayatına ve aileye verdikleri değeri göstermesi bakımından önemlidir. Dede Korkut, bilge kişiliği ile eserde 59 kez sahne alır. Ataya, büyüğe, bilge insanlara saygı buradan anlaşılmaktadır. Eserde bariz bir şekilde görüldüğü üzere Gocul'un kullandığı kelimeler, Türk milleti ve onun değerlerine verdiği önemi gözler önüne sermektedir. Börü, bozkurt, tanrı gibi kelimeler onun Türk milliyetçisi yönünü ortaya koymaktadır. Ayrıca yer isimlerinin Trabzon, Gürcistan, Akhisar, Bayburt gibi gerçek yerler olması esere gerçekçilik katmaktadır.

Eserde Gocul'un bedbin ruh hâlini ortaya koyan kelimeler olarak kara (173 defa), düşman (125 defa), acı (66 defa), ah (51 defa), dert (51 defa), kaygı (40 defa), gözyaşı (38 defa), yara (38 defa), kötü (20 defa), pişman (18 defa), alçak (15 defa), mezar (15 defa), yas (20 defa), tasa (13 defa), yetim (13 defa), zindan (11 defa), ecel (10 defa), zalim (9 defa), cellat (8 defa), karanlık (8 defa), ziyan (8 defa), Azrail (7 defa), hor (7 defa), zavallı (7 defa), hiddet

(6 defa), zarar (6 defa), kefen (5 defa), fena (4 defa), hain (4 defa), kıyamet (4 defa), öksüz (4 defa), mazlum (3defa), bozguna uğra- (1 defa), candan geç- (1 defa), zincir (14 defa) kelimelerini sayabiliriz. Sayıları 800'ü bulan bu ve buna benzer kötü çağrışımlı sözcükler Gocul'un yaşadığı sıkıntıları, üzüntüleri ortaya koymaktadır. Elbette sadece bu kelimelere bakarak Gocul'un hep gözyaşı dökten, ölümden korkan, hastalıklı bir psikolojiye sahip olduğunu söylememiz mümkün değildir. Ancak bu kelimelerin şairin ruhundaki ferdî, millî ve beşerî endişeyi belirttiğini söylememiz mümkündür (Özbay, 1992). Baş kes- (5 defa), öl- (119 defa), döğ- (90 defa), diz çök- (5 defa), şahlan-(6 defa), kır- (79 defa), kapış- (7 defa), baş eğ- (9 defa), kan dök- (15 defa), koru- (22 defa), kıy- (33 defa), temren (4 defa), kılıç gibi savaş, şiddet içeren fiillerin eserin epik yönünden kaynaklandığı gibi Millî Mücadele esnasında ve sonrasında Cumhuriyet'in devrimlerini yerleştirmede verilen mücadelenin aydınlarda yarattığı ruh halinin etkisinin olduğu düşünülebilir.

Yol kelimesinin kullanılma sıklığı 269'dur. Bu kelime bir yere ulaşmayı ifade eden bir kelimedir. Yeni Türk devleti Türk milliyetçiliğine dayanmaktadır ve muasır medeniyetler seviyesinin üzerine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu amaçla da millî kimliğin inşasına çalışılmaktadır. Gocul da yeni Türk devletinin istikametine paralel bir yol izlemeyi kendisine ülkü edinmiştir. Şairin Oğuzlama'yı yazmasındaki gaye "Türk Millî Destanı'nı oluşturmak"tır. Gocul, destanların millî kimliğin inşasındaki rolünü gayet iyi bilmektedir.

Oğuzlama'da yol kelimesinin uhrevi bir anlamı da vardır. Hayat bir yolculuktur ve bu yolun sonu ölüme ulaşır. Kötülük, kibir iyi hasletler değildir. Zira ölümlü dünyada hiçbir şey kalıcı olamaz:

Üzgün yol alıyordu evine doğru Dumrul,
Yavruları babasız kalacaktı, eşi dul:
- Cenge girer, diyordu, erlik dâvası güden,
Sen ise medet umdun Kuru Çay'da köprüden.
Dilin söğmek içindi, elin döğmek içindi,
Arkadaşların bu halden incindi de incindi.
Kemliğin kaçınılmaz sonucunu gördün ya,
Mekânın değil gayri şu bol nimetli dünya,
Üstünde yaşamağa bir günlük hakkın kaldı!
Ve gözünde canlandı kara toprağın altı:
Mezarının başında ağlarken acıyanlar
Etini yiyecekti böcekler ve çıyanlar.
Bir değeri kalmayıp dile düşmüş kibrinin
Yalnız yel geçecekti üzerinden köprünün (Oğuzlama, s. 114)

Oğuzlama'da sadece karamsarlık içeren sözcükler yoktur. İyimserlik, cesaret, umut, eğlence, tabiat, ışık, arzu, sezgi, aşk, bahar, maneviyat ve hayal içeren sözcükler şairin lirik ve ümitvâr yönünü ortaya koymaktadır. Mesela; hayal (3 defa), hayat (2 defa), hoş (40 defa), ak (150 defa), alev (3 defa), cesaret (3 defa), dirlik (9 defa), dost (7 defa), fırsat (13 defa), gök (84

defa), toprak (53 defa), ÷lkü (3 defa), yamaç (4 defa), gökyüzü (8 defa), gün (196 defa), gündüz (16 defa), yıldız (11 defa), yavru (32 defa), yarin (12 defa) muştı (18 defa), rahmet (5 defa), şölen (36 defa), uçmak (9 defa), meyhane (1 defa) ... Bunlar ve bunlar gibi kelimeler şairin lirik yönünü de göstermektedir.

Sevgi ile alakalı kelimeler; aşk (10 defa), gönöl (48 defa), kalp (28 defa), yürek (140 defa); acıma ile ilgili kelimeler merhamet (8 defa), rahim (1 defa), rahmet (5 defa) olarak sıralanabilir. Bu kelime kullanım sıklıkları, şairin sevgi dolu yüreğini ortaya koymaktadır.

Mekân ile alakalı kelimeler dünya (43 defa), acun (2 defa), memleket (3 defa), ÷lke (40 defa), yurt (96 defa) kullanılmıştır. Bu da şairin geniş mekân tasavvurunu ortaya koymaktadır (Özbay, 1992).

Ülkemiz sınırını tek başına aşmalı,
Kendisini öğdürür biçimde savaşmak,
Ganimetle dönmeli ağırırken henüz tan,
Beni gür nârasıyle uyarmalı uykudan! (Oğuzlama, s.126)

Zamanımı geçirmedim
Ban bahtımı yermek ile!
Yedi ÷lke dolaşırdım
Boz atımı yormak ile!
Savaşırken korunmazdım
Öne kalkan germek ile!
Kalelerin kapısını
Önlenmişim kırmak ile (Oğuzlama, s.450))

Eserde tabiat ve mevsimle alakalı çokça kelime kullanılmıştır. Akçam, alageyik, alakaz, alatan, alasabah, alatan, arpa, arslan (51 defa), ayı, bahar, yılan, baykuş, güneş, gün, gündüz, böcek, böğürtlen, çığ, çınar, çıyan, çiçek (14 defa), dağ (96 defa), deniz (4 defa). Ayrıca çoban (39 defa), davar (10 defa), koyun (25 defa), horoz (3 defa), teke (12 defa) kullanılmıştır. Bu durum göçebe hayat yaşayan Oğuzların tabii şekilde doğayla, hayvancılıkla ve mevsimlerle ilgili olmalarıyla açıklanabilir.

Sonuç olarak Oğuzlama'daki kelimeler Basri Gocul'un gören, duyan, seven; hayal dünyası güçlü, acılar, kaygılar yaşayan ancak geleceğe yönelik ümitleri de olan bir şair olduğunu ortaya koymaktadır.

8.4.1.2. Kelimelerin Mahiyetleri

Oğuzlama'da kelime seçimine önem verilmiştir. Bu seçim Gocul'un milliyetçi yönünü ve halk söyleyişlerine verdiği önemi ortaya koymaktadır. Gocul, Oğuzlama'da günümüz Türkçesinde yaşayan ve kullanılan sözcükleri fazla miktarda tercih etmiştir. Ayrıca Türkiye

ağızlarında yaşayan ve Derleme Sözlüğü'nden anlamını öğrendiğimiz kelimeleri de kullanmıştır (abuh, abaruh, ağmak, ağnanmak, tapşırmaq, tepsermek, evgi vb.).

Oğuzlama'da aslî Türkçe kelimelerin yanında alıntı kelimeler de bulunmaktadır. Alınma kelimelerin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça kökenlidir. Ancak bu kelimeler de halk arasında yaygın olarak kullanılan kelimelerdir, bu yüzden şiirlerin anlaşılmasını güçleştirmemektedir. Oğuzlama'da kullanılan yabancı dillerden alınma kelimeleri şöyle örnekleyebiliriz: ahenk, akıl, asıl, ateş, avaz, azade, bazı, bezirgan, bahar, can, cevap, cilve, daim, daima, dahil, defa, devam, esir, felek, ferman, fer, gafil, garaz, gaye, gurbet, gülbank, günah, haset, hasar, zarar vb...

Oğuzlama'da kullanılan aslî Türkçe kelimeleri de şöyle örnekleyebiliriz: göz, gönül, oyun, öç, kardaş, kaygı, toprak, alkış, ölüm, ot, bıçak, öksüz, çelik...

Oğuzlama'da kullanılan kelimeler, halkın kullandığı, bugün bile okunduğunda rahatça anlaşılabilen, yaygın kullanımı olan kelimelerdir.

8.4.1.3. Kelime Cinsleri

Stilistikte ele alınıp kullanılan cins kategorileri ile gramatikal cins kategorileri arasında fark vardır (Özbay, 1992). Burada üsluba tesir eden veya üslupla alakalı unsurlar üzerinde özellikle durulmuştur. Bunlar zamir, isim, zarf, edatlar, niteleme sıfatları, fiiller ve fiilimsilerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Oğuzlama'da toplam kelime sayısı 53.247'dir.

8.4.1.3.1. Fiiller

Oğuzlama'da 16.168 fiil kullanılmıştır. Bu fiiller 897 farklı fiilin tekrarı şeklindedir.

Fiiller hareketi karşılayan kelimelerdir. Hareket kelimesini burada tabii geniş manası ile alıyor ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları için kullanıyoruz. Evvelce söylediğimiz gibi kâinatta biri nesne, diğeri hareket olmak üzere iki unsur vardır. Nesneler canlı, cansız, maddi, manevi bütün varlıklar ve mefhumlardır. Hareketler ise nesnelerin zaman ve mekân içerisindeki yer değiştirmeleri; oluşları, kılışları, duruşları; hülâsa her türlü faaliyetleridir (Ergin, 1992, s.280, 281).

Fiiller ve kullanım sıklıkları şöyledir:

Tablo 4

Fiiller ve Kullanım Sıklıkları

de-	813	saç-	14	ulu-	4	anra-	1
ol-	766	sakın	14	üre-	4	apış-	1
söyle-	529	uğra-	14	yakın-	4	ara ver-	1
gel-	388	yaklaş-	14	yıgıl-	4	ardını al-	1
ver-	282	yum-	14	yon-	4	aş er-	1
gör-	249	bur-	13	ada-	3	aşka gel-	1
bak-	235	daya-	13	ağır gel-	3	at tep-	1
al-	225	doğra-	13	aldan-	3	atla-	1
git-	224	em-	13	alış-	3	avdet eyle-	1
dön-	206	kabar-	13	apar-	3	ayıl-	1
bil-	173	kapla-	13	balkı-	3	bahşet-	1
dile-	168	kas-	13	barın-	3	ban-	1
kal-	168	kullan-	13	Baskın ver-	3	baş koy-	1
dur-	145	kuru-	13	bay-	3	başa gel-	1
et-	143	salla-	13	benilde-	3	belini бүk-	1
kork-	139	sek-	13	bık-	3	belini doğrult-	1
aç-	137	yanıl-	13	boya-	3	belki-	1
çık-	136	yitir-	13	boyun eğ-	3	belli ol-	1
bul-	134	yu-	13	böğür-	3	berkit-	1
geç-	128	bağır-	12	bür-	3	beyninden vurulmuşa dön-	1
tut-	128	beze-	12	çağla-	3	boşalt-	1
çal-	120	eğ-	12	çenile-	3	boy göster-	1
öl-	119	kıvan-	12	depret-	3	bozar-	1
ye-	118	kulak tut-	12	dize gel-	3	bozguna uğra-	1
sor-	114	okşa-	12	ele-	3	bulaş-	1
sür-	111	sığın-	12	engel ol-	3	buyur et-	1
düş-	108	vazgeç-	12	ev-	3	bükelen-	1
çek-	105	dağıt-	11	fırsat kolla-	3	candan geç-	1
sev-	103	dağla-	11	gerdeğe gir-	3	cay-	1
vur-	103	döşe-	11	göç et-	3	cırıla-	1
ağla-	100	eş-	11	gözü yıl-	3	cıvılda-	1
seç-	100	gey-	11	gürle-	3	coş-	1
ayır-	99	ısla-	11	haddini bildir-	3	çağşa-	1
var-	95	kap-	11	ısmarla-	3	çakıl-da-	1
dol-	93	kulak ver-	11	irkil-	3	çalkala-	1
eyle-	91	sök-	11	izin al-	3	çatış-	1
gül-	91	tat-	11	kandır-	3	çatla-	1
doğ-	90	yer al-	11	kıpırda-	3	çekiş-	1
döğ-	90	yırt-	11	kıskan-	3	çene yor-	1
konuş-	90	yor-	11	kuru-	3	çile çek-	1

say-	89	ağıt yak-	10	kuşan-	3	çiz-	1
bin-	88	and iç-	10	kuşat-	3	dalaş-	1
sevin-	88	bunal-	10	leke sür-	3	defterini dür-	1
duy-	87	cevap ver-	10	meydana çık-	3	değer biç-	1
öğ-	84	dene-	10	ortaya çık-	3	denk düş-	1
kes-	83	dire-	10	öde-	3	devam et-	1
kıl-	83	dokun-	10	ötür-	3	devşir-	1
dök-	81	dürt-	10	özür dile-	3	dil dök-	1
at-	79	gevşe-	10	pişir-	3	dilden dile aktar-	1
kır-	79	incit-	10	razı ol-	3	dili çözül-	1
üz-	78	karış-	10	sav-	3	dili dön-	1
diz-	76	kılıç çal-	10	sığa-	3	dinel-	1
bas-	74	koca-	10	sıkla-	3	dit-	1
gir-	72	solu-	10	söz ver-	3	dizlerinin bağı çözül-	1
san-	72	sürç-	10	şıla-	3	dolun-	1
ak-	71	taş-	10	tap-	3	dost ol-	1
tanı-	70	titre-	10	tepser-	3	el çırp-	1
yat-	70	tüken-	10	tokuş-	3	elden gelme-	1
getir	66	türe-	10	tüket-	3	emek harca-	1
iste-	66	üş-	10	ula-	3	eriş-	1
büyü-	65	yetiş-	10	ut-	3	esen kal-	1
düşün-	64	ağar-	9	üğrü-	3	esri-	1
uyu-	64	avun-	9	üleş-	3	fark et-	1
kon-	63	baş eğ-	9	yara al-	3	fıskır-	1
başla-	62	çiğne-	9	yardım et-	3	gam çek-	1
şas-	62	dağıl-	9	yasla-	3	gayret göster-	1
iç-	61	fırıl-	9	yaşın-	3	geri çekil-	1
kaç-	61	güven-	9	yer et-	3	geri çevir-	1
koş-	59	haber al-	9	yıpran-	3	gıdıkla-	1
koy-	59	kayna-	9	yok et-	3	göğüs geçir-	1
sal-	59	kına-	9	yut-	3	gönül ver-	1
dinle-	58	koç-	9	yüle-	3	göz dik-	1
kur-	58	soy-	9	aceple-	2	göz kulak ol-	1
sun-	57	söğ-	9	acık-	2	göze al-	1
i-	55	bez-	8	adı çık-	2	gözünü tut-	1
yalvar-	54	bile-	8	af dile-	2	gözünde tüt-	1
er-	53	bula-	8	ağ-	2	gurur duy-	1
yan-	53	çöz-	8	aldır-	2	gümre-	1
in-	52	döv-	8	alkış tut-	2	haddini aş-	1
buyur-	51	eri-	8	ardına düş-	2	hâsıl ol-	1
aş-	48	es-	8	ardını al-	2	hatır say-	1
kalk-	48	haykır-	8	armağan et-	2	hatır sor-	1
bit-	47	kapıl-	8	at koştur-	2	hayra yor-	1
kat-	46	kıvrır-	8	avut-	2	heder ol-	1

kop-	46	kus-	8	ayaklan-	2	hoş geldin	1
öp-	46	kükre-	8	aydınlata-	2	hoşuna git-	1
yay-	45	oku-	8	ayır-	2	höyükür-	1
giy-	44	ölç-	8	başvur-	2	hücuma kalk-	1
yürü-	44	sıkıl-	8	bel-	2	ıpılda-	1
yen-	43	şakı-	8	canını bağış-	2	ıslık çal-	1
boz-	42	şaşıır-	8	canını sık-	2	icâd et-	1
çevir-	42	tanla-	8	çığılık at-	2	içi yan-	1
taşı-	42	banla-	7	çile-	2	ile-	1
boğ-	41	boşa git-	7	çöngel-	2	ileri atıl-	1
öğün-	41	bozla-	7	dayak ye-	2	ileri sür-	1
an-	40	can ver-	7	değer ver-	2	insaf et-	1
davran-	40	din-	7	dem vur-	2	iyilik et-	1
süz-	40	dinlen-	7	dil uzat-	2	kadir bil-	1
kişne-	37	el öp-	7	dize getir-	2	kahret-	1
neyle-	37	hınç al-	7	doku-	2	kam al-	1
ger-	36	kapış-	7	dul kal-	2	kamaş-	1
öldür-	36	kar-	7	eğir-	2	kan-	1
biç-	35	oy-	7	ele al-	2	kanı don-	1
kurtar-	35	serp-	7	ele geç-	2	kanını akıt-	1
uç-	35	sez-	7	ele geçir-	2	kanırt-	1
gerek-	34	sona er-	7	emekle-	2	karara var-	1
gez-	34	sön-	7	emr eyle-	2	karı-	1
savaş-	34	yarat-	7	feda olsun	2	karşı koy-	1
ara-	33	yed-	7	gem vur-	2	karşılık ver-	1
kıy-	33	yol al-	7	geri ver-	2	kaşı-	1
yap-	33	anlaş-	6	gışıl-da-	2	kavga kop-	1
ışı-	32	barış-	6	gocun-	2	kavgaya tutuş-	1
bat-	31	boşan-	6	göm-	2	kaybet-	1
düz-	31	canına kıy-	6	gönül ko-	2	kaybeyle-	1
savur-	31	çel-	6	göz at-	2	kayıp et-	1
sus-	31	danış-	6	gürülde-	2	kayıplara karış-	1
tak-	31	dile getir-	6	haber ver-	2	kayıt-	1
yaz-	31	gev-	6	hak et-	2	kelleyi koltuğa al-	1
anlat-	30	kurban ol-	6	haram ol-	2	keyfi kaç-	1
art-	30	küs-	6	hayda-	2	kıjgırda-	1
dal-	30	sağ-	6	helak ol-	2	kılıçtan geçir-	1
ürk-	30	sağla-	6	ırgala-	2	kırp-	1
yapış-	30	sap-	6	ısıır	2	kısa tut-	1
yık-	30	seğirt-	6	iğren-	2	kısmet ol-	1
az-	29	sın-	6	işe-	2	kışkırt-	1
kız-	29	sıyrır-	6	it-	2	kızır-	1
sar-	29	sok-	6	izin ver-	2	kızış-	1
böl-	28	sün-	6	kafa tut-	2	kol kanat ger-	1
çığır-	28	şahlan-	6	kağşa-	2	korku sal-	1

dola-	28	tüne-	6	karalar bağla-	2	kotar-	1
kaldır-	27	uğurla-	6	karga-	2	kudur-	1
kok-	27	ulaş-	6	karşı dur-	2	kul ol-	1
bırak-	26	yarış-	6	kaybol-	2	kutlu olsun	1
coş-	26	yazık ol-	6	kayır-	2	kuzu gönü post olmaz	1
ez-	26	yel-	6	kekele-	2	küçük dilini yut-	1
otur-	26	yol al-	6	kılıç kuşan-	2	kül et-	1
uy-	26	yumuşa-	6	köpür-	2	küpülde-	1
yor-	26	akla-	5	merak et-	2	lâf et-	1
çök-	25	baş kes-	5	murada er-	2	lâpa lâpa	1
saldır-	25	başar-	5	nara at-	2	merak sar-	1
topla-	25	çalış-	5	nefes al-	2	meydan oku-	1
uza-	25	çap-	5	nişan al-	2	meydana gel-	1
yar-	25	çekin-	5	otar-	2	meyil ver-	1
yer-	25	çent-	5	öğür-	2	misafir et-	1
belir-	24	çıldır-	5	özle-	2	mucip ol-	1
ko-	24	damla-	5	parala-	2	mümkün ol-	1
yağ-	24	darıl-	5	püskür-	2	nazmet-	1
acı-	23	deş-	5	sağal-	2	ninni düz-	1
beğen-	23	devir-	5	sanç-	2	oğ-	1
der-	23	dile gel-	5	savul-	2	ona-	1
dil-	23	diz çök-	5	sep-	2	ortalık ağar-	1
göster-	23	don-	5	sinile-	2	öğüt ver-	1
kavuş-	23	edin-	5	soğul-	2	ömür sür-	1
del-	22	emzir-	5	soluk al-	2	önünü al-	1
dik-	22	ever-	5	söv-	2	paha biç-	1
doy-	22	göç-	5	sürükle-	2	parıl-da-	1
güt-	22	göz yum-	5	süs-	2	pay et-	1
koru-	22	hıçkır-	5	şakra-	2	pişmanlık duy-	1
öv-	22	incin-	5	şehit düş-	2	rast gel-	1
sakla-	22	kak-	5	şükret-	2	rengi sol-	1
sık-	22	kavşır-	5	tasla-	2	rezil et-	1
sına-	22	kert-	5	terk eyle-	2	sabret-	1
anla-	21	piş-	5	tık-	2	sabrı tüken-	1
bele-	21	pus-	5	tıka-	2	sancı-	1
çat-	21	sat-	5	tın-	2	sarmaş-	1
değ-	21	sız-	5	tırman-	2	savuş-	1
geri dön-	21	sin-	5	toz-	2	sebepl ol-	1
kavra-	21	soğu-	5	tükür-	2	secdeye kapan-	1
çarp-	20	soru sor-	5	üfür-	2	seğir-	1
gam ye-	20	söz al-	5	ün al-	2	selâm ver-	1
götür-	20	şış-	5	ür-	2	ses ver-	1
on-	20	tart-	5	ürper-	2	sevinç duy-	1
ört-	20	uğraş-	5	üşü-	2	sevinçten uç-	1

sars-	20	uyar-	5	üşür-	2	sırt-	1
utan-	20	yaraş-	5	üşüş-	2	sırtı yere gelme-	1
uyan-	20	yere çaldı	5	yala-	2	soy soyla-	1
yara-	20	yerin-	5	yalabı-	2	sömür-	1
yet-	20	yıka-	5	yaldır-	2	söz dinle-	1
inan-	19	yüz- (bir şeyi)	5	yama-	2	söz geçirme-	1
kurtul-	19	abdest al-	4	yarçı-	2	söz tut-	1
yakar-	19	ad ver-	4	yarım kal-	2	sözü geç-	1
yelte-	19	ağırla-	4	yas-	2	şafak sök-	1
bük-	18	aldat-	4	yere ser-	2	şart koş-	1
çağır-	18	aşın-	4	yere vur-	2	şaşakal-	1
gönder-	18	becer-	4	yoğur-	2	şen ol-	1
kakı-	18	bela ol-	4	yont-	2	şımar-	1
katlan-	18	belle-	4	yorgun düş-	2	talep et-	1
ser-	18	bıç-	4	yönet-	2	talep etsin	1
sil-	18	buyruk buyur-	4	yut-	2	tanık ol-	1
yığ-	18	ceng et-	4	yuvarla-	2	tapşır-	1
yıl-	18	çürü-	4	yüz-	2	tara-	1
bürü-	17	derle-	4	yüzü gül-	2	tat ver-	1
ilen-	17	duâ et-	4	zihin yor-	2	terk et-	1
ilet-	17	dür-	4	zulmeyle-	2	tersine çevir-	1
işit-	17	düş gördü	4	abart-	1	toy toyla-	1
tep-	17	eğ-	4	abulda-	1	tutsak düş-	1
andır-	16	el bağla-	4	ad al-	1	umut kes-	1
as-	16	elver-	4	ad koy-	1	uva-	1
eğlen-	16	geber-	4	afalla-	1	uygun bul-	1
ek-	16	haber sal-	4	ağnan-	1	uygun düş-	1
esirge-	16	hiçe say-	4	ağrılan-	1	uygun gör-	1
göç-	16	hoş gör-	4	ah çek-	1	üt-	1
inile-	16	iliş-	4	ahı tut-	1	vâsıl ol-	1
kazan-	16	kalkış-	4	ahla-	1	yabana at-	1
öt-	16	kaşan-	4	akın et-	1	yadırga-	1
parla-	16	kavur-	4	aklı er-	1	yağma et-	1
um-	16	kay-	4	alaya al-	1	yakışık alma-	1
unut-	16	kaz-	4	alaya al-	1	yarı-	1
yak-	16	kement at-	4	alın-	1	yarlıga-	1
değiş-	15	kırış-	4	alın teri dök-	1	yarlıga-	1
ıra-	15	kovala-	4	allan-	1	yasa-	1
kan dök-	15	onar-	4	and olsun	1	yasak et-	1
kapa-	15	öğret-	4	yekin-	1	yola çık-	1
ok at-	15	ör-	4	yem ol-	1	yolun açık olsun	1
öğren-	15	peşine düş-	4	yemin et-	1	yort-	1
yakış-	15	purtar-	4	yer bul-	1	yüreği yan-	1
yit-	15	sapla-	4	yerinde yeller es-	1	yüz kızart-	1
yol-	15	seyret-	4	yerinden fırla-	1	yüzü tut-	1

çak-	14	sıçra-	4	yerini al-	1	yüzü tut-	1
imren-	14	sığ-	4	yerini doldur-	1	zarar gör-	1
koğ-	14	sol-	4	yerini tut-	1	zevk al-	1
rastla-	14	son ver-	4	yol aç-	1	zevk al-	1
sürü-	4	söz aç-	4	yol gözle-	1	zingılda-	1
				yol kes-	1	zulmet-	1

Tabloda görüldüğü üzere de- (813 defa) fiili en çok kullanılan fiildir. de- fiilinin de en çok dedi (256 defa) ve dediler (48 defa) çekimi şeklinde kullanılmıştır. Dedim kullanımı sadece 7 defadır. Buradan anlaşılıyor ki şair başkasının söylediklerine daha çok dikkat etmektedir.

Tekür: Yaşa Oğuzlu, dedi, zorlu yiğitsin,
Hünerin anlanmıştır, sınaşma gayri yetsin!
Söz alarak Tekür'ün oradaki yeğeni:
- Asıl aslandır, dedi, denemeğe değeni!
Onunla da kapışsın, tam bir hükme varalım,
Boğuştan sağ çıkarsa kızı öyle verelim! (Oğuzlama, s.151)

Orada bulunanlar hep duâ eylediler:
"Bu ad, bu yiğitciğe kutlu ola!" dediler. (Oğuzlama, s.207)

Oğuzlar derildiler: "Ya öç; ya göç!" dediler.
Yürüyüşe katıldı yaşlı, yaşsız; avrat, er.
Salkım salkım bürüdü dağı, taşı toz duman. (Oğuzlama, s.212)

söyle- fiilinin (529 defa) ve konuş- fiilinin (90 defa) en çok kullanılan diğer fiiller olduğunu görmekteyiz.

Beyrek'in yiğitleri şen iken gamlandılar.
"Yoldaşlar, dedi Beyrek, söyleyin neyiniz var?"
"Sen al giydin, dediler, bizlerse giyeriz ak!"
"Size de kırk güne dek nasip kılsın, dedi,
Hak, Bir müddet taşıyarak birlikte soyunalım,
Urbasız, egni yalın dervişlere sunalım!" (Oğuzlama, s.442)

Açık, seçik konuştun; inandım saklın yoktur,
Devecesin, ammâ ki köşekçe aklın yoktur.
Kimindir tarafından öne sürülmüş hatâ? (Oğuzlama, s.322)

İşit- fiilinin sadece 17 defa, dinle-fiilinin ise 58 defa geçtiği görülmektedir. Buradan şairin kendisini ifade etmeye önem verdiğini çıkarmamız mümkündür. Şair, millî bir destan yaratma ve Cumhuriyet'in millî kimlik inşa etme ülküsünü kendisine şiar edinmiş bir ediptir. Bundan dolayı fikirlerini, duygularını ifade etmeye, okuyuculara ulaştırmaya büyük önem vermektedir.

Bir diğer dikkat çekici durum, konuşmakla alakalı fiillerden sonra bak-(235 defa) ve gör-(249 defa) fiillerinin sıkça kullanılmasıdır. Bu durum şairin dış dünyayı algılamaya verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bil- (173 defa), düşün- (64 defa) fiilleri de dünyayı algılamada önemli fiillerdendir. Gocul, Türkçü-Atatürkçü çizgide bir şair olması bakımından bilmeye,

düşünmeye önem atfetmektedir. Aynı şekilde git- (224 defa), gel- (388 defa) ve kal- (168 defa) fiillerinin çokluğu da belirgin şekilde görülmektedir. Bunda şairin hayatında defalarca bir yerlere gitmek zorunda bırakılmasının etkisi olsa gerektir.

Dile- fiili 168 defa kullanımıyla yine en çok kullanılan fiillerden biridir. Eserde, dilemek fiili sahip olduğu üç anlam ile de kullanılmıştır.

Gelecek yıllarını
Aydın günler bekleye!
Bu günler sevincine
Çok sevinçler ekleye!
Engelsiz kavuşasın
Dilediğin her şeye!...(Oğuzlama, s.58)

Bu sözleri deyince Dumrul'a karşı melek
Kendisinden diledi şöylece Dumrul dilek: (Oğuzlama, s.114)

Sevgili atacığım! Konuşalım şakasız,
Var ise şöylesidir dilediğim eşlik kız:
Bâzuları olmalı yavru geyik budunca
Çatırdadak kırmalı yayı kabza tutunca. (Oğuzlama, s.126)

Fiillerin gerçekleşme şeklini belirtip vasıflandıran 1086 adet zarf fiil kullanılmıştır. Aynı zamanda sıfat fiiller de 1743 adet kullanılmıştır. Sıfat fiil ve zarf fiillerle meydana gelen kelime grupları dinamik bir üslubun vasıtalarıdır (Özbay, 1992, s. 277). Bunlar sıfat ve zarflar bahsinde ayrıca ele alınmıştır.

8.4.1.3.2. İsimler

İsimler; ad, sıfat, zamir, zarf ve edat alt başlıklarında incelenecektir.

8.4.1.3.2.1. Adlar

İsimler canlı, cansız bütün varlık ve kavramları karşılayan, varlıkların ve kavramların adları olan kelimelerdir (Ergin, 1992, s.218). Oğuzlama'daki isim soylu kelimelerin kullanım sıklığı şu şekildedir:

Tablo 5

İsim Soylu Kelimeler ve Kullanım Sıklıkları

bir	1190	kuzgun	16	bucak	5	ee	2	erkeç	1
mi	523	küçük	16	ceza	5	eğlim	2	esir	1
ki	478	namert	16	cıda	5	elhasıl	2	esnek	1
bu	433	oh	16	çav	5	elli	2	eşya	1
at	431	tan	16	çetin	5	elvan	2	evgi	1

ne	425	tane	16	çul	5	erk	2	evren	1
ben	407	uz	16	dün	5	faşır	2	ezan	1
baş	368	*bican	15	eğın	5	gacır	2	fağfur	1
oğul	327	*kara güne	15	erkek	5	gavur	2	fağfur	1
sen	320	*salur kazan	15	evedi	5	genez	2	fail	1
yer	299	alçak	15	evik	5	geveze	2	fakir	1
söz	293	armağan	15	gafil	5	gışıl	2	fatma	1
göz	291	bugün	15	ganimet	5	gökçül	2	fent	1
yol	269	cebe	15	gerçi	5	göktanrı	2	fer	1
er	265	çeşit	15	göl	5	göyne	2	ferman	1
gibi	245	çile	15	güm	5	göynük	2	fert	1
*oğuz	243	deli	15	hacet	5	gülbank	2	feryat	1
o	243	dışarı	15	hançer	5	güman	2	fesat	1
ve	242	gündüz	15	hay	5	günbatı	2	fetih	1
var	241	hazır	15	hücum	5	güvem	2	fırtına	1
de	235	helal	15	kabil	5	has	2	fış	1
bey	234	hınç	15	kadir	5	hasım	2	fidan	1
için	232	kanat	15	kafiristan	5	hatta	2	filiz	1
kâfir	224	konur	15	kapkara	5	hatun	2	fiske	1
*kazan	213	köprü	15	kaymak	5	havan	2	fistan	1
kan	211	lazım	15	keçe	5	hayat	2	frenk	1
kılıç	207	meğer	15	kefen	5	haydin	2	gaga	1
ses	201	mezar	15	keşke	5	hayran	2	gani	1
el	198	öte	15	kılavuz	5	hayvan	2	garaz	1
gün	196	parmak	15	kundak	5	heder	2	garip	1
*beyrek	185	yeşil	15	kürk	5	her	2	gayrı	1
da	185	*kazılık dağı	14	lanet	5	hırs	2	gaz	1
yaş	179	ateş	14	mana	5	hile	2	gazi	1
yiğit	177	biraz	14	millet	5	hoyrat	2	gerek	1
can	176	çeri	14	nesne	5	ığlım	2	gevher	1
kara	173	damla	14	nöbet	5	ırgap	2	geysi	1
kız	170	dek	14	oba	5	ışlık	2	gezki	1
her	169	emek	14	paha	5	iklim	2	gıcır	1
yok	165	gön	14	rahmet	5	imdat	2	gibi	1
şu	163	henüz	14	sadak	5	imkan	2	gibi	1
dahi	158	izin	14	sadece	5	inak	2	gökçatı	1
ata	156	kamçı	14	saz	5	inek	2	gökçe	1
hey	152	kıl	14	sivri	5	inkar	2	gökçek	1
ak	150	körpe	14	şevk	5	iş	2	gökdemir	1
karşı	140	laf	14	taze	5	işaret	2	gölük	1
kırk	140	leş	14	tekme	5	iti	2	göz	1
yürek	140	ocak	14	tırnak	5	kahkaha	2	göz	1
ile	139	tıpkı	14	tuz	5	kalaba	2	göz	1
ana	138	top	14	vatan	5	kalça	2	gözdağı	1
iç	136	tün	14	yahni	5	kamu	2	gübre	1

yan	135	yâr	14	yeğen	5	kank	2	güç	1
değil	133	yaz	14	yukarı	5	karaca	2	gündüz	1
ok	133	yele	14	yuva	5	karakucak	2	güven	1
iki	129	yen	14	Yüz suyu	5	kardeş	2	güzel	1
eş	128	zincir	14	zengin	5	kars	2	güzel	1
cenk	126	*deli ozan	13	zihin	5	kasırğa	2	haber	1
düşman	125	altmış	13	*alınca	4	katmer	2	habis	1
ad	120	ama	13	*çin	4	kavak	2	hac	1
şöyle	120	asıl	13	*dünder	4	kavil	2	haç	1
kendi	119	ay	13	*itil müren	4	keklik	2	hadin	1
kim	119	boz	13	*rab	4	kelep	2	hakan	1
son	119	çocuk	13	*sarı çoban	4	kenar	2	hakan	1
meydan	114	diri	13	*tatar	4	kent	2	hal	1
biz	113	fakat	13	*ters uzamış	4	kepçe	2	halas	1
çok	112	fırsat	13	acele	4	kepenek	2	halayık	1
iş	110	gurur	13	âdet	4	kıp	2	hamam	1
ev	107	gümüş	13	ağa	4	kırbaç	2	hamle	1
yay	107	had	13	akboz	4	kıs	2	hamur	1
*uruz	106	kadın	13	alın teri	4	kıyafet	2	han	1
alt	105	kahr	13	annaç	4	kirman	2	harar	1
ön	105	kör	13	araba	4	kiyir	2	hareket	1
yüz	102	kül	13	ayı	4	koltuk	2	harf	1
gerek	98	neden	13	aziz	4	koraf	2	hasar	1
dağ	96	nöker	13	barış	4	koygun	2	haset	1
yurt	96	taç	13	bari	4	koz	2	hasıl	1
hal	94	tasa	13	bazu	4	köstek	2	hasta	1
dil	90	ten	13	be+	4	köşe	2	hatıra	1
kardaş	90	yad	13	bedel	4	küstah	2	hav	1
otağ	89	yarın	13	behey+	4	lakap	2	havsala	1
ey	87	yelteme	13	bıçak	4	lapa	2	havuz	1
*tekür	85	yetim	13	bidevi	4	leşker	2	hayret	1
gök	84	zağ	13	börk	4	lime	2	haz	1
en	83	*allah	12	budak	4	mahal	2	hece taşı	1
haber	83	*göktanrı	12	budun	4	mahmuz	2	hedef	1
az	81	*iç oğuz	12	burçak	4	maşşer	2	hekim	1
han	80	alca	12	büyü	4	malum	2	helal	1
oğlan	80	ar	12	cılasın	4	mazi	2	herhalde	1
öyle	80	avrat	12	çan	4	melik	2	herze	1
soy	80	bacak	12	çelik	4	melil	2	hesap	1
üç	80	bezirgan	12	çem	4	meral	2	hıra	1
*dirse	78	birbiri	12	çıplak	4	milli	2	hıraca	1
ara	77	boğaz	12	çoğu	4	misafir	2	hısım	1
nere	75	bülbül	12	değirmen	4	mola	2	hicran	1
şimdi	75	cevşen	12	deniz	4	mülk	2	hilaf	1
toz	75	dadı	12	dip	4	naip	2	hile	1

a	74	dayı	12	doğan	4	nakil	2	hindi	1
güç	74	devlet	12	ejder	4	namus	2	hiş	1
bre+	73	döl	12	ejderha	4	nazım	2	hotoz	1
su	73	fayda	12	emel	4	nitekim	2	höyük	1
üst	73	giz	12	ense	4	öd	2	huri	1
gam	72	gül	12	eser	4	ördek	2	hürmet	1
nice	72	ırmak	12	feda	4	paça	2	ılgar	1
*kan turalı	70	it	12	fena	4	pas	2	ırmak	1
ise	70	kahraman	12	gaye	4	paye	2	ibibik	1
kadar	70	kavat	12	gen	4	pazu	2	ibret	1
yedi	70	kem	12	gerdan	4	pent	2	ibrişim	1
öç	69	kez	12	gökbayrak	4	perde	2	icat	1
sağ	69	köptük	12	görkem	4	piç	2	iki	1
avnik	67	köşk	12	güp	4	porsuk	2	ikram	1
hiç	67	kucak	12	güz	4	post	2	imdat	1
üzere	67	kuyruk	12	hain	4	pulat	2	imik	1
acı	66	kümbet	12	haldır	4	rağmen	2	imrahur	1
hemen	66	meme	12	harç	4	rekat	2	inat	1
kat	66	murat	12	helak	4	rüya	2	intikam	1
ya	66	oy+	12	hışım	4	sancak	2	işbu	1
*basat	65	pay	12	hikmet	4	sarhoş	2	işkil	1
ayak	65	sene	12	hu+	4	sedir	2	itaat	1
beniz	65	sır	12	hüküm	4	semiz	2	iyi	1
al	64	şehit	12	ıgıl	4	sergüzeşt	2	kabir	1
hep	64	talán	12	ılgar	4	serhenk	2	kadd	1
kargı	64	tarif	12	ır	4	sersem	2	kadı	1
kopuz	64	teke	12	ilan	4	sıcak	2	kafes	1
savaş	64	ters	12	ilkyaz	4	sırım	2	kafirlereli	1
çat	62	türkü	12	işkence	4	sırma	2	kahhar	1
zaman	62	yani	12	kader	4	sinek	2	kahraman	1
art	61	yüzük	12	karga	4	siyim	2	kaim	1
nara	61	*dış oğuz	11	karı	4	soğan	2	kalay	1
nasıl	61	*oğuzlareli	11	karış	4	suret	2	kalburüstü	1
sonra	61	*urum	11	kaval	4	şami günlük	2	kalp	1
bin	60	adam	11	kekik	4	şar+	2	kam	1
dizgin	60	bala	11	kemik	4	şark	2	kamış	1
gerçek	60	biteviye	11	keşiş	4	şarkı	2	kanara	1
geri	60	çare	11	kılık	4	şırak+	2	kanat	1
kuş	60	çene	11	kırk	4	şiddet	2	kapkaranlık	1
zor	60	çimen	11	kıyamet	4	ta	2	kâr	1
hak	59	direk	11	kibir	4	tabut	2	kara budak	1
pek	59	divan	11	kitap	4	tahsin	2	karakış	1
bayındırhan	58	domuz	11	komşu	4	tamu	2	karaltı	1
gece	58	duman	11	kospak	4	tanyıldızı	2	karanfil	1
şey	58	engel	11	köşek	4	tap	2	karapulat	1

tanrı	58	etraf	11	köz	4	taraka	2	karçar	1
uç	58	eyer	11	kuru	4	tava	2	kasıt	1
*tanrı	57	fark	11	kuşak	4	tavan	2	kasvet	1
in	57	gömlek	11	lokma	4	taylan	2	kaş	1
*beğil	56	huy	11	meğerse	4	tekür	2	katran	1
boş	56	iri	11	melun	4	temel	2	kav	1
güzel	56	kılınç	11	memnun	4	temren	2	kayık	1
sıra	56	kirpik	11	mutlak	4	temren	2	kayısı	1
siz	56	öbür	11	müslüman	4	tencere	2	kayış	1
*boğaç	55	rast	11	nakış	4	tesir	2	kaytan	1
hatun	55	salık	11	namaz	4	teslim	2	kaza	1
sınır	54	salt	11	nasip	4	tın	2	kebab	1
tez	54	sel	11	nekkare	4	titiz	2	keder	1
*büre	53	şahin	11	noksan	4	tok	2	keten	1
bağ	53	tas	11	ortak	4	toygat	2	kılçık	1
kulak	53	urba	11	otuz	4	tören	2	kılınç	1
taş	53	vay+	11	öksüz	4	turna	2	kıpkızıl	1
toprak	53	vücut	11	ötürü	4	tuzak	2	kırmızı	1
ün	53	yemin	11	pala	4	ud	2	kırnak	1
boy	52	yılan	11	per	4	uş	2	kısır	1
gür	52	yıldız	11	pir	4	üngür	2	kıt	1
ah	51	yük	11	pusat	4	vıgıl	2	kıtal	1
dert	51	zindan	11	safa	4	yal	2	kıvılcım	1
tek	51	*benliboz	10	sak	4	yanaz	2	kilise	1
yüz (sayı)	51	*karahan	10	sakin	4	yanşak	2	kim	1
artık	50	*parasar	10	sap	4	yapağı	2	kingaş	1
aslan	50	alkış	10	saray	4	yâre	2	kispet	1
biri	50	aşk	10	sav	4	yaren	2	kiş	1
gayet	50	beyata	10	serhad	4	yarlık	2	kişi	1
tat	50	burda	10	sığır	4	yaş	2	konca	1
aygır	49	burun	10	sicim	4	yazma	2	konç	1
bol	49	çiv	10	sinir	4	yelbir	2	kopkoyu	1
yardım	49	davar	10	som	4	yelek	2	kovan	1
*dumrul	48	davul	10	sual	4	yelincek	2	kovuk	1
*tepegöz	48	defa	10	sücü	4	yer altı	2	köhne	1
*yaradan	48	doludizgin	10	şimşek	4	yılbır	2	kömür	1
boğa	48	dükeli	10	taban	4	yoğurt	2	kör	1
gönül	48	ecel	10	talih	4	yufka	2	kötek	1
aş	47	emir	10	tamam	4	yuğ	2	köy	1
eğer	47	eski	10	tedirgin	4	yuh	2	kral	1
din	46	eşik	10	tekin	4	yumurcak	2	kubbe	1
kişi	46	evet	10	telaş	4	zafer	2	kudret	1
toy	46	galiba	10	temaşa	4	zeval	2	kuduz	1
üzeri	46	gayri	10	torba	4	ziyade	2	kul	1
daha	45	gürz	10	torun	4	*adem	1	kum	1

*banı çiçek	44	hiçbir	10	tuhaf	4	*ağılgan	1	kumaş	1
*dede korkut	44	im	10	ufak	4	*ahıska cengi	1	kunkan	1
hem	44	insaf	10	üm	4	*ahıska kalesi	1	kurban	1
renk	44	isim	10	üzengi	4	*akçakale	1	kurkurma	1
düş	43	kalın	10	ya+	4	*akhisar	1	kurnaz	1
kaç	43	kiriş	10	yalçın	4	*alınca han	1	kursak	1
oyun	43	köle	10	yalman	4	*alparslan	1	kuşbakışı	1
saç	43	kuşku	10	yamaç	4	*aşıl	1	kuşçubaşı	1
yazık	43	mademki	10	yar	4	*avnik kalesi	1	kuşları	1
yeni	43	ot	10	yasak	4	*ay	1	kuzey	1
yıl	43	peri	10	yeryüzü	4	*âzer	1	küf	1
baht	42	seyrek	10	yeygi	4	*babur	1	küfe	1
bek	42	şahbaz	10	yorgan	4	*baçak	1	külâh	1
dünya	42	yahut	10	yosma	4	*bambam	1	lâhor	1
hüner	42	yine	10	Yüz karası	4	*barsacar	1	lâhur	1
kol	42	yokuş	10	*alp rüstem	3	*bayat boyu	1	löhüsa	1
ozan	42	*azrail	9	*alplarbaşı salur kazan bey	3	*bayburt	1	lümbürtedek	1
ömür	42	*Azrail	9	*avnik	3	*boğacık	1	mahalle	1
akıl	41	*kılbaş	9	*balka	3	*bozok	1	mahbup	1
alın	41	aşırı	9	*bamsı	3	*büğdüz	1	mahluk	1
ilk	41	beden	9	*barmaklak çosum bilik	3	*can alıcı melek	1	makbul	1
*burla	40	çarçabuk	9	*başırkıl'ı	3	*cebrail	1	malik	1
ağaç	40	çaşıt	9	*bozbörü	3	*cızığlar	1	mani	1
ağır	40	çevik	9	*çalap	3	*çürçit hanı	1	masraf	1
amma	40	değın	9	*çürçit	3	*dağ	1	maşallah	1
hoş	40	dirlik	9	*dölek+evren	3	*deniz	1	mav	1
kaygı	40	dul	9	*fatma	3	*dereşam	1	mavi	1
şen	40	duvak	9	*gök+han	3	*dip bakuy	1	mecbur	1
ülke	40	eğri	9	*kanlı oğuzeli	3	*dügür	1	mefahir	1
*hakk	39	elbette	9	*kapak kan	3	*emet suyu aslanı	1	melek	1
*seğrek	39	elçi	9	*sancıdan	3	*gocul	1	melik	1
ağız	39	etek	9	af	3	*gök	1	mellek	1
altın	39	fani	9	ak	3	*gün	1	meram	1
çoban	39	gayret	9	alaca	3	*gürcüeli	1	merdiven	1
dört	39	haram	9	alay	3	*gürhan	1	merhem	1
gene	39	hatır	9	alev	3	*hakal	1	merkez	1
hele	39	hava	9	an	3	*hatay	1	mescit	1
kapı	39	hayır	9	arkadaş	3	*hektor	1	meşe	1
kurt	39	heves	9	arslan	3	*helen	1	meşhur	1
sert	39	ip	9	arzu	3	*hind	1	metin	1
sırt	39	ipek	9	azar	3	*homiros	1	mevcut	1
ter	39	kabza	9	bahçe	3	*hüseyin	1	meyhane	1

tüm	39	kervan	9	baht	3	*ımlak	1	meyil	1
gözyaşı	38	koyu	9	balbal	3	*ısığ göl	1	meyve	1
ninni	38	kök	9	batman	3	*ısığ+göl	1	miğfer	1
saf	38	kuyu	9	belik	3	*ilyada	1	minval	1
suç	38	madem	9	beti	3	*itil suyu	1	miras	1
yüce	38	melek	9	biribiri	3	*kaban gücü	1	misal	1
öğüt	37	muhtaç	9	bit	3	*kadırğan dağları	1	moşul	1
ala	36	nam	9	boran	3	*kadir gecesi	1	mucip	1
cevap	36	niçin	9	bürçek	3	*kâfireli	1	muhabbet	1
işte	36	onat	9	cahil	3	*kâfiristan	1	muhakkak	1
kalkan	36	oysa	9	cennet	3	*kal aç	1	mukadder	1
şölen	36	öğle	9	cesaret	3	*kalaba oğuzeli	1	mum	1
yara	36	pınar	9	ceylan	3	*kamgan	1	mushaf	1
*salur kazan bey	35	pis	9	cihan	3	*kan+abkaz	1	müdara	1
alp	35	pul	9	cilve	3	*kanklı	1	mühim	1
bağır	35	selam	9	çaba	3	*kap+çak	1	mühür	1
bel	35	tan	9	çarık	3	*kapılar derbendi	1	müren	1
diz	35	temiz	9	çığnam	3	*kara tuğan	1	müsamma	1
et	35	uçmak	9	çıra	3	*kara+tüken	1	müstecap	1
hepsi	35	urgan	9	çirkin	3	*karluğ	1	müthiş	1
koç	35	yügrük	9	çizme	3	*kerbela	1	müyesser	1
nal	35	zalim	9	dana	3	*keyûmers	1	naaş	1
onlar	35	*irkil+ata	8	dava	3	*kısırcı	1	nadan	1
ulu	35	*şeytan	8	denlü	3	*konur koca	1	nağme	1
*emren	34	*ulaşoğlu	8	dere	3	*közhan	1	name	1
bura	34	apış	8	devam	3	*medine	1	nar	1
iyi	34	ban	8	didar	3	*mevla	1	nasır	1
kul	34	bazan	8	dimdik	3	*nemrûd	1	nazil	1
sık	34	besi	8	diyar	3	*nil	1	nebze	1
süt	34	bıyık	8	dolunay	3	*nuh eşiği	1	nefer	1
yalan	34	cellat	8	domur	3	*odise	1	nefis	1
yeğ	34	cilasın	8	doruk	3	*oğuz ülkesi	1	nimet	1
acep	33	çay	8	eee	3	*oğuzlama	1	nine	1
haydi	33	damar	8	eleğimsağma	3	*oğuzname	1	niyaz	1
on	33	dede	8	erdem	3	*ölüm meleği	1	nokta	1
ora	33	diken	8	evvel	3	*pers	1	nur	1
ordu	33	döş	8	ezgi	3	*rahim	1	nur topu	1
topuz	33	evlat	8	fak	3	*saklap	1	o	1
tür	33	gazi	8	felek	3	*sarı ırmak	1	oğlak	1
batır	32	göbek	8	fit	3	*sayram	1	oğlan	1
bunlar	32	gökyüzü	8	gaflet	3	*selçi	1	oğul	1
çığ	32	haç	8	gah	3	*suyap	1	oğul	1

gelin	32	he	8	gaza	3	*şah hasan	1	oğul	1
mut	32	kar	8	gazap	3	*şakım	1	oğul	1
orta	32	karanlık	8	gonca	3	*şehname	1	oğuz	1
şan	32	kaya	8	gümbür	3	*şörük	1	oğuz	1
topuk	32	kov	8	günah	3	*tacikler	1	orun	1
yavru	32	köpek	8	gündoğusu	3	*talas	1	öğün	1
*eğrek	30	küme	8	güvercin	3	*tangut	1	önder	1
iken	30	leke	8	halka	3	*tanrı kitabı	1	önem	1
kurban	30	masal	8	handeyse	3	*tanrıdağ	1	örnek	1
öfke	30	me	8	harman	3	*tanrısar bozkurt	1	örümcek	1
peş	30	mekan	8	hasret	3	*tömüdü kağul	1	öyle	1
sebeb	30	merhamet	8	haşarı	3	*tuna	1	özge	1
taraf	30	mert	8	hayal	3	*turan	1	özge	1
uğur	30	od	8	hayda	3	*uluğ ordu uşpoteng	1	pabuç	1
yakın	30	odun	8	hazine	3	*urhan	1	parasar	1
yumruk	30	of+	8	hece	3	*uzunpınar	1	pars	1
bile	29	peki	8	herhangi	3	*yâfes'in	1	partapart	1
çağ	29	pençe	8	hop	3	*yalavaç	1	pat	1
genç	29	sapan	8	horoz	3	*yalvaç	1	pazı	1
iz	29	sunu	8	iğne	3	*yayhat keşişoğlu	1	peder	1
kısa	29	şah	8	ihtiyar	3	*yayık suyu	1	pehlivan	1
parça	29	tavla	8	inak	3	*yıldız	1	pencik	1
yalnız	29	tel	8	işmar	3	*yüce hanlar hânı	1	pervaz	1
boyun	28	tokmak	8	kabul	3	*zülfikar	1	petek	1
buğra	28	tunç	8	kam	3	acaba	1	peynir	1
dar	28	yaban	8	kaplan	3	aciz	1	pihtı	1
hız	28	yağız	8	kaşık	3	adavet	1	pire	1
öz	28	yalın	8	kaynana	3	ademî	1	pranga	1
akça	27	yankı	8	kaytaban	3	adet	1	puta	1
ancak	27	yasa	8	keçi	3	adeta	1	rab	1
belli	27	zevk	8	kelle	3	ağabey	1	rahim	1
beşik	27	ziyan	8	kemer	3	ağbaz	1	rahip	1
çünkü	27	*gönortaç	7	kerem	3	ahenk	1	rakış	1
herkes	27	*trabzon	7	keşki	3	ahıska	1	reva	1
içeri	27	abuh	7	keyif	3	ahret	1	reviş	1
kalp	27	ağıl	7	kıç	3	ahu	1	rezil	1
k karar	27	alık	7	kına	3	ahval	1	rızık	1
kavga	27	aşağı	7	kismet	3	aile	1	rivayet	1
koçak	27	avuç	7	kolan	3	ait	1	rum	1
tam	27	ayıp	7	köpre	3	akbaşlı	1	sade	1
yüksek	27	azrail	7	kulaç	3	akçam	1	safha	1
yüzünden	27	bal	7	kuvvet	3	akev	1	sağdıç	1
*şöklü	26	birdenbire	7	küpür	3	âlâ	1	sağır	1

başka	26	boncuk	7	küt	3	alabacak	1	saksağan	1
derin	26	burç	7	leğen	3	alageyik	1	sam	1
diş	26	ciğer	7	maksat	3	alakaz	1	saman	1
koyun	26	cömert	7	maskara	3	alasabah	1	sarvan	1
şart	26	çeng	7	maya	3	alayılan	1	sası	1
and	25	çöl	7	mazlum	3	alca	1	savlet	1
çift	25	dam	7	medet	3	alçak	1	sayvan	1
don	25	deri	7	medh	3	alet	1	sedef	1
insan	25	dost	7	memleket	3	alpağut	1	seha	1
kale	25	duvar	7	mendil	3	alperen	1	sena	1
mal	25	ek	7	mesele	3	ambar	1	sert	1
uğru	25	erkeç	7	müjde	3	amca	1	sevap	1
üzre	25	erken	7	mümin	3	amel	1	sıçan	1
*yalıncık	24	gurbet	7	nem	3	ân	1	sıfat	1
beş	24	gülbüz	7	nikap	3	andaç	1	sırça	1
geyik	24	hisar	7	ortaç	3	apacayip	1	sızı	1
hamle	24	hor	7	oymak	3	apaçık	1	sin	1
işbu	24	ılkı	7	örse	3	apağır	1	siper	1
kement	24	kaba	7	özür	3	apalca	1	siyah	1
yahşi	24	kafa	7	payır	3	apaydın	1	siyeç	1
yaka	24	kahbe	7	Pazar	3	apul	1	sohbet	1
*salçan	23	kap	7	perçem	3	arasıra	1	sokakodu	1
çabuk	23	kartal	7	pes	3	arif	1	somun	1
dik	23	kayın	7	safran	3	arş	1	sop	1
geniş	23	kayıp	7	sağrı	3	asi	1	sopa	1
kın	23	kır	7	sakar	3	avaz	1	sur	1
kızıl	23	kısrak	7	sakat	3	ayna	1	surat	1
sanki	23	kış	7	sancı	3	aynen	1	sümücük	1
*oğuzeli	22	kös	7	sarp	3	ayol	1	şafak	1
ağıt	22	kunt	7	secde	3	ayran	1	şahap	1
aman	22	mutlaka	7	serbest	3	azade	1	şahit	1
belki	22	nazar	7	serçe	3	azat	1	şal	1
canavar	22	nefes	7	sini	3	aziz	1	şalgam	1
deve	22	nihayet	7	sitem	3	bac	1	şalvar	1
doksana	22	nişan	7	söğüt	3	bahar	1	şan	1
dokuz	22	oda	7	şair	3	bahrî	1	şap	1
e	22	razı	7	şam	3	bahş	1	şapka	1
eksik	22	sağrak	7	şura	3	bahşiş	1	şehir	1
fazla	22	salkım	7	tasar	3	baht	1	şehvet	1
göğüs	22	süs	7	terk	3	bahtiyar	1	şeker	1
hayli	22	şaka	7	tokat	3	baki	1	şellek	1
il	22	şeref	7	tosun	3	balaban	1	şerik	1
ince	22	şükür	7	uğul	3	baldır	1	şerir	1
kazan	22	tanyeli	7	ülkü	3	balkır	1	şık	1
kimse	22	tuğ	7	vefa	3	bap	1	şımarık	1

koca	22	tümen	7	yaşmak	3	barmaklak	1	şifa	1
sakal	22	tüy	7	yavaş	3	batın	1	şimden	1
tekrar	22	yayla	7	yaya	3	battal	1	şişe	1
tepe	22	yirmi	7	yetmiş	3	bayındır	1	şöhret	1
un	22	zavallı	7	yorga	3	baykuş	1	şu	1
vakit	22	zulüm	7	yular	3	baynak	1	şükran	1
yön	22	*dölek evren	6	zahmet	3	bent	1	şüphe	1
*karacık	21	*ırkıl ata	6	zan	3	bere	1	taç	1
çadır	21	*kara+budak	6	zırh	3	beril beril	1	talep	1
dua	21	*kısırca	6	*aladağ	2	berk	1	talih	1
dudak	21	*Salçan	6	*alınca kalesi	2	besbelli	1	tamâ	1
elbet	21	*şir şemsettin	6	*ayşe	2	beşik kertmesi	1	tane	1
lakin	21	*toman kalesi	6	*bey emen	2	betik	1	tanyeri	1
lale	21	ahır	6	*boğazca fatma	2	beyaz	1	tarasun	1
orda	21	amin	6	*cehennem	2	beyrek	1	tarih	1
par	21	aşık	6	*duha koca	2	beyyiğit	1	taşra	1
sabah	21	aynı	6	*görlü tanrı	2	bezirgan	1	tatlı	1
sarı	21	baça	6	*hızır	2	bıldır	1	tav	1
yaman	21	baş	6	*ilçi	2	bıcan kızı	1	tavşan	1
*başozan	20	bazı	6	*islâm	2	bidar	1	tavuk	1
kanlı koca	20	bomboş	6	*karadervend	2	bir	1	tayma	1
destan	20	boya	6	*korkut ata	2	birçok	1	tazı	1
esen	20	buncılayın	6	*kuruçay köprüsü	2	bozkır	1	teala	1
geç	20	ced	6	*mete	2	bozkurt	1	tedbir	1
gerdek	20	çılbr	6	*moğol	2	böcek	1	tekerlek	1
kin	20	çün	6	*oğuz kağan	2	böğür	1	tekne	1
kolay	20	dem	6	*salhane kayası	2	böğürtlen	1	tenha	1
kötü	20	denk	6	*sürmeli	2	bön	1	tertemiz	1
kut	20	dev	6	*tarang müren	2	börek	1	tertip	1
lây+	20	diğer	6	*tarhan	2	börtü böcek	1	tevbe	1
nay+	20	edep	6	*trabzon tekürü	2	buçuk	1	tez	1
sabır	20	em	6	*uygur	2	buğu	1	tezkere	1
şarap	20	epey	6	*Yapağılı koca	2	bukağı	1	tipi	1
şer	20	göç	6	*yünlü koca	2	bulgur	1	toka	1
taht	20	görk	6	abaruh	2	buz	1	toklu	1
töre	20	güveyi	6	abdest	2	bühtan	1	tomar	1
us	20	hafif	6	acar	2	büre	1	tomruk	1
yas	20	halı	6	acun	2	büsbütün	1	tövbe	1
aç	19	hata	6	ağı	2	casus	1	tufan	1
akın	19	hırçın	6	ağrı	2	ceset	1	tuğrul	1
arka	19	hiddet	6	ahacık	2	cesur	1	turna	1
beri	19	ılgıt	6	ahd	2	ceviz	1	tuşak	1

bilek	19	ıs	6	ahmak	2	cır	1	türbe	1
birer	19	iman	6	akrep	2	cıvıl	1	türün türün	1
dış	19	kağış	6	âl	2	cirit	1	ufuk	1
düğün	19	karın	6	alatan	2	civa	1	urba	1
gölge	19	kaz	6	apak	2	civildek	1	usta	1
hay	19	kerte	6	arı	2	cübbe	1	usûl	1
ileri	19	kir	6	arkun	2	cücük	1	ut	1
kağan	19	koru	6	arpa	2	çamlıca	1	ümme	1
kaş	19	kusur	6	arşın	2	çanak	1	ün	1
sol	19	küpül	6	ayva	2	çangıltı	1	üstelik	1
yanak	19	layık	6	azap	2	çapul	1	vade	1
yel	19	mağara	6	bahis	2	çaput	1	vaf+	1
*karçar	18	mübarek	6	balık	2	çardak	1	vakia	1
*oğuz han	18	müddet	6	bambaşka	2	çeşme	1	valide	1
baba	18	mümkün	6	bay	2	çıdan	1	vasıl	1
düz	18	naz	6	bayağı	2	çın	1	vasiyet	1
hani	18	nikahlı	6	bayat	2	çıyan	1	vazife	1
hatun	18	niyet	6	bayrak	2	çitlenbik	1	vaziyet	1
kımız	18	onur	6	baz	2	çıyan	1	velet	1
kuzu	18	ökçe	6	bazıları	2	çoluk	1	vesile	1
muştı	18	puta	6	bebe	2	çöp	1	veya	1
örnek	18	rahat	6	becit	2	çövgen	1	veyahut	1
pişman	18	ruh	6	belkemiği	2	çulha	1	vın	1
sıla	18	rüzgar	6	beraber	2	dahil	1	vov+	1
sızı	18	sahip	6	besmele	2	daim	1	yaba	1
tolga	18	saye	6	beyin	2	daima	1	yad	1
yağma	18	sultan	6	beylerbeyi	2	defter	1	yalabıdak	1
yom	18	süngü	6	bez	2	denî	1	yaldırağan	1
bela	17	şad	6	bi	2	denli	1	yalım	1
birden	17	şak	6	bilece	2	densiz	1	yama	1
boynuz	17	şar	6	binektaş	2	depdeğişik	1	yancık	1
böyle	17	şayet	6	birkaç	2	depderin	1	yapyabancı	1
çiçek	17	tay	6	biserek	2	derviş	1	yapyalınız	1
demir	17	teklif	6	bov	2	desti	1	yapyanlış	1
gem	17	terki	6	böbür	2	deve	1	yapyayan	1
güreş	17	uşak	6	börü	2	devran	1	yaren	1
ha	17	vallahi	6	bud	2	didar	1	yasık	1
halk	17	vaz	6	bus	2	dikkat	1	yavan	1
kaftan	17	yab	6	but	2	dişi	1	yavuklu	1
kas	17	yağ	6	bütün	2	divane	1	yayan	1
merak	17	yalap	6	can	2	dokuz	1	yayvan	1
orman	17	yastık	6	cırav	2	dolama	1	yeknesak	1
ova	17	yavuz	6	cız	2	doru	1	yelpaze	1
önce	17	yöre	6	civil	2	duha	1	yelyepelek	1
sofra	17	zarar	6	cümle	2	düdük	1	yemyeşil	1

yağı	17	*buzdağ	5	çehre	2	düğme	1	yepelik	1
yaren	17	*emen	5	çelenk	2	düldül	1	yepyemiş	1
yüzden	17	*gürcistan	5	çengel	2	dünür	1	zülûf	1
zira	17	*kalaba oğuz	5	çım kır	2	dünya	1	yetim	1
*türk	16	*kanlı oğuz	5	çınar	2	düpdüz	1	yır	1
*uşun	16	*kayan selçuk	5	çiğ	2	ebe	1	yolak	1
bacı	16	*muhammed	5	çit	2	efsane	1	yoz	1
bağış	16	*oğuz yurdu	5	çolpa	2	eğreti	1	yün	1
bulut	16	*selçuk	5	çomak	2	ehil	1	yüz aklığı	1
bun	16	*yiğenek	5	çönt	2	ela	1	yüz yüze	1
dal	16	akban	5	çörek	2	elma	1	yüz akı	1
demin	16	alan	5	çuha	2	emanet	1	yüzyıl	1
göre	16	amaç	5	çukur	2	emcek	1	zar	1
gövde	16	apal	5	davet	2	emet	1	zede	1
güneş	16	apansız	5	den	2	enikonu	1	zem	1
hangi	16	balta	5	dirsek	2	enişte	1	zemin	1
hizmet	16	beter	5	döbül	2	epope	1	zina	1
kere	16	bin bir	5	dumlu	2	ercel	1	zurna	1
		borç	5	düğüm	2	erkan	1	zül	1

Not: Özel isimlerin yanına (*) işareti konulmuştur.

Listede görüldüğü üzere Oğuzlama’da sıklık derecesi en yüksek olan isim, 431 defa ile “at” kelimesidir. At, hikâyenin kahramanının can dostudur.

Türk destan geleneğinde at, hayvan kahraman tipidir. İyi bir ata sahip olması alperenlerin olmazsa olmazıdır. Destanlarda kahramanın can yoldaşı, atıldığı macerada ona en çok yardım eden varlık atıdır. Destanlarda olağanüstü özellikler taşıyan kahraman gibi sahip olduğu atı da olağanüstü niteliklere sahiptir. Kahraman, atının yardımı olmadan kahramanlık gösteremez. At, destanda galibiyetin ve yenilginin gerçek sahibidir. Atlar insan dilinden anlar, insanlar gibi konuşurlar. Son derece süratlidirler, göz açıp kapayana kadar dağ tepe aşarlar. Destan kahramanı ile atı arasındaki ilişki en yaygın destan temasıdır (Çobanoğlu, 2015, s.110, 111).

At destanda öylesine önemli bir yere sahiptir ki Oğuzlama’da “At işler er övünür, yayan bilmez.” (Oğuzlama, s.453) şeklinde kullanılan atasözü, atın yiğitlikte kahramandan önce geldiğini vurgulamaktadır.

Türk toplumunda at ve hayvan sadece bir binek hayvanı olarak rol almaz aynı zamanda Türklerin düşünüşlerinin, manevi dünyalarının da bir parçasıdır. Dede Korkut kahramanları beşerî olayları hayvanlar aleminden edindikleri deneyimlere dayalı olarak açıklarlar. Hayvan

bir çeşit düşünme aracıdır. Duygu hususunda insanlarla hayvanlar adeta aynı tutulurlar (Kaplan, 2019, s.59).

Oğuzlama’da Beyrek, atı Benliboz’u bir at olarak görmemekte, adeta onu kardeşi saymaktadır:

Hey Benliboz! Öğmez mi kadrini bilen?
Öz Lâhor ipeğinden yumuşak yelen!
Kitaba el olsun ki söylemem yalan:
Ben sana “Atım!” demem, “kardaşım!” derim!
Tanıdın mı? Beyrek’im! Binicin erim!
Kişnemen nârasına benzer Dumrul’un,
Değer altın tellerle dokunsa çulun.
Yetişine imrenir atları çölün...
Ben sana “Atım!” demem, “kardaşım!” derim!
Tanıdın mı? Beyrek’im! Binicin erim!
Benliboz tanıdıktı sahibini sesinden,
Tanıdığı belliydi sık sık kişnemesinden.
Beyrek sevdi yanına koşarak gelen atı,
Seviyorken duygulu dakikalar yaşadı. (Oğuzlama, s. 457)

Atın göçebe Oğuz toplumunda öylesine saygıdeğer bir konumu vardır ki Oğuzlama’nın bir başka yerinde asıl kahraman konumundaki Beyrek’ten bahsedilirken “boz atlı Beyrek” şeklinde bahsedilir ve adeta kahramanın adı, atının gölgesinde kalır.

SÖYLEME
A gönüller yıldızı Güzel (Bey Kızı)!
İç Oğuz’un (Boz Atlı Beyrek) adlı avcısı
Otağının önünde bir geyik yıkmadı mı?
Meydanda at sürdünüz; canını sıkmadı mı?
Birlikte ok attınız; o üstün çıkmadı mı? (Oğuzlama, s.483)

Sonuç olarak atın atlı-göçebe Türk toplumundaki atın rolü bu derece büyüktür ve bu yüzden de eserde en çok tekrar edilen kelime olmuştur. İkinci sırada 368 tekrar ile baş kelimesi gelmektedir. Destan dönemindeki savaşlarda başlar kesilir, başlar feda edilir.

Siz koçak erlerimin başlarını kesmeden;
Eşimi, kızlarımı annacına dizmeden;
Ak sakallı atamı hor bakışla süzmeden;
Hoyratları bindirip atçığımı üzmeden;
Akça koyunlarımı kesip şölen düzmeden;
Gülbüz develerimi yük altında ezmeden;
Mezarımın üstünde kıvanarak gezmeden
Binip konur atına acele gelsin, Kazan;
Gelmezse günahımı boynunda bilsin, Kazan! (Oğuzlama, s.499)

Henüz doldurmadan otuz beşimi
Kazan için fedâ ettim başımı!
Yaram onulmaz da şayet ölürsem
Kanımla yazdırsın hece taşıma!
Sonra da kırkinci ölüm günümde
Benliboz’u kesip versin aşımı!
Uğrumda bir nice emeklendiler. (Oğuzlama, s.499)

Bir diğer çok kullanılan kelime, yer (299 defa) dir. Yer kelimesi, bazen yeryüzü, bazen mekân, bazen de toprak manasında kullanılmıştır.

Mutsuza son sığınak sadece Yaradan'dır,
Yaradan ki, dert verip dermanlar aratandır.
Uyandığında yarın
Üstüne kara yerin
Ala çadırlar kurdur,
Aygır, boğa, koç kırdır,
Tepe gibi et yığdır,
Göl gibi kırmızı sağdır.
Bir büsbüyük şölen düz

(Oğuzlama, s.54)

Şunun gibi hâtonu el üzre taşı:
Yeri ya beşik yanı ya ocak başı!
Her ana yavrusuna güzel dilekler diler,
Bu dilekler içindir ezgilenen ninniler.

(Oğuzlama, s.56)

Tanrı tanık gökte, yerde!
Böyle günde vermek için emanettir tenimde can!
Boşunadır yalvarman,
Boşunadır atam Han!
Helâl olsun bu uğurda dökeceğim bolca kan!

(Oğuzlama, s.94)

Oğul (327 defa) kullanılmıştır. Oğul, Oğuzlarda önemli bir yere sahiptir.

Doğduğunda otağlar kurduğum oğul;
Toy için dokuz aygır kırdığım oğul;
Sarı bala ak kaymak kıldığım oğul;
Üzerine kol kanat gerdiğim oğul!

(Oğuzlama, s.110)

Çocuğu olmayana Oğuzeli'nde iyi gözle bakılmaz. Çocuklar içerisinde de oğlan çocuğa ayrı bir kıymet verilmektedir. Boğaç boyunda oğulların ak otağa, kızlıların kızıl otağa, çocuğu olmayanların kara otağa oturtulması bunun bir göstergesidir.

İşte gene şölenlik at, boğa kırdırarak
Ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurarak
Şöyle buyruk buyurdu hizmetli erlerine:
- Kanlı Oğuz Beyleri geldikte toy yerine;
Kızlılar, kızıl renkli otağa kondurulsun,
Oğullular, ak renkli otağda ondurulsun,
Oğulsuz- kızsız'ların kara otağıdır yeri,
Utandırmak gerekir çünkü bu gibileri.
Altlarına kara kıldan bir keçe serilmeli,
Kara koyun yahnisi aş diye verilmeli.
Gerçi gayet ağırdır bu biçim karşılama,
Bu türlü davranışa hepsi de lâıyk ama!
Doğru densin, yalan kalsın,
Giden gitsin, kalan kalsın.
Dölsüzleri kargamış Hak,
Yakışmaz mı biz kargarsak!?!..

(Oğuzlama, s.44)

Bir oğula sahip olmak yeterli değildir. Bu oğulun aynı zamanda yiğit olması lazımdır. Çocuklar kuvvetli ve cesur olacak şekilde yetiştirilir. Erkek çocuk baş kesmeden kan dökmeden ad alamaz. Eski Türklerde çocuklar ve yetişkinler yaptıkları aksiyonlara göre değerlendirilmektedir (Kaplan, 2019, s.53).

Söz kelimesi de 293 kullanımla ön plana çıkan bir kelimedir. Fiiller bahsinde belirttiğimiz gibi eserde de- ve söyle- fiilleri en çok kullanılan fiillerdir. Dolayısıyla bu eylemlerin nesnesi

konumundaki söz kelimesinin de bu kadar çok kullanılması doğaldır. Bu kelimenin sık kullanımı, şairin kendini ifade etmeye, fikirlerini, duygularını söylemeye olan arzusundan kaynaklıdır. Bu kelimeyi ise göz (291 kez) takip eder.

Bu şekilde eserden toplum için değerli olan kavramları, nesneleri, duyguları, Türklerin hayata bakış açıklarını, algılayışlarını, kültürel değerlerini vb. rahatlıkla anlayabiliriz.

Adları şu şekilde gruplandırabiliriz:

ÖZEL ADLAR: Oğuzlama’da özel adların sayısı 2564’tür.

*BOY, MİLLET ADLARI: Oğuz (245), Moğol (2), Uygur (1), Bayat (1), Çürcit (3), Tatar (4), Bozok (1), Tacikler (1), İç Oğuz (3), Dış Oğuz (14), Pers (1).

*KİŞİ ADLARI: Kazan (213), Beyrek (185), Uruz (106), Tekür (85), Dirse (78), Kan Turalı (70), Basat (65), Bayındır Han (58), Tanrı (57), Beğil (56), Boğaç (55), Büre (53), Dumrul (48), Tepegöz (48), Banı Çiçek (44), Dede Korkut (44), Burla (40), Seyrek (39), Salur Kazan (50), Emren (34), Eğrek (30), Şöklü Melik (26), Yalıncık (24), Salçan Hatun (23), Karacık (21), Başozan (20), Kanlı Koca (20), Karçar (18), Oğuz Han (18), Uşun (16), Türk (16), Bican (15), Kara Güne (15), Dölek Evren (6), Irkıl Ata (6), Kılbaş (9), Kara Budak (6), Kısırcı (6), Şir Şemsettin (6), Emen (7), Yiğenek (5), Kayan Selçuk (5), Dünder (4), Sarı Çoban (4), Fatma (5), Ayşe (2), Gök Han (3), Kapak Kan (3), Mete (2), Yapağılı Koca (2), Yünlü Koca (2), Adem (1), Alparslan (1), Duha Koca (2), Ters Uzamış (4), Sarı Çoban (4), Barmaklak Çosum Bilik (3), Dip Bakuy (1), Düğür (1), Gocul (1), Homiros (1), Hüseyin (1), Kalaç (1), Kapçak (1), Kara Tuğan (1), Kara Tüken (1), Keyûmers (1), Konur Koca (1), Közhan (1), Nemrud (1), Odise (1), Şah Hasan (1), Tömürdü Kağul (1), Yafes (1), Yayhat Keşişoğlu (1), Yıldız (1), Gün (1), Ay (1), Urhan (1), Babur (1), Tütenk (1), Hakal (1), İmlak (1), Barsacar (1), Dağ (1), Deniz (1), Gök (1), Hektor (1), Helen (1), Demir Gücü (1), Kaban Gücü (1)

*YER ADLARI: Oğuzeli (22), Kazılık Dağı (14), Oğuzlareli (11), Urum (11), Benliboz (10), Parasar (10), Günortaç (7), Trabzon (7), Çin (4), İtil Müren (4), Gürcistan (5), Toman’ın Kalesi (6), Buzdağ (5), Oğuz Yurdu (5), Avnik (3), Kuruçay Köprüsü (2), Salhane Kayası (2), Sürmeli (2), Karadervend (2), Tarang Müren (2), Ahıska Kalesi (1), Akçakale (1), Akhisar (1), Alınca Han (1), Ağılğan (1), Sancıdan (3), Aladağ (2), Bayburt (1), Cızığlar (1), Dereşam (1), Gürcüeli (1), Hind (1), Isıg Göl (2), Kâfireli (1), Kâfiristan (1), Kadirgan Dağları (1), Kan Abkaz (1), Kapılar Derbendi (1), Kerbela (1), Medine (1), Çin-Maçin (1),

Nil (1), Oğuz Ülkesi (1), Talas (1), Tanrıdağ (1), Tuna (1), Turan (1), Uzunpınar (1), Yayık Suyu (1) , Tangut (1), Şakım (1), Baçak (1), Turfan (1), Sayram(1), Selçi (1), Suyam (1).

Özel isimler insanlar için özel ve genel olmak üzere iki çeşit tasarım ve duyguya sahip olabilir. Mesela; Paris, Venedik, Londra gibi yer adlarının çeşitli tasarımlara yol açabildiği, Atatürk, Fatih, Namık Kemal gibi kişi adlarının Türklerde özel duygular uyandırdığı, Çanakkale özel adının Türkler için yalnızca bir şehir adı olmadığı, bu adı işiten insanlarda farklı duyguların doğmasına yol açtığı bir gerçektir (Aksan, 2016, s.105). Edebiyatçılar, geçmişte veya günümüzde insanların çok iyi bilip tanıdıkları, duyunca zihinlerinde çağrışım ve hislerin uyandığı bazı özel adları kullanırlar. Bu sayede vermek istedikleri iletiyi okura geçirmeleri ve okuyucunun kafasında imaj oluşturmaları mümkün olur (Çetin, 2015, s.201)

Oğuzlama'daki özel adların seçiminde de böyle bir tasarruf söz konusudur. Örneğin, eserde geçen Tanrıdağ'ın Türk ulusu için özel bir yeri vardır. Kültür tarihçileri Türk uygarlığının yaratılış bağlamında tecelli ettiği coğrafi mekân konusunda Altay dağlarını, Tanrı dağları-kuzey batı Asya sahasını, İrtiş Urallar arasını, Baykal Gölünün güney batısını, Altayların doğusunu veya 90. boylamın doğusunu yaygın şekilde kabul etmektedirler (Çobanoğlu, 2015, s.37). Tanrıdağ ismi Türk dünyasında değerlidir. Bu bağlamda ilmî, edebî, Türkçü dergi şiarıyla Rıza Nur tarafından Tanrıdağ isimli bir dergi çıkartılmış, bu derginin kapatılmasının ardından 1950 senesinde yine “Tanrıdağ” isimli bir dergi çıkartılmıştır. Çıkartılan bu ikinci derginin şiarı ise “Tanrıdağ Kadar Türk, Hira Dağı Kadar Müslüman”dır (Develi, 2014). “Bütün semavi dinlerin kutsal mekânları olduğu bilinmektedir. Atsız Türkçülüğünün kutsal mekânı Tanrı dağıdır. Orası hem Tanrı'nın tecelli yeri ve hem de uçağa giden ruhların Tanrı huzurunda buluştukları sembolik bir mekândır.” (Özdemir, 2019, s.43).

Hunların kutsal bildikleri dağlar, kurban adama yeri olarak ünlenmişlerdir. Orta Asya'nın tüm Türk budunlarında kurbanlar dağların yüksek tepelerinde kesilirlerdi. Türkmen Şamanlarının bir duasını buraya almak isterim: “Ey kutsal ve geniş Altay'ın yargı yeri! Durmadan kismet veren Altay! Bizi yıpratmamak için yargılayan Altay! Saçları ağarmaz ihtiyarlarımıza dinlenme sağlayan Altay! Yer ve denizlerimiz yaratıldığında ata babalarımızın kutsadığı Altay! Temiz yurdumuz yıpranıyor, az ulusumuz sıkıntı çekiyor. Ey kutsal Altay'ım biz ne yapalım? Geçim versen ne olur? Bereketli sürülerimizin kutlarını yaratan Altayım ver suyum...” (Çevik, 2007).

Türk tarihinde sembol isimler olan Mete ve Alparslan'ın, İslâm tarihinden Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr'ın da eserde adları anılmaktadır. Eserde kullanılan özel adlardan Kerbela ve Medine de İslam âlemi için değerli olan yerlerin adlarıdır.

Listede görüldüğü üzere özel adlar içerisinde en çok kişi adları yer almaktadır. Bunda destanların halkı derinden etkileyen bir olay ve halk üzerinde derin izler bırakmış bir şahsiyetin hayatı çerçevesinde oluşturulmalarının etkisi vardır.

Kişi adları içerisinde elbette ki 213 kullanım ile Alplarbaşı Salur Kazan'ın adı en çok kullanılan addır, ikinci sırada Beyrek (185 defa) gelmektedir. Salur Kazan, Dede Korkut Kitabı'ndaki 12 boydan dokuzunda mevcuttur ve "alplarbaşı" vasfıyla ön plana çıkar. Beyrek ise onun en güvendiği adamı, inâğı konumunda bulunmaktadır.

Salur Kazan, toplum içinde öncü bir statüye sahiptir. Lider konumdadır. Sözü geçer, istediklerini elde edebilir, toplumun ümididir. Savaş yapmaya muktedir bir komutandır. Hayatı, karmaşık, dramatik, trajik unsurlar yönünden zengindir (Abdulla, 2015, s.280).

Kullanım sıklığı bakımından ikinci sırada gelen Beyrek de Dede Korkut destanının ana kahramanlarından biridir. O, Büre Bey'in oğlu olmasından çok Kazan Bey'in güvenilir adamı veya inâğı olarak kabul edilmektedir (Aliyev, 2018, s.90).

Kullanım sıklığı yönünden kişi adlarının ardından yer adları gelmektedir. Bu yer adları içerisinde kurmaca yer adlarının yanı sıra gerçek coğrafi yer adları da bulunmaktadır (Trabzon, Gürcistan, Çin, Bayburt vb.). Ancak destanlardaki mekânlar aslında ozanın hayal dünyasının katkılarıyla meydana gelmiştir. Yani epik mekânın aynı adı taşıyan coğrafi yerlerden farklı yönleri vardır:

Kitab-ı Dede Korkut'ta tasvir edilen dünya tabii ki epik dünyadır. Onu hidronimlerle (çay adları), oyronimlerle (orman adları), toponimlerle (yer adları) karıştırmamak gerekir. Oğuz ili coğrafi bakımdan bütün benzer, yakın tarafları ile beraber ozanın düşüncesinde canlanan epik mekândır. Bu epik mekânın reel ve aynı adı taşıyan coğrafi yerlerden prensip itibariyle farklı olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır (Bayat,2016, s.113).

***İSLAMİYET'LE İLE İLGİLİ ADLAR:** Yaradan (48), Allah (12), cehennem (2), cennet (2), dua (21), namaz (4), Müslüman (4 kez), abdest (2 kez), günah (3 kez), sevap (1 kez), tövbe (1 kez), ümmet (1 kez), Mushaf (1 kez), kıyamet (4 kez), mahşer (2 kez), helal (15 kez), haram (9 kez), iman (6 kez), kefen (5 kez), ezan (1 kez), mescit (1 kez), mümin (3 kez), secde (3 kez), cevşen (12 kez), vallahi (6 kez), Cebrail (1 kez), Azrail (9 kez), Nuh (1 kez).

***ESER ADI, ALET VB.:** Oğuzlama (1 kez), Oğuzname (1 kez), Şehname (1 kez), Zülfikâr (1 kez).

SİLAH VE SAVAŞ ALETİ ADLARI: kılınc/kılıç (218 kez), ok (133 kez), yay (107 kez), topuz (33 kez), pala (4 kez), temren (5 kez), tolga (19 kez), zırh (3 kez), sadak (7 kez), giriş (9 kez), balta (5 kez), kargı (65 kez), kement (24 kez), cıda (5 kez), kabza (6 kez), pusat (4 kez), kalkan (36 kez), süngü (6 kez), miğfer (1 kez), yalman (4 kez), bıçak (4 kez).

MADEN ADLARI: demir (17 kez), çelik (4 kez), altın (39 kez), cıva (1 kez), gümüş (13 kez), kömür (1 kez), pulat (2 kez).

GÖÇEBELİKLE, BİNİCİLİKLE İLGİLİ ADLAR: At (431 kez), çadır (21 kez), otağ (89 kez), oba (5 kez), çoban (39 kez), yayla (7 kez), koyun (26 kez), yular (3 kez), eyer (11 kez), et (35 kez), süt (34 kez), yün (1 kez), kepenek (2 kez), mahmuz (2 kez), kolan (3 kez), üzengi (4 kez), göç (6 kez), çılıbır (6 kez), ahır (6 kez), kırbaç (2 kez), ılgar (4 kez), doludizgin (10 kez), kımız (18 kez).

HAYVAN İSİMLERİ: kuş (60 kez), boğa (47 kez), kurt (39 kez), köpek (8 kez), balaban (1 kez), şahin (11 kez), doğan (4 kez), koyun (26 kez), koç (35 kez), keçi (3 kez), kartal (7 kez), arslan (3 kez), aslan (50 kez), at (431 kez), aygır (49 kez), tay (6 kez), inek (2 kez), sığır (4 kez), karaca (6 kez), geyik (24 kez), tavşan (1 kez), tavuk (1 kez), horoz (3 kez), ördek (2 kez), kaz (6 kez), ayı (4 kez), toygır (2 kez), turna (2 kez), alageyik (1 kez), alayılan (1 kez), yılan (11 kez), porsuk (2 kez), kaplan (3 kez), buğra (28 kez), deve (22 kez), pire (1 kez), bülbül (12 kez), karga (4 kez), keklik (2 kez), baykuş (1 kez), balık (2 kez), tuğrul (1 kez), ibibik (1 kez), domuz (11 kez), sıçan (1 kez), tazi (1 kez), teke (12 kez), oğlak (1 kez), erkek (7 kez), arı (2 kez), sinek (2 kez), akrep (2 kez), serçe (3 kez), davar (10 kez), kuzgun (16 kez), tosun (3 kez), alakaz (1 kez), böcek (1 kez), çıyan (1 kez), hindi (1 kez), saksağan (1 kez), güvercin (3 kez).

DOĞA OLAYLARI, MEVSİMLER, ASTRONOMİ İLE İLGİLİ ADLAR: yıldız (11 kez), güneş (16 kez), ay (13 kez), sabah (21 kez), tan (16 kez), alatan (2 kez), tanyeli (7 kez), rüzgâr (6 kez), dünya (1 kez), evren (1 kez), gündüz (1 kez), eleğimsağma (3 kez), dolunay (3 kez), kasırga (2 kez), kar (8 kez), yağmur (9 kez), tipi (1 kez), şimşek (4 kez), ilkyaz (4 kez), bahar (1 kez), alasabah (1 kez), kış (7 kez), yaz (14 kez), sel (11 kez), bulut (16 kez).

BİTKİ ADLARI: çimen (11 kez), çay (8 kez), kayın (7 kez), söğüt (3 kez), soğan (2 kez), böğürtlen (1 kez), çitlembik (1 kez), fidan (1 kez), karanfil (1 kez), sarımsak otu (1 kez), meşe (1 kez), çınar (2 kez), lale (21 kez), gül (12 kez).

Eserde 1443 adet de isim fiil kullanılmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Oğuzlama’da kelime sıklıkları, kelimelerin Türk geleneklerinde, Türk töresinde, Türk kültüründe ifade ettikleri değer nispetinde yer almaktadır. Kıymeti yüksek kelimeler, Oğuzlama’da da daha kıymetli tutulmuş, daha çok kendisine yer bulabilmiştir.

8.4.1.3.2.2. Sıfatlar

Sıfatlar, niteleme ve belirtmeye yarayan adlardır. Nesnelerin vasıflarını, belirtilerini ortaya koyan isimlerdir. Nesnelerin kendi adları asıl isimleridir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır (Ergin, 1992, s.244). “Sıfat tamlamaları şairle eşya, varlık hadise ve kavramların, durum, vasıf ve hareketleri arasındaki idrak şeklini veya bunlarla ilgili imaj ve tasavvurları göstermesi bakımından stilistiğin önemli malzemelerinden biridir” (Özbay, 1992, s.286).

Belirtme Sıfatları:

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir ya sayısı belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir. İşte belirtme sıfatları bu belirtme şekillerine göre dört çeşide ayrılırlar: işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları (Ergin, 1992, s.247).

Oğuzlama’da yer alan belirtme sıfatları ve sayıları şu şekildedir:

Tablo 6

Belirtme Sıfatları ve Kullanım Sıklıkları

Sıfat	Sıklık	Sıfat	Sıklık	Sıfat	Sıklık
bir	1149	otuz	4	birer	7
bu	366	kırk	133	hangi	12
şu	112	yirmi	7	kaç	21
o	118	her	168	nice	51
bazı	6	herhangi	3	bütün	55
beş	16	birinci	3	başka	17
birçok	12	ikinci	9	böyle	23
diğer	3	üç	65	yüz	33
dokuz	21	üçüncü	2	altı	4
iki	91	altmış	12	tüm	13
dört	28	birkaç	2	bunca	2
dördüncü	1	diğer		ilk	35
on	33	doksan	20	yüzlerce	3
hiçbir	8	yedi	66	binbir	3
binlerce	8	sayısız	8	işbu	24
öbür	11				

Eserde toplam 2773 adet belirtme sıfatı kullanılmıştır. Görüldüğü üzere “bir” sıfatı 1149 adet ile en çok kullanılan belirtme sıfatıdır. Bu sıfat, ağırlıklı olarak belgisiz sıfat görevinde kullanılmıştır.

Kırk sayı sıfatı da 133 kullanım sıklığıyla, yedi (66 defa) ve üç (65 defa) sayıları ile ön plana çıkmaktadır.

Edebiyat, millî kültürün taşıyıcısıdır. Halk anlatılarından olan masal, hikâye, efsane, vb. türler kültürel unsurlar bakımından zengindir. Bu unsurlardan biri de sayılardır. Sayılara ait oldukları kültüre göre anlamlar yüklenmiştir. Türklerde özellikle üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk sayıları halk kültüründe ve anlatılarında önemlidir. Sayılarla ilgili bu kabuller ve inanışların bir kısmı mitolojiye bir kısmı tarih boyunca öğrenilen kültür ve inançlara dayanmaktadır (Aydın, 2019).

Gocul da Türk dünyasında sayılarla ilgili bu kabul ve inanışlara uygun şekilde sayıları eserinde çokça kullanmıştır. Kırk ince belli kız, kırk ala gözlü yiğit, kırk yardımcı er, kırk yiğit, kırk namert, kırk fesatçı, kırk gün, kırk nöker, kırk akça, kırk yıl, yedi gün, yedi gece, yedi yer, yedi ülke, yedi kat gök, yedi arka, yedi yurt, yedi dağ içi, yedi kapı, üç öğün, üç canavar, üç yumruk, üç yüz er, üç yüz cılasın, üçüncü çekiş, üç düşman...

Sayı kullanımı ile ilgili dikkat çeken bir husus şudur: Üç rakamı ve onun temelindeki diğer rakamlar Oğuz'u sembolize eder, altı rakamı ise Uruz'la alakalı kullanımlar dışında kâfirlerle ilişkili kullanılır (Aliyev, 2018, s. 67,68).

Uruz'u bulmak için Beylerbaşı Kazan Bey
- Yanında üç yüz eri; yüreği dopdolu kin –
Tepti konur atını yüzgeri doludizgin (Oğuzlama, s.342)

Oğuz ordusundansa sadece üç yüz yiğit
Döğüşme sırasında, yazık, düşmüştü şehit!

Yanında bulunmakta üç yüz kırk eri.
Gerek Kazan, gerekse öbür batırlar
İçkiyle bitkinleşmiş durumdadırlar. (Oğuzlama, s.327)

Fırsatı kaçırmı mı hiç Tekür maskarası!
Çarçabuk hazırlanıp sabah öğle arası
On altı bin savaşçı kâfirle yola girdi.
Atlarının hızları yelin hızıyla birdi (Oğuzlama, s.327)

Çaptı, geldi altı bin azgın kâfir çerisi,
Dinliylene kaygı verir sözün gerisi:
Yiğitler kılıçlandı, şorul şorul aktı kan,
Uşun Kocaoğlunun durağı oldu zindan (Oğuzlama, s.243)

Niteleme sıfatları: Varlıkların vasıflarını bildiren sıfatlardır. Nesnelerin vasıfları sayısınca vasıflandırma sıfatı vardır. Bu sıfatların çeşitleri de vasıf çeşitleri kadardır (Ergin, 1992, s.246).

Eserde çok sayıda niteleme sıfatı kullanılmış, böylece olay etrafında oluşan her metin gibi betimlemelere daha canlı bir hüviyet kazandırılmış, eserin edebî yönü artırılmıştır. Eserde 2210 adet niteleme sıfatı kullanılmıştır. Aşağıda en çok kullanılan sıfatlar ve kullanım sıklıkları belirtilmiştir.

Tablo 7

En Çok Kullanılan Niteleme Sıfatları ve Kullanım Sıklıkları

Sıfat	Kullanım Sıklığı
kara	90
kâfir	94
ala	38
gür	34
güzel	33
tatlı	32
büyük	30
yüce	29
sert	27
tutsak	24
ayrı	21
mutlu	21
genç	20
ulu	20
geniş	19
kızıl	19
türlü	18
ağır	17
ince	17
kanlı	17
kâfirin	16
başlı	15
çok	15
derin	15
hoş	14
iyi	14
küçük	14

zavallı	14
boz	13
seçkin	13
ünlü	13
azgın	12
kısa	12
korkunç	12
yahşi	12
yaman	12
alca	11
bol	11
körpe	11
renkli	11
şanlı	11
yaşlı	11
deli	10
gerekli	10
şen	10
yalın	10
yeni	10
zağlı	10

Sıfat fiillerin kullanım sıklığı da şöyledir: (-an) ekiyle yapılmış sıfat fiillerin sayısı 921, (-ası) ekiyle yapılmış sıfat fiil sayısı 11, (-mez) ekiyle 41, (-ar) ekiyle 11, (-dik) ekiyle 486, (-ecek) ekiyle 85, (-miş) ekiyle 188 adet sıfat fiil kullanılmıştır. Toplam 1743 adet sıfat fiil kullanılmıştır. En çok kullanılan sıfat fiiller ve kullanılma sıklıkları aşağıda örneklenmiştir:

Tablo 8

En Çok Kullanılan Sıfat Fiiller ve Kullanım Sıklıkları

Sıfat Fiiller	Kullanım Sıklıkları
olan	104
gelen	22
eden	16
bulunan	14
yatan	10
doğan	9
düşen	8
kalan	8
kılınanı	8

çıkan	7
olduğu	16
bindiği	9
bulunduğu	8
dediğin	7
olduğunu	7
sevdiğim	7
dedikleri	6
duyduğum	6
taşıdığı	6
verdiği	6
kalmış	9
işlenmiş	5
kokmuş	5
olmuş	5
söylenmiş	5
görmüş	4
kopmuş	4
aşmış	3
harcanmış	3
gelecek	4
alacak	3
görülecek	3
alınacak	2
doğacak	2
dökülecek	2
evlenecek	2
gireceğim	2
koşulacak	2

Oğuzlama’da sıfat tamlamalarının önemli bir özelliği hareket ve durum belirten sıfatların, çokluğudur. Hareket ve durum gösteren sıfatlara aşağıda örnekler verilmiştir:

“soy uğrunda savaşlar yapan erler, gökte uçan kargalar, geyiği gören Banı, kağış kağış akan su...”

Niteleme sıfatları ile kadının özellikleri betimlenmiş, kadının vasıfları savaş aletleri ile tavsif edilmiştir:

A benim kargı boylum, a kement saçlım,
A benim ok kirpiklim, a hançer kaşlım,
A benim ak gerdanlım, a al yanaklım!
Sen güzel helâlimden olur mu saklım? (Oğuzlama, s.178.)

Bican Bey, yavrusunu söylediği ninnide şöyle vasıflandırmaktadır:

Yanak yeni açmış gonca,
Kaşlar filiz gibi ince.
Hangisini öğsem önce?!
Ninni ninni, yavrum yavrum...
Alın bir ay gibi apak,
Saçlar lüle lüle ipek,
Pek de bal şey, canım, pek pek!
Ninni ninni, yavrum yavrum...
Çene çukur, burun çekme,
Ağız sanki yapıp takma,
Kulaklarsa sedef kakma...

Ninni ninni, yavrum yavrum...

(Oğuzlama, s.417)

Aşağıdaki şiir parçasında, obada yanan çadırların nasıl çadırlar olduğunu şair bileşik sıfatlarla tavsif etmiştir:

“Dokuz kubbeli, dokuz direkli,
İbrişim ipli, gümüş kazıklı çadır
Yanıyor çatır çatır.”

(Oğuzlama, s.283)

Aşağıdaki parçada Uruz Koca'nın fizikî özellikleri niteleme sıfatları ve sıfat fiil gruplarıyla açık bir şekilde betimlenmiştir.

Altmış teke gönünden topuk örtmez kürk giyen,
Altı teke gönünden kulak örtmez börk giyen
Kurt gözlü, at ağızlı Uruz Koca her iki
Dizi üstüne çöküp Kazan Bey'e dedi ki

(Oğuzlama, s.280)

Şu şiir parçasında da esir düşen Uruz'un hali ikileme hâlinde niteleme sıfatı, sıfat fiiller ve zarf fiil, zarf ve isim tamlaması kullanılarak çok canlı bir şekilde betimlenmiştir:

Kâfirler Uruz Bey'i çırpıplak soymuşlardı,
Bir kapı eşiğine yanlamaç koymuşlardı.
Çiğneyip geçiyordu kapıdan giren, çıkan,
Göğsünden akıyordu ılgıt ılgıt kızıl kan.
Eşiği yıkıyordu bahtsızın gözyaşları

(Oğuzlama, s.341)

Eserde kullanılan sıfatlar, pek çok destanla benzerlik gösteren değişmez nitelikleri ortaya koyar. Atlar hızlı, kızlar hep güzel, erkekler hep cesur, casuslar hep çıkarıcı, güneş hep kızıl, rüzgârlar daima serttir. Kahramanların eylemleriyle beraber kişilerin fiziki nitelikleri de betimlenir. İdealize bir tip oluşturma gayreti sonucunda çokça benzetme, abartma, içeren, hayranlık ifade eden söylemler göze çarpar (Çetindaş, 2014, s.42).

Oğuzlama'da da nesnelere, insanlara ait sıfatlar hep uç seviyede özellikleri vurgular.

Atlaslardan kundağı
Binbir nakışlı oğlum!
İri ala gözleri
Koçlar bakışlı oğlum!
Apalca yanakları
Güller kokuşlu oğlum!

(Oğuzlama, s.57)

Hünerini görenler hep kaldı tana
Beylik gerek, Hânım, beylik bu oğlana!
Boynu uzun aygırlar ver, biner olsun;
Omzu kuşlu giyimler ver, giyer olsun;
Altın başlı ban evler ver, gölgelensin;
Geniş geniş topraklar ver, ülkelensin!
Senin oğlun bir boğayı öldürmüştür.

(Oğuzlama, s.62)

Bayındır tavlasının iki şahbaz aygırı:
Keçi başlı geçer at, toklu başlı doru at
- Ki, bunlar yüğrükllükçe birbirinden onat –
Verilirse cevabım bize gelmez aykırı!

(Oğuzlama, s.438)

8.4.1.3.2.3. Zamirler

Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Zamirlerin sözcük olarak manaları yoktur. Nesnelerin isimleri değildirler, sadece gerektiğinde geçici surette o isimlerin yerini tutarlar. Şahıs zamirleri varlıkları kişiler hâlinde ve temsil etmek suretiyle karşılarlar. İşaret zamirleri işaret etmek, göstermek suretiyle nesneleri karşılarlar. Dönüşlülük zamirleri şahıs zamirlerinden sonra güçlü bir ifadeye sahip olan zamirlerdir. Soru zamirleri, nesneleri soru şeklinde temsil ederler. Belirsizlik zamirleri ise nesneleri belli belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir (Ergin, 1992, s.262, 279).

Oğuzlama’da zamirlerin kullanım sıklığı şu şekildedir:

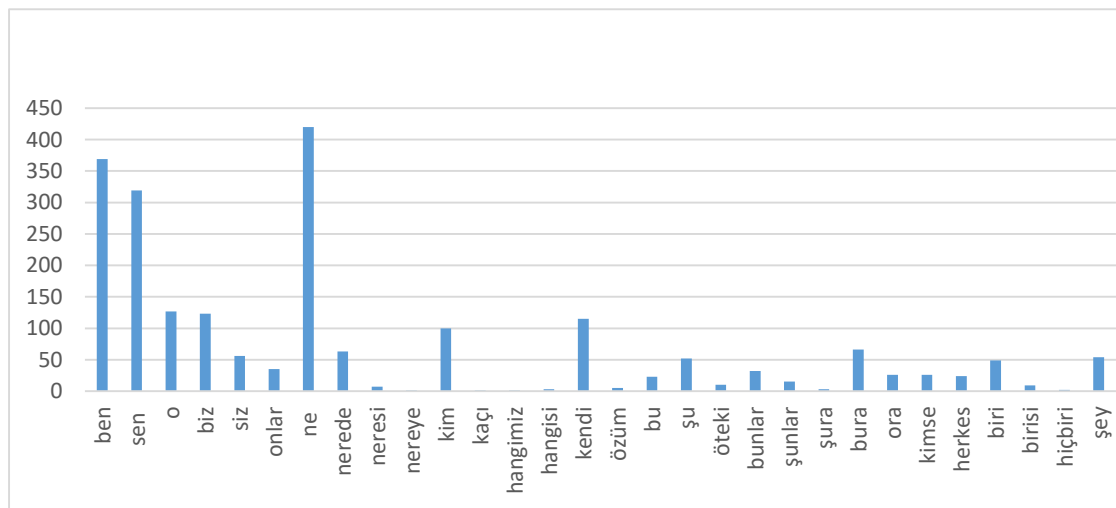
Kişi zamirleri: ben (369 kez), sen (319 kez), o (127 kere), biz (123 kez), siz (56 kez), onlar (35 kez),

Soru zamirleri: ne (420kez), nerede (63 kez), neresi (7 kez), nereye (1 kez), kim (100 kez), kaç (1 kez), hangimiz (1 kez) hangisi (3 kez)

Dönüşlülük zamiri: kendi (115), özüm (5 kere)

İşaret zamirleri: bunlar (32 kez), bu (23 kez), şu (52 kez), şunlar (15 kez) şura (3 kez), ora (26 kez)

Belirsizlik zamirleri: kimse (26 kez), herkes (24 kez), biri (49 kez), birisi (9 kez), şey (54 kez), hiçbir (2 kez)

Şekil 1. Zamirlerin kullanım sıklıkları

Kişi zamirleri içerisinde en çok “ben” zamiri tercih edilmiştir. Bu durum pek çok sanatçı gibi Gocul’da da enaniyet duygusunun yüksekliğine işaret etmektedir. Enaniyet duygusu

şairin yaratım gücünün artmasına, kendi dil ve üslubunu oluşturmaya yardımcı olan bir duyğudur. En çok kullanılan zamir “ne” soru zamiridir. Ne zamiri varlığın sorgulanması için kullanılan bir kelimedir. Bu sözcüğün çok sık kullanılması şairin etrafını dikkatle gözlemlediğinin ve sorgulayıcı- meraklı kimliğinin göstergesidir.

Sen zamiri eserde en çok kullanılan üçüncü zamir konumundadır. Şairin “sen” kişinin eylemlerini önemsemesinden ve epik şiirin ana hedeflerinden birisinin sen’i harekete geçirmek olmasından dolayı; sen kişinin kullanıldığı cümlelerde ağırlıklı olarak fiiller sen’e eşlik eder. Zaten destanlar genellikle hareketi ön plana çıkarır. Harekete geçirmek esas olduğundan bu fiillerin kipi çoğunlukla emir kipidir:

“Karşıcı varanların izi peşince
Giderek gelen erle sen yüzleşince
“Kardaş!” deyip sıyrılar da at eyerinden
Kucakla, öp boynunu birkaç yerinden,
Ayağının tozunu gözlerine sür!
Ay oğul! İçerimi kan bürümüştür.
Acep ki gören var mı buncılayın bun?
Haydi, çabuk yola düş... neye durursun?” (Oğuzlama, s.250)

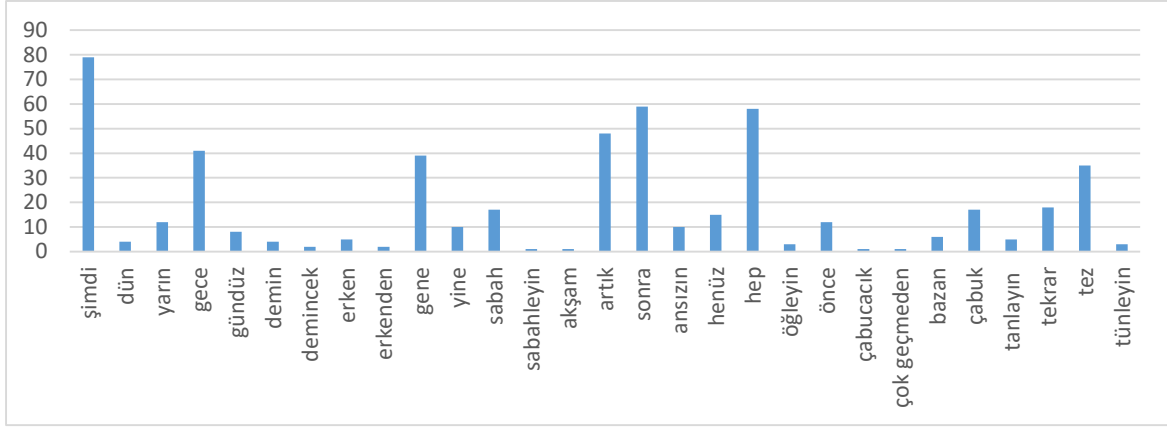
“Evicisin, güzelim
Ağır ol biraz, ağır!
Hatuna yakışır mı
Kılıca açmak bağır?
Sen evde kal, aş pişir,
Geysi yıka, yün eğir!
Sevincim uğrındadır
Çekeceğin her kahr...
Gönlünü karartırsa
Atımsız kalan ahır:
Adaklar adıyla
Hakk’ı yardıma çağır!..” (Oğuzlama, s.257-258)

“Haberinden ötürü
Ağzın kurusun, çoban!
Dağılsın bütün sürü,
Ocakta yansın sopan!
Direkleri yıkılıp
Kafana geçsin oban!
Yaralanmış gönlümden
İşte bunlardır kopan!” (Oğuzlama, s.298)

8.4.1.3.2.4. Zarflar

Zarflar zaman, yer hal ve miktar isimleridir (Ergin, 1992, s.258).

Zaman zarfları: Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir (Ergin, 1992, s.260).

Şekil 2. Zaman zarflarının kullanım sıklıkları

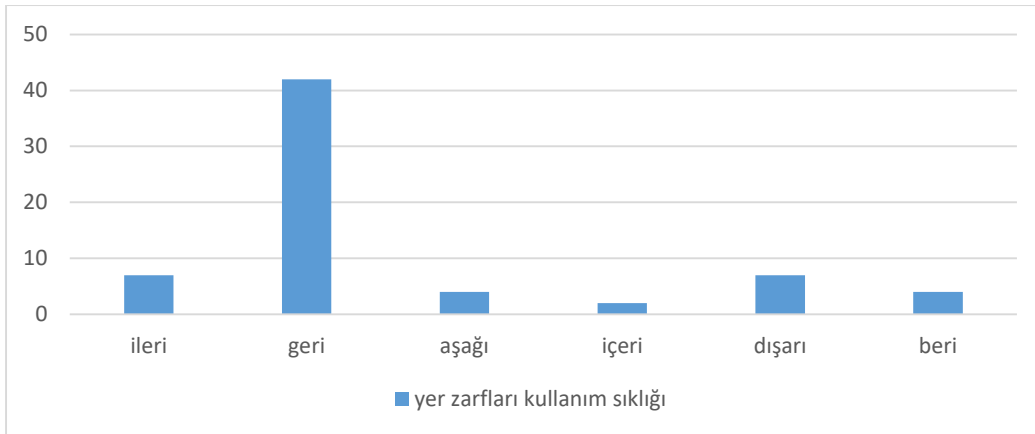
Oğuzlama’da yer alan zaman zarfları ve kullanılma sıklıkları şöyledir:

şimdi (79 kez), dün (4 kez), yarın (12 kez), yarınası (1 kez), gece (41 kez), gündüz (8 kez), demin (4 kez), demincek (2 kez), erken (5 kez), erkenden (2 kez), er geç (2 kez), gene (39 kez), yine (10 kez), sabah (17 kez), sabahleyin (1 kez), akşam (1 kez), artık (48 kez), sonra (59 kez), ansızın (10 kez), henüz (15 kez), hep (58 kez), öğleyin (3 kez), önce (12 kez), çabucacık (1 kez), çok geçmeden (1 kez), bazan (6 kez), çabucak (5 kez), çabuk (17 kez), geceleyin (1 kez), tanlayın (5 kez), tekrar (18 kez), tez (35 kez), tünleyin (3 kez).

Yer zarfları: Bu zarflar, boşlukta bir yer belirten isimlerdir (Ergin, 1992, s.259).

Oğuzlama’daki yer zarfları ve kullanılma sıklıkları şöyledir:

İleri (7 kez), geri (42 kez), aşağı (4 kez), içeri (2 kez), dışarı (7 kez), beri (4 kez).

Şekil 3. Yer zarflarının kullanım sıklıkları

Soru zarfları: Cevabı zarf olan soru kelimeleridir. Ne zaman (2 kez), nasıl (42 kez), niçin (8 kez), neden (14 kez).

İle edatı ile yapılan vasıta zarfları da kullanılmıştır. Buna örnek olarak aşağıdaki şir parçalarını verebiliriz:

Ele geçmiş kılıcı yalın ederek
Narayla gevşeteyim at dizginini;
Üşüreyim ardından tez yetişerek
Leşine yedi dağın aç kuzgununu! (Oğuzlama, s.320)

Meydanın kenarında böylece boğa, oğlan
Öfkeli bakışlarla kalıştılar bir zaman.
Oğlan kendi kendine dedi ki: "Bu nasıl iş?!"
Direnişim yorucu, faydasız bir direniş! (Oğuzlama, s.60)

Nasıllık-nicelik, hal zarfları: Bunlar hal ve tavır belirten zarflardır. Hal ve tavır belirten her ad nasıllık-nicelik zarfı olarak kullanılabildiği için bu zarfların sayısı çok fazladır (Ergin, 1992, s.261).

Oğuzlamada kullanılan nasıllık-nicelik, hal zarflarının sayısı 1178'dir. En çok kullanılan nasıllık-nicelik, hal zarfları ve kullanım sıklıkları şöyledir:

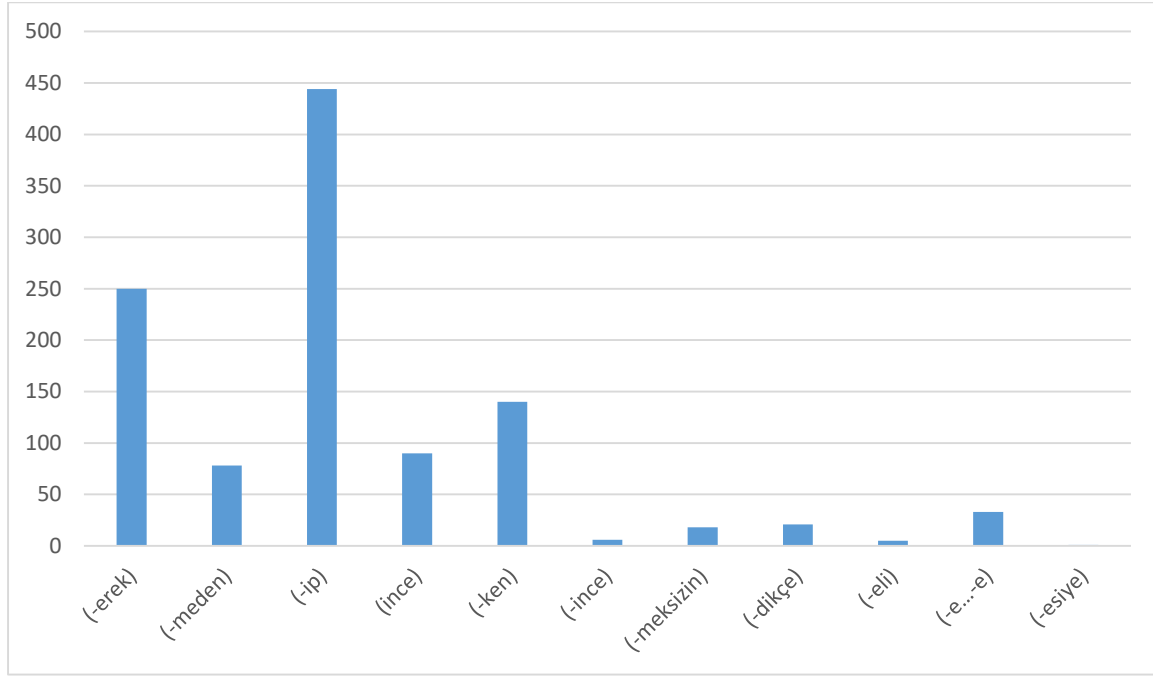
Tablo 9

Nasıllık, Nicelik, Hal Zarflarının Kullanım Sıklıkları

Zarf	Kullanım sıklığı		
çok	60	gayetle	17
pek	48	yeni	16
daha	44	şaşkın	14
gayet	32	uz	14
birlikte	24	açık	13
bir bir	21	fazla	12
ardınca	20	ağır	11
şöylece	19	gerçekten	11
bol	18	iyi	11
sık	18	doludizgin	10
çabuk	17	hoş	10

Zarf fiiller: Oğuzlama'daki zarf fiillerin kullanım sıklıkları şöyledir: (-erek) ekiyle yapılanlar 250 adet, (-meden) ekiyle yapılanlar 78 adet, (-ip) ekiyle yapılanlar 444 adet, (-ince) ekiyle yapılanlar 90 adet, (-ken) ekiyle yapılanlar 140 adet, (-ince) ekiyle yapılanlar 6 adet, (-meksizin) eki ile yapılanlar 18 adet, (-dikçe) ekiyle oluşturulanlar 21 adet, (-eli) ekiyle oluşturulanlar 5 adet, (-e..-e) ekiyle oluşturulanlar 33 adet, (-esiye) ekiyle oluşturulan 1 adet zarf fiil kullanılmıştır. Toplam 1086 adet zarf fiil mevcuttur. Zarf fiiller cümlede zarf

görevini üstlenirler. Zengin bir zarf fiil sistemine sahip olan Türkçe’de bu sözcükler isim fiillerle birlikte Türk cümlesine geniş bir ifade gücü, büyük bir sadelik kazandırır. Asıl hareketin yardımcı hareketlerini ortaya koyan zarf fiiller, birkaç hareketi basit bir cümle ile karşılama ve cümle kalabalığını önleme hizmeti verirler (Ergin, 1992, s.338, 339). Epik bir eser olan Oğuzlama’da da zarf fiiller birleşik cümleler kurarak ifadeyi zenginleştirmişlerdir.

Şekil 4. Zarf fiil eklerinin kullanım sıklığı

Zarf fiiller içerisinde de en çok kullanılan zarf fiil olan diyerek (50 kez) zarf fiilini, deyip (28 kez), olarak (22 kez), görüp (14 kez), durmadan (13 kez), deyince (10 kez) ile takip etmektedir. Gocul “statik nesne tavsifleri yerine hareket hâlindeki nesnenin tavsifini yapmaktadır. “Bunun için şair sıfat yerine çok sayıda zarf kullanmaktadır” (Özbay, 1992, s. 282). Bu zarflar içerisinde zarf fiiller yoğun yer tutmaktadır.

En çok kullanılan zarf fiiller ve kullanım sıklıkları şöyledir:

Tablo 10

En Çok Kullanılan Zarf Fiiller ve Kullanım Sıklıkları

Zarf Fiil	Kullanım sıklığı
deyip	28
görüp	14
durmayıp	9
edip	9
inip	9
yiyip	7
atlanıp	6
düşünüp	6
söyleyip	6
diyerek	50
olarak	22
dönerek	6
doğrularak	5
ederek	5
gölerek	5
vererek	5
binerek	4
duyarak	4

En çok kullanılan zarf fiil eki olan -ip ekinin kullanıldığı şiir parçalarından örnekler aşağıdadır:

Olmya ki: "Atası Han gelsin!" deyip
Karşısına varır varmaz diz dızleyip
Oturdukta türlü türlü kakınc kıla,
Sözlerinin yüreğinde izi kala,
Yaşamaktan ölmeklik yeğ ola sana,
Böyle oğul nene gerek? Öldürsene! (Oğuzlama, s.65)

Ninni deyip uyutayım,
Uyutup da büyüteyim,
Koştur koştur yürüteyim
Oğul oğul, oğul oğul! (Oğuzlama, s.174)

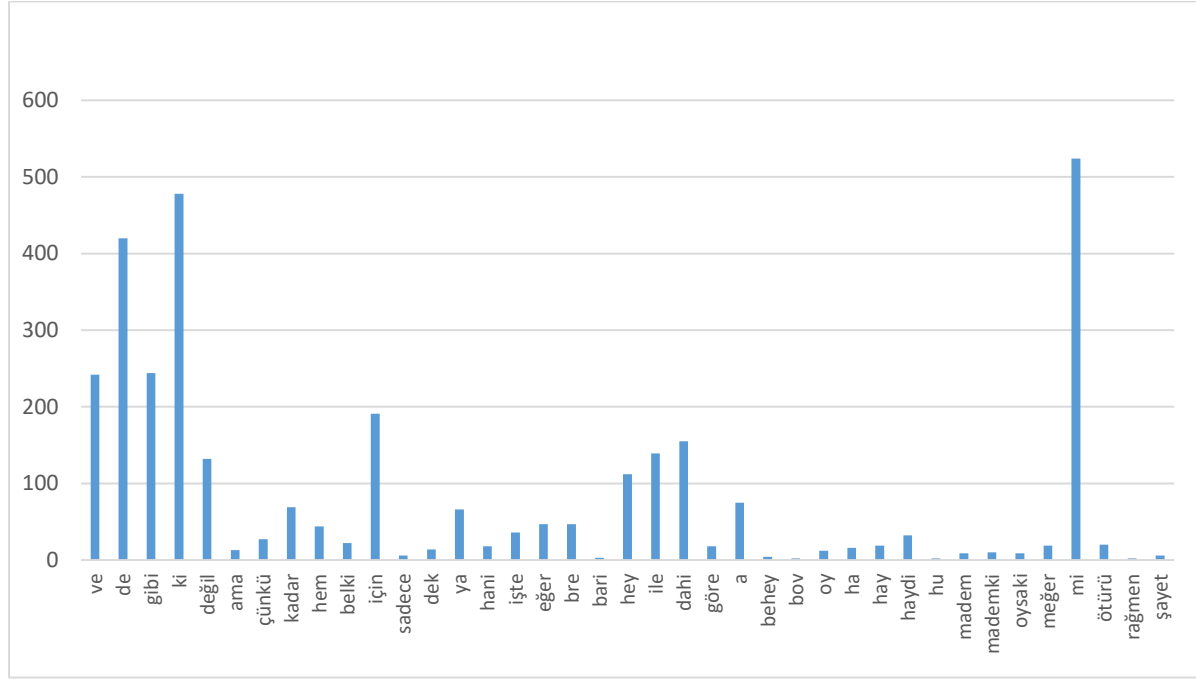
8.4.1.3.2.5. Edatlar

Manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri olan kelimelerdir. Edatlar; ünlem, bağlama ve son çekim edatları olarak üçe ayrılırlar (Ergin, 1992, s. 348).

Oğuzlama’da yer alan edatlar ve kullanım sıklıkları şöyledir:

ve (242 kez), veya (1 kez), veyahut (1 kez), yahut (10 kez), de (420 kez), gibi (244 kez), ki (478 kez), değil (132 kez), ama (13 kez), çünkü (27 kez), kadar (69 kez), hem (44 kez), belki (22 kez),ötürü (20 kez), için (191 kez), diye (59 kez), dek (14 kez), ya (66 kez), hani (18 kez), işte (36 kez), eğer (47 kez), bre (47 kez), bari (3 kez), hey (112 kez), ile (139 kez), dahi (155 kez), göre (18 kez), a (75 kez), behey (4 kez), bov (2 kez), yalnız (13 kez), ha (16

kez), hay (19 kez), haydi (32 kez), hu (2 kez), vaf (2 kez),oy (12), madem (9 kez), madem (10 kez), oysaki (9 kez), meğer (19 kez), mi (524 kez), rağmen (2 kez), sadece (6 kez).

Şekil 5. Edatların kullanım sıklıkları

Bu kelime kullanım sıklıklarına göre gibi edatının kullanım sıklığı (244 kez) dikkatimizi çekmektedir. Gibi edatı benzerlik ilgisi kuran bir edattır ve Oğuzlama’da benzerlik ilgisine dayalı edat grupları zarf ve sıfat göreviyle kullanılmıştır. Bu da teşbih sanatına katkı sağlamaktadır. Ki bağlacı da 478 kez ile ilk sırada gelmektedir. Bu da ki’li birleşik cümlelerin çokluğunu dolayısıyla şairin uzun cümlelere fazlaca yer verdiğini göstermektedir. Soru edatı mi’nin çokluğu da şairin dünyayı ve varlığı sorgulayan kimliğini ortaya koymaktadır.

Altımızda atlar, bidevi atlar
 Kışneyip kışneyip eşinmektedir.
 Öyle eşiniş ki, yeni nalları
 Çekiş yiyor gibi aşınmaktadır (Oğuzlama, s.348)

Tekür kızdı, bağırıldı çıktığı kadar sesi:
 "Bakın neler söylüyor soluğu kesilesi!
 Gebertin de leşine kara çakmak çakayım,
 Külünü sürme gibi gözlerime çekeyim!" (Oğuzlama, s.373)

İsim soylu sözcüklerin %69’a %30 gibi açık ara farkla daha fazla olması, şairin durağanlığa hareketten daha fazla önem verdiğini göstermektedir. İsimleri fiillerden fazla kullanması Gocul’un hareketten çok hayatı sorgulayan, hayatın küçük kesitleri, anları ve durumları üzerinde durup düşünmeyi seven bir mizaca sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Oğuzlama’da Gocul, Türk toplumunun kültürel değerlerini yansıtan sözcükleri, deyimleri,

kalıp sözleri, ikilemeleri, yöresel sözcükleri ustalıkla kullanmıştır. Bu durum bizi Gocul'un milliyetçi doğrultuda şekillenmiş fikrî cephesini edebiyata yansıttığı sonucuna ulaştırır.

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin temsilcilerinden ve Türk milliyetçisi bir şair olan Gocul, Oğuzlama adlı epik eserinde Türkçenin söz varlığını azami şekilde kullanmıştır. Eserini Türkiye Türkçesi ağızlarından alınmış isim ve fiillerle süslemiş, redif, kafiye, asonans ve aliterasyonlardan yararlanmış, mecazlarla diline ayrı bir tat katmıştır. Eserin ismi bile neolojinin güzel bir örneğidir. Ayrıca eserine aldığı bazı sözcüklerin sözlükte karşılığı bulunmamaktadır. Kıjgırda-, vaf, üngür, göğ-, sümücük vs.

Kısa ve öz anlatımı yeğlemiş, coşkun bir dille şiirine epik bir hava kazandırmayı başarmıştır. Şairin yöresel ve doğal söyleyişler kullanması, konuşulan dilden yararlanması onun şiirlerini samimi ve çekici bir üsluba kavuşturmuştur.

Türk edebiyatının destan şairi ve Türkçeci şairi Basri Gocul'un Türk Şehnamesi'ni yaratma gayesiyle yarattığı eseri "Oğuzlama"ya Türkçe ders kitaplarında ve Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer verilmesi yeni kuşaklara Türkçe sevgisinin, tarih bilincinin ve millî değerlerin aktarılması açısından önem arz etmektedir.

Oğuzlama'da Türkiye Türkçesi ağızlarına ait çok sayıda kelime kullanmıştır. Bu kelimeler aşağıda belirtilmiştir:

8.4.1.4. Oğuzlamadaki Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)nde Yer Alan Kelime Örnekleri

Milliyetçi çizgide yazan sanatçılar halk ağzına, halk söyleyişlerine özellikle yönelmişlerdir. Oğuzlama'da da bu durum söz konusudur. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü¹ne göre bu sözcüklerden bazılarını anlamlarıyla birlikte şöyle sıralayabiliriz:

abuh:

Kızmış kızmış bakındı, kabardı gür yelesi,
Eşinerek anradı; gayet korkunçtu sesi.
Kazıklara bağlanmış aygırlar kan kaşandı,
Kırk Oğuzlu yiğidin sırtından ter boşandı:
- Abuh abuh² dediler, ne karaşmış yazısı,

¹ <https://sozluk.gov.tr/> internet adresinden 17. 12. 2017 tarihinde erişilmiştir.

²abuh:

Şaşma ve korku ünlemi.

Kemer *Eşme -Uşak

Bunak, *Tefenni, Navlu *Yeşilova, Aziziye -Burdur

*Gelendost, Yassıören Yörükleri -Isparta

Muğlasın, Bereketli *Tavas, Tekkeköy -Denizli

Sanki kurt annacında boynuzsuz süt kuzusu! (s.151)

ağmak:

Ortalığı kapladı söze sığmaz gürültü;
Kendini suya attı börtü böcek korkudan,
Karaya sığındılar bütün balıklar sudan,
Kuşlar, yuvalarından göğe ağdılar³ bir bir...
[Orduların savaşa girmesi şöylece dir:
Ortaya biri çıkar, öte yandan eş diler.
Atını teper gelir herhangi bir güçlü er.

ağnanmak:

Bizden ayırmakla Eğreğimizi
Yaktın Ters Uzamış yüreğimizi.
Dileriz: Ulu Tanrı evciğini yandırsın,

*Edremit -Balıkesir

Bahçeli *Biga -Çanakkale

Domanıç *Tavşanlı -Kütahya

Avşar aşireti, *Pınarbaşı, Kamber -Kayseri

*Silifke -İçel

*Elmalı -Antalya

-Muğla

³ağmak

Yükselmek, yukarı çıkmak.

İncesu *Dinar -Afyon Karahisar

*Eşme çevresi -Uşak

Körküler *Yalvaç, *Gelendost köyleri, Yassıviran *Senirkent, Senir, Y. Bademli *Şarki Karaağaç, Sübüova,
Yakaköy, -Isparta

Çandır, Karamanlı, *Tefenni, Örencik, Kayadibi *Yeşilova -Burdur

Kelekçi *Acıpayam ve köyleri, Ekse, Dedeköyü *Çal, Çıtak, Bulkaz *Çivril, *Buldan ve köyleri, *Sarayköy
köyleri, Honaz -Denizli

Eğridere *Kuyucak, Sürez *Bozdoğan -Aydın

Tepeköy *Torbalı, İncecikler, Bölcek *Bergama -İzmir

Minnetler *İvrindi -Balıkesir

Yenice *Emet, -Kütahya

*Sivrihisar, Bozan -Eskişehir

-Bolu

*İnebolu köyleri -Kastamonu

*Çerkeş, -Çankırı

-Çorum

İnallı, *Ayancık -Sinop

*Bafra -Samsun

*Merzifon ve köyleri -Amasya

*Zile -Tokat

*Mesudiye köyleri, Danışman, *Fatsa, Uzunmusa -Ordu

-Trabzon

-Elâzığ

*Halfeti, -Urfa

*Gürün -Sivas

Küçükboynul -Yozgat

*Ayaş -Ankara

Sarılar *Avanos -Kırşehir

*Ulukışla, *Bor -Niğde

Amuva, Sarıvadi, *Ermenek, Engili *Akşehir, -Konya

*Kadirli, *Karaisalı -Adana

*Anamur, Tekeler, *Silifke, -İçel köyleri

Karadere *Gündoğmuş, *Akseki, Sidek *Kaş, Güzelsu *Elmalı, *Gazipaşa köyleri -Antalya

Gölcük -Muğla

-Edirne

Yandırısın da külünde eşekler ağnandırsın⁴! (s.247)

ağu:

Ağulasın⁵, Dumrul'um,
“Ye!” dediğin yiyitler!
Hem de kefenim olsun

⁴ Ağnanmak: Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak.

-Uşak köyleri

Yakaköy *Gelendost -Isparta

Gökçeyaka *Yeşilova, Devri *Bucak -Burdur

*Bozdoğan -Aydın

Tepeköy *Torbalı -İzmir

-Manisa

-Balıkesir ve çevresi

Küçükkuyu *Ayvacık -Çanakkale

Dodurga *Bozüyük -Bilecik

*Sivrihisar, Bozan -Eskişehir

*Gerde, *Düzce -Bolu

Aliköy *Çaycuma, *Safranbolu -Zonguldak

*Taşköprü, Aşağıkayı *Tosya, *Küre, *İnebolu, *Cide, -Kastamonu

-Çankırı

*İskilip, -Çorum ve çevresi

*Merzifon ve köyleri, *Gümüşhacıköy, Ziyere, Varay -Amasya

*Zile, *Taşova -Tokat

*Maçka köyleri, -Trabzon ve çevresi

*Bayburt köyleri, *Kelkit köyleri -Gümüşhane

*Andırın -Maraş

*Yayladağı -Hatay

Sarıhamzalı, *Sorgun, Kötüboynul, -Yozgat

Çayırılı, *Haymana, Solakuşağı *Şereflikoçhisar, Çanılı, *Ayaş -Ankara

Güzelsu *Akseki, Karadere *Gündoğmuş -Antalya

*Milas -Muğla

⁵ Ağu:Zehir.

Kılıkış Bornova -İzmir

*Akhisar -Manisa

*Bandırma -Balıkesir

*Düzce -Bolu

Yeniköy -İstanbul

*Cide -Kastamonu

Bektemur, Ziyere -Amasya

Kızılca *Artova -Tokat

Arpaköy -Ordu

*Tirebolu -Giresun

-Trabzon ilçe ve köyleri

Tekke, -Gümüşhane

*Pazar, Selimiye, Yolbaşı, Muradiye, -Rize

Düzenli, Çavdarlı *Şavşat, Erkinis, Ersis *Yusufeli, *Ardanuç, *Hopa -Artvin

Taşburun, *İğdır, *Ardahan, *Göle çevresi -Kars köyleri

-Erzurum ve ilçeleri

*Erciş, -Van

-Bitlis

Hani *Lice, -Diyarbakır

-Muş

*Hozat -Tunceli

*Ağın -Elâzığ

Karaözü *Gemerek, Vazıldan, *Divriği, *Yıldızeli, *Gürün, -Sivas

Kuşçu *Yerköy -Yozgat

-Ankara ve çevresi

Bahçeli *Bor -Niğde

Büyükmanika *Saray -Tekirdağ

“Gey!” dediğin giyitJer!
Tabutumu götürsün
Bakacağım yiğitler!
Bahtıma ilenç olsun
Yakacağım ağıtlar!
Yüreğimi eritti
Eylediğin öğütler! (s.117)

andaç:

Uruz Bey, beylerine yemini teklif kıldı;
Teklifi sonucunda Mushaf'a el basıldı.
Uruz Bey, beylerin hallerinden memnundu,
And andacı⁶ olarak görklü giyimler sundu. (s.497)

aparmak:

Karanlıkta günü doğan,
Aparmada⁷ fırsat koğan;

⁶Andaç

Hatıra, hediye, armağan.
İshaklı *Bolvadin -Afyon Karahisar
Akçaşar *Eğridir -Isparta
Kayadibi *Yeşilova -Burdur
Kebger *Kula -Manisa
-Balıkesir ve çevresi
-Kütahya
-Bolu
-Çankırı
Ömerli, Koşaca -Samsun
*Akkuş köyleri, Karakuş bucağı köyleri, *Ünye -Ordu
*Dört Yol -Hatay
Karaözü *Gemerek, Göbekviran *Gürün -Sivas
-Yozgat
Çalış, Yaraşlı *Haymana -Ankara
Güllühöyük *Çiçekdağı -Kırşehir
-Nevşehir
-*Bor -Niğde
Aziziye *Ereğli, *Karaman -Konya
Delialıuşağı *Feke -Adana
*Silifke, *Mut köyleri, *Mersin ve çevresi -İçel
Belkıs *Serik -Antalya

⁷ aparmak

Götürmek, alıp götürmek.
Yassıviran *Senirkent -Isparta
Bornova -İzmir
*Akhisar -Manisa
Alakadı, Ayrancı, Küpeli -Amasya
Sobran, -Gümüşhane
Anbarcık -Rize
*İğdır ve çevresi, Zarşat, *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Ardahan, Karakoyunlu aşireti, -Kars
Sosunga *Çayırılı -Erzincan
*Erciş, -Van
-Bitlis
-Diyarbakır
*Varto, -Muş
*Hozat -Tunceli
Harput, -Elâzığ
Pervari *Besni, *Arapkir, -Malatya
*Siverek, *Viranşehir, -Urfa
Akçakent *Nizip -Gaziantep
*Andırın, Ela -Maraş
Tekerahma *Gürün -Sivas

Yeşil ovalarda at kişneştiren,
Kızıl develerin kanına giren;
Aldatarak çobanların itlerini
Ağılların aşıp arka çitlerini
Ögeçlerin semizini seçip tutan,
Kuymkların yağlısını üzüp yutan
Yüzü mübarek kurdum!
Basılmış güzel yurdum;
Haberini bilmekteysen gel de bana,
Kara başım kurban olsun, kurban sana!.. (s.294)

ası:

Peki, peki, öyle olsun, Kazan Bey'im,
Ancak senden bir noktayı öğreneyim: Mekânlısın Gürcüeli sınırında,
Çekilmeğe hazır gerek kılıç kında;
Şöklü Melik fırsatçıdır, biliyorsun,
Gitsen, ordan üzerine kimi korsun?
Pişman kılar eylenecek bir düşmanlık,
Ünlü sözdür: "Ası⁸ vermez son pişmanlık!" (s.280)

balkımak:

Bir mavi ışık indi yakınında bir yere.
Aydan da, Güneşten de parlak bir ışıktı bu!
İlerledi ışığın indiği yere doğru.
Balkıyan⁹ mavi ışık parçalanıp apansız
Biçimlendi, canlandı alm yıldızlı bir kız,
Gür saçı çevirmişti gümüş gibi yüzünü
Ki, gözler görmemişti kızın bu türlüşünü. (s.513)

becit:

Basat, mağaradaki davar içine kaçtı,
Tepegös kalktı, koştu, kapıda bacak açtı,
Dedi: "Bre erkecim! Apış aramdır geçit,
Sürüyü al, geçegel geçitten becit becit¹⁰!"

*Çumra, -Konya

*Kozan -Adana

Kerkük

⁸ası

Fayda.

-Ankara

⁹ balkımak

Parlamak, parıldamak, göz alıcı güzel olmak: Ne güzel kız balk balk (bam bam) balkıyor.

Nuh *Sincanlı -Afyon

Gençali *Yeşilova -Burdur

*Sarayköy köyleri, Kiremitçi, -Denizli

Eymir, *Bozdoğan -Aydın

*Urla -İzmirGelenbe *Kırkağaç -Manisa

*İznik -Bursa

Çengelköy -İstanbul

-Bolu

-Çorum, *Merzifon -Amasya

-Urfa

*Kilis -Gaziantep

*Göksun ve köyleri-Maraş*Bor -Niğde

Doğanbey *Beyşehir -Konya

*Kadirli, Oymaklı -Adana

Bağyaka *Finike, *Elmalı -Antalya

Yerkesik, Karadere, Ula, -Muğla

¹⁰becit

Lüzumlu, gerekli, önemli, acele.

Geçitten geçmekliğe başladı bir bir sürü,
Başları sığayordu kuşkusundan ötürü (s.230)

bencileyin:

Karanlık gözlerimin aydını oğul,
Dilerim ulular katında öğül,
Bencileyin¹¹ korku nedir bilmez er
Savaşta okluğu dolu mu döner?
Rastlasa düşmanla yaman cenkleşen
Üç yüz yiğidimin hepsi sağ, esen!
Dönüşüm sayrılık sebebiyledir;
Bu halim, dinlenme yeri diletir.
Şimdilik durağım olmalı çadır;
Beni atımdan kap, döşeğe yatır! (s.182)

benildemek:

Basat: "Öyleyse, dedi, koyun ocağa şişi,
Dahi görüp beğenin edeceğim bir işi!"
Kocalar tez sürdüler şişi ocak közüne,
Tepegöz benildedi¹², bir nâra vurdu şunca

Azatl *Mustafa Kemal Paşa -Bursa
-Kütahya
Atlas, Aynalı *Sivrihisar -Eskişehir
*Akyazı çevresi -Kocaeli
*Düzce, -Bolu
Kozlukadı, Sandallar *Devrek, *Safranbolu, Cumayanı, -Zonguldak
*Tosya, *Kargı -Kastamonu
Tanrıvermiş *Mecitözü, İncesu *Sungurlu -Çorum
*Boyabat -Sinop
-Samsun
*Merzifon ve köyleri, -Amasya
Ernebadı *Zile, *Niksar köyleri, Pazar, Kızılköy -Tokat
Karakuş köyleri, *Ünye, -Ordu
*Şebinkarahisar -Giresun
Denizli *Vakfikebir, -Trabzon
Uluşiran *Şiran -Gümüşhane ve köyleri
Limanköy *Çayeli -Rize ve çevresi
Erkinis, *Yusufeli -Artvin
-Erzurum
*Kemaliye, Cimin, -Erzincan
*Ağın, *Keban, -Elâzığ
-Malatya
-Urfa
Çepni *Gemerek, Çamova *Divriği, *Kangal köyleri, *Gürün, *Koyulhisar, -Sivas
Küçükboynul -Yozgat
*Bünyan, Turan -Kayseri
*Bor -Niğde
-Adana
*Akseki -Antalya
*Çorlu -Tokat
Baf, Kıbrıs
¹¹[bencileyin]
Bence, benim görüşüme göre
*Nazilli -Aydın
-Malatya
-Niğde ve çevresi
¹²[benildemek]
Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak,
şaşırmak.
*Çal ve çevresi -Denizli
*Mihalıççık -Eskişehir

Ki dağ, taş zıngıldadı sanasın uçtan uca.
Basat, mağaradaki davar içine kaçtı,
Tepegöz kalktı, koştu, kapıda bacak açtı,
Dedi: "Bre erkecim! Apış aramdır geçit,
Sürüyü al, geçegel geçitten becit becit!" (s.230)

berk:

Vov Azrail, görkemine şaşırdın beni,
Güçler üstü gücün ile tanıdım seni!
Kemiklerim berk berk¹³ iken toz gibicedir;
Ağzım içi ısı iken buz gibicedir.
Yurdumuzda ulu ulu dağlar bulunur,
Bu dağlarda hoş üzümlü bağlar bulunur.
Bağlardaki üzümlerden al sücü olur (s.109)

berkitmek:

O gece yatağında uyur iken Karacık
Korkulu bir düş gördü, uyandı benzi kaçık.
İkicik kardaşını yanına aldı gidip,
Her üç kardaş ağılın kapısını berkitip¹⁴
Düşmana atmak için taş yığdılar üç yerde.
Beklemeğe durdular sapanları ellerde (s.287).

beşik kertme:

Bican Bey: "Duânızla Büre'ye, dedi, beyler,

*Adapazarı -Sakarya

Tepe *Seben -Bolu

Ali *Çaycuma -Zonguldak

*Nallıhan -Ankara

İncir *Fethiye -Muğla

¹³berk:

Sert, katı, sağlam, kuvvetli

-Aydın

Bergama -İzmir

Bozan, Tokat -Eskişehir

Gökçeköy *Vakıkebir -Trabzon

Bağlıca *Ardanuç -Artvin

Ölçek *Ardahan, Taşburun, *İğdır, Kızılçakçak *Arpaçay -Kars ve köyleri

*Kilis, Haral, -Gaziantep

*Göksün ve köyleri, *Afşin, Geben, *Andırın -Maraş ve çevresi

*Yayladağı köyleri, *Kırıkhan, Amik, Gâvurdağı -Hatay

*Kangal ve köyleri, *Gürün -Sivas

*Şereflikoçhisar köyleri -Ankara

-Kırşehir

*Pınarbaşı -Kayseri

Kümbet, *Kadirli -Adana

Saray -Tekirdağ

¹⁴berkitmek

Sağlamlaştırmak, pekiştirmek, sıkıştırmak, sertleştirmek, katılaştırmak

-Kütahya

*Kandıra -Kocaeli

*Düzce -Bolu

*Ünye -Ordu

Uluşiran *Şiran -Gümüşhane

Kızılçakçak *Arpaçay, Taşburun, *İğdır -Kars

Aşudu *Darende -Malatya

*Nizip, -Gaziantep

Taşoluk *Göksun, *Afşin, *Elbistan -Maraş çevresi

Savrun *Divriği -Sivas

Solakuşağı *Şereflikoçhisar -Ankara

Bahçeli *Bor -Niğde

Kozan *Kadirli, -Adana

Hak bir oğlan, bana da bir kız verirse eğer:
Oğluna beşik kertme¹⁵ yavuklu olsun kızım!
Şamma şanlar katar Büre gibi bir hısıml!"(s.415)

beti:

Uruz Bey, beylerin hallerinden memnundu,
And andacı olarak görklü giyimler sundu.
Dedi: "Bir düşüncemi dile getirmem gerek:
Mademki Dış Oğuz'dan evlidir Bamsı Beyrek
Vaz geçmeli Kazan'ın gayri inaklığından,
Vaz geçmezse inadı yüzünden vermeli can!
Şimdilik kendisine göndereyim bir beti¹⁶,
(Bizi barıştır) diye çağırayım evedi. (s.497)

bezekli:

Meydanın yakınında bezekli¹⁷ bir köşk vardı,
Bir tepeden etrafa kuşbakışı bakardı.
Salçan Hâtûn o ara kırk kızla geldi köşke.
Hay dinsiz doğurduğu, gelmeseydi hiç keşke (s.143)

bilece:

Kan Turalı kırk koçak yiğidiyle bilece¹⁸
Doludizgin yol aldı yedi gün, yedi gece.
O kadar coşkundu ki sevgisi ile kızın
Elindeki apağır topuzu durmaksızın
Gökyüzüne atıyor, düşerken önlüyordu,
Arada bir kanrılıp gür sesle ünlüyordu (s.138)

bun:

Atanın bir dediği hiç iki eysenmezdi,
Bu âdetle Uruz da buyruğa boyun kesti.
Oldukça hafıfledi Kazan'ın yürek bunu¹⁹,
Oğdüşöyle konuşup korku bilmez oğlunu (s.331)

çılıbr:

Yatan yiğit yanına vardı Eğrek dörtnala,

¹⁵ beşik kertmek

Beşikte iken kız ve oğlan çocuklarını nişanlamak.

Savrun *Divriği -Sivas

*Bor -Niğde

¹⁶beti

Mektup, yazı.

Köşker *Kaman -Kırşehir

¹⁷bezekli

Süslü, bezenmiş.

Erkinis *Yusufeli, *Şavşat ve köyleri -Artvin

¹⁸ bilece

Beraber.

*Lapseki -Çanakkale

-Kastamonu

-Çorum

-Samsun

*Vakfıkebir -Trabzon

Şule -Gümüşhane

-Gaziantep

-Hatay

*Göksun -Maraş

*Gürün -Sivas

-Ankara

¹⁹ bun

Sıkıntı.

-Yozgat, Uşak ve çevresi

Yere indi, çılıbır²⁰ iliştirdi bir dala.
Baktı: Başı altına bir yığın ot derlemiş,
Moşul moşul uyuyor, burçak burçak terlemiş.
Kusursuz bedenlidir, yüzü dolunaycadır,
Kalın kalın kaşları gerilmiş çiftaycadır...
Belinde kopuz vardı. Başucuna dolandı. (s.270)

dolama

SÖYLEME

Doğmasını bin gözle gözlediğim sen;
Dolap dolap südümlle beslediğim sen;
Dolama²¹ beşiklerde yatırdığım sen;
Ün kazanma çağına yetirdiğim sen! (s.112)

edik

Böyle deyip akıttı seller gibi gözyaşı,
Ağrılar içindeydi yumruklanmaktan başı.
Yollandı eteğini döğerek edikleri²²;

²⁰ çılıbır

Hayvanların yular başlığının çene altındaki halkasına bağlanan ip veya takılan zincir.

-Burdur

*Bozdoğan -Aydın

*Bergama, *Foça, -İzmir

Ulaşlı *Alaşehir -Manisa

-Balıkesir

Sazlı *Ezine, Mecidiye *Lapseki -Çanakkale

Mudam *Mustafa Kemal Paşa -Bursa

*Bozüyük -Bilecik

Bozan -Eskişehir

Tepe *Seben, *Düzce -Bolu

*Akyazı -Sakarya

Baklalı *Çatalca -İstanbul

Akçaşehir -Konya

*Milas -Muğla

Büyükdoğanca, Kavaklı -Edirne

*Lüleburgaz, Çavuşköy *Babaeski -Kırklareli

*Çorlu, *Hayrabolu -Tekirdağ

²¹dolama

Başörtüsü, tülbent, yazma

*Talas -Kayseri

²²edik

Köylü çizmesi.

Eber *Dinar -Afyon

Karaağaç *Germencik, Köşk, Yavlu -Aydın

*Sarayköy -Denizli

Davutlar *Kuşadası, -Aydın

*Menemen, *Kemalpaşa, *Tire -İzmir

Sancaklıboz, İğdecik -Manisa

Kızılkeçili *Edremit -Balıkesir

Şücaattin -Eskişehir

*Osmancık -Çorum.

-Amasya

Aşudu *Darende -Malatya

*Halfeti -Urfa

Barak, *Kilis, -Gaziantep

*Göksün, -Maraş

*Reyhanlı, Amik ovası, Kuzuçulu *Dörtöl -Hatay

-Ankara

Alsar *Pınarbaşı ve köyleri, Hisarcık -Kayseri

Morcalı *Karaman, *Ermenek ve köyleri -Konya

Döndüğünde şunlardı Teküre dedikleri (s.368)

eğin

Hele bir geçireyim cenk urbamı eğine²³
Sayılan zorlukların bakarım gereğine!
Şereftir benim için bu uğurda can terki,
Karşılaşmış olayım düşmanlarla yeter ki! (s.386)

el yumak

İnsanı boğuyordu binbir çiçek kokusu,
Ruhları okşuyordu çığıl çığıl akan su...
Epeyce oturdular; yediler ve içtiler,
Şakalaşa, gülüşe her şeyden söz açtılar.
Kan Turalı nihayet eğlenmekten el yudu²⁴,
Bir ağaç gölgesine uzandı ve uyudu. (s.164)

em

Ala gözüm! Çattı ayrılık demi,
Yal vara yakara ağlama, he mi!
Yaranın emidir yaramın emi²⁵...

Karaishak, İncirgediği, Solaklı, *Osmaniye, Küçükçaylı, *Kadirli -Adana
Burunucu *Silifke, Karatiken *Tarsus, Genceli, Tekeli, Işıklı aşireti, Ferhenk *Anamur, *Mut ve köyleri,
*Gülнар, -İçel

*Alanya -Antalya

²³ eğin

Sırt, arka

*Bergama -İzmir

²⁴ el yumak

1. Bitirmek, sona erdirmek.

*Edremit ve köyleri -Balıkesir

-Samsun

2. Vazgeçmek.

-Samsun

²⁵ em (I)

İlâç, merhem.

-Afyon

-Kütahya

-Bolu

-Kastamonu

İbik *İskilip, *Sungurlu -Çorum

Taşkaracaviran *Havza, -Samsun

*Merzifon ve köyleri, -Amasya

*Zile -Tokat

*Ünye, Uzunmusa -Ordu

*Şebinkarahisar -Giresun

Uluşiran *Şiran -Gümüşhane

*Kemaliye, *Refahiye ve çevresi -Erzincan

*Ağın, *Keban -Elâzığ

Aşudu *Darende -Malatya

Haran, -Urfa

*Kilis -Gaziantep

*Göksün, -Maraş

Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri *Reyhanlı, *Antakya -Hatay

Palha, Çamova, *Divriği, Telin, *Gürün, Soğukpınar *Kangal -Sivas

Karahoca *Haymana, -Ankara

Yemliha *Himmetdede, Madazı, *Develi, Tavlusun, *Talaş, Erkilet, *Pınarbaşı ve köyleri, Kurudere *Sarız,

Türkmen aşireti *Bünyan, *Akkışla -Kayseri

*Ürgüp -Nevşehir

*Ulukışla, *Bor -Niğde

Tömek, Hatip -Konya

Gavurdağı *Osmaniye, *Kozan, *Kadirli, -Adana

Tanrımız'dan iyi dilekler dile! (s.258)

emcek

Emcek²⁶ emer yavruların nicesini
Kundaktayken ak kefeni beletmişim!
Gür nâralı yiğitlerin nicesini
Kuzu gibi, oğlak gibi meletmişim!
Ala gözlü gelinlerin nicesini
Muratlanma gecesinde dul etmişim! (s.106)

esrimek

Atalar ne demişler,
Ne demişler, kulak ver:
"Nerde şarap, orda şer,
Belâlanır esrik er!"(s.279)

evedi

Vaz geçmezse inadı yüzünden vermeli can!
Şimdiciik kendisine göndereyim bir beti,
(Bizi barıştır) diye çağırayım evedi²⁷.

*Mersin -İçel

²⁶ emcek

Meme.

Aşağılıca -Eskişehir

-Çorum

-Amasya ve Azeri köyleri

*İğdir -Kars

*Oltu, Ilıca -Erzurum

*Kemah, -Erzincan

-Van

*Ahlat, -Bitlis

*Siverek, -Urfa

-Sivas

*Beypazarı -Ankara

*Ürgüp -Nevşehir

*Bor -Niğde

-Konya

Kerkük

²⁷ evedi

Acele, çabuk.

Çığı *Dinar -Afyon

-Isparta ilçe ve köyleri

-Burdur

*Sarayköy ve köyleri, Yukarı Seyit, *Çal, Kösten, Honaz, Kocabaş -Denizli

-Aydın

-k.ü.

-İstanbul

Sarıkavak -Eskişehir

-Kastamonu

*Kargı, *İskilip, *Sungurlu -Çorum

*Merzifon ve köyleri, Sarayözü *Ezine -Amasya

*Zile -Tokat

*Alucra -Giresun

-Trabzon

*Ardeşen, Kaptanpaşa köyleri *Çayeli, Hemşin, -Rize

Akarsu *Ardanuç, Çayağzı, Yavuz *Şavşat, Uşhum *Yusufeli, -Artvin

Kurtkale *Çıldır, -Kars

Keçek *Oltu -Erzurum

*Refahiye ve çevresi -Erzincan

-Diyarbakır

*Hozat -Tunceli

Geldiginde açayım ona dileğimizi, (s.497)

evermek

Gözlerim kapanmadan gel seni evereyim²⁸,

Aşudu *Darende, Gözene -Malatya

*Kilis, -Gaziantep

*Afşin ve köyleri, -Maraş

*Kangal, Hacıilyas, *Koyulhisar, *Divriği -Sivas

Sarıhamzalı *Sorgun, Yenice -Yozgat

*Mucur, *Çiçekdağı, -Kırşehir

*Pınarbaşı ve köyleri, *Bünyan -Kayseri

-Niğde

-Konya ilçe ve köyleri

*Kadirli -Adana

*Mut ve köyleri, *Silifke, *Mersin ve köyleri -İçel

*Akseki -Antalya

*Fethiye ve köyleri -Muğla

²⁸ evermek

Evlendirmek.

Çığı *Dinar -Afyon

-Isparta ilçe ve köyleri

Güney, Kayadibi *Yeşilova, Kozagaç *Göhlhisar, Yayla *Tefenni, Çerçin, -Burdur

İsabey, Yukarı Seyit *Çal, Oğuz *Acıpayam, Bulkaz *Çivril, Eziler, *Güney, *Sarayköy ve köyleri, Beylerli -Denizli

Eymir, Sürez, *Bozdoğan, Dalıca *Nazilli, Tepecik -Aydın

*Bornova, *Ödemiş, *Kiraz ve köyleri, -İzmir

*Alaşehir, İğdecik, Sancaklıboz, *Demirci -Manisa

*Edremit, *Susurluk, Yeniköy, -Balıkesir

Nilüfer -Bursa

*Sivrihisar ve köyleri -Eskişehir

*Kandıra -Kocaeli

*Düzce -Bolu

*Akyazı ve çevresi -Sakarya

Aliköy *Çaycuma -Zonguldak

Karabüzey *Araç -Kastamonu

-Çankırı

*İskilip -Çorum

-Sinop

*Ladik, *Bafra, *Çarşamba -Samsun

*Taşova, *Merzifon -Amasya

*Zile -Tokat

Şehli -Giresun

Danışman *Fatsa, *Perşembe ve köyleri, -Ordu ve köyleri

*Maçka -Trabzon

*Bayburt, -Gümüşhane

Erkinis *Yusufeli, Yavuz *Şavşat, Bağlıca *Ardanuç -Artvin

-Kars ve köyleri

Keçek *Oltu, -Erzurum

*Refahiye ve çevresi, -Erzincan

*Ağın -Elâzığ

-Malatya

*Kilis, -Gaziantep

*Afşin ve köyleri, -Maraş

Hisarcık *Yayladağı, Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri *Reyhanlı, *Antakya ve köyleri -Hatay

*Divriği ve köyleri, Hacıilyas *Koyulhisar, *Gürün, Soğukpınar *Kangal, -Sivas

-Ankara ilçe ve köyleri

*Pınarbaşı ve çevresi, *Bünyan -Kayseri

-Nevşehir

*Bor -Niğde

*Ermenek ve köyleri, *Kadınhanı -Konya

Everip sonra dence murâdına ereyim!
Ne olur, benimse de dile gelen duygumu
Bu kısa gecelerde rahat uyut uykumu!..(s.125)

evgi:

Dahi kırk kospak yiğit atlarını teptiler,
Sanki dolmuş oklardı, yaylarından koptular.
Başbaşıydı devrandan kâm almağa evgili²⁹
Bulunan ayrı soydan iki muttaş sevgili.
Eşsizdi güzellikçe yalnız kaldıkları yer(s.164)

evren :

Azrail'e çatmakla nâmlı bir kul:
Âdemîler evreni³⁰ Deli Dumrul! (s.100)

fak fak gülmek

Pek yakından atılan bir ok çarpıp gönüne
Savrulan parçalardan biri düştü önüne,
Etrafına bakındı sıçrayıp doğrularak.
Basat'ı görmek ile el çırpı, güldü fak fak³¹:
"Kismetî, ayağına gelir baykuşun!" dedi. (s.229)

genez

Genez³² yerler çimenlerin ne bilir?
Genez yerler çimenlerin kolan bilir!
Kara kılıç korkusunu kim bilir?
Dar meydanda cenk ederken yılan bilir! (s.40)

geygi:

Bölmeyen kalmadı tan uykusunu,
Giymeyen kalmadı cenk geygisini³³,

-Adana

*Mut ve köyleri, *Anamur, -İçel

Güzelsu *Akseki -Antalya

*Fethiye ve köyleri, Yerkesik -Muğla

-Edirne

Çavuşköy *Babaeski, Ceylanköy *Lüleburgaz -Kırklareli

*Saray -Tekirdağ

²⁹ [evgi]

Acele, çabuk

*Alanya -Antalya

³⁰ evren (I)]

Büyük yılan, canavar.

Çığı *Dinar -Afyon

Kozağaç *Göhlisar, Güney *Yeşilova -Burdur

İsabey *Çal -Denizli

Toygar *Nazilli -Aydın

Mumcular *Ödemiş -İzmir

*Biga -Çanakkale

Hisarcık *Yayladağı -Hatay

Türkmen aşireti *Bünyan -Kayseri

*Kadirli -Adana

Civanyaylağı, Çavuşlar *Mersin -İçel

Dont *Fethiye -Muğla

Çavuşköy *Babaeski -Kırklareli

³¹ [fak fak gülmek]

Yüksek sesle, kahkaha ile gülmek.

Danışman *Fatsa -Ordu

³² genez

Kolay.

*Düzce -Bolu

³³ geygi (I)]

Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey

Dört yanı kapladı toz bölük bölük. (s.392)

gölük (I)

Oğuz, Çürçit Hanı'nı yenip başını kesti,
Ganimet boldan boldu, saymakla tükenmezdi,
Amma yeter değildi taşımak için gölük³⁴,
Bir araba yaparak (Barmaklak Çosum Bilik)
İçersine doldurdu payına düşen malı.(s.533)

gön

Altmış erkek gönünden topuk örtmez kürk giyen,
Altı erkek gönünden³⁵ kulak örtmez börk giyen

-Burdur

Utav *Yusufeli -Artvin

Palha *Divriği -Sivas

³⁴ At, eşek, beygir, katır vb. yük taşıyan ve binilen hayvan.

Çepni *Sandıklı -Afyon

-Uşak ve köyleri

Sarkımcak, *Eğridir -Isparta

-Burdur

*Çal -Denizli

Rahmanlar *Tire -İzmir

Hırkalı *Demirci, *Kula -Manisa

Kayacık -Bursa

Virancık *Emet, *Gediz, -Kütahya

Türkmen aşireti, Sarıkavak, Koşmat -Eskişehir

-İstanbul

Karapürçek *Taşköprü, -Kastamonu ve çevresi

-Çankırı

Karahacip, Büğdüz *Sungurlu, *İskilip -Çorum

*Boyabat -Sinop

*Bafra -Samsun

Şehsadi *Ezine, *Merzifon -Amasya

*Niksar -Tokat

*Mesudiye -Ordu

Çivriz, Dereli, Boztekke, Çandır, *Şebinkarahisar, -Giresun

*Bayburt -Gümüşhane

Gümüşbahçe *Ardanuç -Artvin

-Kars

-Erzurum

*Ke mah, Üçveren, *Refahiye -Erzincan

*Pazarcık, *Göksün, Varyanlı, *Elbistan -Maraş

Amik ovası, *Reyhanlı -Hatay

Maksutlu ve çevresi *Şarkışla -Sivas

Gülabi, *Boğazlıyan, -Yozgat

*Güdül, *Ayaş, Çanılı, Sofular, Yalınca, Kayaş, Pazar *Kızılcahamam, Üçem *Bala, -Ankara

-Kırşehir

Fenese *Develi, Türkmen aşireti *Bünyan, *Pınarbaşı ve köyleri, Kızılhisar *İncesu, Talaş, Zincidere, Erkilet

-Kayseri

*Avanos, Ağcasarocağı *Ürgüp -Nevşehir

Çukurkuyu *Bor, *Aksaray, Eskiğümüş -Niğde

*Karaman, Çetmi *Akşehir, *Ereğli, Tepelice *Bozkır, *Ermenek, Hatip -Konya

Çakallı, İncirlik, *Kozan, *Pozantı, Bozdoğan *Osmaniye, *Kadirli -Adana

Yanpar, Gezende *Gülınar, Uzuncaburç *Silifke, *Anamur, *Tarsus -İçel

*Serik, Temre *Kaş, *Elmalı, *Finike -Antalya

Şerefler, *Marmaris -Muğla

³⁵ gön (I)

Hayvan derisi: Atın gönünü sattınız mı?

Bayat *Emirdağ, Çapalı *Dinar -Afyon

-Uşak

Yılanlı *Eğridir, Çandır *Sütçüler -Isparta

Kurt gözlü, at ağızlı, yay kaşlı Uruz Koca:
"Kazan'ın davranışı nasıl gitmez ki güce
Dış Oğuz'dan habersiz yağmalatmış evini?
Var olsa gerek, dedi, bize karşı bir kini!" (s.494)

hece taşı:

Yaram onulmaz da şayet ölürsem
Kanımla yazdırsın hece taşı³⁶!
Sonra da kırkinci ölüm günümde
Benliboz'u kesip versin aşımı! (s.500)

helal:

Yad kızı helalim³⁷ var
Ve dahi iki yavrum.
Onların acısıyla
Yüreğim kavrum kavrum.
Bu sebepten ötürü
Eve gitmeme göz yum!
Mademki kalacaktır
Arkamda iki yetim:
Görülüp helâlimce
Üzücü vaziyetim
Kendisince dinlensin
Gerekli vasiyetim. (s.114)

hıraca:

İshaklı *Çivril -Denizli
-Balıkesir
-Kütahya
*Kandıra -Kocaeli
Kapullu *Safranbolu, *Ereğli -Zonguldak
Ağlı *Küre, Karabüzey *Araç -Kastamonu
-Çorum
-Sinop
-Samsun
Çilehane *Reşadiye-Tokat
Danışman *Fatsa, Kuzköy *Akkuş, *Ünye, Bayadı -Ordu.
Nefsiköseli *Görele, *Alucra -Giresun
Haçavera *Maçka -Trabzon ve köyleri
Ulucami -Rize
*İğdır -Kars
Cenciğe -Erzincan
-Van
*Kilis -Gaziantep
Bozhüyük -Maraş
*Haymana -Ankara
*Mucur -Kırşehir
*Ereğli, *Ermenek -Konya
*Kadirli -Adana
*Lüleburgaz -Kırıkkale
³⁶ hece taşı
Mezar taşı.
İğdecik -Isparta
tokat -Eskişehir
*Antakya -Hatay
Bahçeli *Bor -Niğde
-Konya
³⁷helal
< Ar. helâl: helal; zevce; zevç. || hallal
Erzurum

Sayılmış olanlarla sanma ki bitmekte iş:
Ayrıca hıraca³⁸ ve karaca bin tane pire!
Bir dahacık gelirsən bunlarsız gelmiyesin,
Bunlarsız gelir isen başsız kefen giyesin! (s.441)

hıracık:

Hıracık³⁹ yiğitlere acımak bilmemişim,
Körpecik etlerini zevk duyarak yemişim;
“İnsaf et!” diyen olsa “İnsaf nedir?” demişim,
Acep gözyaşları mı tutmuştur, gözüm seni? (s.234)

ılgar

El öptü, izin aldı ılgar⁴⁰ için Kazan'dan,
Ulaşoğlu, Eğrek'i seven biriydi candan,
Armağan edip ona belindeki kılıcı:
"Aslanım olsun dedi Tanrı yardım kılıcı!" (s.240)

ılkı

Kara koçta kazılık at ürktü, gider,
İlkıcılar⁴¹ kement saldı, döndüremez!
Dahi Seğrek kardışım andı, gider,
Gelininiz âciz kaldı, döndüremez! (s.259)

ırlamak

Çadır altında doğar, at üstünde ölürüz,
Ağıtlar andırır ırlanırken⁴² ninnimiz,
Daha çok sevmekteyiz beşikten mezarı biz (s.517)

³⁸hıraca

Cılız, çelimsiz, sıska
İncekum *Silifke -İçel
*Marmaris -Muğla

³⁹ [hıracık]

Cılız, çelimsiz, sıska
-Trabzon ve köyleri

⁴⁰ ılgar (I)

Hücum, akın.
*Urla -İzmir

⁴¹ ılkı

At sürüsü.
Bayat *Emirdağ -Afyon

-Aydın

-Çorum

-Adana

*Sivrihisar -Eskişehir

*Zile -Tokat

*Pınarbaşı -Kayseri

Ortakaraviran *Bozkır -Konya

Andifli *Kaş -Antalya

-Edirne

⁴² ırlamak

Şarkı, türkü söylemek.

*Bornova -İzmir

*Lapseki -Çanakkale

Karacalar *Çerkeş -Çorum

*Ladik -Samsun

*Maçka ve köyleri -Trabzon

-Gaziantep

-Maraş

*Antakya -Hatay

*Keskin -Ankara

*Ürgüp -Nevşehir

*Tarsus -İçel

İlenç:

Hem de kefenim olsun
“Gey!” dediğin giyiter!
Tabutumu götürsün
Bakacağım yiğitler!
Bahtıma ilenç⁴³ olsun
Yakacağım ağıtlar!
Yüreğimi eritti Eylediğin öğütler! (s.119)

iti:

Boğaç, yurt sınırına gayet yakın bir yerde
Yaklaştı konaklamış bulanık kırk nâmerde.
İçtikleri şey idi al şarâbın itiş⁴⁴,
Kalmamıştı birinin insafla ilintisi (s.90)

kağşak:

Gücüm sınanmıştır yurt alplarınca:
Mademki kağşaktır⁴⁵ dini kâfirin:

⁴³ ilenç

Beddua.

Yassıören, Uluğbey, *Senirkent, Kumdanlı *Yalvaç -Isparta

Yusufoğlu *Göhlisar -Burdur

-Denizli

*Bergama, *Çeşme -İzmir

*Kula -Manisa

-Balıkesir ve çevresi

*İnegöl -Bursa

-Eskişehir

-Kastamonu

*Ayancık -Sinop

Sarıca *Gölköy, Bayat -Ordu

Piraziz -Giresun

-Ankara

Köşker -Kırşehir

Aslanköy *Mersin, *Gülner, *Anamur, *Tarsus -İçel

Abdurrahmanlar *Serik, Ahmetler *Manavgat -Antalya

Şeref *Yatağan, Kaya *Fethiye, Yerkesik -Muğla

-Edirne

*Lüleburgaz -Kırklareli

*Hayrabolu -Tekirdağ

⁴⁴iti (I)

Keskin (sirke için).

*Küre -Kastamonu

iti (II)

Ekşi.

*Bayramiç -Çanakkale

⁴⁵kağşak (I)

Eskimiş, gevşemiş, yıkılmağa yüz tutmuş eşya, yapı.

Gürağaç *Tavşanlı -Kütahya

Tokat -Eskişehir

-İstanbul

Saray -Çankırı

-Çorum

*Merzifon ve köyleri -Amasya

Yığren *Boyabat -Sinop

Akalan -Samsun

Çepni *Gemerek -Sivas

*Nallıhan, *Beyazır, Kargalı *Polatlı -Ankara

*Pınarbaşı -Kayseri

*Bor -Niğde

-Adana

Karşımda saflaşsın bini kâfirin;
Karışık olarak yığitten, pirden;
Erlik öğreteyim tümüne birden! (s.176)

kakınmak:

Yerdeki gölgesidir, Tanrı'nın Han'lar,
Tann'ca kakınırlar⁴⁶ Han'ları darıltanlar,
Davranış biçimini bir kere düşün (s.179)

kalın

Kam Büre, Başozan'ın yolunu bekliyordu,
Dönünce kendisine neler olduysa sordu.
Pala bıyıklarını titizce bura bura
İstenen (Kalın)⁴⁷ için "Hay, hay!" dedi Kam Büre. (s.442)

kayırmak

Ak yüzüme bakıp bakıp
Ünüm ünüm ne ağlarsın?
"Oy Oğulcuk!" diye diye
Yüreğimi ne dağlarsın?
Kâfir Beyi kayırmazsa⁴⁸
Yaşatmasın beni varsın...(s.309)

koçmak:

Hey Dirse Han! Senin oğlun ercel koptu,
Nerde güzel gördü ise koçup⁴⁹ öptü.
Yetimleri, yoksulları döğegeldi,
Kocaların sakalına söğegeldi,
Ettiğini eder değil değme yavuz,
Acınacak durumdadır İç-Dış Oğuz!..(s.64)

konur:

Kazan Bey böyle deyip bindiği konur⁵⁰ atı
Orda götürecektir dar yolda topukladı.
Vardı gördü, ne görsün:
Evi bir küme küldü!

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü

⁴⁶ [kakınmak -2]

Öfkelenmek, darılmak, kızmak

Çaypınar -Balıkesir

-Antalya

⁴⁷ kalın

Çeyiz.

Sivas

Kayseri

⁴⁸ kayırmak

Korumak, merak etmek.

*Simav -Kütahya

Kayırmak(II)

Üzülmek.

Uşak

*Gediz Kütahya

⁴⁹ koçmak

Kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak.

*Lapseki -Çanakkale

-Çorum

-Urfa

-Gaziantep

-Maraş

⁵⁰ konur

Kahverengi.

Gölkonak *Şarkikaraağaç Isparta

Afşar, Pazarören *Pınarbaşı Kayseri

Kara bağırsırsıldı, göz yaşları döküldü. (s.293)

kospak:

Belki acır, geçirir çalınmış malı ele!"
Yaklaşınca baktı ki: Dertten, gamdan âzâde
Kırk kospak⁵¹ yiğidiyle yer, içer bir beyzade.
Attan indi, beyzade önünde yer dizledi:
"Yalvarmağa gelmişim, beyyiğit, size! dedi. (s.420)

koygun:

Yalvarmağa koyuldu koygun ⁵²bir sesle Uruz:
"Gözlerime bağlanmış şu çaputu çözünüz,
Ondan sonra yerine getirilsin sözünüz!"(s.342)

koz

Göğem boncuk ilediğim,
Koz⁵³ beşiğe belediğim,
Al bağıldak doladığım,
Ak gün için dilediğim
Balalarım, balalarım!(s.299)

köşek

Bir kulunsuz kara kısrak burdan geçti;
Kişniyordu; kişnemesi bağır deşti.
Kuluncuğum aldırılmışım; gam yesem mi?
Gam yesem de çımkır çımkır kişnesem mi?
Bir köşeksiz⁵⁴ kızıl deve burdan geçti;
Bozluyordu; bozlaması bağır deşti;

⁵¹ [kospak]

Çalılımlı, iyi giyinmiş, güzel yakışıklı

*Gölpazarı -Bilecik

⁵² koygun (I)

1. Etkili, dokunaklı, acıklı, içli (ses, şarkı vb.).

Çığırı *Dinar -Afyon

*Atabey -Isparta

Yukarıseyit, *Çal, Çöplü *Çivril, Darıveren*Acıpayam -Denizli

Dallica *Nazilli -Aydın

*Bornova, Narlıdere -İzmir

-Manisa ve çevresi

*Antakya -Hatay

*Akdağmadeni -Yozgat

Şeydin *Avanos -Nevşehir

*Bor -Niğde

-Konya

*Mut ve köyleri, *Mersin -İçel

*Bodrum -Muğla

⁵³ Göğem boncuk ilediğim,

Koz beşiğe belediğim,

Al bağıldak doladığım,

Ak gün için dilediğim

Balalarım, balalarım!

⁵⁴ köşek (I)

Deve yavrusu.

*Eğridir ve köyleri -Isparta

Kızılca *Tavas, Honaz -Denizli

Karaağaçlı *Germencik, -Aydın

Menteşe -Manisa

*Doğubeyazıt -Ağrı

-Gaziantep

Musulumantaş *Kozan -Adana

Hayta aşireti, Boztepe *Serik, Müğrem *Elmalı, Andifli *Kaş -Antalya

Kızılyaka, Şerefiler, Pisi, -Muğla

Köşekçiğim aldırımışım: gam yesem mı?
Gam yesem de bozul bozul inlesem mi? (s.76-77)

nöker

Yollardan korkar mıyım?
Aygırım nal dökerdir!
Okçudan korkar mıyım!
Cebem temren bükürdir!
Cellâttan korkar mıyım?
Yumruğum döş çökertir!
Zindandan korkar mıyım?
Yoldaşım kırk nökerdir!⁵⁵
Yosmadan korkar mıyım?
Döneceğim bu yerdir!..(s.136)

od (öt)

Hey Hânım, hey!
Ocakların odlu⁵⁶ olsun;
Dölün döşün utlu olsun;
Ev dirliğin tatlı olsun!(s.204)

oñat

Onat⁵⁷ olan her şeyden
El çektirir kör Şeytan.
Neye düştün ardıma?
Muhtaç mıyım yardıma?
Kimsesiz kaldı ağıl,
Tutumun, tutum değil! (s.300)

oñmak

Tanrımız! Yalvarırız, yoksulumuzu ondur⁵⁸,
Açın isteği azık, yalıncağınsa dondur:
Çoğumuzu azaltma, azımızı tüketme,

⁵⁵nöker

Erkek hizmetçi, uşak.

*İğdır Kars, Arpaçay – Kars,
Erzurum

⁵⁶ od (öt)

Ateş

Artvin Yusufeli Uşhum köyü

⁵⁷ oñat (I)

İyi, güzel, düzgün.

Gümele *Söğüt -Bilecik

Tokat –Eskişehir

*Mersin, *Silifke, *Tarsus, *Mut, *Gülнар İçel

⁵⁸ oñmak

Rahata kavuşmak, mutlu olmak.

Yassıören *Senirkent -Isparta

Kelekçi *Acıpayam -Denizli

Sürez *Bozdoğan -Aydın

Rumeli göçmenleri *Düzce -Bolu

Peşman *Daday, Karabüzey *Araç -Kastamonu

-Samsun

Ezine -Amasya

Çilehane *Reşadiye -Tokat

*Görece -Giresun

-Trabzon

-Gaziantep

-Maraş

-Ankara

Emirşıklar *Akseki -Antalya çevresi

Kabaağaç *Fethiye -Muğla

Düşmanların bile gelir övesi,
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!... (s.307)

sığama

Tekür söz kestiğinde artarak yanak alı
Doğrulup apul apul yürüyen Kan Turalı
Alın açtı, sığadı⁶⁴ iki ak bileğini,
Dile aldı buraya getiren dileğini (s.142)
Az önce Hızır geldi, altındaydı boz atı,
Omuzdaki yarımı üç kerecik sığadı:
"Senin baba okundan aldığın yara demin
Onulucu yaradır, vardır-dedi-merhemini!
Ve yitti yanımdan bir öğüdiyle.(s.81)

sinlik:

"Sinlik⁶⁵ etmem gerekir Oğuzlara bu yurdu!"
Diyerek bir beyine Tekür şöyle buyurdu: (s.267)

sücü:

Bu dağlarda hoş üzümlü bağlar bulunur.
Bağlardaki üzümlerden al sücü⁶⁶ olur.
Al sücüyü içenlerin bol suçu olur.
Var usumu uğrulayıp içtiğim sücü
Bilmeksizin işletmiştir bana dil suçu. (s.109)

şılamak

Deniz gibi kararıp yaklaşan nedir?
Her neyse, görmekteyim, bey atam, ilk keredir.
Ateş gibi yalabır, yıldızlar gibi şılar⁶⁷,
Böyleliği yüzünden göreni şaşkın kılar. (s.327)

şorlamak

Seçtiği ok kutsuzmuş oldann kamusundan,
Yaralandı onunla Boğaçcık omuzundan.
Alca kanı şorladı⁶⁸, doldurdu ak koynunu,

Çandarlı *Bergama -İzmir

-Bursa

-Çorum

Şabanözü *Polatlı -Ankara

Mahmutseydi *Alanya -Antalya

⁶⁴ sığamak (I)

Sıvamak, kıvırmak (etek, kol, paça vb. için).

*Düzce -Bolu

-Ankara

sığamak (II)

Okşamak.

-Denizli

-Erzincan

*Antakya -Hatay

-Ankara

⁶⁵ sinlik

Mezarlık.

*Osmaniye -Adana

⁶⁶ [sücü]

Şarap.

-İzmir

⁶⁷ şılamak

Parlamak, ışıldamak.

Dağkadı *Karacabey -Bursa

-Edirne

*Lüleburgaz -Kırıkkale

*Susurluk Balıkesir

⁶⁸ şorlamak

Ofladı, yere düştü koçarak at boynunu. (s.69)

tanlamak

Banı Çiçek bildi ki (Deli Ozan) Beyrek'tir:
"Ey Han yığidim, dedi, bağışlanmam gerektir,
Bana zorla bozdurdu Karçar içtiğim andı!"
Cübbesi, çuhasiyle ayağına kapandı.
Dernekte olanların kamusu tanladılar⁶⁹...
Beyrek'i kaftanlayıp donattılar dadılar. (s.484)

tapşirmek

Ölümünü şöylece duyurdu İrkil Ata:
Başbuğumuz Oğuz Han Tanrı'ya tapşırdı⁷⁰ can!
Otağı sarsaladı dışardan kopan rüzgâr,
Otağın direğinde asık duran kopuzlar
Dilsiz dertliler gibi inil inil inledi.(s.539)

Tartmak

Sürekli hamleleşme süngüleri sındırdı,
İkisinden birinin gelmedi yere sırtı.
Ardınca atlarının üstünden tartıştılar⁷¹,
Öyle bir tartışma ki, göreni şaşkın kılar.
Onmayası kâfirin ziyade geldi gücü,
Kavganın görünüşü üzücüydü, üzücü! (s.199)

tepsermek

Bir halsizlik gelerek ansızın kendisine
Bunalan başı düştü İrkil Ata dizine.
Ve göğsü inip kalktı bir kaç derin nefesle,
Su istedi zordan zor işitilir bir sesle.
Dudakları tepserdi⁷², saçları dik dik oldu,

Fıskıracak, hızla akmak (kan, su vb.).

*Kandıra -Kocaeli

*Düzce -Bolu

*Ahlat -Bitlis

*Afşin-Maraş

-Niğde

⁶⁹ tanlamak

Şaşırmak.

-Ankara

Köşker -Kırşehir

*Ürgüp -Nevşehir

Çorum

⁷⁰ tapşirmek

Korumak için alınan bir şeyi geri vermek

Yılanlı *Eğridir -Isparta

Kozluveren *Daday -Kastamonu

-Kars

-Malatya ve köyleri

Göçmenler -Sivas

-Konya ve çevresi

⁷¹ tartmak

Çekmek: Kolumdan tarttı.

*Bozdoğan -Aydın

*Milâs -Muğla

⁷² tepsermek

Kurumaya yüz tutmak.

Kesme *Eğridir, *Gelendost -Isparta

Bakacak -Burdur

Söğüt -Denizli

-Balıkesir ve çevresi

Hurma *Biga -Çanakkale

Korkunç bir ürperişle yüzünün rengi soldu.
Ve yumdu gözlerini açmamaca hayata. (s.539)

tuşak

BİR DAHİ
Bre kâfir!
Kılıcını döğdürüp,
Sana tuşak⁷³ ederim!
Erlerini kapımda
Birer uşak ederim!(s.290)

türün türün

Üfûl üfûl esen yel, çığnam çığnam akan su,
Çeşitli çiçeklerin türün türün⁷⁴ kokusu,
Kuş ve yaprak sesleri ilkyazı muştuluyor.
Çal ozanım kopuzu, çal ozanım kopuzu,
Çökmesin içimize aman, ölüm korkusu!..(s.517)

udlu

Dendi: “(Beyrek) adlı olsun!”
Bu ad, ona kutlu olsun!
Kuracağı yuvacığın Ocakcığı odlu olsun!
İşbu odlu ocağında Pişen aşlar tatlı olsun!
Aşlariyle beslenecek Hâtuncuğu udlu⁷⁵ olsun!(s.426)

uvatmak

Kara Tekür burada bir koru yaptırarak
İçersine uçardan, kaçardan doldurmuştu.

Ilıcaksu *Domanıç, *Alayunt, *Tavşanlı -Kütahya
Dodurga *Bozüyük -Bilecik
Keskin, Yakakayı, Tokat, Bozan -Eskişehir
Kuzyaka *Safranbolu -Zonguldak
*Taşköprü, Peşman *Daday -Kastamonu
-Kütahya
*Kurşunlu -Çankırı
Boğaz *Sungurlu, *İskilip, -Çorum
Kazmasökö -Sinop
*Merzifon ve köyleri -Amasya
-Maraş
*Antakya, Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı -Hatay
*Kızılcahamam, Adaören *Beypazarı, Hacitoğruş *Polatlı, -Ankara
Afşar köyleri *Pınarbaşı, -Kayseri
Genezin *Avanos -Nevşehir
*Bor -Niğde
Engili *Akşehir, *Ermenek -Konya
*Karaisalı, Endel *Osmaniye, -Adana
Masara *Mut -İçel
*Gazipaşa, *Korkuteli, Kalkan *Kaş -Antalya
-Muğla
-Kıbrıs
⁷³tuşak
Hayvanın sakıncalı yerlere gitmemesi için ön ayaklarına bağlanan ip.
Yassıören *Senirkent -Isparta
Oğuz *Acıpayam, -Denizli
-Antalya*Çal Denizli
⁷⁴türün türün
Güzel, hoş (koku için).
Isparta
⁷⁵Utangaç, sıkılğan, çekingen.
*Kula Manisa
Yozgat ve köyleri Utangaç.
*Eğridir köyleri -Isparta

Böylece Oğuzlar'a onu tuzak kurmuştu.
Eğrek'le yol eşleri koruya yol uğratıp,
Kilitlenmiş bulunan kapısını uvatıp⁷⁶
İçine doluştular, aygır boşandırdılar.
Yemelik tavşan, geyik, tavuk ve kaz kırdılar. (s.242)

ünüm ünüm

Ak yüzüme bakıp bakıp
Ünüm ünüm⁷⁷ ne ağlarsın?
“Oy Oğulcuk!” diye diye
Yüreğimi ne dağlarsın?
Kâfir Beyi kayırmazsa
Yaşatmasın beni varsın...(s.309)

yalabıdak

Pusatlar getirildi, yalabıdak⁷⁸ kuşandı,
Atına binirken gözünden yaş boşandı (s.88)

yaldır yaldır

Ozan dili çeviktir: Aradan bir yıl geçti,
Yurtlu, her zamankince yaylâya gene göçtü;
Pınarda ürküp davar gene oldu dardağan,
Erkece öfkелendi, ileri yorttu çoban.
Ne baksın: Şaşırtıcı bir nesne yatmaktadır.
Başı, kıcı belirsiz; yaldır yaldır⁷⁹ yaldırır.
Şu soruyu sorundu: "Acep ne olsa gerek?"(s.208)

yalın:

Konuşur oldu oğlan kısa zaman içinde:
Yalınlandı⁸⁰ ayrılık odu yaman içinde,

⁷⁶uvatmak

İkiye bölmek.

Şabanözü *Polatlı -Ankara

⁷⁷ ünüm ünüm

Bağıra bağıra: Çocuk ünüm ünüm ağlıyor.

Bağıllı, Anamos *Eğridir -Isparta

Salda *Yeşilova, Çerçin *Bucak -Burdur

*Bozğan -Aydın

*İznik -Bursa

Tokat, Bozan -Eskişehir

*Çarşamba -Samsun

Hacııyas, Allar *Koyulhisar –Sivas, Yalvaç-Isparta

⁷⁸yalabıdak

Çabucak.

*Düzce -Bolu

⁷⁹ [yaldır yaldır]

Parıl parıl.

*Düzce -Bolu

*Ayancık -Sinop

*Antakya -Hatay

*Bor -Niğde

⁸⁰ yalın

Alev.

Cebel *Eğridir -Isparta

Har zum -Burdur

Darıveren *Acıpayam, Çöplü *Çivril -Denizli

*Urla, -İzmir

-Manisa

*Mustafa Kemal Paşa -Bursa

Gürağaç *Tavşanlı *Emet, Güyler *Simav -Kütahya

-İstanbul

Kirte *Safranbolu -Zonguldak

- Varlığının aslına ermiyor idi usu –
Büyüdüğü yer için terkeyledi Oğuz'u.
Aslanın yatağından bir daha getirdiler,
Neylendiyse boşuna, durmayıp gitmek diler. (s.206)

yalman

Oğünmesi bitince Kazan Bey'e saldırdı,
Lâkin atı sürçmekle sağrıya geldi sırtı,
Savrulan kılıcının yalmanı⁸¹ gitti boşa,
Hamleci kırımından bir topuz yedi başa
Ki, acısı aklından çıkmaz ölene değin...
"Herzeci, dedi Kazan, yerini alsın beyin!"(s.397)

yanaz, yañaz

Abuh abuh! Ne yanazdır, ne yanazdır⁸²,
Şercilikte benziyen azdan azdır.
Bir yurduya kulak tuttuk ayrı ayrı,
Kemliğinden sızlanmakta esen, sayrı. (s.67)

yancık

Birlikte gidiyordu Kazan'la çoban:
Birisini at sırtında, diğeri yayan.
Bir ara sordu Kazan: "Nelerin var yemeğe?"

-Çankırı

*Osmancık -Çorum

*Ağın -Elâzığ

*Arapkir, İsmetpaşa -Malatya

*Kilis -Gaziantep

*Divriği -Sivas

Şabanözü *Polatlı -Ankara

Çavuşcu *Ilgın -Konya

-İçel ilçe ve köyleri

Bağyaka *Finike, *Serik -Antalya

Kınık *Fethiye, Çaltılar -Muğla

*Lüleburgaz -Kırklareli

Düğer -Afyon

Alâattin *Acıpayam -Denizli

Ağlı *Küre -Kastamonu

⁸¹ yalman

Mızrak, kılıç ucu

Kırşehir

⁸² yanaz, yañaz

Ters, huysuz, inatçı.

Bayat *Emirdağ -Afyon

Karaoğlanlı -Manisa

-Eskişehir

Kumarlar *Bayramiç -Çanakkale

*Gölcük -Kocaeli

-İstanbul

-Çorum

Küçük İsa *Zile -Tokat

Şıhsami -Kars

Yu -Yukarı Kale *Koyulhisar, *Gemerek, -Sivas

Gökdere, Hisarbey *Akdağmadeni, *Sorgun -Yozgat

Çanlı *Ayaş, Şabanözü *Polatlı, Tahtayazı *Çubuk -Ankara

-Kırşehir

Afşar, Pazarören, *Pınarbaşı ve çevresi, *Bünyan, *İncesu, Erkilet -Kayseri

-Nevşehir

Bahçeli, *Bor -Niğde

Kuluköy *Aksaray -Konya

Endel *Osmaniye, Şışam, Çandırılar, Faydalı *Kozan -Adana

Yanpar *Mersin, *Mut köyleri -İçel

"Yeygimiz hazır!" dedi Karacık Kazan Bey'e.
Taşıyordu yancıkta⁸³ pişirilmiş bir kuzu. (s.299)

yañşak

Hey bre yañşak⁸⁴ kâfir,
Öğünme bilmez erim!
Kendim gibi olursa Bir yiğide yeterim!
Sencileyin olursa...
Sınaşalım ya derim!

yeğın

Atalar ne demişler,
Ne demişler, kulak ver:
"Nerde şarap, orda şer,
Belâlanır esrik er!"
Döndü mü bir kez yeni
Yoğunu kılar yeğın⁸⁵.
Şimdi siz Kazan Bey'in
Sözlerini dinleyin (s.279-280)

yeğrek

Ad veririm, adı (Bamsı Beyrek) olsun;
Savaşlarda hep erlerden yeğrek⁸⁶ olsun!
Ben ad verdim, yaşını da Tanrı versin,
Bun deminde imdâdına Hızır ersin! (s.425)

yelincek

Çıldırдың mı oğulcuk? Böyle öç güdülür mü?
Yapyabancı illere yapyalnız gidilir mi?
Döğüşmek, atan beyi kurtarmak şöyle dursun,
Yolda, belde kalır da kurt, kuşa yem olursun.
Yelinceksin yelincek⁸⁷, her işin sabır başı,
Hele az sabırlı ol, çatlamaz sabırtaşı!. (s.384)

yeltemek

Kırk yiğit, söylenmiş duyarak ağlaştılar.
Kan Turalı onları ağlar görüp; dedi ki:
- A benim yol eşlerim; can birdir, değil iki!
Boğayı görmek ile dağılmasın usunuz,
Başa yalnız yazılan gelir, biliyorsunuz,

⁸³yancık

Çobanların azık torbası.

-Kırklareli

⁸⁴ yañşak

Geveze.

*Çerkeş ve köyleri Çankırı

*Güdül ve köyleri Ankara

⁸⁵yeğın

Hafif.

*Boyabat -Sinop

İbribey *Malkara -Tekirdağ

Deveçatağı *Lüleburgaz -Kırklareli

⁸⁶[yeğrek]

Üstün güzel, üstün iyi

Çaypınar -Balıkesir

⁸⁷ yelincek

Hafif, hoppa, şımarık.

Bayat *Emirdağ -Afyon

Cimin -Erzurum

Cenciğe -Erzincan

-Elâzığ

-Malatya

Kopuzları kavrayın, yeltmek⁸⁸ için çalın,
Gönlümü şenlendirir sözleri dile alın;
Armağanlar sunarım yurda dönersek burdan... (s.148)

yelyepelek

Yerini söyleyin de
Sevinmelik vereyim.
Neredeyse, oraya
Yel yepelek⁸⁹ ereyim!
Kaba kaba sözleri
Bir araya dereyim.
Beğenilmez işini (s.104)

yortmak

Ozan dili çeviktir: Aradan bir yıl geçti,
Yurtlu, her zamankince yaylâya gene göçtü;
Pınarda ürküp davar gene oldu dardağan,
Erkece öfkелendi, ileri yorttu⁹⁰ çoban.

yumak

Toya gelmiş olanlar türlü aşlar yediler,
Ellerini altın, gümüş leğenlerde yudular⁹¹.
Bir ozan kopuz çaldı yeme-içme peşince.
O kadar güzeldir ki çalınan (Koçaklama)
Herkesin tek dileği ozanı kucaklama (s.223)

⁸⁸yeltmek -1]

İsteklendirmek, özendirmek

Satılmış, Tokat -Eskişehir

*Kurşunlu -Çankırı

*İskilip -Çorum

*Merzifon köyleri -Amasya

-Kırşehir

[yeltmek -2]

Kışkırtmak.

Satılmış, Tokat -Eskişehir

*Kurşunlu -Çankırı

*İskilip -Çorum

*Merzifon köyleri -Amasya

-Kırşehir

⁸⁹ yelyepelek

Telaşla, hızlıca

Ordu

⁹⁰ yortmak

Koşmak.

Ayvagediği *Mersin -İçel

⁹¹yumak

Yıkamak.

*Kula, *Soma Manisa

Malatya

*Güdül ve köyleri Ankara

Lefkoşe, Kıbrıs

Elâzığ ve yöresi

Erzurum

Kırşehir

Ordu

Adana, Osmaniye

Uşak

8.4.1.5. Kalıp İfadeler

Bildiğimiz gibi Oğuzlama, Dede Korkut boylarının manzum formda yeniden yazılmış halidir. Bu bakımdan dil ve üslup özellikleri bağlamında da Dede Korkut boylarıyla benzerlik göstermektedir.

Kalıp ifadeler, anlatıyı hafızada tutmayı ve doğaçlamayı kolaylaştırma işlevinin dışında okuyucuya anlatıcının ürettiği metnin ideolojik düşünce ve doğrularını aşılama ve benimsetme gayesini de gütmektedir (Pehlivan, 2015, s.304). Bu bağlamda Oğuzlama içerisinde cesaret, savaş ve mertlikle ilgili söz tekrarları bulunmaktadır:

Tanyelinin ılgıt ılgıt estiği,
Akıyla karalı seçildiği çağ;
Altın sağrakların elde gezdiği,
Kekikli kımızlar içildiği çağ;
Alp erenlerin bele kılıç astığı,
İlgar için dizginler açıldığı çağ;
Zağlı kılıçların başlar kestiği,
Taptatlı canlardan geçildiği çağ (Oğuzlama, s.89)

Bülbüllerin güllüklerde şakıdaştığı,
Tanyelinin salkım salkım estiği zaman;
Kâfiristan toprağında akıncıların
Dolu dizgin meydan meydan gezdiği zaman;
Zağlı zağlı kılıçların inip kalkarak
Durmaksızın düşman başı kestiği (Oğuzlama, s.96)

Baş kesip kan dökmek yiğitlik göstergesidir:

Hemen akın edeyim, hemen Kâfireli'ne,
Tek başıma açayım düşmana karşı savaş,
Baş kesip kan dökeyim, alayım kul karavaş (Oğuzlama, s.131)
Gelmemişim buraya utançla baş bükmeğe,
Gelmişim mertçesine baş kesip kan dökmeğe! (Oğuzlama, s.151)

Dede Korkut Kitabı, iktidar yanlısı bir metin olduğu için destan başlarında Bayındır Han'ın kurduğu meclis görkemli şekilde betimlenmektedir (Pehlivan, 2015, s.307). İktidarın gücünü ortaya koyan tekrarlar şunlardır:

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han
Ala sabah kalkınca kuştüyü yatağından
Doğudan batıya dek yayılsın için ünü
Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü,
Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı,
Kara yere bin tane ipek halı döşendi (Oğuzlama, s.48)
Oğuz'un öğüncesi görkemli Bayındır Han
Uyanıp doğrularak kuştüyü yatağından
Otağını karayer üstüne kurdurmuştu;
Sevgili beyleriyle eğlenmeğe durmuştu (Oğuzlama, s.175)

Kam Gan oğlu Bayındır tanlayın bugün yine
Otağını diktirdi kara yer üzerine.
En seçkin beyleriyle yanında Oğuz Soyu.
Belli ki toylanacak yılın en büyük toyu (Oğuzlama, s.412)

Erkek merkezliliği ortaya koyan tekrarlar da mevcuttur. Oğuzlama'daki hikâyelerde alpların kahramanlıkları anlatılır, dolayısıyla erkek merkezlidirler. Kalıp ifadelerde geçen sıfatlar oğulun anne-babasının yanındaki değerini göstermektedir (Pehlivan, 2015, s.311).

Oğul, oğul, hey oğul,
Tatlı candan yeğ oğul!
Dar karnımda aylar ayı yük ettiğim
Doğanacak var sabrımı tükettiğim
İşlemeli kundaklara belediğim;
Sevincini baht açıklığı bellediğim (Oğuzlama, s.307)

Doğduğunda otağlar kurduğum oğul;
Toy için dokuz aygır kırdığım oğul;
Sarı bala ak kaymak kardığım oğul;
Üzerine kol kanat gerdiğim oğul! (Oğuzlama, s.111)

Bacalığı altın evim kabzası oğul,
Aydın dünya zindanımdı geridönmesen!
Çoğu gidip kaldı ömrün pek azı oğul,
Doya doya okşıyayım, beri gel, beri! (Oğuzlama, s.485)

Ahlakla ilgili kalıp ifade, kadınların eşleri için söyledikleri bir kalıp ifadedir. Bakire/bakir olmaya işaret etmektedir (Pehlivan, 2015, s.320)

Apalca gerdeğine gelin girdiğim.
Gözümü ilk açışta yüzün gördüğüm!
Alasabah yerinden kalktın, giyindin,
Kırk erinle birlikte atına bindin (s.52).
A göz açıp gördüğüm, a görüp de sevdiğim,
A Alca gerdeğine girmek için evdiğim! (Oğuzlama, s.448)

Oğuzlama'da zenginlik ifade eden tekrarlar da bulunmaktadır. Altın başlı akban evler, tavla tavla atlar, altın, gümüş akçalar zenginlik ifadesidir. Altın sağraklarla kımız içilmektedir:

Boynu uzun aygırlar ver, biner olsun;
Omzu kuşlu giyimler ver, giyer olsun;
Altın başlı ban evler ver, gölgelensin;
Geniş geniş topraklar ver, ülkelensin! (Oğuzlama, s.62)

Altın başlı akban evler gider ise benim gider.
İçlerinde bircik odan yer almışsa söyle bana,
Verdireyim onu sana;
Al, dön geri!
Savaşmanın, vuruşmanın değil yeri! (Oğuzlama, s.92)

Altın başlı ban evler ver, gölgelensin;
Geniş geniş topraklar ver, ülkelensin!
Senin oğlun bir boğayı öldürmüştür.
Ak meydanda ak yüzünü güldürmüştür (Oğuzlama, s.62)

Ülkende yağmaladık neler, neler ve neler:
Tavla tavla aygırlar; katar katar develer...
Aldığımız şeylerden sanma vazgeçemeyiz,
Ancak geri vermeğe ananı seçemeyiz. (Oğuzlama, s.315)

Tavla tavla şahbaz şahbaz
Atlarını hep aldık biz,
Dükelisi binitimiz.
Bomboş kaldı hâzinesi,
İçersinde varsa nesi, (Oğuzlama, s.287)

Tavlatavla atların kâfirlere binitti...
Edileni görmekte aklım başımdan gitti.
Anlatılan şeylere dayanmak kolay mı, hey! (Oğuzlama, s.297)

Hem konu ve hem de şekil yönünden âşık tarzı halk hikâyelerine geçiş örneği olan Dede Korkut Hikâyeleri, baştan sona atasözü, deyim ve söz kalıpları içermektedir. Okuyanlara öğütler veren, rehberlik eden, dilekler içeren bu kalıp sözlerin büyük kısmı ölçülü ve uyaklıdır.

Bazı hikâyelerin başında çok az farklılıklarla söylenen manzum klişeler şöyledir: “Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden turmuş idi. Kara yerin üzerine ak ban evini diktirmiş idi. Ala şayvanı gök yüzüne aşanmış idi. Bin yerde ipek halıçası döşenmiş idi. İç Oğuz Taş Oğuz begleri yığanak olmuş idi” Dede Korkut Hikâyelerinde yer yer karşımıza çıkan manzum klişelerden biri de, Oğuz’un Alp kahramanlarından, Hanlar Hanı Bayındır Han’ın damadı Ulaş Oğlu Salur Kazan’ın tanımlamasıdır. Salur Kazan hamasi bir üslupla şöyle tarif edilir: “Türkistan’ın direği, Amid soyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atın iyesi, Han Uruz’un ağası, Hanum Kazan...” (Gül, 2008, s.102)

Dede Korkut boylarındaki bu gibi klişeler Oğuzlama’da da sürmektedir.

8.4.1.5.1. Deyimler ve Atasözleri

Türkçe Sözlük atasözünü “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” olarak tarif etmektedir. Deyimin tanımı ise “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” şeklinde geçmektedir (TDK sözlük).

Atasözleri hayatın değişik yönlerini tasvir ederler. Kişilere bazı durumlar, olaylar ve kişiler karşısında nasıl tepki vermeleri gerektiğini gösterirler. Bireylere düşünce ve davranışlarında rehberlik ederler. İbret verici nitelik taşırlar. Sosyal olayların oluş biçimlerini açıklar, tabiat olaylarını ilkesel olarak açıklarlar (Çetin, 2015, s.194).

Deyimler, alışılmış bağdaştırma örnekleridir, klişeleşmiş söz ya da tabirdir. Şair deyimleri kendi kişiliği ile birleştirip onlara güzel, çekici ve parlak bir içerik ve söyleyiş yükleyebilirse diline zenginlik katmış olur (Çetin, 2015, s.193).

Oğuzlama’da oldukça fazla sayıda atasözü ve deyim bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Dede Korkut Kitabı ile Oğuzlama’da benzerdir. Atasözü ve deyimler edebî eserlerde “anlamı güçlendiren, verilen mesajın daha kolay anlaşılmasını sağlayan unsurlardan”dır (Çetin, 2015: 45).

Dede Korkut Hikâyelerinin gerek nesir gerek manzum kısımlarında deyimlere, atasözlerine ve kalıp cümlelere çokça yer verilmiştir. Özellikle kitabın giriş bölümü atasözü, deyim ve çeşitli amaç ve anlamlarla kullanılan klişe sözlerle örülerek sunulmuştur. Sadece Dede Korkut’ta değil hemen bütün halk edebiyatı ürünlerinde durum aynıdır. Başta halk hikâyeleri olmak üzere, destanlar, masallar, efsaneler ve fıkralar gibi geleneksel halk anlatımlarında konular ve düşünceler kalıplaşmış söz ve cümlelerle desteklenerek sunulur. Anlatıcı kimi zaman anlattığı olaydan ayrılarak, atasözü, fıkra ve çeşitli söz klişeleriyle konu ile ilgili görüş ve düşüncelerini belirtir. Olayın ve konunun desteklenmesi ve daha iyi vurgulanması amacıyla anlatılan bu gibi söz ve kavramlar yerine göre manzum veya nesir hâlinde (Gül, 2008).

Atasözleri kültürel bilgiyi koruduğu, bilginin aktarımını kolaylaştırdığı ve eserin anlatımını güçlendirip süslediği için önemlidir. Göçebe bir hayat yaşayan Türk toplumunda sözlü edebiyat oldukça güçlüdür. Kültürel bilginin muhafaza edilip yeni nesillere nakledilmesi genellikle manzum metinlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun sebebi manzum bir metnin içerdiği ölçü, kafiye ve sanatlardan dolayı akılda kolay kalmasıdır. Oğuzlama’da tıpkı Dede Korkut boylarında olduğu gibi kullanılan atasözlerinde anlatımı güçlendirmek için kelimelerin somut anlam yönünün kullanılmasına özen gösterilmiştir. Olay ve durumlar atasözlerinde somutlaştırılmıştır. Zira bir kelime insan zihninde ne kadar soyut bir anlam taşıyorsa o kadar kuvvetsizdir (Vural, 2013). Oğuznamelerde de çok sayıda atasözü ve hikmetli söz bulunmaktadır. Oğuzlama’nın alt metin olarak etkilendiği Dede Korkut boylarında çok sayıda atasözü, hikmetli söz ve kalıp ifade bulunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinin gerek nesir gerek manzum kısımlarında deyimlere, atasözlerine ve kalıp cümlelere çokça yer verilmiştir. Özellikle kitabın giriş bölümü atasözü, deyim ve çeşitli amaç ve anlamlarla kullanılan klişe sözlerle örülerek sunulmuştur. Sadece Dede Korkut’ta değil hemen bütün halk edebiyatı ürünlerinde durum aynıdır. Başta halk hikâyeleri olmak üzere, destanlar, masallar, efsaneler ve fıkralar gibi geleneksel halk anlatımlarında konular ve düşünceler kalıplaşmış söz ve cümlelerle desteklenerek sunulur. Anlatıcı kimi zaman anlattığı olaydan ayrılarak, atasözü, fıkra ve çeşitli söz klişeleriyle konu ile ilgili görüş ve düşüncelerini belirtir. Olayın ve konunun desteklenmesi ve daha iyi vurgulanması amacıyla anlatılan bu gibi söz ve kavramlar yerine göre manzum veya nesir hâlinde (Gül, 2008).

Oğuzlama’nın dayandığı Dede Korkut Kitabı’ndaki atasözü ve hikmetli sözleri şöyle örneklendirebiliriz:

Dede Korkut soylamış: Allah Allah dimeyinçe işler onmaz, kadir Tanrı vermeyinçe er bayımaz. Ezelden yazılmayınca kul başına kaza gelmez, ecel vade ırmeyince kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıhan can girü gelmez. Bir yiğidün kara tağ yumsusınca malı olsa yıgar direr taleb eyler, nasibünden artuğın yiye bilmez. Urulaşuban sular taşsa deniz tolmez. Tekebbürlük eyleyen Tanrı sevmez, könlin yüce tutan erde devlet olmaz. Yad oğulu saklamağ ile oğul olmaz, büyüyende salur gider, gördüm dimez. Kül depeçük olmaz, güyegü oğul olmaz. Kara eşek başına uyan ursan katır olmaz, karavaşa ton geyürsen kadın olmaz. Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağulu gökçe çemen güze kalmaz. Eski panbuk biz olmaz, karı düşmen dost olmaz. Kızağuşa kaymayınca yol alıunmaz, kara pulad öz kılıcı çalmayınca karım dönmez, er malına kıymayınca

adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sura çekmez. Oğul atanın yetiridir, iki gözinün biridir. Devletlü oğul kopsa ocağının közidir. Oğul dahi neylesün baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne faide başda devlet olmasa. Devletsüz şerrinden Allah saklasun hanum sizi (Ergin, 1989, s.73,74).

Vatikan Yazmasındaki atasözü ve hikmetli söz örneklerinden şu örnekleri verebiliriz:

Avratlar dört dürlüdür: birisi ev yapan sulpdur, birisi dolduran sopdur, birisi dolduran topdur, birisi niçe söylersen bayağıdır. Evvelki olan, ev yapan sulpdur: Eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa; ol anı yidirür içirür, azizler, göndürür. Ol Ayişe, Fatıma soyıdır; hânım anun bebekleri yetsün, ocağuna ancılayın hâtun gelsün! İkincisi solduran sopdur: sabahdanca yirinden örü durur; elin yüzün yumadın dokuz bazlambañ ile bir güvlek yoğurd gözler; doynca dıka basa yir; elin böğrine urur, eydür: “Bu harâb olası ere varaldan karnım doyup yüzüm gülmedi; ayağum başmak burnım yaşmak görmedi. Nolaydı, bu er öleydi, birine dahi varaydım, umarından yahşı uyar olaydı.” dir. Anun gibinün bebekleri yetmesün, ocağuna ancılayın avrat gelmesün. Üçüncüsü doldurum topdur: Kuşlık uyhudan oyanur; kalkar, elin yüzün yumadın obanın ol ucından bu ucına, bun ucından ol ucına kov kavlayu, din dinleyü sabahdan öyleye degince gezdi; öğleden sonra evine geldi, gördü kim ogrı köpek, yiğedana evini biri birine katmış. Komşularına çağırır ki: “Kız Zelha, Zübeyde Ürüveyde, Ayna Melik, Kutlu Melik! Ölmege yitmege gitmemişdüm; yatacak yirüm gine harab olasıdır. Nolaydı, benim evüme bir lahza bakaydunuz; konşı hakkı, Tanrı hakkı diyü söylerler. Bunun gibinün hânım bebekleri yetmesün, ocağuna bunun gibi avrat gelmesün! Dördüncüsü niçe söylersen bayağıdır: Kaçan yazdan yabandan bir udlu konuk gelse, er adam evde olsa, eri dise:” Dur avrat, ekmek getir; biz de yiyeüm, konuk da yisün.” Dise avrat eydür: “Un yok, bu yıkılacak evde elek yok; deve degirmenden gelmedi.” dir; elin götüne urur; “Ne gelürse benim götüme gelsün.” diyüp yöin anaru, götüni erine dönderür; bin söylerse birini kulağına koymaz. Ol Nuh Peygamber’ün eşeği aslıdır. Andan dahi Allah saklasun, ocağuna anun gibi avrat gelmesün! (Ercilasun, 2019, s.3101, 302).

Berlin Oğuznamesi’nde yer alan atasözleri ve hikmetli sözlerle ilgili örnekler de şöyledir:

Gökden ne yağdı ki yer anı götürmedi. İki istemeyince bir bulunmaz. İki deli ayağın ucından bir baş karib olur. Süci bekrisi öger, çerez bekrisi ögmez. Ogrıya begün de borcu vardır. Kel baş taramağa kolaydır. Öyleden sonra gecedür, elliden sonra koçadır, evi Ruşen iden beçedür, oğlanı hasıl iden hecedür. Devlet olmayıcak başda, rastık n’edi virsün kaşda. Çok bilen çok kazaya oğrar. Gelin girdüğü ev dopdolu olur; kız çıkdüğü ev bomboş kalur. Kurt doğduğı yerde kalmaz, belki doyduğı yerde kalur. Oğlanlık geçer, düş gibidür; yiğitlik uçar, kuş gibidür; kocalık onulmaz baş gibidür. Dost oldur ki kişinün aybını yüzine deye; araya vasıta koymaya. Dama dama göl olur; düşmen gözi kör olur. Er tavrı açık gerek; kaş-ıla göz seçük gerek. Adamun eti yenmez, derisi geyinmezdir; heman bir tatlı dilli gerekdir. Er kızdan korkar; avrat akdan korkar; Müsülman olan Hak’dan korkar. Azgıra el açmaktan aç ölmek yegdür. El el üstünde olur amma ev ev üstünde olmaz. Hayır işi uzatma şerre döne; belki şer işi uzat kihayra döne (Ercilasun, 2019, s. 306-309).

Petersburg Oğuznamesi’nde yer alan atasözlerinden ve hikmetli sözlerden örnekler de şu şekildedir:

Allah Allah dimeyince işler onmaz. Allah sağ gözü sol göze muhtaç eylemesün. Er ile avrat arasına girenün hürmetsizliği kalur. At bulunur, eyer bulunmaz. Aç tavuk kendüyi tavuk bazarında görür. Açın gönli doysa gözi doymaz. Ağır başlı olanun hürmeti ziyade olur. Aşığa sinek avazı saz gelür. Ayak kabı dar olıcak cihan genliği neylesün. Atalar sözün dutmayan yabana atılır. Az sadaka çok bela savar. Ebleh tasadan ölür. Eken biçer, konan göçer. Cehalet bir beladur, her yanadan işin sarpın gözedür. Çoban ata binicek kendüzini beg sanur. Çok taş kalduran ya yılana ya çiyana oğrar. Kadir Tanrı vermeyince er bayımaz. Kapusız ev olmaz. Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelür. Padişahların basduğı yerde ot bitmez. Pilavun alçak yanında otur. Sabah uyhusı kuzı etidür, öyle uyhusı koyun etidür, ahşam uyhusı sığır etidür. Sağlık beylikdür. Şaşıya yol soran gözi doğrılığına gitme, yara düşersin. Şehirün devletsiz kızı köye gelin gider; köyün devletlü kızı şehire gelin gider. Vaktında koruk halva olur. Varın veren yad olmamışdur. Veresiye içenün iki kere esrimesi olur. Ya tek dur ya berk dur (Ercilasun, 2019, s. 309-315).

Topkapı Oğuznamesindeki atasözleri ve hikmetli sözlere örnek teşkil edebilecek ifadeleri de şu şekilde sıralayabiliriz:

Yir öninden yimegin yılan bilür. Burlu yonca tadın porsuk bilür. Yedi dere kohusun dilkü bilür.
Yedi yollar ayırdın deve bilür. Çuvaldız kıymetin nevgeri bilür. Ağır yükün hengini katır bilür.
Kara baş ağrı gelse beyni bilür. Er nâkesin, er cömerdin ozan bilür (Ercilasun, 2019, s.317).

Oğuzlama da bir Oğuzname vasfı taşıyan Dede Korkut boylarının manzum formda yeniden yazılmış şekli olması sebebiyle atasözü ve hikmetli sözler barındırmaktadır.

Gocul'un üslubu, folklorik malzemeye yönelme, açık ve sade söyleyişi esas alması itibariyle Millî Edebiyat yazarlarına benzemektedir. Deyim ve atasözlerini kullanımı, açık ve sade söyleyiş, halk ağzından kelimelere yer vermesi gibi özellikler taşıması yönüyle Oğuzlama da Millî Edebiyat şiirlerine benzemektedir. Bu şiirler “içerisinde hamasi şiirlerle yiğitlileri gür sesle anlatan” (Enginün, 2017, s.55) şiirlere dahil edilebilir.

Oğuzlama'daki atasözü ve hikmetli sözleri örnekledikten sonra bu sözlerdeki Türk yaşayış tarzına ilişkin bazı verileri inceledik:

At ayağı eviktir, ozan dili çeviktir.
At işler er övünür. (Allah Allah!) demeyince işler onmaz.
Geçen zaman pişmanlıkla geri dönmez.
Ecel vâde ermeyince kimse ölmez.
Uluşuben sular taşsa deniz dolmaz.
Gönlün yüce tutan erde devlet olmaz.
Karakoça kıymayınca yol alınmaz.
Kara kılıç sallanmadan baş çelinmez.
Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağılı gökçe çimen güze kalmaz.
Kuzu gönü post olmaz; karı düşman dost olmaz.
Er malına acır ise adı çıkmaz.
Göreneksiz ata oğlu sofrı çekmez.
Oğul yeteridir, iki gözünün biridir.
Oğul neyley baba ölüp mal kalmasa, fayda nedir mal kalsa da baht olmasa?
Genez yerler çimenlerin kolan bilir! Kara kılıç korkusunu kim bilir? Dar meydana cenk ederken yılan bilir!
Arıya iyi deme balsız olursa, bahçeye iyi deme gülsüz olursa, kadına iyi deme dölsüz olursa...
Saygısızın göz çeşmesi bol suludur, yaban yerden eve konuk gelmiş olsa o konuğa yüzü donuk karşı çıkar.
Bir gün yaş doksana, yüze gelir; kürkten börtken sonra sıra birkaç arşın beze gelir.
Kur'andaki görklülüğü kim bilir? Namazını beş vakitte kılan bilir!
Çalışmanın onadığın kim bilir? Ala sabah uykusunu bölen bilir!
Cahil kişi bilse bilse ne bilir? Ne bilecek bolca bolca yalan bilir.
Ası vermez son pişmanlık. Bir evin bacası tüter oldukça odunlu ocağı kül vermez midir?
(Oğuzlama'dan)

Atasözleri, gözlemlerin, tecrübelerin ve kültürel bilginin dildeki aktarımları olmalarından dolayı millîdirler. Dede Korkut'taki atasözleri de bütün atasözlerimiz gibi Türk milletinin hayat felsefesini, dünya görüşünü ortaya koymaktadır. Bu hikâyelerde geçen atasözleri ve atasözü kıymetindeki sözler, tarih içinde süzülerek

gelmiş, birikmiş, zaman içerisinde olgunlaşmış ve halkın hikmetine dönüşmüş birer yaşam rehberi konumundadır (Vural, 2013).

Tıpkı Dede Korkut'taki gibi, Oğuzlama'da yer alan atasözlerinin veya atasözleri sözlüğünde yer almayıp da atasözü formunda söylenmiş sözlerin arka planlarında, öğretici tarafları, Türk ulusunun dünya görüşüne dair verdikleri mesajlar vardır. Aşağıda atasözlerinin bazılarının verdiği mesajlar örneklenmiştir:

KADIN TÜRLERİ: Oğuzlama'da kadın türlerine ilişkin öğüt yollu şu sözler geçmektedir:

Sevgili Hânım! işit
Kadınlar iki çeşit:
Biri evin dayağıdır,
Ötekiyse bayağıdır.

Hele ben tanıtayım ilk önce onatını,
Geç yatıp da er kalkan yahşi huylu kadını:
Uyandığı vakitte elini, yüzünü yur,

Öpülesi alnında yalap yalap balkır nûr.
Ağzını kaşık açar, eteğini yel açar,
Hemen bütün zamanı ev işleriyle geçer.
Yabandan gelen konuk onu pek kıvandırır,
Yoksulsa, aşı yoksa tuza ekmek bandırır.
Ayşe, Fatma soyundan sayılır bu gibisi,

Böylesiyle ondursun Hak Çalap, Hânım, sizi!..
Şimdi dinle, öbür türlü avrat nice;
Erken yatar, geç uyanır son denlice.
El, yüz yumaz doğruldukta yatağından,
Pislik akar uğursuzun eteğinden.
Kov kovlayıp gezip tozar öğleye dek,
Eve döner utanmadan (Of!) çekerek;
"Zahmetliyim bu evde- der - yıllarladır,
Çilelere katlanışım hep arladır.
Ayağım ediksizdir,
Ekmeğim katıksızdır.
Bu mu lâyük bencileyin bir dişiye?
Düşemedim umarımca er kişiye!..
Görülür şey kocasıyla söyleşmesi,
Saygısızın bol suludur göz çeşmesi...
Gelmiş olsa yaban yerden eve konuk,
Karşı çıkar o konuğa yüzü donuk.
Nuh eşiği aslındandır bu gibisi,
Böylesinden Hak saklasın, Hânım, sizi!..

(Oğuzlama, s. 10,11)

ÇOCUĞUN DEĞERİ: Oğuzlama'da çocuksuzluk ve çocuğun değeri üzerine şöyle hikmetli sözler verilmiştir:

Ninniler çığırmadık
Dilleri neylemeli?

Meyvesiz kuruyacak
Dalları neylemeli?
Oğulsuzkocatacak
Yılları neylemeli?
Düşman ağzında olsun

Ninni demedik diller!
Yâre kefen belesin
Kundak sarmadık eller!
Kumları gölgelesin
Yemiş yapmıyan dallar!
Kara toprakta geçsin
Oğul vermiyen yıllar!..

Beşikler üğrümedik
Elleri neylemeli

(Oğuzlama, s.52)

DÜNYADA İŞLER HEP DÜZ GİTMEZ: Dünyada işlerin her zaman istenildiği gibi gitmediğini şair, Dirse Han'ın ağzından şu hikmetli sözlerle vurgular:

Hep koksa çiçek yahşi;
Hep yansa ocak yahşi;
Hep koğsa koçak yahşi!

Hiç sürçmese at yahşi;
Hiç kokmasa et yahşi;
Hep kalsa devlet yahşi!

Rengini atar çiçek;
Küllenir söner ocak;
Bazı kez kaçır koçak!

Düz yoldayken sürçer at.
Tuzlansa da kokar et;
Zamanla döner devlet...

(Oğuzlama, s.82)

ANNE BABA REHBERLİĞİ:

Göreneksiz ata oğlu sofra çekmez (s.39).

GELİP GEÇİCİLİK:

Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağılı gökçe çimen güze kalmaz (s.39).

OZANLARIN MEZİYETLERİ: At ayağı eviktir, ozan dili çeviktir (s.59, 81, 379, 419, 493).

Bu söz, ozanların yeteneklerini belirten, bunun yanında beklenen günün süratle geleceğini dile getiren bir sözdür. Dede Korkut boylarında bu atasözünün değişik yerlerde bu görevle kullanıldığı görülmektedir. Oğuzlama'da da bu söz, olay örgüsünde önemli bir işlevi olmayan olaylar süratlendirmek ve zamanlar arasında geçişi temin etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Ozan dili çevik olur;
Söylemesi evik olur:
Hiçbir kaza ve belâ gelmeksizin başına
Büre oğlu büyüüp bastı on beş yaşına

(Oğuzlama, s.419)

At ayağı evik olur,
Ozan dili çevik olur:
Yıllar geçti. Oğlancık bastı on beş yaşına,

Bakalım, bu yaştayken neler geldi başına (Oğuzlama, s.59)
ERKEK EVLADIN DEĞERLİ OLUŞU:

Oğul ata yeteridir, iki gözünün biridir (Oğuzlama,s.40)

ÖLÜM, KAZA, KADER:

Ecel vâde ermeyince kimse ölmez.
Uluşuben sular taşsa deniz dolmaz.
Gönlün yüce tutan erde devlet olmaz (Oğuzlama, s.39)

DEDEM KORKUT der ki: bir gün
Yaş doksana, yüze gelir.
Kürkten, börkten sonra sıra
Bi kaç arşın beze gelir.
Kara toprak, kara toprak
Bağrımızı eze gelir (Oğuzlama, s.275)

MİRAS:

Oğul n'eyler baba ölüp mal kalmasa?
Fayda nedir mal kalsa da baht olmasa? (Oğuzlama, s.40)

TECRÜBE:

Genez yerler çimenlerin ne bilir?
Genez yerler çimenlerin kolan bilir!
Kara kılıç korkusunu kim bilir?
Dar meydanda cenk ederken yılan bilir!
Kur'andaki görklülüğü kim bilir?
Namazını beş vakitte kılan bilir!
Çalışmanın onadığın kim bilir?
Ala sabah uykusunu bölen bilir! (Oğuzlama, s.40)

ATIN TÜRK TOPLUMUNDAKİ DEĞERİ:

"At işler, er öğünür, yayan bilmez!" doğrudur. (Oğuzlama, s.443)

Derler ki: "At işler, er öğünürmüş",
Ermek sana ârdır, bana âr değil! (Oğuzlama, s.458)

ALLAH YOLUNDA SAVAŞMANIN DEĞERİ:

Bir mü'mimin ok attığı şayet kâfirse
Bin yoksulu aşılamışca sevaplı olur.
Attığı ok o kâfirin bağrına girse
Hac'da şeytan taşlamışca sevaplı olur (Oğuzlama, s.195)

DÜNYANIN, YAŞAMIN ÇEŞİTLİ HALLERİ VARDIR: Dünyanın bu hallerini sadece arif
olanlar anlayabilir. Cahiller bunu idrak edemez, dudak büker.

Kimi gayet varlıklıdır,
Kendisini üze gelir,
Altın, gümüş leğenlere
Köpüklü kan kusa gelir;
Kimi gayet yoksul olup
Komşusuna tuza gelir,
Böyle iken kaygısızdır,

Eğlentiye düze gelir.
 Kimi çevre alışkındır;
 Kimi kolay küse gelir.
 Kimi kolay baş kaldırır;
 Kimi kolay dize gelir.
 Kimi bir şey bilmez, söyler;
 Kimi bilir, susa gelir.
 Ârif kişi bu halleri
 Can gözüyle süze gelir.
 Gördüğünü açıklasa
 Nâdan dudak büze gelir

(Oğuzlama,s.274)

BEY'İN, YİĞİDİN, ÂŞIĞIN, ÖKSÜZ VE YETİMİN BELİRTİLERİ:

Öksüzler ve yetimler
 Baş bükmele seçilir,
 Seçilir, aman!
 üzele gönüllenen
 Yaş dökmekle seçilir,
 Seçilir, aman!

Bey olan, yoksullara
 Aş çekmekle seçilir,
 Seçilir, aman!

Yiğit, savaş yerinde
 Kan dökmekle seçilir,
 Seçilir, aman!

(Oğuzlama, s.278)

OĞUZLAMA'DAKİ DEYİMLER: Eserde 141 farklı deyim, toplam 222 defa kullanılmıştır.

Tablo 11

Deyimler

abdest almak	3	fırsat kollamak	1	kılıç kuşanmak	1
açığa vurmak	1	gam çekmek	1	kol kanat germek	1
aç kalmak	1	gam yememek	1	kulak tutmak	1
ad vermek	3	gayret göstermek	1	kulak vermek	9
ad koymak	3	gerdeğe girmek	3	kurban olayım	5
adı çıkmak	1	geri dönmek	8	küçük dilini yutmak	1
ant içmek	2	geri çevirmek	1	meydana çıkmak	3
ağır gelmek	2	geri çekilmek	1	meydana gelmek	1
ahı tutmak	1	geri vermek	1	meyil vermek	1
ah çekmek	1	göğüs geçirmek	1	muradına ermek	2
alın teri dökmek	1	gönül koymak	1	nişan almak	2
nur topu gibi	1	sırtı yere gelmek	1	boy göstermek	1
alkış tutmak	1	gönül vermek	1	omuz silkemek	1
at koşturmak	1	göze almak	1	ortaya çıkmak	1
baskın vermek	2	göz dikmek	1	ömür sürmek	1

başa gelmek	1	gözünde tutmak	1	özür dilemek	3
baş eğmek	5	gözün aydın	2	paha biçmek	1
baş kesmek	2	gözü tutmak	1	peşine düşmek	3
baş koymak	1	gözü yılmak	1	pişmanlık duymak	1
beyninden vurulmuş dönmek	1	göz kulak olmak	1	rast gelmek	1
boy göstermek	1	göz yummak	1	razı olmak	1
bozguna uğramak	1	gurur duymak	1	secdeye kapanmak	1
zihin yormak	1	hak etmek	1	hakkını vermek	1
candan geçmek	1	haddini bildirmek	1	selam vermek	1
canına kastetmek	1	hatır sormak	1	sözü geçmek	1
canına kıymak	4	hatır gönül saymak	1	söz almak	2
canını bağışlamak	1	helak olmak	2	söz açmak	2
canını sıkmak	2	hiçe saymak	2	söz tutmak	1
canı cehenneme	1	hoş geldin	2	sözü geçmek	1
can çekişmek	1	hoşuna gitmek	1	söz vermek	1
can vermek	3	hoş görmek	3	şafak sökmek	1
ah çekmek	1	hücumla kalkmak	1	şart koşmak	1
çene yormak	1	icat etmek	1	tersine çevirmek	1
defteri dürülmek	1	ileri sürmek	1	umudunu kesmek	1
değer biçmek	1	izin almak	1	uygun bulmak	1
dile getirmek	4	kafa tutmak	2	uygun düşmek	1
dile gelmek	1	kan dökmek	15	uygun görmek	1
dili dönmemek	1	karalar bağlamak	1	yarım kalmak	2
dili çözülmek	1	karara varmak	1	yüreği yanmak	1
dil uzatmak	1	karşı koymak	1	yüzü tutmamak	1
dizlerinin bağı çözülmek	1	karşı durmak	2	yüzü güldürmek	1
diz çökmek	2	kavgaya tutuşmak	1	yüzü kızarmak	1
elinden gelmek	1	kavga kopmak	1	yüzü tutmak	1
el bağlamak	2	kayıplara karışmak	1	yüz karası olmak	1
emek harcamak	1	kılıçtan geçirmek	1	zarar görmek	1
esen kalmak	1	kılıç çalmak	3	zevk almak	1
boyun eğmek	1	adı batmak	1		

Aşağıda deyim, atasözü kullanımlarına örnek olabilecek şiir parçaları veriyoruz:

Bir bölük oba konu bir gün köprü yanına,
 Kıydı (Ölüm Meleği) birisinin canına!
 Birisi dediğimiz seçmelerden bir yiğit,
 Yaktılar obalıları yen, yaka yırtıp ağıt: (Oğuzlama, s.102)

Meleğin varlığında yerilen Tanrı'mızdı.
 Dumrul'un lâflarına Tanrı'mız fazla kızdı:
 - Bak bak, dedi, ne haddini bilmez batır,
 Benim azîz meleğime dil uzatır.
 Gazabımdan habersizdir us yoksulu,

Cezasız mı komalıyım böyle kulu!? (Oğuzlama, s.104)

Sen bir tutma her meydanı,
Çıktıcağın “Er Meydanı”
Tanrısı yok kâfirlerin
Erler başı yer meydanı
Kan Turalı, Kan Turalı!..
Doğuranın hangi lîâtun?
Hangisiyse dini bütün!
Hakkını ver bu meydanda
Emzirdiği helâl südün
Kan Turalı, Kan Turalı!..
Maya ölür, çanı kalır;
Aygır ölür, gönü kalır;
Bu bir fâni dünyadır ki
Yiğit ölür, ünü kalır
Kan Turalı, Kan Turalı!.. (Oğuzlama, s.146)

At ayağı eviktir,
Ozan dili çeviktir: (Oğuzlama, s.419)

Ozan dili çeviktir: Aradan bir yıl geçti,
Yurtlu, her zamankince yaylâya gene göçtü;
Pınarda ürküp davar gene oldu dardağan,
Erkece öfkелendi, ileri yorttu çoban. (Oğuzlama, s.208)

At ayağı eviktir,
Ozan dili çeviktir:
Korudu Kazan Bey’in oğlanını Yaradan,
Büyüdü, ercik oldu yıllar geçip aradan (Oğuzlama, s.380)

Bazı kullanımların benzerleri Dede Korkut Kitabı’nda da görülmektedir:

At ayağı külük, ozan dili çevük olur; iyeğülü ulalır, kaburgalı büyür, oğlan on beş yaşına girdi.
Oğlanın babası, Bayındır Han’ın ordasına karıştı (Gökyay, 1980, s.16)

At ayağı kütük, ozan dili çevik olur, hanım, oğlanın kırk günde yarası onuldu, sapasağ oldu.
Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu. Av avlar, kuş kuşlar oldu. Dirse Han’ın haberi yok,
oğlancığını öldü bilir (Gökyay, 1980, s.24).

Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim
A Dirse Han! (Gökyay, 1980, s. 21)

Nerde Mete, nerde Oğuz?
Bir gün bizler dahi yoğuz!
Ölümlü fâni dünya,
Bitmez zevke mâni dünya!
Nâmım, nâmlar içre yeğ,
“YOM” vereyim hânım, hey! (Oğuzlama, s.504)

Hani elediğim bey erenler?
Dünyayı benim deyenler?
Ecel aldı. yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Sonucu ölümlü dünya! (Gökyay, 1980, 328)

Meleğin varlığında yerilen Tanrı'mızdı.
Dumrul'un lâflarına Tanrı'mız fazla kızdı:
- Bak bak, dedi, ne haddini bilmez batır,
Benim azîz meleğime dil uzatır.
Gazabımdan habersizdir us yoksulu,
Cezasız mı komalıyım böyle kulu!?
Lâzım gelir can buniyle bunlu kılmak,
Kakınmışlar arasında ünlü kılmak!
Gerekeni tez eyledi,
Azrail'e ses eyledi: (Oğuzlama, s.105)
Bir dahi rastlanmaz
Dünyada örneğine.
Kurban olsun, çobanım,
Sürüm kör tırnağına!
Sağ dönersek sokayım
Seni Han Derneği'ne. (Oğuzlama, s.302)

Ünüm anla, benim sözüm dinle ağam Kazan!
Sağına baktın kıs kıs güldün;
Soluna baktın, çok sevindin;
Karşına baktın, ben Uruz'u gördün, ağladın!
Sebep nedir, söyle bana,
Kara başım kurban olsun, babam sana! (Gökyay, 1980, s.97)

8.4.1.5.2. Başlangıç Formelleri

Başlangıç formelleri boyların anlatılmasına hazırlık mahiyetindedir. Bu formeller boyların çoğunda eski zamanı ifade eden ve yazar anlatıcı üzerinden söylenmiş başlangıç formelleridir. Cümleler -koptu, söylerdi, soylardı- gibi sözcükler ile biter.

Konu ve şekil bakımından âşık tarzı türkölü halk hikâyelerine geçişte yeni bir tür, bir ara ürün olarak gördüğümüz Dede Korkut Hikâyeleri, giriş bölümünden itibaren atasözü, deyim ve çeşitli anlamlarla yüklü söz kalıplarıyla doludur. Öğüt veren, yol gösteren, dilek ve temenniler bildiren bu klişe cümlelerin çoğu ölçülü ve uyaklı sözlerdir. Dede Korkut kitabında bulunan altı hikâyenin başında, birbirinden çok az farklılıklar gösteren başlangıç veya giriş klişeleri bulunmaktadır. Anlatım tarzı ve üslubu bu klişelerin daha eski dönemlerden geleneksel ve sözlü yollarla devam edip geldiğini ve hikâyeleri anlatan kişi veya kişilerin de bu geleneğe uyduklarını gösterir (Gül, 2008, s.102).

Oğuzlama'daki boyların giriş bölümleri şu şekildedir:

1.Boğaç s.47

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han
Ala sabah kalkınca kuştüyü yatağından
Doğudan batıya dek yayılsın için ünü
Diktirdi yeryüzüne tez şâmî günlüğünü,
Şâmî günlük sayvanı gökyüzüne aşandı,
Kara yere bin tane ipek halı döşendi.
Yüce Han Bayındır'ın bir hoş âdeti vardı,
Her sene toy toylayıp beyleri konuklardı.
İşte gene şölenlik at, boğa kırdırarak
Ak, kızıl, kara renkli üç otağ kurdurarak

2.Deli Dumrul

Duha Koca'nın oğlu pek dalaşkan bir erdi,
Oğuzlar ad sanma "DELİ DUMRUL" derlerdi.
Kuru çay üzerine bir köprü kurdurmuştu,
Köprü'nün baş yanına bekçi gibi durmuştu;
Geçenden otuz akça alırdı söğе söğе,
Geçmiyenden kırk akça alırdı döğе döğе.
Öylesine döğüş ki benzeri azdan azdı.
Zira ki, döğüleni ağlamağa komazdı.
Acep ki Deli Dumrul niçin böyle ederdi?
Davranış sebebini sorana şöyle derdi:

3.Kan Turalı s.123

KANLI KOCA), yurdunda nâm kazanmış bir erdi,
Yavuz bir oğlu vardı, (KAN TURALI)
derlerdi.
Otursa post dolduran,
Yürüse toz kaldıran,
Seyrek dudak depreten,
Sesi kulak yıpratın
Gelenekli, töreli
Biriydi Kan Turalı

4. Emren s. 174

BEĞİL BEY İN HÂTUNU BEŞİK
BAŞINDA
NİNNİ
Ninni deyip uyutayım,
Uyutup da büyütayim,
Koştur koştur yürütayim
Oğul oğul, oğul oğul!
Üğrüsüm de haldır haldır
Bakmaktasın beldir beldir.
Gözyaşların, bu ne haldır,
Akmaktadır ıgıl ıgıl!
İşte göğsüm, işte memem,
Emeceksen "Emme!" demem.
Südüm azsa hiç gam yemem,
Davarımız ağıl ağıl!
Akça tozlu yaylar ile,
Top kuyruklu taylar ile,

Seçme seçme beyler ile
Savaşlara gir de öğül!
Beşiklerde yatan oğlan çok oğlum,
İçlerinde bir benzerin yok oğlum!

5.Basat s.205

Oğuz'un at çobanı haberi getirdi yüce Bayındır
Han'a:
SÖYLEME
Yakındaki sazlıktan bir oğlan çıkar,
Bir oğlan ki, kaba sesi göğü yıkar.
Bir oğlan ki, besili kaz gibi yürür,
Bir oğlan ki, aygır basar, kan sömürür.
Bir oğlan ki, onat dilden anlar değil;
Bir oğlan ki, gözdağından yanlar değil.
Şerciliği önlenmezse, hânım, bil ki:
Çok geçmeden tükenecek bütün ılık!

6.Seğrek 237

Kam Gan oğlu Bayındır Han'ken Kanlı
Oğuz'da
Kılıç, yay kullanmakta, ata binmekte usta
(Uşun Koca) adında yahşi bir kişi vardı,
Yurtlular kendisini sever ve sayarlardı.
İkicik oğulluydu; büyük oğlu (EGREK) ti.
Eğrek bir yiğitti ki gayetle gözüpekti;
Gerek Hanların Hânı Bayındır'ın yanına,
Gerekse Beylerbaşı Kazan'ın divânına
Kaçan dilese girer, en önde otururdu,
Sıralı, ya sırasız gür sesle lâf vururdu.

7.Salur Kazan Beyin Evinin Yağmalanması S.277

TOY
Kanlı Oğuzeli'nde büyük, küçük herkesi
Övgücüsü eyliyen kalmış yiğit arkası
Ulaşoğlu Kazan Bey doğrularak yerinden
Ak renkli, doksan başlı kocaman evlerinden
Birini diktirmişti kara yer üzerine.
Düzülen her şölende olduğu gibi yine
Doksan yere ipekli halılar serilmişti;
Beyler adlı adınca noksansız derilmişti.
Ellerine bilekten beri kına yakınmış,
Perçem, zülûf düzerken aynaya çok bakınmış
İçlerinde akçalar, sarışınlar, yağızlar
Bulunan ardıc boylu tutsak ayağcı kızlar
Som altın sağraklarla şarap sunuyorlardı.
Eğlenir olanlarda yaygın bir sevinç vardı.
Yemyeşil çimenliğe kurulu sini
Taşımakta bir geyik çevirmesini.
Kazan, sini ucuna dayayıp dirsek
Diyor: "Şu kopuzları dile getirsek!"
Alıyor dileğini alkışa eller,
Coşturuyor derneği gerilen teller:

8.Salur Kazan Bey Oğlunun Tutsaklığı 321

ŞÖLEN

Baharın ilk gününe kavuştu Oğuzeli;
Okşamakta yırtılan goncaları tanyeli.
Yarım kalmış bir düşü nağmelerken bir kaval
Ötüşüp dolaşiyor civildek kuşlar dal dal.
Ovayı örtüliyen körduman dağılıyor,
Davarlar yayılıyor, kısraklar sağılıyor.
Bir araya gelerek (24) Oğuz Boyu
Toylanmağa başladı yılın en büyük toyu.
Derneğin gözcüsüdür doksan dalkılıç batır,
Doksan yerde geriktir doksan akbaşı çadır,
Ve bin yerde şeriktir tam bin ipekli halı.
Tutsaklardan seçilme gür saçları dalgalı
Bakışları büyüler bezekli doksan genç kız
Ortada dolaşarak sunmakta taş tas kımız.

9.Salur Kazan Bey Kendisinin Tutsaklığı s. 357

UĞURSUZ KUŞ

Trabzon Tekür'ü'nden bir kuş geldi armağan,
Bu yüzden sevinçliydi Beylerbaşı Kazan Han.

Ulaşoğlu Kazan Han - ak adıyla yaşıya! –
BİR gece şu suyuğu verdi Kuşçubaşı'ya:
SÖYLENİŞ

Ey benim Kuşçubaş'ım! Ne dersem iyi dinle:
Yarın sabah avım var yeni gelen şahinle!
Bakalım, sanıldığı kadarca değerli mi;
Üstündeki övgüler yersiz mi ya yerli mi?
Şimdiden hazırlık yap, dağdayız tan üzeri,
Avlanıp döneceğiz akşam olunca geri!
'Tanımca gelin!' dedi Kazan yârenlerine,
Erkenden yola çıkıp vardılar av yerine;
Gördüler ki oturur bir sürü yabani kaz!
"Ne hoş rastlayış!" deyip Kazan Bey güldü
kas kas
Bacağından iplenmiş şahini saldı kaza.

Lâkin ip kopuverdi, şahin ağdı pervaza.
Gökteki gidişini birlikte gözlediler,
Tornan'ın Kalesi'ydi inip de konduğu yer.
Kazan Bey'in yüreği geniş iken darlaştı.
Şahinin ardısıra düzler, yokuşlar aştı.
Fazlasiyle üzmüştü bu hal Alplarbaşı'nı,
Gütmeğe kararlıydı giden kuşun peşini.
Beylerden bazıları dönmeği dilediler,
Dileğin sebebini açık açık dediler:

10. Bamsı Beyrek s.411

ŞÖLENDEKİ TASALILAR

Kam Gan oğlu Bayındır tanlayın bugün yine
Otağını diktirdi kara yer üzerine.
En seçkin beyleriyle yanında Oğuz Soyu.
Belli ki toylanacak yılın en büyük toyu.
Yüce Hanlar Hân'ının önünde Korkut Ata
Ünlenmiş kopuzunu coşkun coşkun çalmada.
Büyüler bir âhenktir kopuzunun ahengi,
Merakla dinlenmekte çetin (Ahıska Cengi):

11. Salur Kazan Bey Dayısının Öldürülüşü s.493

YAĞMALI AŞ

Kam Han oğlu Bayındır çağında Oğuz Yurdu
İki büyük bölüğe ayrılmış bulunurdu.
Birinin adı (İÇ) ti, ötekininse (DIŞ) h,
Salur Kazan, başları olarak tanınmıştı.
Oğuzlar töresince: Kim ise boylara baş
Arasına vermesi gerekti (YAĞMALI AŞ).
Derip İç- Oğuz'u bundan ötürü ba'zan
Toy toylayıp evini yağmalatırdı Kazan.
Toy bitip alındıkta yeme-içmenin ardı
Kazan Bey'le helâli dışarı çıkarlardı.
Evdeki bütün eşya birden yağmalanırdı,
Bilmiyen, bu malları düşman malı sanırdı.
Kazan Bey İç Oğuz'u beyli, nökerli derdi,
Benzeri görülmedik bir (Yağmalı aş) verdi.

Görüldüğü üzere dört boy “Kam Gan Oğlu Bayındır” ifadeleriyle başlamaktadır. Ayrıca boylardan dördü toy, şölen verilerek başlamaktadır. Boylardan ikisinin başındaki cümlelerin sonu “bir erdi” şeklinde bitmektedir. İkinci cümleleri ise “derlerdi” ifadesi ile sona ermektedir.

8.4.1.5.3. Bağlayış Formelleri

Boyların bitişlerinde benzer formeller kullanılmıştır. Bir dua özelliği gösteren bu ifadelerde iyi dilekler genellikle Dede Korkut'un ağzından çıkmaktadır (Alptekin, 2018). Mesela

dünyadan göçmekle ilgili, hayatı iyi yaşamakla ilgili formeller kullanılmıştır. Allah'a dualar edilmiştir. Zenginliğin dünyalık olduğu, öte dünyaya bir şey götürülemeyeceği, kibrin yersizliği, dünyanın sonunun birkaç arşın bez olduğu vurgulanmaktadır. Allah'tan vatan, millet için dilekler dilenmektedir:

1. Boğaç Boyu s.98

Bogaç Bey Başozan'ın öğdüğü tek yığitti...
Düzülmüş olan şölen şu duâ ile bitti:
TANRI YA YAKARIŞ
Tanrımız!
Yalvarınız, yoksulumuzu ondur,
Açın isteği azık, yalıncağınsa dondur:
Çoğumuzu azaltma, azımızı tüketme,
Yavrumuzu anasız, erlerimizi dul etme!
Tanrımız! Ülkedeki atları üretsin,
Onlara içit olan suları güre edesin!
Bilirsindir, başkaca gerekecek bize ne,
Buyur ki, yerin yüzü yeşillikle bezene!..
Tanrımız!
Dayancımız, güvencemiz kılıç salt,
Yurtta kılıç tutacak kol sayısını çoğalt!
Dahi sana karşıkı sevgimizden ötürü
Ordumuzu üstün kıl cenklerde gösgötürü!
Tanrımız! Yüzümüzü, saçımızı ak eyle;
Sonki durağımızı soysopça uçmak eyle!..

2. Deli Dumrul s.122

Konuşan DEDEM KORKUT,
Dediğine kulak tut:
SÖYLEME
Dünya dünya, yalan dünya,
Oğuz Han'dan kalan dünya;
Gecesiyle, gündüziyle
Kaygılara salan dünya!
Böyle böyle bizi dahi Yeraltına alan dünya!

3. Kan Turalı (s.174)

YOM
Yom yomladı saygıdeğer Korkut Ata,
Hikmet dolu sözlerinde yoktur hatâ:
Hani örnek bey erenler,
Soyumuza şan verenler?
Kimi yaşlı, kimi gençti,
Bu dünyadan hepsi geçti,
Fâni dünya kime kaldı?
Son mekândır yerin altı!
Bir gün erip ecelimiz
Onlar gibi oluruz biz.
Adı Güzel Yalvaç'a bağlanmış olanların
Suçları yarlıganır
Mahşer Günü'nde yarın.
Bazıları bizlersek birçok yüzü karadan
O'nun yüzü şuyuna bağışlasın Yaradan!

3. Emren s.204

YOM
(Ozanlarbaşı) geldi ki DEDE KORKUT ad. –
Hanlar Hanı Bayındır katında yom yomladı:
YOM
Hey Hânım, hey!
Yaylaların otlu olsun;
Koyunların sütlü olsun;
Kuzuların etli olsun!
Hey Hânım, hey!
Yayaların atlı olsun;

Adsızların adlı olsun;
Ünün çavın katlı olsun!
Hey Hânım, hey!
Ocakların odlu olsun;
Dölün döşün utlu olsun;
Ev dirliğin tatlı olsun!

4. Basat s.235

Ozanlar, kopuzlarla şen havalar çaldılar.
Bayındır:"Basat, dedi, yüzümüzü kıldın ak!
Nice şanlı gazhalar müyesser eylesin Hak!"
"Şimdi sana her kalpte bir sevgi besleniyor!"
Diyerek Dedem korkut Basat'a sesleniyor:
SESLENİŞ
Tepegöz un elinden
Kurtardın bunluları.
Adını öğmektedir
Ülkemiz ünlüleri.
Yaşa hey Aslan Basat,
Yaşa hey benzersiz er!
Ayağını öpmeli
Alnından öpülenler!
Öyle bir sergüzeşt ki sergüzeşti Basat'ın
Muhakkak nakledecek masal gibi her batın!

5. Seğrek s. 275

ÖĞÜTLEME
Toy sonu kopuz çaldı Başozan Dede Korkut,
Öğütlenmek istersen sözlerine kulak tut:
SÖYLEME
Kimi gayet varlıklıdır,
Kendisini üze gelir,
Altın, gümüş leğenlere
Köpüklü kan kusa gelir;
Kimi gayet yoksul olup
Komşusuna tuza gelir,
Böyle iken kaygısızdır,
Eğlentiye düze gelir.
Kimi çevre alışkındır;
Kimi kolay küse gelir.
Kimi kolay baş kaldırır;
Kimi kolay dize gelir.
Kimi bir şey bilmez, söyler;
Kimi bilir, susa gelir.
Ârif kişi bu halleri
Can gözüyle süze gelir.
Gördüğünü açıklasa
Nâdan dudak büze gelir:

DEDEM KORKUT der ki: bir gün
Yaş doksana, yüze gelir.
Kürkten, börtken sonra sıra
Biraz arşın beze gelir.
Kara toprak, kara toprak Bağrımızı eze gelir.

6. Salur Kazan Bey'in Evinin Yağmalanması s.319

YOM
Hey Hânım!
Koruyarak ulu Tanrı her yerde
Muhtaç eylemeye seni nâmerde!
Keremin düşmanı kınanır kıla,
Yüce nâmın saygı ile anıla!
Kutlu ülken günden güne kalkma,
"Ne mutlu" diyeler Oğuz halkına!"
Yüreğinde kalmaya hiçbir dünya hevesi,
İman ile veresin verdiğin son nefesi!
Bolay, Rabbim benimser ben neler diledimse!
Didar görsün duâma "Âmin!" diyen her kimse!..
Dahi bir (Öğütleme) çalarak Korkut Ata'm
Komadı yüreklerde dile gelir kaygı, gam:
ÖĞÜTLEME
Acı otlar bitmektense
Bitmemek yeğ!
Kötü oğlan yetmektense
Yetmemek yeğ!
Ödlek cenge gitmektense
Gitmemek yeğ!
Kısır davar gütmektense
Gütmemek yeğ!
Yanşağa söz atmaktansa
Atmamak yeğ!
Söze yalan katmaktansa
Katmamak yeğ!
Haram akça tutmaktansa
Tutmamak yeğ!
Nâmen aşı tatmaktansa
Tatmamak yeğ!
Güçsüz başı utmaktansa
Utmamak yeğ!
Kuzgun olup ötmektense
Ötmemek yeğ!
Boş boş öğüt etmektense
Etmemek yeğ!

8. Salur Kazan Bey Oğlunun Tutsaklığı s.355

Başozan Karmışoğlu gelerek kopuz çaldı;
Şu sözlü ve hikmetli sözleri aldı:
KOPUZLAMA
Fânidir dünya, fâni!
Birbirinden batır
Angın kişiler hani?
Hep toprak altındadır!
Kalbimiz dolu emel
Gaafil yaşarken bizler,
Gün gelir, erip ecel Bizleri de yer gizler.
"Deyiş" in ardı sıra Han katında "Yom" verdi,
Sessizlik içersinde toplantı sona erdi:
YOM
Hey Hânım!
Koşarken seçkin atın Sürçmek nedir bilmesin!
Çalarken sert kılıncın Kağşayıp eğrilmesin!
Hey Hânım!
Üç sinirli berk yayın Gevşeyip yasılmasın!
Üç yelekli okların Rüzgâra basılmasın!
Hey Hânım!
Yazılı sofraların
Aşınsın, dürlümesin!

Kırk kulplu kazanların Kaynamaz görülmesin!
Hey Hânım!
Evinin kapıları Konuğa kapanmasın.
Yavuzlar ak adını Kötülükle anmasın!
Hey Hânım!
Ömrün uzundan uzun, Bahtın aktan ak olsun!
Dönülmez yolculukta Durağın uçmak olsun!

9.Salur Kazan Bey Kendisinin Tutsaklığı s.409

DEDEM KORKUT "Yom" iyle
"Amin, âmin!" dediler derilmişler tümüyle:
YOM
Han'ımız hey! Angın Oğuz alpları –
Ki, temizdi kalpleri –
Hanidir, hani, hani?
Fânidir, dünya fâni!
Bâki değiliz bizler;
Ecel alır, yer gizler
Bir gün önküler gibi!
Ölüm, kulun nasibi!
Adı görklü MUHAMMED râzı olsun sen Han'dan,
Son demde ayırmasın Tanrı'm arı imandan!
Dilerim ömürlensin duâmı dinliyenler,
Ahrette didar görsün "Âmin, âmin!" diyenler.

10. Bamsı Beyrek s.492

Şimdi kulak verelim sesine Başozan'ın:
SÖYLEME
Hani ünlü bey erenler,
Soyumuza şan verenler?
Yerleridir toprak altı...
Tümünün salt nâmı kaldı.
Yaşamakla gördün ya;
Fânidir, fâni dünya!
Bir gün gelip ecelimiz
Biter her bir emelimiz.
Ululansın diyerek Bayındır Han'ın adı
Başozan Dede Korkut katında "YOM" yomladı:
YOM
Hânım hey!
Yurttaşına ne mutlu baş olduğun ülkenin,
Rahatça yaşamakta çünkü sayende senin!
Ak bahün dâim kılsın sehâ ve kereminde, imandan ayırmasın
Yaradan son deminde!
Dilerim yüce ruhûn uçmakta mekânlandsın,
Herkes kutlu adını hep hep rahmetle ansın!

11. Salur Kazan Bey Dayısının

Öldürülüşü s. 504

Nerde Mete, nerde Oğuz?
Bir gün bizler dahi yoğuz!
Ölümlü fâni dünya,
Bitmez zevke mâni dünya!
Nâmım, nâmlar içre yeğ,
"YOM" vereyim hânım, hey!
Her zaman duâcınım, dileğim şudur candan:
Son deminde Tanrı'mız ayırmasın imandan!
Ne mutlu bizlere ki dinimiz en yüce din.
Sevgili ümmetiyiz Hazret-i Muhammed'in.
Duâma "Âmin!" diyen dilerim didar görsün,
Her iki cihanda da bahtını bidâr görsün!

Hikâye yazarı olayları hikâyeyi uzun uzun anlatmak yerine zaman zaman kalıp ifadelerle başvurmuştur. Hikâyelerin giriş kısmı içerik itibarıyla olmasa bile şekil olarak halk

hikâyelerine yaklaşmaktadır. Hikâyelerin sonu da halk hikâyesine yaklaşmaktadır. Bu şekil benzerliği Kazak Türklerinin “destan qıltı” dedikleri hususla büyük benzerlik göstermektedir (Alptekin, 2018, s.116).

8.4.1.5.4. Epik Klişeler

Oğuzlama’da epik klişeler kullanılmıştır. Gocul, gelenekten kopmamış pek çok Türk destanında kullanılan klişelerin benzerlerini eserinde kullanmıştır. Mesela Oğuz alperenlerinin, ozan tarafından sıfatları ile söylenmesi epik bir klişedir (Bayat, 2016, s.93). Bu kullanım, Türk edebiyatının ilk yazılı metinleri olan Göktürk Abidelerinde de görülmektedir.

Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümlü tamamiyle işit.
Bilhassa küçük kardeşim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki şadpıt beyleri, kuzeydeki
tarkat, buyruk beyleri. (Ergin, 2003, s. 32)

Kahramanların sıfatlarıyla beraber anılması Göktürk Abideleri’nden itibaren epik geleneğin önemli özelliği olarak göze çarpmaktadır. Oğuzlama’da da kahramanlar sıfatları ile anılır:

Pek sayın Kamgan oğlu görkemli Bayındır Han (Oğuzlama, s.48)

Hanlar hanı Bayındır’a kadar gide (Oğuzlama, s.65)

Oğuz’un öğüncesi görkemli Bayındır Han (Oğuzlama, s.175)

Yaşa hey Aslan Basat,
Yaşa hey benzersiz er!
Ayağını öpmeli
Alnından öpülenler! (Oğuzlama, s.235)

Benzeri dünyada doğmamış ersin,
Cenkte kılıcını kından çekersin.
Dahi sağdan girer, soldan çıkarsın,
(Emet Suyu Aslanı) Ulaşoğlu’sun!
Ey adı ünlenmiş alnı ak gazi!
Kapında kâfirin gelini, kızı...
N’olur gölgelendir gölgede bizi;
(Karacuk’un Kaplanı) Ulaşoğlu’sun! (Oğuzlama, s.470)

Oğuzlama’nın çeşitli yerlerinde 34 defa geçen “bir gün...” ifadesi epik bir klişedir.

Oğuz’un at çobanı bir gün gelip Divân’a
Şu haberi getirdi yüce Bayındır Han’a (Oğuzlama, s.29)

Bir bölük oba kondu bir gün köprü yanına,
Kıydı (Ölüm Meleği) birisinin canına! (Oğuzlama, s.102)

Dede Korkut’un epik klişe hâlindeki söylemlerinin, yomlarının, öğütlerinin hikâyelerde önemli bir fonksiyonu vardır:

Korkut Ata Oğuzların geçmişinden değil geleceğinden korku duyar. Ozan... epik klişeyi Dede Korkut’un adından tekrar etmekle duyduğu korku hissini okuyucu (dinleyici) ile paylaşır. Tabii

ki bu korkudan ve geleceğin uğursuzluğundan oluşan rahatsızlığın mantıki sonucu gibi Dede Korkut her boyun sonunda yom/yum verir, mevcut durumu hafifletmeye çalışır. Bu ritüel seciyeli epik klişede ozanın, Oğuzları gelecek belalara karşı savunmaya hazırlamak, daha zor sınavlardan başarıyla çıkmaları gibi bir görevi de üstlendiği görülmektedir (Bayat, 2016, s.92).

Kalıp sözler, destanlarda epik anlatımı güçlendirir ve anlatıcıya hazır kalıpları kullanarak eserini daha kolay oluşturabilme imkânı sağlar. Destanlarda kahramanın silahları, savaşması, giysisi, aşkı, yolculuğu, göçü, düşünüş tarzı, düşmanla diyalogu birbirine benzer söz kalıpları ile anlatılır. Basmakalıba gitmeyen, değiştirilebilen ve yenilenebilen bir görenekli dil yapısını sağlayan bu kalıplar, yüzyıllarca işlenen bir geleneğin birikimi olduğu ve defalarca dinleyicilerin beğenip alkışladığı, genel kabul görmüş yapılar olduğu için ve şairler istedikleri gibi anlatıyı hazır kalıplar yoluyla değiştirebildikleri için eser yeni bir söyleme kavuşabilir. Böylece özgün bir forma kavuşabilir (Çetindaş, 2014, s. 41-42). Oğuzlama’da da kalıp sözler Türk destan geleneğindeki diğer destanlarla benzerlik gösterir.

8.4.1.5.5. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar; mecazlar, manayla ilgili ve sözle ilgili sanatlar olmak üzere tasnif edilebilir. Mecazlar içerisine teşbih, istiare, tariz, kinâye, mecâz-ı mürsel, teşhis ve intak girmektedir. Manayla ilgili sanatlar; îham, tevriye, istihdam, tenasüb, leff ü neşr, tecâhül-i ârif, hüsn-i ta’lil, sihr-i helal, irsad, mübalağa, tezat, istidrak, tekrar, nida, istifham, rücu, tefrik, kat’, terdid, iltifat, telmih, irsal-i mesel ve iktibas’tır. Söze dayalı sanatlar olarak da cinas, iade kalb, akis, iştikak ve tarsi sayılabilir (Dilçin, 2013).

Oğuzlama’da çeşitli edebî sanatlar oldukça fazla sayıda kullanılmıştır. Çalışmamızda bunların bir kısmını örneklendireceğiz:

8.4.1.5.5.1. Tekrîr

Tekrar sanatı sözü kuvvetlendirmek, ifadeye şiddet vermek için sözün, sözcüğün tekrar edilmesidir.

Tekrar, sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinlemektir. Eğer bu yinleme anlamı etkilemiyorsa buna kesret-i tekrar ya da tekerrür denir ve yazı kusuru sayılır. Kulağı tırmalamayan ve anlamın etkisini arttıran tekrirlere hüsn-i tekrar denir (Dilçin, 2013, s. 452).

Tekrar sanatı sözün etkisini artırmak amacıyla Oğuzlama’da çokça kullanılmıştır:

Hep koksa çiçek yahşi;
Hep yansa ocak yahşi;
Hep koğsa koçak yahşi!

Hiç sürçmese at yahşi;
Hiç kokmasa et yahşi;

Hep kalsa devlet yahşi! (Oğuzlama, s.81)

Adın iki hece, Tanrım;
Lâkin şânın yüce, Tanrım!
Buyruğunun altındadır
Dünya uçtan uca, Tanrım!
Yardımcısız kılmaktasın
Gündüzleri gece, Tanrım!
Dumrul kulun kudretini
Nice bilmez, nice Tanrım (Oğuzlama, s.118)

Kar gibi otağlar açıldığı çağ;
Kalaba Oğuz'un göreneğince
Şaraplar, kımızlar içildiği çağ;
“Ortalık ısıdı, cenge!” deyince
Taptatlı canlardan geçildiği çağ (Oğuzlama, s.49)

8.4.1.5.5.2. Teşbih

Aralarında gerçek ya da mecaz olarak ilgi bulunan şeyleri birbirine benzetmektir (Olgun, 1994). Sözün etkisini artırmak için aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik yönünden güçsüz durumda olanı nitelikçe üstün olana benzetilir. Teşbih bir mecaza ilişkin bir sanat değildir. Zira sözcükler gerçek anlamlarında kullanılır (Dilçin, 2013, s.405).

Atlar ayağı tozundan
Şimdi gözler kör gibidir.
Boğaç Bey'in yüreğinde
Bile korku var gibidir.

Kalkan, inen kılıçlardan
Baş kurtarmak zor gibidir.
Döğüş eden kırk soysuza
Geniş meydan dar gibidir.

(Oğuzlama, s.95)

Yahşilerden yahşi idin
Basat gibi, Beğil gibi!
Genç, ihtiyar sevmekteydi
Kardaş gibi, oğul gibi!
Ölümünden doğan acı
Giderilir değil gibi!
Obamızın içi şimdi
Kurtlar girmiş ağıl gibi!

(Oğuzlama, s.102)

Yahşilerden yahşi idin
Basat gibi, Beğil gibi!
Genç, ihtiyar sevmekteydi
Kardaş gibi, oğul gibi!
Ölümünden doğan acı
Giderilir değil gibi!
Obamızın içi şimdi
Kurtlar girmiş ağıl gibi!

(Oğuzlama, s.102)

8.4.1.5.5. 3. İstiâre

Bir kelimenin anlamını geçici bir süreyle başka bir kelime için kullanmaktır (Olgun, 1994, s.70). İstiare sanatında bir varlık, kendi isminin dışında çeşitli yönlerden benzediği başka bir varlığın ismiyle anılır. İstiarede sözcük gerçek manasının dışındaki bir nesneye veya kavrama isim olur, engelleyici ipucu bulunur, benzetme amacı güdülür (Dilçin, 2013, s. 412).

Kırk yiğidim, kırk aslanım,
Feda olsun size canım!
Kopan cengi seyretmekle
Tepemdedir topuk kanım!

(Oğuzlama, s.333)

8.4.1.5.5. 4. İstifham

Soru sorma sanatıdır. İstifham sanatı cevap bekleyerek yapılmaz, fikir ve duyguları daha açık, daha şiddetli, daha etkili bir şekilde ortaya koymak amacıyla yapılır.

İstifham; sözü sorulan şeye yanıt isteme amacını gütmekten, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir. Türlü varlıklar ve olaylar karşısında duyulan şaşkınlık, hayranlık gibi durumlarda da bu yola başvurulur. Herhangi bir duygu, düşünce ve kavram üzerine dikkati çekmek ya da dikkati sürekli olarak bunlar üzerinde tutmak da yinelenen soru adlarıyla sağlanır. Bu son durum tekrar sanatıyla iç içe bulunur. İstifham kimi durumlarda Tecahül-i arif sanatıyla karıştırılabilir. Ondan küçük bir noktadan ayrılır: Tecahül-i arifte bilmezlikten gelinen gerçek, hafifçe sezdirilmiştir. İstifhamda böyle bir şey yoktur (Dilçin, 2013, s. 456).

Çoğu gitti sabrımın...
Yöresinde köprümün
Ne bu çılgılık, çangıltı?
Sizi kim yastı kıldı?
Derdinizi bileyim,
Yardım etmek dileğim!

(Oğuzlama, s.103)

Analar atalar, kardeşlikler,
Çığırmakta hakkınız var.
Zavallıya kıyan kimdir?
İşbu hale koyan kimdir?
Açığa vurasınız,
Neylerim göresiniz

(Oğuzlama, s.103)

Genez yerler çimenlerin ne bilir?
Genez yerler çimenlerin kolan bilir!
Kara kılıç korkusunu kim bilir?
Dar meydanda cenk ederken yılan bilir!
Kur'andaki görklülüğü kim bilir?
Namazını beş vakitte kılan bilir!
Çalışmanın onadığın kim bilir?
Ala sabah uykusunu bölen bilir!
Cahil kişi bilse bilse ne bilir?
Ne bilecek? Bolca bolca yalan bilir!

(Oğuzlama, s.44)

8.4.1.5.5. 5. Nida

Nida, seslenme sanatıdır. Seslenilen kimsenin dönüp bakmasını talep etmek maksadıyla yapılır.

Nida, şairin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir. Bundan dolayı nida, tekrar ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır (Dilçin, 2013, s. 453).

Eserde 160 adet “Hey” nidası, bir o kadar da “Ey” nidası bulunmaktadır. Böylece esere yiğitçe birşöyleyiş kazandırılmıştır.

Ey meleğim Azrail!
Adına (Deli Dumrul)
Dedikleri gafil kul
Uzatmıştır bana dil...

(Oğuzlama, s.105)

Ey kalbimde sevgisi eksiksiz olan,
Ey adımı andıkça gözleri dolan,
Ey iyi hâtûnların seçkini anam!
Ömrüm sona ermekle yemekteyim gam.

(Oğuzlama, s.112)

Ey Kazılık! Ürkek bakar âhûların;
Bakarken bakmaz olsun!
Ey Kazılık! Coşkun akar gür suların;
Akarken akmaz olsun!
Ey Kazılık! şak şak öter bülbüllerin;
Öterken ötmez olsun!
Ey Kazılık! Renk renk biter top güllerin;
Biterken bitmez olsun!

(Oğuzlama, s.79)

Seslenme sözcükleri kullanmadan yapılan nida sanatı da mevcuttur.

SÖYLEME

Sevgili Hânım! işit; .
Kadınlar iki çeşit:
Biri evin dayağıdır,
Ötekiyse bayağıdır.

(Oğuzlama, s.45)

8.4.1.5.5.6. Tenasüb

Anlamca birbirine uygun kelimeleri bir arada kullanma sanatıdır.

Bir konu üzerinde, aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ya da deyimi bir dize ya da beyit içinde rastgele sıralama amacı gütmekten kullanmaktır. Ancak bu sözcükler arasında karşıtlık ilgisi bulunmaması gerekir. Tenasüb sanatına, mürâat-ı nazir, cem’iyyet, telfik, itilaf ve muvahat da denir (Dilçin, 2013, s. 431).

Amma durmuş olmasın

Kılıç kınlı, yay yasık;
Atının yelesini
Başına edip yastık
Yeni talanlar için
Sınırlar dışına çık!

(Oğuzlama, s.120)

8.4.1.5.5.7. Mübalağa

Bir sözün tesirini artırmak gayesiyle bir şeyi olamayacak şekilde veya çok fazla ya da çok az göstermektir (Dilçin, 2013, s.447)

Cenk için birbirine yaklaşmış iki ordu
Enli, boylu meydanda sessiz saflaşıyordu.
Yere gölge düşürdü yüzlerce deri sancak,
Öyle ki, göğe bakan gün tutulmuş sanacak!
Davullar tokmaklandı, borular üfürüldü,
Ortalığı kapladı söze sığmaz gürültü;
Kendini suya attı börtü böcek korkudan,
Karaya sığındılar bütün balıklar sudan,
Kuşlar, yuvalarından göğe ağdılar bir bir...

(Oğuzlama, s.524)

KILICI:

Mümkün değil kavramak tek elle kabzasından,
Bunun için dört avuç gerekir en azından.

YAYI:

O denlüce serttir ki yedi kulaç kirişi:
Gevşek iken kuramaz devler yenmiş bir kişi.

KARGISI:

Çalınsa tuncu deler bükülmiyen uçluğu,
Düşmanlar tarafından düşlenir korkunçluğu.

KALKANI:

Gölgesinde, güneşten bir saf çeri barınır,
En önde görülendir ordu aştıkça sınır

(Oğuzlama, s.520)

8.4.1.5.5.8. Teşhis

İnsan dışında bir varlığa düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermektir (Dilçin, 2013, s.419).

“Çığnam çığnam kayalardan çıkan su;
Kağış kağış akan su!
Ayşe’yle Fatma’nın bakışı su!
Bağ ile bostan’ın nakışı su!
Şahbaz atlar içeği su;
Hem develer geçeği su!
Ordamdan bir haber sorucuyum.
Kutlu suyum!
Biliyorsan söyle bana,
Başım kurban olsun sana!”

(Oğuzlama, s.294)

8.1.5.5.9. Kinaye

Bir kelimeyi veya sözü gerçek manasının dışında benzetme gayesi gütmekten ve engelleyici bir ipucu bulunmadan kullanma sanatıdır. Deyimlerin çoğu mecaz anlamalı kullanıldıkları için kinayelidir (Dilçin, 2013, s.416)

Kapım açık, sofram geniş,
Aç doyurmak sevdiğim iş,
Adı seçkin bir beyim ben

(Oğuzlama, s.14)

8.1.5.5.10. Tezat

İki fikir, his ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri birlikte söyleme sanatına tezat adı verilir (Dilçin, 2013, s.449).

Edip iyi sözlere
Her kötü sözü katık
Bir yumurta pişimi
Bile dargın durmadık (s.117).

8.4.1.6. Cümle

Cümle, bir fikri, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı tam bir hüküm hâlinde belirten kelime grubudur (Ergin, 1992, s.398). Cümle üslubun en önemli unsurudur. Fikir, duygu ve heyecanın ifadesi belli sayıdaki kelimenin çok çeşitli kombinasyonu ile ortaya çıkar. Üslup, ses, kelime ve cümle birleşimleriyle alakalıdır (Özbay, 1992, s.298).

Oğuzlama'nın şiir dilinde çeşitli cümle türleri (Devrik, kurallı, basit, bileşik, sıralı, bağlı, olumlu, olumsuz, isim, fiil cümlesi vs.) başarılı bir şekilde kullanılmış, bu sayede şiir monotonluktan kurtarılmıştır.

A.Yüklem Türevine Göre Cümleler:

a. İsim Cümleleri: "Yüklemi bir isim ya da isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, -i ek fiili ile görülen geçmiş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipinde etkileşime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde kip eki taşımayan cümleler, geniş zaman kipindedir." (Karahana, 2014, s.96)

Aşağıda isim cümlelerine örnek teşkil edebilecek şiir parçaları verilmiştir:

İçoğuz'dan gelirim,
Adım '(Bamsı Beyrek) tir.
Sayılır bir yığdım,
Gözüm gayetle pektir.
Sevdiğim (Banı Çiçek)
Kızlar içinde tektir.

Beni dağda gezdiren
Ona bağlı yürektir.

(Oğuzlama, s.429)

Gece ortası:
Ateşler içindedir Kazan Bey'in ordası.
Kâfirler ne taş yürekli!
Dokuz kubbeli, dokuz direkli,
İbrişim ipli, gümüş kazıklı çadır
Yanıyor çatır çatır.
Bir iş ki, alçakçadır.

(Oğuzlama, s.283)

b. Fiil Cümleleri: “Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin ikinci şahsı dışında daima ekle yapılır.” (Karahan, 2014, s.96) Aşağıda fiil cümlelerine örnek teşkil edebilecek şiir parçaları verilmiştir:

Öcümüzü eksiksiz aldık dün gece:
Akevinin yerinde yeller estirdik;
Oğlunu uşağını candan bezdirdik
Beşli develerini yükledik, yeddik
Yüriigen atlarım çem çem kişnettik!
Belini doğrultamaz ömrünce Kazan!
Ülkemizde beylenmek arzûsundaysan
Önümüzde saygıyla baş bük, bağır bas!
İş zorluğa binerse sonu hoş olmaz!
Damarında kalsın koy dökülecek kan...
Enli, boylu düşün de cevap ver çoban!

(Oğuzlama, s.288)

B. Yüklemenin Yerine Göre Cümleler:

a. Kurallı Cümle: “Yüklemi sonda bulunan cümleler kurallı (Düz) cümlelerdir.” (Karahan, 2014, s.100). Aşağıda Oğuzlama'daki kurallı cümleler örneklendirilmiştir.

Az sonra toz içinden iki atlı belirdi,
Bunlar nâra çalarak doludizgin gelirdi.
Gelenler kimler miydi? Kazan'la Karacık'tı!
Tanıyan kâfirlerin yüz renkleri kaçıktı...
Karacık "Ya Hak!" deyip sapanını çatlattı,
İlk taşıyla kâfiri birbirine kattı.

(Oğuzlama, s.310)

b. Devrik Cümle: Yüklemi sonda bulunmayan cümleler devrik cümlelerdir (Karahan, 2014, s.100)

Aygırını öğdün kâfir;
Öğülüyorken şaştım sana,
Ala başlı erkecimce gelmez bana!

(Oğuzlama, s.288)

Karşılaştı boğa ile tek tek,
Şalgam keser gibi kesti başını.
Henüz bitirmemiş on beş yaşını.

(Oğuzlama, s.62)

Yukarıdaki şiir bölümünde cümleler devrik, fiil cümleleridir.

C. Anlamına Göre Cümleler:

Nida, hitap, emir, soru ve emir cümleleriyle ve ünlem, şahıs, emir ve soru unsurlarının tekrarıyla ahenk, musiki ve aksiyonun artırılması temin edilmektedir (Özbay, 1992, s.301)

a. Olumlu Cümleler: “Yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelerdir.” (Karahana, 2014, s.103)

Oğlunu dinleyince Burla'ya bir hal oldu,
Kargı gibi saçını hep tutam tutam yoldu,
Göğsüne yumruk çaldı "Bahtsız oğulsun!" diyerek.
Uruz, ses yumuşattı avuntu bulsun diye (Oğuzlama, s.309)

b. Olumsuz Cümleler: “Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümlelerdir.” (Karahana, 2014, s. 105)

Lâpa lâpa karlar yağsa yaza kalmaz!
Yapağılı gökçe çimen güze kalmaz!
A kâfirler! Ettiğiniz size kalmaz!
Öçücü bir soy görülmüş mü soyum gibi? (Oğuzlama, s.310)

c. Soru Cümleleri: Soru yoluyla bilgi almayı hedefleyen cümlelerdir. Soru eki mı, soru zarfları, soru sıfatları, soru zamirleri ve soru edatları bir cümleye soru anlamı katarlar (Karahana, 2014, s.107). Edebî dilde soru cümleleri karşı taraftan cevap almak maksadıyla sorulmaz. İstifham, hesap sorma, okuyucuda kuvvetli tesir yaratma, uyarma amacıyla kullanılır (Özbay, 1992, s.305).

Bir tanecik oğlum eri tutturdun mu?
Akılsızca dik başını utturdun mu? (Oğuzlama, s.167)

Kara kara dağlar yanar oldukça
Kaba ağaçları dal vermez midir?
Kanlı kanlı sular akar oldukça
Taşıp çevresine sel vermez midir?
Bir evin bacası tüter oldukça
Odunlu ocağı kül vermez midir?
Anamla ikiniz esen olsanız
Tanrımız sizlere döl vermez midir?
Atam beyatam bey! Dinler oldukça
Söylenmiş sözlerim elvermez midir? (Oğuzlama, s.342)

Şöklü Melik’in Salur Kazan’a anasının, hatununun, oğlunun ve üç yüz batırın esiri olduğunu söylediğinde Salur Kazan’ın öfkесinin boyutunu göstermek maksadıyla cevabı beklenmeyen soru cümlesi kurulmuş. Noktalama işareti olarak da soru işaretinin yanına heyecanın dozunu gösterme maksadıyla ünlem işareti eklenmiş. Bunun gibi eserin 55 yerinde soru işareti ile ünlem işareti birlikte kullanılmıştır.

Kim kızmaz ki bu çeşit sözleri dinleyince!
Karacık öfkелendi Tekür böyle deyince
Ammâ ne öfkeleniş! Dudakları tepserdi.
Kendisine serst sesle şöylece cevap verdi (Oğuzlama, s.314)

Şairin Türk olmaktan duyduğu gururu ifade eden aşağıdaki soru cümlesinde de maksat soru sormak değildir, gururun büyüklüğünü soru işareti ve ünlem işaretini birlikte kullanarak ifade etmektedir.

Türemiş mi bakalım öbür soylardan
Bir Alparslan, Bir Babur yahut bir Mete!
Onların kanlarıdır taşıdığım kan,
Bu hal, benim ruhuma gurur vermede. (Oğuzlama, s.38)

d. Nida ve Hitap Cümleleri

Nida ve hitap cümleleri, soru cümleleri şeklinde heyecan ve teessüri ifadenin önemli unsurlarıdır. Bu ifadeler okuyucuyu düşündürücü ve harekete geçirici özellik taşırlar (Özbay, 1992, s.301). Destansı bir eser olan Oğuzlama'da da bu yola başvurulmuş, epik ruhun okuyucuya geçmesinde ünlem ve hitap sözcükleri büyük bir rol üstlenmiştir. Ey, Behey, Bre gibi ünlemlerle seslenilmiş, böylece ifadenin heyecan dozu artırılmıştır.

Aşağıdaki cümlelerde direkt şahsa hitap edilmiştir:

Behey, haçlı urbası altın nakışlı kâfir;
Behey, (Tektir) denilen itim bakışlı kâfir! (Oğuzlama, s.312)

Hey gözleri sürmelim, hey kaşları yay gibim,
Kara kanla dolmuştur bu gece yürek kabım! (Oğuzlama, s.161)

Ey evimin çiçeği oğlum, Emren'im,
Bilmezsin neler geldi başıma benim! (Oğuzlama, s.186)

Hey seveni çok oğlum;
Hey benzeri yok oğlum.
Kalır ise öç işi
Onulmaz bağrım başı! (Oğuzlama, s.220)

Yaşa hey Aslan Basat,
Yaşa hey benzersiz er!
Ayağını öpmeli
Alnından öpülenler! (Oğuzlama, s.235)

Hey hey oğul! Öğüt tutmayı sına:
İzini götüüp kırk yoldaşına,
Çık, güzel göğüslü dağlar başına,
Hem cengi süz hem de bana pusu ol! (Oğuzlama, s.328)

Ey benim Kuşçubaşım! Ne dersem iyi dinle:
Yarın sabah avım var yeni gelen şahinle! (Oğuzlama, s.358)

Ey Oğuz'un gözdesi, ey ünü yaygın batır!
Yer altında dirliğin acep ki nasılcadır? (Oğuzlama, s.366)

Bre kâfir! kulak ver,
Benim (Evren) adlı er.
Cenkçilik hünerimi
Öğmekte bey ve nöker! (Oğuzlama, s.396)

Zaman zaman cümlelerde ünlemler tekrarlanarak duygu ve heyecanın baskısı güçlendirilmiş, dilin alıcısı harekete geçirme işlevinden daha fazla yararlanılmak istenmiş,

duygu ve heyecanın dozu vurgulanmıştır. Mesela aşağıdaki şiir parçasında Beyrek, kendisine hainlik eden Yalıncık’a öfkelerini, nida sözcüklerini ve Yalıncık’ın ismini ikilemekle ifade etmektedir.

Bre bre Yalıncık, hâin Yalıncık,
Yerle gök birleşse de komam öcümü!
Beğendiğin hangisi her ikisinden,
Söyle: Kılıç altı mı, kılıç ucu mu?
En ağır ölümle de öldürsem seni
Sanırım ki bağışlar Tanrı suçumu! (Oğuzlama, s.487)

Yine Şöklü Melik’e kızan Karacık öfkeden deliye dönmüştür ve bu yüzden Şöklü Melik’e seslenmesi tekrarlar içermektedir:

Behey, haçlı urbası altın nakışlı kâfir;
Behey, (Tektir) denilen itim bakışlı kâfir!
Kazan Bey anasının mezarında bir ayağı,
Bu denli kocalmakla geçmiş döl verme çağı!
Dileğin eğer bizden kırım elde etmekse,
Savaşlarda üst gelip sözünü dinletmekse
Ak kalçalı kızını Salur Kazan Bey’e sun;
Sunacağın kızından bir yaman oğlu doğsun. (Oğuzlama, s.312)

Aşağıdaki parçalarda “ey” nidasının ardı ardına kullanılması, şairin Türk olmaktan duyduğu gururun ve Türk destanı oluşturma zorluğunun belirtilmesi amaçlıdır.

Ey büyük Türk milleti, ey kahramanlar soyu!
Sevin ki destanını yazar olan ben varım.
Destan yazmak kolay mı? İşlerin en ağırı!
Uzun yıllardan beri her gece uykum yarım...
Sunacağım eseri dileğince bulmazsan
İlk mısraı siler de yeni baştan başlarım!

Ey büyük Türk milleti, ey kahramanlar soyu!
Sanmıyasın çalışma karşılığı beklerim;
Bir andla andlıyım ki: Uğrunda tükenecek,
Uğrunda tükenecek gönül gücüm, göz ferim!
Belki bir gün anılır mezarımın başında,
Belki bir gün anılır harcanmış emeklerim... (Oğuzlama, s.37)

e. Emir Cümleleri: Daha önce de belirttiğimiz üzere epik eserlerde dilin alıcıyı harekete geçirme, yönlendirme işlevi önemli bir işlevdir. Şeklen emir hâlinde olan cümleler şairin duygu ve heyecanını gösterip güçlendirme vazifesini üstlenirler. Şairin ret ve isyan duygularını ve bazen şiddetli tepkilerini ortaya koyar (Özbay, 1992, s.308).

Aşağıdaki parçada, Dirse Han’ı oğluna karşı dolduran ve onu öldürmeye yollayan kırk fitçinin emir kipiyle kurdukları cümlelerle Dirse Han’ı Boğaç’ın üzerine yönlendirdiği görülmektedir:

Bize göre, kurtuluşun en kolayı:
Üzerine boşaltmandır avda yayı!
Yerinden kalk, avlanmağa yap hazırlık,
Oğlun ile bizleri al, dağlara çık.
Avlanırken uyarına getirerek
Kayın oklu gergin yayı üstüne çek;

Mazlumlarm öcü için aksın kanı!..
Muştucular, senin gibi kahramanı
Öge öge yol izlesin ilden ile,
Şanlı adın aktarılın dilden dile!
(Oğuzlama, s.67)

Aşağıdaki parçada da Şöklü Melik'in Salur Kazan'a duyduğu öfke, adamlarına söylediği emir ifadelerinde hissedilmektedir:

Kazan'la tüm beyleri dağdadırlar öyle mi?
Öyleyse baskın verip öç almanın tam demi!
Leşkerim arasından seçeyim yedi bin er,
Çabucak Kazan Bey'in ordasına gitsinler.
Benzeri görülmemiş bir yaman talan olsun;
Onlar için her gerçek artık bir yalan olsun!
(Oğuzlama, s.282)

Tepegöz'e arabuluculuk için giden Dede Korkut'un yola çıkmadan önceki kararlılığı ve dönünce Tepegöz'e duyduğu öfke ve hayal kırıklığı emir cümlelerine yansımaktadır:

Hak vererek işbu özre Râzılandım dilek üzre.
Ayrıca yaş yaşlamış iki de insan seçin,
Yanımda bulunsunlar yemek pişirmek için!
Dönünce kısa oldu konuşması Korkut'un:
"Ülkedaşlarım! dedi, sözüme kulak tutun:
Sizlere bildireyim yapılan şartlaşmayı,
Dinleyin, küstahlıkta görün haddi aşmayı,
Teklifi: Günde iki adamla beş yüz koyun!
İsteği karşısında çaresiz eğdim boyun.
Ayrıca iki aşçı ister körolasica,
Gitsinler Yapağılı Koca'yla Yünlü Koca.
Köpek ile kim girerse harara
Uğraması mukadderdir zarara!
(Oğuzlama, s.216)

Dirse Han'a çocuk vermesi için Allah'a yakaran Oğuz Beylerinin dualarındaki emir kipindeki ifadeler emir değil, yürekten bir dileme, Dirse Han'ın mutluluğu için Yaradan'ın kudreti karşısında boyun eğme anlatmaktadır:

Aramızda hacetlimiz Dirse Han'dır.
Kendisini muradınca muratlandır!
Dirse Han'a bir öylece oğul ver ki:
Tatlı canı yurt uğruna olsun vergi,
Sıkça sıkça at atlansın, sınır aşsın,
Kılıçlaşsın, topuzlaşsın, kargılaşsın,
Şan kazansın katıldığı her savaşa,
Alp yiğitler sayılırken gelsin başta,
Yıldızlarla donandıkça şu gök çatı
Dilden dile diyar diyar gezsin adı!
Gönlümüzde yer eden
Dilek budur Yaradan!
(Oğuzlama, s.56)

Sonuç itibariyle emir cümleleri, epik anlatının bir tezahürü olarak Oğuzlama'da duyguların, heyecanların, öfkenin vs. yansıtılması maksadıyla çokça kullanılmıştır.

D. Şekil Bakımından Cümleler

Oğuzlama’da basit, birleşik, sıralı, bağlı cümleler kullanılmıştır. Bağlı ve ki’li birleşik cümleler şairin üslubunu nesrin tabîî söyleyişine yaklaştırmaktadır (Özbay, 1992, 316).

a. Basit cümleler: Tek bir yargı bildiren, tek bir yüklemi olan cümlelerdir.

Keskin kılıcımı sana saklardım (Oğuzlama, s.327)

b. Birleşik cümleler: Asıl cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden meydana gelir (Ergin, 1992, s.404).

1.Ki’li Birleşik Cümleler: Birleşik ve bağlama cümleleri yapan ki, ifadeyi nesre yaklaştırır.

Yavrular yatık kaldı!
Yanıyor çatır çatır
Dokuz direkli çadır.
Bir iş ki alçakçadır! (Oğuzlama, s.283)

Sanırım ki biriniz artık kederli değil!
Aldığımız intikam amma yeterli değil (Oğuzlama, s.303)

Oğuzeli, ah o yurt ki
Güzelleri nazlı nazlı... (Oğuzlama, s.314)

2. İç içe Birleşik Cümleler

Bir cümlelerin başka bir cümlelerin içine girmesiyle oluşan cümlelerdir (Ergin, 1992, s.406). Şairin düz yazıya yakın, doğal söyleyişini göstermektedir (Özbay, 1992, s.317)

"Erdim, çal kılıcını, a beyim Salur Kazan!"
Diye ses vuruyordu gelip her dizgin kasan (Oğuzlama, s.314)

Diyeceksin: "Bileyim, sebebi nedir bunun?" (Oğuzlama, s.312)

Kâfirler: "Saldırarak nâralar atardın ha!"
Sözleriyle bağlayıp ellerini ardına
Geçirdiler Uruz'un ak boynuna kıl urgan,
Yüzüstü sürüdüler, etinden fişkırdı kan.
"Anam!" diye bozlardı, "Atam!" diye cırlardı,
Kara dinli kâfirler sanma ki acırlardı.
O böyle "Anam, atam!" diyerek bağırırken
İniyordu kırbaçlar sırtına daha sıkça (Oğuzlama, s.334)

c. Sıralı Cümleler: Uzun, kısa veya ikiden fazla cümlelerin ortak ve farklı unsurlarla sıralanması ile oluşan cümlelerdir. Sıralı cümlelerde ortak unsurların veya farklı nesnelerin aldıkları ekler, tekrar unsurları olarak müzikal bir hava yaratırlar (Özbay, 1992, s.319).

Bunların, oğlum öyle yavcısı olur,
Yüzlerce ok atar da biri yarılmaz!
Bunların, oğlum, öyle cellâdı olur,
Tatlı can, baltasından kurtarılamaz!
Bunların, oğlum, öyle zindanı olur,

Horoz sesi duymadan geçer kışla yaz!
Bunların, oğlum, öyle Tekür'ü olur,
Yapar baş kemiğinden şarap için tas! (Oğuzlama, s.330)

Pek sevgili eşini saygıyla karşıladı,
Atlılar kümesini bakışıyla taradı,
Dönenler arasında yavrusunu aradı,
Kan yaş doldu doğuştan sürmeli gözlerine;
Şunları diyegeldi benzi atık erine: (Oğuzlama, s.337)

8.5. Ahenk

8.5.1. Ölçü

Ölçüye metrum, ölçek, ses ölçüsü, alet, alet-i tebliğ usul-ü nazım gibi adlarla isimlendirilir. Vezin, şiirin dizelerini ayrı ayrı parçalar kabul edip belirli sayıda hece ve ahenk ölçüsü içine sokan bir kalıptır. Şairler ulusal dillerinin ahengiyle şiir yazmışlardır. Ölçü bir dilin kendi yapısına göre ortaya çıkan millî bir terennüm aracı ve millî ruhun ahenginin biçimsel bir ölçüsüdür. Türkçenin doğal ve millî ölçüsü, hece ölçüsüdür ve bu ölçüde dizedeki hecelerin sayıları esas alınır (Çetin, 2015, s. 269-270). Oğuzlamada da ahengi sağlamak amacıyla hece ölçüsünün değişik kalıplarına başvurulmuştur. Gocul, Türk dilinin ahengine uygun, hece ölçüsüyle ve millî ve yiğitçe bir söyleyişle eserini yazmıştır.

Oğuzlama, Milletim Büyük Türk Milletine Sesleniş başlığını taşıyan 4'lü hece ölçüsü ile ve beyitler şeklinde yazılmış bir şiir parçasıyla başlar. Bu bölüm xa/xa/xa şeklinde kafiye örgüsüne sahiptir. Ardından Soyuma Sesleniş, Dede Korkut'a Sesleniş ve Oğuzlama başlıklarına sahip nazım parçaları ile Sunuş bölümü sürdürülür. Bu bölümler dörtlüklerden; 12'li, 11'li hece ölçüleri ile oluşturulmuştur. Bu bölümler de xaxa şeklinde uyak örgüsüne sahiptir.

Sunuş bölümünün ardından ana metin başlar. Ozanlarbaşı Dede Korkut'u tanıtan ve aabbcc şeklinde kafiye düzeniyle 14'lü hece ölçüsü kullanılarak yazılan bölümü, Söyleme adı altında Dede Korkut'un ağzıyla yazılan bölüm takip eder. Bu bölüm 12'li hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır.

Mısralarda hecelerin belli sayılara göre öbeklenmesine durak denmektedir. Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan duraklar en kısa 4 heceli, en uzun 15 heceli duraklardır (Çetin, 2015, s.271). 10 binden fazla mısra barındıran eserde hece ölçüsünün farklı kalıpları ve farklı duraklar kullanılmıştır. 4+3, 6+5, 4+4+3, 7+7, 6+6, 4+4+4... gibi. Duraksız yazılmış

mısralar da mevcuttur. Eserde en çok 7'li, 8'li, 11 ve 12'li hece ölçüsü kalıplarından yararlanılmıştır. Gocul'un aynı şiir parçası içerisinde iki farklı ölçü kullanması da söz konusudur:

Şimdi dinle, öbür türlü avrat nice (4+4+4=12'li hece)
Erken yatar, geç uyanır son denlice.
El, yüz yumaz doğruldukta yatağından,
Pislik akar uğursuzun eteğinden.
Kov kovlayıp gezip tozar öğleye dek,
Eve döner utanmadan (Of!) çekerek;
"Zahmetliyim bu evde - der - yıllarladır,
Çilelere katlanışım hep arladır.
Ayağım ediksizdir, (7'li hece)
Ekmeğim katıksızdır.
Bu mu lâyük bencileyin bir dişiyeye?
Düşemedim umarımca er kişiye!.."
Görülür şey kocasıyla söyleşmesi,
Saygısızın bol suludur göz çeşmesi...
Gelmiş olsa yaban yerden eve konuk,
Karşı çıkar o konuğa yüzü donuk.
Nuh eşiği aslındandır bu gibisi,
Böylesinden Hak saklasın, Hânım, sizi!..

(Oğuzlama, s.45-46)

Şairin eser boyunca değişik duraklar ve hece ölçüsünün değişik kalıplarını kullanmasını; monotonluğu ortadan kaldırmayı, okurun ilgisini canlı tutmayı ve destanın sahip olması gereken hareketi sağlamayı amaçlamasına bağlayabiliriz.

Kapım açık, sofram geniş,
Aç doyurmak sevdiğim iş,
Adı seçkin bir beyim ben! (4+4=8'li hece)

(Oğuzlama, s.49)

8.5.2. Kafiye ve Redif

En az iki dizenin sonunda manaca farklı, ses olaraksa birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğine kafiye denilir. Redif ise; uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklerdir (Dilçin, 2013, s.68).

Rime. Musikide karar. Uyak. Mısra sonu ses tekrarıdır. Halk edebiyatında buna ayak denir. Dili harekete geçirdiği, şiiri yürüttüğü için kafiye Türkçede ayak denmiştir... Kafiye iki veya daha fazla mısraın veya vezinli sözlerin sonunda anlam ve görevleri bakımından birbirine benzemeyen aynı sesin birbirine uygun olarak tekrarıdır. Aynı sesi içine alan kelimelerin manalarının ayrı olması şarttır (Çetin, 2015, s.247).

Kafiye sistemi de çeşitlidir. xaxa şeklindeki mani tipi kafiye, aabbcc... şeklinde mesnevi tipi kafiye, abab... şeklindeki çapraz kafiye kadar birçok kafiye düzeni kullanılmıştır.

Eser hakkında daha fazla bilgi verebilmek amacıyla destanlardan bazı parçaları sunmayı uygun görüyoruz:

Dirse'yi rengi kara otağa kondurdular,
Kara keçe serdiler, sonra sofra kurdular.
Kara kap içersinde sunup yahni aşından:
- Gönül koma, dediler, ey sevgili Dirse Han!
Dirse Han, davranışı şanına uymaz gördü,
Otağa buyur etmiş kullara şöyle sordu:

6 mısradan oluşmaktadır. 7+7=14'lü hece ölçüsü ile yazılmıştır. Redif ve tam kafiye kullanılmış, aabb... şeklinde, mesnevi tipinde kafiye düzeni kullanılmıştır.

Oğuz'da şölenlerle kutlanırdı gazalar,
Şenliğe katılırdı bütün sayrular, sağlar.
Bir şölen düzenledi Sürmeli'de Kazan Bey,
Görseydi imrenirdi Alp Er Tunga, yahut Key

Yukarıdaki şiire parçasında, 14'lü hece ölçüsü; zengin ve tam kafiye kullanılmıştır.

8.5.2.1. Yarım Kafiye

Mısra sonunda sadece tek bir sesin benzer olmasıdır (Çetin, 2015, s.249)

Sonra buyruk buyurmuş kullukçulara:
"Kızlıların durağı kızıl renklisi,
Üzdürür düşülecek yanlışlık sizi!
Oğullu olanları alın akına,
Bir hata işlemeyin sakın, sakın ha! (s.53)

8.5.2.2. Tam Kafiye

Mısra sonunda bir sessiz bir sesli harfin benzemesiyle oluşturulan kafiye (Çetin, 2015, s.251)

Gezdim, geldim molasız,
Var değil gönlümce kız (s.127)

Sizlerden ayırıyor
Erlğim beni bu dem.
Ayrılmamamdan ötürü
Eylemeyin sakın zem.
Alnımda olan yazı
Kara mı, ak mi; bilmem! (s.137)

Kargılardan daha mı sert şu boynuzlar?
Sert de olsa karşılığı yumruğun var! (Oğuzlama, s.148)
Naraların delice.
Aklını başına der,
Salçan'ım dizgini ger!
Dizgin germezsen eğer:
Kurt, kuzgun etini yer! (s.165)

Bir katmerli belamız oldu artık Tepegöz,
Tanırsınız, gereksizdir çokça söz.
Ne öç alabiliyor ne göçebiliyoruz,
Gittikçe eksilmede kıran girmişçe Oğuz (Oğuzlama, s.213)

8.5.2.3. Zengin Kafiye

Mukayyet kafiye. Mısra sonunda ikiden çok ya da tam kafiye den daha fazla ses benzerliğiyle meydana gelen kafiye denir (Çetin, 2015, s.250)

Biri Demir Gücü'ydü, öteki Kaban Gücü!	
Acılanan Karacık olmaz mı öç güdücü?	(Oğuzlama, s.291)
Tek başıma açayım düşmana karşı savaş, Baş kesip kan dökeyim, alayım kul karavaş	(Oğuzlama, s.131)
Tekürü selâmladı ayakta Kan Turalı, Hizmetliler altına serdiler ipek halı.	(Oğuzlama, s.141)
Gücümün dayancıdır duyduğum gurur, Gururumun sevinci yürek doldurur.	(Oğuzlama, s.35)

8.5.2.4. Tunç Kafiye

Bir dizenin sonundaki uyaklı sözcüklerden birisinin diğer mısradaki uyaklı sözcüğün bir parçası olarak onun içinde aynen tekrarlanmasıdır (Çetin, 2015, s.251).

Kılıcımı döğdürüp, Sana tuşak ederim! Erlerini kapımda Birer uşak ederim!	(Oğuzlama, s.290)
Bir kızdır ki Tekür Kızı, Kan Turalı: Bakışları düğümlüyor yanak alı.	(Oğuzlama, s.149)
Kendisiyle beraber Bayındır'a var. Ayağına kapanıp ağla ve yalvar,	(Oğuzlama, s.186)
Gemi geven atım, Eşinip even atım!	(Oğuzlama, s.242)

8.5.2.5. Redif

Döner ayak. Mısra sonu ses tekrarına denir. Kafiye den sonra gelen hem ses hem de mana bakımından benzerlik taşıyan kelime ve eklerin tekrar edilmesidir (Çetin, 2015, s.259).

Kalkanını öğdün kâfir; Öğüyorken şaştım sana, Döşegimin çarşafınca gelmez bana! Gönderini öğdün kâfir; Öğüyorken şaştım sana, Kızılıcıktan değneğimce gelmez bana	(Oğuzlama, s.289)
- Artık gelip çatmıştır, oğul, evlenme çağın, İçersi şenlenmeli bu doğduğun otağın.	(Oğuzlama, s.123)
Cenk kazanmış isem de Bahtım değil yar benim!	

Kardaşımm öciyle
Gen yüreğim dar benim!
El içinde yüzümü
Kızartıyor ar benim!
Şanlı Oğuz beyleri;
Bir dileğim var benim!

(Oğuzlama, s.223)

8.5.2.6. Aliterasyon

Ses tekrarları şiirde sıkça başvurulmuş ahenk yollarından biridir. Belirli seslere bir mısırda veya bölümde daha fazla yer verilerek ses ve anlam ilişkisi kurulur. Aliterasyon bir mısırda veya bölümde ünsüz harflerin tekrarıdır. Servetifünun akımına oradan da yeni şiire kadar her dönem ve her türde aliterasyona başvurulmuştur (Aksan, 2016, s.204). Eserin tamamında d sesi 17059 kez, k sesi 18361 kez, m sesi 13827 kez, n sesi 28815 kez, r sesi 24767 kez, s sesi 10739 kez, t sesi 10784 kez, y sesi 12672 kez kullanım ile en çok kullanılan ünsüz harflerdir.

-n- ve -r- aliterasyonu:

Aşağıdaki metinde -n- ve -r-ötümlü ünsüzleri 23'er kez kullanılmıştır.

Gözlerimden arasız kanlı yaşlar dökeyim.
Altı yol ayırdma çadırımı dikeyim,
Haberini sorayım gelenden ve geçenden.
Yüz güldürür bir haber veren olursa senden
Yerimde doğrulayım, muştuluk, sevinmelik,
Don sunayım giymelik, at sunayım binmelik.
Kem haber getireni asla ondurmıyayım...
Derime erkek sinek bile kondurmıyayım.
Yalnız, oh uçmaklığım, murat alıp ver de git
Ki, doğsun dönemezsen öçün alacak yiğit!

(Oğuzlama, s.256)

-k- aliterasyonu:

Aşağıdaki şiir parçasında -k-ötümsüz ünsüzü 10 kez kullanılmıştır.

Hatuna yakışır mı
Kılıca açmak bağır?
Sen evde kal, aş pişir,
Geysi yıka, yün eğir!
Sevincim uğrudadır
Çekeceğin her kahr...
Gönlünü karartırsa
Atımsız kalan ahır:
Adaklar adıyla
Hak'kı yardıma çağır!..

(Oğuzlama, s.258)

-d- aliterasyonu:

Aşağıdaki şiir parçasında 20 kez -d-ötlümlü ünsüzü kullanılmıştır.

Günde doğsa bin kardaşım
Gene dinmez gözde yaşıml!
Anam! Dileme kalmamı,
Öldürecek kardaş gamı;
Bari yolunda öleyim,
Onun kurbanı olayım!
İncitiyor her dediğin,
Korkar mıdır er dediğin?
Gerekli şey yüz aklığı,
Bırak şu ağlamaklığı
Anası hatundaydı şimdi de söz sırası,
Dinliyenin gelirdi ağlayıp hıçkırısı

(Oğuzlama, s.262)

8.5.2.7. Asonans

Bir mısra da veya birden fazla mısra da aynı ünlü seslerin birkaç kez yinelenmesidir. Böylece özel, hoş bir ahenk etkisi elde edilir (Çetin, 2015, s.246)

Oğuzlama’da -a- sesi 40337 kez, -e- sesi 32530 kez, -i- sesi 26174 kez, -ı- sesi 19447 kez, -u- sesi 12561 kez, -ü- sesi 8036 kez, -ö- sesi 4280 kez, -o- sesi 8193 kez kullanılmıştır.

-a- asonansı:

Aşağıdaki şiir parçasında -a- ünlüsü 35 kez tekrar edilmiştir.

Kabarık yeleli atıma bindim,
Aladağ eteği ucuna indim.
Baktım ki: Bir süslü otağ gerilmiş,
Şölen, şenlik için dernek kurulmuş.
Dernekte bolcaydı içmek ve yemek,
İstedim orada biraz eğlenmek.
Çıkageldi akboz atlı bir tatar,
Dedi ki: “Haylidir zindanda yatar
Eğrek adlı biri Oğuz’a geldi.”
Kim varsa karşıcı olarak yeldi.
Ben dahi karşıcı çıkayım, derim,
Senden, anacığım, izin isterim

(Oğuzlama, s.249)

-e- asonansı:

Aşağıdaki şiir parçasında -e- sesi 48 kez tekrar edilmiştir.

Yapağılı Koca'yla Yünlü Koca muştucu
Sıfatiyle Oğuz'a acele salındılar.
Bindikleri atları çatlatsalar yeri var.
Gelen haber herkesi sevindiren haberdı,
Herkes şöyle diyordu: "Mel'un artık geberdi!"
Basat Bey son verince yurtlusunun yasına
Beyler tümcek vardılar (Salhane Kayası) na,
Tepegöz'ün başını orta yere aldılar.
Ozanlar, kopuzlarla şen havalar çaldılar.
Bayındır: "Basat, dedi, yüzümüzü kıldın ak!
Nice şanlı gazhalar müyesser eylesin Hak!"
"Şimdi sana her kalpte bir sevgi besleniyor!"

8.5.2.8. İkilemeler

Aynı sözcüğün veya anlamları birbirine yakın ya da zıt veya sesleri birbirini andıran iki kelimenin yan yana tekrarlanmasıdır. İkilemeler, eserde ahengi sağlamak, manayı pekiştirmek ve kavramları zenginleştirmek gayesiyle kullanılırlar (Çetin, 2015, s.262). Eserde 83 farklı ikileme kullanılmıştır. Bunların çoğu zarf görevindedir.

Tablo 12

İkilemeler

ak ak	bakıp bakıp	bura bura	çığıl çığıl	durak durak
yaslı yaslı	başak başak	burcu burcu	çığnam çığnam	eşe eşe
abuh abuh	becit becit	burçak burçak	çıgnık çıgnık	eşim eşim
acı acı	beldir beldir	coşkun coşkun	çönt çönt	gah gah
ağır ağır	bel bel	çabuk çabuk	dilim dilim	hemen hemen
apul apul	biçim biçim	çala çala	diri diri	hey hey
bağıl bağıl	bol bol	çamçak çamçak	diyar diyar	ıgıl ıgıl
baka baka	boy boy	çarpa çarpa	döğе döğе	ılgıt ılgıt
il il	kaba kaba	kap kap	kars kars	katar katar
katı katı	kavrum kavrum	kesik kesik	kıya kıya	kızgın kızgın
kızmış kızmış	koğup koğup	kokup kokup	koştura koştura	mışıl mışıl
nazlı nazlı	nice nice	oğlum oğlum	oh oh	oylum oylum
oyuk oyuk	sakır sakır	salkım salkım	sarı sarı	söğе söğе
sürü sürü	şakır şakır	şöyle şöyle	tap tap	taylan taylan
tıklım tıklım	ünüm ünüm	üzgün üzgün	üzüp üzüp	vara vara
vurup vurup	yabca yabca	yalap yalap	yana yana	

BÖLÜM IX

SONUÇ VE ÖNERİLER

Balkan Savaşlarıyla birlikte Osmanlıcılık ve İslamcılık fikir akımlarının Osmanlı Devleti'nin çöküşünü engelleyemeyeceği anlaşıncaya kadar zaten edebî ve kültürel alanda gelişimini sürdüren Türkçülük akımı siyasî boyuta geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı ideoloji de Türkçülüktür. Yeni devletin bütün kurumları millî kimlik üzerine inşa edilmiştir. Çok tabii olarak eğitim sistemi de millî doğrultuda şekillendirilmiş, eğitim sisteminin en önemli parçalarından biri olan Türk dili ve edebiyatı eğitimi de millî çizgide yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda 1924-2018 arasında yürürlüğe giren bütün edebiyat programlarında Türk kültürüne ilişkin önemli veriler taşıyan halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Dolayısıyla Türk kültürüne, Türk tarihine, Türklerin inanışlarına, dünyayı ve evreni algılayışlarına ilişkin çok miktarda veri barındıran; Türk gençlerinin geçmişle olan bağlarının güçlenmesine, mensubu oldukları Türk milletine olan sevgilerinin artmasına, millî tarih bilincinin dimağlarında yerleşmesine, toplumsal hafızanın aktarılmasına imkân sağlayacak halk edebiyatı ürünlerinden biri ve belki de en önemlisi olan destanlara da millî kimliğin inşasında büyük önem verilmiştir. Eski Türk destanlarından ve Dede Korkut boylarından örnekler Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında sürekli kendilerine yer bulmuştur. Yaptığımız literatür araştırmasında Cumhuriyet Dönemi'nde destan öğretimine önem verilmesinin ve destanların yeniden yazılmasına yönelimin fikrî alt yapısı üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmaması tezimizin çıkış noktasıdır.

Çok miktarda millî öge içerdikleri için Ziya Gökalp'ten başlayarak çok sayıda şair ve yazar eski Türk destanlarını yeniden yazmışlardır. Çalışmamıza konu olan Basri Gocul'un Oğuzlama adlı destanının da Dede Korkut boylarının manzum formda yeniden yazılmış şekli

olması sebebiyle destan eğitiminde kullanılabileceği ön görülmüş, bu amaçla Oğuzlama'nın özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Destanlar ve Dede Korkut Hikayeleri, içerdikleri millî, kültürel, tarihsel unsurlar ve toplumsal hafızanın gelecek kuşaklara aktarılmasında üstlendikleri misyon sebebiyle 1924 yılındaki ilk öğretim programından 2018 yılındaki son öğretim programına kadar bütün öğretim programlarında yer almışlardır.

Türk edebiyatının eski güzide metinlerinin genç kuşakların ilgisini çekmesi ve yeni nesle ulaştırılabilmesi gayesiyle günümüz Türkçesine çevrilmiş basımları yapılmakta, film ve çizgi film versiyonları oluşturulmaktadır. Bu gayeyle TRT Kurumu 2009 yılında Dede Korkut Hikayeleri'ni çizgi dizi formunda izleyiciyle buluşturmuş, genç kuşakların Dede Korkut'un kültür dünyasıyla buluşmalarını temin etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda hikâyelerin film ve mizahi film versiyonları da bulunmaktadır. Aynı şekilde edebiyat alanında da hem Dede Korkut Hikayeleri'nin hem de Türk edebiyatının farklı eserlerinin genç nesille buluşmasını sağlama faaliyetleri sürmektedir. Örneğin Halit Ziya Uşaklıgil'in, Namık Kemal'in romanlarını bugünkü kuşakların anlamaları çok mümkün olmadığı için günümüz Türkçesine çevrilmiş formda baskıları yapılmaktadır. Söz konusu eserler Türk edebiyatının güzide eserleri olmaları sebebiyle genç kuşakların bu eserlerle tanışmaları elzemdir. Oğuzlama da bu düşünceyle kaleme alınmıştır. Eser, Fuat Köprülü'nün "Terazinin bir kefesine Dede Korkut'u, diğer kefesine tüm Türk edebiyatını koyun, Dede Korkut ağır basar." Şeklinde önemini ifade ettiği Dede Korkut Kitabı'nın yeniden yazılmış ve çağa uyarlanmış şeklidir. Eserin yeniden yazımında başta koşuklaştırma olmak üzere çeşitli metinler arasılık tekniklerine başvurulmuştur. Oğuzlama, Dede Korkut boylarından yola çıkılarak yazıldığı için Dede Korkut boylarının içerdiği millî ve manevi değerleri taşımaktadır (ataya saygı, kadına ve çocuğa verilen değer, aile kurumu, dinî değerlere hürmet vb.). Bu bakımdan Türk Dili ve Edebiyatı (2018) öğretim programında Türk Dili ve Edebiyatı dersinin özel amaçlarına uygun şekilde öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamalarına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Dede Korkut boyları özellikle Türk millî değerleri ve millî eğitim açısından hala güncelliğini yitirmemiştir. Bu bakımdan Dede Korkut boylarındaki mesajların çağımız toplumunun genç bireylerine iletilmesi gerekmektedir. Oğuzlama, 15. yüzyılda yazıya geçirilmiş Dede Korkut boylarının 20. yüzyılda yeniden yazılmış formu olarak günümüz gençlerine çok daha rahat bir şekilde hitap edebilecektir. Edebî eserlerin çağın şartlarına göre yeni biçimlerde, başka formlarda

yazılması, bunlardan ilham alınarak yeni metinler inşa edilmesi, kültürü güncelleme, yeni unsurlarla zamanın ruhuna göre yeniden yapılandırılması edebiyat eğitimi açısından önemlidir. Böylece millî kültürle olan köprü yeniden kurulacak, metnin aslına gidilmesi temin edilecektir. Ayrıca Oğuzlama, eski metinlerin nasıl yeniden yazılıp güncellenebileceğine ilişkin örnek bir metin olması yönüyle de önemlidir. Bu doğrultuda Türk edebiyatının başka seçkin eserlerinin de güncellenip metinler arası teknikleri uygulanarak yeniden yazılması ve böylelikle genç okuyucular ile buluşturulabilmesi mümkündür (Risaletü'n Nushiyye, Mesnevi gibi).

Oğuzlama, 53198 kelime içermektedir. Bunların 16168 adedi fiil, 37079 adedi isim soylu kelimedir. Eserde 2316 adet farklı isim, 897 adet farklı fiil kullanılmıştır. Bu kelimeler içerisinde Türk ağızlarından alınmış yüzden fazla kelime de vardır. Eserin böyle zengin bir söz varlığına sahip olması, 2018 yılında hazırlanan edebiyat öğretim programında sözü edilen “Türkçenin inceliklerini öğrencilere tanıtmak” misyonunu rahatlıkla yerine getirebileceğini göstermektedir. Eser, öğrencilerin sözlük kullanmadan rahatlıkla anlayabileceği bir dil ve anlatıma sahiptir. İçerdiği deyimler, atasözleri ve halk söyleyişleri sayesinde öğrencilere okuma zevki kazandıracak da düşünülmektedir.

2018 öğretim programında “Konu, Kazanımları ve Açıklamaları” bahsinde Okuma (Metni Anlama ve Çözümleme) başlığı altındaki Şiir türüne ilişkin kazanımlarda “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” kazanımı bulunmaktadır. Oğuzlama, doğrudan doğruya Dede Korkut boyları ile metinler arası ilişkisi içerisinde. Bu bakımdan söz konusu kazanımın öğrencilere verilmesini rahatlıkla temin edebilir.

Eserde şiirin ahenk unsurları başarıyla kullanılmıştır. Hece ölçüsünün değişik kalıpları, kafiyenin değişik versiyonları şiirlere başarıyla uygulanmıştır. Bu bakımdan ahenk unsurlarının öğrencilere verilmesinde aktif bir rol oynayabilir.

Eserde edebî sanatlar da en güzel örnekleri ile kullanılmıştır. Bu yönüyle eserde yer alan metinlerde 2018 öğretim programında yer alan kazanımlardan edebî sanatları buldurma çalışması rahatlıkla uygulanabilir.

Oğuzlama'nın ders kitaplarına alınması ile programda “şiirdeki millî, manevi, evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî, mitolojik öğelerin belirlenmesi” şeklinde verilen kazanımın öğrencilere kazandırılması da mümkün olabilecektir.

Oğuzlama, bir destan olması sebebiyle 2018 edebiyat programında işaret edilen öyküleyici anlatımla ilgili kazanımların da öğrencilere verilmesine katkı sağlayacak bir metindir. Yani

Oğuzlama hem öyküleyici anlatıma ilişkin kazanımların hem de şiire ilişkin kazanımların öğrenciye verilebilmesi için gerekli bütün verileri taşımaktadır.

10. Sınıf müfredatında Destan ünitesinin yanı sıra, dilbilgisi konuları içerisinde verilen “fiilimsiler” bahsi de bulunmaktadır. Bu bakımdan öğrencilere Oğuzlama vasıtasıyla fiilimsilerin verilmesi mümkündür. Zira eserde 1086 adet zarf fiil, 1443 adet isim fiil ve 921 adet sıfat fiil bulunmaktadır. Yine 10. sınıf öğretim programında bulunan sıfat tamlamalarına ilişkin kazanımların öğrencilere verilmesinde Oğuzlama’da bulunan çok miktardaki sıfattan yararlanılması mümkündür. Zira eserde 2773 adet belirtme sıfatı ve çok sayıda niteleme sıfatı bulunmaktadır. Ayrıca diğer dilbilgisi konuları ile yazım ve noktalama çalışmaları hikâyeler üzerinde rahatlıkla gerçekleştirilebilir.

Oğuzlama’daki metinler üzerinde yazma çalışmaları da rahatlıkla yapılabilir. Öğrencilere 2018 edebiyat öğretim programında da yer aldığı üzere Oğuzlama’daki metinlerden hareketle farklı metin türlerinde yazılar yazmaları istenebilir. Okudukları hikâyenin sonucunu değiştirmeleri istenebilir. Ayrıca sözlü anlatım çalışmaları için de Oğuzlama’daki metinler çok uygundur. Mesela Oğuzlama’daki hikâyeler üzerine çekilmiş filmler izlenip hikâyelerle film arasındaki farkın sözlü şekilde değerlendirilmesi istenebilir.

Sonuç olarak; Oğuzlama’nın Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanılmasının edebiyat eğitimine katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Ayrıca eser, barındırdığı zengin içerik münasebetiyle hem halk edebiyatı hem yeni Türk edebiyatı hem de Türkçe eğitimi alanında çalışan araştırmacılar için içerisinde fazlasıyla malzeme barındırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acaloğlu, A. (2005). Türk destan geleneğinin kökenlerine dair. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 144-157.
- Ağaoğlu, A. (1914). İslam'da dava-yı milliyet. *Türk Yurdu*, 11(2), 2388.
- Ağca, F. (2016). *Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı*. Ankara: TKAE.
- Ahmet Vefik Paşa (1890). *Lehçe-i Osmani*. İstanbul: Mahmud Bey.
- Akalın, Ş.H. (2004). Atatürk'ün dil politikası. *Bal-Tam Türklük Bilgisi Prizren*, 1(1), 28-32.
- Akalın, Ş. (2002). Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçe. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.), *Türkler içinde* (s.15-53). Ankara: Yeni Türkiye.
- Akar, Y. (2016). Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy üzerine bir inceleme. R. Korkmaz (Ed.) *Dede Korkut okumaları içinde*. İstanbul: Kesit.
- Akça, Ü. (2003). *Küreselleşme sürecinde Türk milliyetçiliği dünü, bugünü, yarını*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akçura, Y. (1981). *Yeni Türk devletinin öncüleri: 1928 yılı yazıları*. (Haz. N. Sefercioğlu). Ankara: KTB.
- Akçura, Y. (1990). *Türkçülük*. İstanbul: Toker.
- Akçura, Y. (2001). *Türkçülüğün tarihi*. İstanbul: Kaynak.
- Akçura, Y. (1978). *Türkçülük*. İstanbul: Türk Kültür.
- Akçura, Y. (2011). *Üç tarz-ı siyaset*. Ankara: Kilit.
- Akdemir, A.S. (2013). Türkiye'de öğretmen yetiştirme programlarının tarihçesi ve sorunları. *Turkish studies- International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8 (12), 15-28.

- Akın, R. (2002). *Dağılma devri ve Türkçülük hareketi*. İstanbul: Der.
- Akıncı, A. (2011). *Millî kimlik inşa stratejileri (Türkiye örneği 1839-1946)*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akkoyun Koç, T. (2020). *Dede Korkut Hikâyelerinde söylem çözümlemesi ve kültürel kimliğin öğretimi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akman, E. (Mart, 2003). Türk kültüründe ve Azerbaycan destanlarında at. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*. 233-242.
- Aksan, D. (2016). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. Ankara: Bilgi.
- Aktaş, E. (2013). Mehmet Fuat Köprülü’de folklor ile halk edebiyatı algısı ve bunlar üzerine yaptığı çalışmalar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XIII/1, 151-172.
- Aktaş, Ş. (1984). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Birlik.
- Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta üslup ve problemleri*. Ankara: Akçağ.
- Aktaş, Ş. (1999). *Dede Korkut Hikâyelerinin edebi değeri ve çağdaş yorumu üzerine*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni’nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Aktaş, Ş. (2013). *Şiir tahlili*. Ankara: Kurgan.
- Aktulum, K. (2015). Folklorik bir metnin metinler arası çözümlemesinin temel kavramsal bileşenleri. *Millî Folklor*, 108, 5-17
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Öteki.
- Akyalçın, N. & Aydoğan, D. (2019). *Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan kalıp sözler üzerine bir değerlendirme*, <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homeros> sayfasından erişilmiştir.
- Akyol, G. (2005). *Cahit Külebi ve Yavuz Bülent Bâkiler’in şiirlerinde Anadolu ve Anadolu insanı*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akyüz, K. (1994). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılap.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1999’a)*. İstanbul: Alfa.

- Aladağ, E., & Karaman, B. (2018). Değer eğitiminde kısa filmlerden yararlanma: örnek bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 360-377.
- Alagözlü, N. (2009). Dil ve cins: Türkçe atasözlerinde ve deyimlerde kadın üzerine eğretilmeler ve toplum-bilişsel yapı. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 37-48.
- Albayrak, N. (2005). Türk halk hikâyelerinin genel özellikleri, tasnifi ve taş baskısı halk hikâyelerine bazı katkılar. *Osmanlı Araştırmaları XXVI* içinde. İstanbul: İSAM.
- Aliyev, K. (2018). *Açık kitap: Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken.
- Alptekin, A.B. (2018). Dede Korkut Hikâyeleri'nde kalıp ifadeler. *İslamiyet öncesi Türk destanları* içinde. İstanbul: Ötüken.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve kimlik. *Bilgi Dergisi*, 13(2), 32-42.
- Andaç, F. (2000). *Anadolu aydınlanmacısı Fakir Baykurt*. İstanbul: Evrensel.
- Anayasa Mahkemesi (t.y.). 1921 Anayasası. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceli-anayasalar/1921-anayasasi/> internet adresinden erişilmiştir.
- Anayasa Mahkemesi (t.y.). 1924 Anayasası. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceli-anayasalar/1924-anayasasi/> internet adresinden erişilmiştir.
- Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi (t.y.). *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Tarihçesi, Vizyon ve Misyonu*. <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/fakulte-hakkinda/sayfasından> erişilmiştir.
- Apaydın, D. (2013). Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin ilk on yılında ortak yönelişler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(13), 133-155.
- Argunşah, H. (2004). "Millî edebiyat" yeni Türk edebiyatı el kitabı (1839-2000), R. Korkmaz (Ed.). Ankara: Grafiker.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin kuruluşu ve tarihsel işlevi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6 (23).
- Armaoğlu, F. (1987). 20.yy. siyasi tarihi (1914-1995). Ankara: İş Bankası.
- Arslan, F. (1995). *Şükufe Nihal Başar (hayatı- şiirleri)*. (Yüksek Lisans Tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Arsıanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel yöntem ve araştırma teknikleri*. Ankara: Gazi.
- Asker, E. (2014). Oğuz-nâmelerin şiirsel yapısı ve emsal-i Muhammed Ali el-yazısı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 7 (14). 69-80.
- Aslan, N. (2007). *Bursa halkevi Uludağ dergisi ve Türk devrimi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Assmann, J. (1997). *Kültürel bellek, eski yüksek kültürlerde yazı ve politik kimlik*. İstanbul: Ayrıntı.
- Atalay, T. D. (2016). Türkçe eğitiminde Dede Korkut Hikayeleri'nin karakter eğitiminde kullanımı: çalışma yapırları. *Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitu*, (18), 363-394.
- Atnur, G. (2011). Ziya Gökalp ve Abdullah Tukay'ın folklorla ilgili çalışmaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 32. 29-40.
- Atsız, H.N. (1973). *Bozkurtların ölümü; Bozkurtlar diriliyor*. İstanbul: Ötüken.
- Atsız, H. N. (1977). *Türk tarihinde meseleler (Vol. 6)*. Ankara: Ötüken.
- Atsız, H.N. (1951). Türk destanını nazma çekme teşebbüsü. *Orkun*, 34.
- Avcı, A.H. (2012). *Zeybeklik ve zeybekler tarihi*. Ankara: Barış Kitap.
- Aydın, F. (2019). Uygur halk anlatılarında sayı simgeçiliği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 44, Winter-2019, p. (209-227)
- Aydın, S. (1996). Türk tarih tezi ve halkevleri. *Kebikeç Dergi*, 3, 107-130.
- Aydoğdu, Y. (2017). Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi şiirin serüveni (1923-1950). *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7)14. 267-282.
- Aykurt, İ. U. (1942). *Türk vezni*. İstanbul: Kültür.
- Balcı, M. (2004). *Osman Türkay'ın şiirlerinde dil ve üslup*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Balkaya, A. (2008). Oğuz Kağan Destanı'nda mekân. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 3/2. 150-163.

- Ballıyev, G. (1999). Gorkut Ata-Ruhu Ata. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999)*, 55-62.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyeleri'nin metin dil bilimsel yapısı*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Banarlı, N.S. (1981). *Metinlerle Türk ve Batı edebiyatı-lise 2*. İstanbul: Remzi.
- Banarlı, A.H. (1988). *19.asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan.
- Bars, M. E. (2008). Oğuz Kağan Destanı üzerine yapılan çalışmalar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (4). 224-240.
- Bars, M.E. (2013). Metinlerarası ilişkiler bağlamında Oğuz Kağan Destanı'na bir bakış *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2 (4), 181-197.
- Başbuğ, H.(1986). *Aşiretlerimizde At Kültürü*. İstanbul: TDAV.
- Başgöz, İ. (2011). Türkiye'de folklor çalışmaları ve milliyetçilik (S. Uğurlu, Çev.), *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011*, p.1535-1547
- Baştürk, M. (2006). *Türk Dili dergisi üzerine inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bayat, F. (1999). Dede Korkut Kitabı'nda devletçilik. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999)*. 63-75.
- Bayat, F. (2013). *Oğuz Destan dünyası*. İstanbul: Ötüken.
- Bayat, F. (2016). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Ötüken.
- Bayrak, M. (2000). *Köy Enstitüleri ve köy edebiyatı*. Ankara: Özge.
- Bayraktar, İ.& Durukan, E. (2016). Türkçe ders kitaplarında metin sadeleştirme üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1356-1369.
- Bayraktutan, Y. (1996). *Türk fikir tarihinde modernleşme, milliyetçilik ve Türk Ocakları*. Ankara: MEB.
- Bekmiradov, A. (1987). *Andelip ve Oğuznamecilik debi (geleneği)*. Türkmenistan SSR. İlimler Akademiyası, Magtimgulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı. Aşgabat.

- Benzer, A. (2017). Cumhuriyet Dönemi karşılaştırmalı ana dili öğretim programları. A.Güzel (Ed.) *Türkçenin eğitim-öğretim tarihi* içinde (s.301-350). Ankara: Akçağ.
- Beyatlı, Y.K. (1984). *Edebiyata dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Binbaşioğlu, C. (2005). *Türk eğitim düşüncesi tarihi*. Ankara: Anı.
- Birkan Akhan, E. (2017). *Dânâ Ata Oğuznamesi ve Oğuznamecilik geleneği* (Doktora tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Boratav, P. N. (1958). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki tarihî olaylar ve kitabın telif tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, 13, 31-62.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat 1*. İstanbul: Adam.
- Bozdoğan, A. (2006). Dönem ve akım nitelendirmeleri arasında kalmış bir terim: Millî Edebiyat. *İlmi Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, Sayı: 22, Güz.
- Bozdoğan, A. (2007). Birinci yeni lisan makalesini milli edebiyat akımının bildirgesi olarak okumak. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XI/2 - 2007*, 251-266
- Böler, Tuncay (2009). Necip Asım Yazıksız ve Türk diline katkıları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25.195-208.
- Buhari, Süleyman (2017). *Lügat-i Çağatayi ve Türki-i Osmani*. Isparta: Pergole.
- Cahun, L. (2013). *Asya tarihine giriş*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Canatak, A.M. (2006). Oğuz Kağan Destanı'nın Cumhuriyet devri Türk şiirine yansımaları ve Basri Gocul'un Oğuzname'si. *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları* içinde. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Canatak, A.M. (2009). *Şiir ve tarih, Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde tarih duygusu*. Ankara: MEB.
- Cansever, H. F. (1959). *Türkçülük nedir*. İstanbul: Toprak.
- Cerrahoğlu, M. (2013). Destanların eğitimdeki işlevi/atasözlerinin destan metinleri ile öğretilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(13).
- Conoğlu, S. (2008). Türk şiirinde folklorla dönüşte meyve. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic* Volume 3/5 Fall 2008.

- Copeaux, E. (1998). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine*. Ali Berktaş (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Cuddon, J.A. (1998). *A dictionary of literary terms and literary theory*. Oxford:Blackwell Publishers.
- Cunbur, M. (1999). *Dede Korkut Oğuznamelerinde İslami unsurlar*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Caferoğlu, A. (1959). Dedem Korkut Hikâyeleri'nin antroponim yapısı. *TDAY/Belleten* s.59-80.
- Çağlar, B.K. (1968). *Battal Gazi Destanı: Anadolu boyunca, Malazgirt zaferinden önceki Türk akınlarının destanlaşmış tarihi*. İstanbul: Ak.
- Çağlar, B.K. (1971). *Malazgirt zaferinden İstanbul fethine: dört destan*. Ankara: MEB.
- Çakan, Hacıbrahimoglu I. (2006). Tek-parti döneminde devrim eğitimi tartışmaları bağlamında halk kitaplarının modernizasyonu ve yeniden üretimi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 5, 53-89.
- Çakır, H. (2002). *Osmanlıda basın-iktidar ilişkileri*. Ankara: Siyasal.
- Çalen, M.K. (2017). *Osmanlıcılık ve İslamcılık karşısında Türkçülük*. İstanbul: Ötüken.
- Çamkara, A. (2010). Modern-ulus devletin kuruluş ve gelişme sürecinde folklor, şiir ve fakelore. *Millî Folklor*, 22 (88), 85-90.
- Çamlıbel, F.N. (1932). *Özyurt*. Ankara: Hâkimiyeti Milliye.
- Çamlıbel, F.N. (2011). *Akın*. İstanbul: YKY.
- Çankaya, E. (2016). Türk ulusçuluğunun kültürel araçları. *Amme İdaresi Dergisi*, 2, (49).55-78.
- Çayır Çevik, Y. (2014). *Türkçe öğretim programlarında değerler ve Dede Korkut hikayelerinin değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Çek Cansız, S. (2014). Ziya Gökalp'in düşünce sistemi ve folklor bakışı. *Millî Folklor*, 26, (103), 59-68.

- Çek, S. (2017). Kurumlar ve dernek yapıları içinde halkbiliminin ve halk edebiyatının tarihsel gelişim sürecine bakış. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (I) 2.91-114.
- Çelik, N. (1999). Söylem kuramları, hegemonya kavramı ve Kemalizm. *Doğu Batı (Türk Toplumunu ve Gelişme Teorisi Sayısı*, 8, 27-29.
- Çelik, R. (2019). Yevgeni Yevtuşenko'nun "Yaban Yemişleri" romanında algısal mekân "Sibirya". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (28), 1201-1209.
- Çetik, M. (2016). *II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemleri üzerine yazılar*. İstanbul: Kriter.
- Çetin, İ. (1991). *Ziya Gökalp'e göre tezhip, klasik, halk klasiği ve Nasreddin Hoca*. <http://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=7&Sayfa=8>. sayfasından erişilmiştir.
- Çetin, İ. (2010). *Fahimi- hayatı, edebi şahsiyeti ve divanı*. Sivas: Çığır.
- Çetin, İ. (2014). Geleneğin tekâmülü ve değişimi: Türk halk hikâyeleri örneği. VIII. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 03 Eylül- 04 Ekim 2013, İstanbul, Bildiri Kitabı*, 521-538.
- Çetin, İ. (2019). *Türkiye sahası halk hikâyelerinde değişim ve sebepleri*. Folklor, Dil ve Kültür Konularının Bilimsel Çalışmasında Bilim ve İnovasyonun Birleşimi'nde sunulmuş bildiri. Taşkent.
- Çetin, İ. (2019a). *Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Çetin, N. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun tarihî romanlarının millî bilince katkısı. *Erdem. Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 49, 7-18.
- Çetin, N. (2015). *Şiir çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ.
- Çetindaş, D. (2012). *Yeni Türk şiirinde destan*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çetindaş, D. (2014). *Yeni Türk şiirinde destan*. İstanbul: Ötüken.
- Çetişli, İ. (2015). *Metin tahlillerine giriş, şiir*. Ankara: Akçağ.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin tahlillerine giriş/2*. Ankara: Akçağ.
- Çetişli, İ. & Çetin, N. (2007). *2. Meşrutiyet Dönemi Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.

- Çevik, N. (2007). Dağlardaki tanrılar ve tanrı dağlar. *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan VITA Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol* içinde. İstanbul: Ege.
- Çınar, A.A. (1999). *Dede Korkut Destanında at ve at kültürü*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. (2002) *Türk halk bilimi çalışmaları tarihinde Türk Ocaklarının yeri ve önemi üzerine tespitler*. Uluslararası Tarih- Dil-Edebiyat Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Trabzon.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Ankara; Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk dünyası epik destan geleneği. 4. Baskı*. Ankara: Akçağ.
- Dağlarca, F.H. (1945). *Çakırın destanı*. İstanbul: Marmara Kitapevi.
- Dağlarca, F.H. (1949). *Üç şehitler destanı*. İstanbul: Varlık.
- Dağlarca, F.H. (1953). *İstanbul fetih destanı*. İstanbul: Varlık.
- Dağlarca, F.H. (1957). *Delice böcek*. İstanbul: Varlık.
- Dağlarca, F. H. (1963). *Türk olmak*. İstanbul: Kitap.
- Dağlarca, F.H. (1964). *Yedi Memetler*. İstanbul: Kitap.
- Dağlarca, F.H. (1987). *Çanakkale destanı*. İstanbul: İnkılap.
- Dağlarca, F.H. (1968). *Kubilay destanı*. İstanbul: Kitap.
- Dağlarca, F.H. (1971). *Malazgirt ululaması*. Ankara: TDK.
- Dağlarca, F.H. (1969). *19 Mayıs destanı*. İstanbul: Kitap
- Darendelioğlu, İlhan, E. (1968). *Türkiye'de milliyetçilik hareketleri*. İstanbul: Toker.
- Deliorman, A. (2010). *Tarih boyunca Türkçülük*. İstanbul: Bayrak.
- Demir, A. (2014). *Roman ve stereotip*. Ankara: Nobel.
- Demir, N.& Erdem, M. D. (2006). Türk kültüründe destan ve Battal Gazi destanı. *Electronic Turkish Studies*, 1(1).
- Demir, N. & Aydoğdu, Ö. (2015). *Oğuzname (Kazan nüshası)*. İstanbul: Kesit.
- Demir, N. (2016). *Ulu Han Ata bitiği*. İstanbul: Ötüken.

- Demir, N. (2017). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Ötüken.
- Dervişcemaloğlu, B. (2016). *Anlatıbilime giriş*. İstanbul: Dergâh.
- Develi, T.O. (2014). Tanrıdağ dergisinin değişen yüzü (1942 ve 1950-1951). *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(1).
- Develioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat*. Ankara: Doğuş Ltd.Şti. Matbaası.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: TDK.
- Dilmen, G. (2019). *Deli Dumrul*. İstanbul: Mitos-Boyut.
- Doğan, K. (2008). *Cumhuriyet Dönemi kimlik inşası*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Doğan, M. C. (2009). Modern Türk şiirinde mitolojiye bağlı kaynaklanma sorunu. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 121-138.
- Doğan, M. C. (2018). Türk edebiyatı öğretiminde edebiyat bakalorya kitapları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 1003-1015.
- Dönmez, C. (2011). Atatürk ve harf inkılabı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79), 37-70.
- Duman, H. H. (2007). Osmanlı'da yerel basın. *Türkiye'de yerel basın içinde*. İstanbul: İÜ İlet. Fak. Yay.
- Duran, O. (1998). *Cumhuriyet öncesi ve sonrası matbaa ve basın sanayi*. İstanbul: Cem Ofset.
- Durmuş, İ. (2011). Destan, efsane ve rivayetlere göre Türk kültür çevresinde kurt. *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Sempozyumu bildiriler kitabı*, 65-76.
- Durmuş, M. (2010). *Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu*. Ankara: Manas.
- Duymaz, A. (1997). *Bir destan kahramanı Salur Kazan*. İstanbul: Ötüken.
- Duymaz, A. (1999). *Alplarin eğitimi ve geçiş törenleri*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni 'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Duymaz, A. (2004). Dede Korkut Kitabı'nda alplığa geçiş ve topluma katılma törenleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 46 (1998/1), 39-50. <http://dergipark.org.tr/belleten/issue/45034/561446> sayfasından erişilmiştir.

- Duymaz, A. (2007). Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na kahramanların beden tasvirlerinin sembolik anlamları üzerine değerlendirmeler. *Millî Folklor*, 76, 50-58.
- Duymaz, A. (2009). Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı destanlar üzerine bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 413-421.
- Duymaz, A. (2020). *Kolca kopuzdan kılca kaleme-Dedem Korkut araştırmaları*. İstanbul: Ötüken.
- Düzgün, Ü.K. (2012). Türk destanlarında merkezi kahraman tipinin tipolojisi. *Folklor/Edebiyat*, 18, (69).
- Ebulgazi Bahadır Han (1985). *Türklerin soy kütüğü*. (Haz. M. Ergin). İstanbul: Tercüman.
- Ekici, M. (1999). *Dede Korkut Kitabı'nda kadın tipleri*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Ekici, Metin (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan / Türkmen sahra nüshası*. İstanbul: Ötüken.
- Elçin, Ş. (1977). Atların doğuşları ile ilgili efsaneler. *Halk edebiyatı araştırmaları içinde*. Ankara.
- Elçin, Ş. (1997). Atların doğuşları ile ilgili efsaneler. *Halk edebiyatı araştırmaları 2 içinde* (s. 502-506). Ankara: Akçağ.
- Elçin, Ş. (1978). *Türkçülük ve milliyetçilik*. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Merkez Yayınları.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: KBY.
- Eliuz, Ü. (1999). *Dede Korkut hikâyelerinde tipler*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Emen, F. B., & Aytaş, G. (2019). Yaratıcı drama ile mitoloji Öğretimi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 11(3).
- Enginün, İ. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh.
- Eraslan, K. (1976). Manzum Oğuzname. *Türkiyat Mecmuası*, 18, 169-244.
- Erbek, İ. (2017). Basri Gocul'un Oğuzlama'sı üzerine bir değerlendirme. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume* 11/21 Fall 2016, P. 681-696.

- Ercilasun, A.B. (1986) Oğuz Destanı üzerine bazı düşünceler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Ankara.
- Ercilasun, A.B. (1991). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü I*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ercilasun, A.B. (2014). *Makaleler 1*. İstanbul: Akçağ.
- Ercilasun, A.B. (2018). *Atsız*. Ankara: Panama.
- Ercilasun, A.B. (2019). *Nehir destan Oğuzname*. İstanbul: Dergâh.
- Erden, A.& Büyükkantarcıoğlu, N. (2000). Mezar taşı yazı imcelemeleri: yazıların şiirsellik, söylemsel ve toplumbilimsel boyutları üzerine. *Bilkent Mevsim Sanat Edebiyat Kültür Dergisi*, 11.
- Ergin, M. (Haz.) (1974). *Türklerin soy kütüğü*. İstanbul: Tercüman.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Ankara Ün.
- Ergin, M. (1974). Ön söz. *Türklerin Soy Kütüğü* içinde. İstanbul: Tercüman.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: TTK Basımevi.
- Ergin, M. (1992). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ergin, M. (2003). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi.
- Ergin, Osman N. (1977). *Türkiye maarif tarihi V*. İstanbul: Eser.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri*. Ankara: Ocak.
- Erkan, Ü. (2014). *Türk Yurdu dergisinde milliyetçilik (1911-1931)*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ersoy, İlhan (2007). *Türkiye’de uluslaşma sürecinde bir simge olarak bağlama*. Uluslararası Halk Müziğinde Çalgılar Sempozyumu’nda sunulan bildiri, Kocaeli.
- Erzincan, E. (2017). *Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa mitik anlatılarında it-barak halkı*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Eyuboğlu, B.R. (2003). *Dol kara bakır dol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Falay, M. (1947). *Türk’ün destanı*. Ankara: [yayl.y.]
- Ferris, W. (1997) Halk şarkıları ve kültür: Charles Seeger ve Alan Lomax (Çev. F.G. Mirzaoglu), *Millî Folklor V*, 34: 87-93.
- Feyzioğlu, T. (1986). *Atatürk ve milliyetçilik*. Ankara: TTKB.

- Filizok, R. (1991). *Ziya Gökalp'in edebi eserlerinde halk edebiyatı tesiri üzerine bir araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Forster, E.M. (2019). *Roman sanatı*. İstanbul: Milenyum.
- Gariper, C. (2011). Destandan modern şiire kolektif bilincin sürekliliği ve yeniden inşası: Oğuz Kağan Destanı ile Yahya Kemal'in O Rüzgar şiiri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*(6) 3.
- Gariper, C. &Küçükcoşkun, Y. (2008). II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan Nur Baba romanı ve yarattığı akisler. *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. s.47.
- Gençaydın N.Y. (1952). *Bozkurtların ruhu*. Elazığ: Turan.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (1970). *Kürşad ihtilali destanı*. Ankara:Ayyıldız.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (1976). *Bozkurtların destanı*. Ankara: Ötüken.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (1976). *Dede Korkut'tan Salur Kazan Destanı*. İstanbul: Ötüken.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (1977). *Dede Korkut'tan Boğaç Han destanı*. İstanbul: Ötüken.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (2017). *Alperenler destanı*. Ankara: Panama.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk modernleşmesi 1900-1930*.(Çev.A. Berktaş). İstanbul:YKY.
- Gocul, B. (1936). *Bir nara*. İstanbul: İnkılap.
- Gocul, B. (1936a). *Apaçık şiirler*. İstanbul: Sinan Matbaası.
- Gocul, B. (1939). *Aydın yaylalarında*. İstanbul: Ülkü.
- Gocul, B. (1950). *Epopemiz Oğuzlama,1. Kitap*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B.(1951). *Biçilmedi ektiklerim boşa gitti çektiklerim*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1951). *Epopemiz Oğuzlama, 2. kitap*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1951). *Türk milli destanı Oğuzlama, örnekler 9.fasikül*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1951). *Türk milli destanı Oğuzlama, örnekler 4*.İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B.(1952). *Söndüreyim derken mumu sakalcığın tutuştu mu*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1952). *En kahraman milletin destanı Oğuzlama*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1952). *Türk milli destanı Oğuzlama, örnekler 2*. İstanbul: Millî Destan.

- Gocul, B. (1953). *Sayın Besim Atalay benimle etmiş alay*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1954). *Gül sevgisi kalpde iken acıtır mı eli diken*. Ankara: Millî Destan.
- Gocul, B. (1954). *Öldüğün vakit acından tabutun koz ağacından*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1954). *Türk milli destanı Oğuzlama, örnekler 6*. Kayseri: Millî Destan.
- Gocul, B. (1956). *Türk milli destanı Oğuzlama, örnekler 8*. Kayseri: Millî Destan.
- Gocul, B. (1957). *Epopemiz Oğuzlama, 3. kitap*. İstanbul: Millî Destan.
- Gocul, B. (1963). *Biçilecek ettiklerim, boşa gitmez çektiklerim*. Bursa: Aysan.
- Gocul, B. (1965). *Manzum vecizeler*. Bursa: Ömer.
- Gocul, B. (1966). *Özlü sözler*. Bursa: Renk.
- Gocul, B. (1966). *Mânâ hazinesi*. Bursa: Sanat.
- Gocul, B. (1966). *Söz hazinesi*. Bursa: Sanat.
- Gocul, B. (1966). *Altmış vecize*. Bursa: Sanat.
- Gocul, B. (1966). *Gerekken yepelenmek, istendim tepelenmek*. Bursa: Yıldız.
- Gocul, B. (1969). *En güzel şiirleriyle Mevlana*. (y.y.)
- Gocul, B. (1969). *Beyitlerle vecizeler*. Bursa: Taşman.
- Gocul, B. (1969). *Nazımlaştırılmış vecizeler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Değerli düşünceler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Özlü düşünceler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *En güzel söz örnekleri*. Bursa: Sanat.
- Gocul, B. (1969). *Vecizelerle şiir şöleni*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Hikmetli beyitler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Özlü beyitler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Seçme konuşmalar*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Büyüklerin sözleri sözlerin büyükleri*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Özlü konuşmalar*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Bal yeyip gül koklasam azalmış olmaz tasam*. Bursa: Taşman.

- Gocul, B. (1970). *Pakistan millî şairi İkbâl'in hikmetli şiirleri*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1970). *Mevlânâ'nın en güzel şiirleri*. Bursa: Taşman.
- Gocul, B. (1970). *Tur lâlesi: rubailer*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1970). *En güzel şiirleriyle Petöfi*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1970). *Eşsiz tanrıci şair Mevlânâ'dan seçme şiirler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1970). *Tanrı aşkı: Mevlânâ'nın en güzel şiirleri*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Aşıklar*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Mistik şiirler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Neler demedim*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Avuç avuç topla beni*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Mevlânâ'dan rubâiler*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1971). *Çağırış*. Bursa: Özvar.
- Gocul, B. (1969). *Bal yeyip gül koklasam azalmış olmaz tasam*. Bursa: Taşman.
- Gocul, B. (2009). *Türk milli destanı Oğuzlama*. İstanbul: Bayrak.
- Gocul, B. (2018). *Türk milli destanı Oğuzlama*. İstanbul: Ötüken.
- Göksu, E. & Güneş, H.H. (2014). *Câmi'üt-tevârih*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Gönensay, H.T. (1948). *Oğuz destanı ve iki masal*. İstanbul: Doğan Kardeş.
- Göçgün, Ö. (1999). Ziya Gökalp'e göre Korkut Ata'nın kimliği ile Korkut Ata Kitabı veya Dede Korkut Kitabı. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999)*. 181-190.
- Gökalp, G. G. (1993). Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri ve Behçet Necatigil. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Göksu E. & Güneş, H.H. (2014). *Câmi'ü't-tevârih*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Göktepe, Ö. K. (2016). Türkçe eğitiminde metin dışı okuma ve söz varlığının geliştirilmesi: Kuvayi Milliye Destanı'nın kullanımı örneği. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 39-56.
- Gökyay, O.Ş. (1980). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Tercüman.

- Gökyay, O.Ş. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: MEB.
- Gömeç, S. (2015). *Türk destanlarına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Gömeç, S. (2015). *Türk destanlarına giriş*. Ankara: Berikan.
- Gönül, M. (2011). *Türk düşünce ve siyasi hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Görkem, İ. (2006). *Türk kimliğinin inşası bağlamında Ziya Gökalp'ın folklor olgusuna bakışı*. Doğumunun 130. Yılında Ziya Gökalp, basılmamış bildiri, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gül, E. (2016). Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısının arketipsel sembolizm bağlamında incelenmesi: anne arketipinin sosyal roller üzerinde işlevi. *Dede Korkut Okumaları* içinde. İstanbul: Kesit.
- Gül, R. (2008). Dede Korkut hikâyelerinde söz kalıpları. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 100-105.
- Güloğlu, F.R. (1937). *Halk kitaplarına dair*. İstanbul: Çığır.
- Gültekin, M. (2014). Popüler roman ve Türk halk hikâyeciliğinde ortak unsurlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9 (6), 409-417. <http://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/populer-roman-ve-turk-halk-hikayeciliginde-ortak-unsurlar-siirt-2017312204056988.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Günay Türkeş, U. (1999). *Dede Korkut Kitabı ve sosyal değerlerin tahlili*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Güneş, A. (2012). *Oğuz grubu Türk kahramanlık destanlarında kadın*. Ankara: Kurgan.
- Gürçay, S. (2016). *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesinin göstergebilimsel açıdan incelenmesi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atb/issue/40089/476902> adresinden erişilmiştir.
- Gürsoy, Ü. (1991). *II.Meşrutiyet dergileri üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güzel, H.C., Çiçek, K., &Koca, S. (2002). *Türkler C.18*. Ankara: Yeni Türkiye.

- Güzel, A. (2019). Edebiyat öğretiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. İ.Çetin (Ed.). *Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri* içinde. (s.101-116).
- Hançar, B.B. (2009). *Garip adına bağlı Türkmen destanları ile Türkmen Oğuznamesi'nin kaynak ve motif olarak karşılaştırılması*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Haspolat, E. (2011). Meşrutiyetin üç halkçılığı ve Kemalist halkçılığa etkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 557-584.
- Hatipoğlu, A. (1989). Rıfat Ilgaz'ın şiiri. *Varlık dergisi*, 979, 22.
- Hilav, S. (1989). *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Sina Akşin (Haz.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Huyugüzel, Ö. F. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında halkevlerinin rolü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6(23).
- İnalcık, H. (2013). *Osmanlı ve modern Türkiye*. İstanbul: Timaş.
- İnan, A. (2009). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- İnce Yakar, H.G. (2011). *Destanların öğretiminde film kullanımının ortaöğretim Türk edebiyatı derslerindeki akademik başarıya etkisi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- İnuğur, N. (2002). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der.
- İstanbul Türkiye Araştırmaları (t.y). *Tarihçe*. <https://turkiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/enstitumuz/tarihce> sayfasından erişilmiştir.
- Jeong, E.K. (2010). *Türkiye ve Kore'de milliyetçilik anlayışlarının gelişme süreçlerinin mukayesesi (1910–1945)*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Jureyev, M. & Kochkarov, T. (2017). Oğuzname'de mitolojik motifler. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 58, 49-60.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Kahraman, H. B. (2000). *Modernizm, şiir, Türk şiiri*. İstanbul: Büke.
- Kahraman, M. (1996). *Divan edebiyatı üzerine tartışmalar*. İstanbul: Beyan

- Kanberoğlu, N.A. (Aralık,2012). Fransız İhtilâli’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne ulusçuluk akımı. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science* Volume 5 Issue 6, p. 287-302, December 2012
- Kanter, M.F. (2016). Millî edebiyat dönemi Türk şiirinde kimlik inşası. *Bizim Külliye*.67, 77-82.
- Kaplan, M. (1976). *Edebiyat lise I*. İstanbul: MEB.
- Kaplan, M. (1977). *Edebiyat lise II*. İstanbul: MEB.
- Kaplan, M. (1987) *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2019). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2001). *Şiir tahlilleri 2*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2012). Yeni Lisan hareketinde "Türk Sözü" dergisinin yeri. *Journal Of Quafqaz Univeristy*. 34. 13-19.
- Kaplan, M. (2015). *Şiir tahlilleri 1*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2018). Oğuz Kağan/Oğuz Han destanı. *İslamiyet öncesi Türk destanları içinde*. İstanbul: Ötüken.
- Kaplan, M. (2019). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3*. İstanbul: Dergâh.
- Karadişoğulları, E. (2005). Dergâh Mecmuası’nın Türk edebiyatı ile milli mücadeledeki yeri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, 219-226.
- Karaer, İ. (1989). *Türk Ocakları ve inkılaplar*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Karaer, İ. (1999). Türk Ocakları ve Türk milliyetçiliği. *Türk Yurdu; XXI. yüzyıla doğru Türk milliyetçiliği*, 19, 139-141, 176-179.
- Karagözoğlu, G. Arıcı, H. Bülbül S. &Çoker, N. (1995). Türkiye’de öğretmen eğitim politikaları ve modelleri. *Avrupa Konseyi Ülkeleri Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Modelleri Toplantısı*. Ankara: MEB.
- Karakaş, R. (2012). Dede Korkut Hikâyelerindeki bey oğullarının nitelikleri ve işlevleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 155-168.

- Karakaş, Y. (2012). Devlet Ana romanına nakşedilen Dede Korkut dil ve üslup özellikleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (31), 111-127. <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/16972/177345> adresinden erişilmiştir.
- Karakoç, K.İ. (2012). *Ulus-devletleşme süreci ve Türk edebiyatının inşası (1923-1950)*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Karakuş, İ. (2006). *Atatürk dönemi eğitim sisteminde Türkçe öğretimi*. Ankara: TDK.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. İstanbul: Nobel.
- Karataş, C. (2014). *II. Meşrutiyet dönemi fikir hareketleri ve Türk edebiyatına yansımaları*. Ankara: Akçağ.
- Kaşgarlı Mahmûd (2011). *Dîvânü Lugâti't Türk*. İstanbul: Kabalcı.
- Kılıç, F. (2009). Yenileşme dönemi Türk şiirinde (1859-1959) halk zevkine Yöneliş. *TÜBAR-XXV*.119-143.
- Kılıç, M. (Aralık, 2007). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk milliyetçiliğinin tipolojisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 113-140.
- Kılıçarslan, V. (2017). *Hilmi Ziya Ülken ve unutulmuş destansı şiirleri*. <http://www.acikerisim.selcuk.edu.tr> internet adresinden erişilmiştir.
- Kırman, Ü. (2004). *Dede Korkut anlatılarının karşıtlıklar kuramına göre çözümlenmesi ve bu kuramın anlatı öğretiminde kullanılması*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kirişcioğlu, M. F. (1992). Andalip ve Oguznamecilik debi (geleneği). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (7-8), 1-32.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün fikir ve düşünceleri*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Koçak, A. (2011). Bir kahraman modeli olarak Karaçuk Çoban. *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Sempozyumu bildiriler kitabı*, 165-171.
- Koçer, H.A. (1970). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB.
- Kodaman, B. (1987). *Sultan II. Abdülhamid devri Doğu Anadolu politikası*. Ankara: TKA.E.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit devri eğitim sistemi*. Ankara: TTK.

- Kolcu, A.İ. (2016). *Millî edebiyat*. Erzurum: Salkımsöğüt.
- Korkmaz, R. (Ed.) (2016). *Dede Korkut okumaları*. İstanbul: Kesit.
- Korkmaz, R. (2016) Arketipsel sembolizm açısından Dede Korkut anlatılarındaki yüce-birey ve alp-bilge tipi. *Dede Korkut Okumaları* içinde. İstanbul: Kesit.
- Korkmaz, T. (2014). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde farklı bir milliyetçilik anlayışı olarak Anadoluculuk*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Korkmaz, Z. (2002). Atatürk ve dil devrimi. *Türkler* içinde, C. 18: 54-64.
- Köker, L. (2004). *Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi*. İstanbul: İletişim.
- Köktürk, Ş. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Yaratılış ve Türeyiş Destanı'nda yeniden yazma ve edebî dönüştürüm (metinler arası ilişkiler). *Erdem*, 17(49), 267-288.
- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: DİB.
- Köprülü, F. (1986). *Edebiyat araştırmaları*. Ankara: TTK.
- Köprülü, M., F. (1913). Türklük, İslamcılık, Osmanlıcılık. *Türk Yurdu*, 4(9). s.698.
- Köprülü, F. (2018). Millî Türk destanı. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* içinde. İstanbul: Ötüken.
- Köse, G. (2018). *Sivas Folkloru dergisi kapsamında yerel Türk halkbilimi dergiciliği ve araştırmacılığı geleneği*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kubilay A. (2007). *Metinler arası ilişkiler*. İstanbul: Öteki.
- Kuran, E. (2004). *Türkiye'nin Batılılaşması ve milli meseleler*. Ankara: TDV.
- Kuranov, S. (2012). Şiirin geometrik şekli. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11: 169-178
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: KBY.
- Kurnaz, C. (2012). *Deli rüzgâr*. Ankara: Kurgan.
- Kurt, A. (2009). Tanzimat'tan günümüze Türk şiirinde vatan temi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1. 105-138.

- Kurt, M. (2011). Epikten modern şiire: İlhan Berk'in "Köroğlu destanı". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 6/4 Fall 2011, P.205-223.
- Külebi, C. (1993). *Şiir her zaman*. Ankara: Başak.
- Külebi, Cahit. (1977). Çocukluğum. *Türkiye Yazıları*, 2, 26-30.
- Külebi, Cahit. (1997). *Bütün şiirleri*. İstanbul: Adam.
- Külebi, Cahit. (1999). *İçi sevda dolu yolculuk*. İstanbul: Adam.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1978). *Türk İngiliz ilişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
- MEB (1949). Liselerin dört yıla çıkartılması üzerine derslerin haftalık dağılımı hakkında genelge (1949/2588). *Tebliğler Dergisi*, 557.
- MEB. (1954). 1789 Sayılı Genelge (1954/3879). *Tebliğler Dergisi*, 816.
- MEB. (1954). Türk Dili ve Edebiyatı programları ile ilgili açıklamalar hakkında Talim ve Terbiye Kurulu Kararı (1954/222). *Tebliğler Dergisi*, 826.
- MEB. (1957). Liselerin yeni müfredat programı hakkında Talim ve Terbiye Kurulu Kararı (1957/215). *Tebliğler Dergisi*, 976.
- MEB. (1976). Lise haftalık ders dağılım çizelgeleri hakkında talim ve terbiye kurulu kararı. *Türkiye Araştırmalar Dergisi-2019 / Ortaöğretim Türk Dili* (1976/345). *Tebliğler Dergisi*, 1900.
- MEB. (1976). Lise haftalık ders dağılım çizelgeleri hakkında Talim ve Terbiye Kurulu kararı (1976/345). *Tebliğler Dergisi*, 1900.
- MEB. (1976). Lise haftalık ders dağılım çizelgeleri hakkında Talim ve Terbiye Kurulu kararı (1976/345). *Tebliğler Dergisi*, 1901.
- MEB. (1992). Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini uygulayan ortaöğretim kurumlarının ortak dersleri arasında yer alan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının kabulü hakkında Talim ve Terbiye Kurulu Kararı (1992/293). *Tebliğler Dergisi*, 2370.
- MEB. (1998). 1998 Türk Dili ve Edebiyatı ders Programı. Lise Ders Programları. C.II, Millî Eğitim Basımevi: İstanbul.
- MEB. (2005). Dil ve Anlatım Dersi 9., 10., 11., 12. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara

- MEB. (2011). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı. Ankara.
- MEB. (2015). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı. Ankara.
- MEB. (2018). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı. Ankara.
- Millî kültür unsurlarımız üzerine görüşler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Mirzaoglu, F.G. (2001). Türkülerin işlevleri e zeybek türküleri. *Türkbilig*, 2001/2: 76-91
- Mustafa Celalettin Paşa (2014). *Eski ve modern Türkler*. İstanbul: Kaynak.
- Nabizade Nazım (2010). *Karabibik*. İstanbul: Kitapzamanı.
- Necip Asım (1900). *Türk tarihi*. İstanbul: Darüttıbaat il-Amire.
- Necip Asım (1895). *Ural ve Altay lisanları*. Dersaadet: Kasbar.
- Nedim, V. (1933). İşte bir roman “Yaban”, *Kadro*, Sayı: 16, Nisan.
- Nurmemmedova, G. (1999). *Gorkut Ata Destanı’ndaki deyimler, atasözleri*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni’nde sunulmuş bildiri, AKM Başkanlığı, Ankara.
- Odabaşı. İ.A. (2006). *II. Meşrutiyet dönemi basın ve fikir dünyasında Genç Kalemler dergisi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Odacı, N. (2016). Oğuznamecilik geleneği ve milli destan şairimiz Basri Gocul. *Türkbilig*, 2016/32: 223-238.
- Ogur, E. (2011). Ali Canip Yöntem’in halk edebiyatı ve halk edebiyatı öğretimi üzerine görüşleri. *Millî Folklor*, 89, 200-207.
- Oğuz, M.Ö. (2013). Türkiye’de folklorun ilk makaleleri. *Millî Folklor*, (25) 99, 5-14.
- Onay, İ. (2013). Türk kültür tarihi bakımından Oğuz Kağan Destanı ve önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171(171), 29-44.
- Orbay, K.Ş. (1932). *Oğuz Han*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Orbay, K.Ş. (1932). *Bozkurt*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Orkun, H. N. (1977). *Türkçülüğün tarihi*. Ankara: Kömen.
- Ortaylı (2005). Osmanlılarda millet sistemi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 30. 66-70
- Ortaylı, İ (2011). *Tarih yazıcılık üzerine*. Ankara: Cedit.
- Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun son nefesi*. İstanbul: Timaş.

- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi*. Ankara: MEB.
- Ögel, B. (1988). *Türk kültürünün gelişme çağıları*. İstanbul: TDAVY.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi*. Ankara: TTK.
- Ölçekçi, H. (2016). Milliyetçi fikir dergiciliği yayınlar bibliyografyası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 42, 266-297.
- Ölmez, M. (1996). Ülkü ve dil yazıları. *Kebikeç Dergi*, 3, 143-160.
- Özacun, O. (1996). Halkevlerinin dramı. *Kebikeç Dergi*, 3, 87-96.
- Özay, Ç. (2018). *Kültür ve sanat hayatımıza katkısı bakımından Varlık dergisi üzerine bir inceleme*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özbay, H. (1992). *Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın şiirleri: metin aktarma ve inceleme*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özberk, S. (2019). *Türk milliyetçiliğinin tarihsel gelişimi: milliyetçilik kuramları açısından bir inceleme*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özçelik, S. (2006). *Dede Korkut üzerine yeni notlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özdemir, C. (2019). *Hüseyin Nihal Atsız*. Ankara: Altınordu.
- Özdemir, M.D. (2010). *Ziya Gökalp'in şiirlerinde dil, milli kültür ve aidiyet kavramlarının göstergebilim açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özden, M. (1994). *Türk Yurdu Dergisi ve İkinci Meşrutiyet Dönemi Türkçülük akımı (1911-1918)*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özdeş, O. (1964). *Büyük Türk romanı Oğuz Han*. İstanbul: Türkiye.
- Özdoğan, N. (2001). *Türk halkbilimi açısından Ülkü Mecmuası*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özkaya, H. (2016). *Aksu dergisi üzerinde bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Öztekin, H. (2018). 1944 Irkçılık-Turancılık davası ve basındaki tartışmalar. *Selçuk İletişim*, 11 (1), 212-236
- Öztürk, A. (2009). *Çağların içinden Türk destanları*. İstanbul: Pozitif.

- Öztürk, C. (2002). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası*. Ankara: TTK.
- Öztürk, S. (2006). Cumhuriyet'in ilk yıllarında halk kitaplarını modernleştirme çabaları. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 21, 47-72
- Öztürk, M. (2018). *Türk Dili ve Edebiyatı 10 ders kitabı*. İstanbul: Öğün.
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye'de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.
- Parlatır, İ. (1985). *Genç Kalemler hareketi içinde Ömer Seyfettin, doğumunun yüzüncü yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: AKM.
- Pehlivan, G. (2015). *Dede Korkut Kitabı'nda yapı, ideoloji ve yaratım*. İstanbul: Ötüken.
- Pepeyi, H.N. (1934). *Türk destanına giriş*. İstanbul: Ülkü.
- Pepeyi, H.N. (1938). *Mütareke: destan*. İstanbul: İnkılap.
- Pepeyi, H.N. (1938a). *Çanakkale: destan*. Ankara: Çankaya.
- Pepeyi, H.N. (1940). *Millî Mücadele destanı*. İnkılap.
- Pepeyi, H.N. (1951). *Erenler gaziler: destan*. İstanbul: İsmail Akgün.
- Pirverdioğlu, A. (1999). *Dede Korkut ve Şamanizm*. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildirisi. AKM, Ankara.
- Polat, N. H. (2002). Türkiye'de yerel basının gelişimine kısa bir bakış. *TÜBAR-XII*.7-25.
- Pösteki, N. (Temmuz, 2014). Türk sinemasında sosyal isyancı efeler: Atçalı Kel Mehmet ve dokuz dağın efesi. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji*, 2.
- Ran, N.H. (2008). *Kuvayi Milliye Destanı*. İstanbul: YKY.
- Ran, N.H. (2009). *Benerci kendini niçin öldürdü*. İstanbul: YKY.
- Reşidü'ddin Fazlullah (2010). *Cami'ü't tevarih* (Çeviri ve Notlar: E. Göksu, H. H. Güneş). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Rıza Nur (Çev.). (1925). *Türk şeceresi: Şecere-i Türki*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Safran, M (Ed.). (2016). *Tarih nasıl öğretilir*. İstanbul: Yeni İnsan.
- Sakaoğlu, S. & Duymaz, A. (2018). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken.
- Saklı, A. R. (2012). Osmanlı döneminde Türk milliyetçiliği. *Yeni Türk Akademik Bakış Dergisi*, 33.
- Sarmay, Y. (2008). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken.

- Sarınay, Y. (2016). *Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Türk Ocakları. Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* (Ed: M. Şahingöz&A. Alp). Ankara: Türk Yurdu.21-28.
- Satoğlu, A. (1979). *Şiir dünyamızda Basri Gocul ve Türk milli Destanı Oğuzlama*. TDK, TDE Ansiklopedisi, C.3 içinde.
- Saygun, A. A. (1990). Rize, Artvin ve Kars havalisi türkü, saz ve oyun hakkında bazı malumatlar. *Dans Müzik Kültür (Folklor Doğru) Çeviri / Araştırma Dergisi*, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, İstanbul.
- Sazyek, H. (2013). *Roman terimler sözlüğü*. Ankara: Hece.
- Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Dâvası*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları:43 Araştırma Dizisi:8.
- Sekman, A. (2020). *Orhan Veli Kanık'ın öykülerinin söz varlığı açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Sepetçioğlu, M.N. (1972). *Yaratılış ve Türeyiş: Türk destanı*. Ankara: Akçağ.
- Sepetçioğlu, M.N. (1986). *Dede Korkut*. İstanbul: Toker.
- Sepetçioğlu, M.N. (2010). *Ve Çanakkale geldiler, gördüler, döndüler*. İstanbul: İrfan.
- Sertkaya, O.F. (2014). *Hüseyin Nihal Atsız hayatı ve eserleri*. İstanbul: Ötüken.
- Sevindik, A. (2017). Eski ve yeni destan araştırmaları üzerinden Türk destan araştırmalarına genel bir bakış. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (6)12. 90-99.
- Stevick, P. (2010). *Roman teorisi*. (Çev. S. Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ.
- Sümer, F. (1959). Oğuzlara ait destani mahiyette eserler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*.17. 359-450.
- Süreya, C. (1992). *Folklor şiire düşman*. İstanbul: Can.
- Süreyya, Ş. (1980). Sosyal milliyetçiliğin zaferi. *Kadro Dergisi*, 3, 35-36.
- Şahin, A. (2017). *Dede Korkut hikâyeleri'nde yapı/Structure in Dede Korkut's Tales*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, H. İ. (2009). *Türkmenistan sahası destancılık geleneği ve Türkmen destanları*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Şahingöz, E. (2011). *Lise onuncu sınıflardaki Türk dili ve edebiyatı eğitimi içinde destan öğretiminin yeri*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Şahingöz, M. (2016). *Millî Mücadele’de yapılan mitinglerde Türk Ocaklarının rolü ve Hamdullah Subhi. Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* (Ed: M. Şahingöz&Ahmet Alp) (s. 29-48). Ankara: Türk Yurdu.
- Şakiroğlu, M. H. (1996). Halkevi dergileri ve neşriyatı. *Kebikeç Dergi* 3,131-142.
- Şapolyo, E.B. (1959). *Oğuz Han*. İstanbul: Işıl.
- Şemsettin Sami (1905) *Resimli kamus-i Fransevî: Fransızca'dan Türkçe'ye lugat kitabı = dictionnaire Français - Turc Illustre*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şemsettin Sami (1989). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Enderun.
- Şen, Y. F. (2008). *Türk siyasal kültüründe millet algısı ve Milliyetçilik*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Şerefoğlu, Z.K. (2013, Bahar). Atlansoy’un Su Burcu’nda metinlerarasılık. *Fsm İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 1. 307-344.
- Şimşek, A. (2001). Tarih eğitiminde efsane ve destanların rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(3).
- Şimşek, A. (2016). Tarih öğretiminde destanlar ve efsaneler. *Tarih Nasıl Öğretilir* (Ed. M. Safran) içinde. İstanbul: Yeni İnsan.
- Şimşekler, N. (2011). Dede Korkut destanları hakkında. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 223-244
- Şinasi, İ. (1999). *Şair evlenmesi*. İstanbul: Remzi.
- Tahir-ül Mevlevi (1994). *Edebiyat Lügatı*. (Haz. K. E. Kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kararı (2015), Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Ağustos Ek -2105-2695, s.1174.
- Tanpınar, A. H. (2011). *Edebiyat üzerine makaleler* (Haz: Z. Kerman). İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A.H. (1988). *19. asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan.
- Tansel, F. A. (1964). Ahmet Vefik Paşa’nın eserleri. *Belleten*, 109, 137-138.
- Tansel, F.A. (1972). *Ömer Seyfeddin’in şiirleri*. Ankara: TKAE.

- Tansel, F.A. (1977). *Şiirler ve halk masalları*. Ankara: TTK.
- Tanyu, H. (2006). *Ziya Gökalp ve Türk milliyetçiliği*. Ankara: Elips.
- Tatçı, M. (2008). *Yunus Emre divanı, Tenkitli Metin*. İstanbul: (y.y.)
- Tavkul, U. (Eylül, 2007). Kafkas Nart destanlarında at motifi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 196.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2003). *Kadro'cuları ve Kadro'yu anlamak, bir Cumhuriyet öyküsü*. İstanbul: TETTV.
- Temur, N. (2011). Folklor-ideoloji-edebiyat üçgeninde Suat Taşer'in Deli Dumrul'u. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6/4. 305-315.
- Tepebaşılı, F. (2012). *Roman incelemesine giriş*. Konya: Çizgi.
- Tepeyran, E.H. (1984). *Küçük Paşa*. Isparta: Kent.
- Togan, Z.V. (1982). *Oğuz Destanı*. İstanbul: Enderun.
- Tonga, N. (2012). İki bacanağın iki kardeş mecmuası: Akbaba ve Çınaraltı. *Değirmen Yüzyılın Dergileri*, 29-30-31, 62-75.
- Topçu, Ü. B. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında destan*. Ankara: Atıf.
- Toprak, F. (1973). *Boğaç Han*. İstanbul: Haşmet.
- Toprak, Z. (1984). *Fikir dergiciliğinin yüzyılı. Türkiye'de dergiler ve ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul: Gelişim.
- Tunaya, T. Z. (1981). *Devrim hareketleri içinde Atatürk ve Atatürkçülük*. İstanbul: Turhan.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de siyasal partiler I (II. Meşrutiyet Dönemi)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Tunçay, M. (1981). *T.C. de tek parti yönetiminin kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt.
- Tural, S.K. (1998). *Tarihten destana akan duyarlılık*. Ankara: AKM.
- Turan, O. (2006) *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Ötüken.
- Turgunbayer, C. (2007). Türk dünyası destanlarında ortak motifler üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 24(24).

- Turgut, S. (2012) *Cumhuriyet Dönemi Türk modernleşmesi bağlamında milli eğitim ideolojisi ve öğretmen*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Tarihçe*. <http://www.tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/> adresinden erişilmiştir.
- Türkeş Günay, U. (2010). *Türklerin tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Türkoğlu, Ö. (1996). Halkevlerinin kuruluş amaçları örgütsel yapısı ve bazı uygulamaları. *Kebikeç Dergi*, 3, 97-106.
- Türküne, M. (Kasım, 1989). Tanzimat'ta millet fikrinin doğuşu. *Türkiye Günlüğü*, 8, 36.
- Türk Tarih Kurumu (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> adresinden erişilmiştir.
- Uluçay, M. (2014). Destan şairi Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın söz varlığı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9 Summer 2014, p. 1023-1034, Ankara-Turkey.
- Uluskan, S.B. (2010). *Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ural, O. (1972). *Üç destan: Oğuz Kağan: Ergenekon: Köroğlu*. Ankara: TDK.
- Uyumaz, G. (2014). *Dede Korkut hikayelerinde çocuk eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1978). *Osmanlı tarihi C.IV*. Ankara.
- Ülken H. Z. (1953). Türk düşüncesi ve dergilerimiz. *Türk Düşüncesi Dergisi*. 1
- Ünal, Y. (2010). Türkiye'de tarihçilik, tarihçiliğin gelişimi (15-20. yy) ve Türk-Batı tarihçiliğine örnek iki kitabın karşılaştırmalı analizi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 183-206. <http://dergipark.gov.tr/kader/issue/19174/203756> sayfasından erişilmiştir.
- Üstel, F. (2004). *İmparatorluktan ulus-devlete Türk milliyetçiliği, Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim.
- Üstüner, M. (2004). Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme ve günümüz sorunları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (7)

- Üstünova, K. (2008). Dede Korkut Kitabını oluşturan destanlardaki ortak özellikler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.*, 3/1. 138-144.
- Vatandaş, C. (2004). *Ulusal kimlik Türk ulusçuluğunun doğuşu*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yakıcı, A. (2007). Halk bilimi ve edebiyatı ürünlerinin çocuk edebiyatının doğuşu ve gelişmesine etkisi. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi.
- Yakıcı, A. (2015). *Çocuk ve gençlik edebiyatında sözlü kültür ürünlerinden yararlanma yöntemleri: destan örneği*. II Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler. 327.
- Yelkenci, Ö. F. (2010). *Türk modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in eğitim hamlesi*. İstanbul: Kaknüs.
- Yelok, V.S. (2007). *Erkin Vâhidov'un şiirleri üzerine dil ve üslup çalışması*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yeşil, N. (2011). Modernleştirmenin erotik topraklarında bir halk hikâyesinin geleneksel kadın kahramanı: Suna. *Millî Folklor Dergisi*, 23(90).
- Yeşil, Y. (Ed.) (2011). *Dede Korkut ve geçmişten geleceğe Türk destanları uluslararası sempozyumu bildiriler kitabı*. Ankara: Türksoy.
- Yeşilyurt, Ş. (2017). Şehriyar'ın Türkçe şiirlerinde bir odak noktası olarak dağ olgusu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/1, 99-106.
- Yetiş, Kazım (1999). Millî edebiyat anlayışı. *İlmî Araştırmalar* 8, 267-284.
- Yıldıran, M. (2020). Hüseyin Nihal Atsız'ın sözlüğü ve söz varlığı. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, D. (1998). Türkiye'de folklor hareketlerine kısa bir bakış. *Türk Bitiği* içinde. Ankara: Akçağ. 61-64.
- Yıldırım, D. (1998a). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, D. (2002). Kitâb-ı Dedem Qorqud Metinleri hangi yaratıcılık ortamından geliyor. *Türkbilig*, 3, 130-171.

- Yıldırım, D. (Hazırlayan)| (2002a). *Bulud Karaçorlu Sehend, Dedem Qorqud'un dilinden sazımın sözü*. Ankara: TDK.
- Yıldırım, D. (Hazırlayan) (2002b). *Dedem Qorqud'un dilinden qardaş andı-I-II*. Ankara: TDK.
- Yıldırım, M. (2011). *Dede Korkut destanlarının kültürel açıdan incelenmesi ve eğitimde kullanılabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldız, N. (2013). *Türk sözlü anlatı geleneğinde destandan halk hikayesine geçiş*. <http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/7832/Turk-sozlu-anlati-geleneginde-destandan-halk-hikayesine-gecis..pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldız, N.A. (2015). *Türk dünyası destancılık geleneğinde destanlar*. Ankara: Akçağ.
- Yıldızlı, M.E. (2015). Türkolojiye hizmet eden kurumlar (1908-1932). *Akademik Bakış Dergisi*, 52, 454-462.
- Yılmaz, A. (1996). *Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, hayatı, şiir san'atında tarih şuuru*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yusuf, S. (2008). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken.
- Yüce, O. (2011). Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde halkbilimi çalışmalarının kurumsallaşması sürecinde Prof. Dr. Gürbüz Erginer'in yeri. *Millî Folklor*, (23) 89, 21-27.
- Yücel Çetin, A. (2017). Türk Dili ve Edebiyatı kitaplarında yer alan metinlerde ideal insan anlayışı. II. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu* içinde. Ankara.
- Yücel, H.A. (1994). *Türkiye'de ortaöğretim*. Ankara: KBY.
- Ziya Gökalp (1955). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Varlık.
- Ziya Gökalp (1972). *Millî terbiye ve maarif meselesi*. Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını.
- Ziya Gökalp (1972a). *Halk klasikleri I*. Diyarbakır: Anadolu Matbaası.
- Ziya Gökalp (1976). *Türk töresi*. (Haz. H. Dizdaroğlu). Kültür Bakanlığı.
- Ziya Gökalp (1977). *Şiirler ve halk masalları* (Haz. F. A. Tansel). Ankara: TTK.

- Ziya Gökalp (1977). Türkler ve Çinliler. (Haz. Orhan Durusoy) *Makaleler III* içinde (s.29-52). Ankara: Gündüz Matbaası.
- Ziya Gökalp (1980). Yirminci asrın en önemli müessesesi gazetedir. (Haz: Şevket Beysanoğlu) *Makaleler IX* içinde. İstanbul: KBY.
- Ziya Gökalp (1980). Hars teşkilatı, Haz: Şevket Beysanoğlu. *Makaleler IX* içinde. İstanbul: KBY.
- Ziya Gökalp (2010). *Türkleşmek İslamlaşmak muasırlaşmak*. Ankara: Akçağ.
- Ziya Gökalp (2013). *Türkleşmek İslamlaşmak muasırlaşmak*. İstanbul: Akvaryum.
- Ziya Gökalp (2016). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Elips
- 1942 Dördüncü Büyük Dil Kurultayı, toplantı, tutulgaları, tezler (1943). Ankara: TDK. s. 143-146.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts adresinden erişilmiştir.
- Derleme Sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts adresinden 10.08.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Tarama Sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts adresinden 10.08.2019 tarihinde erişilmiştir.

EKLER

**Ek 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğünün
Basri Gcl'a ilişkin bilgi talebine 06.03.2017 tarihinde verdiği yanıt**

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü

Sayı : 95601391-824.01.02-E.43427
Konu : Bilgi talebi

06.03.2017

Sayın İsmail ERBEK
Lala Hüseyin Paşa Mah. Asalı Sok. Megakent Sitesi A blok No:19 MERKEZ / KÜTAHYA

İlgi : 17.02.2017 tarihli yazınız.

Doktora hazırlık çalışmalarınız kapsamında Eğitimci-şair Hasan Basri Gcl'un kişisel mesleki bilgilerine ihtiyaç duyulması hususunu içeren ilgi yazınız incelenmiştir.

Genel Müdürlüğümüz arşivinde yapılan araştırmada Hasan Basri Gcl'a ilişkin herhangi bir kayıt veya bilgiye ulaşılamamıştır.

Bilgilerinize sunar, iyi çalışmalar dilerim.

e-imzalıdır

Hamdi TURşUCU
Bakan a.
Genel Müdür

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Doğrulama Kodu : GCRZJXMHVLTJEOQDKKCA Evrak Takip Adresi: <http://belgedogrulama.kultur.gov.tr/>
Anafartalar Mah. Cumhuriyet Cad. No:4 B Blok 06030 Ulus-Ankara
Telefon No:(0312) 309 90 01-05 Faks No:(0312) 309 89 98
e-Posta: yaphaz@kultur.gov.tr İnternet Adresi :www.kygm.gov.tr

Bilgi için:Neriman Mğe DOğANAY
CAVINDIR
Uzman

**Ek 2. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Kamu Görevleri Daire Başkanlığının Basri Gocul'a ilişkin bilgi talebine 29 Mart 2017
tarihinde verdiği yanıt**

T.C. -
SOSYAL GÜVENLİK KURUMU BAŞKANLIĞI
Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Kamu Görevlileri Emeklilik Daire Başkanlığı

Sayı : 43985339-09.192.050
Konu : Emekli Aylığınız

29 -03- 2017

Sayın İsmail ERBEK
Lala Hüseyin Paşa Mah
Asalı Sok Megakent Sit A/Blok D:19
KÜTAHYA

İlgi: 02/02/2017 tarihli dilekçeniz.

Dilekçenizde Hasan Basri GOCUL' un hizmet belgesinin tarafınıza verilmesini istemekte iseniz de; adığeçenin en son görev yaptığı Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü Balaban Bey İlköğretim okulundan istemeniz gerekmektedir.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Mehmet NURAN
Daire Başkanı
Bursa İl Müdürlüğü

VR:5452039/362/440

Adres: Mithatpaşa Cd. No: 7 Sıhhiye-ANKARA
Telefon : 0312 458 78 85 Faks: (0312) 433 10 98
e-posta: bilgiedinme@sgk.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat:

ALO
170

Ek 3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Personel Daire Başkanlığı'nın Basri Gocul'a ilişkin bilgi talebine 18.04.2017 tarihinde verdiği yanıt

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
Personel Dairesi Başkanlığı**

Sayı : 60039178-900-E.78387

18.04.2017

Konu : Hasan Basri GOCUL

Sayın İsmail ERBEK

Lala Hüseyin Paşa Mah. Asalı Sok. Megakent Sitesi A Blok No:19 MERKEZ / KÜTAHYA

İlgi : Kütüphaneler ve Yayınlar Genel M d rl ğ t n n 12.04.2017 tarihli ve E.73055 sayılı yazısı.

Eğitimci-şair Hasan Basri GOCUL'un hayatı ve şiirleri konulu tez hazırlayan İsmail ERBEK'e ait Kütüphaneler ve Yayınlar Genel M d rl ğ t nden alınan ilgi yazı ve ekleri incelenmiş olup Eğitimci-şair Hasan Basri GOCUL'un Milli Eğitim Bakanlığından emekli olduğu anlaşıldığından söz konusu bilgilerin anılan Bakanlıktan temin edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bilgilerinizi ve gereğini arz/rica ederim.

e-imzalıdır

Ahmet YILMAZ
Bakan a.
Personel Dairesi Başkanı

Dağıtım:

Gereği:

Sayın İsmail ERBEK

Bilgi:

KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL
MüDüRLüğüNE

Belgenin Aslı Elektronik
İmzalıdır
19.04/2017
Serpil GÜDÜK
Sef V

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Doğrulama Kodu : LENLSPOMCNHQTBAXRXN Evrak Takip Adresi: <http://belgedogrulama.kultur.gov.tr/>
Çiğdem Mahallesi Muhsin Yazıcıoğlu Caddesi No:50 Yüzüncü Yıl  ankaya/ANKARA Bilgi için:Mahmut Hüdai S L NO LU
Web Sitesi: www.pdb.kulturizim.gov.tr E-Posta: personel@kulturturizm.gov.tr Memur
Kadro şubesi Müdürlüğü Faks: (312) 311 14 56

Türkiye

Ek 4. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine Basri Gocul'a ilişkin bilgi başvurusu ve Merkezin başvuruya verdiği yanıt

CİMER | CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM MERKEZİ

14.10.2019 - #1902410975

#1902410975 Başvuru Detayı

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı 148154401 numaralı doktora öğrencisiyim. "Eğitimci-Şair Hasan Basri Gocul'un Hayatı ve Şiirleri"konulu tez hazırlamaktayım. Bu amaçla Hasan Basri Gocul'un çalıştığı Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığından hizmet dökümü bilgilerine ihtiyacım bulunmaktadır. bu bilgiler için başvurduğum Kültür ve turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğünden gelen 95601391-824.01.02-E.43427 sayılı cevap yazısında genel müdürlük arşivinde Basri Gocul'a ilişkin bir kayıt veya bilgiye ulaşamadığı belirtilmiştir. Kültür Bakanlığı Personel Daire Başkanlığından gelen 60039178-900-E.78387 sayılı cevap yazısında Millî Eğitim Bakanlığından emekli olan şahıs hakkında bu bakanlıktan bilgi istenmesi gerektiğinin düşünüldüğü belirtilmektedir.Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kamu Görevlileri Emeklilik Daire Başkanlığından gelen 43985339-09.192.050 sayılı yazıda da şahsın en son görev yaptığı Bursa Balaban Bey ilköğretim okulundan bilgi istenmesi gerektiği belirtilmektedir. 27.09. 1927 tarihinden itibaren Öğretmen, Bursa Göynük Akşemsettin Türbe Muhafızı ve Niğde Müze Müdürü olarak çalıştığını ve 1972'de emekli olduğunu bildiğimiz bahis konusu şahıs hakkında doktora çalışmam için bilgiye ihtiyacım vardır. Gereğini arz ederim.

Cevaplar:

Cevap: MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB) > İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ (18.10.2019 14:42)

SAYIN İSMAİL ERBEK;

14/10/2019 Tarih 1902410975 sayılı Cimer Başvurunuz incelenmiş olup; Bilgi Edinme Kanununun 7. maddesinde "Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler." denilmekte olup ayrıca Kişisel Verilerin Korunması Kanununun 8. Maddesinin 1. Fıkrasında belirtildiği gibi " Kişisel veriler, ilgili kişinin açık rızası olmaksızın aktarılamaz." denilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Yavuz
BAYAR

İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

**Ek 5. Türk Dil Kurumu'nun Oğuzlama'nın Ödüllendirildiğine Dair Basri Gocul'a
Gönderdiği Yazı**

TÜRK DİL KURUMU
192

Ankara, 8 / 3 / 1944

Bay Basri Gocul
Beyveren Köyü Öğretmeni

AKÇAKOCA

Cumhuriyet Halk Partisinin 4. 2. 1944 tarih 63938 sayılı yazılarıyla yazmış olduğunuz (TÜRK DESTANI) adlı eser Kurumumuza gönderilmiştir. Eseriniz incelenmiş, milli ve edebî değeri bakımından mükâfatlandırılmanız ve ayrıca eserinizin bastırılması kararlaştırılmıştır. Mükâfat olarak 1000 Türk lirası uygun görülmüştür. Yalnız telif hakkınızın Kuruma terkedilmesi gerekmektedir.

Bu hususta muvafakatınızı bildirir bir yazının Kuruma gönderilmesi lâzım geldiğini bildirir, yüksek başarınızdan dolayı sizi Kurum adına kutlar, saygılarımı sunarım.

N. G.

TÜRK DİL KURUMU
Genel Sekreteri a.
Ö. A. Aksoy

Ek 6. Türk Dil Kurumu'nun Oğuzlama'ya Verdiği Ödülü Takdim Sürecine İlişkin Kurum'un Gönderdiği Yazı

Türk Dil Kurumu
237

Ankara, 23/3/1944

Bay Basri Gocul
Beyveren Köyü Öğretmeni

AKÇAKOCA

17. 3. 1944 de yazılmış yazınıza karşılıktır:

1.- OĞUZLAMA adlı eserinizin telif hakkının Kurumumuza bırakıldığını gösterir senet kopyası ilişik olarak sunulmuştur. Bu senedin tarafınızdan imzalanıp gönderilmesi üzerine mükâfatınız posta ile adresinize gönderilecektir.

2.- Eserin basıma verilmezden önce bir daha gözünüzden geçmesi yolundaki isteğiniz uygun görülmüştür. Eseri posta ile katınıza gönderiyoruz.

Basılacak şekli verince yukarda sözü geçen senetle birlikte bize göndermenizi diler, saygılarımızı sunarız.

TÜRK DİL KURUMU

Genel Sekreteri

İ. N. Dilmen

Ek 7. Türk Dil Kurumu'nun Oğuzlama'nın Basımına İlişkin Basri Gocul'a Gönderdiği Yazı

Türk Dil Kurumu
301

Ankara 13/4/1944

Sayın Bay Basri GOCUL

AKÇAKOCA

8. 4. 1944 de yazılmış yazınızı aldım.

(OĞUZLAMA) adiyle yazmış olduğunuz değerli destan'ı bastırmak üzere gerekli çalışmalara başlanmıştır, Kurum'un bu yüksek emeğinize karşılık olarak ayırdığı bin liralık öden de (x) posta ile gönderilmiştir. Alındığının bildirilmesini diler, sagılarımı sunarım.

TÜRK DİL KURUMU

Genel Sekreteri

I. N. Dilmen

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..